Published by

Jivanchand Sakerchand Javeri

FOR

Sheth Devchand Lalbhai Jain Pustkoddhar Fund.

AT THE 114/116 JAVERI BAZAR, BOMBAY.

Sheth Devchand Lalbhai Jain Pustakoddhar
Fund Series, No. 66.

THE ÂNAND-KÂVYA-MAHODADHI.

(A collection of Old Gujrati Poems.)

PART VII.

Collected and Edited by

Muni Shree Sampatavijay.

Published by

Jivanchand Sakerchand Javeri.

A TRUSTEE.

Sold by

The Librarian

Sheth Devchand Lalbhai J. P. Fund.

C/o. Sheth Devchand Lalbhai Dharmshala.

Badekha Chakla, Gopipura,

SURAT

1926.

Rs. 1-8-0.

આનંદ કાવ્ય મહોદધિનું પ્રકાશન જારી રહે, તો બહુ સારૂં. જૂની ગુજરાતીના અભ્યાસને માટે જૂનાં જૈન કાવ્યો બહુ જરૂરનાં છે. પંદરમા સોળમા સૈકા પછી તો જૈનેતર સાહિત્ય પણ મળી આવે છે. પરતુ તે પહેલાંનાં સૈકા ઉપર તો જૈન સાહિત્યજ પ્રકાશ નાંખી શકે એમ છે. તે છપાવવાની પ્રવૃત્તિ જારી રાખી વાચક વર્ગને આભારી કરશો અને અભ્યાસક વર્ગને.

અમદાવાદ.
તા. ૨૬-૬-૨૫.

કેશવલાલ હર્ષદરાય ધ્રુવ.

જૈન પુસ્તકોના ભંડારોમાં હું અનેક વખત ગયો છું. એ ભંડારોનું સંભાળથી જતન કરવામાં આવે છે. જૈન ભંડારોમાં હજારો હસ્તલિખિત પ્રતો છે. અમે હિન્દુઓ એથી ઉલટી રીતે એવી પ્રતોનો નાશ થવા દઈએ છીએ. અથવા તો પ્રજાકીય ઉલટ ન હોવાથી વેચી દઈએ છીએ

બનારસ,
તા. ૪-૪-૨૬.

પ્રોફેસર બી. સી. ભટ્ટાચાર્યના ભાષણમાંથી.

કાવ્યસાગરમાં વિહરી, કલ્લોલોમાં પછડાઇ, સસ્નેહ અનેક મૌક્તિક એકત્ર કરી, માળા ગુંથી, સજ્જન કંઠ માટે તૈયાર કરી. પણ, માળાને પરિપૂર્ણરીતે કંઠમાં સજી તે પ્રત્યે અન્યોને આકર્ષવાં, એ કર્તવ્ય રસપ્રજ્ઞોનુંજ છે. જેમ કમલને-કાવ્યને વિકસિત-પ્રકાશમાં આણવાનું કાર્ય તો સૂર્યનું-સુજનોનું-પંડિતોનુંજ છે. વારિ-કવિ કે સંગ્રાહક તો માત્ર કમલ-કવિતાનો પોષ-ઉત્પાદ કે સંગ્રહજ કરી શકે છે.

જીવન.

ક્રમાંક.

વિષય.		પત્ર.
૧ સ્મરણ પત્રિકા.	....	૯
૨ સ્વ. ચીમનલાલ ડા. દલાલનું જીવન ગુજરાતી-અંગ્રેજી		૧૧ થી ૩૬
૩ અવતરણિકા	....	૧
૪ કવિવર સમયસુન્દર	મોહનલાલ દ. દેશાઇ	૧ થી ૧૧૨
૫ પંડિત જયવિજય...	,,	૧૧૩ થી ૧૪૨
૬ કુશળલાભ ઉપાધ્યાય...	,,	૧૪૩ થી ૧૫૮
૭ માધવાનળ કામકન્દલાની લોકકથા	સ્વ. ચી. ડા. દલાલ.	૧૫૯ થી ૧૭૨
૮ માધવાનળની કથા...	હ. હ્ર. કાંટાવાળા ...	૧૭૩ થી ૧૮૦
૯ પ્રાસંગિક નિવેદન...	મો. દ. દેશાઇ ...	૧૮૧ થી ૧૮૪
૧૦ વિશેષમાં	.. ...	૧૮૫

સ્મરણપત્રિકા.

જૈનસાહિત્યના પ્રખર અભ્યાસી, સંસ્કૃત, પ્રાકૃત, અપભ્રંશ વગેરે પ્રાચીનભાષાના અનન્ય ભક્ત, જેસલમેર, પાટણ અને છાણી વગેરે સ્થળોના પ્રસિદ્ધ જૈનજ્ઞાનભંડારોમાં વર્ષોના વર્ષો સુધી અવડ પડી રહેલા, દુષ્પ્રાપ્ય અને અપ્રસિદ્ધ જૈન અને સંસ્કૃત સાહિત્ય ગ્રંથોને, ગુર્જરેશ્વર શ્રીમંત મહારાજા સયાજીરાવ ગાયકવાડના ઉદાર આશ્રયવડે, સતત ઉત્સાહ અને ખંતથી પોતાના આયુષ્યના ભોગે પ્રકાશમાં લાવનાર ગુર્જર માતાના વિદ્વાન્ પુત્ર સદ્ગત રાજ્યરત્ન શ્રીયુત **ચીમનલાલ ડાહ્યાભાઇ દલાલ, એમ. એ.** જેઓએ અથાગ પરિશ્રમ લઇ ગાયકવાડ પૌર્વાત્ય ગ્રંથમાળાનું કાર્ય હાથ ધરી તેમાં કાવ્યમીમાંસા, નરનારાયણાનંદ, પાર્થપરાક્રમ, હમ્મીરમદમર્દન, વસંતવિલાસ મહાકાવ્ય, પ્રાચીનગુર્જર-કાવ્યસંગ્રહ, ગણકારિકા, લિંગાનુશાસન, ભવિસયત્તકહા, જેસલમેર ભંડારોના ગ્રંથોની સૂચી, લેખપદ્ધતિ, ઉદયસુંદરીકથા, રૂપકષટ્ક, આદિ અપ્રસિદ્ધ પ્રાચીન સસ્કૃત તથા પ્રાકૃત ભાષાના ગ્રંથો શોધિત કર્યા અને જે કાર્યની ડૉ ગ્રિયરસન, થોમ્સ જેવા પ્રખર વિદ્વાનોએ મુક્તકંઠે પ્રશંસા કરી છે, તેમના પ્રાચીનસાહિત્ય, ઇતિહાસ, તત્વજ્ઞાનના ઉંડા અભ્યાસ તેમજ સશોધન અને પ્રકાશનના કાર્યથી મુગ્ધ બની, તે સેવાની કિંચિત નોંધાની તરીકે આ સાતમા મૌક્તિક સાથે તેઓનું પ્રશસ્ત નામ જોડી, કૃતકૃત્ય થઇએ છીએ

અક્ષયતૃતીયા
સં. ૧૯૮૨.

જીવણચદ સાકરચંદ ઝવેરી,
પ્રસિદ્ધકર્ત્તા.

સ્મરણપત્રિકા.

જૈનસાહિત્યના પ્રખર અભ્યાસી, સંસ્કૃત, પ્રાકૃત, અપભ્રંશ વગેરે પ્રાચીનભાષાના અનન્ય ભક્ત, જેસલમેર, પાટણ અને છાણી વગેરે સ્થળોના પ્રસિદ્ધ જૈનજ્ઞાનભંડારોમાં વર્ષોના વર્ષો સુધી અવડ પડી રહેલા, દુષ્પ્રાપ્ય અને અપ્રસિદ્ધ જૈન અને સંસ્કૃત સાહિત્ય ગ્રંથોને, ગુર્જરેશ્વર શ્રીમંત મહારાજા સયાજીરાવ ગાયકવાડના ઉદાર આશ્રયવડે, સતત ઉત્સાહ અને ખંતથી પોતાના આયુષ્યના ભોગે પ્રકાશમાં લાવનાર ગુર્જર માતાના વિદ્વાન્ પુત્ર સદ્ગત રાજ્યરત્ન શ્રીયુત **ચીમનલાલ ડાહ્યાભાઇ દલાલ, એમ. એ.** જેઓએ અથાગ પરિશ્રમ લઇ ગાયકવાડ પૌર્વાત્ય ગ્રથમાળાનું કાર્ય હાથ ધરી તેમાં કાવ્યમીમાંસા, નરનારાયણાનંદ, પાર્થપરાક્રમ, હમ્મીરમદમર્દન, વસંતવિલાસ મહાકાવ્ય, પ્રાચીનગુર્જરકાવ્યસંગ્રહ, ગણકારિકા, લિંગાનુશાસન, ભવિસયત્તકહા, જેસલમેર ભંડારોના ગ્રંથોની સૂચી, લેખપદ્ધતિ, ઉદયસુંદરીકથા, રૂપકષટ્ક, આદિ અપ્રસિદ્ધ પ્રાચીન સસ્કૃત તથા પ્રાકૃત ભાષાના ગ્રંથો શોધિત કર્યાં અને જે કાર્યની ડૉ. ગ્રિયરસન, થોમ્સ જેવા પ્રખર વિદ્વાનોએ મુક્તકંઠે પ્રશંસા કરી છે, તેમના પ્રાચીનસાહિત્ય, ઇતિહાસ, તત્વજ્ઞાનના ઉંડા અભ્યાસ તેમજ સશોધન અને પ્રકાશનના કાર્યથી મુગ્ધ બની, તે સેવાની કિંચિત એંધાની તરીકે આ સાતમા મૌક્તિક સાથે તેઓનું પ્રશસ્ત નામ જોડી, કૃતકૃત્ય થઇએ છીએ

અક્ષયતૃતીયા
સં. ૧૯૮૨.

જીવણચદ સાકરચંદ ઝવેરી,
પ્રસિદ્ધકર્તા.

સ્વ. ભાઈ ચીમનલાલ ડાહ્યાભાઈ દલાલ, એમ. એ.

વડોદરા લાઇબ્રેરી મિસેલની ત્રિમાસિક માટે લેખ લખી મોકલવાને રા ભાઇ ચીમનલાલ દલાલને મે આગળ વચન આપ્યું હતું પરંતુ તે વખતે મને લેશ પણ ખ્યાલ ન હતો કે, એ લેખમાં મારે પ્રથમ તે ભાઇના અકાળ ને ખેદકારક અવસાનની દુઃખદ નોંધ લેવી પડશે તેમના મરણ પૂર્વે થોડાક દિવસ ઉપર મિ. વિન્સેંટ સ્મિથકૃત 'સમ્રાટ અકબર' નામનું નવીન ઇંગ્રેજી પુસ્તક હું વાચતો હતો અને તેમાં તે વિદ્વાન ગ્રંથકારે લાઇબ્રેરી મિસેલનીમા પ્રસિદ્ધ થએલા ભાઇ દલાલના 'અકબરનો દરબાર અને જૈન સાધુ હીરવિજયસૂરિ' નામક લેખને પ્રમાણભૂત લેખી તેની વ્યાજબી કદર હતી આથી આનંદ પામી, તે નોંધ તરફ તેમનુ ધ્યાનદોરવા અને તે બદલ તેમને અભિનંદન આપવા એક પત્ર લખી મોકલવાના હુ વિચારમાં હતો એટલામાં એક સવારે વડોદરાના 'સયાજી વિજય' પત્રમાં ઇન્ફલુએન્ઝાના જીવલેણ રોગથી તેમનુ મૃત્યુ (૩-૧૦-૧૯૧૮ ને દિને) થયુ છે એવા સમાચાર વાંચતાં મને સખ્ત આઘાત લાગ્યો અને કેટલોક વખત સાવ ઉદાસ અને શૂન્યમૂઢ બેસી રહ્યો. એક મિત્ર અને સ્નેહી તરીકે મને એકલાને તેથી દુઃખ થયું હતુ એમ નહિ, પરંતુ જે બધા તેમના કાર્યથી વાકેફ હતા અને તેમના નિકટ પરિચયમાં આવ્યા હતા તે સૌના મુખેથી આ દિલગીરી ભર્યા ખબર સાંભળતાં અત્યંત નિરાશા અને ખેદના ઉદ્દગારો નિકળ્યા હતા. તેમના કાર્યની અને કારકિર્દીની હજી શરૂઆત થતી

હતી પણ એટલા ટુંક સમયમાં તેમણે પોતાના વિષયમાં એટલો કાબુ અને નિપુણતા મેળવ્યાં હતાં કે, તેમની સાથે કોઇપણ મહત્ત્વના વિષયપર–ખાસ કરીને પ્રાચીન સાહિત્ય અને ઇતિહાસપર–વાતચિત અને ચર્ચા કરવી એ તો ખરેખર આનંદદાયક થઇ પડતું અને તેમની વિદ્વત્તા અને જ્ઞાન માટે, બેશક માન ઉત્પન્ન થતું. વળી તે માટે તેમની તૈયારી એટલા ઉંચા પ્રકારની હતી અને તેમની માહિતી અને સાધન એટલા બહોળા હતા કે તેમના આરંભના પ્રયાસો પણ વિદ્વાનોના આદરને પાત્ર થઇ ભારે પ્રશંસા પામ્યા હતા, તેમ તેમણે હાથ ધરેલો વિષય એટલો મહત્ત્વનો અને ઉપયોગી હતો કે, સાહિત્યના અભ્યાસકો તેના પરિણામ માટે આતુરતાથી રાહ જોતા હતા. તેમના કાર્ય માટે એવી સામાન્ય માન્યતા બધાઇ હતી કે આગળ જતાં પ્રાચિન ઇતિહાસ અને સાહિત્ય પર કંઇક નવીન અને વિશેષ પ્રકાશ પાડવા શક્તિમાન થશે અને તેમનું કાર્ય સારી રીતે દીપી ઉઠશે, તેમ તે સારી નામના અને યશ પ્રાપ્ત કરશે. પણ તે આશાઓ ફળીભૂત થાય તે પહેલાં પ્રભુએ તેમને પોતાની સમીપ બોલાવી લીધા છે.

જનસમાજ જેમનાં કાર્ય અને સેવાથી સતુષ્ટ અને પ્રસન્ન હતો અને જેમના ઉમદા ગુણો અને ઉચ્ચ બુદ્ધિમત્તા માટે નવીન ગુજરાત મગરૂર થઇ શકે એમ હતુ એવા નવ યુવકો, ભાઇ રણછોડરામ, ભાઇ ભોગીન્દ્રરાવ, ભાઇ ઠાકોરલાલ પંડ્યા, ભાઇ અંબાલાલ–ચરોતર કેળવણી મંડળીવાળા અને ભાઇ શિવભાઇ, એ સઘળાને ટુંક મુદતમાં એક પછી એક અકાળ મૃત્યુ પામેલા નિહાળી આપણે નિરાશાના શોકસાગરમાં ડુબી ગયા હતા, અને તેમના ઘા અને વેદના હજી તાજાંજ હતા એટલામાં તો ભાઇ દલાલે અન્ય સૃષ્ટિમાં પ્રયાણ કર્યું છે, તેથી આપણને અસંત નુકશાન પહોંચ્યું છે અને આપણી સ્થિતિ ખરેખર લાચાર થઇ પડી છે.

આવા દુઃખના પ્રસંગે પ્રભુમાં અચળ શ્રદ્ધા રાખ્યા વિનાં આપણે શાંતિ કે આશ્વાસન બીજી કોઇ રીતે લઇ શકીએ તેમ નથી, પ્રભુની લીલા વિચિત્ર અને અકલિત છે છતાં એટલી ખાતરી છે કે તે શરણાગતની વહારે ચઢે છે જ.

ભાઇ ચીમનલાલનો જન્મ સન ૧૮૮૧ ના ચૈત્ર માસમાં ખેડા માં થયો હતો. તેમનું કુટુંબ વચલા વર્ગનું-સાધારણ સ્થિતિનુ પણ કુળવાન હતું. તેમના પિતાશ્રી રા. ડાહ્યાભાઇ સાંકળચંદ શાહ વેપાર અર્થે અમદાવાદમાં ઝવેરીવાડામા આવી વસ્યા હતા અને તે રૂની દલાલીનો ધંધો કરતા. સામાન્ય રીતે વેપારી અને વણિક વર્ગમાં ઉંચી કેળવણી લેવા માટે ઝાઝો ઉત્સાહ કે લાગણી દેખાતા નથી. વ્યવહારીક જ્ઞાન અને દુનિયાદારીનું ડહાપણ પ્રાપ્ત કરવાં એ તેમનું અંતિમ લક્ષ્ય હોય છે, પણ રા. ડાહ્યાભાઇપર જુદા પ્રકાર ના સંસ્કાર પડયા હતા. કાંઇક અગવડ વેઠીને પણ યુનિવરસીટીનુ ઉંચું પણ ખર્ચાળ શિક્ષણ પોતાના પુત્રોને આપવુ એવી તેમના મનમાં ભારે ઉમેદ હતી અને પ્રભુ કૃપાથી તે બર આવી હતી તેમના મોટા પુત્ર રા. વાડીલાલે મેટ્રિકયુલેશનની પરીક્ષા પસાર કરી સંતોષ માન્યો અને આગળ અભ્યાસ કર્યો નહિ પરંતુ બીજા-વચલા પુત્ર ભાઇ ચીમનલાલની મનોવૃત્તિ અને વલણ ન્હાનપણથી જ અભ્યાસ પ્રતિ વિશેષ હતા અને જીંદગીભર તેમણે એક સાચુ વિદ્યાર્થી જીવન ગાળ્યુ હતું નિશાળનો તેમનો અભ્યાસ શરૂઆતથીજ યશસ્વી હતો અને તેમની બુદ્ધિ અને હોશિયારીનાં વખાણ થતાં. પહેલે વર્ષે જ મેટ્રિકયુલેશનની પરીક્ષા તેમણે ટંકશાળની ન્યુ ઇંગ્લિશ સ્કુલમાંથી સારે નંબરે પાસ કરી. તે પછી ગુજરાત કૉલેજમાં દાખલ થયા. મૂળથી તેમનો સ્વભાવ તદ્દન શાંત અને એકમાર્ગી હતો. એકલા રહેવું અને હરવુ ફરવુ તેમને વિશેષ પસંદ હતું. વિદ્યાર્થીઓમાં તેઓ ઝાઝા ભેળાતા નહિ અને વાંચન

અને અભ્યાસ કરવામાં એકચિત અને મશગુલ રહેતા. ન્હા-
નપણથીજ જૈન ધર્મના સંસ્કારોની સુદૃઢ છાપ તેમનાપર પડી
હતી. તેમને એટલી બધી ધર્માસ્થા હતી કે, દરરોજ દેરાસરમાં
દર્શન કર્યા વિના તે ભોજન લેતા નહિ વળી જૈન સાધુઓના
સંસર્ગમાં તે વારંવાર આવ્યાથી તેમનાં ધર્મશાસ્ત્રો પ્રતિ પણ
તેમને ખુબ અભિરૂચિ ઉત્પન્ન થઇ હતી, અને તે માટે તેના અ-
ભ્યાસ અને મનન કરવા માટે સંસ્કૃતનું જ્ઞાન તેમને આવશ્યક
જણાયું. પછી ઉપાશ્રય પાઠશાળામાં તેમણે સંસ્કૃત-સિદ્ધાંત કૌમુ-
દીનો અભ્યાસ ચાલુ કર્યો કોલેજના અભ્યાસ ઉપરાંત તેઓ આ
દુર્ઘટ વિષયને પણ ખેડતા જતા હતા. કોલેજનો અભ્યાસ પુરો
થતા થતામા તો તે સંસ્કૃતમા પારગત થયા. આરંભથીજ તેમને
સસ્કૃત ભાષાનો શોખ હતો અને ફુરસદના વખતે સસ્કૃતનુ પ્રકી-
ર્ણ વાચન અને નવીન શ્લોક રચના વગેરે કરતા હતા. તે જ્યારે
પ્રિવિયસ ક્લાસમા હતા તે વખતે જ તેમણે પ્રો. દારૂવાલાના
માનમા સુન્દર સસ્કૃત શ્લોકોમા તેમની પ્રશસ્તિ બનાવી, સર્વેની
શાબાશી મેળવી હતી. યુનિવરસીટીની પરીક્ષાઓ પાસ કરવામાં
તેમને આ અભ્યાસ અને જ્ઞાન મોટી મદદરૂપ થઇ પડતા હતાં.
સન ૧૯૦૮ મા તેમણે ઐચ્છિક વિષય તરીકે ઇગ્રેજી અને સંસ્કૃત
સાહિત્ય પસદ કરી, બી એ ની પરીક્ષા બીજા વર્ગમા પસાર
કરી અને કોલેજના બધા વિદ્યાર્થીઓમા તે ઉચે નબરે આવવાથી
એક વર્ષ માટે તેમની દક્ષિણ ફેલો તરીકે નિમણુક થઇ વળી તે
વર્ષે એમ. એ ની પરીક્ષા માટે તેમણે વાચવા માડ્યુ સસ્કૃત-
વ્યાકરણ લઇ એમ એ ની પરીક્ષા પાસ કરનારાઓની સખ્યા
જૂજ છે અને કેટલાક વર્ષોથી તે વિભાગમા કોઇએ પરીક્ષા આપી
નહોતી એટલે ગમે તે વિષય કઠીન મનાય છે, છતા પોતાની
શક્તિ અને અભ્યાસમા વિશ્વાસ રાખી, તેજ વિષય એમ. એ ના

પરીક્ષા માટે લેવાનું તેમણે પસંદ કર્યું અને વળી તે પરીક્ષા માન ભરી રીતે પાસ કરી જે માટે ખચિત કોઇ પણ વ્યક્તિ મગરૂર થઇ શકે.

હિંદુ સંસારના રિવાજ પ્રમાણે તેમનું લગ્ન સંવત ૧૯૫૬ માં પ્રથમ વિદ્યાર્થી અવસ્થામાં થયું પણ તે ઘર સંસાર માંડે તે પહેલાં તેમની પત્ની મૃત્યુ પામ્યાં. ધર્મના સંસ્કાર અને જૈન સાધુઓના સંગે તેમના જીવનપર એવી પ્રબળ અસર કરી હતી કે, પ્રાચીન ઋષજીવન ગાળવાની તેમના સંસ્કારી મનમાં અભિલાષા થઇ રહેલી હતી. ઘણાં વર્ષો થયા તેમણે એ કારણે મિષ્ટ ભોજન લેવાનું ઉત્કટ બંધ કર્યું હતુ અને ઉંચી શય્યાપર તે કદી સુતા નહિ. તેમજ જેમ બને તેમ શરીરને કસવા અને કઠિન કરવા તે પ્રયાસ કરતા. તેમણે પોતાના કુટુંબીઓને બીજીવાર લગ્ન કરવાની ના પાડી અને લગભગ આઠ વર્ષ સુધી તેઓ આ વિચારને મક્કમ રીતે વળગી રહ્યા. છેવટ સગા સંબંધી અને વડીલોના દબાણને વશ થઇ તેમણે ફરી લગ્ન કરવા કબુલ્યું. આવી તેમની સાધુ જેવી સરલ વૃત્તિ અને સાદુ પણ ઉન્નત જીવન તેમના સહવાસમાં આવનાર દરેક વ્યકિત ઉપર છાપ પાડયા વગર રહેતુ નહિ. સહેજ પ્રસંગ પ્રાપ્ત થતા તે તીર્થ યાત્રાએ નિકળી પડતા અને ગુજરાતમાં એકે જૈન તીર્થસ્થાન નહિ હોય કે જ્યા તે ગયા નહિ હોય. જૈન સાધુઓનો સમાગમ તે નિરંતર શોધતા રહેતા, તેથી તે મંડળમાં તે બહુ પ્રિય અને પરિચિત થયા હતા પોતાના જ્ઞાન અને વિનયથી તેમણે તે સર્વનાં આદરમાન અને પ્રીતિ સંપાદન કર્યા હતાં.

પ્રાચીન સાહિત્યની શોધખોળ અને સંશોધનમાં તેમણે જૈન સાધુઓની સહાનુભૂતિ મેળવી હતી, અને તથી તેમને પોતાના કાર્યમા કેટલીક સરળતા અને મદદ મળ્યાં કરતા હતા. તેમના સહકાર્યથી જૈન સાહિત્યનો ઉત્કર્ષ કરવા તેમને ભારે હોંશ હતી.

પરતુ એ ઇચ્છા ફલિભૂત થાય એ પૂર્વેજ તે સદ્‌ગતિ પામ્યા છે જો તે થોડાક વધારે વર્ષ જીવ્યા હોત તો જૈન ધર્મ, સાહિત્ય અને ઇતિહાસની બહુ સારી સેવા કરી શક્ત અને તેને દિપાવત પણ તે આશા નિષ્ફળ નીવડી છે ખરે ભાવી બળવાન છે

એમ એ ની પરીક્ષા પાસ કર્યા પછી પોતાને મન પસંદ અને અનુકુળ થઇ પડે એવી કોઇ સારી નોકરી મેળવવાની તે તજવીજ કરતા હતા તે દરમિયાન વડોદરામા શ્રીમંત મહારાજા સાહેબની આજ્ઞાનુસાર અમેરિકન વિદ્વાન મિ બોર્ડનની દેખરેખ નીચે એક લાઇબ્રેરી વર્ગ સ્થાપનામા આવનાર છે અને તેમા ગ્રેજ્યુએટોને તાલીમ લેવા પસંદ કરવામા આવનાર છે, એવી જાહેર ખબર તેમના જોવામા આવી સરકારી ખાતામા સારા પગારની અને ઉંચી નોકરી મળવાનો સભવ હતો પણ તેમને એમ જણાયુ કે લાઇબ્રેરી ખાતામા દાખલ થવાથી તે વધારે ઉપયોગી અને સગીનકાર્ય કરી શક્શે તેથી બીજા લાભોની દરકાર કર્યા વગર દેશી રાજ્યના ઓછા પગારના નોકરીમા જોડાવાનુ તેમણે પસંદ કર્યું પોતાના વિચાર અને આશય પાર પાડવાને આ ખરી રીતે તેમનો એક પ્રકારનો સ્વાર્થત્યાગ અને આત્મભોગ હતો

યોજના કરવામાં આવી. આમાંના ગુજરાતી વિભાગનું બધુંજ કામ અમે તેમું તંત્રીપદ રા. દલાલને સોપીયું. એ ઉપરાંત સંસ્કૃત પુસ્તકોનું શાસ્ત્રીય ધોરણપર વર્ગીકરણ કરવાનું કાર્ય તેમણે હાથ ધર્યું અને તે કાર્ય સંપૂર્ણ ફતેહમંદ થાય તે માટે દેશના જુદા જુદા વિદ્વાનોને પત્ર લખી તેમના અભિપ્રાય અને સૂચનાઓ મેળવ્યાં. આ રીતે લગભગ ત્રણેક વર્ષ આ નવા લાઇબ્રેરી વિષયનું જ્ઞાન સંપાદન કરવામાં અને તેનો પ્રચાર કરવામાં અને તેનું સાહિત્ય તૈયાર કરવામાં તેમણે ગાળ્યાં. ત્યારબાદ મિ. બોર્ડનની નોકરીની મુદત પુરી થવા આવી અને તેમને પાછા અમેરિકા જવાનું ઠર્યું. તે સાથે મિ. કુડાલકરે યુરોપ, અમેરિકા, જાપાન આદિ દેશોમા પ્રવાસ કરી, ત્યાંની લાઇબ્રેરી પદ્ધતિઓનો જાતિ અનુભવ લઇ આવવા હજુર આજ્ઞા થઇ. દરમિયાન લાઇબ્રેરીનું કામ બીજી રીતે પ્રતિદિન વધતું અને ખીલતુ જ ચાલ્યુ.

એ ખાતાને પ્રથમ પ્રેસ રિપોર્ટરનુ કામ સોપાયું. અને ધીરે ધીરે પ્રેસ કટિંગ, મુખ્ય અને જાણવા જેવા લેખોની નોંધ અને સાર, બાળવાચન વિભાગ, સરકયુલેટિંગ અને ટ્રાવેલિંગ લાઇબ્રેરીઓ, સિનેમેટોગ્રાફ અને સચિત્ર કાર્ડ દ્વારા જ્ઞાનપ્રસાર વગેરે કાર્યો નવાં ઉમેરાતાં ગયા. આ કાર્યોમા રા. દલાલ રસપૂર્વક ભાગ લેતા. પરંતુ તેમનુ મન ખરી રીતે તો પ્રાચીન સાહિત્યના સંશોધન અને સગ્રહના કાર્ય પ્રતિજ રોકાયેલુ રહેતુ. સેંટ્રલ લાઇબ્રેરીનો સસ્કૃત વિભાગ તેમને સોપવામાં આવ્યો હતો અને તેમાં સુધારાવધારા કરીને વધારે આકર્ષક–ઉપયોગી બનાવવાને તેઓ હમેશ ઉત્સુક રહેતા. બહાર ગામના વિદ્વાનો તે સગ્રહનો સારી રીતે લાભ લઇ શકે એવી વ્યવસ્થા તેમણે કરી. તેથી તેનો બહોળો ઉપયોગ થવા માંડ્યો અને તે કાર્યમાં તેમની મદદ અને સલાહ બહુ કિંમતી થઇ પડયાં. પ્રાચીન હસ્તલિખિત પુસ્તકોનો સગ્રહ

કરવા; અને તે માટે નવા નવાં પુસ્તકો મેળવવાનું કામ શરૂઆતથી થયા કરતુ હતુ અને તે વિભાગમા મિ. દલાલના ખંત અને ચાલુ ઉદ્યોગના પરિણામે બહુ ઉપયોગી પ્રાચીન ગ્રંથોનો ઉમેરો થયો. અત્યારે એ સગ્રહને જે મહત્તા ને કીમતીપણુ પ્રાપ્ત થયા છે, તે વાસ્તવિક રીતે તો મિ. દલાલના શ્રમ અને ખતને જ આભારી છે. આમ માત્ર સગ્રહ કરવાથી તેમ છતા તેમને પુરતો સંતોષ થયો નહિ, તેથી વધુ શોધ અને તજવીજ થતા તેમણે એક ટિપ્પણ તૈયાર કર્યું. મે. દિવાન સાહેબ આગળ તે રજુ કરવામાં આવતા તેમણે પાટણના જુના જૈન ભડારોની તપાસ કરી, તે વિષે એક સવિસ્તર રિપોર્ટ કરવા મિ દલાલને ખાસ હુકમ આપ્યો. મિ દલાલના કાર્યે અહિંથી નવીન સ્વરૂપ ધારણ કર્યું, અને તે મૃત્યુપર્યંત તેમણે અવિચ્છિન્ન રીતે ચલાવ્યું. તેમના ભગીરથ અને અવિશ્રાત શ્રમનું પરિણામ બહુ સુંદર આવેલું સર્વ કોઇ સ્વીકારે છે.

ત્રણ માસ તે પાટણમા રહ્યા. છતા એટલા ટુકા સમયમાં તેમણે ૧૧ ભડારોની તપાસ કરી એ ભડારોમા આશરે ૧૩૦૦૦ કાગળપર અને ૬૫૮ તાડપત્ર ઉપર લખેલા પુસ્તકો હતા. એ પુસ્તકો મિ દલાલે ખુબ ધ્યાનપૂર્વક અને બારીકાઇથી તપાસ્યા અને ખભાતના ભડારો તપાસી ડો પિટરસને એક સવિસ્તર રીપોર્ટ કર્યો હતો તેમ અને તે પદ્ધતિ પર તમામ પુસ્તકોની વિગતવાર નોધ કરી અને તેમાના ઉપયોગી અને કીંમતી પુસ્તકોની નકલ ઉતરાવી, મિ. દલાલે પોતાના કાબને પર ઉતાર્યું. આગળ ડો. બ્યુલર, ડૉ. ભાડારકર, ડૉ પિટરસન અને પ્રો. મણિલાલ નભુભાઇ વગેરે પ્રસિદ્ધ વિદ્વાનો પાટણના ભડારોની મુલાકાત લઇ ગયા હતા, પરંતુ તેઓ એ ભડારો પુરેપુરા તપાસી શક્યા ન હતા, તેમ તેમાના ઘણા પુસ્તકો-ખાસ કરીને તાડપત્ર ઉપર લખાયેલાં ગુપ્ત રાખવામા આવ્યા હતા, એટલે

એ ભંડારોની તપાસ અને નોંધ અપૂર્ણ અને ખામીવાળી રહેલી હતી. આનંદની વાત તો એ છે કે, એ દિશામાં મિ. દલાલે બજાવેલું કાર્ય અત્યંત સંતોષકારક અને ઉપયોગી જણાયું છે. તે જાતે જૈન હોવા ઉપરાંત તેમના આચારવિચાર અને રહેણી એટલાં ધાર્મિક અને સાદાઈવાળાં હતાં અને જૈન સાધુઓમાં તે આટલા જાણીતા હતા અને તેમનો લાગવગ અને માન એવાં હતાં કે જે તેમને પોતાનું કાર્ય કરવામાં અત્યંત સહાયક નીવડયાં હતાં. જે પ્રાચીન સાહિત્ય અત્યાર લગી ભંડારોમાં અંધારામાં પડી રહ્યું હતું અને કોઈની નજરે પડતું નહિ, તે તેમને સહેલાઈથી ઉપલબ્ધ થયું. અને આ પ્રમાણે મળી આવેલી તકનો તેમણે ખરેખરો સદુપયોગ કર્યો હતો. આ શોધખોળના પરિણામે અનેક જુનાં અને મહત્વનાં પુસ્તકો પ્રકાશમાં આવ્યાં છે, વળી એવું કેટલુંક અપભ્રંશ સાહિત્ય મળ્યું છે કે જે હિંદી, ગુજરાતી અને મરાઠી એ ત્રણે દેશી ભાષાઓની ઉત્પત્તિ અને ઇતિહાસ માટે જાણવા જેવી અને ઉપયોગી માહિતી પુરી પાડે છે. બારમા, તેરમા, અને ચૌદમા સૈકાની જુની ગુજરાતી ભાષાના ગ્રંથો હાથ આવ્યા છે, જે અપભ્રંશમાંથી જુની ગુજરાતીનો કેવી રીતે વિકાસ થયો, તેનો બહુ સારો પુરાવો પૂરો પાડે છે અને ભાષાના સાહિત્યમાં તેમની પ્રાપ્તિ બેશક ઉપયોગી અને કિમતી ગણાય.

આ હિલચાલનું એક વ્યાવહારિક પરિણામ એ આવ્યું છે કે, તેમના રિપોર્ટથી ખુશ થઇ, પાટણ ભંડારોમાંનાં પ્રાચીન ઐતિહાસિક પુસ્તકો, એક જુદી ગ્રંથમાળા તરીકે પ્રસિદ્ધ કરવા શ્રીમંત મહારાજા સાહેબની ખાસ આજ્ઞા થઇ. 'ગાયકવાડ પૌર્વાત્ય ગ્રંથમાળા' ની પ્રસિદ્ધિ સંસ્કૃત સાહિત્યના ઇતિહાસમાં એક અપૂર્વ બનાવ ગણાય અને વિદ્વાનવર્ગ તરફથી તેની યોગ્ય કદર થાય એ ખુશ થવા જેવું છે. પ્રસ્તુત ગ્રંથમાળામાં આજ દિન સુધીમાં સાત પુસ્તકો પ્રસિદ્ધ થયાં છે અને બીજાં તૈયાર થાય છે. આમાંનાં ત્રણ પુસ્તકો રાજશેખર

રચિત 'કાવ્યમીમાંસા', વસ્તુપાલ કૃત "નરનારાયણાનંદ" કાવ્ય અને 'પાર્થપરાક્રમ' રા. દલાલે એડિટ કર્યા છે અને બીજાં ચાર પુસ્તકો (૧) હમીરમદમર્દન, રચ્યા સાલ સં. ૧૨૩૦ (૨) વસંતવિલાસ ૧૩ મી સદી, (૩) પંચમીકથા, અપભ્રંશનું પુસ્તક ૧૨ મી સદી અને (૪) પ્રાચીન ગુર્જર કાવ્યસંગ્રહ, જેમાં ૧૨ માં, ૧૩ માં, ૧૪ માં શતકનાં કાવ્યો આપેલાં છે, જે પ્રેસ માટે નોટસ અને ઉપોદ્ઘાત સહિત તૈયાર કરતા હતા અને તે સિવાય ૪ થા સૈકાની ઉદયસુંદરીની કથા, વત્સરાજ રચિત કર્પૂરચરિત, રૂકિમણી પરિણય, હાસ્ય ચૂડામણિ, ત્રિપુરદાહ, કિરાતાર્જુનીય, અને સમુદ્રમંથન એ ગ્રંથોનું સંશોધન અને સારી નકલો કરવામાં આવતી હતી આ પ્રમાણે વિવિધ પુસ્તકોની તૈયારી કરવામાં તે રોકાએલા હતા. ખરી રીતે ગ્રંથમાળાની તમામ વ્યવસ્થા અને યોજના તેજ કરતા હતા વળી નોટસ અને ઉપોદ્ઘાત વગેરે લખવા અને જુદા જુદા પાઠો તૈયાર કરવા, એ બધું કામ તેમના હસ્તક થતું હતું, અને તે કાર્ય એટલું વિદ્વત્તાપૂર્ણ અને ઉંચી પ્રતિનું થએલું છે કે, પાશ્ચાત્ય અને પૌર્વાત્ય વિદ્વાનોએ તે ગ્રંથોની મુક્ત કંઠે પ્રશંસા કરેલી છે તેની પ્રસિદ્ધિથી સંસ્કૃત સાહિત્ય અને પ્રાચીન સાહિત્યના ઇતિહાસ પર કેટલેક નવીન પ્રકાશ પડયો છે આવા ઉપયોગી અને કીમતી કાર્ય બદલ શ્રીમંતમહારાજા સાહેબ બેશક મગરૂર થઇ શકે અને સાહિત્યસમાજ તેમનો જેટલો ઉપકાર માને તેટલો ઓછોજ છે પણ તે સાથે અહીં એટલું ઉમેરવું જોઇએ કે, તે ગ્રંથમાળાની યોજના અને પ્રસિદ્ધિ ખરી રીતે રા. દલાલના સ્તુત્ય પ્રયાસનું ઉમદા અને સુંદર ફળ છે, અને તેનું માન અને યશ એક રીતે તેમને જ ઘટે છે તેમના આ કીમતી કાર્યની કદર બુજીને ત્રીજે વર્ષે શ્રીમંત મહારાજા સાહેબે તેમને 'રાજ્યરત્ન'નો ઇલ્કાબ બક્ષ્યો હતો, તે યોગ્ય જ થયું હતું

પાટણના ભંડારોની તપાસ આટલી બધી ફળદાયી અને મહત્વની માલમ પડવાથી, જેસલમીરના ભંડાર-જેમાંના પુસ્તકો

અતિ પ્રાચીન હોવાની વિદ્વાનોમાં સામાન્ય માન્યતા છે અને જે પુસ્તકોની અત્યાર સુધી ખાતરીપૂર્વક તપાસ અને યાદી થઇ ન હતી, તે પાટણ ભંડારમાંના કેટલાંક પુસ્તક એડિટ કરતાં એમ માલૂમ પડ્યું કે, તેની બીજી પ્રતો જેસલમીરના ભંડારમાં કદાચ હોવી જોઇએ. તેથી એ ભંડારોની બરોબર તપાસ થવી જોઇએ એમ નક્કી થયું. ડૉ. બ્યુલરે સન ૧૮૭૨ માં તે ભંડાર પ્રથમ તપાસ્યો હતો. પણ તેમને માત્ર ૪૦ પોથીઓ બતાવવામાં આવી હતી. તે તપાસમાંથી ડૉ. બ્યુલરે 'વિક્રમાંકદેવચરિત' નું ઐતિહાસિક કાવ્ય લીધું અને પાછળથી મુંબાઇ સંસ્કૃત ગ્રંથમાળા માટે એડિટ કર્યું. તેમના પછી કેટલેક વર્ષે મુંબાઇ સરકારે તે ભંડારની ફરી તપાસ અને નોંધ કરવા પ્રો. એસ. આર. ભંડારકરને મોકલ્યા હતા. પણ તે તેમાં ફતેહમંદ થયા નહિ. તેમજ તે ગ્રંથોની જોઇએ તેવી અને પુરતી માહિતી બહાર નહિ પડેલી હોવાથી, તે ભંડારની ચોકસાઇથી અને ખાતરીપૂર્વક તપાસ અને નોંધ થવા સૌ કોઇ જરૂર બતાવતા હતા. રા. દલાલને પાટણના ભંડારો તપાસવામાં અસાધારણ ફતેહ મળી હતી, તેથી તે કામ માટે ફરી તેમની જ નિમણુંક થઇ. જેસલમીરની મુસાફરીએ જવું એ કાંઇ સહેલ કાર્ય નથી. પ્રથમ તો ત્યાં જવાનો માર્ગ જ વિકટ છે અને રેતીના રણમાં લાંબી મુસાફરી કરવી પડે છે. વળી તે ભંડાર ગઢના કિલ્લામાં એટલો સુરક્ષિત અને સખ્ત જાપતા હેઠળ રાખેલો છે કે તે જોવાની તક બહુ થોડાનેજ મળે છે. આવી મુશ્કેલીઓ અને અડચણો હોવા છતાં માત્ર કુનેહ, ખંત, પ્રયત્ન અને યુક્તિવડે અન્યને અસાધ્ય થઇ પડેલું કાર્ય રા. દલાલે ભારે પરિશ્રમ ઉઠાવી ફતેહમંદ રીતે પાર પાડ્યું અને તે બદલ તેમને અત્યંત ધન્યવાદ' મળ્યો. તાડપત્રનાં જુનામાં જુના ગ્રંથો આખા હિંદુસ્થાનમાં માત્ર આ ભંડારમાં સચવાઇ રહેલા છે અને તેમાંના કેટલાંક પુસ્તકો

૧૦ મી સદી જેટલાં પ્રાચીન છે. બીજાં એવાં કેટલાંક અપ્રાપ્ય પુસ્તકો છે કે જેની પ્રતો અન્ય કોઇ સ્થળે ઉપલબ્ધ નથી. અગાઉ આ બધાં પુસ્તકો પાટણના ભંડારોમાં હતાં, પણ આફતના સમયે તે નાશ પામવાની બીતિથી સં. ૧૪૭૪ મા જૈન સાધુ જિનભદ્રસૂરિએ તે ભંડારને જેસલમીર આણ્યો, જ્યાં અદ્યાપિ તેની પ્રાણની પેઠે રક્ષા થાય છે. પાટણમાં તો માત્ર નકલો રાખવામાં આવી હતી અને તેના પ્રમાણ તરીકે એટલું જણાવવું બસ થશે કે, પાટણમાંથી પ્રાપ્ત થયેલા 'કાવ્યમીમાંસા' અને 'હમીર મદમર્દન' ગ્રંથોની મૂળ પ્રતો રા. દલાલને અહિંયીજ પ્રાપ્ત થઇ હતી. તેમણે એ ભંડારની તપાસ એવી ખુબી અને કુશળતાથી કરી કે તેમના વર્તનથી ભંડારના રક્ષકો પ્રસન્ન થયા. એટલે સુધી કે, બધાં પુસ્તકો તેમને બતાવ્યાં, એટલુંજ નહિ પરંતુ તેની બરોબર નોંધ કરવા અને કેટલાક પુસ્તકોની નકલ ઉતારી લેવા ખાસ પરવાનગી આપી, જે બીજાને ક્વચિત્જ મળે છે.

આ રીતે પાટણના ભંડારમાંથી નહિ મળેલાં એવાં કેટલાંક મૂળ પુસ્તકોની નકલો કરાવી લીધી અને બીજાં કેટલાંક સંસ્કૃત અને અપભ્રંશનાં નવાં પુસ્તકો પ્રાપ્ત કર્યા. જેની ટુંકી યાદી વાચકને સહેજ ખ્યાલ આવવા નીચે આપી છેઃ—હ્રુંક રચિત વિલાસ વાખા–સંવત ૧૧૩૯, નેમનાથ ચરિત–૧૩ મી સદી, કુલવયમાળા (ઉદ્યોતનસૂરિ) કૃત–સં. ૮૩૫, જયદેવ રચિત–છંદશાસ્ત્ર, (કિસ્સાહ) વક્રોક્તિ જીવિત અથવા કુન્તકનુ કાવ્યાલંકાર, છપ્પસિદ્ધિ અને લીલાવતી કહ્ય વગેરે.

આ તપાસ દરમિયાન તેમણે ૩૪૪ તાડપત્રનાં અને ૬૦૦૦ કાગળનાં હસ્તલિખિત પુસ્તકોની નોંધ લીધી. તે સાથે સીરોહી, બિકાનેર, જોધપુર વગેરે શહેરોમાં ફરી આવી પુષ્કળ માહિતી એકઠી કરી. તે સિવાય પ્રાચીન સાહિત્યની શોધખોળ માટે તે

આમોદ, જુનાગઢ, તારાપુર, ખંભાત, ખેડા, માતર, વણા, પાંચગામ, અને અમદાવાદ વગેરે સ્થળોએ જઇ આવ્યા હતા. આ પ્રમાણે સતત પ્રયત્ન કરી લગભગ ૩૦૦ કીમતી હસ્તલિખિત પુસ્તકો સેંટ્રલ લાયબ્રેરીના સંગ્રહ માટે તેમણે પ્રાપ્ત કર્યાં હતાં. એ સંગ્રહની સમૃદ્ધિ અને ઉપયોગિતા મોટા અંશે તેમના પ્રયાસને અને ખંતને આભારી છે.

ચાલુ ઓફિસ કામ કરવા ઉપરાંત બાકીનો સમય તે સાહિત્ય સેવા કરવામાં ગાળતા. જુ-ાં જુદાં માસિકો અને પત્રોમાં વખતો વખત મહત્વના લેખો, તેમજ પ્રાચીન ગુજરાતી કાવ્યો અને સુભાષિતો વગેરે પ્રસિદ્ધ થવા માટે મોકલી આપતા. વળી સાહિત્યના પ્રશ્નોની ચર્ચામાં રસપૂર્વક ભાગ લેતા. સુરતમાં ભરાયેલી પાંચમી ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ માટે તેમણે પાટણના ભંડારોમાનાં જુની ગુજરાતી અને અપભ્રંશનાં પુસ્તકો વિષે એક વિદ્વત્તાભર્યો નિબંધ લખી મોકલ્યો હતો, જે પ્રતિ વિદ્વાનોનું સારૂ ધ્યાન ખેંચાયું હતુ, ને યોગ્ય પ્રશંસા થઇ હતી. જનાર્દન રચિત ઉષાહરણ અને બિલ્હણ કૃત ચૌરપચાસિકા વગેરે પ્રાચીન ગુજરાતી કાવ્યો એડિટ કરી ચંદ-હાસને મળતી અન્ય કથાઓ, સદયવત્સ સાવલિંગા અને (માધવકામ કુંડળા) ની કથા વગેરે જુની વાર્તાઓનો ઐતિહાસિક અને તુલ-નાત્મક રીતે અભ્યાસ કરી, ગુજરાતનું સંસ્કૃત નાટક સાહિત્ય તથા પ્રાચીન ગુજરાતીનો વિભક્તિ વિભાગ તથા વાકયપ્રકાશ ઔક્તિક વગેરે વિચારપૂર્ણ લેખો લખી અને કાશ્મીર સુખમંડનની અને ખભાત શબ્દોની વ્યુત્પત્તિની ચર્ચામાં ઉંડા ઉતરી તેમણે સાહિત્યમાં ઉપયોગી ફાળો આપ્યો છે અને તેમની સાહિત્યસેવા બહુ ઉંચા પ્રકારની હતી, એટલું ગુજરાતના સાહિત્યના અભ્યાસીઓ સ્વીકાર્યા વગર રહેશે નહિ.

: ટુકામા, તેમનુ સમગ્ર જીવન પ્રાચીન સાહિત્યના અભ્યાસ અને સેવનમા નિર્ગમન થયુ છે તેમણે આદરેલું કાર્ય અત્યત કીંમતી અને મહત્વે ; હતુ અને તેમા જો માણક થોડુ કરવાને તે શકિતમાન થયા હોય તો તે તેમને માન અને કીર્તિ આપે એવુ ઉચા પ્રકારનુ અને ભિદ્વત્તાભર્યું હતું. આપણે આશા રાખીએ કે, લાઇબ્રેરી ડિપાર્ટમેન્ટ તરફથી ગાયકવાડ પૌર્વાત્ય ગ્ર થમાળામા તેમના પાટણ અને જેસલ મીરના ભ ડારોની તપાસના બે મોટા રિપોર્ટ સત્વર પ્રસિદ્ધ થવા વ્યવસ્થા થશે કેમકે તેની પ્રસિદ્ધિ થયેથી તેમનુ કાર્ય કેટલુ બધુ ઉપયોગી અને અગત્યનુ હતુ તેનો વાચકવર્ગને પુરતો ખ્યાલ આવશે' સ્વભાવે તે તદ્દન શ ત અને નિરભિમાની હતા તેમની પ્રકૃતિ આગ્રહી અને નિશ્ચયાત્મક હતી તપસ્વી જેવી તેમની મનોવૃત્તિ અને ભાવના હતા અને તેને અનુકૂળજ તેમણે પોતાનો જીવનક્રમ અને વ્યવહાર રાખ્યા હતા દુનિયાદારીની ચીજોની તેમને ઝાઝી સ્પૃહા ન હતી' બલ્કે તેમને માન કે મોટાઇની ઇચ્છા કે પરવા પણ ન હતી; સાદુ, એકાનિષ્ઠ અને સસ્કારી સાક્ષર જીવન એ જૈન સાધુની માફક ગાળવાને તેઓ સદા તત્પર અને ઉત્સુક રહેતા એજ તેમની જીવન ભાવના અને અભિલાષ હતા બ ડુધા તે પુસ્તકોના વાચન અને અભ્યાસમા ગુથાયેલા માલમ પડતા અને કવિ ચોસરના શબ્દોમા કહીએ તો

> of studie took he most care and most he lede
> Nought a word spake he more than was nede "

(મમ પુરતુજ તે બોલતા, બાકીનો સમય અભ્યાસ ને અધ્યયનની ફરમર કરવામા ગાળતા)

: તેમ તેમણે ઉપાડેલું કામ તેમના સ્વભાવને અનુકૂળ અને યોગ્ય દિશામા હતુ તે માટે યોગ્ય કાર્ય કરનારનીજ રાહ જોવાતી હતી લાયકને લાયક કામ મળી આવ્યુ અને સતોષની વાત છે કે, તેમાં

તેમને સારી ફતેહ પણ મળી. તે એટલું સરસ કામ કરી રહ્યા હતા કે, થોડા સમયમા તેમના પ્રયાસથી સુદર પરિણામો આવવાની આપણે આશા રાખતા હતા પણ એટલામાં કિનારે આવેલુ વહાણ લાથી ગયુ ખરેખર આપણે નિર્ધન થઇ ગયા છીએ, આપણી સ્થિતિ શોચનીય છે આપણે અહીં કામ કરનારાઓની ખોટ છે. આવી પરિસ્થિતિમા જેમણે પોતાના કાર્યથી તેમની યોગ્યતા અને મહત્તા સિદ્ધ કર્યા હતા તે એકાએક દૂર થવાથી કયા ગુજરાતી બંધુનુ હદય નહિ દ્રવે ! પરમાત્મા તેમના આત્માને પરમ શાંતિ અને સુખ બક્ષો, એજ પ્રાર્થના+

હીરાલાલ ત્રીભોવનદાસ પારેખ.

' તા ક-ગાયકવાડ પૌર્વાત્ય ગ્રથમાળામા ન ૧, ૨, ૪, ૫ તરીકે કાવ્ય મીમાસા, નરનારાયણાનદ પાર્થ પરાક્રમ અને રાષ્ટ્રૌઢ વશ-તે પોતે સશોધિત કરેલા તે પોતાની હયાતીમાજ પ્રકટ થયા, હયાની બાદ તેમના સશોધિત મેરેલ વામન કૃત લિંગાનુશાસન ન ૬, બાલચદ્રસૂરિ કૃત વસતવિલાસ ન ૭, વત્સરાજ કૃત રૂપકષટ્ક-૭ નાટક, ન ૮ તરીકે સને ૧૯૧૮ મા પ્રકટ થયા અને તદુપરાત સદ્ગત દલાલ કૃત પ્રસ્તાવના અને પરિશિષ્ટોવાળુ યશપાલકૃત મોહપરાજય નાટક ન ૯ તરીકે બહાર પડ્યુ, ૧૯૨૦ મા તેમનાથી સશોધિત થયેલ જયસિંહ સૂરિકૃત હમ્મીરમદમર્દન કાવ્ય ન. ૧૦, સોઙ્ઢલ કૃત ઉદયસુંદરી કથા ન ૧૧, પ્રાચીન ગૂર્જર કાવ્ય સગ્રહ (પ્રસ્તાવના વગરનુ) ન ૧૩, ૧૯૨૧ મા ભાસર્વજ્ઞ મુનિ કૃત પશુપતિ દર્શનનો ગણકારિકા નામનો ગ્રથ ન ૧૫, ૧૯૨૩ મા ધનપાલ કૃત ભવિસયત્ત કહા-પચમી કહા (સદ્ગત પ્રો૦ ગુણેની

+ વડોદરા લાઇબ્રેરી મિસેલની માટે તૈયાર કરેલો બુદ્ધિપ્રકાશમા સન ૧૯૧૮-૧૯૧૯ મા છપાયો હતો-તે અત્ર મૂકવામા આવ્યો છે

પ્રસ્તાવના અને ટિપ્પણી સહિત) નં. ૨૦: ૧૯૨૪ માં જેસલમેર ભંડારની ગ્રંથ સૂચિ (પંડિત લાલચંદની ટિપ્પણીઓ અને વૃદ્ધિ પત્રિકા સહિત) ન. ૨૧ અને ૧૯૨૫ મા લેખપદ્ધતિ (૮ માથી ૧૫ મા સૈકા સુધીના દસ્તાવેજોનો સગ્રહ) નં. ૧૯ તરીકે બહાર પડયા. હવે પાટણ જૈન ભડારના ગ્રંથોની સૂચિ (પંડિત લાલચંદની ટિપ્પણીઓ સહિત) તૈયાર થઇ ગઇ છે ને પ્રેસમા ગઈ છે.

આ ઉપરાંત સદ્ગત દલાલે જયવિજયકૃત સમેતશિખર રાસ પોતાના પિતાના સ્મરણાર્થે પ્રગટ કર્યો હતો અરિસિંહના સુકૃતના-સંકીર્તનની અંગ્રેજી પ્રસ્તાવના તેમણે લખી હતી કે જે ગ્રંથ ભાવનગરની આત્માનંદ સભા તરફથી સ. ૧૯૭૯ મા પ્રકટ થઇ ગયેલ છે. વિશેષમા તેમના જૂદા જૂદા લેખો વસત આદિ પ્રસિદ્ધ માસિકોમા પ્રકટ થયા છે તે સર્વ સગ્રહ કરી પ્રકટ કરવા યોગ્ય છે તો તે સર્વનો, તેમજ તેમણે અંગ્રેજીમા લખેલી પ્રસ્તાવનાઓનો ગૂજરાતી અનુવાદનો સંગ્રહ એક પુસ્તકાકારે પ્રજા સમક્ષ મૂકી તે સદ્ગતનું ખરૂં સ્મરણ રાખવા કોઇ જૈન કે જૈન સસ્થા બહાર આવે એ ઇષ્ટ છે.

વિશેષમા તેમણે અનેક પ્રાચીન અને દુષ્પ્રાપ્ય ગ્રંથોનો સગ્રહ કર્યો હતો અને અનેક ગ્રંથોમા પોતાના ટિપ્પણો ઉમેર્યાં હતાં, તેમજ બીજી અનેક ઉપયોગી નોંધો કરી હતી. આ તેમની ' ખાનગી લાયબ્રેરી ' ખરીદ કરી તેમાથી શોધખોળની વિગતવાળું જાણવા જેવું બહાર પાડવા માટે પણ કોઇ શ્રીમત કે સંસ્થા બહાર પડશે તોજ તે સદ્ગતનું સાચું સ્મરણ અને અભિવાદન કરી શકાશે.

મોહનલાલ દલીચંદ દેશાઇ.

The Late Mr. C. D. Dalal.

—— o ——

(BY J. S. KUDALKAR M. A. L L B.)

"Oh why has worth so short a date?
While villains ripen grey with time;
Must thou, the noble generous, great,
Fall in early manhood's gentle prime?

Robert Burns.

It is a very great misfortune for the "Library Miscellany" to note the untimely death of its associate editor, Mr. Chimanlal Dahyabhai Dalal M. A. From the very first issue of the "Miscellany" Mr. Dalal was associated with its editorial side and was responsible for the Gujarati side till last October when he fell a prey to the epidemic of Influenza. How by his able and Scholarly articles he made the "Library Miscellany" popular in the Gujarati reading public and was instrumental in spreading far and wide the gospel of the Public Library in Gujarat is known to all the Gujaratis But it is not only as the Gujarati editor of the 'Library Miscellany" that we have to appreciate his valuable work. As a member of the staff of the Baroda Central Library and as an excellent scholar of Gujarati

times as a Reference Librarian, at other times as an expert Gujarati Librarian and finally as the Sanskrit Librarian. When in August 1912 the "Liabrary Miscellany" was started as trilingnial quarterly Magazine with the sole purpose of disseminating the new gospel of library-religion Mr. Dalal took charge of the editorship of the Gujarati Section without any remuneration. In the very first issue of the "Library Miscellany" he published a scheme of classification for Sanskrit books and followed it up by another more elaborate scheme for Gujarati books. His Gujarati classification scheme has long been adopted in the Baroda Central Library and is introduced by means of printed catalogue-cards in the Moffusil libraries of the Baroda State. After preparing a classified list of the Hundred Rupees Standard Gujarati Books, that is presented by the Central Library depar ment to each new village library in the state for Rs. 25, he brought out one more elaborate classified list of 1000 popular Gujarati books for town and village libraries in Gujarat. This list also has an Author and a Title Index at the end. This classified list is prepared on the plan of such English books as Nelson's Standard Book and Sonneschein's Best Books. Mr. Dalal also conducted the Library classes opened for short periods for training librarians of the district

libraries in the State especially in Gujarat. While doing his duties as a librarian Mr. Dalal also worked for some years as assistant press reporter until that branch was removed from the Library Department. Later on Mr. Dalal was placed in full charge of the Sanskrit Section of the Central Library and it was then that his life's main work began and took a permanent shape.

At that time the Sanskrit Section of the Library was being organised on a large scale with the idea of making it a unique collection of Sanskrit Literature in Gujarat. What the the Deccan College Sanskrit Collection of printed books and manuscripts is to the Deccan, this Central Library Collection was intended to be for the whole of Gujarat. With this view all the available printed Sanskrit books were being purchased and Sanskrit manuscripts were being searched for all over India and collected in the Central Library. For the search of manuscripts an expert Manuscript-Collector of 20 year's experience Mr. R. Anant Krishna Shastry was engaged in the service and with his aid within two years the Sanskrit section began to grow into a decent collection. While working as a Sanskrit Librarian it occurel to Mr. Dalal a true Jain and a student

14 works and wrote Introductions of two more works in the series. At the time of his death 7 works were out of the press, two had their texts printed but were waiting for introductions and notes, three had only a few forms printed and two catalogues of Mss. at Pattan and Jesalmere were ready for the press.

This was indeed an unusually brilliant feat of achievement but unfortunately the heavy work it involved told excessively upon his already frail body and probably hastened death.

Besides the tour to Pattan for Mss search Mr. Dalal made several other search-trials in parts of Gujarat, Kathiawad and Rajputana, He visited Amod, Tarapur, Cambay, Kaira, Ahmedadad, Matar, Vala, Junagad in Gujarat and Kathiawad, so also Sirohi, Jodhpur, Bikaner and Jesalmere in Rajputana. But none of these tours was so fruitful of results as his trip to Jesalmere. The famous Jain Bhandar at Jesalmere is well-known among oriental scholars as the repository of some of the oldest and rarest palm-leaf Mss. in India. Copies of some of the Mss. in this Bhandar are not available elsewhere. Ajayapal, the successor of the famous minister, (? King) Kumarpal, who with his brother Vastupal, (?) was famous for

collecting at Pattan rich collections of Mss. was a great hater of Jains and Jainism and tried his best to destroy the Jain literature. Ministers Udayana and others removed the Mss. from Pattan to Jesalmere and other unknown places. The palm-leaf Mss. at Jesalmere are therefore mainly the originals from Pattan, which now possesses only their copies. This Jesalmere Bhandar is therefore kept well protected on a hill fort amidst a sandy country not easily accessible to ordinary people. Dr. Buhler was the first scholar to inspect this Bhandar in 1872 but succeeded in getting access to only 40 "Pothies." After him went Prof. S R. Bhandarkar but he too could not see all the Mss. But as at Pattan so at Jesalmere too, Mr. Dalal was fortunate to be able to inspect the whole collection of Mss. consisting of nearly 3,000 of paper and 344 of palm-leaf and to prepare a descriptive catalogue of all the palm-leaf Mss. The necessity of preparing such a a catalogue was urgently pointed out both by Dr. Buhler and Prof. Bhandarkar in their reports. Thus by his thorough searches at Pattan and Jesalmere Mr. Dalal has brought, once for all, to the notice of the learned world the actual contents of these famous collections, and has made accessible to the Central Library Depart-

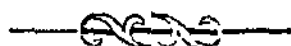
ment a very rich store of materials which it can draw upon for future publications in the "Gaekwad's Oriental Series."

These valuable services of Mr. Dalal were not unnoticed by His Highness the Maharaja. Soon after Mr. Dalal has finished his search at Jesalmere in December 1916. His Highness in his Birth-day Durbar of March **1917** publicly appreciated Mr. Dalal's excellent work by awarding a silver Medal of "Raja-Ratna" (court-gem) and presenting him with a purse of Rs. 500. His Highness further encouraged Mr. Dalal in his work by promoting him to a higher grade of service, which unfortunately Mr. Dalal did not live long to enjoy. After Mr. Dalal's death the real worth of his admirable work being brought to the notice of His Highness, His Highness was gracious enough to grant a bonu for Mr. Dalal's children's education.

By Mr. Dalal's death therefore not only the Library Department and the "Library Miscellany" have suffered an irreparable loss, but the learned world also has lost a very promising and valuable worker.

Library Miscellany,
Vol. VI, No. 1 & 2 Jan April 1919.

अरहापास-अरिष्ठनेमिं·

अन्तरगिका —

આવા સાહિત્યને અગે ઘણુંયે લખવાનું હોય, લખવાની ઇચ્છા પણ હતી સામગ્રી પણ યથાશક્તિ છૂટક છૂટક ઠીક પ્રમાણમા એકત્ર થઇ હતી, તેને ગોઠવીને લખવા માટે લગભગ સવા વર્ષ વ્યતિત પણ કર્યું ન્યાયાધીશ શ્રીયુત કૃષ્ણલાલભાઈ ઝવેરીની વકીલ શ્રી મોહનલાલ દલીચંદ દેશાઈ દ્વારા સૂચનાઓ અને ટપકાઓ પણ સાભળ્યા, પણ તે સર્વને કુદરતે ગણકાર્યું જ નહિ ! અને આખરે "કાંઇ પણ લખ્યા વિના જ પ્રજા પાસે મૂકવું" એવી જ જાણે કુદરતની પ્રેરણા ન હોય? તેમ લગભગ પદર માસ વ્યતિત થવા છતાએ, ફળ સમર્પ્યા વિના જ પ્રસિદ્ધીમા આણવું પડ્યુ છે, જે માટે વાચકવર્ગની ક્ષમા વિના બીજુ શુ યાચવાનુ હોય ?

સાહિત્યના કાર્યને અગે, સઘવી ઋષભદાસ કવિયે શ્રી હીરવિજયસૂરિ રાસમા કહ્યુ છે તેમ,

"કાગળ[1] કાગળ[2] મગણીઉ[3] મળી, કોડા[4] કાબી[5] કાતર[6] વળી.

"ગોટિ[7] કહેડિ[8] કર[9] કણનું[10] મામ, કોઠ[11] ધરી કયું ગુરનું નામ

"ડગણ[12] કરાનુ[13] માસ્ટશ[14] કરી, કવિતા[15] કાવ્ય[16] કવિત[17] મનધરી

"એગીપગે શાસ્ત્ર તે કઠે થાત, વાઝિ ન લહે વીયાની વાત"

[આનદ કા મ મો. ૫ મુ પૃષ્ઠ ૩૧૨]

જ્યારે સત્તર કક્કા એકત્ર થાય, અને તે વડે એક તાન એક ધ્યાન લાગી રહે તોજ સાહિત્ય કાર્ય કરી શકાય તેમાટે વળી ગૃહસ્થીઓને શારીરિક, સાંસારિક અનેક ઉપાધિયો લાગેલી હોયજ કે જેમાંથી વખત ચોરી કાર્ય કરવા બેસવું એ મહાન્ ઉદ્યમ હોય તોજ બની શકે માત્ર ઋષભકવીશ્વર જેવા કોઈક ગૃહસ્થજ ભાગ્યશાળી હોય કે જે અનેક ઉપાધિયો હોવા છતાં સર્વોત્તમરીત્યા સાહિત્યની સેવા બજાવી શકે છે ઋષભકવીશ્વર જેવી સાહિત્ય સેવા બજાવનાર ગૃહસ્થીઓમાંથી હજુ સુધી બીજા કોઈ ઋષભદાસ ઉત્પન્ન થયાજ નથી એ પણ નિર્વિવાદ છે એજ હીરસૂરીશ્વરરાસમાં કવિ ઋષભદાસે પોતાની નિત્ય ચર્યા લખતાં લખ્યું છે કે —

બહાર મૂકી શકું કે નહિ તે માટે મને પોતાને પણ હજુ શકાજ છે. અને તેટલાં માટેજ શ્રીયુત મોહનલાલભાઇના અતિ પ્રયાસે બહાર પડેલી હકીકતો જોઇ મને ખેદ કરતાં હર્ષ વધુ થાય છે. શ્રીયુત મોહનલાલ દ. દેશાઇનો અંતઃકરણથી જેટલો આભાર માનું અને માનીએ તેટલો ઓછોજ છે.

ન્યાયનિપુણ ન્યાયાધીશ સાક્ષરરત્ન શ્રીયુત કૃષ્ણલાલ મોહનલાલ ઝવેરીનો ઉપોદ્ઘાત લખી આપવા બદલ ઉપકાર માનુંછું. શ્રીયુત કૃષ્ણલાલભાઈ ન્યાયવિષયે નિપુણ ન્યાયાધીશ છે, તેટલાં જ ગુજરાતી ફારસી ભાષા અંબંધમાંયે દક્ષ, વિચારશીલ, તેમ જ મનનીય અભ્યાસી છે. અને તે કારણવડે જ જેમ ન્યાય દેતી વખતે "પક્ષાપક્ષનું અવલોકન કરી શુદ્ધ ન્યાય દેવો પડે" તે પ્રમાણે અત્રે પણ તેઓશ્રીએ જૈન-જૈનેતર બેઉના ગુજરાતી સાહિત્યનો વિચાર કરીને બહુ જ સમભાવિ તુલનાત્મક દૃષ્ટિએ ઉપોદ્ઘાત યોજ્યો છે, તે માટે એઓશ્રીનો હું અને જૈન તેમજ અજૈન ગુજરાતી સાહિત્યરસિકો જેટલો ઉપકાર સ્વીકારિયે તેટલો ઓછો જ છે.

(૧) “ શુકનશાસ્ત્ર ચોપાઇ એ કાવ્યને પણ જૈનમત સાથે
“ કશો સબધ નથી ’

(૨) “ આ [મારૂ ઢોલા] કાવ્ય [“જોડી જેસલમેર મઝાર,”
“ (કડી ૨૩૫)] જેસલમેરમા રચાયુ છે, અને તેથી
“ એની ભાષા ગુજરાત કરતા મારવાડની ભાષાને વધારે
“ મળતી આવે છે લગભગ મારવાડી છે એમ કહીએ
“ તો ચાલે, તો પછી ગુજરાતી ભાષાના કાવ્યમા
“ એને સ્થાન આપવુ એને ગુજરાતી કાવ્ય કહેવુ એ
“ એક જાતનો આપણી ભાષાના ઇતિહાસ ઉપર આ
“ ઘાત કરવા જેવુ છે ’

સમજી, તે પ્રમાણે વર્તી સુખી રહે એવો આશય હોવાથી જૈન મુનિરાજો એના પણ પૂર્ણ અભ્યાસી હોય છે. અને ઘણી વખતે તો એવા ગ્રન્થોના લેખકોએ, એવા શુભાશુભ શકુનો, મુહર્તો, મન્ત્રો, યન્ત્રો અને તન્ત્રો તેમ જ જ્યોતિષવિષયક વિષયોને લખતા તેના સારાસારનો અભ્યાસ અને તે ઉપરાંત તેનો સંપૂર્ણ અનુભવ કરીનેજ એવા ગ્રન્થો લખ્યા છે, જેથી સમાજને લાભ થાય સમાજને ખાસ એટલે અન્યરીતથી કહીએ તો ધર્મ-પન્થ-દર્શન એને પણ લાભજ થાય

(૨) મારૂઠોવા શુદ્ધ ગુજરાતી નથી એ વાત તદ્દન સાચી છે પરંતુ હમારા ગ્રન્થોદ્ધારમાં સંસ્કૃત પ્રાકૃતનો એક અને આવા ગુજરાતી વગેરેનો બીજો એમ મળી બે વિભાગ કર્યા હોવાથી આવા ગ્રન્થને આવા કાવ્ય ભેગા છપાવવામાં આવ્યુ છે

(૩) [માધવાનળની કથા] કાવ્ય તેમ જ બીજા કાવ્ય માટે પાઠાંતરો જ બતાવી સંતોષ માનવો જોઇએ નહિ, પરંતુ લાંબા અનુભવ અને પરિશ્રમ પછી મારૂ તો એ પણ માનવું થયું છે કે નોટ ટીપની બહુ કડાકૂટ અને બહુ લાંબો સમય ગુમાવવા કરતાં હાલ ગ્રન્થનો મૂળમાત્ર જે પ્રાપ્ત થાય તે જ પ્રસિદ્ધ નહિ કરવાથી, પ્રાચીન સાહિત્ય કે જે ઘણે સ્થળે તપાસ કરવા છતાંય જેની વિશેષ પ્રતો ઉપલબ્ધ થઇ શકતી નથી અને જે મળે છે તે પણ ખંડિત, યાતો હાથમાં લેતા ખંડિત થઇ જાય તેવી હોય છે તેને પણ જતુ કરવા જેવુ થાય છે જો નોટ ટીપની કડાકૂટમાં પડવામાં ન આવે તો વિશેષ સાહિત્ય જેવુ મળે તેવુંજ પ્રજા પાસે મૂકી શકાય અને લેખકાનુંએ રક્ષણ કરી શકાય, અને તે પ્રમાણે પ્રસિદ્ધ થઇ હસ્તકો અતિથી થયા પછી નોટ ટીપ વિશેષ શોધન-સંશોધન તો ત્યારે પણ અને જેને પણ કરવું હોય તે વખતે તેનાથી થઇ શકે. વળી નોટ ટીપાદિથી સંપૂર્ણ કરવામાં ઘણોજ સમય વ્યતીત કરવો

પડે છે અને તેટના સમયમા માન બે ચાર ગ્રન્થ વા કાવ્ય બહાર પાડી શકીયે જ્યારે મૂળ માન છપાવનાથી વિશેષ બહાર પાડી શકાય એવો અમારો અનુભવ છે તેમજ નોટ ટીપ કર્ત્તાના અભિપ્રાયને અનુસરતા બનાવવા એ ઘણી વખતે કઠિન છે અને કર્ત્તાના અભિપ્રાયને અનુસરતા નોટ ટીપ કરાયા પણ હોય તોયે બધા સાક્ષરોને, અનુસરતા છે એમ મનાવવુ એ તેથીયે વિશેષ કઠિન કામ છે

(૪) ચાર પ્રત્યેક બુદ્ધ ચોપાઇ અને કવિવર સમયસુન્દરજી માટે કાઇ પણ કહેવા કરતા "કવિવર સમયસુન્દર' નામનો શ્રી મો. દ દેશાઇના લેખનો હવાલોજ વાચકને અર્પું છુ

શ્રીયુત મો દ દેશાઇએ કર્ત્તા ભાષા, સમય આદિ વિષો પરત્વે અતિ મહેનતે અતિ સુન્દર લખ્યુ હોવાથી મારે તે સમધે કાઇ લખવાનુ રહેતુ નથી પણ તેઓનો ઉપકાર માનવો તો અવશ્ય બાકી રહે છે જ અને તેથી તેઓશ્રીનો જેટલો ઉપકાર માનીયે તેટલો ઓછોજ છે

(૨) ૧૩૫–૩૬ મે પાને "ભાનુચન્દે......શોભન સ્તુત "ટીકા આદિ ગ્રન્થો રચ્યા છે."

(૨) આ ઉલ્લેખ **જૈન ગ્રન્થાવળીને** આધારે કરાએલો હોય તેમ લાગે છે. પરન્તુ શોભન સ્તુતિ થી આગમોદય સમિતિ તરફથી છપાતી હોવાથી **શ્રીભાનુચંદ્રવાળી** ટીકાની પ્રત મેળવવા અમદાવાદ આદિ ભંડારોમાં તપાસ કરી હતી પરંતુ કોઇ સ્થળેથી એ પ્રત અમને ઉપલબ્ધ થઈ નથી તેથી એમ અનુમાન કરાય છે કે જૈન ગ્રન્થાવળીમાં નામ નોંધવાની ભૂલ થઇ હોય. કારણ કે સિદ્ધિચન્દ્રજી વાળી ટીકાના લેખમાં ગુરૂના ઉલ્લેખમાં **ભાનુચંદ્રજી**નું નામ આવે છે તે ઉપરથી જૈન ગ્રન્થાવળીકારે **ભાનુચંદ્રજી**ની ટીકા ધારી હોય પણ અમારી તપાસમાં તો માત્ર અમને સિદ્ધિચંદ્રજીવાળીજ ટીકા ઉપલબ્ધ થઇ છે. ગુરૂ અને શિષ્યે બેઉએ પૃથક્ પૃથક્ એકજ ગ્રન્થ ઉપર ટીકા રચી હોય અને તે પણ લગભગ એકજ સમયમાં એ પણ અમારા ધારવામા આવતુ નથી. તેમજ **ભાનુચંદ્રજી**યે રચેલા ઘણા ગ્રન્થોમા **સિધિચંદ્રે** સહાય કરેલી હોવાથી તેમજ **સિદ્ધિચંદ્રજી**ના દરેક ગ્રન્થોમા **ભાનુચંદ્રજી** ગુરૂ હોવાથી, અરસપરસ બેઉના નામો બેઉએ રચેલ દરેક ગ્રન્થોમા આવે તે સ્વભાવિક છે અને તેથી પણ **જૈન ગ્રન્થાવળીકાર**ની, **ભાનુચંદ્રજી**નુ નામ ધારી લેવાની ભૂલ થઇ હોય તો તે બનવા જોગ છે.

બીજી ભૂલ થવાનુ એ પણ એક કારણ છે કે અમોએ અમદાવાદથી **શ્રીભાનુચંદ્ર**ની ટીકા મગાવવા પ્રયત્ન કર્યો ત્યારે અમોને **ભાનુચંદ્રજી**ના નામથી પ્રત મળી પણ તે પ્રત ઉકેલીને જોતા ભાનુચંદ્રજીની નહિ પણ ભાનુચન્દ્રના શિષ્ય **દેવચંદ્રજી**કૃત ટીકાની પ્રત હતી. અને તેમાએ **ભાનુચંદ્રજી**નુ ગુરૂ તરીકે નામતો હોયજ તેથી પણ ભૂલ થવા પામી હોય. છેવટે એવા નિર્ણય ઉપર હુ આવી શકું છુ કે **શ્રીભાનુચંદ્રજી**ના બને શિષ્યરત્નોએ એટલે શ્રી

સિદ્ધિચંદ્રજીએ તથા શ્રીદેવચંદ્રજીએ બંનેએ શોભન સ્તુતિ ઉપર ટીકા રચેલી હોવાથી દેવચંદ્રજીની ટીકા યાતો સિદ્ધિચંદ્રજીની ટીકાને બદલે શ્રીભાનુચંદ્રજીનું નામ નોંધાઇ ગયું હોય શ્રીભાનુ-ચંદ્ર શિષ્ય શ્રીસિદ્ધિચંદ્રજીવાળી તથા શ્રીદેવચંદ્રજીવાળી બંનેયે શિષ્યોની બંનેય ટીકા શ્રીઆગમોદય સમિતિ તરફથી છપાવવી શરૂ થએલી છે.

આટલો ઉહાપોહ કર્યા છતાંએ કદાચને જો શ્રીભાનુચંદ્રજીવાળી ટીકા કોઇ સ્થળેથી ઉપલબ્ધ થશે તો આ ફંડ તરફથી યા તો શ્રી સમિતિ તરફથી છપાવવા પ્રયત્ન સેવાશે.

(૩) એજ ૧૩૬ પાને " તેઓ-સિધ્ધિચંદ્રજી-શતાવધાની હતા "તેથી તેમને............"

(૩) સિદ્ધિચંદ્ર ગણિને, ભક્તામર સ્તોત્રની વૃત્તિમાં "×**कर्त्ता शतावधानानां विजेतोन्मत्तवादिनां**" લખવામાં આવ્યા છે. પરંતુ [1]શોભનસ્તુતિની તેમણે રચેલી ટીકામાં તેમજ [2]કાદમ્બરીની ટીકા વગેરેમા "**अष्टोत्तर शतावधानक**" લખ-વામાં આવ્યા છે. જે ઉપરથી તેઓ એક સો આઠ અવધાની હતા તેવું જણાય છે જુઓ શોભન સ્તુતિની પંક્તિઓઃ—

"**इति पातसाहश्रीअकब्बरसूर्यसहस्रनामाध्यापकश्रीशत्रुंजयतीर्थ-**
"**करमोचनाऽद्यानेकसुकृतविधायकमहामहोपाध्यायश्रीभानुचन्द्रगणि-**
"**शिष्याऽष्टोत्तरशतावधानप्रमुदितपातसाहश्रीअकब्बरप्रदत्तपुस्फुहमा-**
"**पराभिधानमहोपाध्यायश्रीसिद्धिचन्द्रगणिविरचितायां शोभनस्तुति**
"**वृत्तौ श्रीऋषभदेवस्तुतिवृत्ति ॥ १ ॥**"

જુઓ કાદમ્બરીના અંતનો ઉલ્લેખઃ—

"इति श्रीपादसाहश्रीअकब्बरजलालदीनसूर्यसहस्रनामाध्यापक-
" श्रीशत्रुंजयतीर्थकरमोचनाद्यनेकसुकृतविधापक महोपाध्यायश्री-
" भानुचंद्रगणि तच्छिष्याऽष्टोत्तरशतावधानकप्रमुदितपादसाहश्री-
" अकब्बरप्रदत्त पुस्यु (स्फु) हदमापराभिधानमहोपाध्यायश्रीसिद्धि-
" न्द्रगणिविरचितायां कादम्बरीटीकायामुत्तरखण्ड टीका समाप्ता॥"

તેમજ ભક્તામર ટીકાની એક પ્રતિ અમોએ જોઇ તેમાએ અંતમાં " अष्टोत्तर शतावधान " લખવામા આવ્યું છે જુઓ—

"इति पादशाहश्रीअक्कब्बरजल्लालुदीनसूर्यसहस्रनामाध्यापकश्री-
" शत्रुंजयतीर्थकरमोचनगोवधनिवर्तनाद्यनेकसुकृतविनिर्मापकमहोपा-
" ध्यायश्रीभानुचंद्रगणिशिष्य युम (युग) पदष्टोत्तरशतावधान-
" साधन प्रमुदितपातशाह श्री अक्कब्बरजल्लालुदीनपातशाहश्रीनूरदीन
" जिहांगीरप्रदत्त शुष्फहमऽनाद्विरंजनो द्वितीयाभिधान महोपाध्याय-
' श्रीसिद्धिचंद्रगणिविरचिताभक्तामरस्तोत्रवृत्तिः समाप्ता ॥ "

(૪) એજ ૧૩૬ મા પાને "...... ....તેથી
" તેમને અકબર બાદશાહે ખુ'ફહેમ (એટલે કે જેની બુદ્ધિ
" ખુષ્ફહમ એટલે સારી છે એવુ 'સુમતિ' નામ આપ્યું હતુ."

(૪) આ શ્રીયુત મોહનલાલભાઇનું કહેવું યથાર્થ છે. પરંતુ 'ખુષ્ફહમ' શબ્દ મૂલ ફારસી અરબી ભાષાનો હોવાથી તેની શુદ્ધ જોડણી તથા અર્થ નીચે મુજબ થાય છે.

ખુશ-(ફારસી)=સારી, ઉત્તમ, ઉમદા.
ફેહમ્-(અરબી)=સમજ શક્તિ, બુદ્ધિ.

ખુશફ્હમ્=ખુરફ્હમ્-ઉમદાબુદ્ધિ, ઉત્તમ સમજ શક્તિ, સુમતિ ખુરફ્હમ્ શબ્દ જૂના જૂના ગ્રન્થોમા નીચે પ્રમાણે લખાયો છે.

ખુષ્ફ્હમ્=ભક્તામર સ્તોત્રની વૃત્તિમાં।

ખુસ્પુહમા, ખુસ્યુહ્દમા-શોભન સ્તુતિ કાદમ્બરી વગેરેમા.

વિશેષમા કવિવર **સમયસુન્દરજીના** લેખમા પાને ૩૦થી ૩૪ સુધીમા તથા પાને ૧૦૬/૭મા પૂરવણીમા શ્રીસમયસુન્દરની સસ્કૃત ભાષાની કૃતિઓ આપવામા આવેલો છે, તેની અદર એજ કવાશ્રરે રચેલી ઋષભ-ભક્તામરની કૃતિનો વધારો દેખાડતા આનદ થાય છે કેમકે કવિવર સમયસુન્દરકૃત ઋષભ-ભક્તામર કાવ્ય અમોને પ્રાપ્ત થયુ છે અને તે શ્રીઆગમોદય સમિતિ તરફથી છપાઈ બહાર પડનાર છે

છે. સદરહું મૂલ પ્રત આપવા માટે પંડિતવર્ય લાલચંદ ભગવાનદાસ ગાધીના ઋણી છીએ.

શત્રુંજય મંડન–શ્રી આદિનાથસ્તવન અર્થાત્ આલોચના–સ્તવનના બે શ્લોક આપવામાં આવ્યા છે તે કવિવર સમયસુન્દરગણિના પોતાના હસ્તાક્ષરોમાં છે, અને બે શ્લોકમાં પૂર્ણ થાય છે. એ સ્તવન બહુધા કોઇ સ્થલે પ્રસિદ્ધ થયેલું જોવામાં આવ્યું નથી જેથી આખું સ્તવન મૂલભાષામાંજ અત્રે આપવું ઉચિત ધારૂં છું:—

ગર્પે૦ ॥ શ્રીગુરુભ્યોનમઃ ॥

બે કર જોડી વીનવુંજી, સુણિ સામી સુવિદીત,
કુડ કપટ મૂંકી કરીજી, વાત કહુ ૠઆંપ વીત.— ૧
કૃપાનાથ ! મુઝ વીનતી અવધારિ !
તુ સમરથ ત્રિભુવન ધણીજી, મુઝનઇ દુત્તર તારી.
કૃપાનાથ ! મુઝ વીનતી અવધારિ. ૧
ભવસાયર ભમતા થકાજી, દીઠા દુખ અનંત;
[1]ભાગમયોગ તુ [2]ભેટીયઉજી, ભયભંજણ ભગવંત. કૃ૦ ૨
જે દુખ ભાંજઇ ૠઆપણુંજી, તેહનઇ કહિયઇ દુખ,
પરદુખ ભાંજણ તુ [3]સુણ્યઉજી, સેવકનઇ દ્યઇ સુખ. કૃ૦ ૩
આલોયણ લીધા [4]પખીજી, જીવ રુલઇ સંસારિ;
રુપી લખ(મ)ણા માસતીજી, એહ સુણ્યઉ [5]અધિકાર. કૃ૦ ૪

---

૧ ભાગ્યસંયોગે. ૨ ભેટીયો. ૩ સુણ્યો. ૪ પખીજી–વિના. આલોયન લીધા વિના. ૫. લક્ષ્મણા બાળથી રાંડેલી બ્રહ્મચારિણી સાધ્વી અતિ તપ કર્યાં છતાં પણ અતિચારની આલોયણ ન કરવાથી અનંત ચોવીશી ભમી.

ૠ આપ આપણું. પ્રતિમાં દરેક સ્થળે આપ, આપણું, આપણામાં 'આં' છે. આ ઉપર અનુસ્વાર કરેલો છે.

દુસમ [1]કાલિઇ [2]દોહિલઉજી, [3]સૂધઉ ગુરૂ સંજોગ,
પરમારથ [4]પ્રીછઇ નહીંજી, [5]ગાડરી [6]પ્રવાહઇ લોગ. હે૦ ૫

તિણ તુઝ આગલિ આપણાંજી, પાપ આલોઉં આજ !
માબાપ આગલિ બોલતાંજી, બાલક કેહી લાજ ! હે૦ ૬

જિનધર્મ જિનધર્મ સહુ કહઇજી, થાપઇ આપણી વાત,
[7]સામાચારી [8]જૂજુઇજી, સાસઇ પડ્યુ મિથ્યાત ! હે૦ ૭

જાણઅજાણ [9]પણઇ કહીજી, બોલ્યા [10]ઉત્સૂત્ર બોલ.
[11]રતને કાગ ઉડાવતાંજી, [12]હારયઉ જનમ નિટોલ હે૦ ૮

ભગવંત [13]ભાખ્યઉ તે કિહાંજી, કિહાં મુઝ કરણી એહ!
[14]ગજપાખર [15]ખર કિમ સહઇજી, સબલ વિમાસણ તેહ હે૦ ૯

આપ પરૂપું [16]ડાકડઉ, જાણઇ લોગ [17]મહંત,
પણિ ન કરૂં પરમાદીઉજી, [18]માસાહસ દૃષ્ટાંત હે૦ ૧૦

કાલ અનંતઇ મઇ લહ્યાજી, તીન રતન શ્રીકાર,
પણિ પરમાદિઈ પાડીયાંજી કિહાં જઈ કરૂં પોકાર હે૦ ૧૧

જાણું ઉત્કૃષ્ટી કરૂંજી, ઉદ્યત કરૂં વિહાર,
ધીરજ જીવ ધરઇ નહીંજી પોતઇ બહુ સંસાર ! હે૦ ૧૨

---

૧ દુખમ કાલમાં ૨ દોહિલો ૩ સુધો ૪ જાણે નહિ ૫ મેંઢા જેમકે ગાડરીયો પ્રવાહ ૬ લોકો ૭ ક્રીયા વિધિ ૮ જુદા જુદા પ્રકારની મિથ્યાત્વનો સંશય થયો કે કઇ સામાચારી સમ્યકત્વની અને કઇ મિથ્યાત્વની ૯ પણે ૧૦ ઉત્સૂત્ર સિદ્ધાંત વિરૂદ્ધ ૧૧ રત્નોવડે ૧૨ હાર્યો ૧૩ ભાખ્યુ-ભાખ્યુ ભગવતે કહ્યુ તે ૧૪ હાથીની પાખર ૧૫ ખર-ગધેડો ૧૬ ડા આ પ્રમાણે અવગ્રહ ચિહ્ન મૂળ પ્રતિમાં કરેલુ છે એ ચિહ્ન આ શબ્દને માટે છે એટલે આકરૂંજી જોઇએ અર્થાત્ હે ભગવંત આપે ઉત્સર્ગનો આકરો માર્ગ પ્રરૂપેલો છે ૧૭. મહંત-વૈરાગી ૧૮ ઉપદેશમાળામાં માસાહસ પક્ષીનું દૃષ્ટાંત છે પોતે સિંહની દાઢમાંથી માંસ ખાય અને વૃક્ષ ઉપર બેસી ઉપદેશ દે કે સાહસ મ કરો

સહજ પલટિ મુઝ આંપણીજી, ન ગમઇ ભુંડી વાત;
પરનિંદા કરતાં-થકાંજી, જાયઇ દિન નઇ રાતિ. કૃ૦ ૧૩
કિરિયા કરતા દોહિલીજી, આલશ આણઇ જીવ;
ધરમપખી ધંધઇ પડ્યઉજી, નરગઇ કરિસ્યઇ રીવ. કૃ૦ ૧૪
[૧]અણહુતાં ગુણ કો કહઇજી, તઉ [૨]હરખૂં નિસદીસ;
કો [૩]હિતશીખ ભલી કહઇજી, તઉ મનિ આણું રીસ. કૃ૦ ૧૫
[૪]વાદભણી વિદ્યા ભણીજી, પરરંજણ ઉપદેસ !
મન સંવેગ [૫]ધરયઉ નહીજી, કિમ સંસાર તરેસિ ! કૃ૦ ૧૬
સૂત્ર સિદ્ધાંત વખાણતાંજી, સુણતા કરમ [૬]વિપાગ;
[૭]ખિણ ઇક મનમાહિ ઉપજઇજી, મુઝ મરકટ વઇરાગ. કૃ૦ ૧૭
ત્રિવિધ (૨) કરી ઉચરંજી, ભગવંત ! તુમ્હ હજૂરિ,
વારવાર ભાજું વલીજી, [૮]છૂટક બારઉ દુરિ. કૃ૦ ૧૮
આપ કાજિ સુખ રાચતઇજી, કીધી આરંભ કોડિ;
જયણા ન કરી જીવનીજી, દેવદયા પર છોડિ કૃ૦ ૧૯
વચન દોષ વ્યાપક કહ્યાજી [૯]દાખ્યા અનરથ દંડ;
કુડ કહ્યઉ બહુ કેલવીજી, વ્રત કીધઉ [૧૦]સતખંડ. કૃ૦ ૨૦
[૧૧]અણ દીધુ લીજઇ [૧૨]ત્રિણજી, [૧૩]તઉહિ અદત્તાદાન;
તે દુષણ લાગાં ઘણાંજી, ગિણતા નાવઇ ગાન. કૃ૦ ૨૧

---

૧ ન હોય એવા મારા ગુણો. ૨ તો. ૩ હિતશિખ. ૪ વાદ માટે. ૫ ધર્યો. ૬ કર્મ વિપાક. ૭ ક્ષિણ એક. ૮ છૂટકબારો. ૯ દાખ્યા, દાખવ્યા, બતાવ્યા. ૧૦ ખંડ. ૧૧ આપ્યા વિના. ૧૨ તણખલું. ૧૩ તોયે. તણખલુ પણ આપ્યા વિના લેવામાં આવે તો તે અદત્તદાન ગણાય છે.

તું ગતિ તું મતિ તું ધણીજી, તું સાહિબ તું દેવ !
આણ ધરું સિરિ તાહરીજી, ભવિ (૨) તોરી મેવ. કૃ૦ ૩૦

કલસ.

ઇમ ચડિય સેત્રુંજ ચરણ ભેટ્યા નાભિનંદન જિણતણા,
કર જોડિ આદિ જિણંદ આગઈ પાપ આલોયા આપણા;
જિણચંદસૂર સૂરીસ સદગુરુ પ્રથમ સિષ્ય સુજસ ઘણઉ,
ગણિ **સકલચંદ** સુસીસ વાચક **સમયસુંદર** ગુણ ભણઇ. ૩૧

ઇતિ શ્રી સેત્રુંજય મંડણ શ્રીઆદિનાથસ્તવનં સમાપ્તં.
સંવત્ સોલ ૯૯ વર્ષે ભાદ્રવા સુદિ ૧૩ દિને
લિપિતં સ્વયમેવ.

અમારા તરફથી અત્યાર સુધીમાં સસ્કૃત, માગધી, અગ્રેજી અને આવા કાવ્યોના ગુજરાતી ગ્રન્થો પ્રસિદ્ધ કરવાનો પ્રયાસ કરવામાં આવ્યો છે, કે જે પ્રયાસવડે આ ગ્રન્થને અમો તરફથી બહાર પડના ગ્રન્થોમા "ગ્રન્થાંક ૬૬" (જૈન ગૂર્જર–સાહિત્યોદ્ધારે ગ્રન્થાંક ૭ મા) તરીકે પ્રસિદ્ધ કરવા ભાગ્યશાળી થયા છીએ.

રૂા. ૪૫૦૦૦) ની રકમ, બીજી રૂા. ૫૫૦૮૦) ની અન્ય શુભમાર્ગે ખરચવા કાઢેની રકમો સાથે કાઢી હતી. આ રકમમાં તેમના સુપુત્ર **શા. ગુલાબચંદ દેવચંદ ઝવેરી** તરફથી મર્હુમની યાદગિરી માટે શુભકાર્યમાં ખરચવા કાઢેલ રૂા. ૨૫૦૦૦) ની રકમ ઉમેરાઇ. ૧૦૦૮ **શ્રી આનંદસાગર સૂરીશ્વરની** સલાહ અને ઉપદેશથી તથા **શા. ગુલાબચંદ દેવચંદ ઝવેરીની** સમ્મતિથી, આ રકમોને એકઠી કરી મર્હુમની યાદગિરી માટે આ ટ્રસ્ટ સને ૧૯૦૯ મા સ્થાપ્યું. તેમજ યોગ્ય વ્યવસ્થા જળવાઇ રહેવા માટે ટ્રસ્ટીઓ નીમી ટ્રસ્ટડીડ કરાવવામાં પણ આવ્યુ. મર્હુમ શેઠની દીકરી તે મર્હુમ **શા. મૂળચંદ નગીનદાસની** વિધવા મર્હુમ **બાઇ વીજકોરની** આશરે રૂા. ૨૫૦૦૦) ની રકમ તેમના ટ્રસ્ટીઓ તરફથી મળવાથી, તથા મર્હુમ શેઠના ભત્રીજા અને આ ફંડના એક મુખ્ય ટ્રસ્ટી મર્હુમ શેઠ **નગીનભાઈ ઘેલાભાઇ** ઝવેરીના વીલની રૂએ રૂા. ૨૦૦૦) ની રકમ વધવાથી ફંડ રૂા. ૧૦૦૦૦૦) ના આશરાનું થવા ગયું છે. ફંડનો

૪૫ ના થયેલા અકાળ મૃત્યુથી આ ફંડના સર્વ કાર્યનો ભાર અમારા શિરે પડવાથી જોઇયે એટલા પ્રમાણમાં કાર્ય થઇ શક્યું નથી. શેઠ નગીનભાઇ ફંડની ૧૦/૧૧ વર્ષની કારકીર્દીમા ૫૬ અંકો બહાર પાડવાને ભાગ્યશાળી નિવડયા હતા. જ્યારે અમો તે પછીના છેલ્લા ૫ વર્ષમાં માત્ર ૧૦ અંકો જ બહાર પાડી શકયા છીયે. શેઠ નગીનભાઈના આત્માને પરમાત્મા પરમ શાંતિ બક્ષે એવુ ઇચ્છીએ છીએ.

શેઠ કેશરીચંદ રૂપચંદ જેઓ સને ૧૯૧૬ મા ટ્રસ્ટીપણાથી મુક્ત થયા હતા તેથી અને શેઠ **નગીનભાઇ ઘેલાભાઇના** અવસાનથી ખાલી પડેલી બે જગ્યાઓએ આ વર્ષમાં **શેઠ અમરચંદ કલ્યાણચંદ** જવેરી અને **શેઠ નેમચંદ અભેચંદ** જવેરીની નિમણુક કરવામાં આવી છે.

અંતમાં એટલુ ઇચ્છી અવતરણિકાથી વિરમીશુ કે આ અમારો પ્રયાસ સર્વ સાહિત્યપ્રેમી જનોને પ્રિયકર થઇ સુન્દર સુરસ ફળ આપનારો થઇ પડો. આવા પ્રયાસને જો પ્રજા તરફથી સારૂં સન્માન મળશે તો આશા છે કે ભવિષ્યમાં ઘણા મૌક્તિકો પ્રજા પાસે મુકવા અમો અમારાથી બનતું કરી શકીશું.

શેઠ ઘેલાભાઈ લાલભાઈ જવેરી
કેશર–બરાસ ફંડ.

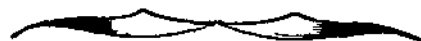
આ થકી હિન્દુસ્તાનના તમામ શ્વેતામ્બર મૂર્તિપૂજક સંઘને જણાવવામા આવે છે કે, જે જે ગામના શ્વેતામ્બર મન્દિરોમા કેશર-બરાસની અગવડ હોય, તે મન્દિરોને માટે હમારી પાસેથી નીચે જણાવેલ શીરનામાથી કેશર-બરાસ ભેટ મગાવી લેવા મેહેરબાની કરી કોઇએ ટપાલ અગર બીજે રસ્તે મંગાવવા તસ્દિ લેવી નહી પરન્તુ નીચયે ઠેકાણેથી લઇ જવા અથવા મુબાઇમા ઓળખાણવાળા દ્વારા મંગાવી લેવા બન્દોબસ્ત કરવો

સર્વે સાધુમુનિરાજોને વિનંતીસહિત વિદિત કરવાનુ કે, આપશ્રીઓના વિહારમા જે જે ગામના મન્દિરોમા કેશર-બરાશની અગવડ જણાની હોય તે તે જગ્યાએ નીચયે ઠેકાણેથી કેશર-બરાસ ભેટ મગાવવાનો ઉપદેશ કરવા તસ્દિ લેવી

શિરનામુ

શા. નગીનભાઇ ઘેલાભાઇ જવેરી.

૧૬-૧૮ ત્રીજો ભોયવાડો, ભૂલેશ્વર—મુંબાઈ. નં ૨

શ્રી મોહનલાલજી જૈન જ્ઞાન ભંડાર.

શ્રી મોહનલાલજી જૈન જ્ઞાન ભંડારમાંથી લખેલા તથા છાપેલા ગ્રંથો શહેરમાં તથા બહારગામ ભંડારના નિયમ મુજબ વાંચવા માટે આપવામાં આવેછે તથા નીચેના ગ્રંથો વેચાતા મળે છે.

રૂ. નામ વિગેરે,
૪) વ્યવહારસૂત્ર સટીક ભાગ ૧-૨ જો.
૪) દશવૈકાલિકસૂત્ર સટીક
૨॥ દ્વાદશપર્વ-કથા સંગ્રહ
૧॥ સૂયગડાંગ સૂત્ર ભાષાંતર ભાગ ૧ લો
૧॥ „ „ „ ૨ જો
૭) આવસ્યક સૂત્ર ભાષાંતર ભાગ ૧ લો
૮) આચારાંગ સૂત્ર ભાષાંતર ભાગ ૧-૨-૩-૪-૫
(દરેકતા રૂ. બે. પેહેલો ભાગ ખલાસ)
૧॥ દશવૈકાલિક સૂત્ર ભાષાંતર ભાગ ૨ જો
૧॥ „ „ „ ભાગ ૩-૪ થો

મળવાના ઠેકાણાં

શ્રી મોહનલાલજી જૈન
જ્ઞાન ભંડાર ગોપીપુરા
સુરત.

શેઠ દેવચંદ લાલભાઇ જૈન
ધર્મશાળા-ગોપીપુરા,
સુરત.

રાસકાર શ્રીમાન્ સમયસુન્દરગણિના પોતાના હસ્તાક્ષરનો નમૂનો
શત્રુંજય મંડણ આદિનાથસ્તવન (ગુજરાતી) લખ્યાસ્થ્યા સં. ૧૬૯૯

કવિવર સમયસુન્દર

(ભાવનગરમાં ભરાએલી ૭ મી ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ્ માટે લખાએલો નિબંધ.)

[लेखकः श्रीयुत मोहनलाल दलीचंद देशाई, बी. ए. एलएल्. बी.; हाइकॉर्ट वकील मुंबइ.]

જૈન સાધુઓ ભારતની એક ધાર્મિક સંસ્થા છે અને પોતાના આચાર-નિયમ પ્રમાણે ભ્રમણશીલ-પરિવ્રાજક છે. એક વર્ષમાં એકી સાથે ચાતુર્માસ એક સ્થળે ગાળવું તેમને અપરિહાર્ય છે, જ્યારે બાકીના આઠ માસમાં એક ગામથી બીજા ગામ અપ્રતિહત વિહાર કરી દરેક સ્થળે ઉપદેશ આપતા રહી તેઓ વિહાર કર્યે જાય છે. લગભગ પચીસમો વર્ષ પડેલા થએલા ધર્મસંસ્થાપક શ્રી મહાવીરના અનુયાયી જૈન શ્રમણોની સંસ્કૃતિ સમયધર્મ પ્રમાણે અનેક ઉદય અને અસ્તના હિંડોલે હીંચીને હજુ સુધી પણ અખંડપણે ચાલી આવી છે. તે શ્રમણ-પંથે સ્થાપેલાં દયા ધર્મની અસરથી ભારતમાં હિંસક યજ્ઞયાગ બંધ પડયા એટલું જ નહિ પણ જાતિભેદના જુલમને ઘણા સૈકાઓ સુધી વિશેષ અવકાશ મળ્યો નહિ. વિશેષમાં કાવ્ય, નાટક, કથા-ભાષા વગેરે સાહિત્ય પ્રદેશમાં પણ તે શ્રમણોએ દરેક શતકમાં-દરેક યુગમા અન્ય પંથોની સાથે સાથે પ્રબળ ફાળો આપ્યો છે. અને એ સત્યની પ્રતીતિ તેના સાહિત્યનો ઇતિહાસ લખાશે ત્યારે અતિ સ્પષ્ટ રીતે અને જરૂર થશે.

સંસારની ઉપાધિઓના બંધનથી મુક્ત એવા નિર્બંધ પંખીઓ પેઠે વિચરતા માત્ર ધર્મપરાયણ જીવન ગાળતા નિર્મમત્વી સાધુઓના

સૂર વિશ્વબંધુભાવનાં, પ્રભુભક્તિનાં, અને નીતિના ઉપદેશના ગીતો ગાવામાં જ નીકળી શકે પોતપોતાના જમાનાની ભાવનાઓને વ્યક્ત કરવી, પોતાના સમયના જૂદા જૂદા આદર્શોને અને નોખા નોખા વહેતા લાગણી-પ્રવાહોને એકત્ર કરી પયગમ્બરી વાણીમાં તેનું ઉદ્બોધન કરવું એ કવિઓનું કર્તવ્ય છે સામાન્ય લોકોના દિલમાં જે સુન્દર ભાવો જાગે-પણ જે સમજવાની કે સમજાવવાની તેમનામાં તાકાત નથી-તેમને ભાષા આપવી, તેમને અમર વાણીમાં અમૃત કરવા એ કવિઓનું કાર્ય છે. નિર્બંધ પખીઓમા કોકિલા જેવું ભ્રમણશાલી પખી ભાગ્યેજ જોવામા આવશે આવા કવિપરભૃતો જૈન સાધુઓએ પ્રાન્ત પ્રાન્ત અને દેશેદેશ વિહાર કરી પોતાના કાવ્યનો ટહુકો લોકોને સંભળાવ્યો છે. આ પૈકી એક કવિપરભૃતનો પરિચય કરાવવાની આ નિબંધની ઉમેદ છે.

વધી પડ્યો હતો. શ્વેતામ્બરો અને દિગંબરો વચ્ચેનો વિરોધ તો બહુ જૂનો હતો પણ સં. ૧૧૭૬ માં સિદ્ધરાજના દરબારમાં વાદિદેવ નામના શ્વેતામ્બર સૂરિએ કુમુદચંદ્ર નામના દિગમ્બરાચાર્યને શાસ્ત્રાર્થમાં હરાવી દિગમ્બરોને ગૂજરાતના રાજ્યની હદપાર કરાવ્યા–તે પછી એ બંનેનાં કાર્ય કરવાનાં ક્ષેત્રો બહુધા જૂદાં પડી ગયાં હતાં ને તેથી એમના વચ્ચેનો વિરોધ પણ મોળો પડી ગયો હતો. પણ બીજી બાજુએ શ્વેતામ્બર મૂર્તિપૂજકમાંથી જુદા પડી લુંકામત અને બીજામત નીકળ્યા પછી તેમની સાથેનો વિરોધ પ્રબળ થઇ પડ્યો હતો શ્વેતામ્બર મતના ખરતર અને તપગચ્છ વચ્ચેની મતામતી પણ પ્રબળ થઇ પડી હતી અને તેમાં ધર્મસાગર ઉપાધ્યાયજી નામના તપગચ્છીય વિદ્વાન્–પણ–ઉગ્રસ્વભાવી સાધુએ કુમતિકંદકુદ્દાલ (યાને પ્રવચન પરીક્ષા) નામનો ગ્રંથ બનાવી તપગચ્છ સિવાયના અન્ય સર્વ ગચ્છ અને મત સામે અનેક આક્ષેપો મૂક્યા. આથી તે સર્વ મતો ખળભળી ઉઠ્યા; અને તેનું જો સમાધાન ન થાય તો આખા જૈન સમાજમાં દાવાનળ અગ્નિ પ્રકટે. આ માટે જોખમદાર આચાર્યોને વચ્ચે પડ્યા વગર રહી શકાય નહિ તેથી તપગચ્છાચાર્ય વિજયદાન સૂરિએ ઉપરોક્ત ગ્રંથ પાણીમાં બોળાવી દીધો અને તેને અપ્રમાણ ઠેરવ્યો તેમણે જાહેરનામું કાઢી 'સાત બોલ' ની આજ્ઞા કાઢી એક બીજા મતવાળાને વાદ-વિવાદની અયથાગણ કરતા અટકાવ્યા હતા. પણ આટલાથી વિરોધ જોઇએ તેવો ન શમ્યો ત્યારે વિજયદાન સૂરિ પછી આચાર્ય હીરવિજય સૂરિએ ઉક્ત ' સાત બોલ ' પર વિવરણ કરી ' બાર બોલ ' એ નામની બાર આજ્ઞાઓ જાહેર કરી હતી સં૰ ૧૬૪૬. આથી જૈન સમાજમાં ઘણી શાન્તિ આવી, અને ખરતર ગચ્છના અને તપગચ્છના આચાર્યો એક બીજાની નિન્દામાં ન ઉતરતાં જૈન ધર્મનો પ્રભાવ અન્ય સમાજમાં અને રાજદ્વારમાં પાડવા માટે પ્રયત્નશીલ થયા.

વિક્રમનો સત્તરમો સૈકો જૈનો માટે ઘણો પ્રતાપી હતો. તે સમેમાં

મહાન્ મોગલ સમ્રાટ અકબર, જહાંગીર અને શાહજહાં (સં૦ ૧૬૧૨ થી સં૦ ૧૭૧૪) એ ત્રણ શાહેનશાહોએ સમગ્ર ભારતવર્ષમા રાજ્ય સત્તા જમાવી રાખી લોકોમા આબાદી અને શાન્તિથી સ્થિરતા કરી અકબરે સં૦ ૧૬૬૪ મા ચિતોડ ૧૬૨૫ માં રણથંભોર અને કલ્યંજરના કિલ્લા જીતી લીધા અને સં૦ ૧૬૨૯ મા અમદાવાદમાં પોતાનો વાવટો ફરકાવ્યો પછી વડોદરા, ચાંપાનેર સુરત એ સઘળો મિર્ઝાઓએ કબજે કરેલો મુલક તેઓને હાકી મેલી પોતાના રાજ્ય તળે મૂકી અકબર આગ્રે આવ્યો ત્યાર પછીના ત્રણ વર્ષમા બિહાર અને બંગાના હાથ કર્યા સામાન્યે સર્વ સ્થળે શાંતિ પ્રસારી આ સૈકામા શ્વેતામ્બર જૈન સાધુઓ સંસ્કૃત પ્રાકૃત અને સ્વભાષા–લોક ભાષામાં સાહિત્ય વિશેષ વિશેષ ઉત્પન્ન કરવા લાગ્યા તપગચ્છીય પ્રભાવક મહાપુરૂષ હીરવિજય સૂરિએ તથા તેમના શિષ્ય ઉપાધ્ય ય શાંતિચંદ્ર આદિએ ખરતરગચ્છીય જિનચંદ્ર સૂરિએ અને નાગપુર (? ૧૬) તપગચ્છીય પદ્મસંદર ઉપાધ્યાયે અ બર બાદશાહને જૈન ધમન સ્વરૂપ

એક પરમેશ્વર જગતનો સાર છે. તે પરબ્રહ્મ ઇષ્ટદેવ તે 'રામ' છે. તેની ઉપાસનાથી સુખની પ્રાપ્તિ; જગતનાં સુખો તેની પાસે નિઃસાર છે. તે પરમમય આનંદમય સુખ પ્રાપ્ત કરવા દાદૂ દયાલે બીજાં સાધન માર્ગોમાં જણાતા બાહ્ય આડંબરી પ્રપંચ (જેવા કે રામાનુજ, વલ્લભાદિ સગુણ પૂજાઓમાં), કોરી બંદગી આદિને તુચ્છ બતાવ્યા સર્વ સાથે દ્વેષ તજી હળી મળી રહેવું અને સર્વ જીવ પર દયા દૃષ્ટિ રાખવાની તેણે આજ્ઞા કરી. આ પ્રમાણે એવાં સાધનો તેણે બતાવ્યાં કે ભિન્ન મતવાળા હિન્દુ મુસલમાન આદિ અવિરોધે આચારી શકે. તે સં૦ ૧૬૬૦ માં નારાયણ ગામમાં (નારાણે) સ્વર્ગસ્થ થયા. તેના શિષ્ય સુન્દરદાસે (જન્મ સ૦ ૧૬૫૩, દાદૂજી પાસે દીક્ષા સં૦ ૧૬૫૯, મરણ ૧૭૪૬) વેદાન્ત જ્ઞાનને સુમધુર સરલ અને ઉચ્ચ હિન્દી કાવ્યમાં વિવિધ પ્રકારની રચના કરી તેમણે અદ્વૈત બ્રહ્મવિદ્યાનો પ્રચાર કરવાથી અને તેઓ અતિ કુશળ વિદ્વાન્ હોવાથી તેમને દાદૂ પંથીઓ 'બીજા શંકરાચાર્ય' કહે છે.[૧]

ગોસ્વામી તુલસીદાસઃ—(જન્મ સં૦ ૧૬૦૦; મરણ સં૦ ૧૬૮૦) આ હિન્દી સાહિત્યના અપ્રતિમ મહાકવિ છે. તેમણે રામાયણ રચી તે એટલી બધી આજસુધી પ્રસિદ્ધ છે કે, તેનું વાંચન દરેક હિન્દી કુટુમ્બમાં થાય છે. તેમજ અનેક હિન્દી કાવ્યો રચ્યાં. અકબરના પ્રસિદ્ધ

---

૧ રાઘવીય ભક્તમાલમા જણાવ્યું છે કે ' શંકરાચાર્ય દૂસરો, દાદૂ કે સુંદર ભયો ' આ સુન્દરદાસજીએ સં૦ ૧૬૬૩–૧૬૮૨ કાશીમા રહી વિદ્યા લઇ લોકોને આપી. પછી બહુ પર્યટન કર્યું. ગુજરાતમા પણ તે ઘણો કાળ રહ્યા હતા અને ગુજરાતી ભાષા પોતે શીખી લીધી હતી. તેના અપ્રસિદ્ધ ' દશો દિશાકે સવૈયે ' મા ગુજરાત સંબંધી લખ્યું છે કેઃ—

' આભડછોત અતીત સૌં કીજિયે, બિલાઇ રૂ કૂકર ચાટત હાડી '

આ પરથી જણાય છે કે વૈષ્ણવ સંપ્રદાયની અસરથી ગુજરાતમા આભડછેટ પર લોકોનું ઘણું ધ્યાન રહેતું હશે.

કવિ ગંગના તથા અન્ય હિન્દી પ્રસિદ્ધ કવિ વિહારી તથા કેશવદાસના સમકાલીન છે.

મહારાષ્ટ્રમાં અઢાર પર્વના મહાભારતને મરાઠીમાં પદ્યનવદેહમાં અવતારનાર કવિ વિષ્ણુદાસ, અને મુકતેશ્વર (જન્મ ૧૬૫૬, સ્વર્ગ ૧૭૦૬) તેમજ પ્રસિદ્ધ સતકવિઓ એકનાથ (જન્મ સં૦ ૧૬૦૫, સ્વ૦ ૧૬૫૬), તુકારામ (જન્મ સં૦ ૧૬૩૪ યા ૧૬૬૪-સ્વ૦ ૧૭૦૮), સમર્થ રામદાસ (જન્મ સં૦ ૧૬૬૫ સ્વ૦ ૧૭૩૮) આદિ થયા.

ગૂર્જર ભાષાના આ યુગ માટે એમ કહેવામાં આવે છે કે 'જે ભાષાના પ્રથમ યુગમાં-સાહિત્યના પ્રભાતમાં-નરસિંહ મહેતા જેવા ભક્ત કવિનાં પ્રભાતિયાં ગાજી રહ્યાં હતાં તેના મધ્ય યુગમાં-મોગલ અને સત્તરમા શતકમાં-કવિતાના સ્વર્ગીય ગાનનો ધ્વનિ છેક મંદ પડી ગયો '—આ વાત સત્ય નથી. જૈનેતર ગૂર્જર કવિઓ આ યુગમાં વધુ સંખ્યામાં મળી નથી આવ્યા તેથી તેવી વાત મૂકવામાં આવે તે સ્વાભાવિક છે, પણ મને ખાત્રી છે કે આ ઉન્નતિના અને જાગ્રતિના યુગમાં અનેક જૈનેતર ગૂર્જર કવિઓ થયા હોવા જોઇએ, અને તે શોધખોળ કરતાં સાંપડી શકશે. જ્યારે મધ્ય યુગમાં જૈન કવિઓ માટે તો નિર્વિવાદ રીતે સ્પષ્ટ કહી શકાય તેમ છે કે તેમણે સાહિત્યની ધારા અખંડ નિરાવરણ અને નિર્મલ રાખી, તેનામાં ઓજસ્વાણું પણ સિંચી તેને બલવતી, વેગવતી, અને ઉજ્વલ બનાવી હતી.

આ સત્તરમા શતકમાં જેમ અંગ્રેજીમાં, રાણી એલિઝાબેથનો સમય (સં૦ ૧૬૧૫-૧૬૬૦) ઉક્ત ભાષા માટે એક મહાન્ ઉન્નતિનો છે, તેવો જ અકબરનો રાજ્યકાલ (સં૦ ૧૬૧૩-૧૬૬૨) સર્વ દેશી ભાષાઓ માટે વૃદ્ધિ અને ગૌરવનો યુગ થયો છે, બને દેશોમાં આ સમૃદ્ધિશાલી સમયમાં અતિશય સતોષજનક ઉન્નતિ થઇ છે અને

સારા સારા કવિ અને લેખક પાકયા છે. ઉર્દૂ ભાષાની સ્થાપના-પ્રતિષ્ઠા મુખ્યપણે આ સમયમાં થઇ. હિંદી ભાષાના સમયવીર-મુખ્ય નાયક ગોસ્વામી તુલસીદાસ આ યુગમાં થયા કે જેમનો કવિતાકાલ (સં૦ ૧૬૩૧-સં૦ ૧૬૮૦) છે. તે મહાનુભાવ-મહાત્માએ રામાયણ આદિ રચી હિન્દી પર જેટલો ઉપકાર કર્યો છે તેવો કોઇએ કર્યો નથી. કવિપ્રિયા અને રસિકપ્રિયાના કર્તા હિન્દી કવિ કેશવદાસ (કવિતાકાલ સં૦ ૧૬૪૮-૧૬૬૮) એક પ્રતિષ્ઠિત નામી કવિ થયા. આ ઉપરાંત અકબરના દરબારમાંના ગંગકવિ બીરબલ ('બ્રહ્મ' ઉપનામવાળા) આદિ, તેમજ સેનાપતિ, દાદૂ દયાલ, સુન્દરદાસ, બનારસીદાસ પ્રભૃતિ કવિઓ ઉદ્ભવ્યા. આ બૃહત્કાલમાં આની પહેલાં સૂરદાસ આદિએ વ્રજભાષા દ્વારા કૃષ્ણ કવિતા પર અધિક ધ્યાન આપ્યું હતું, જ્યારે તુલસીદાસના કાલથી રામભક્તિની ધારા વહી અને પછી રામભક્તોએ કૃષ્ણની પેઠે રામનું પણ શૃંગારપૂર્ણ વર્ણન કર્યું. (આની અસર જૈનસાહિત્યમાં નેમિનાથ-રાજુલ અને સ્થૂલિભદ્ર ને કોશ્યાના પ્રસંગો લઇ શૃંગાર પર મર્યાદિત સ્વરૂપે ઉતરી વૈરાગ્ય પરિણામ પર લાવવા પ્રત્યે જૈન કવિઓ પ્રેરાયા હોય એવું સંભવે છે) મહારાષ્ટ્રમાં મહાભારત મરાઠીમાં અવતરિત થયું અને તત્ત્વજ્ઞાનમય અભંગો-દાસબોધ જેવા તાત્ત્વિક ઉપદેશો ભાષામાં ઉતરવા લાગ્યા. આવા પ્રતાપી-ઉત્સાહભર્યા શતકમાં ગૂર્જરોની સાહિત્યમાં ગાનનો ધ્વનિ મંદ પડે એ માનવાને જરૂર આચકો આવે.

મધ્યયુગ ભાષા

ગૂર્જર પ્રાચીન સાહિત્યના ત્રણ યુગ નામે અપભ્રંશ યા પ્રાચીન ગુજરાતી યુગ મધ્યકાલીન યુગ અને અર્વાચીન યુગ એમ પાડીએ, તો અપભ્રંશ યુગમાં 'અપભ્રંશ કિંવા પ્રાચીન ગૂજરાતીનાં વ્યાકરણ આદિપ્રવર્ત્તક અને પ્રાકૃત બોલીઓના પાણિની'—હેમાચાર્ય (વિ૦

સ૦ ૧૧૪૫ થી ૧૨૨૯), પ્રબંધચિંતામણિના કર્તા મેરૂતુંગ (વિ૦ સ૦ ૧૩૬૧), કવિ ધનપાલ (ભવિષ્યદત્ત કથાના કર્તા) આદિ અનેક જૈન ગ્રંથકારોએ પ્રબળ સાહિત્યસેવા કરી છે. જૈન ભંડારોમા અપભ્રંશનાં અનેક પુસ્તકો મળી શકે તેમ છે. એ સિદ્ધ વાત છે કે સંવત્ પંદરમા સૈકા સુધી સૌરાષ્ટ્ર, ગૂજરાત અને રાજસ્થાન એ સર્વ પ્રદેશોમા અપભ્રંશ ભાષા જ વ્યાપક ભાષા તરીકે પ્રવર્ત્તતી હતી સવત્ ૧૩ મા સૈકાથી સ૦ ૧૫૫૦ સુધીની ભાષાને અન્તિમ અપભ્રંશ ભાષા ગણી શકીએ આને ડા ટેસીટોરી જૂની પશ્ચિમ રાજસ્થાની ભાષા કહે છે.

મધ્યકાલીન યુગ વિક્રમ પદરમા શતકથી સત્તરમા શતકનો ગણીએ તો તેમાં પદરમા શતકમાં થોડા, પણ સોળમા શતકમાં ઘણા વધુ અને સત્તરમામાં તો અતિ વિપુલ પ્રમાણમાં જૈનકવિઓ અને ગ્રંથકારો મળી આવે તેમ છે મધ્યકાલીન કે અર્વાચીન યુગમાં એક પણ શતક જૈનોની ગૂર્જર સાહિત્યસેવા વગરનું રહ્યું નથી જૈન સાધુઓએ ભંડારોદ્વારા આ સર્વ સાચવી રાખ્યું છે, તે માટે તેમને ધન્યવાદ ઘટે છે, અને તેથી તે સર્વ સાહિત્યનો ઇતિહાસ અખંડ લખી શકાશે તેમ થયે વિશેષ પ્રભાના દર્શન થશે.

થી ૧૬૮૭) એ પાંચ અગ્રભાગ લે છે. આ પૈકી ઋષભદાસ સંબંધી લેખ પાંચમી ગૂર્જર સાહિત્ય પરિષદ્માં મેં જરા વિસ્તારથી લખી મોકલ્યો હતો તે છપાઇ ગયો છે. અને નયસુન્દર સંબંધી મારો નિબંધ આનંદ કાવ્ય મહોદધિના છઠ્ઠા મૌક્તિકની પ્રસ્તાવનામાં પ્રકટ થયો છે, જ્યારે આ લેખદ્વારા કવિવર સમયસુન્દર સંબંધી–કંઇક હકીકત જણાવવા મેં પ્રયત્ન કર્યો છે.

મધ્યયુગનું કથાસાહિત્ય.

સં૦ સત્તરમા સૈકાના પ્રારંભથી લોકકથાઓને કાવ્યમાં મૂકવાના સુંદર પ્રયત્નો જૈન સાધુઓના હાથથી થઇ રહ્યા હતા. માત્ર પોતાના ધાર્મિક કથાસાહિત્યમાંથીજ વસ્તુ લઇ જૈન સાધુઓએ પોતાનું–જૈન કાવ્યસાહિત્ય અખંડપણે ઉત્પન્ન કર્યું છે (જેમ પ્રેમાનંદાદિએ કર્યું છે તેમ), એટલુંજ નહિ પણ તે ઉપરાંત લોકકથાઓને પણ કાવ્યમાં (શામળદાસાદિની માફક) ઉતારી છે; વિશેષમાં તેઓએ, એ બન્ને કવિઓ–પ્રેમાનંદ અને શામળભટ્ટ–ની અગાઉના સૈકામાં એટલે સંવત્ સત્તરમા સૈકામા તેના પ્રારંભથી ભાષામાં અવતાર્યું છે.

આના સમર્થનમાં કહીશું કે સં૦ ૧૫૬૦ માં સિંહકુશલે નંદબત્રીશી રચી, ઉદયભાનુએ વિ૦ સં૦ ૧૫૬૫ માં વિક્રમસેન ચોપાઇ રચી કે જેના માટે રા મણિભાઇ બકોરભાઇએ નોંધ કરી છે કે 'પાંચમેં ભાસક ટુંકનો આ પ્રબંધ છે. દરેક રીતે તે શામળભટની વાતો સાથે હરીફાઇ કરે તેવો છે. આ પ્રબન્ધની રચના કોઇપણ રીતે શામળભટની વાતોથી ઉતરતા પ્રકારની નથી ', ત્યારપછી [૨]કુશલલાભે સં૦ ૧૬૧૬

---

૨ કુશળલાભ–ખરતર ગચ્છના અભયધર્મ ઉપાધ્યાયના શિષ્ય. તેમણે કંઇ બે કથાઓ ઉપરાંત તેજસાર રાસ, વીરમગામમા સં૦ ૧૬૨૪ મા, અગડ દત્તરાસ, નવકાર છંદ, ગોડી પાર્શ્વનાથ છંદાદિ રચેલ છે

માં માધવ-કામકુંડલા પર રાસ અને સં૦ ૧૬૧૭ માં મારૂઢોલા પર ચોપાઈ [3]દેવશીલે સં૦ ૧૬૧૯ માં વેતાલ પચવીશી અને હેમાનંદે તેજ નામનો ગ્રંથ સં૦ ૧૬૪૬ માં ગુણમેરૂસૂરિ શિષ્ય રત્નસુંદર ઉપાધ્યાયે પંચોપાખ્યાન (પંચતંત્ર) ચતુષ્પદી સં૦ ૧૬૨૨ માં સાણંદમાં અને શુકબહોતરી ઉર્ફે રસમંજરી સં૦ ૧૬૩૮ માં ખંભાતમાં [4]વચ્છરાજે નીતિશાસ્ત્ર પંચાખ્યાન (પંચતંત્ર) ચોપઈ સં૦ ૧૬૪૮ માં [5]હીરકલશે સિંહાસનબત્રીશી સં૦ ૧૬ ૬ માં [6]મંગલમાણેકે વિક્રમાદિત્ય અને ખાપરા ચોરનો રાસ સં૦ ૧૬૩૮માં નરપતિ કવિએ વિક્રમાદિત્ય ચોપાઈ સં૦ ૧૬૪૯ માં અને નંદબત્રીશી [7]હેમરત્ને ગોરાબાદલ પદ્મિણી કથા ચોપઈ સં૦ ૧૬૬૦ માં સારંગે ભોજપ્રબંધ ચોપઈ સં૦ ૧૬૫૧ માં અને બિલ્હણ પંચાશિકા અને કનકસુંદરે સં૦ ૧૬૬૭

---

૩ દેવશીલ—તપાગચ્છના સૌભાગ્યસૂરિ શિ૦ સોમવિમલસૂરિ શિ૦ લક્ષ્મીભદ્ર શિ૦ ઉદયશીલ શિ૦ ચારિત્રશીલ શિ૦ પ્રેમે દશીલના શિષ્ય તેની આ કૃતિ રા૦ જગજીવનદાસ દયાલજી મોદીએ વડોદરામાં પ્રસિદ્ધ કરી છે

૪ વચ્છરાજ—પાર્શ્વચંદ્રસૂરિ–સમરચંદ્રસૂરિ રત્નચરિત્ર શિ૦ તેની અન્ય કૃતિ સં૦ ૧૬૪૨ માં ખંભાતમાં શાંતિનાથ ચરિત

૫ હીરકલશ—ખરતર દેવતિલક શિ૦ હર્ષપ્રભ શિ૦ અન્યકૃતિઓ સમ્યક્ત્વ કૌમુદી સં૦ ૧૬૨૪ કુમતિ વિધ્વંસ ચોપઈ સં૦ ૧૬૧૭

૬ મંગલમાણેક—આંચલિક ગચ્છના બિડાલંબ ગચ્છ મુનિરત્નસૂરિ–આનંદરત્નસૂરિ–જ્ઞાનરત્ન–ઉદયસાગર–ભાનુભટ્ટ શિ૦ તેણે વિશેષમાં અંબડ કથાનક ચોપાઈ સં૦ ૧૬૩૮ જેઠ શુ૦ ૧૫ ગુરૂએ શરૂ કરી સં૦ ૧૬૩૯ માં કાર્તિક શુદ ૧૩ ઉજ્જેણીમાં વિક્રમના રાજ્યમાં પૂરી કરી છે

૭ હેમરત્ન—પૌર્ણિમિક ગચ્છ દેવતિલકસૂરિ–જ્ઞાનતિલકસૂરિ–પદ્મરાજ ગણિ શિષ્ય અન્યકૃતિ શીલવતી કથા સં૦ ૧૬૭૩ પાલીમાં બનાવી

આ બધા જૈન શ્વેતાંબર સાધુઓ છે ગુજરાતના શ્વેતાંબર સાધુઓએ કથાસાહિત્ય માટે કેવી સેવા બજાવી છે તે માટે જર્મન વિદ્વાન ડૉક્ટર હર્ટેલનું ઑન ધી લિટરેચર ઑફ ધી શ્વેતાંબરાઝ ઑફ ગુજરાત એ નામનું ચોપાનિયું અવલોકો

માં સગાલશા રાસ; એમ અનેક કવિઓએ અનેક કૃતિઓ રચી છે જૈનેતરમાં માત્ર એકાદ જેમકે સં૦ ૧૫૭૪ માં આમ્રપદ્ર (આમોદ) ના કાયસ્થ કવિ નરસા સુત ગણપતિએ માધવાનળની કથા ગૂજરાતીમાં બનાવેલી લોકકથા મળી આવી છે અને શોધ કરતાં બીજી પણ થોડી ઘણી મળી આવે. જો કે સત્તરમા શતકના ઘણાખરા મળેલા ગ્રંથો ધાર્મિક છે, પણ તેમાં આ લોકકથાના ગ્રંથ મળવાથી તેમાંથી લૌકિક બાબતો ઘણી પ્રાપ્ત થઇ શકે તેમ છે.

કેટલાકો એમ માનતા હતા અને માને છે કે ગૂજરાતીમાં વાર્તાઓ લખનાર મૂળ કવિ શામળભટ્ટ આદિ છે; પરંતુ તેમની પહેલાંના જૈન રાસાઓમાંથી અનેક રાસાઓ વાર્તાઓ રૂપે બનાવેલા મળી આવે છેઃ એ વાત ઉપર કર્તાઓ અને તેમની કૃતિઓનો નામ નિર્દેશ કરી જણાવી છે; તે પરથી શામળભટ્ટને વાર્તાઓના આદિ રચયિતા નહિ કહી શકાય વિશેષમાં એ પણ સંભવ છે કે ૧૮ મા શતકમાં થયેલા શામળભટ્ટે પોતાની વાર્તાઓનાં મૂળ-વસ્તુ પણ પ્રાચીન જૈન કવિઓના વાર્તારૂપે લખાયેલ રાસાઓ પરથી પ્રાયઃ લીધેલાં હોય. સં૦ ૧૫૭૨ માં સિંહકુશલે નંદબત્રીશી રચી છે કે જે ટુંકી છે, તેની સાથે સરખાવો શામળભટ્ટની નંદબત્રીશી કે જે વિસ્તારવાળી થયેલી છે. ઉપરોક્ત કુશલલાભની માધવાનળ અને કામકુંદલાની કથા સાથે સરખાવો શામળભટ્ટે રચેલી બત્રીશ પુતળીની વાર્તામાંની ૨૬ મી માધવાનળની વાર્તા, કે જે કેટલીક થોડી બાબતમાં જૂદી પડે છે; પણ તે શામળભટ્ટની કથા બહુ સંક્ષેપમાં છે અને ઝાઝા માલ વગરની છે.[૮] તેમ વૈતાળ પચીસી, સિંહાસન બત્રીશી, સુડાબહોતેરી વગેરે જેવી કૃતિઓ સાથે શામળભટ્ટની તે નામની કૃતિઓ સરખાવી શકાય વખતે જૈન કવિઓએ જેમ લોકમાં

૮ સ્વ. ચિમનલાલ ડાહ્યાભાઇ દલાલનો માધવાનળ કામકંદલાની લોકકથાપર ઑગષ્ટ ૧૯૨૪ 'સાહિત્ય' માં પૃ. ૩૫૩-૩૬૨ માં આવેલ લેખ

પ્રચલિત કથાઓને એકત્રિત આકારમાં ગોઠવી સંગ્રહ કરી યા કોઈ અન્ય ભાષાના ગ્રંથોમાંથી સ્વ ભાષામાં ઉતારી હોય, તેવી રીતે શામળભટ્ટે પણ કર્યું હોય લોકકથાના સાગર રૂપ કથાસરિત્સાગર, ક્ષેમંકર કૃત સિંહાસન દ્વાત્રિંશિકા અને સંસ્કૃત વેતાલપંચવિંશતિ જૂની-પ્રાચીન કૃતિઓ છે

કેટલાક એમ કહેતા હોય કે જૈન સાધુઓ શૃંગારરસથી યુક્ત કાવ્યને રચે યા રચવાનો દાવો કરે તો તે જૈન ધર્મનો દીક્ષિત યતિ જ ન કહેવાય૯ તો આના ઉત્તરમાં જણાવવાનું કે ઉપરોક્ત કુશલલાભની માધવાનળની કથા શૃંગારરસથી ભરેલી ઉત્તમ પ્રતિની વાર્તા છે, એ રા હરગોવિન્દદાસ કાંટાવાળાએ સ્વીકાર્યું છે જૈન કવિઓ અલબત ઉઘાડો અમર્યાદિત શૃંગાર નહિ મૂકે, કે જેથી જેમ શામળભટ્ટને માટે નર્મદ કવિને કહેવું પડ્યુ કે 'શામળભટ્ટે કેટલીક વાર્તાઓ ન લખી હોત તો સારું' તેમ જૈન કવિઓ માટે કહેવું નહિ જ પડે. "વિશેષમાં જૈન સાધુઓ જેમ અમુક સદ્ગુણનું પ્રતિપાદન કરે છે, તેમ આ (માધવાનળની કથાના) ગ્રંથમાં શીળનો મહિમા બતાવ્યો છે, એટલે તે બાબતમાં તે (જૈન કવિ) શામળભટ્ટ કરતાં ચઢે છે ....આ કૃતિ શામળભટ્ટની પૂર્વેના શતકમાં રચાઈ હતી." (રા હરગોવિન્દદાસ કાંટાવાળા)

આ કથા તેમજ મારૂ ઢોલાની ચોપાઈ બને જેસલમેરમાં ત્યાંના મહારાજા રાવળ માલદેવજીના પાટવીકુમાર શ્રી હરરાજજી (કે જેમણે વિ૦ સં૦ ૧૬૧૮ થી ૧૬૩૪ સુધી જેસલમેરનું રાજ્ય કર્યું) ના કુતુહલ અને વિનોદ અર્થે બનાવેલ છે મારૂઢોલાની ચોપાઈ સંબંધી એવી વાત છે કે હરરાજજીએ સં૦ ૧૬૧૭ માં અંબરનું સ્વામીત્વ સ્વીકારી દિલ્હી દરબારમાં જવા આવવા માંડ્યું હતું એમણે

---

૯ લખપતિ શૃંગાર એ મથાળાનો લેખ. સ્વ કવિ જીવરામ અજરામર ગોર ગુજરાતી દીવાળી અંક સં૦ ૧૯૬૭

ફાળો આપે, પણ એકેયનો અનાદર ન ઘટે જૈનેતરોમા સંસ્કૃત ભાષાપ્રત્યેના મોહને લીધે, યા મુસલમાનોના આક્રમણથી થયેલી હિન્દુ રાજ્યની પાયમાલીને કારણે ભાષાસાહિત્ય મુખ્યપણે ન ખીલ્યુ હોય તો તે સંભવિત છે તેમજ જૈનોમાં મુખ્યપણે ત્યાગી અને પરિશ્રમશીલ સાધુઓ બ્રહ્મચર્ય સેવી વિદ્યાભ્યાસંગી રહી ભાષાસાહિત્યપ્રત્યેના મોહને લીધે તે વિશેષ ખીલવી શકયા હોય તે તદ્દન સંભવિત છે સ્વ૦ રણજીતરામ વાવાભાઇ મહેતાએ સત્યરીતે અને આગળ વધીને જણાવ્યુ છે કે –

'અલાઉદ્દીન ખીલજીના સરદારોએ ગુજરાતના હિન્દુ રાજ્યને પાયમાલ કીધુ ત્યાર પછી ચાલેલી અધાધૂધીમા નાસભાગ કરતા બ્રાહ્મણોએ શારદાસેવન ત્યજી દીધુ પણ મંદિરો–પ્રતિમા આદિની આશાતના થતા છતાં જૈનસાધુઓ પોતાના અભ્યાસમાં આસક્ત રહ્યા અને શારદા દેવીને અપૂજ ન થવા દીધી આવા ધર્મપરાયણ અને વિદ્વાન્ સાધુઓને પાટે, અમદાવાદની સલતનત તૂટી ત્યારે, શ્રી હીરવિજયસૂરિ નામે સાધુ હતા આગ્રે જઈ ઈબાદતખાનામાં અકબર બાદશાહ અને અન્ય ધર્મીઓને તેમણે જૈનધર્મનો મહિમા બતાવ્યો

"આ ઇતિહાસ શુ કહે છે? ગુજરાતના અગ્રગણ્ય નાગરિક જૈનોનો સૂર્ય ગુજરાતના હિન્દુ સામ્રાજ્ય દરમ્યાન મધ્યાહ્નમા હતો અને હેમચન્દ્રની માફક અમાસને દિવસે પ્રકારોજ્જ્વલ પૂર્ણિમા આણવા સમર્થ હતો તેઓ મહિનાઓના મહિના સૂધી દરિયો ખેડી લાંબી સફરો કરી દેશદેશાવરની લક્ષ્મી લાવી ગુજરાતમાં ઠાલવતા પોતાના વીરત્વ અને વફાદારીથી રાજા પ્રજા ઉભયને સંકટ અને આભાવના સમયમા મદદ કરતા, અણહિલપુરની ગાદીનુ ગૌરવ જાળવતા–વધારતા બીજા દેવોનાં મંદિરો ખંડિયેર થઇ જતાં હતાં, છતાં સરસ્વતી દેવીનાં મંદિરો જૈન સાધુઓના ભીષ્મ પરિશ્રમને લીધે ઘટનાદથી ગાજી રહ્યા હતા દેલવાડાપરનાં વિમળશાહનાં દેરાં જેવાં અનેક સૌન્દર્યની ભરેલાં

પૃથ્વીરાજની કરેલ ' વેલિ ' (કૃષ્ણ રૂકિમણીનીવેલી) ૧૦નાં વખાણ સાંભળી પોતે યુવરાજ હતા ત્યારે અને પટ્ટાભિષેક થયા પછી જેસલમેરના સર્વ કવિ અને વિદ્વાનોને એકઠા કરી ' મારૂઢોલાની વાર્તાના પ્રાચીન દોહા એકઠા કરી તેને વાર્તાના આકારમાં યથાક્રમે ગોઠવી જે ઉત્તમ ગ્રથ બનાવશે તેને હું ઇનામ આપીશ ' એમ કહી કેટલાક ગ્રથો રચાવેલા પોતા પાસે તૈયાર હતા તેમાંથી સર્વોત્તમ જે ગ્રથ બન્યો હતો તે બાદશાહને ભેટ ધર્યો. આ વાતને, મારૂઢોલાની વાર્તાપર જેટલા ગ્રથો બન્યા છે તે હરરાજજીની આજ્ઞાથી બન્યા છે એવું ૭ સાત ગ્રથોની પ્રશસ્તિ પરથી જણાતાં ટેકો મળે છે. (વારૂ સૌદર્ય સ૦ ૧૯૭૩ માર્ગશીર્ષનો અંક)

આ રીતે આપણે આ મધ્યયુગના-સત્તરમા સૈકાના ખાસ વિશિષ્ટ ગુણો જોયા. જૈન કૃતિઓ અપ્રકટ હોવાના કારણે યા તે પર અલક્ષ હોવાના કારણે માત્ર જૈનેતર કૃતિઓ લઇ યુગોના લક્ષણો જૈનેતરો બાંધે અને તે માટે તેમજ અમુકના અમુક જૈનેતર ઉત્પાદક એમ સિદ્ધાન્તો (theories) ઘડે એ સ્વાભાવિક છે. પણ જે અત્ર ભારપૂર્વક નમ્ર વક્તવ્ય છે તે એ છે કે જૈનકૃતિઓ પર લક્ષ રાખવાથી તે સિદ્ધાંતો ખડિત બની ચૈતન્યશૂન્ય થાય તેમ છે ગૂર્જર વાગ્દેવીના બંને સતાનો-જૈનેતર તેમજ જૈનો સમાન-દૃષ્ટિએ નિરખાવાં ઘટે બન્નેનો ફાળો સંયુક્ત અવિભક્ત પુજ છે. કોઇ ઓછો, કોઇ વધુ

" ત્યાર પછી તેમના શિષ્ય જિનવલ્લભસૂરિ થયા, તેમના પછી ૬૪ જોગણીને વશ કરનાર જિનદત્તસૂરિ થયા. તેના જિનચંદ્રસૂરિ, તેના પછી અનુક્રમે જિનપતિસૂરિ, જિનેશ્વરસૂરિ, જિનપ્રબોધસૂરિ અને જિનચંદ્રસૂરિ થયા જિનચંદ્રસૂરિના આદેશથી નેજપાયે શાંતિનાથનું બિંબ બનાવ્યું, તેના પછી જિનકુશલસૂરિ (ખરતરગચ્છની પ૦ વલિમા ૪૩ મા.) ત્યાર પછી જિનપદ્મ, જિનલબ્ધિ, જિનચંદ્ર, જિનોદય જિનરાજ, જિનભદ્ર અનુક્રમે થયા આ પ૬ મા જિનભદ્રસૂરિએ જેસલમેર, જાબાલિપુર (જાલોર), દેવગિરિ, અહિપુર (નાગપુર-નાગોર), અને પાટણમાં પુસ્તક ભંડારો કરાવ્યા (પટ્ટધર પદ સં૦ ૧૪૭૫ અને મરણ સં૦ ૧૫૧૪). ત્યાર પછી ક્રમે જિનચંદ્ર૦

જિનસમુદ્ર, જિનમાણિક્ય થયા જિનમાણિક્યના જિનચંદ્રસૂરિ થયા કે જે હાલ વિદ્યમાન છે તે જિનચંદ્રસૂરિને અકબ્બર બાદશાહે આનંદથી 'યુગપ્રધાન' પદ આપ્યું."

"ઉક્ત (૬૧ મા) જિનચંદ્રસૂરિના[१२] હસ્તદીક્ષિત મુખ્ય શિષ્ય

---

૧૨ **જિનચંદ્રસૂરિ**— ગોત્ર રીહડ પિતા શ્રીવંત માતા શ્રિયાદેવી જ્ઞાતિ વણિક તિમરી (તીનરી—જોધપુર રાજ્ય) ની પાસે આવેલા વડલી ગામના સં૦ ૧૫૯૫ મા જન્મ માત્ર નવ વર્ષની ઉમરે સં૦ ૧૬૦૪ મા જૈન સાધુની દીક્ષા ૧૭ વર્ષની વયે સં૦ ૧૬૧૨ ભાદ્રપદ શુદિ નવમી ગુરુવારે જેસલમેરમા રાઉલ માલદેવના કરેલા નંદિમહોત્સવ પૂર્વક સૂરિ પદ તેમણે અકબર બાદશાહને જૈન ધર્મનો બોધ આપ્યો હતો અને બાદશાહે યુગમા પ્રધાન પુરૂષ સૂચક યુગપ્રધાન પદ આપ્યુ હતું એમ કહેવાય છે કે બાદશાહને જૈનધર્મી—જૈનધર્મ પ્રશંસક બનાવ્યો હતો (प्रबोधितो येन दयापरेण ह्यकब्बराख्य पतिसाहि

" ત્યાર પછી તેમના શિષ્ય જિનવર્ધનસૂરિ થયા, તેમના પછી ૬૪ જોગણીને વશ કરનાર જિનદત્તસૂરિ થયા. તેના જિનચંદ્રસૂરિ, તેના પછી અનુક્રમે જિનપતિસૂરિ, જિનેશ્વરસૂરિ, જિનપ્રબોધસૂરિ અને જિનચંદ્રસૂરિ થયા. જિનચંદ્રસૂરિના આદેશથી તેજપાલે શાંતિનાથનું બિંબ બનાવ્યું, તેના પછી જિનકુશલસૂરિ (ખરતરગચ્છની પટ્ટાવલિમાં ૪૩ મા.) ત્યાર પછી જિનપદ્મ, જિનલબ્ધિ, જિનચંદ્ર, જિનોદય, જિનરાજ, જિનભદ્ર અનુક્રમે થયા. આ પ૬ મા જિનભદ્રસૂરિએ જેસલમેર, જાબાલિપુર (જાલોર), દેવગિરિ, અહિપુર (નાગપુર-નાગોર), અને પાટણમાં પુસ્તક ભંડારો કરાવ્યા. (પટ્ટધર પદ સં૦ ૧૪૭૫ અને મરણ સં૦ ૧૫૧૪) ત્યાર પછી ક્રમે જિનચંદ્ર,

---

પ્રતિપાદન કરવા માગ્યું હતું કે ખરતરગચ્છની ઉત્પત્તિ જિનેશ્વરસૂરિથી નહિ પણ જિનદત્તસૂરિથી થઈ છે, અભયદેવસૂરિ ખરતરગચ્છમાં થઈ શકતા નથી. જિનવલ્લભસૂરિએ શાસ્ત્રવિરુદ્ધ પ્રરૂપણા કરી છે-વગેરે ચર્ચાના વિષયો પોતાના ઔષ્ટ્રિક મતોત્સૂત્રદીપિકા નામના ગ્રંથમાં મૂક્યા (રચ્યા સં૦ ૧૬૧૭) આ ગ્રંથનું બીજું નામ પ્રવચનપરીક્ષા છે યા બંને જૂદા હોય-તેમાં વિષયો સરખા છે તેમાંના એકનું બીજું નામ કુમતિકુદ્દાલ છે આથી બહુ હોહાકાર થયો. બે ગચ્છ વચ્ચે અથડામણી અને અંતે પ્રબળ વિખવાદ ઉત્પન્ન થતાં તે ક્યાં અટકશે એ વિચારવાનું રહ્યું. જોખમદાર આચાર્યોને વચ્ચે પડ્યા વગર ચાલે નહિ તેથી તપાગચ્છના વિજયદાનસૂરિએ ઉક્ત કુમતિકુદ્દાલ ગ્રંથ સભાસમક્ષ પાણીમાં બોળાવી દીધો હતો અને તે ગ્રંથની નકલ કોઇની પણ પાસે હોય તો, તે અપ્રમાણ ગ્રંથ છે માટે તેમાંનું કથન કોઇએ પ્રમાણભૂત માનવું નહિ એવું જાહેર કર્યું હતું. ખરતરગચ્છ વાળાએ પોતાના મતનું પ્રતિપાદન કરાવવા ભગિરથ પ્રયત્ન સેવ્યો હતો. એ વાતના પ્રમાણમાં જણાવવાનું કે આપણા નાયક સમયસુંદર ઉપાધ્યાયજીના સં૦ ૧૬૭૨ માં રચેલા સામાચારી શતકમાં સં૦ ૧૬૧૭ ના પાટણમાં થયેલા એક પ્રમાણ પત્રની નકલ આપેલી છે કે જેમાં એવી હકીકત છે કે અભયદેવસૂરિ ખરતરગચ્છમાં થએલા છે એ વાત પાટણના ૮૪ ગચ્છોવાળા માને છે, અને એ પ્રમાણપત્ર સાચું જણાય છે, અને તેનો હેતુ ઉપરનો મતવાદ શમાવવા અર્થે હતો

જિનસમુદ્ર, જિનમાણિક્ય થયા. જિનમાણિક્યના જિનચંદ્રસૂરિ થયા કે જે હાલ વિદ્યમાન છે. તે જિનચંદ્રસૂરિને અકબર બાદશાહે આનંદથી 'યુગપ્રધાન' પદ આપ્યું."

"ઉક્ત (૬૧ મા) જિનચંદ્રસૂરિના[૧૨] હસ્તદીક્ષિત મુખ્ય શિષ્ય

---

૧૨. **જિનચંદ્રસૂરિ**—ગોત્ર રીહડ, પિતા શ્રીવંત, માતા શ્રિયાદેવી જ્ઞાતિ વણિક, તિમરી (તીવરી—જોધપુર રાજ્ય) ની પાસે આવેલા વડલી ગામમા સં૦ ૧૫૯૫ મા જન્મ માત્ર નવ વર્ષની ઉમરે સં૦ ૧૬૦૪ મા જૈન સાધુની દીક્ષા. ૧૭ વર્ષની વયે સં૦ ૧૬૧૨ ભાદ્રપદ શુદિ નવમી ગુરૂવારે જેસલમેરમા રાઉલ માલદેવના કરેલા નંદિમહોત્સવ પૂર્વક સૂરિ પદ. તેમણે અકબર બાદશાહને જૈન ધર્મનો બોધ આપ્યો હતો અને બાદશાહે યુગમા પ્રધાન પુરૂષ સૂચક 'યુગપ્રધાન' પદ આપ્યુ હતું. એમ કહેવાય છે કે બાદશાહને જૈનધર્મી-જૈનધર્મ પ્રશંસક બનાવ્યો હતો (**प्रबोधितो येन दयापरेण ह्यकब्बराख्यः पतिसाहि मुख्यः**—જિનલાભ સૂરિના સં૦ ૧૮૩૩ ના આત્મપ્રબોધની પ્રશસ્તિ.) તેમને સન્લચંદ્ર ઉપાધ્યાય ઉપરાન્ત ૯૫ શિષ્યો હતા—તેમા મુખ્ય સમયરાજ,

સકલચંદ્ર ઉપાધ્યાય[૧૩] થયા અને તેના શિષ્ય તરીકે હુ, સમયસુંદર વાચક--ઉપાધ્યાય થયો " (જુઓ સં૦ ૧૬૭૬ મા રચેલી અર્થરત્નાવલી અથવા અષ્ટલક્ષીની પ્રશસ્તિ પીટર્સન ચતુર્થ રીપોર્ટ ન ૧૧૭૪-પૃ૦ ૬૮)

આ રીતે પોતાની ગુરૂપરપરા પોતે આપી છે તે અત્ર જણાવી પોતે પોતાના ગચ્છનુ નામ બૃહત્ ખરતર ગચ્છ આપેલુ છે કારણ કે ખરતર ગચ્છમા પોતાના સમય સુધીમા અનેક શાખાઓ મૂળ વૃક્ષમાથી નીકળી હતી અને પોતાનુ મૂળ વૃક્ષમાંથી ચાલી આવેલ થઇ બતાવવા બૃહત્ ' શબ્દ યોજેલ છે

રાખ્યુ તે સમયે તેજ જિનચદ્ર સૂરિએ સ્વહસ્તે કવિ સમયસુદર તથા ગુણવિનય એ બે સાધુઓને ઉપાધ્યાય પદ આપ્યુ, આ વાત ઉક્ત ગુણવિનય[૧૫]ઉપાધ્યાયેજ સ૦ ૧૬૫૫ મા રચેના કર્મચદ્ર

લમેરમા સ૦ ૧૬૪૦ ના માર્ગ શુદિ ૫ ને દિને સૂરિપદ લાહોરમા સ૦ ૧૬૪ ના ફાલ્ગુન શુદિ ૨ ને દિને અકબ્બર બાદશાહને મળવા માટે મરુસ્થલમા કઠિન વિહાર (મુસાફરી) કર્યો હતો વાર સિદ્ર અને ગજ્જણા (ગિઝ્‌ની) આદિ દેશોમા પણ તેમણે અમારિ એટલે જીવદયા—અહિંસા

મન્ત્રિવંશ પ્રબંધ–કર્મચંદ્રવંશાવલિ પ્રબંધમાં આપેલી છે, કે જે કર્મચંદ્ર મંત્રીએ આ આચાર્ય મહોત્સવ કર્યો. આ સમયે જ જિનચંદ્ર સૂરિને યુગપ્રધાનપદ મળેલું જણાય છે

> વાચકપદ ગુણવિનયનઈ, સમયસુંદરનઈ દીધઉ રે
> યુગપ્રધાનજીનઈ કરઈ, જાણિ રસાયણ સીધઉ રે
>
> —શ્રીજિનશાસન ચિરજયઉ.

આ ઉત્સવના શુભ કાર્યના ઉપલક્ષમાં બાદશાહ અકબ્બરે ખંભાતના બંદર ઉપર એક વર્ષ સુધી કોઈ મગર કે માછલીઓ ન મારે એવો હુકમ બહાર પાડ્યો હતો. તેમ લાહોરમાં પણ એક દિવસ કોઇ પણ જીવની હિંસા નહિ કરવાની આજ્ઞા ફેરવી દીધી હતી (જુઓ ઉક્ત પ્રબંધ ઐતિહાસિક રાસમાળા ભા૦ ૩, જૈન ઐતિહાસિક ગૂર્જર કાવ્ય સંચય તથા જુઓ પ૦ જયસોમ કૃત સંસ્કૃતમાં કર્મચંદ્ર મંત્રી પ્રબંધ) ઉક્ત જિનસિંહ સૂરિએ બાદશાહ પર પોતાનો પ્રભાવ પાડી તેની પાસેથી આષાઢ શુદિ ૯ થી આષાઢ શુદિ ૧૫ સુધીના સાત દિવસોમાં બીલકુલ જીવવધ ન થાય એવું ફરમાન મેળવ્યું હતું આ અસલી ફરમાનપત્ર હાથ આવ્યું છે ને તે હિન્દી 'સરસ્વતી' માસિકના જૂન, સને ૧૯૧૨ ના અંકમાં છપાયું છે. આમાં હીરવિજય સૂરિના ઉપદેશથી પર્યુષણના આઠ અને બીજા ચાર એમ બાર દિવસો સુધીમાં જીવવધના નિષેધ માટે ફરમાન આપ્યું છે તેનો પણ ઉલ્લેખ કર્યો છે

ચંદ્ર ઉપાધ્યાયના શિષ્ય પંડિત સમયસુંદરજી પણ વિહારમાં સાથે હતાં. તે વિહાર ક્યાંથી કયાં કર્યો અને લાહોરમાં આવ્યા પછી ઉપરોક્ત મહોત્સવ કેમ થયો એ સંબંધી સમયસુંદરેજ 'ગુરૂ ગુણ છંદ અષ્ટક' હિન્દીમાં બનાવેલ છે તે અત્ર મૂકીશું.

સંતનકી[૧૬] મુખ વાણિ સુણી જિનચંદ મુણિંદ મહંત જતી,
તપજપ કરે ગુરૂ ગુર્જ્જરમેં પ્રતિબોધત હૈ ભવિકું સુમતી,
તબહી ચિતચાહન ચૂંપ ભઇ સમયસુંદરકે ગુરૂ ગચ્છપતી,
ભેજે પતસાહ અકબ્બરી છાપ બોલાવે ગુરૂ ગજરાજ ગતી. ૧

એજી ગુજ્જરતેં ગુરૂરાજ ચલે વિચમેં ચોમાસ જાલોર રહે,
મેદનીતટમેં મંડાણ કિયો ગુરૂ નાગોર આદરમાન લહે,
મારવાડરિણી ગુરૂવંદનકોં તરસેં સરસે વિચ વેગ વહે,
હરખ્યો સંઘ લાહોર આયે ગુરૂ પતસાહ અકબ્બર પાંવ ગહે. ૨

એજી સાહ અકબ્બરી વબ્બરકે ગુરૂ સૂરત દેખત હી હરખે.
હમ જોગી જતી સિદ્ધ સાધ વતી સબહી ખટ દરસન કે નિરખે,
ટોપી અસડમાવાસ ચંદ ઉદય અજ તીન બતાય કલા પરખે,
તપ જપ દયા ધર્મ ધારણકોં જગ કોઇ નહીં ઇનકે સરખે. ૩

ગુરૂ અમૃતવાણિ સુણી સુલતાન ઐસા પતસાહ હુકમ્મ કિયા,
સબ આલમ માહિ અમાર પલાય બોલાય ગુરૂ ફુરમાણ દિયા

૧૬. ૨. મેદનીતટ—મેડતા; મારવાડરિણી—મારવાડની સ્ત્રીઓ. ૩. ટોપી ......હરખે=આનો અર્થ બરાબર સમજાતો નથી, પણ એમા એમ હોવાનો સંભવ છે કે ટોપી ઉડાડી અધર રાખી હોય, અમાવાસને દિને ચંદ્રનો ઉદય બતાવ્યો હોય અને ત્રણ બકરા બતાવી ચમત્કાર બતાવ્યા હોય. ૪. જન્ય—પાઠાંતર દ્વાત. માછરી—માછલી પકડવાનું ખંભાતમાં થતું હતું તે ફુરમાનથી દૂર કરાવ્યું. ૬—ચામર છત્ર......જિયરે—પાઠાતર—જુગપ્રધાનકાએ ગુરૂકું જિગડકું જિગડકું પુંખું બાજેરે સમયસુંદરકે ગુરૂ માન ગુરૂ, પતિસાહ અકબ્બર નાજેરે. (જૈન સંપ્રદાય શિક્ષા પૃ. ૬૪૯).

જગજીવ દયા ધર્મ દાક્ષણ્યતૈ જિન શાસનમૈ જુ સોભાગ લિયા,
સમયસુંદર કહૈ ગુણવંત ગુરૂ દગ દેખત હરખત ભવ્ય હિયા ૪

એજી શ્રીજી ગુરૂ ધર્મ ધ્યાન મિલૈ સુલતાન સલેમ અરજ કરી,
ગુરૂ જીવ દયા નિત પ્રેમ ધરૈ ચિત અંતર પ્રીતિ પ્રતીતિ ધરી,
કર્મચંદ બુલાય દિયો ફુરમાણ છોડાય ખંભાયતકી મછરી,
સમયસુંદરકે સબ લોકનમૈં નિત ખરતર ગચ્છકી ખ્યાતિ ખરી ૫

એજી શ્રી જિનદત્ત ચરિત્ર સુણી પતસાહ ભયે ગુરૂ રાજિયે રે,
ઉમરાવ સબૈ કર જોડ ખડે પભણે અપણે મુખ હાજિયે રે,
ચામર છત્ર મુરાતબ નેજ ગિગડદ્ દૂધૂ બાજિયે રે,
સમયસુંદર તૂહી જગત્ર ગુરૂ પતસાહ અકબ્બર ગાજિયે રે ૬

હેજી જ્ઞાન વિજ્ઞાન કલા ગુણ દેખ મેરા મન સદ્ગુરૂ રીઝીયેજી
હુમાયૂંકા નંદન એમ અખૈ, અબ સિંઘ (માનસિંઘ) પટોધર કીજીયેજી
પતસાહ હજૂર થપ્યો સંઘ સૂરિ મંડાણ મંત્રીશ્વર કીજીયેજી
જિણચંદ પટૈ જિણસિંહ સૂરિ ચંદ સૂરજ જૂં પ્રતપીજીયેજી ૭

હેજી રીહડવંસવિભૂષણ હંસ ખરતર ગચ્છ સમુદ્ર શશી,
પ્રતપો જિનમાણિક્ય સૂરિકૈ પાટ પ્રભાકર જ્યૂં પ્રણમૂં ઉલસી,
મન શુદ્ધ અકબ્બર માનત હૈ જગ જાણત હૈ પરતીત એસી,
જિનચંદ મુણીંદ ચિર પ્રતપો સમયસુંદર દેત આશીશ એસી × ૮

× આ અષ્ટક 'મહાજન વંશ મુક્તાવલિ'—૩૦ રામલાલ [illegible] રાંધડી વિદ્યાશાલા બિકાનેરમાંથી તેની પ્રસ્તાવના પૃ૦ ૫-૬ પરથી ઉતારેલ છે તેમાં વિશેષ જણાવ્યું છે કે 'આ વખતે નમસ (ચિતારા) એ તસવીર બાદશાહ અને ગુરૂમહારાજની ઉતારી તે બીકાનેરના ખરતર ભંડારક શ્રી પુજ્યજી પાસે મોજૂદ છે. ચિતારાએ બાદશાહ અકબ્બરની સભામાંથી બાદશાહની પાછળ મુખ્ય ૩ તસવીર લખી છે મિરબન કરમચંદ બાછાવત તથા મહજી ખાનખા અને શ્રી ગુરૂ મહારાજના સર્વ સાધુ સમુદાયમાંથી ત્રણ સાધુ નામ લખ્યા છે—વનકર્ણ (ખરૂ નામ વિવેકહર્ષ) પરમાનંદ

આ પરથી એમ અનુમાન થાય છે કે જિનચંદ્રસૂરિ, અકબર બાદશાહે બોલાવવાથી ગૂજરાતમાં હતા ત્યાંથી અનેક શિષ્યો સાથે લઈ ગયા તેમાં સમયસુંદર હતા ગૂજરાતમાંથી વિહાર કરતાં પહેલાં જાલોર, ત્યાંથી મેદિનીતટ-મેડતા, નાગોર એમ મારવાડમાંથી પસાર થઈને લાહોર આવ્યા.

સં૰ ૧૬૪૯ પહેલાં તો સમયસુંદર ગૂજરાતમાં જ રહ્યા હતા અને સં૰ ૧૬૪૯ માં લાહોર આવી ઉપાધ્યાય પદ મેળવી પછી ને ઘણું ને વિશેષમાં મેવાડ-મારવાડમાં પ્રવાસ કર્યો છે, અને તેથી તેમની મુખ્ય ગૂજરાતી ભાષામાં અનેક દેશોના પ્રાન્તીય શબ્દો, મારવાડી શબ્દો, ફારસી શબ્દો જોવામાં આવે છે આ વાત તેમણે જે ગ્રંથો રચ્યા તેના નિર્દિષ્ટ સ્થલપરથી-તે ગ્રંથોપરથી જણાઇ આવે છે

સં૰ ૧૬૫૮ અમદાવાદ, સં૰ ૧૬૫૯ ખંભાત, સં૰ ૧૬૬૨ સાંગાનેર અને ઘંઘાણી સં૰ ૧૬૬૫ આગ્રા, સં૰ ૧૬૬૭ મરોટ, સં૰ ૧૬૬૮ મુલતાન, સં૰ ૧૬૭૨ અને ૧૬૭૩ મેડતા સં૰ ૧૬૭૪ માં જિનચંદ્રસૂરિ મેડતામાં સ્વર્ગસ્થ થયા ને જિનરાજસૂરિને[૧૭]

તથા સમયસુંદર " આ છબી પ્રકટ થાય તો ઘણો પ્રકાશ પડે અને કવિ સમયસુંદરની તસ્વીર મળી આવે આવીજ છબી તપાગચ્છીયહીરવીજય સૂરિની તે વખતની પ્રકટ થઇ છે (જુઓ સક્ષર શ્રી જિનવિજયજીએ કૃપા રસકોશની તેમની ભૂમિકા માટે પ્રકટ કરેલ છબી તેમાં પણ અકબર સાથે ત્રણ અમીરાદિ, અને હીરવિજય સાથે ત્રણ જૈન સાધુઓ છે આ અને ઉપરની બી બંને એકનો નથી એમ શંકા રહે છે વળી આ અકબર જૈન સંપ્રદાય શિક્ષા (યતિ શ્રી પાલચન્દ્રની) માં પૃ૰ ૬૪- ની ટિપ્પણીમાં પ્રકટ થયું છે

૧૭ જિનરાજસૂરિ—(બીજા) પિતા ના ધર્મસી માતા ધારલદે, નામ ખેતસિંહ(?) જન્મ સં૰ ૧૬૪૭ વૈ શુ ૭, દીક્ષા બીકાનેરમાં સં૰ ૧૬૫૬ ના માગશીર્ષ શુદિ ૩, દીક્ષા નામ રાજસમુદ્ર વાચક (ઉપાધ્યાય)

તેમની ગાદી ત્યાં મળી સં૦ ૧૬૭૬ માગશર માસમાં રાણકપુર (સાદડી પાસે) ની જાત્રા કરી [તે રાણકપુરની જાત્રા વખતે કરેલા સ્તવનમાં તેના મંદિરનું વર્ણન આપ્યું છે કે 'ચારે દિશાના ૨૪ મંડપ ચાર ચતુર્મુખ (ચોમુખ) પ્રતિમા, તે દેહરાનું નામ ત્રિભુવનદીપક. ૮૪ દેરી, ભોયરાં મેવાડ દેશમાં ૯૯ લાખ ખર્ચી પોરવાડ ધરણાકે બંધાવ્યું ત્યાં ખરતર વસતિ છે ને તે ઉપરાંત બીજા પ્રાસાદ છે."] અને તે વર્ષમાં લાહોર ગયા, સં૦ ૧૬૮૧ જેસલમેરમાં હતા. આની પછી સં૦ ૧૬૮૨ માં જેસલમેર પાસેના પાંચ ગાઉ પરના—અસલ રાજ્યધાની લોદ્રવપુરમાં રહેતા. ૧૮થેરૂ

---

૫૬ સં૦ ૧૬૬૮ માં જિનચંદ્રસૂરિએ આસાકલિમાં આપ્યું અને સૂરિપદ મેડતામાં સં૦ ૧૬૭૪ ના ફાગણ શુ૦ ૭ ને દિને થયું તેનો મહોત્સવ ત્યાંના ચોરડા ગોત્રીયસાહ આસકરણે કર્યો. તેમણે ઘણી પ્રતિષ્ઠાઓ કરી—દાખલા તરીકે સં૦ ૧૬૭૧ ના વૈશાખ શુદિ ૧૩ શુક્ર શત્રુંજય ઉપર અષ્ટમ ઉદ્ધાર કારક અમદાવાદના સંઘવી સોમજી શિવજીએ ઋષભ અને બીજા જિનોની ૫૦૧ મૂર્તિઓ બનાવરાવી તેની પ્રતિષ્ઠા કરી. ભાણવડમાં પાર્શ્વનાથની પ્રતિમાની સ્થાપના કરી હતી. સં૦ ૧૬૭૭ જેઠ વદિ ૫ ગુરુવારે જહાંગીરના રાજ્યમાં અને શાહજાદા શાહજહાંના સમયમાં ફક્ત બાલકૃષ્ણે બનાવેલા મકરાણી (સંગેમર્મર) ના પથ્થરના સુંદર વિહાર (મંદિર) ના મેડતામાં શાંતિનાથની મૂર્તિની પ્રતિષ્ઠા કરી. એવું કહેવાય છે કે તેમને અંબિકા દેવીએ વર આપ્યો હતો. અને તેથી ઘંઘાણીપુરમાં પ્રાચીન પ્રતિમા મળી હતી. તેઓ પાટણમાં સં૦ ૧૬૯૯ ના આષાઢ શુદિ ૯ ને દિને સ્વર્ગસ્થ થયા. તેમણે નવતત્વ ભાષ્ય પર જૈનરાજી નામની વૃત્તિ રચી છે અને બીજા ગ્રંથો રચ્યા છે. તેમના કહેવાથી મતિસારે ધન્ય શાલિભદ્રનો રાસ સં૦ ૧૬૭૮ આસો વદિ ૬ ને

. ભણશાલીએ જેસલમેરથી શત્રુંજયપર જવાનો સંઘ કાઢયો. આમાં શ્રી જિનરાજસૂરિ પ્રમુખ અનેક આચાર્ય સાથે હતા અને સમયસુંદર ઉપાધ્યાય પણ આ સંઘમાં ગયા હતા. આ સંઘ શત્રુંજયની યાત્રા કરી આવ્યો-સં૦ ૧૬૮૨ પછી સમયસુંદર ૧૬૮૨ માં નાગોર આવ્યા, કે જ્યાં શત્રુંજય રાસ રચ્યો. ત્યાંથી સં૦ ૧૬૮૩ મેડતામાં, સં૦ ૧૬૮૫ લૂણકર્ણસર, સ૦ ૧૬૮૭ પાટણ. આ વર્ષમાં ભારે દુકાળ પડ્યો હતો કે જેનું વર્ણન તેમણે ચંપક ચોપઈમાં કર્યું છે. સં૦ ૧૬૮૯ મીરમીજાંના રાજ્યમાં અકપુર (અમદાવાદ) માં, સં૦ ૧૬૯૧ ખંભાત, સ૦ ૧૬૯૪ અને ૧૬૯૫ જાલોર,

---

તેમાથી તે વેલ લઇ તેના પ્રતાપે અખૂટ ચીથી અઢળક સંપત્તિ તેણે પ્રાપ્ત કરી. આ વાત તેણે જિનસિંહ સૂરિને કહી, ગુરૂએ સુકૃતાર્થ કરવા કહ્યુ ત્યારે થિરૂએ લા થઇ ગયેલા ધીરરાજ (ધીરાજી ભાટી) એ સં૦ ૧૧૯૬ પછી બંધાવેલા લોધરામાના સહસ્ત્રફણા પાર્શ્વનાથના મંદિરનો જીર્ણોદ્ધાર કર્યો તેમા વિશાલ પ્રતિમા સ્થાપન કરી. અને પોતાની બે પત્ની તથા બે પુત્રના કલ્યાણાર્થે ચાર બાજુએ ચાર દેવ-કુલિકાઓ બધાવેલી છે. આની પ્રતિષ્ઠા નૈષધકાવ્ય ઉપર જૈનરાજી નામની ટીકાના કર્તા મહા વિદ્વાન આચાર્ય જિનરાજ સૂરિએ સં૦ ૧૬૭૫ મા કરેલી છે. વિશેષમા થેરશાહે જ્ઞાનભંડાર કરાવ્યા અને નવરત્નોના જિનબિંબ કરાવ્યા. ક્રોડ રૂપીઆ ખર્ચ્યા, ત્યારપછી શત્રુંજયનો સઘ સં૦ ૧૬૮૨ મા કાઢયો આની પહેલા બાદશાહ અકબ્બરે થેરશાહને દિલ્હી બોલાવી ઘણું માન આપ્યું. થેરશાહે નવ હાથી, પાચસે ઘોડા નજર કર્યાં ત્યારે બાદશાહે ' રાયજાદા ' નો ખિતાબ બક્ષ્યો આથી આની ઓલાદ ' રાયભણશાલી ' કહેવાય છે. આઆના મોટું જિનમદિર થિરશાહે કરાવ્યું કે જે હાલ મોજૂદ છે. ભણશાલી એ મૂળનામ એ રીતે પડ્યું કે લોદ્રપુરના યદુવંશી ધીરાજી ભાટી રાજાના યુવરાજ પુત્ર સગરની માતાને બ્રહ્મરાક્ષસ લાગ્યો હતો તેને સં૦ ૧૧૯૬ મા ખરતર ગચ્છના ચમત્કારી આચાર્ય જિનદત્ત સૂરિએ કાઢયો તેથી રાજા કુટુંબ સહિત જૈન થયો અને તેના પર આચાર્યે જૈનત્વની ક્રિયારૂપે ભંડશાલમા વાસક્ષેપ કર્યો તેથી તેનું ગોત્ર ભંડશાલી (ભણશાલી) સ્થપિત થયું, અને તેના આ વંશજ થેરશાહ થયા. આ રીતે મૂલ ભણશાલી જૈન હતા. જુઓ મહાજન વંશ મુક્તાવલિ પૃ. ૨૯-૩૦.

સં૦ ૧૬૯૬ અમદાવાદ, સં૦ ૧૬૯૮ અહમદપુર (અમદાવાદ); સં૦ ૧૭૦૦ અમદાવાદ; એ રીતે એ સ્થલોએ આપણા કવિએ અચક નિવાસ કર્યો હતો.

આ ઉપરાંત સમેતશિખર (જેને હાલ કેટલાક પાર્શ્વનાથહિલ કહે છે), ચંપા, પાવાપુરી, ફલોધી (મારવાડ), નાડોલ, વીકાનેર, આબુ, શંખેશ્વર, જીરાવલા, ગોડી, વરકાણા, અંતરીક્ષ પાર્શ્વનાથ, તેમજ ગિરનાર વગેરે અનેક જૈન તીર્થોની જાત્રા કરી હતી [૧૯]જેસલમેરમાં પોતે ઘણાં વર્ષો ગાળ્યાં લાગે છે.

---

૧૯ જેસલમેર—આનો કિલ્લો રાજસ્થાનમા પ્રસિદ્ધ છે કે જે યદુવંશી ભટ્ટી મહારાઉલોએ લોદ્રપુરથી આવી સં૦ ૧૨૧૨ મા બાંધ્યો. જૈનના ખરતર ગચ્છના શ્વેતામ્બરી સાધુઓનો આ પ્રબલ નિવાસરૂપ હતો. જિનરાજ, જિનવર્ધન, જિનભદ્ર આદિ સૂરિઓએ અનેક જૈન દેવાલયોની પ્રતિષ્ઠા અત્ર કરી છે. કિલ્લાપર આઠ જૈન મદિર છે, તે પૈકી મુખ્ય ચિંતામણી પાર્શ્વનાથનું છે—સં૦ ૧૪૫૮ માં જિનરાજસૂરિના આદેશથી તેના ગર્ભગૃહમાં સાગરચંદ્રસૂરિએ પ્રતિમા સ્થાપિત કરી, અને સં૦ ૧૪૭૩ માં મહારાઉલ લક્ષ્મણ સિંહના સમયે સંપૂર્ણ થયું. તે રાજાના નામ પરથી તેનું નામ લક્ષ્મણવિહાર રાખ્યુ ને તેમા જિનવર્ધન સૂરિએ પ્રતિષ્ઠા કરી. તેમાની ચિંતામણી પાર્શ્વનાથની મૂર્ત્તિ ભટ્ટીઓની પ્રાચીન રાજધાની લોદ્રપુરથી આણેલી વેલુની હોઇ પ્રાચીન છે. બીજું મદિર સંભવનાથનું સં૦ ૧૪૯૪ મા જિનભદ્ર સૂરિના ઉપદેશથી આરંભાયેલું તે ૧૪૯૭ માં પૂરૂં થયું ને તેમા તે સૂરિએ પ્રતિષ્ઠા કરી. તે વખને ૩૦૦ મૂર્તિની પ્રતિષ્ઠા થઇ. આ મદિરની નીચે જ્ઞાનભંડાર વાસ્તે ભોયરૂં બંધાવ્યું. તેમા ભંડાર રાખ્યો, કે જે હજુ વિદ્યમાન છે. તેમા ૧૦ મીથી ૧૫ મી વિક્રમ સદીના લખાએલા તાડપત્રના પ્રાચીન દુર્લભ પુસ્તકો મોજુદ છે. બીજા મંદિરો—આદીશ્વર, શાંતિ, શીતલ, ચંદ્રપ્રભા, મહાવીર વગેરેના વિક્રમના સોળમા શતકના પૂર્વાર્ધમા નજીક નજીક ત્યાં બંધાએલાં છે. આ તથા સર્વ બીજાં મંદિરોમા કુલ મળી આશરે ૭૦૦૦ જિનબિંબો છે. વળી બધાં મળી ૬ જ્ઞાન ભંડારો છે. ત્યાંના ભંડારોની પુસ્તકસૂચિ સદ્ગત આજાર ચિમનલાલ દલાભાઇ દલાલે મહાશ્રમ લઇ કરેલી તે પંડિત લાલચંદજીના વિસ્તૃત હકીકતવાળા પરિચય સહિત ગાયકવાડ સરકારે હમણાં બહાર પાડી છે જોધપુર બિકાનેર

, જૈનોનાં ભારતવર્ષમાં તેમના તીર્થંકરોની જન્મભૂમિ, દીક્ષાભૂમિ, કેવલજ્ઞાનભૂમિ, નિર્વાણભૂમિ તરીકેનાં તીર્થો અનેક છે. તેમાં મુખ્ય શત્રુંજય, ગિરનાર, સમ્મેત-શિખરાદિ છે. ને સર્વની યાત્રા દરેક ચુસ્ત જૈનને માટે આવશ્યક ગણાય આ કવિએ રચેલ 'તીર્થમાલા સ્તવન' પરથી જણાય છે કે તેમાં લખેલ અષ્ટાપદ અને નંદીશ્વર એ શાસ્ત્રોક્ત તીર્થ સિવાય બધાય તીર્થની યાત્રા તેમણે કરી હતી. તે સ્તવન નીચે પ્રમાણે છે:—

શત્રુંજે[૨૦] ઋષભ સમોસર્યા ભલા ગુણ ભર્યારે, સિદ્ધા સાધુ અનંત,
તીરથ તે નમુ રે,

તીન કલ્યાણક તિહાં થયાં મુગતેં ગયારે, નેમીશ્વર ગિરનાર,
તીરથ તે નમું રે. ૧

રેલ્વેના બાડમેર સ્ટેશનથી જેસલમેર ૯૨ માઇલ છે. ત્યા તપાગચ્છે ૧૯મી સદીમાં પ્રવેશ કર્યો ને મહાકષ્ટે ૧૮૯૯ મા કોટની નીચે તેમના તરફથી શિખરબંધ દહેરૂં બંધાયું. ત્યાંના દહેરાં સંબંધી વિગત જિનસુખ સૂરિએ જેસલમેર ચૈત્ય પરિપાટી બનાવેલ છે તેમાં મળે છે. (જુઓ પ્રાચીન તીર્થમાળા સંગ્રહ પૃ૦ ૧૪૬.)

૨૦ શત્રુંજય-પાલીતાણા કાઠીયાવાડમા—આવેલો પવિત્ર ગિરિ. ગિરનાર—જુનાગઢમા. આબુ કે જ્યાં વિમલ મંત્રીએ અને વસ્તુપાલ મંત્રીએ મહાન કારીગરીનાં અદ્ભુત જૈન દેવાલયો બંધાવેલા છે. સમેતશિખર કે જ્યાં ૨૪ તીર્થંકરો પૈકી ૨૦ મુક્તિ પામ્યા છે—કલકત્તાથી જવાય છે.

ચંપા એ વાસુપુજ્યની નિર્વાણ ભૂમિ. પાવાપુરી-મહાવીરની નિર્વાણ ભૂમિ. જેસલમેર-વીકાનેર પ્રસિદ્ધ છે.

સેરીસરો, સેરિસા-કલોલ પાસે. આ તીર્થનો હમણા જ ઉદ્ધાર કરવાનાં આવ્યો છે.

શંખેશ્વર પાર્શ્વનાથ-પાટણથી ૨૦ ગાઉ દૂર. પંચાસરા પાર્શ્વનાથ પાટણમા વનરાજ ચાવડાએ સ્થાપેલ.

ફલોધી—મેડતારોડ સ્ટેશનથી પા ગાઉ. સં૦ ૧૧૮૧ માં પાર્શ્વનાથની પ્રતિમા સ્થાપાએલી છે.

અષ્ટાપદ એક દેહરો, ગિરિસેહરોરે, ભરતેં ભરાવ્યાં બિંબ-તી૦
આબુ ચૌમુખ અતિ ભલો, ત્રિભુવનતિલોરે વિમલવસઇ વસ્તુપાલ
સમેતશિખર સોહામણો, રલિયામણોરે, સિદ્ધા તીર્થંકર વીશ
નયરી ચંપા નિરખીયે, હૈયે હરખીયેરે, સિદ્ધા શ્રી વાસુપૂજ્ય.
પૂર્વ દિશે પાવાપુરી, ઋદ્ધિ ભરીરે, મુક્તિ ગયા મહાવીર
જેસલમેર જુહારીયે, દુઃખ વારીયેરે, અરિહંત બિંબ અનેક
વિકાનેર જ વંદીયે, ચિર નંદીયેરે, અરિહંત દેહરાં આઠ.
સેરિસરો સંખેશ્વરો, પંચાસરોરે, ફલોધી થંભણ પાસ.
અંતરિક અંજાવરો, અમીઝરોરે, જીરાવલો જગનાથ.
'ત્રૈલોક્યદીપક' દેહરો, જાત્રા કરોરે, રાણપુરે રિસહેશ
શ્રી નાડુલાઇ જાદવો, ગોડી સ્તવોરે શ્રી વરકાણો પાસ
નંદીશ્વરનાં દેહરાં. બાવન ભલાંરે, રુચકકુંડલે ચાર ચાર
શાશ્વતી આશાશ્વતી, પ્રતિમા છતીરે, સ્વર્ગ મૃત્યુ પાતાલ.
તીરથ યાત્રા ફલ તિહાં, હોજો મુઝ ઇહાંરે, સમયસુંદર કહે એમ

શિષ્ય પરંપરા.

હર્ષનંદન નામના એક વિદ્વાન્ શિષ્ય તેમને હતા. તે શિષ્યે સં ૧૬૭૩ માં 'મધ્યાન્હ વ્યાખ્યાન પદ્ધતિ' તથા બીજો ગ્રંથ નામે 'ઋષિમંડલ સ્તવ' (મહર્ષિ સ્તવ) ગાથા ૨૭૧ નું,- તેના

થંભણ—સ્થંભનક પાર્શ્વનાથ. હાલ ખંભાતમાં. તેની પ્રતિમા અભયદેવ સૂરિના સમયમાં પ્રકટેલી.

અંતરિક્ષ પાર્શ્વનાથ—આકોલાથી લગભગ ૨૦ ગાઉ દૂર.

અજાવરો (અજાહરો) પાર્શ્વનાથ—કાઠિયાવાડના ઉંના ગામ પાસે.

અમીઝરો પાર્શ્વનાથ—ઢુઆમાં (પાલણપુર તાલુકો.)

જીરાવલા પાર્શ્વનાથ (મારવાડ). નાડુલાઇ—મારવાડમાં. ગોડી પાર્શ્વનાથ—પારકરમાં. વરકાણા પાર્શ્વનાથ-મારવાડમાં.

૨૦૦ શ્લોકની ટીકા રચેલ હતી. ખરતર ગચ્છમાં લઘ્વાચાર્યીય નામનો આઠમો ગચ્છભેદ ૫૦ જિનસાગરસૂરિએ સં૦ ૧૬૮૬ માં કર્યો હતો તે ગચ્છને હર્ષનંદને ઘણો વધાર્યો. વિશેષમાં હર્ષનંદને, તથા ૫૦ સુમતિકલ્લોલ એ બંને એ મળીને તૃતીય જૈન આગમ નામે સ્થાનાંગ પરની વૃત્તિમાંની ગાથાઓ પર શ્લોક ૧૩૬૦૪ ની વૃત્તિ રચી હતી.

સમયસુંદરના શિષ્યના શિષ્ય નામે હર્ષકુશલ ગણી (ઉપાધ્યાય) હતા કે જેણે સમયસુંદરની ભાષાકૃતિ નામે ધનદત્તની ચોપઇ પોતે સંશોધિત કરી હતી.

સમયસુંદરની શિષ્યપરંપરા અખંડપણે સં૦ ૧૮૨૨ સુધી તો ચાલી આવેલી હતી એ વાત સિદ્ધ છે. સં૦ ૧૮૨૨ ના માગશર શુદિ ૪ ના દિવસે તેમની શિષ્યપરંપરામાંના આલમચંદે 'સમ્યકત્વ કૌમુદી ચતુઃપદી ' એ નામની પદ્યકૃતિ મક્ષુદાબાદમાં બનાવેલ છે તેમાં પોતાની પ્રશસ્તિ આપતાં જણાવે છે કે,

> યુગવર શ્રી જિનચંદ સૂરીંદા, ખરતર ગચ્છ દિણંદાજી
> રીહડ ગોત્ર પ્રસિદ્ધ કહદા સદ્ગુરૂ સુજસ લહંદાજી.
> પ્રથમ શિષ્ય તસુ મહા વેરાગી જિણ મમતા સહુ ત્યાગીજી
> સકલચંદજી સકલ સોભાગી સમતા ચિત્તસું જાગીજી.
> તાસુ સીસ પરગટ જગમાંહી સહૂ કોઇ ચિત્ત ચાહૈજી
> પાઠક પદવીધર ઉચ્છાહૈ સમયસુંદરજી કહાહૈજી,
> તાસુ પરંપરમે સુવિચારી ભયે વાચક પદ ધારીજી
> કુશલચંદજી બહૂ હિતકારી તાસુ શિષ્ય સુખકારી જી.
> સદ્ગુરૂ આસકરણજી સુહાયા જગમે સુજસ ઉપાયાજી
> તાસુ શિષ્ય આલમચંદ કહાયા એ અધિકાર બણાયાજી.

આ રીતે સમયસુંદરની શિષ્ય પરંપરામાં કુશલચંદ ઉપાધ્યાય થયા, તેના શિષ્ય આસકરણજી અને તેના શિષ્ય આલમચંદ.

ग्रन्थो मत्पार्श्वाद् वाचयांचक्रेऽवक्रेण चेतसा । ततस्तदर्थश्रवण समुत्पन्नप्रभूतनूतनप्रमोदातिरेकेण संजातचित्तचमत्कारेण बहु-प्रकारेण श्रीसाहिना बहु प्रशंसापूर्वं ' पठ्यतां सर्वत्र विस्तार्यतां सिद्धिरस्तु ' इत्युक्त्वा च स्वहस्तेन गृहीत्वा एतत् पुस्तकं मम हस्ते दत्त्वा प्रमाणीकृतोऽयं ग्रन्थः । अतः सोपयोगित्वात् श्रीसाहिनापि समुद्दिश्यार्थमाह–राजा श्री अकब्बरः नोऽस्मभ्यं सौख्यं सुखं ददते प्रजानामिति ।

એટલે—સંવત્ ૧૬૪૯ ના શ્રાવણ સુદ ૧૩ દિને સાંજે કાશ્મીર દેશપર વિજય કર્યો તે નિમિત્તે શ્રીરાજા શ્રી રામદાસ (આ રામદાસ તે જણાય છે કે જેણે સં૦ ૧૬૫૨ માં સેતુબંધ (રાવણવહો) ની ટીકા રચી છે અને જેને માટે પ્રાજ્ય ભટ્ટની રાજતરંગિણિમાં વિશેષ ઉલ્લેખ મળી આવે છે) ની વાડીમાં શ્રી અકબર બાદશાહ–જલાલ-દીને પ્રથમ પ્રયાણ કરી અતિ ખાનદાન શાહજાદા શ્રી સલીમ (પા-છળથી જહાંગીર બાદશાહ) સુલતાન સામંત મંડલિક રાજાઓથી વિરાજિત રાજસભામાં અનેક વ્યાકરણીઓ તાર્કિક વિદ્વત્તમ બહુ-પંડિત સમક્ષ અમારા ગુરૂવર યુગપ્રધાન ખરતર ભટ્ટારક શ્રી જિનચંદ્ર સૂરીશ્વર ને આચાર્ય શ્રી જિનસિંહસૂરિ વગેરેએ આપેલા શિષ્ય સમુદાય સહિતને અતિશય સન્માન.આપીને બોલાવી આ અષ્ટલક્ષાર્થી ગ્રંથ મારી પાસે શુદ્ધ ચિત્તથી વંચાવ્યો, ત્યારપછી તેના શ્રવણથી તેને અતિ નવીન પ્રમોદનો અતિરેક થતાં ચિત્તમાં ચમત્કૃતિ થતાં બહુ પ્રકારે શ્રી બાદશાહે બહુ પ્રશંસા કરી અને ' સર્વ વાંચી આનો વિસ્તાર કરો ' એમ કહી સ્વહસ્તે તેને લઈને આ પુસ્તક મારા હા-થમાં આપી આ ગ્રંથ પ્રમાણભૂત કર્યો. પછી પોતે જેના અર્થ કરવા ચાહે છે તે પદ લઈ રાજા એટલે બાદશાહ અકબર તે ન.

એટલે આપણને પ્રજાને સૌખ્ય આપે છે. આ ગ્રંથની અંતે કવિએ 'અક્ષર ગુંફ વર્ણન અષ્ટક' મૂકેલ છે તે ખાસ અવગાહવા યોગ્ય છે.

વિસંવાદ શતક સં૦ ૧૬૮૫ આમાં સૂત્રોઆદિમાં પરસ્પર જે વિરોધ ભાસે છે તે બતાવ્યો છે.

सूत्र प्रकरण टीका प्रबंध संबंध चारु चरितेषु ।
ये केऽपि विसंवादा दृष्टा एकीकृता इह ते ॥ પી. રી. ૩ પૃ. ૨૯૦

વિશેષ સંગ્રહ સં૦ ૧૬૮૫ લૂણકર્ણસરમાં.

ગાથાસહસ્રી સં૦ ૧૬૮૬ (પી. રી. ૩ પૃ. ૨૮૮).

આમાં જમાલિ આદિ નિન્હવોની આવશ્યક ચૂર્ણિમાંથી ૧૬ ગાથા ટાંકી કહેલ છે કે આની વ્યાખ્યા સંબંધ સહિત મારા રચેલ વિશેષ સંગ્રહમાંથી વિદિત થશે. આમાંની અનેક ગાથાઓ જૈન ઐતિહાસ અને સાહિત્ય માટે ઉપયોગી થાય તેવી છે

गाथाः कियत्यः प्रकृताः कियत्यः श्लोकाश्च काव्यानि कियंति संति।
नानाविधग्रंथविलोकनश्रमादेकीकृता अत्र मया प्रयत्नात् ॥

જયતિહુયણ નામના સ્તોત્રપર વૃત્તિ સં૦ ૧૬૮૭ પાટણમાં.

૨૨ દશવૈકાલિક સૂત્રપર શબ્દાર્થ વૃત્તિ ટીકા શ્લો. ૩૩૫૦ સં૦ ૧૬૯૧ ખંભાતમાં.

વૃત્તરત્નાકર વૃત્તિ સં૦ ૧૬૯૪ જાલોરમાં

---

[1] '૨૨. દશવૈકાલિક—સૂત્ર એ પ્રાચીન સય્યંભવ સૂરિકૃત જૈનાગમ છે તે પર પ્રસિદ્ધ હરિભદ્ર સૂરિએ ટીકા કરી છે. કર્તા કહે છે કે તે ટીકા વિષમ છે તેથી શિષ્યોને અર્થ શીઘ્રબોધ થાય તે હેતુથી સુગમ કરી છે. (મુદ્રિત સં૦ ૧૯૭૫)

૨૩ કલ્પસૂત્રપર કલ્પકલ્પલતા નામની વૃત્તિ શ્લોક ૭૮૦૦

નવતત્વપર વૃત્તિ

વીર ચરિત્રસ્તવન એ નામના જિનવલ્લભસૂરિ કૃત સ્તવન
  પર ૮૦૦ શ્લોકની ટીકા વીરસ્તવ વૃત્તિ (દુરિયરવ સમીર વૃત્તિ)

સવાદસુંદર ૩૩૩ શ્લો૦

ચાતુર્માસિક વ્યાખ્યાન

રઘુવંશ વૃત્તિ (પત્ર ૧૪૫)

કવિ કાલિદાસ કૃત રઘુવંશ નામનો ગ્રંથ જૈનોમાં સાહિત્ય અર્થે પઢાવવામાં આવતો અને તેથી તેના પર વૃત્તિઓ પણ અનેક જૈન સાધુઓએ રચેલી જોવામાં આવે છે

આ રીતે સંસ્કૃત ભાષામાં કૃતિઓ તેમણે કરી છે વૃત્તિ—ટીકા ઉપરાંત અનેક ગ્રંથો સૂત્રો વાંચી તે સર્વેનું દિગ્દર્શન કરવી તેમાં રહેલા વિસંવાદ શોધી પોતાનું બહુશ્રુતપણું બતાવ્યું છે

ગૂર્જર ભાષાની પદ્યકૃતિઓ

૧ ચોવીશી (૨૪ તીર્થંકરનાં સ્તવનો) સં૦ ૧૬૫૮

૨૩ કલ્પસૂત્ર —એ પણ પ્રાચીન ભદ્રબાહુકૃત જૈનાગમ છે આ પરની કર્તાની ટીકા ડા૦ જેકોબી (કે જેણે અંગ્રેજીમાં આ સૂત્રનો અનુવાદ કરેલ છે જુઓ સેક્રેડ બુક્સ ઑફ ધ ઇસ્ટ) ના કહેવા પ્રમાણે જિનપ્રભ મુનિએ કલ્પસૂત્ર પર રચેલી સંદેહવિષૌષધિ નામની ટીકાનો માત્ર સંક્ષિપ્ત સાર—abstract—છે આ ટીકા જિનરાજસૂરિ (કે જેનું સૂરિપદ સં૦ ૧૬૭૪ થી મરણ સં૦ ૧૬૯૯ સુધી રહ્યું) ના રાજ્યમાં ને જિનસાગર સૂરિના યૌવરાજ્યમાં લુણકર્ણસર ગામમાં આરંભ કરીને તેજ વર્ષમાં રિણીપુરમાં પૂર્ણ કરેલ છે તેથી આ રચના સં૦ ૧૬૭૪થી૧૬૮૬ ની વચમાં કરી છે ને તે દરમ્યાનમાં લુણકર્ણસરમાંજ સં૦ ૧૬૮૫ માં પોતે હતા તે વિશેષ સદ્ભાવ—રચનાકાલ અને સ્થલ પરથી જણાય છે તેથી આ રચના સં૦ ૧૬૮૫ નાજ પૂર્ણ થયેલી છે

વિજ્યાદશમી અમદાવાદમાં. આને કવિએ 'ચતુર્વિંશતિ તીર્થંકરગીતાનિ' એ નામ આપ્યું છે. એની શુદ્ધ પ્રત આણંદજી કલ્યાણજી હસ્તકના પાલીતાણાના ભંડારમાં છે

૨ શાંબપ્રદ્યુમ્ન પ્રબંધ રચ્યા સં૦ ૧૬૫૯ વિજ્યાદશમી. ખંભાતમાં સ્તંભન પાર્શ્વનાથના પસાવથી.

ભાષામાં મોટો ગ્રંથ રચવાનો આ તેમનો પહેલો પ્રયાસ છે એમ તે જણાવે છે.

> શક્તિ નહી મુઝ તેહવી, બુદ્ધિ નહી સુપ્રકાશ
> વચનવિલાસ નહી તિસ્યઉ, એ પણિ **પ્રથમ અભ્યાસ.**

કૃષ્ણના કુંવર શાંબ અને પ્રદ્યુમ્ને આખરે નેમીશ્વર પાસે દીક્ષા લીધી અને વિમલગિરિ પર સંલેખના કરી મોક્ષે ગયા. આ બનેનો અધિકાર આઠમા અંગમાંથી (અંતકૃત્ દશાંગ-અંતકૃત એટલે તદ્દભવ મુક્ત થનાર-ચરમશરીરી મહાત્માઓ સબંધીનું સૂત્ર) લઇ આ પ્રબંધ બે ખંડમાં રચ્યો છે. ગાથા ૫૩૫, ઢાલ ૨૧, શ્લોક ૮૦૦ છે અને તે જેસલમેરના વતની નાનાવિધશાસ્ત્રવિચારરસિક લોઢા સા૦ સિવરાજની અભ્યર્થનાથી રચેલો છે એવું એક જૂની પ્રતમાં લખેલું છે. સં૦ ૧૬૭૦ ની લખેલી સારી અને જૂની પ્રત લીંબડીના ભંડારમાં મોજૂદ છે.

૩ **દાન શીલ તપ ભાવના સવાદ** P (અથવા સંવાદ શતક)[૨૪] સ૦ ૧૬૬૨ સાંગાનેરમાં 'પદ્મપ્રભુ સુપસાઉલે'–

આ P ચિહ્ન મુદ્રિત થયેલ ગ્રંથ સૂચવે છે.

૨૪. કોઇક પ્રતમા પાઠાતર બાસઠ ને બદલે 'છાસઠ' છે. પણ ઘણી પ્રતોમા બાસઠ છે તેથી તે જ પાઠ યોગ્ય લાગે છે આ સંવાદને 'સંવાદશતક' કર્તાએ પોતે એક ઠેકાણે કહેલ છે. પોતાની સીતારામ ચોપાઈમા એક ઢાલનો રાગ મૂકતા જણાવ્યુ છે કે "રાગ ધન્યાસિરી-સીત કહે જગિ હું વડું, મુઝ વાત સુણો એક મીઠીરે (કે જે આ સંવાદના બીજી ઢાલમા શીલ કહે છે) એ સંવાદ શતકની બીજી ઢાલ". આમા કુલ ૫ ઢાલ છે અને ૫૭ કડી છે. આ સંવાદ સઝાયમાળા અને રત્ન સમુચ્ચયના મુદ્રિત થયેલ છે.

જૈનમા ધર્મના ચાર પ્રકાર નામે દાન, શીલ તપ અને ભાવના જણાવ્યા તે–તે દરેક પોતપોતાને વડો માને છે અને એ રીતે ચારે પોતપોતાના ગુણ ગાઇ પોતપોતાથી કેટલા સુખી અને સિદ્ધ થયા તે જણાવી તકરાર કરી આપ વડાઈ, વીરની પરિષદમાં, વીર પ્રભુ પાસે કરે છે ત્યારે છેવટે વીર સમાધાન કરી જણાવે છે કે –

> કો કેહની મ કરો તુમ્હે નિંદા ને અહંકાર
> આપ આપણે ઠામે રહો સહુકો ભલો સંસાર
> તોપણ અધિકો ભાવ છે, એકાકી સમરત્થ
> દાન શીલ તપ ત્રિણે ભલાં, પણ ભાવ વિના અકયત્થ
> અંજન આંખે આંજતા. અધિકો આણી રેખ
> રજમાંહે તજ કાઢતા, અધિકો ભાવ વિશેષ

૪ ચાર પ્રત્યેક બુદ્ધનો રાસ P માર સં૦ ૧૬૬૫ જેઠ સુ ૧૫ આગ્રામાં

ચાર્યકૃત ૨૧૫ પત્રમાં, ૧૧૩૮ શ્લોકમાં, ૬૦૦ શ્લો. અને ૩૫૦ શ્લોકમાં રચાયેલી એમ ચાર પુસ્તક રૂપે કથાઓ જૈન ગ્રંથાવલીમાં નોંધાઇ છે.

૫ પોષધવિધિ સ્તવન. (એક નાની કવિતા) સં० ૧૬૬૭ માગસર શુદ ૧૦ ગુરૂ. મરોટમાં

૬ **મૃગાવતી ચરિત્ર રાસ**-ચોપાઇ. સં० ૧૬૬૮ મુલતાનમાં.

વત્સદેશની રાજધાની કૌશામ્બીના રાજા શતાનીકની રાણી અને ઉદાયનની માતા મૃગાવતી પતિ પોતાના પુત્રને સગીર મૂકી સ્વર્ગસ્થ થતાં પોતે રાજ્ય ચલાવે છે તે વખતે તેના પર આસક્ત બની અવંતીનો રાજા ચંડપ્રદ્યોત આક્રમણ કરે છે, પણ તેને સમજાવી રાજ્યને દુર્ગઆદિથી પ્રબલ કરી આખરે મહાવીર ભગવાન્ પાસે પોતે દીક્ષા લે છે આ પ્રમાણે શીલ સાચવી પુત્રહિતાર્થે રાજ્ય-વ્યવહાર કરી ધર્મ વૈરાગ્ય પામી મુક્તિ મેળવે છે; તે જૈન સતી પર આ સુન્દર આખ્યાન છે જુદી જુદી ગુજરાતી, મરૂધરની, સિંધી, પૂર્વની નવી નવી ઢાળોમાં ત્રણ ખંડોમાં આ 'મોહનવેલી' ચોપાઇ રચેલી છે પ્રથમ ખંડમાં ૧૩ ઢાળ, ગાથા ૨૬૬ અને બીજામાં પણ ઢાળ ૧૩, ગાથા ૨૬૧, ત્રીજામાં ઢાલ ૧૨, ગાથા ૨૨૧ છે. મૂળ જેસલમેર નિવાસી ને મુલતાન વસતા ગીહડ ગોત્રના કરમચંદ શ્રાવક વગેરે માટે મુલતાનમાં કે જ્યાં 'સિંધુ શ્રાવક સદા સોભાગી ગુરૂગચ્છ કેરા બહુ રાગી'—સિંધી શ્રાવકો વસતા હતા ત્યાં રચેલ છે.

આ રચનાની પહેલા પોતે સાંબપ્રદ્યુમ્નની ચોપાઇ રચી હતી એવું આના મંગલાચરણમાં જ જણાવ્યું છે.

૭ કર્મ છત્રીસી-P સં० ૧૬૬૮ માહ શુદ ૬ મુલતાનમાં ૩૬ કડીનું કર્મવશ સર્વ જીવ છે એમ જણાવી તે માટેનાં દૃષ્ટાંત આપ્યાં છે. (પ્ર० ચૈત્યવંદન સ્તુતિ સ્તવનાદિ સંગ્રહ પુના.)

૮–૧૦ પુણ્ય છત્રીશી (સં૦ ૧૬૬૮ સિદ્ધપુર) શીલ છત્રીશી અને સંતોષ છત્રીશી } સં૦ ૧૬૬૯ દરેકમાં ૩૬ કડી

૧૧ ક્ષમા છત્રીશી નાગોરમાં

(આદરજીવ ક્ષમા ગુણ આદર એથી શરૂ થતું ૩૬ કડીનું પ્રસિદ્ધ કાવ્ય)

૧૨ સિંહલ સુત પ્રિયમેલક રાસ. [૨૫]સં૦ ૧૬૭૨ મેડતામાં દાન વિષય ઉપર આ આખ્યાન છે. સાધુને દાન દેવાથી સિંહલસુત સિંહલસિંહ કેવાં સુખ પામે છે તે અને તેમાં પ્રિયમેલક નામના તીર્થનું માહાત્મ્ય જણાવી તે ઉત્તમ શ્રાવક તરીકે ધર્મનાં રૂડાં કામ કરે છે અને સમાધિ મૃત્યુ પામી સુરપદવી લહે છે એ બતાવ્યું છે. ઢાલ ૧૦ છે આ પોતાના સ્વકલ્પિત કથા લાગે છે.

૧૩ નલદમયંતી રાસ સં૦ ૧૬૭૩ વસંત માસમાં મેડતામાં

કવિ પ્રેમાનંદે નળાખ્યાન રચ્યું છે તેની પહેલાંના સૈકામાં કવિ સમયસુંદરે જૈન કથામાં નિરૂપેલું નલદમયંતી ચરિત્ર પરથી ભાષામાં આ રસમય રાસ રચ્યો છે [૨૬]તિલકાચાર્ય કૃત દશવૈકાલિક વૃત્તિ અને

૨૫ આમાં પ્રાચીન સુભાષિત મૂક્યું છે કે —

યત —ધરિ ઘોડા નઈ પાલો જાય, ધરિ ઘેણુ ને લુખઉ ખાય
ધરિ પલંક ને ધરતી સૂઇ, તિહારી બઇયરિ જીવતાને રૂઈ

આની પ્રત મારી પાસે છે પત્ર ૧૧ પંક્તિ ૧૩ બીજી પ્રતો વોરાજીના સર્વજ્ઞ મહાવીર ભંડાર તેમજ ગારીયાધરના અને પાલણપુરના ભંડારોમાં છે

૨૬ તિલકાચાર્ય–શ્રી ચંદ્રપ્રભ–ધર્મઘોષ ચક્રેશ્વરસૂરિ–શિવપ્રભસૂરિ અને તેના શિષ્ય તેમણે આવશ્યક સૂત્ર લઘુવૃત્તિ ૧૨૬૫૦ શ્લોકમાં સં ૧૨૯૬ માં, ચૈત્યવંદના વંદનક પ્રત્યાખ્યાનવૃત્તિ શ્લો ૫૫૦, શ્રાવકપ્રતિક્રમણ સૂત્રવૃત્તિ શ્લો. ૨૦૦, સાધુપ્રતિક્રમણવૃત્તિ શ્લો ૨૯૬ ઉક્ત દશવૈકાલિક સૂત્રવૃત્તિ શ્લોક ૭૦૦૦ સં૦ ૧૩૦૪ ના, જીતકલ્પવૃત્તિ શ્લો ૧૭૦૦ સં ૧૨૭૪ ના, શ્રાદ્ધ

પાંડવ નેમિ ચરિતમાંથી અધિકાર ઉદ્ધરી ' રુક્મિણી કેરી કિહાં ક્ષિણ્યુ ચાતુરી ' કહેવી છ ખંડમાં, સર્વ ગાથા ૯૧૩, શ્લોક સંખ્યા ૧૩૫૦, અને ઢાલ ૩૮ માં રચના કરી છે. આની પ્રત મુંબઈની મોહનલાલજી સેંટ્રલ લાયબ્રેરીમાં; આણંદજી કલ્યાણજીના પાલીતાણાના ભંડારમાં, લીંબડીના ભંડાર વગેરે સ્થળે વિદ્યમાન છે.

૧૪. પુણ્યસાર ચરિત્ર સં૦ ૧૬૭૩ આની પ્રત મને પ્રાપ્ત થયેલ નથી.

૧૫ રાણકપુર સ્તવન સં૦ ૧૬૭૬ માગશર. રાણકપુરમાં

મારવાડમાં સાદડી પાસે રાણકપુરમાં સોમસુંદરસૂરિથી સ૦ ૧૪૯૬માં પ્રતિષ્ઠિત થયેલું ૯૯ લાખ ખર્ચી ધનાશા પોરવાડે સં૦ ૧૪૬૧ માં બંધાવેલું અતિ ઉત્તમ અને શિલ્પકારીગરીથી ભરપૂર અનેક સ્તંભો-વાળું ' ત્રિભુવન દીપક ' નામનું મંદિર વિરાજે છે. તેની કવિએ જાત્રા કરી તેના ટુંક વર્ણન રૂપે આ સ્તવન રચ્યું છે. ચારે દિશાના ૨૪ મંડપ, ચાર ચતુર્મુખ (ચૌમુખ) પ્રતિમા, ૮૪ દેરી, જોયવં ત્યાં ખરતર વસતિ-દેહરૂં છે.

૧૬ વલ્કલચીરી રાસ. સં૦ ૧૬૮૧ જેસલમેરમાં

ઉપરોક્ત જેસલમેરી કર્મચંદ મુલતાનમાં વસતો હતો તેના આ-ગ્રહથી આ રાસ પણ રચ્યો છે. આની પ્રત પ્રવર્તક શ્રી કાન્તિવિજયજીના વડોદરાના ભંડારમાં છે અને લીંબડીના ભંડારમાં છે.

૧૬ અ એકાદશી (મૌન એકાદશી) નું વૃદ્ધ (મોટું) સ્તવન P સ૦ ૧૬૮૧ જેસલમેર પ્ર જૈનસમુચ્ચય પૃ ૧૭૨–૩

ત્રણકલ્પ મૂળગાથા ૩૬ અને તેનાપર સ્વોપજ્ઞવૃત્તિ શ્લો ૪૨૫, પૌર્ણમિક સામાચારી શ્લો. ૨૫૦૦, નેમિનાથ ચરિત્ર શ્લો. ૩૫૦૦ અને પ્રત્યેક બુદ્ધ ચતુષ્ટય કર્યા રચેલ છે. આ પૈકી છેલ્લો ગ્રંથ પણ કવિએ ચાર પ્રત્યેક બુદ્ધનો રાસ રચતા કદાચ જોયો હોય

૧૭ વસ્તુપાલ તેજપાલનો રાસ સં૦ ૧૬૮૨ (માઘ ૧૬૮૬) તિમરી પુરમાં

આ એક મહુ ટની કૃતિ છે આમાં વસ્તુપાલ અને તેજપાલ જે ગૂર્જરરાજ વીરધવલના પ્રખ્યાત શૂરવીર જૈન મંત્રીઓ થયા તેમણે જે ખર્ચ કર્યો તેનો તથા બીજા ધર્મ કાર્યોનો ટુંક અહેવાલ છે આની પ્રત મે લખી લીધેલી છે એક પ્રત ફાર્બસ સભા પાસે છે

૧૮ શત્રુંજય રાસ P. સં૦ ૧૬૮૨ (પાઠાંતર ૧૬૮૬)[26] નાગોરમા શ્રાવણ વદમા આ રાસ રચ્યો છે તેમ લખ્યુ છે કે સં૦ ૪૭૭ મા ધનેશ્વરસૂરિએ શત્રુંજય માહાત્મ્ય નામનો ગ્રંથ (શિલાદિત્ય હજૂર કર્યો આ એક દંતકથા છે) તેનો કંઇ અધિકાર આમાં લીધો છે આમા પહેલી ઢાળમાં શેત્રુંજયના ૨૧ નામ પછી તેનુ ગમાપ્ય બીજી ઢાળમા ત્યા સિદ્ધ થનારાના નામ, ત્રીજી તથા ચોથી ઢાલમાં તેના સોળ ઉધ્ધાર વર્ણવેલા છે, પછી માહાત્મ્ય સનાતન સાંભળી ઢાળમા ત્યા પાપનુ આલોયણ (આલોચના) કરતા શુદ્ધ થાય છે એ બતાવી છઠી ઢાલમા ત્યાંના દેવળોનુ ટુંક વર્ણન કરી નગર પ્રવાડિ વર્ણવી જણાવે છે કે–

> ચૈત્ર પ્રવાડિ ઇણ પર કરીએ, લીધા વચિત્ર લાભ
> જાત્રા કરી શેત્રુંજ તણીએ સફલ કિયો અવતાર
> કુશલ ખેમ આવિયાએ, સંઘ સહૂ પરિવાર–

આ રીતે સંઘ સાથે પોતે જાત્રા કરી કુશલક્ષેમ આવ્યા ને ત્યાર પછી સં૦ ૧૬૮૨ માં નાગોરમાં આ રાસની રચના કરી તા આ સંઘ કાઢ્યો તે અંદર જણાવેલ સોમજીશાહ–

---

૨૭ બાસી અને છાસી એમ તેમ બાસઠ અને છાસઠ એમ પાઠાંતર બા અને છા એકમીજને બદલે લખાઈ જવાના હસ્તદોષથી સંભવે છે આ બંને રાસો નકલે જુઓ ફાર્બસ ગુજરાતી સભાના હસ્તલિખિત પુસ્તકોની અવિસ્તર નામાવલી પૃ ૪૭ અને પૃ ૬૭

વંશ પોરવાડે પરગડો એ સોમસી સાહ મલાર
૨૫૭ સંઘવી કરાવીઓ એ, ચૌમુખ મૂલ ઉદ્ધાર

નો સંઘ કદાચ હોય એવી કલ્પના થવા સંભવ છે. કારણ કે તે અમદાવાદના શેઠ સોમજી સવાઇએ સં૦ ૧૬૭૫ માં આ ચૌમુખની ટૂંક બંધાવી. તેમાંના બહારના ભાગને ખરતરવસહિ અને અંદરના ભાગને ચૌમુખ-વસહી કહે છે. મીરાતે-અહમદી કહે છે કે આ મંદિર બંધાવવામાં ૫૮ લાખ રૂપીઆ લાગ્યા હતા.

(રત્નસમુચ્ચયમ્ પૃ. ૨૭૦ થી ૨૮૦ ને પાને પ્રસિદ્ધ થયેલ છે. છેલ્લી પ્રશસ્તિ આમા છે તેથી વધારે ૧૯ મી કડી પછી ત્રણ કડી બીજી પ્રતમાં વિશેષ છે તેમાં જણાવેલ છે કે આ રાસ શત્રુંજય માહાત્મ્ય સાંભળી તે અનુસાર રચ્યો છે અને તે જેસલમેરથી ભણશાલી થિરે શત્રુંજયનો સંઘ કાઢયો હતો, તો આ થિરૂશાહ (જુઓ પૃ. ૨૪ પર, નં. ૧૮ ની ફુટનોટ) નો સંઘ જ ઉપર જણાવેલ કુશલક્ષેમથી આવેલ સંઘ હોવાનું સ્પષ્ટ પ્રતીત થાય છે.)

૧૯. સીતારામ પ્રબંધ ચોપઇ. સ૦ ૧૬૮૩ મેડતામાં.

આ રાસ ઘણો મોટો છે અને જૈન રામાયણ આખી તેમાં મૂકી છે આમાં પ્રથમ જ પોતે આની અગાઉ ચાર રાસ રચ્યા છે તેમાં 'હે સરસ્વતિ તેં મદદ કરી હતી તેમ આમાં પન મદદ કરજે ' એવું જણાવે છે:—

> સમરૂં સરસતિ સામિણી, એક કરૂં અરદાસ
> માતા દે જે મુઝને કરૂં વચન વિલાસ.
> સંબ પ્રજૂન કથા સરસ (૧), પ્રત્યેક બુધ્ધ પ્રબધ (૨)
> નલ દવદતી (૩) મૃગાવતિ (૪), ચઉપઇ ચ્યાર સંબધ.
> આઇ તું આવી તિહાં, સંભર્યા દીધો સાદ,
> સીતારામ સબધ પણિ સરસતિ કરે પ્રસાદ.

મેઘરથ રાય સ૦–'દશમે ભવે શ્રી શાંતીજી, મેઘરથ જીવડો રાય-રૂડો રાજા...ધન્ય ધન્ય મેઘરથ રાયજી, જીવદયા ગુણખાણુ...)
શાલિભદ્ર સ૦ (પ્રથમ ગોવાળિયા તણે ભવેજી, દીધું મુનિવર દાન ..)
ભૂદેવ-નાગિલાની સ૦ (અર્ધ મંડિત ગોરી નાગલારે–આ દેશી વિનય વિજય અને યશોવિજયકૃત શ્રીપાળરાસમાં લેવાઇછે) અપ્રગટ.
ધનાની સઝાય-(જગિ જીવન વીરજી, કવણ તમારો શીષ)–અપ્રકટ

(૨) નિંદા પર–(નિંદા મ કરજો કોઇની પારકી રે)
માયા પર–(માયા કારમીરે માયા મ કરો ચતુર સુજાણ)
દાનશીલ તપ ભાવ પર–(રે જીવ જિન ધર્મ કીજીએ.)
ધોબીડા પર–(ધોબીડા તું ધોજે મનનુ ધોતિયુ રે)
પ ચમઆરા.
(શ્રાવકના) એકવીસ ગુણ સ૦ (પુરણચંદજી નહાર-કલકત્તા પાસે પ્રત છે)–આ કદાચ વ્યવહાર સુદ્ધિ રાસનો ભાગ હોય

સ્તવનો

(૧) મુનિસુનત સ્વામી સ્ત૦ (પખવાસાનું સ્ત૦)–૧૫ દિવસના ઉપવાસ કરવાના તપ ઉપર–(જબૂદ્વીપ મોહામણો દક્ષિણ ભરત ઉદાર.)
ઋષભદેવ સ્તવન.
તીર્થમાલા સ્તવન (શત્રુંજયે ઋષભ સમોસર્યા)
રાણકપુર સ્ત૦ સં૦ ૧૬૭૬ (રાણકપુર રળિયામણું રે.. શ્રી આદીશ્વર દેવ મન મોહ્યું રે)
અષ્ટાપદ ગિરિ સ્ત૦(મનડો અષ્ટાપદ મોહ્યો મ હરોજી, નામ જપું નિશિદીસ જી)
સીમંધર સ્ત૦ (ધન ધન ક્ષેત્ર મહાવિદેહઇ)
શત્રુંજય મંડણ શ્રી આદિનાથ સ્તવન-સં૦ ૧૬૯૯ મા કવિના જ લખાયેલું પંડિત લાલચંદ પાસે છે 'સવત સોલ

૯૯ વર્ષે ભાદ્રવા સુદિ ૧૩ દિને લિખિતં ॥ સ્વયમેવ ॥'
એમ છેલ્લે ઉલ્લેખ છે. તેમાંથી ૨૨ મી કડી

'ચંચલ જીવ રહે નહીંજી, રાચઇ રમણી રુપ
કામ વિટંબણુ સા કહુંજી, તું જાણઇ તે સરુપ.'

તે જિનહર્ષે પોતાના 'આદિજિન વિનતિ' સ્તવનમાં થોડા
ફેરફાર સાથે લીધો જણાય છે.

(૨) પંચમી તપ પર નાનું સ્ત૦-(પંચમી તપ તમે કરો રે પ્રાણી.)
પંચમી તપ પર વૃદ્ધ (મોટું) સ્ત૦-ઢાલ ૩નું (પ્રણમી શ્રી ગુરૂપાય
નિર્મલ ગ્નાન ઉપાય) ગ્નાન પંચમી એ જૈનોમાં ગ્નાન
વૃદ્ધિ અર્થે એક ધાર્મિક પર્વ છે. આમાં જણાવ્યું છે કે –

ગ્નાન વડો સંસાર, ગ્નાન મુગતિ દાતાર
ગ્નાન દવો કહ્યો એ સાચો સદ્દહણો એ.
ગ્નાન લોચન સુવિકાશ, લોકાલોક પ્રકાશ,
ગ્નાન વિના પશુ એ, નર જાણે કિશ્યુ એ.

એકાદશી વૃદ્ધ સ્ત૦ ૧૩ કડીનું. (સમવસરણુ બેઠા ભગવંત,
ધરમ પ્રકાશે શ્રી અરિહંત). મૌન એકાદશી નામના ધાર્મિક
પર્વ પર જેસલમેરમાં સં૦ ૧૬૮૧

ઉપધાન તપ સ્ત૦-(શ્રીમહાવીર ધરમ પરગાસે,બેઠી પરખદબારજી)
પૌષધવિધિ સ્ત૦–

(૩) વિનતિ એટલે સંબોધન રૂપે આપવીતિ–સ્વદોષ જણાવી પ્રભુની
કરુણા અને દયા માંગવા માટે જેમાં આર્જવપૂર્વક વિનતિ
કરવામાં આવી છે તેવાં વિનતિ સ્તવનો.

મહાવીર વિનતિ સ્ત૦ (વીર સુણો મોરી વિનતિ, કરજોડી હો
કહું મનની વાત) આ જેસલમેરમાં વાચનાચાર્ય પોતે હતા ત્યારે
બનાવ્યું છે.

અમરસરપુર મંડન શીતલનાથ વિનતિ સ્ત૦ (મોરા સાહેબ હો,
શ્રી શીતલનાથ કિ, વીનતી સુણો એક મોરડી)

આલોયણ (આલોચના) રૂપે વિનતિ સ્ત૦

(૪) ૭૬—પાર્શ્વનાથ ૭૬ (આપણ ઘર બેઠાં લીલ કરો)

(૫) દાદાજી સ્ત૦ (ખરતર ગચ્છમાં પોતાની ગુરુ પરંપરામાં થયેલ જિનકુશલસૂરિજી 'દાદાજી' તરીકે ઓળખાય છે ઘણા ચમત્કારી હોઇ તેમણે સમરતાં ઘણાને પરચા આપ્યા છે એમ મનાય છે એવો પરચો કવિને મળ્યો હતો તેનું આ સ્તવનમાં જણાવેલ છે, તેમજ પોતાની કૃતિમાં પણ સ્તુતિ રૂપે તેમનું સાંનિધ્ય લઇને આહ્વાહન કરેલું છે આદિ ચરણ—આયો આયોજી સમરતા દાદોજી આયો)

સ્તુતિઓ. ઋષભ સ્તુતિ.

વિમલાચલ ઋષભ સ્તુતિ

[28]કેટલાંક પદો. વૈરાગ્ય-ઉપદેશ બોધક ટૂંકાં કાવ્યોને 'પદ' એ નામ અપાય છે

જે મળેલાં તે આ નિબંધમાં ઉદ્ધૃત કર્યાં છે આ બધાં હિન્દી ભાષામાં છે

અન્ય કૃતિઓ—ઉપરોક્ત સિવાય અન્ય કૃતિઓ કવિની હોવાનો સંભવ છે એ પૈકી ઋષિમંડળ પર પોતાની ટીકા કે સ્તવન-કંઇ પણ હોવી જોઇએ [29]

૨૮ ઉપરની સ્ઝાયો સ્તવનો ૫૦ વગેરે વર્ષ મુદ્રિત થયા છે જુઓ જૈનપ્રબોધ સઝાયમાળા રત્નસાગર રત્નસમુચ્ચય, જૈન મ યરુ મહ ચૈત્યવંદનસ્તુતિ, સ્તવનાદિ સંગ્રહ.

૨૯ મરણ કે ખ૦ શિવચંદ પાઠકે ૨૪ જિન પૂજા સં ૧૭૭૮ (નંદ મુનિ નાગધરાણી) વર્ષના આસો શુ૦ ૨ ને શનિને દિને જયપુરમાં રચેલ છે તેમાં સમયસુંદરની આ કૃતિનો પોતે આભાર લીધેલો જણાવ્યો છે—

સમયસુંદર અનુક્રમથી જે રચિત, જિનકી શોભ સવાયા
પૂજા રચી પાઠક શિવચંદે આનંદ સંઘ વધાયા—

—રત્નસાગર ભાગ ૧ લો પૃ ૨૮૮

કવિની અન્યે કરેલી પ્રશંસા.

આ સર્વ કૃતિઓ પરથી જણાય છે કે સમયસુન્દર એ એક પ્રતીષ્ઠિત, નામી કવિ, ગ્રંથકાર અને લેખક હતા. તેમના સમકાલીન, શ્રાવક-કવિ પ્રસિધ્ધ ઋષભદાસે પણ માત્ર નામથી ઉલ્લેખેલા પ્રસિદ્ધ કવિઓમાં સમયસુંદરને પણ ગણાવ્યા છેઃ—

સુસાધુ હંસ સમયો સુરચંદ, શીતલ વચન જિમ શારદચંદ
એ કવિ મોટા બુદ્ધિ વિશાલ, તે આગલિં હું મુરખ બાલ.
—કુમારપાલ રાસ, રચ્યા સં० ૧૬૭૦.

આ પરથી સં० ૧૬૭૦ પહેલાં જ સમયસુંદરે શરચ્ચંદ્ર સમાન શીતલ વચન જેનાં છે એવા મોટા બુધ્ધિ વિશાલ કવિ તરીકેની ખ્યાતિ ઋષભદાસ જેવા ઉત્તમ અને તે યુગના એક આધારભૂત કવિ પાસે મેળવી હતી એ સ્પષ્ટ જણાય છે.

સં० ૧૬૭૦ પછી તો તેમણે અનેક સુંદર અને મોટી કૃતિઓ રચી છે અને તેથી તેમની ખ્યાતિ દિન પ્રતિદિન વધતી ગઇ છે. તેમની કવિતાઓનાં પ્રથમ ચરણો લઇને તેની દેશીઓ મૂકીને તે દેશીઓ પર અનેક જૈન કવિવરો—સારા સારા કવિઓએ (સમકાલીનમાં ઋષભદાસ અને પછીના આનંદઘન વિગેરે) પોતાનાં કાવ્યો રચ્યાં છે એ વાત વિસ્તારથી હવે પછી સમજાવેલ છે.

વિશેષમાં તે પછીના જ અઢારમા સૈકામાં થયેલા એક કવિ નામે પંડિત જ્ઞાનતિલકના શિષ્ય વિનયચંદ્રે પોતાના સં० ૧૭૫૨ ના ફાગણ શુદિ ૫ ના દિને પાટણમાં ૪૨ ઢાલ અને ૮૪૮ ગાથાના ઉતમકુમાર ચરિત્ર રાસમાં પોતાની માહીતી આપતી છેવટની પ્રશસ્તિમાં સમયસુંદર માટે યથાર્થ જણાવ્યુ છે કેઃ—

જ્ઞાનાગે ધિ પ્રમોધિતા રે, અભિનવ શશિહર પ્રાય, સુ
કુમુદચંદ ઉપમા વડે રે, સમયસુંદર કવિરાય સુ. ૮

તતપર શાસ્ત્ર સમરથિવા રે, સાર અનેક વિચાર સુ.
વલિ કલિ'દિકા કમલિની રે, ઉલ્લાસ દિનકાર. સુ. ૯

આ રીતે કવિરાજ સમયસુંદર જ્ઞાનસમુદ્ર માટે ભરતી આણનાર અભિનવ ચંદ્રમા સમાન, કુમુદ માટે ચંદ્ર સમ અને શાસ્ત્ર સમર્થન કરવા તત્પર–શાસ્ત્રના ગર્ભમાંથી અનેક વિચારથી સાર–અર્ક કાઢનાર અને કમલના ઉલ્લાસ માટે જેમ સૂર્ય તેમ શાસ્ત્રનું ઉલ્લાસન કરનાર હતા.

કવિની લઘુતા.

કવિએ પોતાનાં આખ્યાનો ઘણી સુન્દર, મનોરમ અને સાદી ભાષામાં આળેખ્યાં છે, અને કવિત્વ બતાવ્યું છે; છતાં પોતે પોતાના નામ પાછળ 'કવિ' એ પદ ક્યાંય ધારણ કરેલું દેખાતું નથી, ઉલટું પોતાની લઘુતા તેમણે બતાવી છે.

૧ પ્રણમોં ગુરૂ માતા પિતા, જ્ઞાનદૃષ્ટિ દાતાર,
કોડીથી કુંજર કરે, એ મોટો ઉપગાર.
ગારૂડ ફણીની મણિ ગ્રહે, તે જિમ મંત્રપ્રભાવ,
તિમ મહિમા મુઝ ગુરૂ તણો, હું મતિ મૂઢ સ્વભાવ
–પ્રત્યેકબુદ્ધરાસ.

૨ હું મૂઢ મતિ કિસ્યું જાણું મુઝ વાણિ પણિ ન સવાદી રે,
પણિ જે જોડિમેં રસ પડયો તે દેવગુરૂનો પરસાદો રે;
હું શીલવંત નહિ તિસો, મુઝ પોતે બહુ સ સારો રે,
પણિ શીલવંતનો જસ કહતાં મુઝ થાશે સહિ નિસ્તારો રે.
–સીતારામ ચોપાઇ.

પણ કવિ પોતે 'કવિ' નાં લક્ષણ એક સ્થલે જણાવે છે કે,

અપન કવીસરનાં કહ્યાં એક મન ને વચન એ બેઉરે,
કવિ કલ્લોલ ભણિ કહે, રસના વાદા પણ કેઉરે,
–સીતારામ ચો.

કાવ્યનો હેતુ

સાધુઓનાં ગુણ ગાવાથી અનંત લાભ છે, તેથી ભવનો અંત આવે. પ્રહસમે ઉઠી શીલવંતનાં નામ સહુ જપે છે તેથી હું પણ ભક્તિથી આ મૃગાવતી શીલવતીનું ચરિત્ર ભણું છું. દાન ઉત્તમપાત્રને દેવાથી, અઢળક લક્ષ્મી થાય છે તેથી આ સિંહલસુતની દાન કથા કહું છું. જીભ પવિત્ર કરવા આ દમયંતી સતિનું ચરિત્ર કહું છું. કોઇને કલંક ન દેવું-પાપ વચન પરિહરવુ એ સીતાનું દુખ જોઇ બોધ લેવાનો છે તેમ જ શીલ પાળી સીતાની પેઠે સુખ અને લીલવિલાસ પામો તે માટે સીતારામનો સંબંધ કહું છું. અનુકંપાપર ચંપક શ્રેષ્ઠી, અને વ્યવહાર શુદ્ધ શ્રાવક ધર્મપર ધનદત્તની કથા કહુ છુ-એમ કવિ જણાવે છે.

પોતાની કૃતિમાં મંગલાચરણમાં મહાવીર,આદિતીર્થંકર, ગૌતમસ્વામી, સરસ્વતી, સુમતિ, માતપિતા, ગુરૂ-દીક્ષાગુરૂ ને વિદ્યાગુરૂની, સ્તુતિ-સ્મરણ કરે છે તે પૈકી સરસ્વતી આદિની સ્તુતિ ખાસ ધ્યાન ખેંચે છે.

સરસ્વતી સ્તુતિ

વીણાપુસ્તકધારિણી સમરૂં સરસતિ માય,
મૂરખને પંડિત કરે કાલિદાસ કહિવાય.
—ચાર પ્રત્યેક બુદ્ધ રાસ.

સમરૂં સરસતિ સામિની, પ્રણમું સદગુરૂ પાય;
બે કરજોડી વીનવું, માગું એક પસાય.
સરસ વચન દીઉ સરસતિ, સુણતાં અમીય સમાણ;
સદગુરૂ પણિ સાનિદ્ધ કરો, નિરમલ દિઉ મુઝ ગ્યાન.
—મૃગાવતી રાસ.

સમરૂં સરસતિ સામિણી, એક કરૂ અરદાસ;
માતા દેજે મુઝને કરૂં વચન વિલાસ.

સંબપ્રજ્જૂન કથા સરસ (૧), પ્રત્યેકબુદ્ધ પ્રબંધ (૨)
નલ દવદંતિ (૩) મૃગાવતી (૪), ચઉપઇ ચ્યાર સંબંધ
આઇ તું આવી તિહાં, સમર્યાં દીધો સાદ
સીતારામ સંબંધ પણિ, સરસતિ કરે પ્રસાદ

—સીતારામ ચોપાઇ

સુમતિ

મુજને સુમતિ જગાઇયો, ઉઠ ઉઠ રે ઉઠ,
ગુણવરણને ગરવા તણા, હું તુઝ પૂરસ્યો પૂઠ.
તિણ મુઝ ઉદ્યમ ઊપનો, પખીને જિન પખ,
એક લાભ વલિ કહે સુમતિ, દૂધ ભર્યો વલિ શંખ.

—ચારપ્રત્યેક બુદ્ધ રાસ.

માતપિતા ગુરૂસ્તુતિ

માતપિતા પ્રણમુ સદા, જનમ દીયો મુઝ જેણ,
વાંદુ દીક્ષા ગુરૂ વલી, ધરમ રતન દિયો તેણ.
વિદ્યાગુરૂ વાંદુ વલી, જ્ઞાન દૃષ્ટિ દાતાર,
જગમાંહિ મોટા જાણિજ્યો, એ ત્રિહુનો ઉપકાર
એ ત્રિહુને પ્રણમી કરી, જોડા ખંડ કરેસિ
પડ રસ મેલી એકના સગતા સ્વાદ લહેસિ

—સીતારામ ચોપાઇ

આ સિવાય ચમત્કારી ગુરૂઓ પોતાના ગચ્છમાં પૂર્વે થએના તે જિનદત્તસૂરિ, અને જિનકુશલસૂરિ વગેરેનું આન્હાદન કરે છે અને સાંનિધ્ય માગે છે.—

શ્રી જિનદત્ત સૂરિ જાગતો કવઇ પ્રણમુ તસ પાય
અખડ ૧૨ અદાર થકી, યુગપ્રધાન કહિવાય
જતી સોમાંહિ જેહિણી, લેપાલ બાવન,
નાનઈ ન પડઇ વીજલી, લેઇ કહઇ ધનરાજ

ખડ બીજઇ સાનિધિ કરી જિમ શ્રી કુશલ સૂરીંદ,
તિમ ત્રીજઇ કરજ્યો તુમ્હે, હું પણિ છું મતિમંદ.
—મૃગાવતી ત્રીજા ખંડની આદિમાં.

આનાજ બીજા ખંડમાં જિનકુશલ સૂરિની સહાય માગી હતી.

શ્રી જિનકુશલ સૂરીસર, સુણિ મોરી અરદાસ,
મુઝનઇં આળસ ઊપજઇ, મતિ પણિ નહીં પ્રકાસ.
ઉદાસીન મન માહરૂ, કહો કીમ કીજઇ જોડિ
તું સદગુરૂ જગિ જાગતાં, પૂરઇ વંછિત કોડિ
પરતો એક મઇ પેખીઉ, નગર મરોટ મઝાર,
મેહ માગ્યો વુઠો તુરત; ઇમ અનેક પ્રકાર.
તેણુઈ તુજનઇ મઇં પ્રાર્થ્યો, સમરથ સાહિબ જાણિ,
મઇં બીજો ખંડ માંડિઉ, તું શિઘ્ર ચાડિ પ્રમાણિ.

આ રીતે 'પરતો'—ચમત્કાર પરિચય પોતાને મરોટનગરમાં જિનકુશલ સૂરિના નામ સ્મરણથી વાંછિત મેઘવૃષ્ટિ થયાનો પોતાને મળેલો કવિ સ્વીકારે છે એ ઉપરાંત બીજો 'પરતો' પણ દેરાવરમાં ાતાને મળેલ તે હકીકત પણ પોતે તેમના સ્તવનમાં નોંધી છે.

ેા આયો જી સમરંત દાદોજી આયો,
સંકટ દેખ સેવકકું સદગુરૂ, દેરાવર તેં ધ્યાયો જી—સમરતા૦
દાદા વરસે મેહ ને રાત અંધેરી, વાવપિણ્ સબલો વાયો,
પંચ નદી હમ ઊંડે બેડી દરીગે હો દાદા દરિયે ચિત્ત ડરાયો જી—સમરંતા૦
દાદા ઉચ્ચ ભણી પોહચાવણ આયો, ખરતર સંઘ સવાયો,
સમયસુંદર કહે કુશલ કુશલ ગુરૂ, પરમાનન્દ સુખ પાયો જી—સમરંતા૦
—[પ્ર૦ રત્નસાગર ભા. ૧ પૃ. ૬૪૮]

ચાર પ્રત્યેક બુદ્ધના રાસની અંતે પણ જિનકુશલ સૂરિના સાનિધ્યથી એ પૂર્ણ થયો એમ જણાવે છે.

સબપ્રજૂન કથા સરસ (૧), પ્રત્યેકબુદ્ધ પ્રબંધ (૨)
નલ દવદંતિ (૩) મૃગાવતી (૪), ચઉપઈ ચ્યાર સબંધ
આઈ તું આવી તિહાં, સમર્યાં દીધો સાદ
સીતારામ સંબંધ પણિ, સરસતિ કરે પ્રસાદ

—સીતારામ ચોપાઇ

સુમતિ

મુજને સુમતિ જગાડજ્યો, ઉઠ ઉઠ રે ઉઠ,
ગુણવસ્તુને ગરવા તણા, હું તુઝ પૂરસો પૂઠ.
તિણ મુઝ ઉદ્યમ ઊપનો, પંખીને જિન પખ,
એક લાભ વલિ કહે સુમતિ, દૂધ ભર્યો વલિ શંખ.

—ચારપ્રત્યેક બુદ્ધ રાસ.

માતપિતા ગુરુસ્તુતિ

માતપિતા પ્રણમું સદા, જનમ દીયો મુઝ જેણ,
વાંદુ દીક્ષા ગુરૂ વલી, ધરમ રતન દિયો તેણ.
વિદ્યાગુરૂ વાંદુ વલી, ગ્નાન દ્રષ્ટિ દાતાર,
જગમાંહિ મોટો જાણજ્યો, એ ત્રિહુનો ઉપકાર
એ ત્રિહુને પ્રણમી કરી, છોડ ખડ કહેસિ.
પડ રસ મેની એકના સગલા સ્વાદ લહેસિ

—સીતારામ ચોપાઇ.

આ સિવાય ચમત્કારી ગુરૂઓ પોતાના ગચ્છમાં પૂર્વે થયેલા તે જિનદત્તસૂરિ, અને જિનકુશલસૂરિ વગેરેનું આન્હાહન કરે છે અને સાંનિધ્ય માગે છે.—

શ્રી જિનદત્ત સૂરિ જાગતો હવઇ પ્રણમુ તસ પાય
અખઙ ૧૨ અક્ષર થકી, યુગપ્રધાન કહિવાય
જતી જોગણી ચોસઠિ, ખેતપાલ બાવન,
નાનઈ ન પાડઇ વીજલી, લોક કહઇ ધનધન

ખડ બીજાઇ સાનિધિ કરી જિમ શ્રી કુશલ સૂરીંદ,
તિમ ત્રીજઇ કરજ્યો તુમ્હે, હું પણિ છું મતિમંદ.
—મૃગાવતી ત્રીજા ખંડની આદિમાં.

આનાજ બીજા ખંડમાં જિનકુશલ સૂરિની સહાય માગી હતી.

શ્રી જિનકુશલ સૂરીસર, સુણિ મોરી અરદાસ,
મુઝનઇ આળસ ઊપજઇ, મતિ પણિ નહીં પ્રકાસ.
ઉદાસીન મન માહરૂ, કહો કીમ કીજઇ જોડિ
તું સદગુરૂ જગિ જાગતાં, પૂરઇ વંછિત કોડિ
પરતો એક મઇ પેખીઉ, નગર મરોટ મઝાર,
મેહ માગ્યો વુઠો તુરત; ઇમ અનેક પ્રકાર.
તેણઈ તુજનઇ મઇ પ્રાર્થ્યો, સમરથ સાહિબ જાણિ,
મઈ બીજો ખંડ માંડીઉ, તું શિઘ્ર ચાડિ પ્રમાણિ.

આ રીતે 'પરતો'—ચમત્કાર પરિચય પોતાને મરોટનગરમાં જિનકુશલ સૂરિના નામ સ્મરણથી વાંછિત મેઘવૃષ્ટિ થયાનો પોતાને મળેલો કવિ સ્વીકારે છે એ ઉપરાંત બીજો 'પરતો' પણ દેરાવરમાં તાને મળેલ તે હકીકત પણ પોતે તેમના સ્તવનમાં નોંધી છે.

ો આયો જી સમરંત દાદોજી આયો,
સંકટ દેખ સેવકકું સદગુરૂ, દેરાવર તે ધ્યાયો જી—સમરંતા૦
દાદા વરસે મેહ ને રાત અંધેરી, વાવપિણ સબલૌ વાયો,
પંચ નદી હમ બૈઠે બેડી દરીગે હો દાદા દરિયે ચિત્ત ડરાગો જી—સમરંતા૦
દાદા ઉચ્ચ ભણી પોહચાવણ આયો, ખરતર સંઘ સવાયો,
સમયસુંદર કહૈ કુશલ કુશલ ગુરૂ, પરમાનન્દ સુખ પાયો જી—સમરંતા૦
—[પ્ર૦ રત્નસાગર ભા. ૧ પૃ. ૬૪૮]

ચાર પ્રત્યેક બુદ્ધના રાસની અંતે પણ જિનકુશલ સૂરિના સાંનિધ્યથી એ પૂર્ણ થયો એમ જણાવે છે.

વિમનનાથ સુપસાઉથે એ, સાન્નિધ્ય કુશલ સૂરીંદ
ચારે ખંડ પુરા થયા એ, પામ્યો પરમાણંદ—

વાર્તાનો ઉપયોગ

કવિ પ્રેમાનન્દ, અને શામળના પુરોગામી આ કવિએ પણ વાર્તાઓને કૌતુકવતી બનાવી વિમલવાણીમાં મૂકી વાર્તાઓનુ મૂળ કથામાંનુ વસ્તુ નઇ તેને મનમા ખડુ રાખી તેનામા પોતાનો અનુભવ પૂરતા જઇ લોકોત્તર ગિરામા મૂકતા જઇ રસની સાથે વાર્તાના પ્રવાહનુ અનુસંધાન કવિ રાખતો ગયો છે

वार्त्ता च कौतुकवती विमला च वाणी
लोकोत्तर॰ परिमल श्च कुरगनाभे॰
तैलस्य बिन्दुरिव वारिणि दुर्निवारमेतत्त्रयं प्रसरति स्वमेव भूमौ॥

કૌતુકવતી વાર્તા, વિમલ વાણી અને કસ્તૂરીમૃગની નાભિની લોકોત્તર સુગધ આ ત્રણ પાણીમા તેલનુ ટીપુ અનિવાર્યપણે પ્રસરે તેમ પૃથ્વી પર સ્વયમેવ પ્રસરે છે.

આ કવિ જૂની વસ્તુને નવા આકારમા-નવી ભાષામાં—પોતાની માતૃભાષામાં મૂકતા જઇ તેને ખીલાવ્યે ગયો છે અને તેની ખીનાવટમા આવશ્યક એવો પ્રેરણા અને તર્ક શક્તિનો ઉપયોગ કવિ પોતે કવિ અને વાર્તાકાર તરીકે કર્યે ગયો છે. વાર્તાઓમા લોકોનુ અને સસાર વ્યવહારોનુ ચિત્ર-પ્રતિબિંબ કવિએ આળેખ્યુ છે તેનામાં પ્રેરણા છે અને કિલષ્ટતા નથી

કૃતિઓ ભાષાન્તર નથી

કવિ પ્રેમાનન્દે પૌરાણિક સાહિત્યનુ અનુકરણ અને ભાષાતર કર્યું તે પહેલા જૈન સાધુઓએ પોતાની પૌરાણિક કથાઓનુ અનુકરણ અને ભાષાતર કરવાનો માર્ગ ઘણા વર્ષોથી લઇ લીધો હતો પ્રેમાનન્દને

પુરાણુમાંનીક થાતું વસ્તુ લઇ તે પર પોતાના કવિત્વનો ઓપ આપનારની અને તેના સમયને ' કવિત્વ ' ના કાળની ઉપમા અપાય તો તેની પહેલાંના જૈન કવિ, નયસુંદર, આ કવિ, ઋષભદાસ વગેરેને 'ભાષાંતર કાળ ' માં ઉદ્ભવેલા નહિ કહી શકાશે. કારણકે તેઓએ માત્ર ભાષાંતર નથી કર્યું પણ મૂળ વસ્તુ પર પોતાનાં ' કવિ કેળવણી ' થી ચણેલા સુંદર રાગાનો-રંગોવાળાં ચણુતર કરી તેમાં ' કવિત્વ ' દાખવ્યું છે-એ બધા છુટથી અને છટાથી ભાષાદ્વારા મનોભાવ દ્રષ્યવવામાં સફલ અને વિજયી થયા છે.

દેશી દેશીઓ

સામાન્ય જનસમૂહમાં વાર્ત્તા સાંભળવાનો અત્યંત રસ હોય છે અને તેવા વાર્તાના રસીઆઓને- ભાવવાહી લોકભોગ્ય ભાષામાં એક ધારે વહેતી જૂદી જૂદી ઢાળો-દેશી રાગણીઓમાં પોતાની સ્વોત્પન્ન શક્તિથી કાવ્યમાં મૂકી આ કવિએ કથાનકો પૂરાં પાડયાં છે.

એવું કહેવામાં આવે છે કે ગૂર્જર સાહિત્યમાં કવિ પ્રેમાનન્દે ગૂર્જર ભૂમિનાં જ ' વૃત્તસતાનો '-ગૂજરાતી રાગો જેવા કે મારૂ, રામેરી, રામગ્રી આદિ દેશી રાગોનો બહુ છુટથી ઉપયોગ કર્યો છે; પરંતુ અત્રે મને કહેવા દો કે તેમના પૂરોગામી આ સમયસુન્દરે તેમની પહેલાં જ દેશી રાગોને અતિ વિસ્તૃત પ્રમાણુમાં પોતાની સર્વ કૃતિઓમાં વાપર્યા છે, એટલું જ નહિ, પણ સમયસુંદરના સમકાલીન, અને તેમના સત્તરમા સૈકામાં જ થયેલ સર્વ જૈન કવિઓએ દેશી ઢાળો-રાગોનો જ ઉપયોગ કર્યો છે.

સમયસુન્દર તો દેશી રાગો-ઢાળો-દેશીઓના માર્મિક જાણકાર અને વાપરનાર હતા અને તે વાપરી જે સુન્દર કાવ્યો રચના તે એટલે દરજ્જે સુધી પ્રસિદ્ધ થઇ ગયા હતાં કે તેમના પછીના જ નહિ, પણ નયસુન્દર અને ઋષભદાસ જેવા તેમના સમકાલીન સમર્થ

જૈન કવિઓએ પણ સમયસુન્દરની કાવ્યોની દેશીઓ ટાંકી ને દેશી ઢાળોમાં પોતાની કવિતાઓ રચી છે.

દેશી રાગો યથાસ્થાને વાપરવામાં સમયસુન્દરે વિવેચક બુદ્ધિથી કૌશલ દાખવ્યું છે.

(૧) સિંધુડે રાગે રે. તુણિ ચરિમા જાગે રે;
અતિ મીઠી પણ લાગે ઢાલ એ સાતમી રે.

(૨) ગોડી રાગે પહેલી ઢાળ, સમયસુન્દર કહે વચન રસાલ.

× × × ×

ગોડી રાગ રસાલ બીજી ઢાલ કહી,
સમયસુંદર કહે એમ સુણતાં સરસ સહી.

(૩) ટોડીને ધન્યાશરી, નવમી ઢાલે રાગ,
સમયસુંદર કહે સાંભલોજી, જિમ ઉપજે વૈરાગ.

× × × ×

ઢાલ ભણી એ સાતમી, ધન્યાસિરિ રાગ સોહેરે,
સમયસુંદર કહે ગાવતાં, નરનારી મન મોહેરે.

(૪) ભલો રાગ ખંભાયતીરે, મોહનાની ઢાલ છઠી રે,
સમયસુંદર કહે આગલો રે, સાંભલતાં અતિ મીઠીરે

યુદ્ધમાં વીર રસ ઉત્પન્ન કરાવવા યુદ્ધગીત 'કડખા' માં મુખ્યત્વે ઢાલ સુતલુા છંદ યા પ્રભાતિયુ જે રીતે ગવાય છે તેજ રીતે ચારેણ ભાટચારણાદિ ગાય તેને 'કડખુ' નામ આપે છે. જૈન કવિઓ બનતાં સુધી યુદ્ધ સંગ્રામનાં ગીત આ કડખાની દેશીમાં જ મૂકે છે. સમયસુંદરે યુદ્ધ સંગ્રામનું ગીત–યુદ્ધ વર્ણન આ દેશીમાં મૂક્યું છે અને છેવટે કહ્યું છે કે 'રામશ્રી રાગની ઢાલ એ પાંચમી, સમયસુંદર કહે જાતિ કડખો' —

(ગજવર્ણન)

શીશ સિંદૂરીયા પ્રબલ મદ પૂરીયા, ભમર ગુંજાર ભીષણ કપોલા,
સુંઢ ઉલાલતા ચતુદલ ગાલતા, હાથીયા કરત હાલા કલોલા—૨ ચડયો૦
ઘંટ બાજે ગલે રહે એકઠા મલે, મેહ–કાલી ઘટા જાણે દીસે,
ઢળકતી ઢાલ ને ચોર ચામર ઢલે, મત્ત માતંગ રહે ભર્યા રીસેં–૩ ચડયો૦
હાલતા ચાલતા જાણે કરી પર્વતા, ગુહર ગુંજાર ગંભીર કરતા,
ચંડપ્રદ્યોત રાજા તણા કટકમેં, હસ્તી લાખ દોય મદવારિ ઝરતા–૪ ચડયો૦

(અશ્વવર્ણન)

દેશ કાસ્મીર ફરોજ કાબુલ તણા, મેત્ર ખુરસાણ સબા બુખારા,
અવલ ઉત્તર પવન પાણીપંથા વલી, ભલ ભલા કેચ્છી તેજી તુખારા–૫ ચ૦
નીલડા પીલડા સમલ કંબોજડા, રાતડા રંગ કવિલા કિહાડા,
કિરિયા ડાલૂઆ ધૂસરા દૂસરા, હાંસિલા વાંસલા ભાગ જાડા–૬ ચ૦
પવન વેગ પાખર્યા ફોજ આગલ ધર્યા, ચાલતા જાણે ચિત્રામ લેખ્યા,
એહવા અશ્વ ઉજેણી રાજા તણે, કટકમેં લાખ પંચાસ સંખ્યા–૭ ચ૦

(પાયક વર્ણન)

શિર ધરે આંકડા બાંહિ પેહેરી કડાં, ભાજની પરતના બોલવાલા,
એકથી એકડા કટક આગલ ખડા, શૂરવીર વાંકડા સુભટ પાલા–૮ ચ૦
સબલ કાંધાલ મૂછાલ જિત સાજિયા, લોહમય ટોપ આટોપ ધારા,
પંચ હથિયાર હાથે ને બાથે ભડે, ભીમ સમ વડ ભલા પાલિ હારા–૯ ચ૦
તીર તરકસ ધરા અસંગ ભટ આકરા, સહસ જોધાર સંગ્રામ શૂરા,
ચંડપ્રદ્યોત રાજાતણે એહવા, સાત કોડિ સાથ પાયક પૂરા–૧૦ ચ૦

(રથ વર્ણન)

નિજ નિજ નામ તેના ધજા ફરહરે, ઘર હરે ઘોર નીશાણ વાજા,
જરહ જોશણ કીયા લાખ બે રથ લીયા, સાથમેં ચંડપ્રદ્યોત રાજા–૧૧ ચ૦
ચાલીયા કટક જાણે ચક્રવર્તિકા, ઇસરી ધૂલ ઉડે ગગન લાગી,
સમુદ્ર જલ ઉછળ્યાં શેષ પણ સલસલ્યા, ગુહર ગોપીનાયકી નિંદ ભાગી–૧૨ ચ૦

જૈન કવિઓએ પણ સમયસુન્દરનાં ઢાળોની દેશીઓ ટાંકી તે દેશી ઢાળોમાં પોતાની કવિતાઓ રચી છે

દેશી રાગો યથાસ્થાને વાપરવામાં સમયસુન્દરે વિવેચક બુદ્ધિથી કૌશલ દાખવ્યું છે.

(૧) સિંધુડે રાગે રે, સુણિ ઝરિમા જાગે રે,
અતિ મીઠી પણ લાગે ઢાલ એ સાતમી રે.

(૨) ગોડી રાગે પહેલી ઢાળ, સમયસુંદર કહે વચન રસાલ

× × × ×

ગોડી રાગ રસાલ બીજી ઢાલ કહી,
સમયસુંદર કહે એમ સુણતાં સરસ સહી

(૩) ટોડીને ધન્યાશરી, નવમી ઢાલે રાગ,
સમયસુંદર કહે સાંભળોજી, જિમ ઉપજે વૈરાગ

× × × ×

ઢાલ ભણી એ સાતમી, ધન્યાસિરિ રાગ સોહેરે,
સમયસુંદર કહે ગાવતાં નરનારી મન મોહેરે

(૪) ભલો રાગ ખભાયતીરે, મેહુનાની ઢાલ છઠ્ઠી રે,
સમયસુંદર કહે આવકો રે, સાંભળતાં અતિ મીઠીરે

યુદ્ધમાં વીર રસ ઉત્પન્ન કરાવવા યુદ્ધગીત 'કડખા'માં મુખ્યત્વે ઢાલ ઝુલણા છંદ યા પ્રભાતિયું જે રીતે ગવાય છે તેજ રીતે ભાટચારણાદિ ગાય તેને 'કડખુ' નામ આપે છે જૈન કવિઓ બનતાં સુધી યુદ્ધ સંગ્રામનાં ગીત આ કડખાની દેશીમાં જ મૂકે છે. સમયસુંદરે યુદ્ધ સંગ્રામનું ગીત-યુદ્ધ વર્ણન આ દેશીમાં મૂક્યું છે અને છેવટે કહ્યું છે કે 'રામગ્રી રાગની ઢાલ એ પાંચમી, સમયસુંદર કહે જાતિ કડખો'—

યુદ્ધ ગીત

ચડ્યો રાય ઝુઝવા મંડપધોત નૃપ, ચમકતા તુરત વાજા વજાવ્યા,
સુભટ ભટ કટક ચટ મર્દિક ભેલાં થયાં, ત્રંત્રક વાગીયાં વેગ ધાયા —ચડ્યો

શરવીર વિરાજે ઉંચા ઉન્છલે રે.
પડેર્યા જિન્હ્ શાલા રે, ઉમટયા મેહ કાલા રે,
શિર ટોપ તેજાલા ઝબઝબ ઝબકતા રે,
ભાલાં અણીયાલાં રે, કિછાલે પાલા રે,
એક સુભટ મુછાલા, ચાલે ચમકતા રે.
વાજે રણતુરાં રે, બેઉ દલ પૂરાં રે,
એક એકથી શરા સુભટ તે સાથમે રે,
જમકી જુભ લબકે રે, જાણે વિજલી ચમકે રે.
તરવાર ઉઘાડી ઝબકે હાથમેં રે.
વહે તીર વચાલે રે, આવંતાં ટાલે રે
વયર પોતાનુ વાલે તે સાસે નહી રે.
નવા નેજા ફરકે રે, વઢવાને થરકે રે,
પગ એક ન સરકે પાછા તે સહી રે.
મૂછે વલ ઘાલે રે, આગલથી ચાલે રે,
ફોજ આવતી પાછે તે વલી વારફી?
એક પાગડા છોડે રે, નૃપ હોડાહોડે રે,
અણીએ અણી જોડે ફોજાં મારફી રે
છોડી આતસબાજીરે, બેઉ રાજા-રાજી રે,
ન રહે ગજ વાજી ઝાલ્યા કેમ કિયેરે.
ઠાકુરજ પુકારે રે, બાપ બિરૂદ સંભારે રે,
આજ જય તે તુમ્હારે ભુજે પામીયેરે,
ભાજણરા સુસ લીધા રે, ગગોદક પીધાં રે,
ભલાં ભોજન કીધાં તાજાં સુરમાં રે.
રાણીરા જાયા રે, આમ્હા સામ્હા ધાયા રે,
ઘણા અમલ ખવરાયા ચડિયા શરમાં રે.
એક કાયર કંપેરે, ચિહું દિશિ દલ ચંપે રે,
મુખ જંપે હાહા હવે કિણ દિશિ ભાગશું રે.

ઇંદ્રને ચંદ્ર નાગેન્દ્ર પણ ખલભલ્યા, લંક ગઢ પોલિ તાલાં જડાયાં;
સબલ સીમાલ ભૂપાલ ભાગી ગયા, ચંડપ્રદ્યોત રાજા ન આયા-૧૩ ચ૦
આવીયો ચંડપ્રદ્યોત ઉતાવલો, દેશ પંચાલની સીમમાંહિ,
દુમુહ રાજા પણ દેઇ દમામાં ચડયો,આવી સાહમો અડયો મન ઉચ્છાહે-૧૪ચ૦
ફોજ ફોજેં મલી ભાટ ભટ ઉછળી, સબલ સંગ્રામ ભારથમડાણો,
ભડે ભડ મલ્યા ભૂપ ભૂપેં ભડયા, સુભટ સુભટેં અડયા દેખી ટાણો-૧૫ ચ૦
મુકુટ પરભાવે રાજાન જીત્યો દુમુહ, કટકમાં પ્રગટ જસ પડહ વાગો,
કોઠ લપટ સદા કૂડ કપટી તદા, ચંડપ્રદ્યોત રાજાન ભાગો-૧૬ ચ૦
નાસતો ભાજતો ચંડપ્રદ્યોત નૃપ, જાલિ કરી બેડીયામાંહિ દીધો,
કટક ભાજી દશોદિશિ ગયુ તેહનું, 'ધર્મ જય પાપ ક્ષય' વચન સીધો-૧૭ચ૦
દુમુહ રાજા ન આગો ઘેર આપણે, કહે ઇહા રાજ પચ રાત પડખો.
સામમે રાગની ઢાલ એ પાંચમી, સમયસુદર કહે જાતે કડખો-૧૮ ચ૦

આમ ઉજ્જયિનીના વિષય ન પટ રાજા ચંડપ્રદ્યોતને અને પંચાલના કંપિલપુરના રાજા દુર્મુખ સામેના યુદ્ધનું વર્ણન કવિએ કડખાની દેશીમા આપ્યુ; તેમ 'સિંધુડો' એ યુદ્ધના રાગમાં કવિએ કચનપુરનાં કરકંડુ રાજા ચંપાના દધિવાહન રાજા પર ચડે છે તેનુ વર્ણન કરે છે.

આ ઉપરાંત ઢુંઢાડી (મારવાડ પાસેનો પ્રદેશ), મેવાડી, દિલ્લી વગેરેની દેશીઓ લીધી છે. (જુઓ ઉપર. સીતારામ ચોપાઇ પર લખતા જણાવ્યું છે તે ;

હવે ઉપરના પ્રાંતની ઢાલો જોઇએ. સિંધી, એટલે સિંધ પ્રદેશની. પોતે મુલતાનમાં વસ્યા હતા અને ત્યાં અનેક સિંધીઓ વસતા હતા એમ તેમણે જણાવ્યું છે. તે લોકોમાંથી—

(૧) સિંધી ઢાળ ૧. "રાગ–મારૂણી–

આંખ્યર દીવા ન બલે રે, કાલનિ કમલ ન હોઇ,
ઠેરિ મૂરખ મેરી બાંહરી, મીયા જોરે પ્રીતિ ન જોઇ,
કેન્હાંન્હેયા બે ઢચારલ બાસિયા, જોવન જાસિયા બે, બહુર ન આસિયા.

એની ઢાલ–એ ગીત "સંધિ માહે પ્રસિદ્ધ છે." આ પ્રમાણે કવિએ સ્વહસ્તલિખિત પોતાની સીતારામ પ્રબંધ ચોપાઇમાં આઠમા ખંડની બીજી ઢાલમાં લખ્યું છે.

૨. સધિની રાગ આસાઉરી. મન રાજી તો સું કરઇ કાજી; એ ઢાલ.
૩. રાગ આસાઉરી સિંધૂડો. ઢાલ સિંધની.
—આ બંને મૃગાવતી રાસમાં વાપરી છે

(૨) પૂરવની ઢાળ–રાગ હુસેની. ધન્યાસિરી મિશ્ર

ઠિલ્લી કે દરબારમેં લખ આવે લખ જાઇ,
એક ન આવે નવરંગ ખાન જાકિ પઘરિ ઢલિ ર જાઇ.
—નવરંગ વેરાગીલાલ એ દેશી.

(૩) મરૂધર ઢાલ–(ઢુંઢાડી તથા મેવાડી) તો પુષ્કળ લીધી છે કારણ કે ત્યાં પોતે બહુ વાસ કર્યો છે:–કવિએ પોતે જણાવેલ તે પ્રમાણે નીચે મૂકવામાં આવેલ છે.

૧. વરસાંરી હોલી આવઇ, પ્રાહુણા–એ ગીત.
૨. મોજરાજારી ગીતરી. હાથીયાં રઇ હલકઇ આવઇ માહરઇ પ્રાહુણીરે–એહની ઢાલ.

કસ્તીર ત્રાડુકે રે, હોશે રખે હુકે રે,
મુખ ફૂકે આવો આજ લટાપટ લાગશું રે
સંગ્રામ મડાણ્યો રે, નહીકિ તિસ્યો શાણ્યો રે,
રાય રાણ્યો સમજાવે જે બિહું રાયને રે.
કુતી વાત ચોડી રે, ફઇ કપેસની કોડી રે,
ન શકે કોઇ છોડી સમજાયને રે.
સિધુડે રાગે રે, સુણિ સુરિમા જાગે રે,
અતિ મીઠી પણિ લાગે ઢાલ એ સાતમી રે
સમયસુંદર ભાખેરે, હવે વડતાં રાખે રે,
પદમાવતી પાખે એ કુણ અતિ સમીરે.

કવિએ અનેક દેશદેશાતર ભ્રમણ કરેલ છે અને ત્યાં ત્યાંથી ગવાતાં ગીતોને–દેશીઓને લઇ તેમાં પોતાના કાવ્યો ગાયા છે–સંગીત કાવ્યો રચ્યાં છે પોતાના ‘મૃગાવતી રાસ’ નાં જણાવે છે કે.—

સધી પૂરવ મરૂધર ગુજરાતી, ઢાલ નવી નવ ભાતી,
ચતુર વિચક્ષણ તુમ્હે હોઇ, ઢાલ મ ભાગજ્યો કોઇ

એટલે સિંધની સિંધી, પૂર્વ હિંદની, મારવાડ મરૂધરની અને ગુજરાતની ગુજરાતી ઢાળો નવી નવી પોતે કરી છે, તે ઢાળને હે શ્રોતા! તમો ચતુર વિચક્ષણ હોઇને કોઇ ભાંગતા નહિ–અખંડ રાખજો એટલે રાગથી અળગી નહિ કરતા–આખે જ જજો, કારણ કે

ભાગી ચૂડિએ નહી સકારા, તૂટિ ત્રટિએ જ્યુ હાર,
ભાંગે મને ન સોહે વૈરાગી, તિમ ન સોહે ઢાલ ભાગી
કનક મુન્ડી નગ વિહૂણી, રસવતી જેમ અલૂણી,
કંત વિના જિમ નારિ વિરંગી, રાગ વિણુ ઢાલ ન ચગી
મીઠી ઢાલ રાગસિઉં મેલી, જિમ મિશ્રી દૂધ ભેલી,
તેહ ભણી ઢાલ રાગસિઉં કહમો, ચતુર તુમ્હે જસ લેયો

આ ઉપરાંત ઢુંઢારી (મારવાડ પાસેનો પ્રદેશ), મેવાડી, દિલ્હી વગેરેની દેશીઓ લીધી છે. (જુઓ ઉપર સીતારામ ચોપાઇ પર લખતા જણાવ્યું છે તે ,

હવે ઉપરના પ્રાંતની ઢાલો જોઇએ સિંધી, એટલે સિંધ પ્રદેશની. પોતે મુલતાનમાં વસ્યા હતા અને ત્યા અનેક સિંધીઓ વસતા હતા એમ તેમણે જણાવ્યું છે. તે લોકોમાંથી—

(૧) સિંધી ઢાળ ૧. "રાગ–મારૂણી–

ઝાખ્ખર દીવા ન બલે રે, કાલિ કમલ ન હોઇ,
છોરિ મૂરખ મોરી બાંહરી, મીયા જોર પ્રીતિ ન જોઇ,
કન્દઇયા બે દ્યારલ બાસિયા, જોવન જાસિયા બે, બહુર ન આસિયા.

એની ઢાલ–એ ગીત " સધિ માંહે પ્રસિદ્ધ છે. " આ પ્રમાણે કવિએ સ્વહસ્તલિખિત પોતાની સીતારામ પ્રબંધ ચોપાઇમાં આઠમા ખંડની બીજી ઢાલમાં લખ્યું છે.

૨ સધિની રાગ આસાઉરી. મન રાજી તો સું કરઇ કાજી; એ ઢાલ.
૩. રાગ આસાઉરી સિંધૂડો. ઢાલ સિધની.

—આ બંને મૃગાવતી રાસમાં વાપરી છે

(૨) પૂરવની ઢાળ–રાગ હુસેની. ધન્યાસિરી મિશ્ર

દિલ્લી કે દરબારમેં લખ આવે લખ જાઇ,
એક ન આવે નવરંગ ખાન જાકિ પઘરિ ઢલિ ર જાઇ

—નવરંગ વેરાગીલાલ એ દેશી

(૩) મરૂધર ઢાલ–(ઢુંઢાડી તથા મેવાડી) તો પુષ્કળ લીધી છે કારણ કે ત્યાં પોતે બહુ વાસ કર્યો છે.–કવિએ પોતે જણાવેલ તે પ્રમાણે નીચે મૂકવામાં આવેલ છે.

૧. વરસાગી હોલી આવઇ, પ્રાહુણા–એ ગીત.
૨. ભોજરાજાગી ગીતરી. હાથીયાં રઠ હલકઇ આવઇ માહરઇ પ્રાહુણીરે–એહની ઢાલ.

કવિ પોતે જોડેલાં કાવ્યોની પહેલી કડીની દેશી તરીકે પણ બીજા પોતાના કાવ્યમાં મૂકી છે તે પરથી એમ સિદ્ધ થાય છે કે પોતાની દેશીઓ પર પણ પોતાને મોહ હતો. દાખલા તરીકે સીતારામ પ્રબંધમાં—

(૧) પ્રત્યેક બુદ્ધની બીજા ખંડની આઠમી ઢાલ.

(૨) સુણોરે ભવિક ઉપધાન વહ્યાં વિણ કિમ સૂઝે નવકાર.
—એ સ્તવનની ઢાલ (આ ઉપધાન સ્ત૰ પોતાનું છે)

(૩) રાગ બંગાલો–ઇમ સુણી દૂત વચન, કોપીઓ રાજા મન
—એ મૃગાવતીની ચોપાઈની બીજા ખંડની દશમી ઢાલ

(૪) રાગ ધન્યાસિરી–સીલ કહે જગિ હું વડું, મુઝ વાત સુણો એક મીઠીરે–એ સંવાદ શતકની બીજી ઢાલ (આ સંવાદ શતક તે દાનશીલ તપ ભાવના સંવાદ પર ચોઢાળીયુ સ્વરચિત છે તે)

(૫) શ્રેણિકરાય હું રે અનાથી નિગ્રંથ (અનાથી પર સઝાય)

(૬) આદરજીવ ક્ષમા ગુણ આદર (ક્ષમાછત્રીસી)

(૭) હવે રાણી પદમાવતી જીવરાશિ ખમાવે. (પ્રત્યેક બુદ્ધ રાસ) વગેરે વગેરે અનેક ઉદાહરણ છે.

રસાલંકાર જ કાવ્યનું લક્ષણ છે?

રસાલંકારવાળું કાવ્ય લખનારને જ કવિ કહેવાય એવો નિયમ સર્વાંગે ગ્રહણ કરી ન શકાય. રસાલંકારવાળું કાવ્ય કરવું શ્રમસાધ્ય છે અને તે પંડિતોને માટે–વિદ્વદ્ભોગ્ય થાય છે. જે સહજ સરલતાથી અખંડપણે વ્હેતા ઝરાની માફક સ્વાભાવિક સરલતાથી નૈસર્ગિકભાવ અર્પતી કવિતા જે તે કાવ્ય નથી એમ કેમ કહી શકાય? આવી કવિતામાં ચરિત્રવિષયક પ્રથમાં ચારિત્રનાયકનું રસાળ અને ચિત્તવેધક કથાનક સુરસરીતિથી કવિએ વર્ણવેલું હોય છે ત્યારે માનવી વૃત્તિના ભિન્નભિન્ન દશ્યો વાચકની હૃદયપટિકા પર આમેહુબ આલેખવાનું અમોઘ

સામર્થ્ય કવિનું સ્થળે સ્થળે જણાઇ આવે છે. ભયપ્રદ યુદ્ધસંગ્રામ, રમ્ય સુરમ્ય સ્થાનો, રાજ્યાભિષેકના પ્રસંગો, અને નગરશોભાના અપ્રતિમ દેખાવો—એ સર્વનાં વર્ણન મનોહર રીતિથી કરેલાં હોય છે. આમાંના કેટલાંક વર્ણનો આ કવિનાં આપણે અગાઉ જોઇ ગયા. વિશેષ હવે પછી જોઇશું.

પ્રકૃતિ પર કાવ્યો.

પ્રકૃતિનું સૌંદર્ય કવિ જે આંખથી જોઇ શકે છે તે પ્રકૃત-સામાન્ય જનો જોઇ શકતા નથી. પ્રકૃતિના વિવિધ દેખાવ જોઇને સુંદર શબ્દ રચનાથી તેનું વર્ણન કરવામાં કવિનો ભાવ વહે છે અને તે ભાવથી સૌંદર્યબોધ કરતો કવિ વિશેષ આકર્ષક બને છે. આપણા જૂના સાહિત્યમાં બહુ સુન્દર કાવ્યો આ સંબંધી મળતાં નથી, છતાં સામાન્ય એવા કંઇ નમુનાઓ મળી આવે છે:—

ખાતાં અન્ન ખૂટી ગયા, કીજઇ કુંણુ પ્રકાર.
ભુખ સગી નહી કેહની, પેટ કરઇ પોકાર.
સગપણ કોઇ ગિણઇ નહી, મિત્રાઇ ગઇ ભૂલ,
કોક દાવિ માગઇ કહે, તઉ માથઇ ચડઇ સૂલ.
પ્રાણુ મૂંકિ વડ માણુસે, માંગવા માંડી ભીખ,
તે પણિ કો આપઇ નહી, દુખીએ લીધી દીખ
કે બઇયર મૂંકી ગયા, કે મૂકી ગયા બાલ,
કે માબાપ મૂકી ગયા, કુણુ પડઇ જંજાલ
બાપે બેટા વેચીયા, માંટી વેચી બયર,
બયરે માટી મૂકીયા, અન્ન ન ઘઇ એ બયર
પરદેશે ગયા પાધરા, સાંભલ્યઉ જેથિ સુગાલ,
માણુસ સંબલ વિણુ મૂઆ, મારગમાંહિ વિચાલ.
ગડુએ બઇઠે ગોરડી, વીંઝણે ઢોલતિ વાય,
પેટનઇ કાજિ પદમિની, થાયઇ પરઘરિ બાઇ.
ભોજન અમૃત જીમતા, ખાતા દ્રાખ અખોડ,
કાંગ ખાયઇ કોરડી, કે ખેજડનાં છોડ.
જતીયાં દેખી જીમતા, ઊભા રહતા આડિ,
તે નડે ભાવ તિહાં રહ્યા, જિમતા જડઇ કમાડ.
દેવ ન પૂજઇ દેહરઇ, પડિક્રમઇ નહી પોસાલ,
સિથિલ થયા શ્રાવક સહુ, જતી પડ્યા જંજાલ.
રડવડતા ગલિએ મુઆ, મડા પડ્યા ઠામિ ઠામિ,
ગલીમાંહિ થઇ ગંદગી, દઇ કુણુ નાખણુ દામ.
સંવત સોલ સત્યાસિયઇ, તે દીઠઇ એ દીઠ,
ફિર પરમેસર એહનઇ, અવગઉ કરે નદીઠ
દાહાડાર સમઇઉ દુઅઉ, દીસઇ ન કો દાતાર,
તિણુ વેલા ગહઇઉ તિહાં, કરિવા વલી ઉદ્ધાર.

હવે આપણે જોશીનુ વર્ણન જોઇએ:—

ઢાળ દસમી–કપૂર હુઇ અતિ ઉજળું રે. એહની

રાગ કેદારો ગોડી

રૂપ કીધું બ્રાહ્મણ તણું રે, ચાલ્યઉ નગર મઝારિ
હાથે લીધુ ટીપણું રે, વાંચઇ તિથિ નઇ વાર
—જોસીયડઉ જાણઇ જોતિષ સાર,
એતઉ નિમિત્ત પ્રકાશઇ અપાર—જોસિયડઉ૦

સ્નાન કરી તટની જલઈ રે, ઢલતા મુકયા કેસ,
માથઇ બાંધ્યુ ફાલીયુ રે, વારૂ બણાયઉ વેસ—જોસિ૦ ૨
તિલક કીધુ કેસર તણું રે, વિચિમાહિ નખસુ ચીરિ,
અદભુત આડિ બિહુ ગમાં રે, સુદર ચક્ર સરીરિ—જો૦ ૩
ધોતુ ખીરોદક ધોતીયુ રે, જનોઇ સુવિસાલ
હરિ વિષ્ણુ હરિ વિષ્ણુ મુખિ જપઇરે, તુલસીની જપમાલ—જો૦ ૪
હેમકમંડલુ હાથમઇ રે, નીર ભરિઉ નિત જાણિ,
વેદ ભણઇ મુખિ વેદીયડૌરે, કહઇ સહુનઈ કલ્યાણ—જો૦ ૫
ભમતઉ ભામા ઘરિ ગયઉરે, દીઠઉ કુબજા દાસિ,
સુદર રૂપ સરલ તનૂરે, તતખિણુ કીધુ તાસિ—જો૦ ૬
અચરિજ દાસી ઉપનુ રે કીધુ ચરણ પ્રણામ,
પૂછ્યુ કેથિ પધારસ્યઉ રે, જમસ્યુ ભોજન કામ ?—જો૦ ૭
સત્યભામા મુઝ સામિની રે, આવઉ તસુ આવાસિ,
મોદક મીઠા આપસ્યુ રે, દેસ્યઉ મુઝ સાબાસિ—જો૦ ૮
વિપ્ર બાહિરિ મુકિ માહિ ગઇ રે, દાસિ ભામા પાસિ,
દીઠ રૂપ નવિ ઉલખીરે, રહિય વિમાસિ વિમાસિ—જો૦ ૯
કુબજા દાસી હુ તુમ્હ તણી રે, કહી બ્રાહ્મણની વાત,
દઉડિ તેડી આવિ તેહનઇ રે, સિદ્ધ પુરૂષ સુવિખ્યાત—જો૦ ૧૦

વેદ ભણુતઉ આવીયઉ રે, દીધઉ આસિરવાદ,
ભામા ઉઠિ ઉભિ થઈ રે પ્રણમ્યા ચરણુ પ્રસાદ--જો૦ ૧૧
ભામા ભગતિ ઇમ ભણુઇ રે, એક કરૂ અરદાસ,
રૂકમણિનુ રૂપ રૂયડુ રે, મૂઝથી અધિક પ્રસાદ--જો૦ ૧૨
તિણિ તેહનઇ માનઇ ઘણુ રે, કૃષ્ણુજી કંત મુરારિ,
અધિક રૂપ કરિ માહરૂ રે, મનિસુ તુમ્હ ઉપગાર--જો૦ ૧૩
ચિત્ત ઉત્તરઇ કંતનુરે, રૂકમણિથી એ વાર,
તઉ હુ આપૂ માહરૂ રે, જીવિત સફલ સંસાર--જો૦ ૧૪
વિપ્ર કહિ વિધિ છઇ ઘણી રે, તે જઉ સર્વ કરેસિ,
તઉ રૂપ થસ્યઇ તેહવુ રે, દેખી વિસમય ધરેસિ--જો૦ ૧૫
જે કહુ તે સ્વામી હુ કરૂ રે, વેગિ મ લાવઉ વાર
મસ્તક મુંડિ તુ આપણુ રે, આભ્રણ સવિ ઊતારિ--જો૦ ૧૬
ખંડિત દંડિત અતિ જર્યા રે, પહરી પુરાણા ચીર,
મસ્તક મુખ આપિ મસિ ઘસીરે, સઘતુ લેપિ શરીર--જો૦ ૧૭
જિમ કહ્યુ તિમ ભામા કર્યઉ રે, અરથી ન દેખઇ દોષ,
દીસઇ રૂપ બીહામણુ રે, જાણુઈ ભૂત પ્રદોષ--જો૦ ૧૮
રૂડ મુંડ ન્વાહા રૂડ મુંડ સ્વાહારે, અઠોતરસઉ વાર,
મંત્ર ગુણે અણુગોનતી રે, હોસ્યઉ રૂપ અપાર--જો૦ ૧૯
ભામા હુ ભુખ્યો થયઉરે, ભોજન દ્યઇ ભરપૂર,
બત્રીસાર્યઉ વિપ્ર જમાડવારે, પીરસ્યા બહુ ઘૃત પૂરરે --જો૦ ૨૦
પીરસ્યા લાડુ વાજલારે, વીતારના પકવાન,
નિરંતર સવિ નાઠ્યારે, અચરિજ એ અસમાન--જો૦ ૨૧
રે રે વિપ્ર તુ કૃષ્ણ છઇ રે, નિપતિ ન પામઈ કિમ,
ઊઠિ ઉઠિ તુ ઘણાં મમારે, પજ્ઞુઇ દસી એમ--જો૦ ૨૨
--સં૦ ૧૬૫૯ માં રચેલ સાંબપ્રદ્યુમ્ન રાસ પાના સં૦ ૧ ૫૯

આમાં બ્રાહ્મણ જોગીનુ કંઈ તદ્રૂપ ચિત્ર આપ્યુ છે! તે હાલના

જેરી સાથે સરખાવવા જેવું છે. તેવી રીતે ચીતારાનું આબેહુબ સ્વરૂપ કવિએ પોતાના એક અન્ય રાસ-બે હજાર વર્ષ પર થએલો મૃગાવની પરની ચોપાઇમાં આલેખ્યું છે તે અત્ર નીચે આપવામાં આવે છે. તેમાં કવિ પોતાના સમયની સ્થિતિ ભૂલી શકતો નથી. જે ચિત્ર ચિતારાએ દોર્યા છે તેમાં રાતાં મોં અને ચુંચી આંખવાળા ને માથે મોટા પાઘડા વાળા તિરંદાજ મુગલ અને કાબલી, કાળા હબસી પાંડુવર્ણ પઠાણ, કુરાન કિતાબ વાંચતા બુઢા કાજીનાં ચિત્રો મૂક્યાં છે, એટલું જ નહિ પણ માથે મોટા ટોપા ઘાલનાર ને કોયલા જેવાં ઢીલાં સુંથણાં (પાટલુન) પહેરનારા છેકતો કરતાં કોપાયમાન થનાર ફિરંગીઓને પણ બાકી રાખ્યા નથી. આ અકબર--જહાંગીરના સમયમાં વેપાર અર્થે જૂદે જૂદે સ્થળે કોઠીઓ નાંખનાર અંગ્રેજો-પોર્ટુગીઝો છે. આમ કરી કવિએ સમય વિરોધનો દોષ વ્હોરી લીધો છે અને એવો કાલ વિરોધ ઘણે સ્થળે દેખા દે છે, તેનાં દષ્ટાંતો ત્રણેક અગાઉ અપાઇ ગયાં છે

ચતુર ચિતારો

ખંડ ૨ જે ૫ મી ઢાળ રાતડીયાં રમીનઇ કિહાંથી આવીયારે-
એ દેશી-રાગ પરજીઓ.

સકલ ચોતારામાંહિં સુંદરૂ રે, નિપુણ છઇ જેહનુ નામ રે,
રાજમહલ દીધો તેહનઇ રે, વારૂ કરવા ચિત્રામરે
--ચતુર ચોતારો રૂપ ચીતરઇ રે.

ચતુર ચીતારો રૂપ ચીતરઇ રે, રાજમહલ તણી ભીંતરે,
ધ્યાન વિન્યાન નવાં કેલવઇ રે, રંજવા રાજાનૂં ચીતરે-- ચતુર૦
ચઉદ સુપન પહિલાં ચીતર્યા રે, ચીતર્યા આઠ મંગલીક રે,
રામ સીતા રૂપ ચીતર્યા રે, લખમણ રામ નજીક રે-- ચતુર૦
વળીરે વાનર હનુમંત ચીતર્યા રે, જેહનું લાંબું પુંછરે,
રૂપ નિસિષ્ટ તણું ચીતરું રે, મોટી કાટી મોટી મુંછ રે- ચતુર૦

રૂપ લખ્યુ રાવણ તણુ રે, દસ માથાં ભુજ વીસરે,
પ્રગટ ચંદ્રહાસ તે હાથમઈ રે, ત્રવણ નયણ જસ વીસરે- ચતુર૦
મહેશનુ રૂપ ચીતર્યું રે, અહિ આભરણ રૂંડમાલરે,
ચંદ્રકલા ગંગા સિરઈ રે, વૃષભ વાહન કર કાલ રે- ચતુર૦
રૂપ બ્રહ્માતણું ચીતર્યું રે, ચતુર્મુખ સુદ્રો જટાલરે,
હાથ કમંડલ જલ ભર્યું રે, જનોઈ જપમાલ રે- ચતુર૦
રૂપ વિષ્ણુ શ્રી કૃષ્ણનું રે, મુરલી મનોહર શ્યામ રે
શંખ ગદા ચક્ર હાથમઈ રે ચતુર્ભુજ અતિ અભિરામ રે- ચતુર૦
ચંદ સૂરજ નવગ્રહ ચીતર્યા રે, ચીતર્યું ગણેસનુ રૂપ રે
પેટ મોટું સુંડિ ગજ તણી રે, ઊંદિર વાહન અનૂપ રે- ચતુર૦
ભલા ખઈ ભારંડ પંખી ચીતર્યા રે, એક ઉદર આગડિ હોય રે,
જુગતિ ભખઈ ફલ જુજુઆં રે, જીવ જુદા મેળે હોય રે- ચતુર૦
ગરૂડ મયુર સુક સારિકા રે, પંખી રૂપ અનેક રે,
નિપુણ ચીતારઈ સઘળાં ચીતર્યાં રે, વારૂ જાણે વિવેક રે- ચતુર૦
મુગલ કાબલી ચીતર્યા રે, મુખ રાતા સુંગ્રી આંખિરે,
માથઈ મોટા પાઘડ દૂમણા રે, તે બાણઈ તીર નાખિ રે- ચતુર૦
રૂપ ફીરંગી ચીતર્યા રે માથઈ મોટા ટોપ રે,
હીના પહિરઈ સૂથણ કોથલા રે, છોડયા કરઈ બહુ કોપ રે- ચતુર૦
પંચવરણ આભાં ચીતર્યાં રે, ચીતર્યા પોલિ પાગાર રે,
ચતુર ચીતારો જાણપણઈ ઘણું રે, ચીતર્યાં સકલ પ્રાકાર રે- ચતુર૦
હબસી કાલા અતિ ઘણું રે, પાંડુર વરણ પઠાણ રે,
ગરના બૂઢા કાજી ચીતર્યા રે, વાંચતા કતેબ કુરાણ રે- ચતુર૦
નિપુણ ચીતારઈ દીઠો એકદા રે, મૃગાવતી તણો અંગૂઠ રે,
વચ અંતરિ પણિ પ્રગટીઓ રે, ક્ષાંતિ કરી અતિ સુદ્ધ રે- ચતુર૦
તેહનઈ અનુસારઈ સઘલી ચીતરી રે, મૃગાવતી રાણીનું રૂપ રે,
સકલ કલા આપણી કેલવી રે, કીધો તેહનૂ સરૂપ રે- ચતુર૦

રૂપ ચીતરતાં રાંણી તણો રે, સાથલિ પડયો મસિ બિંદ રે,
ચતુર ચીતારો વિલખો થયો રે, એહ જણાવઇ દુષ દંદ રે– ચતુર૦
બીજી વાર બિંદુ ભૂંસીઊ રે, વલિ પડયો તેણિ જ ઠામ રે,
વલી રે ચીતારઇ દૂરઇ કીઉ રે, એહનો ઇહાં નહીં કામ રે– ચતુર૦
ઇંમ વાર વાર તિહાં પડઇ રે, મસિનો બિંદ તે એક રે,
ચતુર ચીતારઇ દૂરઇ કીઉરે, મન ધરી પરમ વિવેક રે– ચતુર૦
—મૃગાવતી ચોપઇ. લ. સં૦ ૧૭૧૫.

વીણાધારી ગાયક.

ઢાલ પનરમી–અંબાયતી રાગ–જેસલમેરૂ જુરાઉલઇ રે–એ દેશી.
સંગ પ્રદ્યુમ્ન કુમર ચલ્યા રે, વિદ્યાબલિ આવામો રે,
રૂપ કીધું ચંડાલનું રે, કાંતિ કલા સુપ્રકાશો રે–૧
તોરે કોડડે વેદરની, પરણિ કુયરીરે, મોરી માતજી,
મન આસા પૂરૂં તાહરી રે– તોરે૦ ૧
બે જણ કટક નગરમહિં ભમઇ રે, ગાયઇ ગીત રસાલોરે,
વિચિ વિચિ વાયઇ વાસલી રે, એક વીણા એક તાલો રે– તોરે૦ ૨
હાં હાં હુ હ અવતર્યા રે, દેવ ગાયક દિવ્ય રૂપો રે,
સગીત ભેદ સમુચ્ચરઇ રે, સુદર સકલ સરૂપો રે– તોરે૦ ૩
ન્મ સ્વર ત્રિણ ગ્રામસું રે, મૂર્ચ્છના એકવીસ માનો રે,
સર મંડલ પૂરઉ જઇ રે, ચ્યાલીસ ને નવ તાંતો રે– તોરે૦ ૪
ટોલઇ ટોલઠ મિલઇ તિહાં રે, નરનારીના વૃંદ રે,
દેવ વિમાન થંભી રહઇ રે, પામઇ પરમાણંદો રે– તોરે૦ ૫
પામઇ સુખ સંયોગિની રે, વિરહણી રાહુ આરાધઇ રે,
ચંદ્ર વાહન મૃગ નવિ ચલઇ રે, નાદિબધ્ધો નિસિ વાધઇ રે– તોરે૦ ૬
કાચિત હાર પરોવતી રે, અર્ધવિચ નાંખી આવઇ રે,
કાચિત પ્રીયુ અણુપ્રીસતી રે, ઘી અણપ્રીસ્યાં ધાવઇ રે– તોરે૦ ૭
કચિત ગીત વિનોદિની રે, પ્રીયુ હટકી વિલખાણી રે,
કચિત પગને માંડણે રે, અણમુકી ધાણી રે– તોરે૦ ૮

કાચિત ઘરિ ઘીનઉ ઘડઉ રે, નીસરિ મૂકી ઢલતોરે,
કાચિત ધાન ચૂલ્હઇ ચડયઉ રે, મુગધા મૂંકઈ બલતો રે– તોરે૦ ૯
કાચિત ન ગણ્યુઇ નાહલઉ રે, ગાલિ દેતઉ ઊછલતો રે,
કાચિત છાયલ છેહડઉ રે, ઉંચઉ લ્યઇ નહી રહતઉ રે– તોરે૦ ૧૦
કાચિત વીણ્ગ ગુથાવતી રે, નીસરી છૂટઇ કેમો રે,
કાચિત બોલી ભામિની રે, અરધઉ પહિરઇ વેમો રે– તોરે૦ ૧૧
નાદઇ મોહ્યા મિરગલા રે, આપઇ આપણુ સીસો રે,
નાદઇ મોહ્યા વિષધરા રે, ડોલઇ મૂકી રીસો રે– તોરે૦ ૧૨
નાદઇ મોહ્યા કૃષ્ણજી રે, નાદઇ ઇશ્વર નાચ્યઉ રે,
નાદઇ બ્રહ્મા વસિ કીયઉ રે, સુરરમણીસું રાચ્યઉ રે– તોરે૦ ૧૩
નાદઇ ચિત્ત વિનોદસું રે દુખિયા કાલ ગમાવઇ રે
નાદઇ સુખિયાં સુખ લહઇ રે, જોગી ચિત્ત રમાવઇ રે– તોરે૦ ૧૪
ચ્યાર વેદ તિમ પાંચમઉ રે, એ ઉપવેદ સવાદો રે,
વલિ વિસેષ વખાણીયઉ રે, નાગીમોહન નાદો રે– તોરે૦ ૧૫
નાદ વિના સોભઇ નહી રે પંડિતનઇ મુખિ વાણી રે
માન વિના સોભઇ નહી રે, જિમ રાજા પટરાણી રે– તોરે૦ ૧૬
લવણ વિહૂણી રસવતી રે, જિમતા સ્વાદ ન આપઇ રે,
લોક માહિ હાસી લહઇ રે કંઠ વિના આનાપઇ રે– તોરે૦ ૧૭
દીપક રાગ દીવા બલઇ રે, અગનિ વિના તતકાલો રે,
પંચમ નવપલ્લવ તરૂ રે, ઇમ સગલી રાગમાલો રે– તોરે૦ ૧૮
ગમતું ગાયઇ કુબજા રે, હીયડઇ હરખિત હોઇ રે,
નરનારી મોહી રહ્યા રે, સાભલતાં સહુ કોઇ રે– તોરે૦ ૧૯
વૈદરભી વાત સાભલી રે, તેડયા કુબ તુરતોરે,
બાપ પુછઇ બઈસી કરી રે, ગવરાવ્ય ઓ ગુણવતા રે– તોરે૦ ૨૦
પૂછ્યા કિહાંથી આવીઆરે, સ્વર્ગ થકી સુખવાસો રે,
દ્વારિકા નગરી માહિ થકી રે, અમ્હે આવ્યા તુમ્હ પાસો રે– તોરે૦ ૨૧

કુમરી કહઇ સુત કૃષ્ણનઉ રે, જાણુઉ કુમર પ્રજુન્નો રે,
સંબ કહઇ કુણુ તોલખઇ રે, એહવા પુરૂષરતન રે– તોરે૦ ૨૨
કુમરી મન મોહઉ ગુણે રે, રાગ ધર્યો પરછન્નો રે,
જઇ પરણું તઉ તેહનઇ રે, નહિ તરિ અગનિ સરન રે– તોરે૦ ૨૩
એહવે ગજ આલાનથી રે, છૂટઉ કરઇ વિનાસોરે,
કુણ નર ઝાલઇ તેહનઇ રે, જઇ ન સકઇ કો પાસે રે– તોરે૦ ૨૪
રાજા પડઉ વગાડીયઉ રે, જે હાથીનઇ ઝાલઇ રે,
રાજા રંજયઉ તેહનઇ રે, જે માગઇ તે આલઇ રે– તોરે૦ ૨૫
હાંસી હટેરો છત્યઉ રે, લોક અચંબઉ આણઇ રે,
ગાનઇ ગજ વસિ આણીયઉ રે, સહુ સાબાસી વખાંણઇ રે– તોરે૦ ૨૬
માગઉ માગઉ માંગણઉ રે, પૂરૂં મુઝ પ્રતિન્યા રે,
રાધણહારી કોઇ નહીં રે, ઘઉ વૈદરભિ કન્યા રે– તોરે૦ ૨૭
રૂઠઉ રાજા ઇમ ભણઇ રે, ગામ સીમથી કાઢઉ રે,
નગર વિટાલ્યુ ડુંબડિરે, એ ભાજો આપાઢઉ રે– તોરે૦ ૨૮
ગાયણ ગામ બાહિર ગયા રે, રાજાસું નહિ જોરઉ રે,
સંબ કહઇ પ્રજૂનનઇ રે, વિદ્યાબલ કાંઇ ફોરઉ રે– તોરે૦ ૨૯
–સાંબ પ્રદ્યુમ્નરાસ, રચ્યા સં૦ ૧૬૫૯, લખ્યા સં૦ ૧૬૫૯.

મૃગાવતીનું રૂપવર્ણન.

બીજી ઢાળ નાયકાની, રાગ કેદારો.

તસ ઘરણી મૃગાવતી રે સુંદર રૂપ નિધાન રે, મૃગાવતી
ચેડાની સાતે સતી રે, એક એકથી પરધાન રે, મૃગાવતી
રૂપકલા ગુણ રૂયડી રે લાલ, રૂયડું સીલ આચાર રે, મૃગાવતી ૧
સ્યામ વેણી દંડ શોભતાં રે લાલ, ઉપરિ રાખડી ઊપરે, મૃ૦
અહિરૂપ દેખણ આવીઓ રે લાલ, મસ્તકિ મણિ આરોપરે, મૃ૦ રૂપ૦
બિન્દુ ગમા ગૂંથી મીંડલી રે લાલ, બાંધ્યો તિમિર મિથ્યાત રે, મૃ૦
વિચિ સઇંથો સીંદૂરીઉ રે લાલ, પ્રગટ્યો ધરમ પ્રભાતરે, મૃ૦ રૂપ૦

કવિએ પોતાના સ૦ ૧૬૭૨ માં રચેલા પ્રિયમેલક રાસમાં રાજકુમારને સાહસિક બનાવી સમુદ્રયાત્રા કરાવી તેના સાહસો વર્ણ્યાં છે તેની વાનગી રૂપે એક કાવ્ય લઈશું. જે પ્રતમાથી આ ઉતારવામા આવ્યુ છે તે સ૦ ૧૬૮૦ મા લખાયેલી પ્રત છે એટલે કે રચ્યા સાલ પછી આઠ વર્ષે જ અને તે વળી કવિના જીવનમા જ લખાયેલી પ્રત છે તેથી તે વખતની ભાષાનો નમુનો પણ આ કાવ્ય પૂરો પાડશે

ભાગ્યપરીક્ષા—

(ઢાલ ત્રીજી, વાલુ રે સનાયો વયર હું માહરૂજી-
મૃગાવતી ચઉપઇની એ ઢાલ)

અમર કુમરનઇ આવીયોજી, ખીયો મુઝશુ પિતા કૂડી,
અવહીલ્યા જે આધા પડઇજી, ધિગ તે જનનઇ ધૂનિ ૧
કરમપરીક્ષા કરણ કુમર ચલ્યોજી, મનવતી ચતી ધણી સાથી,
કત વિહૂણી કિસિ કામિનીજી, અસ્ત્રીનઇ પ્રીયુ આથિ ૨

પ્રવહણ ભાગો કોલાહલ પડ્યઉજી, અતિ દુખ પડ્યઉ આસમાન. ૬ કરમ૦
પુન્ય સયોગઇ પામ્યઉ પાટીયોજી, ધનવતી લીધઉં આધાર
નારિ સેંતી દુખ નીસરીજી, પામ્યઇ સમુદ્રનઉ પાર. ૭ કરમ૦
અબલા ચાલી તિહાંથી એકલીજી, વસતી જાઉં કિણુ વેગિ,
કંત વિહુણી રૂપવંત કામિનીજી, ઉપજાઇ કોડિ ઉદ્વેગ. ૮ કરમ૦
નગરિ નજીકિ નારી ગઇજી, પેખ્યો એક પ્રાસાદ,
દંડ કલસ ધ્વજ દીપતાજી, નવલા સંખનઇ નાદ. ૯ કરમ૦
ધનવતી પુછે કાંઇ ધરમિણીજી, કહિ બાઇ કુણુ ઇ ગામ,
કુણુ તીરથ એહ કેહનઉજી, એ મહિમા અભિરામ. ૧૦ કરમ૦
ગામ કુસુમપુર ગુણતિલઉજી, ઇંદ્રપુરી અવતાર,
પ્રિયમેલક તીરથ પરગડઉજી, સહુ જાણઇ સંસાર. ૧૧ કરમ૦
વેગિ મિલઇ પ્રિય વિછડ્યજી, નિત તપ કરઇ જે નારિ
ઇંહાં બઇઠી અણબોલતીજી, પરતા પૂરઇ અપાર. ૧૨ કરમ૦
ધનવતી મૌન વરત ધરીજી, જાઇ બઇઠી જોગધ્યાન,
નાહ મિલ્યા વિણુ બોલુ નહીજી, એહ બચીયો અસમાન. ૧૩ કરમ૦
મનગમતી ઢાલ મારૂણીજી, દુખિયાં જગાવઇ દુખ,
સમયસુદર કહઇ સુણતાં થકાંજી, સુખિયાં સંપજઇ સુખ. ૧૪ કરમ૦

દૂહા સોરઠી

કુમરઇ પણુ એક કાય, લાધઉં લાંબઉં લાકડઉં,
તરતઉ તરતઉ તોય, પારિ પહતઉ પાધરઉ. ૧
જેહવઇ આગઇ જાય, નગર રતનપુર નિરખીયો,
રતનપ્રભ તિહાં રાય, રાણી રતનાસુંદરી. ૨
રતનવતી બહુરૂપ, રાજા નઇ બેટી રતન,
સુંદર સકલ સરૂપ ભરજોવન આવી ભલી. ૩

રાગ આસાઉરી-ઢાલ ચઉથી.

(સકજિઇં છેહડઉં દરજણિ, સકજિઇં તેહોા વાની રે,
ભરજોબન માતી. એહની ઢાલ ૪)

તિણુ અવસર વાજઈ તિહારિ, ઢંઢેરાનો ઢોલ,
ચઉરાસી ચઉહુટે ભમઈ, બોલઇ વલિ એહવા બોલ રે,
રાજાની કુમરી મરિ રે, સાપ ખાધી કુમરી કો જીવાડઈરે,
કુમરી કો જીવાડઈ રે—ર આંકણી

ગારૂડી નાગ મતા ગુણ્યા રે, મરવા મોરી ગદ,
મણિ પણિ ડંક ઉપરિ મુકી હો, ગુણ ન થયઉ ગયા તે રદરે. ૩ રાજા૦
હિવ વૈદ્ય હાથ ઝાટકયારે, ઉપજે નહિ કોય ઉપાય,
મુરછાગતા કુમરી મરઇ જીવિત હાથમાહિ જાઇ ૪ રાજા૦
કુમર મહા અતિ કોતગી રે, આણી ઉપગાર બુદ્ધિ,
પડહ છબ્યઉ નિજ પાંખિસુ, સા પુરૂસા સાચી સિદ્ધિ ૫ રાજા૦
કુમર આવ્યઉ કુમરી કન્હઇ રે, નિરમલ આણ્યઉ નીર,
ઉઠલી મુદડી આપણી રે, સહુ છાંટયો કુમરી શરીર— ૬ રાજા૦
પાણી પાયઉં પ્રેમસુ રે, ઉઠિ બઇઠી થઇ આપ,

યત: " ધરિ ઘોડઉ નઇ પાલો જાઇ, ધરિ ધેણુ નઇ લૂખઉં ખાઇ,
ધરિ પલંગ નઇ ધરતી સોયેઇ, તિણુગી બહરિ જીવતા નઇ રોયઇ"
પુછ્યો કુમરી પ્રેમસું રે ભેદ કહિઉ ભરતાર,
એ વઇરાગ તુમ્હે આદરિઉં, કિમ રાગ તણુઇ અધિકાર રે- ૧૪ રાજા૦
કુમરઇ મનમાહિ અટકલઉં રે, સ્ત્રીનઇ ન કહિયઇ સાચ
વલી વિસેષ વાત સઉકિની, વદઇ પંડિત એહવા વાચા રે– ૧૫ રાજા૦
કુમરે કહિઈ વાત કેલવિ રે, સુણિ સુંદરી મુઝ સચ,
માબાપથી મઈ વીછોઇઇ, શમ્યકે અભિગ્રહ રંચ રે– ૧૬ રાજા૦
ઓસ્સું ધરતી સર્વદા રે, પાલિસિ સીલ પ્રતાપ,
ત્યાંસ લીયઉ મઇં સુંદરી, મિલસેઇ નહિ જાં માઇ બાપરે– ૧૭ રાજા૦
કહઇ કુમરી સુણુ કંતજી રે, ધન્ય તુમ્હે ધર્યો નેહ,
ભગતિ માબાપ તણી ભલી, ઉત્તમ પુત્ર લક્ષણ એહ રે– ૧૮ રાજા૦
ભેદ જાણ્યઉ સહુ ભૂપતી રે, ચિંતાતુર થયઉ ચિત્ત,
કુમરનઇ પૂછ્યું કિહાં વસઉં, કુલવંસ કહઉ સવિત્ત રે– ૧૯ રાજા૦
કુમર કહો કુલ આપણુઉ રે, વંસ અનઇ વલી વાસ,
સમયસુંદર સહુ સુખી રે, રહી રત્નવતી નિરાસ– ૨૦ રાજા૦

–પ્રિયમેલક તીર્થ રાસ રચ્યા સં૦ ૧૬૭૨–લખ્યા સં ૧૬૮૦.

ઉપદેશમય રાસ કવિએ રચ્યા છે વ્યવહારશુદ્ધિ રાખવા માટે કવિએ ધનદત્તને રાસ રચી તે ધનદત્ત વાણિયો સાધુ પાસે વ્યવહાર શુદ્ધિ પાળવાને નિયમ લઇ વેપાર કરતાં નુકશાન સહી આખર સ્વદેશ તજી પરદેશ જાય છે અને જીવન પર્યંત વ્યવહાર શુદ્ધિ રાખે છે તે તેના ચરિત્રથી બતાવી–પાત્રદ્વારા લોકને ઉપદેશ કવિએ આપ્યો છે તે કાવ્યમાંથી નીચેને એક ખંડ લઇ મૂકવામાં આવે છે:—

વ્યવહારશુદ્ધિનું વ્રતગ્રહણ.

તું ધન તું કૃતપુણ્ય તું સાધ કહે ધનદત્ત,
પણિ રૂડી પરિ પાલજે, નિશ્ચલ કરિ નિજ ચિત્ત– ૬
વ્યવહાર શુદ્ધપાણું ગ્રહી, આયો આપણુ ગેહ,
ભલો કિયો કહઇ ભારિજા, પણ દુક્કર છઇ એહ–

વ્યાપાર માંડિઉ વાણિઇં, સગપો મોલે સાચ,
પાક કહઇ તત પાડિનઇ, ન વદઇ બીજી વાચ– ૩
સાચાં તોલાં તાકડી, સાચા ગજ શ્રીકાર,
ઉછો ઘઇ નહીં આપણો, અધિકો ન લિઇ લિગાર– ૪
સાચ ઊપરિ રાચઇ નહી, લોક હસી કહે એહ,
વિણજ વ્યાપાર મા(ઠો) પડ્યો, દ્રવ્યમો આ યો છેહ– ૫
મુહલતિ પૂગી વાણિયા, આવી માગઇ દામ,
ઘરમાંહી દેવા નહીં, ચિંતાતુર થયો જામ– ૬
તેહવઇ મોની ભારજા સાંભલિ સામી વાત
ધન તૂટા લાગઇ ખરચ, કિમ ગમસ્યા દિનરાતિ– ૭
ઘર ધંધા દુખ પામણા, સાવર દૂખ સમાન,
એકણિ રાતિ વીસર્યાં, આઠા પચ સયાણ– ૮
રૂડુ કરતાં પાડુઉં, આઇ કલિજુગ તેહ
પણિ ધરમિં જય નેહિ જઇ, હિયેં રાખઇ નર જેહ– ૯
સાચ કહ્યો તઇ સુંદરી, પણિ હિવ કરસ્યા કેમ,
મોસજ ભાજી સર્વથા, માગણરો મુઝ નેમ– ૧૦
પરદેસ ચલિ સૂ પાધરો, દરિયાં ચલિ સ_ દેખી,
લખમી તિહાં લહિઇ ઘણી, વારૂ ભાગ્ય વિશેષ– ૧૧
ખપયર મોતી ચાલતાં, સાંભળ્યો ભરતાર,
હૂ બાંઇકી નત પાવેસ્યુ, તુ પાવે વ્યવહાર– ૧૨

આમાં વાણિયાણી કેવી બહાદુર રહી પોતાના પતિને શિખામણ આપે છે તે જોઇ શકાશે 'ગામસ્યા' 'કરસ્યા' 'માગણરો' એ મારવાડી રૂપો આમાં જણાય છે કવિ મેવાડ મારવાડમાં બહુ ફર્યા છે–રહ્યા છે

હવે કવિના સર્વ કાવ્યના કલશ રૂપ મહાકાવ્ય નામે સીતારામ પ્રબંધનાથી પોતાની હસ્તલિખિત પ્રતમાથી કાવ્યનો એક નમુનો

લઈએ તે પરથી કવિના સમયની તેમ જ પોતે વાપરેલી ભાષાનું સ્વરૂપ સમજાશે.

સીતાપર લોકાપવાદ.

આઠમો ખંડ. ઢાલ ૧ લી. રાગ મારૂણી.

(અમાં મ્હાંકી ચિના લિંગી જોઇ, અમાં અમામ્હાંકી,
મારૂ મેવાસી કા સાદ મોહાંમણો રે લો. એ ગીતની ઢાલ)
સહિયાં મોરી સુણિ સીતાની વાત, સહિયાં મોરી,
આપણે ઘરિ રાખી, રાવણ રાજીયે રે લો૦ સહિયાં૦
તે કાયા કહિવાઇ સહિયાં, સહિયાં મોરી,
તે પાગે મેહાં પણિ લોકમેં લાજીયે રે લો૦ સહિયાં૦ ૧
સીના સતીય કહાઇ, સ૦ સ૦
પણિ રાવણ ભોગવ્યાં વિણ સહી મુંક નહી રે લો૦ સહિયાં૦
[1]ભૂખ્યો ભોજન ખીર સ૦ સ૦
વિણ જીમ્યા છોડે નહી ઇમ જાણો સહી રે લો૦ સહિયાં૦ ૨
[2]તરસ્યો ન છોડે નીર, સ૦ સ૦
પંક્તિ તો સુભાષિત તરસિયો કિમ તજે રે લો૦ સહિયાં૦
[3]નલિહી લાધું નિધાન, સ૦ સ૦
કિમ છોડે જાણે ઇમ, વલિ નહિ સંપજે રે લો૦ સહિયાં૦ ૩

× સરખાવો આ કવિના સમય પછી થયેલ શામલભટ્ટની નંદબત્રીશીમાં
૧ અમૃત પીરસ્યું થાળમાં, આપે કરવા આહાર,
દીઠું પણ ચાખ્યું નહીં, પડ પાસા પોબાર.
૨ હંસ ગયો સરોવર વિષે, દીઠું અમૃતવાર,
પિધા વિના પાછો વળ્યો, પડ પાસા પોબાર.
૩ રત્ન અમુલ્ય સુહામણું, લોભે ગયો તે હાર,
દીઠું પણ લીધું નહીં, પડ પાસા પોબાર.

તિણ તુ નિશ્ચય જાણિ સ૦ સ૦
ભોગવિને મુકી પછી, સીતા રાવણે રે લો૦ સહિયા
રામે કીધો અન્યાય સ૦ સ૦
સીતાને અપશે ઘરમાંહે આણીએ રે લો૦ સહિયા૦ ૪
લોકામે અપવાદ સ૦ સ૦
સગને હી સીતા શ્રી રામનો વિસ્તર્યો રે લો૦ સહિયા૦
અંતેઉર પરિવાર સ૦ સ૦
ભોરતને લોક કહ્યો તે મનમે ધર્યો રે લો૦ સહિયા૦ ૫
એક દિવસ એક ઠામિ સ૦ સ૦
નગરીમે મહિલાના ટોલ મિલ્યા વગા રે લો૦ સહિયા૦
તિહા એક બોલી નારિ સ૦ સ૦
અસ્ત્રીમે સબલા પુણ્ય આજ સીતા તણા રે લો૦ સહિયા૦ ૬
દેવીને દુરનભ સ૦ સ૦
તે રાવણ રાજાસુ સીતા સુખ લહ્યો રે લો૦ સહિયા૦
સીતા સતીય કહાઈ સ૦ સ૦
એ ન ઘટે એવડી વાત ઇમ બીજી કહ્યો રે લો૦ સહિયા૦ ૭
એક કહે ચાનીએ સ૦ સ૦
અસ્ત્રીનુ સીલ તો નગિ કહિયે સાસતો રે લો૦ સહિયા
જા લગિ ઠામી કોઇ સ૦ સ૦
પ્રારથના ન કરે બહુ પરિ સમઝાવતો રે લો૦ સહિયા૦ ૮
એહને રાયણગય સ૦ સ
દીનતિને વચને કરિ વશિ લીધી ઘણુ રે લો૦ સહિયા૦
રાચી અજી રંગે સ૦ સ૦
તન મન ધન સમતુ હી આપે આપણુ રે લો૦ સહિયા૦ -
એક કહે નતી એમ સ૦ સ૦
સીતાને જાણે તુમ્હે જગિ મોભગિ દ્વી રે લો૦ સહિયા૦

નારી સહસ અઢાર સ૦ સ૦
મંદોદરિ સારિખી સહુને અવગણી રે લો૦ સહિયાં૦ ૧૦
લંકા ગઢનો રાય સ૦ સ૦
સીતાસું લપટાણો રાતિ દિવસ રહ્યો રે લો૦ સહિયાં૦
મનવંછિત સુખ માણિ સ૦ સ૦
સીતા પણિ કીધો સહુ જિમ રાવણ કહ્યો રે લો૦ સહિયાં૦ ૧૧
સાચો તે મોસાળ સ૦ સ૦
સીલ રતન સાચે મનિ પૂરો પાલીયે રે લો૦ સહિયાં૦
કરે એક વચન વિલાસ સ૦ સ૦
પર પુરૂષાં સંઘાતિં પરિચો ટાલિયે રે લો૦ સહિયાં૦ ૧૨
જુગતિ કહે વલિ એક સ૦ સ૦
કુસતિ જો સીતા તો કિમ આણી ઘરી રે લો૦ સહિયાં૦
કહે અપરા વલિ એમ સ૦ સ૦
અભિમાને આંણીએ રમણી આપણી રે લો૦ સહિયાં૦ ૧૩
કહે કામિણિ વલિ કોઇ સ૦ સ૦
તે આણી તો માની કાં ! રામ સીતા ભણી રે લો૦ સહિયાં૦
કહે વલિ બીજી કોઇ સ૦ સ૦
સીતાસું પૂરવે પ્રીતિ હુંતી ઘણી રે લો૦ સહિયાં૦ ૧૪
જો હુએ જીવન પ્રાણ સ૦ સ૦
તે માણસ મુંકતા જીવ વહે નહી રે લો૦ સહિયાં૦
અપજસ સહે અનેક સ૦ સ૦
પ્રેમ તણી જાણે કિમ વાત કિણે કહી રે લો૦ સહિયાં૦ ૧૫
એક કહે હિત વાત સ૦ સ૦
લોકાં મે ન્યાઇ નૃપ રામ કહીજીયે રે લો૦ સહિયાં૦
કુલને હોઇ કલંક સ૦ સ૦
તે રમણી રૂડી પણિ કિમ રાખીયે રે લો૦ સહિયાં૦ ૧૬

ઊખાણો કહે લોક સ૦ સ૦
 પેટ કો ઘાલે નહિ અતિ વાલ્હો છુરી રે લો૦ સહિયાં૦
રામને જુગતો એમ સ૦ સ૦
 ઘરમેંથી સીતાને કાઢે બાહિરી રે લો૦ સહિયાં૦ ૧૭
સેવકે એહવી વાત સ૦ સ૦
 નગરીમે સાંભલિને રામ આગે કહી રે લો૦ સહિયાં૦
રામ થયા દિલગીર સ૦ સ૦
 એહવી કિમ અપજસની વાત જાયે ગહી રે લો૦ સહિયાં૦ ૧૮
અન્ય દિવસ શ્રીરામ સ૦ સ૦
 નષ્ટ ચરિત નગરીમે રાતિં નિસર્યા રે લો૦ સહિયાં૦
કિણહી કારબારિ સ૦ સ૦
 છાના સા ઉભા રહી કાન ઉંચા ધર્યા રે લો૦ સહિયાં૦ ૯૬
તેહવે તેહની નારિ સ૦ સ૦
 બાહિરથી અસૂરી આવી તે ઘરે રે લો૦ સહિયાં૦
રીસ કરી ભરતાર સ૦ સ૦
 અસ્ત્રીને ગાલી દેઉ દ્યો બહુ પરે રે લો૦ સહિયાં ૨૦
રે રે નિરલજ નારિ સ૦ સ૦
 તું ઇતરી વેલા લગિ બાહિર કિમ રહી રે લો૦ સહિયાં૦
પેસિવા નહિ દ્યું માહિ સ૦ સ૦
 હું નહિ છું સરિખો રામ તું જાણે સહી રે લો૦ સહિયાં૦ ૨૧
સુણિ કુવચન શ્રી રામ સ૦ સ૦
 ચિંતવિવા લાગા મુઝ દેખો મેહણો રે લો૦ સહિયાં૦
ક્ષત ઉપરિ જિમ ખાર સ૦ સ૦
 દૂખ માહે દુખ લાગો રામને અતિ ઘણો રે લો૦ સહિયાં૦ ૨૨
રામ વિચાર્યો એમ સ૦ સ૦
 અપજસ કિમ લોકમાહિ એહવો ઊછસ્યો રે લો૦ સહિયાં૦

સીતા એહવી હોઇ સ૦ સ૦
સહુ કોઇ બોલે લોક કુજસ ટોલે મિલ્યો રે લો૦ સહિયાં૦ ૨૩
પરત્વરસંજા લોક સ૦ સ૦
ગુણ છોડી અવગુણ એક બોલે પારકારે લો૦ સહિયાં૦
ચાલણિ મેદા મુંકિ સ૦ સ૦
ઝીની ને થુલા દેખાડે અસારકા રે લો૦ સહિયાં૦ ૨૪
તે કો નહિય ઉપાય સ૦ સ૦
દુરામતુનો કિણુહિ પરિ ચિત્ત રંજીયે રે લો૦ સહિયાં૦
સૂરિજ પણિ ન સુહાઇ સ૦ સ૦
ધૂવડને રાતિ કેહી પરિ કીજીએ રે લોલ સહિયાં૦ ૨૫
શીતનો પાલણ આગ સ૦ સ૦
તાવડનો પણિ પાલણ ટાઢી છાંહડી રે લો૦ સહિયાં૦
તરસનો પાલણ નીર સ૦ સ૦
માણસના અભેસાસ પાલણ બાંહડી રે લો૦ સહિયાં૦ ૨૬
સહુના પાલણ એમ સ૦ સ૦
પણિ દુરજણના મુખનો પાલણ કો નહી રે લો૦ સહિયાં૦
સાચો ભાવે જૂઠ સ૦ સ૦
મેં મેલો માહરો કુલવંશ કીયો સહી રે લો૦ સહિયાં૦ ૨૭
કુજસ કલંકયો આપ સ૦ સ૦
અજી તાંઇ સીતાને છોડું તો ભલી રે લો૦ સહિયાં૦
ઇમ ચિંતવતા ચિત્ત સ૦ સ૦
ઇણ અવસરિ આવ્યા તિહાં લખમણ મન રલીરે. સહિયાં૦ ૨૮

રામલક્ષ્મણ સંવાદ

ચિંતાતુર શ્રી રામ, દેખીને દુખ કારણ લખમણ પૂછીયો રે લો૦
તુમ્હ સરિખે પણિ સુર, સોચ ને ચિંતા કરિ મુખ વિલખો કીયોરે લો૦ ૨૯
કહિવા સરિખો હોય, તો મુઝને પરમારથ બાંધવ દાખીયે રે લો૦
રામ કહે સુણ વિર, તે સ્યું છે જે તુમ્હથી છાનું રાંખીયે રે લો૦ ૩૦

નિંદા મ કરજો કોઈની પારકી રે, નિંદાના બોલ્યાં મહા પાપરે
વૈર-વિરોધ વધે ઘણો રે, નિંદા કરતાં ન ગણે માય બાપ રે- નિંદા૦

દૂર બળંતી કાં દેખો તુમ્હેં રે, પગમાં બલતી દેખો સહુ કોય રે,
પરના મલમાં ધોયાં લૂગડાં રે, કહો કેમ ઊજળાં હોય રે- નિંદા૦

આપ સંભાળો સહુ કો આપણો રે, નિંદાની મૂકો પડી ટેવ રે,
થોડે ઘણે અવગુણે સહુ ભર્યા રે, કેહનાં નળીઆં ચુએ કેહનાં નેવ રે- નિંદા૦

નિંદા કરે તે થાયે નારકી રે, તપ જપ કીધું સહુ જાય રે,
નિંદા કરો તો કરજો આપણી રે, જેમ છુટકબારો થાય રે- નિંદા૦

ગુણ ગ્રહજો સહુ કો તણો રે, જેહમાં દેખો એક વિચાર રે,
કૃષ્ણ પરે સુખ પામશો રે, સમયસુંદર સુખકાર રે- નિંદા૦

૧

વીર તણી વાણી સુણી જીરે, વહો મેહ અકાલ,
એકેકી દિન પરિહરેજી રે, જિમ જલ છંડે પાલ.
માતા દેખી ટલવલે જીરે, માછલડી વિણ નીર,
નારી સઘલી પાયેં પડે જીરે, મત છંડે સાહસ ધીર.
વહુઅર સઘલી વીનવે જીરે. સાંભલ સાસુ વિચાર
સર છાંડી પાલેં ચડયો જીરે, હંસલો ઊડણહાર.

૨

ઇણ અવસર તિહાં ન્હાવતાં જીરે ધના શિર આંસુ પડંત,
કવણ દુખ તુજ સાંભર્યું જીરે, ઊંચુ જોઈ કહંત.
ચંદ્રમુખી મૃગલોચની જીરે, બોલાવી ભરતાર,
બંધવ વાત મેં સાંભલી જીરે, નારીનો પરિહાર.
ધનો ભણે સુણ ઘેલડી જીરે, શાલિભદ્ર પૂરો ગમાર,
જો મન આણ્યું છંડવા જીરે, વિલંબ ન કીજેં લગાર.
કરજોડી કહે કામિની જીરે, બંધવ સમો નહી કોય,
કહેતાં વાત જ સોહલી જીરે, મૂકતાં દોહલી હોય.
'જારે જા' તેં ઇમ કહ્યો જીરે, તો મેં છંડી રે આઠ,
પિઉડા! મેં હસતાં કહ્યું જીરે, કુણશું કરશું વાત.

જેમતભર બિહુ નીસર્યા જીરે, પોહોતા વીરજીની પાસ,
દીક્ષા લીધી રૂઅડીજી રે, પાવે મન ઉલાસ

\+ + +

ક્ષમાછત્રીશી—એ છત્રીશ કડીનુ સમતા વિષયે કાવ્ય છે તેમા પહેલાં એટલુ જણાવે છે કે

આદર જીવ ક્ષમા ગુણ આદર, મ કરિશ રાગ ને દ્વેષજી,
સમતાયે શિવ સુખ પામીજે, ક્રોધે કુગતિ વિશેષ જી— આદર૦
સમતા સજમ સાર સુણીજે, કલ્પસૂત્રની સાખજી,
ક્રોધ પૂર્વ કોડિ ચારિત્ર બાલે, ભગવત ઇણી પરે ભાખજી— આદર૦
કુણ કુણ જીવ તર્યા ઉપશમથી, સાભલ તુ દષ્ટાતજી,
કુણ કુણ જીવ ભમ્યા ભવમાહિ, ક્રોધ તણે વિરતતજી— આદર૦

આ પછી જૈન કથાઓમાથી ક્રોધ અને સમતાપર દષ્ટાત આપી છેવટે જણાવે છે કે –

ઇમ અનેક તર્યા ત્રિભુવનમે, ક્ષમા ગુણે ભવિ જીવજી,
ક્રોધ કરી કુગતે છે પડીતા, પાડતા મુખ રીવજી
વિષ હલાહલ કહીયે વિરૂઓ, તે મારે એક વારજી,
પણ કષાય અનતી વેના, આપે મરણ અપારજી
ક્રોધ કરતા તપ જપ કીધા ન પડે કાઇ ઠામજી
આપ તપે પરને સતાપે, ક્રોધશુ કેહો કામ જી
ક્ષમા કરતા ખરચ ન લાગે, ભાંગે કોડ કલેશજી,
અરિહત દેવ આરાધક થાવે, આપે સુજસ પ્રદેશજી

કેટલાંક છૂટક પદો

પ્રભુ-રૂપ

પ્રભુ તેરા રૂપ ન તો આછો નિકો—પ્રભુ૦
પાંચ બરનકે પાટ પટબર, પેવ બણ્યો કસમીકો—પ્રભુ૦

મસ્તક મુકુટ કાને હોય કુંડલ, હાર હિયે સિર ટીકો;
સમકિત નિર્મલ હોત સકલજન, દેખ દર્શ જિનજીકો-પ્રભુ
સમવસરણ વિચ સ્વામી વિરાજિત, સાહિબ તીન દુનીકો;
સમયસુંદર કહે એ પ્રભુ ભેટે, સફલ જન્મ તાહિકો-પ્રભુ.

ઋષભ સ્તવન-રાગ મારૂ.

દેવ મેરા હો રિષભ દેવ મેરા હો;
પુણ્ય સંજોગે હું પામીઓ, પ્રભુ દરિસન તેરાં હો— રિષભ૦
ચોરાશી લખ હું ભમ્યો, પ્રભુ ભવના ફેરા હો,
દુખ અનંતા મેં સહ્યાં, પ્રભુ ત્યાંહા બોતેરાં હો.
ચરણ તુમારાં મેં ગ્રહ્યાં, સ્વામી અબકી વેળા હો,
સમયસુંદર કહે તુમહથી સ્વામી કોણ ભલેરા હો.

ઋષભ ભક્તિ

હેરી માઇ ઋષભકી મેરે મન ભગતિ બસીરી— માઇ૦
પ્રથમ ભવનપતિ પ્રથમ નરેશર, પ્રથમ યોગીસર પ્રથમ જતિ રી–માઇ૦
પ્રથમ ભિક્ષાચર પ્રથમ તીર્થંકર, પ્રથમ કેવલજ્ઞાની ભુજગપતિ રી–માઇ૦
શ્રી વિમલાચલ સાહેબ મંડણ, પ્રણમત સમયસુંદર ઉલ્લસી રી–માઇ૦

શાંતિનાથ સ્તવન-રાગ બિભાસ.

આંગન કલ્પ ફલ્યોરી, હમારે માઇ, આંગન૦
ઋદ્ધિ વૃદ્ધિ સુખ સંપતિદાયક, શ્રી શાંતિનાથ મિલ્યો રી—હમારે૦
ચૂવા ચંદન મૃગ મદ ભેલી, માંહે બરાસ ભલ્યો રી—
પૂજત શ્રી શાંતિનાથકી પ્રતિમા, અલગ ઉદ્વેગ ટળ્યો રી—હમારે૦
સરણે રાખ્યો કૃપા કરી સાહિબ, જ્યું પારેવો પળ્યો રી,
સમયસુંદર કહે તુમારી કૃપા તેં, શિવસુંદરીશું મિલ્યો રી—હમારે૦

અનંતગુણી પ્રભુ.

ગુણ અનંત અપાર, પ્રભુ તેરે, ગુણ૦
સાહસ રસના કરત સુર નર, તોહી ન પાવે પાર- પ્રભુ૦

કોન અબર ગિને તારા મેરૂ ગિરિકા ભાર,
ચરમ સાગર લહિર માના કરત કોન વિચાર પ્રભુ૦
ભક્તિ ગુણ નરનેહ ભાખ્યો, સુવિધિ જિન સુખકાર
સમયસુન્દર કહત હમકુ, સ્વામી તુમારો આધાર પ્રભુ૦

પ્રભુ સેવાનો ઉલ્લાસ-રાગ મલાર.

કદ ન ભરે હમ મોર વિમલગિરિ કદ ન ભરે હમ મોર
નદપભજી દેખત આનંદ ઉપજત જેસે ચંદ ચકોર વિમલ૦ કદ૦
કદ ન ભરે હમ શીતલ પાની સિંચિત તરૂઅર છોડ
અહનિશ જિનજીકો અંગ પખાલત, તોરત કર્મ કઠોર- વિમલ૦
કયૂં ન ભરે હમ બાવના ચંદન, ઓર કેશર કોરી ભોર
કયૂં ન ભયે હમ મોગર માલતી રહેત જિનજીકે ઉર- વિમલ૦
કયૂં ન ભયે હમ મૃદંગ ઝલરીયા કરત મધુર ધ્વની ઘોર,
જિનજીકે આગે નૃત્ય સોહાવત, પાવત શિવપુર ઠોર- વિમલ૦
જગમંડન સાચો એ જિનજી ઓર દેખા ન રાચત મોર.
સમયસુન્દર કહે એ પ્રભુ સેવો જનમ જરા નહી ઓર વિમલ૦

મનને ઉપદેશ

મેરા જીવ આરતિ કાહા ધરે,
જેસા વે ખાતમે લખિત વિધાતા તિનમે ઘટે ન બઢે— મેરા૦ ૧
ચક્રવર્તિ શિર છત્ર ધરાવત, કે ક ન મંગલ કરે,
એક સુખીયા એક દુખી દીસે એ સબ કરમ કરે— મેરા૦ ૨
આરતિ અબ એર દે છડકા રાતે ન લાજ ચરે
સમયસુન્દર કહે એ સુખ વાંછે કર ધરમ ચિત્ત ખરે— મેરા૦ ૩

સમયના પલટા પર વૈરાગ્ય સૂચક પદ-રાગ આશાવરી

ઠિસિકુ સબ દિન સરખે ન હોવ
પ્રહ ઉગત અસ્તગત દિનકર, દિનમે અવસ્થા દોય— ઠિસિકુ

હરિ બલભદ્ર પાંડવ નળ રાજા, રહે પટ્ખંડ સિદ્ધિ ખોય,
ચડાળ કે ઘર પાણી આણ્યું, રાજા હરિચંદ જોય– કિસિકું.
ગર્વ મકર તું મૂઢ ગમારા, ચડત પડત સબ કોય,
સમયસુંદર કહે ઈતર પરત સુખ, સાચો જિન ધર્મ સોય. કિસિકું.

રાગ પદ.

સ્વારથકી સબ હે રે સગાઈ કુણ માતા કુણ બેનક ભાઈ—સ્વારથકી૰
સ્વારથ ભોજન ભુક્તિ સગાઈ, સ્વારથ બિન કોઈ પાણી ન પાઈ–
સ્વારથ માબાપ શેઠ બડાઈ, સ્વારથ બિન નહુ હોત સહાઈ–
સ્વારથ નારી દાસી કહાઈ, સ્વારથ બિન લાઠી લે ધાઈ–
સ્વારથ ચેલા ગુરૂ ગુરૂભાઈ, સ્વારથ બિન નય હોત લરાઈ–
સમયસુંદર કહે સુણોરે લોકાઈ, સ્વારથ હે ભલિ પરમ સગાઈ–
(પાઠાંતર) સ્વારથ હે ભલા ધર્મ સખાઈ–

વૈરણ નિદ્રા–રાગ પદ.

મોઈ મોઈ સારી રેન ગુમાઇ, બેરન નિદ્રા કહાંસે રે આઈ—મોઈ૰
નિદ્રા કહે મેં તો બાલી રે ભોલી, બડે બડે મુનિજનકુ નાખું રે ઢોલી–
નિદ્રા કહે મેં તો જમકી દાસી, એક હાથે મૂકી બીજે હાથે ફાંસી–
સમયસુંદર કહે સુનો ભાઈ બનીયા, આપ મૂએ સારી ડુબગઈ દુનીયાં–

[આમાં પોતાના શ્રોતાઓ ' વાણીઆ ' ને ઉદ્દેશેલ છે ને કબીરનુ ચરણ ' કહેત કબીરા સુનો મેરે ભૈયા, આપ મુએ પિછે ડુબ ગઈ દુનિયાં ' એનુ અનુકરણ કર્યું જણાય છે]

સમયસુંદરજી એક વખત હાલના અજમેર પાસેના કિસનગઢ શહેરમા પધાર્યા હતા, ત્યાં શ્રાવકોને આપસ આપસમાં કલેશ અને એક બીજાની નિંદા કરતા જોઇ તેઓશ્રીએ નીચે પ્રમાણે હૃદયની ઉર્મિઓ પ્રકટ કરી છે તે આત્માર્થી જનોએ મનન કરવા જેવી છે.

ક્યારે મલશે શ્રાવક એહવા. સુણશ્યે આવી વખાણોજી,
ધ્રમગોષ્ઠી ચર્ચા કરીશું અમે, વીતરાગ વચન પ્રમાણોજી. ક્યારે૦
ધુરથી સમકિત જે સુધો ધરે, માને નહિ મિથ્યાતોજી,
સ્વામીનું વરણો એમે નહિ, નહિ રાગદ્વેષની વાતોજી ક્યારે૦

[વખાણ—વ્યાખ્યાન, ધુરથી—મૂળથી, સમકિત—સમ્યગ્દર્શન—શ્રદ્ધા, સુધો—શુદ્ધ, મિથ્યાત્વ—અશ્રદ્ધા—મિથ્યા શ્રદ્ધા. સ્વામી—સહધર્મી—સ્વધર્મી; વરણો—ગ્રહણ—આડુ.]

હવે છેલ્લે સ્થૂલભદ્ર અને કોશાનો પ્રસંગ લઇ એક ગીત કવિએ રચ્યુ છે તે અપ્રકટ હોવાથી અત્ર આપું છું:—

રાગ સારંગ.

પ્રીતડિયા ન કીજઇ હો નારિ ! પરદેસીયા રે, ક્ષણે ક્ષણે દાઝે દેહ
વીછડિયા વહાલેસર મલવો દોહિલોજી, સાલે સાલે અધિક સનેહ—પ્રીતડિયા૦
કાલ આવ્યા ને આજ ઉઠિ ચાલયોરે, ભમર ભમતા જોઇ,
સાજણિઆ વળાવીને પાછા વળતાંજી, ધરતિ ભાર ન હોઇ—પ્રીતડિયા૦
મનના મનોરથ સવિ મનમાં રહ્યાજી, કહીએ કેહનિ સાથિ.
કાગલીઓ લખતાં ભીનો આંસુએજી, ચડિયો હો દુર્જન હાથ.—પ્રીતડિઆ૦
થૂલભદ્ર કોસા બુઝવીજી, પાલ્યો હો પૂરવ પ્રેમ,
સીલ સુરંગિ પેહરી ચુનડિજી, સમયસુંદર કહે એમ—પ્રીતડિયા૦
[સીલસુરંગી ચુનડી ઉપર પછીના કેટલાક કવિઓએ નવા કાવ્ય કર્યા છે.]

આ કવિની કૃતિઓમાં, કવિ રજપુતાના—મારવાડ મેવાડમાં બહુ રહેલા તેથી તે ભાષાનાં ઝાંટણાં જોવામાં આવે છે એટલુંજ નહિ, પણ ઉર્દુ—ફારસી શબ્દો પણ ઘણા વપરાયા જણાય જે કારણ કે કવિને દિલ્હી અને મુગલ દરબારમાં—બાદશાહ અને તેના રાજદ્વારીઓના પ્રસંગમાં બહુ આવવું પડયું હતુ તેથી અને તેમ જ ગુજરાતમાં પણ મુસલમાની રાજ્યનો અમલ કરણઘેલાના પછીના સમયથી ઘણ

ચૂક્યો હતો તે કારણે દફતરો, અદાલત વગેરેમા મુસલમાની ભાષાનો પ્રવેશ થઇ ચુક્યો હતો. ગૂજરાતવાસી લોકોની મૂળ ભાષા ગૂજરાતી હોવા છતાં પણ રાજ્યના વ્યવહાર માટે ઉર્દુ ભાષા ભણવી કે બોલવી પડતી; આથી ઊર્દુ–ફારસી અરબી શબ્દો કાળે કરીને આ સત્તરમાં સૈકામાં ઘર કરી ગયા-રૂઢ થયા. વિશેષમાં વિક્રમ ચૌદમા શતકમાં ઇરાનથી ભાગી આવી પારસીઓ ગૂજરાતમાં વસ્યા હતા, મુસલમાનો ઉપરાંત પોર્ટુગીઝો અને તેમના હરીફ ડુચો સોળમા શતકમાં આવી પહોંચ્યા હતા. આ કવિના સમયમાં એટલે સત્તરમા સૈકામાં અંગ્રેજોએ પણ આવી પોતાની કોઠીઓ સુરત વગેરે સ્થળે નાંખવાના પ્રયત્નો ચાલુ રાખ્યા હતા. આ વિદેશીઓની સાથેના સંબંધ વ્યવહારથી ભાષાપર નવી અસર થઈ. આ કાળ અને સંજોગ વશાત્ ઘુસેલા શબ્દોનું ભાષામાં ભરણું થયુ તેથી તે ભડકોળને ભાષાની વૃદ્ધિ સમજી આદર આપવો ઘટે. આથી ભાષાનુ સૌંદર્ય ખંડિત થયેલુ માનવું યોગ્ય નથી કોમળ અને કઠિન બંને જાતના શબ્દો આવશ્યક છે. મરદાનગી બતાવવામાં લલિત કોમલતાનો પ્રયોગ ન ઘટે.

કવિના નલદમયન્તી રાસમાથી બે ચાર કડી જોઇએ —ખંડ ૬ ઢાલ ૨.

નલરાય **તખત** બઇસારી કરી રે, વરતાવઇ આપણી આણ દાણ રે,
ખલક લોકાઇ આગઇ ખડી રે, આગઇ જુગ્રો સબલ દીવાણ રે.
દેસ વસ સગલો કીકે રે, કીંઇ સાધ્યા ભરતનિ ખંડ રે,
ભૂપતિ **સલામે** લઇ ભેટણાં રે, નલનો નપ તેજ પ્રચંડ રે.

આ કવિને જૂની શાસ્ત્રીયકથાઓનાં આખ્યાનોનો ઉપયોગ કરી પોતાની ભાષામાં ગૂર્જર ભાષામાં આખ્યાનોનો બાગ ખીલાવ્યો છે. તેમાં પોતે પ્રાચીન આખ્યાનોમાં તદ્રુપ બની તેને પોતાના હૃદયની અંદર પ્રવેશ કરાવી તેમાથી તેઓનાં પાત્રોને પોતાના સમયનાં પાત્રો જેવાં કલ્પી જે ક્વચિત્ ક્વચિત્ મૂકયાં છે તે એનું દૂષણ નથી પણ ભૂષણ છે. આ રીતે પ્રાચીનમાંનું ગ્રહણ કરી તેનું રૂપાન્તર કરી પોતાના

ભાષા સાહિત્યને ઉજ્જ્વળ બનાવ્યુ છે છૂટા છૂટા પદો—નાનાં નાના કાવ્યો રચી પોતાના હૃદયનો ઉલ્લાસ પ્રકટ કર્યો છે કવિ પ્રેમાનંદના પુરોગામી આ કવિએ આખ્યાન કવિ તરીકે પ્રસિદ્ધતા સિદ્ધ કરી છે અને દેશી સાહિત્યની વૃધ્ધિ કરી છે

આવા પ્રાચીન દેશી સાહિત્યનુ જ્ઞાન ઘણુ વધારવાની જરૂર છે તે જ્ઞાન વધતા અને પ્રાચિન સાહિત્ય પરત્વેની આપણી મમત્વ બુદ્ધિ તીવ્ર થતા તે જ્ઞાન ફલરૂપ નીવડશે, તેમાંથી કવિઓને નવીન ઉર્મિઓનાં સાધન, ભાવો, અને રસમય વાણી મળશ ભાષાશાસ્ત્રીઓને ભાષા વિકાસ—રૂપાન્તર વગેરેપર અવનવો પ્રકાશ પ્રાપ્ત થશે અને સમગ્ર ભાષાનો ઇતિહાસ રચવામાં તે ઉપયોગી થશે આ દેશી પ્રાચીન સાહિત્ય એ આપણા સાહિત્યનુ પ્રબળ પોષકબળ છે, પછી તે જૈન હો વા જૈનેતર બને એકજ—ભારતમાતાનાં—ગૂર્જરી માતાનાં સતાન છે, બને સરસ્વતી દેવીના એકસરખા ઉપાસક છે, બને સાહિત્ય શરીરના અંગો છે બનેની લાજ એક બીજાના હાથમાં છે, બને એક બીજા સાથે એકત્રિત રહીનેજ શોભશે, અને પોતાની માતાને ભુમિને શોભાવશે

પરમ પ્રભુભકત નાગર વૈષ્ણવ શ્રી નરસિંહ મહેતા કહી ગયા છે કે 'પક્ષાપક્ષી ત્યાં નહીં પરમેશ્વર, સમદૃષ્ટિને સર્વ સમાન —તે સર્વેએ સ્વીકારી સાહિત્યને પક્ષાપક્ષી વગરનુ રાખવાનુ છે તો જ ગૂર્જરી વાણીનો જય થશે—ઉત્કર્ષ થશે તથાસ્તુ !

પૂરવણી

આ નિબધ લખાઇને જૈન સાહિત્ય સંશોધકના ખડ ૨ અને અક ૩ માં છપાઇ ગયા પછી સમયસુંદરજીની કેટલીક નવી કૃતિઓ જાણુ વામાં આવેલી હોવાથી તેનાં નામ વિગેરે આ પૂરવણીમા આપી દેવાનુ ઉચિત લાગ્યુ અને તે પણ તે સ્થળે છપાઇ ગયુ છે

સસ્કૃત પ્રાકૃત—ગદ્ય પદ્ય ગ્રથ

(૧) ચતુર્માસ પર્વ વ્યાખ્યાન પદ્ધતિ સ ૧૬૬૫ ચૈત્ર શુ ૧૦ અમરસર નગરમાં

(२) કલ્પલતા મધ્યે ભોજન વિચ્છિતિ. ગદ્યમાં સાધર્મિક ભાઇઓની ભક્તિ સબંધી વિવેચન.

ભાષા કૃતિઓ—ચોપાઇ વિગેરે

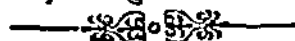
વ્યવહાર શુદ્ધિ ચોપાઇ	સંવત ૧૬૯૩
દ્રુપદી સતી સંબધ	સંવત ૧૭૦૦
આલોયણા છત્રીસી	અહમદપુર (અમદાવાદ)માં.સં. ૧૬૯૮

સમય વગરની કવિતાઓ

૧ જંબૂ રાસ.	૨ નેમિરાજીમતી રાસ.
૩ પ્રશ્નોત્તર ચોપાઇ	૪ શ્રીપાલ રાસ.
૫ હંસરાજ વચ્છરાજ ચોપાઇ	૬ પ્રશ્નોત્તર સાર સંગ્રહ.
૭ પદ્માવતી સઝાય.	૮ ચાર પ્રત્યેક બુદ્ધપર સ૦
૯ પાર્શ્વનાથ પંચકલ્યાણક સ્તવન	૧૦ પ્રતિમા સ્તવન.
૧૧ મુનિસુવ્રત સ્તવન.	

નાનાં નાનાં કાવ્યો—ગીતો વિગેરે

૧ નલદવદંતી, ૨ જિનકુશલસૂરિ, ૩ ઋષભનાથ, ૪ સનતકુમાર ૫ અર્હન્નક, ૬ સ્થૂલભદ્રજી, ૭ ગૌતમસ્વામી, ૮ ક્રોધનિવારણ, ૯ માનનિવારણ, ૧૦ મોહનિવારણ, ૧૧ માયાનિવારણ, ૧૨ લોભનિવારણ ૧૩ યતિ લોભનિવારણ, ૧૪ મનશુદ્ધિ, ૧૫-૧૬ જીવપ્રતિબોધ, ૧૭ આર્તિનિવારણ, ૧૮ નિંદાનિવારણ, ૧૯ હુંકારનિવારણ, ૨૦ કામિની વિશ્વાસ, ૨૧ જીવનટ, ૨૨ સ્વાર્થ, ૨૩ પારકી હોડનિવારણ ૨૪ જીવ વ્યાપાર, ૨૫ ઘડી લાખીણી, ૨૬ ગડિયાલા, ૨૭ ઉદ્યમભાગ્ય, ૨૮ મુક્તિગમન, ૨૯ કર્મ, ૩૦ નાવ, ૩૧ જીવદયા, ૩૨ વીતરાગ સત્યવચન, ૩૩ મરણભય, ૩૪ સંદેહ, ૩૫ સુતા જગાવણ ૩૬ પરમેશ્વર પૃચ્છા, ૩૭ ભણન પ્રેરણ, ૩૮ ક્રિયા પ્રેરણ, ૩૯ પરમેશ્વર સ્વરૂપ દુર્લભતા, ૪૦ જીવ કર્મ સંબંધ, ૪૧ પરમેશ્વર લય, ૪૨ નિરંજન ધ્યાન, ૪૩ દુ:ષમ કાલે સંયમ પાલન.

અનુલેખ.

સમયસુંદરના બીજા ગ્રંથો નામે ગાથાલક્ષણ અને અલ્પબહુત્વ ગર્ભિત મહાવીરસ્તવન હમણાં મારી નજરે પડ્યા—તે પૈકી ગાથા લક્ષણનો પાંચ પાનાનો ગ્રંથ વડોદરામાં મુનિ શ્રી હંસવિજયજીના ભંડારમાં નં. ૩૨૭ મોજૂદ છે તેની પ્રશસ્તિપરથી જણાય છે કે તે તેમણે સં. ૧૬૭૩ ના કાર્તિક સુદ પાંચમે મેડતામાં સ્વશિષ્ય હર્ષનંદનગણિ પ્રમુખ સાધુની સહાયથી રચ્યો છે, તે પ્રશસ્તિ આ પ્રમાણે છે.—

सं १६७३ वर्षे कार्तिक शुदि पंचम्यां श्री मेडता नगरे श्री बृहत् खरतर गच्छे भट्टारकशाखायां युगप्रधान श्री ५ जिनचंद्रसूरि विजयिराज्ये युगप्रधान श्री ५ जिनचंद्रसूरि प्रथम शिष्य पं० सकलचंद्र गणि शिष्य श्री समयसुन्दरोपाध्यायैः वा० हर्षनन्दन गणि प्रमुख साधुसहायैः नंदियट्टच्छंदो भांडागारे ज्ञानवृद्धयर्थे.................

અલ્પ બહુત્વગર્ભિત મહાવીર સ્તવન ૧૩ ગાથાનું પ્રાકૃતમાં છે અને તેપર સર્વોપરી સંસ્કૃત ટીકા રચી છે તે પ્રજ્ઞાપના સૂત્રના તૃતીયપદના પ્રથમ દ્વાર ઉપરથી રચ્યું છે છેવટે તે લખે છે કે અણહિલ્લપત્તન વાસ્તવ્ય સિદ્ધાન્તસૂક્ષ્મવિચાર રસિક ચોપડા ગોત્રીય પરીક્ષક (પરીખ) દેવજીની સમભ્યર્થનાથી આ કૃતિ રચાઈ (મુદ્રિત આત્માનંદ ગ્રંથ રત્નમાળાનું ૨૧ મું રત્ન-આત્માનંદ જૈનસભા ભાવનગર)

વિચારશતકની ૫૩ પત્રની એક પ્રત ઉક્ત હંસવિજયજી મહારાજના ભંડારમાં નં ૪૮૪માં વિદ્યમાન છે. (પંડિત લાલચંદભાઈના જણાવવા પ્રમાણે તે સુરતમાં પ્રકટ થઇ ગયેલ છે.)

कालिकाचार्य कथानी एक प्रत तेज भंडारमां नं. १७८९ नी जोवामां आवी. तेमां छेवटे ए प्रमाणे छे के:—

स श्री विधिचैत्यालय पूज्यमान श्री शांतिनाथ शासनाधीश्वर श्री वर्द्धमान तत्पट्टानुक्रमेण श्री सुधर्म्मास्वामि, तावत् युगप्रधान श्री जिनचंद्रसूरि श्री जिनसिंहसूरि श्री जिनराजसूरीणांप्रभावस्तेषां आज्ञया श्री संघ प्रवर्त्ततां ।

प्रद्द विक्रम संवति रसर्त्तु शृंगार संख्यके सहासि ।
श्री विरमपुरे रावल नृप तेजसी राज्ये ॥१॥

आथी जणाय छे के सं. १६६६ मां वीरमपुर-वीरमगाममां राउल राजा तेजसी राज्य करतो हतो त्यारे आ बालावबोधिका कथा रची.

वृत्तरत्नाकरवृत्तिनी प्रत पण तेज भंडारमां नं. १६३५ नी विद्यमान छे तेनी प्रशस्ति ए प्रमाणे छे के.—

वृत्तरत्नाकरे वृत्ति गणि: समयसुंदर: ।
षष्ठाध्यायस्य संबंध: पूर्णीचक्रे प्रयत्नत: ॥१॥
संवत् विधिमुखनिधि रस शशि संख्ये दीपपर्वदिवसे च ।
जालोर नाम नगरे लूणेया फसलार्पितस्थाने ॥२॥
श्रीमत् खरतर गच्छे श्री जिनचंद्र सूरय: ।
तेषां सकलचंद्राख्यो विनेय: प्रथमोऽभवत् ॥३॥
तच्छिष्य समयसुन्दर: एतां वृत्तिं चकार सुगमतरां
श्री जिनसागर सूरिं प्रवरे गच्छाधिराजेति ॥४॥

आमां ग्रथाग्र ११०० छे ने तेना लेखकनी प्रशस्ति ए प्रमाणे छे के स. १८५६ मिते वर्षे माव शुक्लपक्षे तिथौ चतुर्दश्यां क्षिति-

प्रज्ञाप्रकर्षः प्राग्वाटे इति सत्यं व्यधायि यः
येषां हस्तात् सिद्धिः संताने शिष्यशिष्यादौ ॥१३॥
अष्टलक्षानर्थानेकपदे प्राप्य ये तु निर्ग्रन्थाः
संसार सकल सुभगाः विशेपतः सर्वराजानां ॥१४॥
तेषां शिष्यो मुख्यो वादी इह हर्षनंदनो नाम्ना ।....

આ પરથી જણાય છે કે સમયસુન્દર મૂળ પ્રાગ્વાટ–પોરવાડ વણિક હતા, અને તેને આપેલા વિશેષણો–વચનકલા નિષ્ણાત (વકતા–વ્યાખ્યાતા) કવિ કલાનિષ્ણાત (કવિ), તર્ક, વ્યાકૃતિ– વ્યાકરણ, સાહિત્ય, જ્યોતિ૰ શાસ્ત્રોના જ્ઞાતા તથા સમયતત્વવિદ્–જિનસૂત્ર તેના સર્વ અર્થો પરથી કહી શકાય કે સાર્થક જ છે

સ ૧૬૭૭ના જ્યેષ્ઠ વદિ ૫ ગુરો–જિનરાજસૂરિએ મેડતામા પ્રતિષ્ઠા કરી તે વખતે સમયરાજઉ૰, વા૰ હર્ષપ્રમોદ, વા૰ સમયસુન્દર, વા૰ પુણ્યપ્રધાનાદિ સાધુઓ હાજર હતા જુઓ તેનો શિલાલેખ લેખાક ૪૪૭ પ્રાચીન જૈન લેખ સગ્રહ ભાગ ૨ જો મુનિજિનવિજય-જી સંપાદિત

સમયસુંદર કવિનો જન્મ સાચોરમા થયો હતો એ વાત તેમણે પોતેજ સીતારામ ચોપાઇના છઠા ખડની ઢાલ ત્રીજીમા જણાવી છે –

'મુજ જનમથી સાચોરમાહિ તિહા ચ્યાર માસ રહ્યાં ઉચ્છાહિ,
તિહાં ઢાલ એ કીધી એકેજ, કહે સમયસુદર ધરી હેજ '

આ પરથી જણાય છે કે તે ચોપાઇનો અમુક ભાગ સાચોરમા ચાતુર્માસ રહી કર્યો છે ને તેનો છેવટનો ભાગ મેડતામા રહી કર્યો છે.

સોનેરથી મુનિશ્રી ચતુરવિજયજીએ પોતાના સં. ૧૯૮૧ ના ભા૰ સુ૰ ૮ ના પત્રથી ઉપરની કડીપર મારૂં ધ્યાન ખેંચી એક અગત્યની હકીકત પૂરી પાડી છે તે માટે તેમનો હું ઉપકાર માનુ છુ

તા ૩૦ ૯–૧૯૨૫ મો ૰ દેશાઇ

પંડિત જયવિજય.

૧

વિક્રમની સત્તરમી સદીના પૂર્વાર્ધમા જૈનોમા તપગચ્છના આચાર્ય હીરવિજયસૂરિ એક પ્રભાવક પુરૂષ થઇ ગયા, અને તેમના અનેક સુકૃત્યો–શાસનપ્રભાવનાં કાર્યો, તેમના અતિ સખ્યક વિદ્વાન્ શિષ્યોનુ મડળ અને મોગલ સમ્રાટ્ અકબર બાદશાહ પર પાડેલી ઉત્તમ છાપ વગેરે હકીકત અનેક ગ્રથોમાથી (જુઓ મુખ્યપણે સસ્કૃતમા સટીક હીરસૌભાગ્ય મહાકાવ્ય, ઋષભદાસકૃત હીરવિજયસૂરિ રાસ, અને મુનિશ્રી વિદ્યાવિજયકૃત સૂરિશ્વર અને સમ્રાટ્) મળી આવે છે તે પરથી યથાયોગ્યપણે જૈન પ્રભાવની દૃષ્ટિએ આ સદીનો પૂર્વાર્ધ 'હૈરક યુગ' કહી શકાય તેમ છે વિક્રમની સત્તરમી સદી સબધે કેટલુક 'કવિવર સમયસુંદર' એ નિબધમા લખાઇ ગયુ છે

શકુનશાસ્ત્ર ચોપઇ–શુકન ચોપઇ સ ૧૬૬૦ મા જયવિજયે રચી અને તેમાં તે કર્તાએ અતપ્રશસ્તિમા પોતે 'વિબુધમુખ્યદક્ષ' પડિત દેવવિજયના શિષ્ય હતા એટલો જ પોતાનો પરિચય આપ્યો છે પહેલી નજરે જોતા આટલા ઉપરથી એટલુ જ અનુમાન થઇ શકે કે પોતાના અને સ્વગુરૂના નામને અતે 'વિજય' એ હોવાથી, તેમજ રચનાકાલ તપગચ્છના ઉપરોક્ત પ્રભાવક ધુરધર આચાર્ય હીરવિજય સૂરિના–હૈરકયુગ–ની આસપાસ હોવાથી–તે 'વિજય' પદ તપગચ્છના સાધુઓને જ તે કાલથી પ્રાય લગાડાતુ હોવાથી કર્તા તપગચ્છના હોવા ઘટે

વિશેષ શોધખોળ કરતા જયવિજય અને તેમના ગુરૂ દેવવિજય સબધે ઘણુ મળી આવે છે દેવવિજય શિષ્ય જયવિજયે આ કૃતિ ઉપરાંત સસ્કૃતમા શોભન સ્તુતિ પર શ્લોક ૨૩૫૦ મા સ ૧૬૬૪ મા વિજયસેન સૂરિના યુગપ્રધાન સમયે ને વિજયદેવ સૂરિના યૌવરાજ્યે

વૃત્તિ રચી છે (કે જે સ્તુતિપર સિદ્ધિચંદ્રગણિએ પણ ૨૨૦૦ શ્લોકમા તે સમયમા જ-યુગમાજ વૃત્તિ રચી છે અને જે સ્તુતિ તે વૃત્તિ તથા બીજી અવસુરિ સહિત કાવ્યમાલાના સાતમગુચ્છકમા મુદ્રિત થયેલી છે) એક પંડિત જયવિજયે સવત્ ૧૬૭૭ મા ૩૫૭૨ શ્લોકમા કલ્પસૂત્રપર કલ્પદીપિકા નામની ટીકા રચી છે કે જે ટીકા ભાવ વિજયગણિએ શોધી છે આ બન્ને તેમજ એક બીજા જયવિજય એક છે કે ભિન્ન તે હવે પછી ચર્ચીશુ

૨.

ગુરૂ પરપરા

જયવિજયના ગુરૂ દેવવિજય કોણ હતા અને તેમની ગુરૂ પરપરા શુ હતી તેમા ઉતરતા નીચેનો ઇતિહાસ મળી આવે છે —

૧ ભાવવિજયજી—તે વિમલહર્ષ ઉપાધ્યાયના શિષ્ય મુનિવિમલના શિષ્ય હતા તેમણે સં ૧૬૮૯ મા ઉત્તરાધ્યયન સૂત્ર પર વૃત્તિ રોહિણી નામના નગરમા રચી પૂર્ણ કરી (કે જેમા તેના સતીર્થ્ય વિજયહર્ષે સહાય કરી હતી આ શ્રી વલ્લભવિજય સૂરિના પ્રયાસથી પ્રકાશિત થઇ ગઇ છે) ભાષામા તેમણે સં ૧૬૯૬ મા ધ્યાનનિરૂપણ ચોપઇ રચી છે ને બીજા સ્તવનાદિ કર્યા છે જુઓ જૈન ગૂર્જર કવિઓ ન ૫૫૩ તેઓ સમર્થ વિદ્વાન્ હોવાથી બીજા વિદ્વાનો પોતાની કૃતિઓ તેમની પાસે શોધાવતા તેમણે જયવિજયની કલ્પદીપિકાનુ સશોધન કરવા ઉપરાત વિનયવિજય ઉપાધ્યાયે સં ૧૬૯૬ મા રચેલી કલ્પસૂત્ર પરનીજ ટીકા નામે સુબોધિકા શોધી હતી અને તેજ વિનયવિજયનો સં ૧૭૦૮ મા જૂનાગઢમા પુરો કરેલો મહાગ્રથ નામે લોકપ્રકાશ પણ શોધી આપ્યો હતો કે જેમા છેવટે તે વાત આ રીતે આપી છે કે—

'ઉત્તરાધ્યયન વૃત્તિકારકૈ સુગુરુ ભાવવિજયાખ્યવાચકૈ
સર્વશાસ્ત્રનિપુણૈર્યથાગમ, ગ્રથ એષ સમશોધિ સોદ્યમૈ ॥૩૭॥

આ ભાવવિજયે વિજયાણદ સૂરિનેજ ગચ્છપતિ સ્વીકારેલ છે જુઓ તેની ઉત્તરાધ્યયન વૃત્તિની પ્રશસ્તિ

તેમણે સં ૧૭૨૮ મા વિજયાદશમીને દિને વિદ્યાપુર-બીજાપુરના રહી ષટ્પ્રકરણ કથા સસ્કૃતમા રચી છે (પ્ર૦ આત્માનંદ સભા)

દક્ષિણમાં આવેલા દેવગિરિમાં ન્યાયશાસ્ત્રનો અભ્યાસ કરવા અર્થે હીરવિજયસૂરિ (તે વખતના હીરહર્ષ), ધર્મસાગરજી અને રાજવિમલજી એ ત્રણ સાથેજ ગયા હતા, અને સાથેજ ભણીને ગુરૂવર્ય-ગચ્છાધિરાજ વિજયદાનસૂરિ પાસે આવ્યા હતા. વિજયસૂરિએ આ ત્રણ પૈકી હીરહર્ષને આચાર્ય પદવી આપીને હીરવિજયસૂરિ નામ આપ્યું કે જેમા ધર્મ-સાગરજીએ પોતાની અનુમતિ આપી હતી. આ ધર્મસાગરજીને સં. ૧૬૧૭ માં જિનશાસનમાંથી બહિષ્કૃત કર્યા.

ધર્મસાગરજી સબધમાં થોડુ ઘણુ ' કવિવર સમયસુદર ' પરના નિબધમાં કહેવાઇ ગયુ છે, થોડુ ક અહીં પ્રસ્તુત લઇએ તો "ધર્મસાગર ઉપાધ્યાયે કુમતિકુદ્દાલ નામનો એક નવો ગ્રથ બનાવી નવો પથ માંડવા પ્રયત્ન કર્યો તેઓ પોતાના વખાણ અને બીજા પક્ષની નિન્દા કરવા લાગ્યા તેમના ગ્રથમાં ધર્મથી ઘણુ વિપરિતપણુ જોવામાં આવ્યુ અને તેવી પરૂપણા પણ કરવા લાગ્યા આ વાતની જ્યારે વિજયદાનસૂરિને ખબર પડી, ત્યારે તેમણે વીસલનગર આવીને, નગરના ઘણા લોકોની સાક્ષીએ તે ગ્રથને પાણીમાં બોળાવી દીધો ગુરૂ આ-ગ્નાવી આ ગ્રથ સૂરચદ પન્યાસે પાણીમાં બોળ્યો હતો. " આમ સામા પક્ષના દર્શનવિજય પોતાના વિજયતિલકસૂરિ રાસમાં જણાવે છે. જ્યારે સાક્ષરશ્રી મુનિ જિનવિજયજીએ એક સ્થળે જણાવ્યુ છે કે.-

'મહાન્ મુગલ સમ્રાટ્ અકબર બાદશાહના દરબારમા ઉત્તમ આદર પ્રાપ્ત કરનાર જગદ્ગુરૂ શ્રી હીરવિજયસૂરિના શાસનકાલમાં તપા ગચ્છમાં જે અનેકાનેક પ્રૌઢ પડિતો થઈ ગયા છે તેમાં ધર્મસાગર ઉપાધ્યાય સૌથી પ્રથમ નામ લેવા યોગ્ય છે તેઓ પોતાના સમયના ઉત્તમ વિદ્વાન્ અને લેખક, અપ્રતિમ લાગણી અને જુસ્સાવાલા, સ્વસપ્રદાયના અસાધારણ અભિમાની અને અન્યમતાસહિષ્ણુ હતા તેમનો શિષ્ય-સમુદાય પણ મોટી સખ્યાનો હતો અને પ્રમાણમા વિદ્વત્તા પણ તેમાં યથેષ્ટ હતી ઉપાધ્યાયજીનો સ્વભાવ ઉગ્ર અને એક નીડર અને તીવ્ર

બીજા મતો-સંપ્રદાયો સાથે વાદ વિવાદ કરવામાં અત્યંત રસવાળો હતો. તેમના આવા સ્વભાવને લીધે તેઓ જેમ પોતાના અનેક પ્રશંસકોની પ્રીતિ મેળવી શક્યા હતા તેમ અનેકોની અપ્રીતિના પણ ભાજન થયા હતા. બીજા મતો અને સંપ્રદાયો તો તેમના પ્રતિ વિરોધભાવવાળા હોય તેમાં શું આશ્ચર્ય, પણ સ્વસંપ્રદાયનો પણ કેટલોક વિશિષ્ટ ભાગ તેમનો સખ્ત વિરોધી હતો. ખુદ ગચ્છાધિપતિ પણ કદીકવાર તેમની પ્રકૃતિ અને કૃતિથી ખેદ પામતા હતા. અનેક વાર તેમને ઉપાલંભો અપાણા અને ફરીવાર તેમ ન બને તે લા માટે હિતવચનો કહેવાણા. જેમ તેમના રચેલા કેટલાક ગ્રંથોની સ્વયં ગચ્છાધિપતિએ બહુ પ્રશંસા કરી છે તેમ કેટલાક ગ્રંથોને જલશરણ પણ કરવા પડ્યા છે। [તેમની સાથે સંબંધ ધરાવનારા ઇતિહાસ ઘણા વિસ્તૃત પ્રમાણમાં ઉપલબ્ધ થાય છે. તેમની અનુકૂલ અને પ્રતિકૂલ બંને બાજુએ લખાયેલા ઘણાક ઉલ્લેખો ગ્રંથો અને છુટક નિબંધો-પ્રબંધોમાં મળી આવે છે. તેમના જેવા એકંદર રીતે સમર્થ સાધુ પુરૂષના જીવનની સમગ્ર સામગ્રી એકત્ર કરી જનસમાજની સન્મુખ મૂકવાની ખાસ આવશ્યકતા છે]

પણ આટલું તો જણાય છે કે ધર્મસાગર કે જેઓ ઘણા વિદ્વાન્ પણ ઉગ્ર સ્વભાવી હતા તેમણે તપગચ્છ સિવાય અન્ય ગચ્છોના ઉપર અનેક કુમતાનાળ ગ્રંથો ને વિરોધી પ્રરૂપણાઓ કર્યા જ કરી. તેથી આખા શ્વેતામ્બર તપગચ્છીય સંપ્રદાયમાં બહુ ઝગડા થયા. કુસંપને અંતે તડ પડ્યા. તપાગચ્છાચાર્ય હીરવિજયસૂરિ અને વિજયસેનસૂરિએ બીજા ગચ્છ સાથેના મહા વિગ્રહ ઉત્પન્ન થવાના સંપૂર્ણ સંભવનો વિચાર કરી ધર્મસાગર સામે વિરોધ દાખવ્યો. ત્યારપછીના વિજયદેવસૂરિ અમુક વખતે ધર્મસાગરમાં ભળ્યા એટલે તાગ ની અંદર ઝગડો તીવ્ર રૂપ પકડ્યું. આ સર્વ વાત શ્રી ત થી મુનિશ્રી વિદ્યાવિજયજીએ ઐતિહાસિક રાસ સંગ્રહ ભાગ ૪ થામાં આનો

વિજયતિલકસૂરિ રાસની પ્રસ્તાવનામા ચર્ચી છે તે જોઇ લેવા વાચકને ભલામણ છે ²

---

૨ મુનિશ્રી જિનવિજયજી પ્રાસગિક ઉદ્ગારો કાઢે છે —'આજના સભ્યમન્ય જમાનામા ઘણાખરા વિદ્વાનોનો ધર્મની બાબતમા આવી ઉગ્ર પ્રકૃતિવાલા પુરુષોપ્રતિ આદરભાવ ઓછો દેખાય છે તેમજ મત-મતાતરો તરફ ખડન-મડનની દૃષ્ટિએ લખાયલા વિચારોની કીંમત પણ ઓછી અકાય છે સ્વય આ પક્તિઓ લખનાર પણ કેટલેક અંશે આવીજ કોટિમા ગણાય તેવો છે પરન્તુ તાત્વિક દૃષ્ટિએ વિચારતા તેમજ દેશકાલની પરિસ્થિતિનુ અવલોકન કરતા જણાય છે કે કેટલીક વખતે તેવી પ્રકૃતિવાલા મનુષ્યો અને તેના વિચારો પણ પોતપોતાના જનસમુદાયો અને ધર્મવિચારોને ઘણા અનુકૂલ થઇ પડે છે પાશ્ચાત્ય પ્રજાના સસર્ગ અને શિક્ષણના પ્રતાપે આજે ભારતીય જનતામાથી આત્માભિમાન અને ધર્માભિમાન ઘણાજ શિથિલ થઇ ગયા છે અને તેના લીધે સ્વાભાવિક રીતેજ અમારામાથી લાગણીઓનો અભાવ થઇ ગયો છે, પરન્તુ જ્યા સુધી અમારી ઉક્ત સ્થિતિ ન હતી ત્યાસુધી અમારામા તેવી લાગણીઓ પણ સતત જાગ્રત હતી એ લાગણીઓના પ્રતાપેજ અમે અમારૂ વ્યક્તિત્વ (આર્યત્વ) અત્યાર સુધી ટકાવી રાખ્યુ છે જેમ રાષ્ટ્રની બાબતમા એ પરિસ્થિતિ છે તેમ ધર્મની બાબતમા પણ એ નિયમ લાગુ પડે છે આગળના જમાનામા એટલે પશ્ચિમીય

આ ધર્મસાગરના ખંડનાત્મક-આક્ષેપાત્મક ગ્રંથોને લીધે થોડા સમયનો સ્પર્શ આખા તપગચ્છના તે વખતના સમુદાયને થયો. અમુક તેના અને અમુક સામેના એમ બે પક્ષો પડ્યા. બંને પક્ષની તટસ્થ ગાઇ વિસ્તાર હશે.

ઉપરોક્ત રાજવિમલ ધર્મસાગરના એક વખતના સહાધ્યાયી હોવા છતાં તે તેમની સાથે ભળ્યા નહિ અને પોતે ગચ્છપતિ વિજય-દાન સૂરિના કહેવા આજ્ઞા પ્રમાણે પોતાની માન્યતા રાખી. આ રાજવિમલ ઉપાધ્યાયના મુનિવિજય નામે એક વિદ્વાન્ શિષ્ય હતા તે મૂળ વીસનગરના રહીશ વણિક દેવદત્ત ને તેની ભાર્યા સોભાઇના પુત્ર સંસાર પક્ષે થતા હતા. તેઓ કવિ હતા. હીરવિજય સૂરિએ શત્રુંજયની પ્રસિદ્ધ યાત્રા અનેક સો-લાખો માણસના સમુદાય સાથે સં. ૧૬૪૮ માં કર્યા પછી ત્યાંથી ઉના જઇ ચોમાસુ કર્યું અને ત્યાં સાહ લખરાજે ઘણા દ્રવ્યનો વ્યય કરી સૂરિજીના હાથે મહિમા પ્રતિષ્ઠાઓ કરાવી અને એ મુહૂર્ત ઉપર કવિ મુનિવિજયને ગુણવાન્ જાણી પોતાની પાસે બોલાવી સૂરિએ વાચક-ઉપાધ્યાય પદ આપ્યું હતું. આ મહોપાધ્યાય મુનિવિજયે વિજયસેનસૂરિને પ્રશ્નો પૂછ્યા હતા તે તેના તે સૂરિએ આપેલા ઉત્તર સહિત 'સેન પ્રશ્ન'માં નોંધ્યા છે (જુઓ પ્રશ્નો ૭ થી ૧૨ પૃ. ૧-૨)

આ મુનિવિજય ઉપાધ્યાયને બે શિષ્યો નામે દેવવિજય અને દર્શનવિજય હતા. આ બેમાં દર્શનવિજયે ગૂજરાતી ભાષામાં બે કૃતિઓ નામે પ્રેમલાલચ્છી રાસ અથવા ચંદ ચરિત સં. ૧૬૮૯ કાર્તિક શુ. ૧૦ બુરહાનપુરમાં (પ્રકાશિત આનંદકાવ્ય મહોદધિ મૌક્તિક

રચનાના સ્થાન આધુનિક પરિસ્થિતિજ મુખ્ય નિમિત્ત દ્વેષ-તોફાન નથી એમ પ્રતિષ્ઠા તો ન્યૂન થતી જ નથી. માટે તેવી વ્યક્તિઓ અને તેના ઇતિહાસ જો ઉપલબ્ધ થાય તો તેમનો પરિચય કરવા કરાવવાની ખાસ આવશ્યકતા છે—આત્માનંદ પ્રકાશ વીરાત્ ૨૪૪૪ કાર્તિકનો અંક પૃ. ૧૫

૧ લું અને જેનુ સુંદર અવલોકન રા. હરગોવિનદાસ કાંટાવાળાએ સાહિત્યના સને ૧૯૧૪ ના મેના અંકમાં કર્યું છે) અને વિજયતિલક સુરિરાસ સં. ૧૬૯૭ પોસ સુદિ રવિવારે બુર્હાનપુરમાં (ઐતિહાસિક રાસ સંગ્રહ ભા. ૪ માં મુદ્રિત અને જેની કવિની પોતાની હસ્તલિખિત પ્રતિ લીંબડીના ભંડારમાં મોજૂદ છે) રચી પૂર્ણ કર્યો છે. અને દેવવિજય તે આપણા જયવિજયના ગુરૂ-દીક્ષા ગુરૂ.

3.

ગુરૂપરિચય

દેવવિજય એક સારા કવિ અને સસ્કૃતજ્ઞ વિદ્વાન્ સાધુ હતા તેમણે સ ૧૬૫૨ માં સસ્કૃતમાં રામચરિત્ર-રામાયણ ગદ્ય શ્લોક ૫૦૦૦ માં, પદ્ય ચરિત્ર શ્લો ૨૨૦૦ માં, સ ૧૬૬૦ માં ગદ્ય પાંડવ ચરિત્ર શ્લોક ૯૫૦૦ (મુદ્રિત), સ ૧૬૬૬ માં દાનતપાદિ કુલક પર ધર્મરત્નમઞ્જૂષા નામની વૃત્તિ શ્લોક ૧૨૦૧૬ માં, સ ૧૬૭૦ માં મહા સુદ ૩ તરણિવાસરે સાનતિ શતસ્થાનક વૃત્તિ, અને અર્હન્જિન સહસ્રનામ રચ્યાં છે આ દેવવિજય ગણીએ પોતાની વિજયસેનસૂરિ રાજ્યે અને વિજયદેવસૂરિ યૌવરાજ્યે રચેલી ઉક્ત સાતતિશત સ્થાનક વૃત્તિના કાર્યમા શિષ્ય જયવિજયજીની સશોધક તરીકે સાહાય્ય લીધી હતી આ વૃત્તિ આત્માનદ સભા- ભાવનગરે છપાવી છે આત્માનદ ગ્રંથમાલા રત્ન ૬૮ આ રીતે ગુરૂ અને શિષ્ય બને નિપુણ સસ્કૃત ભાષાજ્ઞ હતા દેવવિજય નામના સાધુએ કેટલાક પ્રશ્નો હીરવિજયસૂરિને અને વિજયસેનસૂરિને પૂછયા હતા તે તેના ઉત્તર સહિત હીરપ્રશ્નોત્તર અને સેન પ્રશ્નમાં વિદ્યમાન છે આ બને દેવવિજય એક યા વિભિન્ન હોય

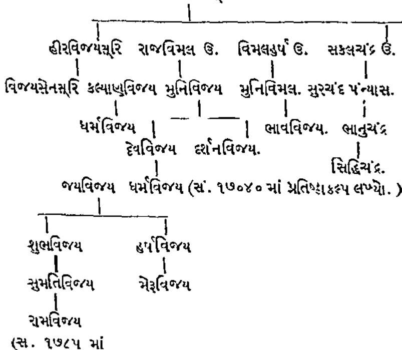
સં. ૧૬૭૬ માં આચાર્ય વિજયતિલકસૂરિ જ્યારે શિરોહી આવ્યા ત્યારે ત્યાં આ દેવવિજય બાવન મુનિઓ સાથે આવ્યા હતા અને

તેમનામાં ભળ્યા હતા. આ પ્રમાણે તે સૂરિને અનેક ગીતાર્થ મુનિઓ ધર્મસાગરના–સાગરમતનો ત્યાગ કરી આવી મળ્યા વિજયતિલકસૂરિ રાસ જુઓ (આ પરથી અનુમાન થાય છે કે દેવવિજય પહેલા સાગરમતમાં હતે) પછી શુભ મુહૂર્તે વિજયતિલકસૂરિએ ઘણાઓને જુદી જુદી પદવી આપી તેમાં આ દેવવિજયને વાચક પદ આપ્યું તેજ વર્ષમાં વિજયતિલકસૂરિએ સોમવિજય વાચકના શિષ્ય કમલવિજયજીને આચાર્યપદ આપી તેનું વિજયાનંદસૂરિ એ નામ રાખી તેમને ગચ્છનો ભાર સોંપી બીજે દિવસે સ્વર્ગવાસ કર્યો (સં ૧૬૭૬ પોષ શુદિ ૧૪) વિજયાનંદસૂરિ અને વિજયદેવસૂરિને મેળ થયો સં ૧૬૮૧ ના પ્રથમ ચૈત્ર શુદ ૯ ત્યારપછી પાછો બને વચ્ચે સં ૧૬૮૨ મા વિભેદ પડ્યો વિજયદેવસૂરિ ગચ્છભેદ કરી ધર્મસાગરને ગચ્છમા લઈ દેવસૂરિ જુદા થયા એક બાજુ વિજયદેવસૂરિ અને બીજી બાજુ વિજયાનંદસૂરિ—એમ બે પક્ષો પડ્યા એક 'દેવસૂર' પક્ષ અને બીજો 'આણંદસૂર' પક્ષ ગણાયો

દેવવિજયવાચક વિજયાનંદસૂરિની આજ્ઞામાં રહેતા નાગ્યા એટલે તેમણે વિજયદેવસૂરિએ સાગરનો પક્ષ લીધો તેથી તેમની સાથેનો સંબંધ છોડી વિજયાનંદસૂરિને ગચ્છપતિ માન્યા (આ પરથી એટલું જણાય છે કે દેવવિજય વાચક પહેલા વિજયદેવસૂરિની આજ્ઞા નીચે ને પછી સં ૧૬૭૬ મા વિજયાનંદસૂરિની નીચે આવ્યા આચાર્ય સમયમાં સાગરના મત ગોને નીચે ખળભળાટ હતો તેથી જયવિજયે પોતાની આ ચોપાઈમા પોતે દેવવિજયના શિષ્ય છે એમ જ હી દેવવિજયની ગુરુ પરંપરા આપ્યા વગરજ સંતોષ માન્યો હોય એ મનવા જેગ છે)

૪

ઉપર જણાવેલી સાધુ વ્યક્તિઓ તથા હવે પછી આવતા ભાનુચંદ્રાદિ માટેનું નીચેનું વંશવૃક્ષ ઉપયોગી થઈ પડશે

(સં. ૧૭૮૫ માં

૫.

જયવિજયે પ્રસિદ્ધ વાચક કલ્યાણવિજય[3] ના શિષ્ય ધર્મવિજય

---

3 કલ્યાણવિજય—લાલપુરમા સંઘપતિ હરખાશાનો તેની ભાર્યા પૂંજીનો પુત્ર નામ ઠાકરશી જન્મ સં. ૧૬૦૧ આસો વદ ૫ સોમ. દીક્ષા હીરવિજય સૂરિ પાસે મહેસાણામા સં. ૧૬૧૬ વૈશાખ વદ બીજ—નામ કલ્યાણવિજય; પાટણમા ઉપાધ્યાય પદ સં. ૧૬૨૮ ના ફાગણ વદિ ૭-ખંભાત, અમદાવાદ જઇ પછી પાટણમા બિંબ પ્રતિષ્ઠા કીધી. પછી વાગડ માલવમા ફર્યા, વાગડમા અંતરીના પાર્શ્વ (અાંતરીઆ પ્રભુ) ને વંદી કીકાભટ પાસે બિંબ પ્રતિષ્ઠા. ત્યાથી ઉજ્જેની-મક્ષીજીપાર્શ્વ. પછી મંડપાચલ (માંડવગઢ), વટવાણુ તીર્થ, ખરહાનપુર, દેવગિરિ ચોમાસું, પેઠણ, ત્યાથી હીરવિજયસૂરિને સાદડી મળ્યા. હીરવિજયસૂરિ

વાચક પાસે અભ્યાસ કર્યો હતો (જુઓ પંડિત લાલચંદ ભગવાનદાસ ગાંધીનો અપ્રસિદ્ધ ગ્રંથકારોનો પરિચય—જેસલમેર ભંડાર સૂચિ પૃ ૬૭) આ વાત પોતે પોતાની શોભનસ્તુતિ વૃત્તિમા જણાવે છે જુઓ તે વૃત્તિનો ઉલ્લેખ સ્વ ડૉ રામકૃષ્ણ ભાંડારકરના ૧૮૮૩–૮૪ નો રિપોર્ટ પૃ ૧૫૬ ને ૨૮૪ કે જેની પ્રત સં ૧૬૯૯ ની લખેલી ભાંડારકર ઇન્સ્ટીટ્યુટમાં છે આ હકીકત જયવિજયનાજ શિષ્ય શુભવિજયના શિષ્ય સુમતિવિજયના શિષ્ય [4]રામવિજયે પોતાના અમદાવાદમાં સં ૧૭૮૫ વૈશાખ શુદ ૭ ગુરૂને દિને રચેલા ગૂર્જરાતી ભાષામાંના મહારાસ નામે શાંતિજિનરાસમાં પોતાની અંત પ્રશસ્તિ આપી છે તે પરથી જણાય છે કે—

શ્રી ગુરૂ હીરસૂરિસર શિષ્ય કલ્યાણ વિજય ઉવજ્ઝાય પુરંદર
દિન દિન ચઢતિ જગીસા—
શા રૂપાનંદન સોભાગી, સાચો વડ વૈરાગી
સંમતિ અરથ વિચાર સદગુરૂ, સાચો શુભમતિ રાગી—
માત કુંઅરબાઇ કુખે જાયો, નામે નવનિધિ થાએ,
વાચક ધર્મવિજય વર તેહના, દીપે અધિક સવાઈ—
તસ અંતેવાસી ગુણ એ ભરિયા, મોલ ન મોલે નિરૂઆ,
શ્રી જયવિજય વિબુધ શ્રુત દરિયા પાને સુધી કિરિયા

અકબર પાસે ગયા કલ્યાણવિજયે વૈરાટમાં મોટી પ્રતિષ્ઠા કરી પછી ગૂજરાતમાં વિહાર કર્યો અહીંસુધી વાત સં ૧૬૫૫ ના આસો નાશ ૫ ને દિને તેના શિષ્ય જયવિજયે રચેલા કલ્યાણવિજય રાસમાં આપી છે જુઓ મારી જૈન ઐતિહાસિક રાસમાળા ભા ૧ લો

[4] રામવિજય—તેમણે શાંતિજિનરાસ ઉપરાંત સં ૧૭૯૮ ના સ્વર્ગસ્થ થયેલા સાગરગચ્છના આચાર્ય લક્ષ્મીસાગરસૂરિનો રાસ રચ્યો છે (જુઓ મારી જૈન ઐ રા ભાગ ૧ લો) ને તે ઉપરાંત ચોવીશી રચી છે સંસ્કૃતમાં ઉપદેશમાળા પર વિસ્તૃત ટીકા લખી છે કે જેનુ ભાષાંતર જૈ ધ પ્રસારક સભા ભાવનગરે છપાવેલ છે

તસ પદ પંકજ ભમર સરિસા, શ્રી શુભવિજય કવીશા,
ગુણ ગંભીરમ મેરૂ ગિરીશા, શ્રુત જલસિંધુ મુનીશા–
તસ ચરણાંબુજ સેવક સુંદર, શુભ કિરિયા ગુણશૂરા,
સાધે યોગ અભ્યાસ અખંડિત નહિ ગુણરયણે અધૂરા–
મહિમાવંત મહંત મુનીસર, ચરણ નમે અવનીશા,
શ્રી ગુરૂ સુમતિવિજય ઉપગારી, વ્રતપો કોડિ વરીશા–
તે શ્રી ગુરૂ મહિમાનિધિ સાનિધિ, રાસ રસિક મે નિપાયા,
શાંતિ પ્રભુ ગુણરાશિ ભણતાં, નવનિધિ આણંદ પાયા.

આ રીતે ધર્મવિજયના અંતેવાસી જયવિજય અને જયવિજયના વિદ્યાગુરૂ ધર્મવિજય એ વાત પૂરવાર થાય છે

સંવત્ ૧૬૩૯ ના જ્યેષ્ઠ વદિ ૧૨ ને દિને અકબર બાદશાહના આમંત્રણથી હીરવિજય સૂરિએ બાદશાહને મળવા માટે ફત્તેહપુર સીક્રીમાં પ્રવેશ કર્યો તે સંસ્મરણીય દિવસે સૂરિ સાથે ૬૭ સાધુઓનો સમુદાય હતો તે પૈકી જયવિજય (કલ્પદીપિકાના કર્તા) અને મુનિવિજય (આપણા ચરિત્રનાયકના પ્રગુરૂ) પણ સાથે હતા જુઓ ઋષભદાસકૃત હીરવિજયસૂરિ રાસ પૃ ૧૦૮ પરની નીચેની કડીઓ —

" જસવિજય જયવિજય પંન્યાસ, કલ્પદીપિકા કીધી ખાસ,
લાભવિજય ગણી ને મુનિવિજે, ધનવિજય ચેલો અતિ ભજે "

આમાંના જયવિજયને પંન્યાસ અને કલ્પદીપિકાના કર્તા તરીકે ઓળખાવેલ છે તે ઓળખાવવા અર્થે જ, કારણ કે પંન્યાસ પદવી સં. ૧૬૪૭ માં (નીચે જુઓ) મળી હતી અને કલ્પદીપિકાની રચના સં. ૧૬૭૭ માં કરી હતી એટલે સીક્રી પ્રવેશની પછી જ આ સંબંધમાં પંડિત લાલચંદ જણાવે છે કે કલ્પદીપિકા (કર્તાના હાથની લખેલી પ્રત વડોદરાની સેંટ્રલ લાયબ્રેરીના સંગ્રહમાં છે) ના રચનાર જયવિજય વાચક વિમલહર્ષ (વિજયસેનસૂરિ–વિજયતિલકસૂરિ–વિજયાનંદસૂરિના શિષ્ય) ના શિષ્ય હતા એટલે આપણા ચરિત્રનાયક

ગાંધીનું કાર્ય કરનાર સંઘમાં મુખ્ય-અગ્રણી એવા એક સંઘરત્નના પુત્ર જોગીદાસના ભણવા માટે-અભ્યાસ માટે આ કૃતિ રચી છે.

આમાંનું ગિરિપુર તે હાલનું ને તે વખતનું પણ ડુંગરપુર; કે જેને ચિતોડના રાવલ વંશના રાવલ વીરસિંહે પોતાના પૌત્ર ડુંગરસિંહના નામ પરથી વસાવ્યું હતું. ડુંગરસિંહજી પછી કર્મસિંહ, કાન્હડદેવ, પત્તાજી, ગેવાજી, સોમદાસજી, ગંગાસિંહજી થયા; ત્યારપછી ઉદયસિંહ પહેલા થયા કે જે સં ૧૫૮૮ માં મહારાણા સંગ્રામસિંહજી સાથે બાબરનું બયાના પાસ યુદ્ધ થયું તેમાં લડતાં સ્વર્ગસ્થ થયા. પછી તેનો પુત્ર પૃથ્વીરાજ એક કે જેની સાથે નાના ભાઈ જગમાલને અણબનાવ થતા ગૂજરાતના બાદશાહે ચઢાઈ કરી મોટાને દબાવી નાના ભાઈને અર્ધું રાજ્ય અપાવ્યું કે જે અર્ધું રાજ્ય વાંસવાડાનું ત્યારથી જૂદું થયું પૃથ્વીરાજ પછી આસકરણજી, અને તેના પછી સહસમલજી થયા તેજ ઉપરોકત પ્રશસ્તિમાં વર્ણવેલ સહસ્રમલજી, અને ત્યારપછી કર્ણસિંહજી થયા તે ઉપર વર્ણવેલ પુંજરાજ; ત્યારપછી પુંજાજી, ગિરિધરજી, અને જસવંતસિંહજી થયા. આ જસવંતસિંહજીના રાજ્યમાં ભીમાશાએ ધુળેવ-કેશરીઆજીનો સંઘ કાઢ્યો હતો. (જુઓ ભીમ ચોપાઈ રચ્યા સં. ૧૭૪૨ એ રાસ સંગ્રહ ભાગ ૧ કે જેમાં વાગડદેશ-ગિરિપુર-ડુંગરપુર ને તેનાનું સારું વર્ણન કર્યું છે)

વિશેષમાં ઉપરોક્ત વાગડ દેશ અને તેના ગિરિપુર નગર સબંધે કહેવાનું કે સં. ૧૫૧૫ માં ગચ્છનાયક પદ પામેલા તપગચ્છના પ૩મા પટધર લક્ષ્મીસાગરસૂરિના માટે પટ્ટાવલિમાં જણાવવામાં આવ્યું છે કે તે "સૂરીના ઉપદેશ થકી વાગડદેશે ગિરિપુર નગરે સા. સાલ્હે શ્રી નવીનપાર્શ્વપ્રાસાદ નિપજાવ્યો." આ પરથી તે નગરનાં નવીન પાર્શ્વનાથનું મંદિર પણ હતું. જોઈએ આ વાગડ દેશમાં વડીઆર નામનું એક નગર આવેલું છે કે જ્યાં તપગચ્છના આચાર્ય શ્રી સોમદેવસૂરિ (ઉક્ત લક્ષ્મીસાગરસૂરિના સમકાલીન) નો સ્વર્ગવાસ

થયો હતો. જુઓ જૈન સાહિત્ય સંશોધક ખંડ ૧ અંક ૩ માં આપેલ વીરવંશાવલિ પૃ. ૪૯ અને ૫૦. ઉક્ત લક્ષ્મીસાગરસૂરિના વર્ણન રૂપેનું ગુરૂગુણરત્નાકર કાવ્ય છે તેમાં પણ ત્રીજા સર્ગના ૩-૪ શ્લોકમાં ઉક્ત ગિરિપુર અને આ સાલ્હના સંબંધમાં આ પ્રમાણે ઉલ્લેખ છે:—

अत्र प्रथममुकेशज्ञातीय साह. साल्हविहितविस्तरः प्रोच्यते ।

प्रासादसौधर्द्धि विधूततावित्र-
च्छायाभरे श्री गिरिपूर्वके पुरे ।
श्री सोमदासावनिजा निमंत्रिणा
धर्मिष्ठधुर्येण च साल्ह साधुना ॥३॥
खाक्षिक्षमा(१२०)मानमणोरुपित्तला
निर्मापिता या जिनमूर्त्तिरुज्ज्वला ।
तस्याः परस्या अपि विम्बसन्तते-
श्चक्रे प्रतिष्ठा प्रथमं महेन यैः ॥४॥

—મંદિરો અને મહેલોથી હરાવેલ છે સ્વર્ગ જેણે એવા ગિરિપુર (ડુંગરપુર) માં સોમદાસ રાજા (ઉપર જણાવેલા છે તે) ના મંત્રી સાલ્હ સાધુએ પિત્તલની ૧૨૦ આંગુલ પ્રમાણની મૂર્તિ બનાવી અને તેની તથા બીજી પ્રતિમાની શ્રી લક્ષ્મીસાગરસૂરિએ પ્રતિષ્ઠા કરી.

ઉપર જણાવેલ કલ્યાણવિજય ઉપાધ્યાયે પણ વાગડ દેશમાં જઇ આંતરીઆ પાર્શ્વનાથને પ્રણમી ત્યાંના દાણી કીકાભટ પાસે બિંબ પ્રતિષ્ઠા કરાવી હતી ને ત્યાથી તેઓ ઉજેણી પહોંચ્યા હતા.

'વાગડ દેશે સંચરીઆ, પ્રણમ્યા દેવ આંતરીઆ
કીકાભટ દેસ દાણી, શ્રવણે સુણી ગુરૂ વાણી

શ્રી જિનપ્રાસાદ સ્થાવે બિંબ પ્રતિ ઠ એ ઠગવે
દેસ જિમાડી રગરોલ, ઉપરી દીધા ફ્રી ત મેલ
અનુક્રમે ઉજ્જેણી પહુતા, ભાગા સવે કુમતિ અધૂતા

(કલ્યાણવિજયજી રાસ)

આમા આતરીઆ પાર્શ્વનાથ જણાવેલ છે તે અતરાક્ષ પાર્શ્વનાથ નહિ, પણ આતરી ગામ કે જે ડુગરપુરથી લગભગ ત્રણ ગાઉ ઉપર આવેલુ છે ત્યાંના પાર્શ્વનાથ ડુગરપુરમા પાર્શ્વનાથની સ્થાપના ઉક્ત જૈન મત્રી સાહુએ કરાવી હતી એવુ આતરીના શાતિનાથ મદિરમાનો ૪૮ શ્લોકનો એક લેખ કે જે સ ૧૫૨૫ ના વૈશાખ વદ ૧૦ ગુરૂવારનો લખાયેલો છે તે રાયબહાદુર પ૦ ગૌરીશકર હીરાચદ ઓઝાએ ઉતારેલો તેમા જણાવ્યુ છે કે —

श्री साहुाभिधसाधुरेप सचिवोत्तसश्चतुर्बुधिमान् ।
चैत्योध्धारकमकारयद् गिरिपुरे श्री पार्श्वनाथस्य ॥

—ચાર બુધ્ધિવાળા સચિવોત્તમ સાહ સાહે ગિરિપુર (ડુગરપુર) મા શ્રી પાર્શ્વનાથ પ્રભુના મદિરનો ઉધ્ધાર કરાવ્યો.

હાલના ડુગરપુર રાજ્યની સીમા ઉત્તરે ઉદયપુર પૂર્વે ઉદયપુર અને વાસવાડા દક્ષિણે પ્રતાપગઢ અને મહિકાંઠા અને પશ્ચિમે મહિકાંઠા અને ઉદયપુર છે રાજધાની ડુગરપુર એક પહાડની જડમા વસેલુ છે તે પહાડની ઉચાઇ ૭૦૦ ફુટ છે અને તેના ઉપર ગ. બાધેલો છ [આ પ્રમાણે ડુગરપુરનુ વર્ણન છે]

તસ ધરિ ગાધી સઘ પ્રધાન પર ઉપગારી ન ધરઇ માન
પુત્ર પૌત્ર કરઇ નિતુ કનિ મગતીજની વધતી વેનિ ૩૪૧
સધરતનપુત્ર જો દાસ નુકન ચાન્નુ રૂપ અભ્યાસ
તેહનાઇ ભા વા કારિ ગી, પ્રાૃતસઘ ચકોર) ો ખરી ૩૪૨

૮

ગ્રંથોનો ઉપયોગ.

આ કૃતિ રચવા માટે જે જે પ્રાચીન ગ્રંથોનો કવિએ ઉપયોગ કર્યો છે તેના નામ પણ તેણે જણાવી પોતાની લઘુતા દાખવી છે – (૧) શુકનાર્ણવ (૨) વસંતરાજ (૩) શુકનોદ્ધાર અને ભાષાનો ગ્રંથ (૪) શુકનદીપિકા ચોપઇ (આ ભાષાનો ગ્રંથ લગતી શકુન ચોપાઇ વિ. પનરમા શતકના અંતે થયેલા નાગેંદ્રગચ્છના ગુણસમુદ્રસૂરિના શિષ્યે ૫૭૨ શ્લોકમાં રચી છે [૬])

'શુકનદીપિકા ચઉપઇ નામ શુકનાર્ણવ નાહિ એ ઠામ,
અથવા વસંતરાજની સાખિ, શુકનોધ્ધાર ભાષી એ ભાખ ૩૪૩
એટલા ગ્રંથ જોઇનઇ કહી, અલ્પબુધ્ધિ કરી જે મઇ લહી,
ઝમક ન જોડિઉ અક્ષર બંધ વર્ણ માત્ર નવિ જાણુઉ સંધિ ૩૪૪
સાચઉં કરયો જાણ સુજાણ પંડિત આગલિઅ હઉં અજાણ,
શુકન સમુદ્ર ન લાભઇ પાર ચચ ભણી કીધઉ ઉધ્ધાર ૩૪૫

આગાનો શકુનસારોધ્ધાર ગ્રંથ સારંગીય શકુનાર્ણવનાથી અજિતસિંહસૂરિના શિષ્ય માણિક્યસૂરિએ ઉધ્ધાર કરી સં ૧૩૩૮ આશ્વિન સુ પૂર્ણિમાએ રચ્યો છે [૭]

---

[૬] તેની પ્રશસ્તિ નીચે પ્રમાણે છે —
દેવહ ગુરૂ સંખઉ સાનિધિ, શકુનશાસ્ત્રની વિરચી બુધિ
નાગિંદ્ર ગચ્છિ ગિરૂઆ ગુણવંત, શ્રી ગુણસમુદ્રસૂરિ ગુરૂ જયવંત
તાસ સીસ લહઇ બુધિ વિવરા
ભાઇ ત્રુટિનિ સુધઉ જે એક આગમિ નિર્ગમિ ખૂઝઇ તેઉ
—૨૨ પત્રની પ્રતિ વડોદરા સેંટ્રલ લાયબ્રેરીમાં છે

[૭] આની પ્રશસ્તિ સાક્ષર શ્રી જિનવિજયજીની પ્રશસ્તિઓની નોંધમાંથી નીચે લઉં છું —
सारंगरीय शकुनार्णवेभ्य. पीयूषमतद्भ्चयाच्चकार ।
माणिक्यसूरि गुरुस्प्रसादाद् यत्पानत स्याद् विदुरप्रमोद ॥२॥८

આ પૈકી વસતરાજ શાકુન ગ્રંથ તેના પરની ભાનુચંદ્રગણિની ટીકા, તથા તેના હિંદી ભાષાંતર સહિત સં ૧૯૪૦ માં મુંબઇ જગદીશ્વર શિલાયંત્રાલયમાં પ્રસિદ્ધ થયો છે તેમાં જણાવ્યું છે કે વિજયરાજના બે પુત્ર નામે શિવરાજ અને વસતરાજ થયા તે પૈકી વસતરાજ પૃથ્વીમાં વિખ્યાત થયા તેને મિથિલા પુરીના રાજા ચંદ્રદેવે પ્રાર્થના કરી તેથી ભ૦ વસતરાજે માહેશ્વરસાર અને સહદેવકૃત શાસ્ત્રમાંથી અને બૃહસ્પતિ ગર્ગ શુક્ર ભૃગુ આદિના શાસ્ત્રમાંથી સાર ગ્રહણ કરી આ ગ્રંથ કર્યો આમાં ૨૦ વર્ગ છે ૧ શકુનના વખાણ ૨ શાસ્ત્રસંગ્રહ વર્ગોનો અનુક્રમ ૩ અભ્યર્ચન--પૂજન ૪ મિશ્રિત-શકુનના અનેક ભેદ ૫ શુભાશુભ ૬ મનુષ્યના શકુન ૭ પોદકીના શકુન ૮ પલ્લીઓનો વિચાર ૯ ચાષ એટલે નીલકંઠના ૧૦ ખંજનના ૧૧ મલ્લારીના ૧૨ કાકના ૧૩ પિંગલિકાના ૧૪ ચતુષ્પદોના ૧૫ ભ્રમરાદિકના ૧૬ શ્વાસ પ્રાણી કીડીના ૧૭ પલ્લી-ખપકીના ૧૮ શ્વાનના ૧૯ શિવા નામની શૃગાલીના શકુન ૨૦ શાસ્ત્ર પ્રભાવ

આ વસતરાજ શાકુનપર સંસ્કૃત ટીકા લખનાર ભાનુચંદ્રગણિ એક સમર્થ જૈન ઉપાધ્યાય થઇ ગયા છે તે ટીકાને અંતે જણાવે છે કે—

वसु ग्रहि वह्नि चंद्रप्मा श्वयुजी पूर्णिमा तिथो रचित ।
शकुनानामुध्धारोऽभ्यासवशादस्तु चिद्रूप ॥८३॥
श्री अजितसिंहसूरीणाम•तवासिना कृत• ।
माणिक्यसूरिणोध्धार शकुनाना परिस्फुट ॥८४॥

—सवत् १०४४ वर्षे फाल्गुन सुदि १२ रविवासर
मागल्यपुरवरे मु० सोममूर्त्ति लिखित (સાગર ભંડાર પાટણ)

આ ગ્રંથ મૂડના ના શા નલારોધ્ધાર એ નામથી વિ સં ૧૯૭૮ ના [illegible] ડીશાનાર છે તે પ્રગટ કરેલ છે પૃષ્ઠ ૬૭ ને મૂલ્ય રૂપીઓ એક છે

इति श्री पातशाह श्री अकब्बर जल्लालदीन सूर्यसहस्र-नामाध्यापकः श्री शत्रुंजयतीर्थे करमोचनाद्यनेक सुकृतविधापक महोपाध्याय श्री भानुचंद्रगणि विरचितायां तच्छिष्याष्टोत्तर शतावधान साधक प्रमुदित पादशाह श्री अकब्बर जल्लालदीन प्रदत्त पुस्फहमापराभिधान महोपाध्याय श्री सिद्धिचंद्र गणिना विचार्य शोधितायां वसंतराज टीकायां विंशतिमो वर्गः ।

૯

ભાનુચંદ્ર-સિદ્ધિચંદ્ર.

શકુનશાસ્ત્ર નામે વસંતરાજ શકુન પર જૈન ઉપાધ્યાય ભાનુચંદ્ર એક બાજુ સંસ્કૃત ટીકા રચે છે ત્યારે બીજી બાજુ તેજ સમયમાં આપણા કર્તા જયવિજય ભાષામાં તેજ ગ્રંથ ઉપરથી યા ટીકા પરથી ગૂર્જર ભાષામાં ચોપઈ રચે છે

ભાનુચંદ્ર ઉપાધ્યાયનું ચરિત્ર જાણવા જેવું છે. વિક્રમ સત્તરમી સદીના આધારભૂત જૈન પંડિતો વિદ્વાનો પૈકી તે સમર્થ વિદ્વાન હતા તેમનું ચરિત્ર એ૦ સજ્ઝાયમાળા ભા. ૧ ની પ્રસ્તાવનામાં એ પ્રમાણે છે કે-તે મૂળ ગૂજરાતના સિદ્ધપુરના રહીશ વણિક હતા ને તેમનું નામ ભાણજી હતું ને પિતાનું નામ રામજી ને માતાનું નામ રમાદે હતા વડીલભાઈનું નામ રંગજી હતું આ રંગજી અને ભાણજી બન્ને ભાઈઓએ સૂરચંદ્રજી પન્યાસ (પંડિત) પાસે દીક્ષા લીધી ભાણજીનું નામ ભાનુચંદ્ર પાડયું અને તેમણે ઘણા ગ્રંથોનો અભ્યાસ કર્યો પછી તેમને પન્યાસ (પંડિત) પદવી મળી હતી તેમનામાં સારી યોગ્યતા જાણી શાંતિચંદ્ર ઉપાધ્યાયે બાદશાહની ઇજાજત લીધી ત્યારે શ્રી હીરવિજય સૂરિએ તેમને અકબર બાદશાહ પાસે મોકલ્યા હતા. તેમણે બાદશાહ અને પ્રધાન મંત્રી અબુલફઝલ વગેરે ઉપર ઘણો સારો પ્રભાવ પાડયો

હતો ભાનુચંદ્રજીએ બાદશાહની સભામાં કેટલાક બ્રાહ્મણ પંડિતો સાથે વાદ કર્યો હતો અને તેમાં વિજય મેળવ્યો હતો જ્યારે બાદશાહ કાશ્મીરના મુસાફરીએ ગયો હતો ત્યારે તે ભાનુચંદ્રજીને પણ સાથે લઇ ગયો હતો બાદશાહ ભાનુચંદ્રજીના મુખથી દરેક રવિવારે સૂર્યના સહસ્રનામો શ્રવણ કરતો (આ ઉપરથીજ પોતાને તે 'અકબર જલાલદીન સૂર્યસહસ્રનામાધ્યાપક' જણાવે છે જુઓ ઉપરનો વસતરાજપરની પોતાની ટીકાનો અંતભાગ) કાશ્મીરના એક ૪૦ કોસના તળાવને કિનારે બાદશાહે પડાવ નાખ્યો હતો—ને તે વખતે એક પ્રસંગ આવતાં ભાનુચંદ્રજીએ શ્રી શત્રુંજય તીર્થની માગણી કરી હતી ને બાદશાહે પ્રસન્નતાપૂર્વક તે તીર્થ અર્પણ કર્યું હતું (કર માફ કર્યો હતો) અને તે સંબંધી ફરમાન પત્રો લખી આપ્યા હતા કાશ્મીરથી પાછા ફરતાં બાદશાહની સાથે જ્યારે ભાનુચંદ્રજી લાહોર આવ્યા હતા, ત્યારે તેમના ઉપદેશથી લાહોરના શ્રાવકોએ વીસ હજાર રૂપીઆ ખર્ચી એક મોટો ઉપાશ્રય કરાવ્યો હતો

એક વખત અકબર બાદશાહને એમ જણાયું કે, ભાનુચંદ્રજી આવા વિદ્વાન્ અને પ્રભાવક હોવા છતાં તેમને કોઇ મોટી પદવી નથી તે. [illegible] ઘટે, તેથી હીરવિજયસૂરિની પાટ ઉપર તેમને સ્થાપન કરવાની બાદશાહે પોતાની ઇચ્છા જણાવી, ત્યારે ભાનુચંદ્રજીએ ચોખ્ખી ના પાડી ત્યાર પછી બાદશાહે હીરવિજયસૂરિ પાસેથી વાસક્ષેપ મંગાવીને મોટા સમારોહપૂર્વક તેમને ઉપાધ્યાય પદવી આપી આ વખતે શેખ અબુલફજલે પચીસ ઘોડા અને દશહજાર રૂપીઆનું દાન કર્યું હતું સંઘે પણ ઘણો ખર્ચ કર્યો હતો

અકબર બાદશાહના દેહાન્ત પછી ભાનુચંદ્ર ફરી આગ્રા જઇ અકબર બાદશાહે જે જે ફરમાનો કરી આપ્યા હતા, તે બધાં કાયમ રાખવાનો જહાંગીર બાદશાહનો હુકમ મેળવ્યો હતો

આ ભાનુચંદ્ર પાસે અકબરના શાહજાદા જહાંગીર અને દાનીયાર

ખાસ અભ્યાસ કર્યો હતો. તે ઉપરાંત જ્યારે જહાંગીર બાદશાહ માંડવગઢમાં હતો ત્યારે ભાનુચંદ્રજીને ગૂજરાતમાં ખાસ માણસો મોકલી પોતાની પાસે બોલાવી પોતાના શાહજાદા સહરીઆરને તેમની પાસે ભણવા મૂક્યો હતો. તેણે કહ્યું કે:–

> મિલ્યા જૂપનઈ બૂપ આનંદ પાયા,
> "ભલઈ તુમે ભલઈ અહી ભાણચંદ આયા,
> તુમ પાસિથિઇ મોહિ સુખ બહૂત હોવઇ,
> સહરિઆર ભગવા તુમ વાટ જોવઇ. ૧૩૦૯
> પઢાઓ અદ્દ્મ પૂતકું ધર્મવાત,
> જિઉ અવલ સુણતા તુબ પાસિ તાત,
> ભાણચંદ ! કદીમ તુમે હો હમારે,
> સબહી થકા તુજહો હમ્મહિ પ્યારે. ૧૩૧૦
>
> —વિજયતિલકસૂરિ રાસ પૃ. ૧૦૯

આ પરથી સહજ જોઇ શકાય છે કે બાદશાહ અકબર ઉપરાંત બાદશાહ જહાંગીર પણ ભાનુચંદ્રજીને બહુ માનતો હતો—પૂજ્ય ગણતો હતો. પોતાના સ્વલિખિત આત્મચરિત્રમાં તપગચ્છના ઉપરી તરીકે ભાનુચંદ્રજીને જહાંગીરે ઓળખાવેલ છે. આનું કારણ એ હતું કે, તે વખતે હીરવિજયસૂરિ અને વિજયસેનસૂરિ બન્ને સ્વર્ગવાસી થયા હતા. (અનુક્રમે સં. ૧૬૫૨ અને ૧૬૭૨)

ભાનુચંદ્રજીએ એક વખત માલપુરમાં વીજામતિઓની સાથે શાસ્ત્રાર્થ કરી તેમનો પરાજય કર્યો હતો અને ત્યાં તેમના ઉપદેશથી એક વિશાલ પ્રાસાદ પણ થયો હતો, કે જેમાં પોતે તે મંદિર પર સુવર્ણમય કળશ ચઢાવરાવી પ્રતિષ્ઠા કરી હતી. ત્યાંથી મારવાડમાં આવી જાલોરમાં ચોમાસું કર્યું હતું ને ત્યાં ૨૧ જણને દીક્ષા એકી સાથે આપી હતી એકંદર તેમને સારા વિદ્વાન્ ૮૦ શિષ્યો હતા. ભાનુચંદ્રે

કાદમ્બરીના પ્રથમ ખંડપર ટીકા, વિવેકવિલાસ૫ર વૃત્તિ સં ૧૬૭ સારસ્વત વ્યાકરણપર વૃત્તિ, શાભનસ્તુતિ ટીકા આદિ ગ્રંથો રચ્યા છે

૬૨ તેમના શિષ્યપરિવારમાં સિદ્ધિચંદ્ર સર્વથી અગ્રણી, અને સમર્થ વિદ્વાન્ હતા આ સિદ્ધિચંદ્રે ભાનુચંદ્રના ગ્રંથોમાં ઘણી સહાય સંશાધનાદિમાં આપી છે ઉક્ત વસંતરાજપરની ટીકા પણ તેમણે શોધી હતી તેઓ શતાવધાની હતા તેથી તેમને અકબરબાદશાહે ખુશ્રુહેમ (એટલે કે જેની બુદ્ધિ ખુશ્ એટલે સારો છે એવું 'સુમતિ') નામ આપ્યું હતું ભાનુચંદ્ર અને સિદ્ધિચંદ્ર—બને ગુરૂ શિષ્યે બાણભટ્ટની વિશ્વવિખ્યાત કાદંબરીની પ્રસિદ્ધ ટીકા (એકે પૂર્વ ભાગની અને બીજાએ ઉત્તર ભાગની) સંસ્કૃતમાં રચી છે સિદ્ધિચંદ્રે માનતુંગસૂરિના ભકતામર સ્તોત્રપર સંસ્કૃતમાં વૃત્તિ[૮] પણ રચી છે અને વિશેષમાં રચેલા અન્ય ગ્રંથો—ધાતુમંજરી, વાસવદત્તાપર વૃત્તિ, અનેકાર્થનામમાલા વૃત્તિ, શાભનસ્તુતિ વૃત્તિ શ્લો ૨૨૦૦ રચેલ છે (જુઓ જૈનગ્રંથાવલી)– તે ઉપરાંત પોતાની ભકતામરવૃત્તિમાં પોતાનાજ રચેલા ગ્રંથોમાથી કાવ્યોના ઉતારા લીધા છે તે પરથી જણાય છે કે વૃધ્ધ પ્રસ્તાવોકિત–રત્નાકર, અને પોતાના ગુરૂ મહોપાધ્યાય શ્રી ભાનુચંદ્રગણિનું ચરિત્ર પણ રચેલ છે. સિદ્ધિચંદ્ર ફારસી ભાષાના પણ એક સારા વિદ્વાન્

૮ આ વૃત્તિના મંગલાચરણમાં પોતાની પ્રશંસા રૂપે સિદ્ધિચંદ્રે આ રીતે પરિચય આપ્યો છે—

> कर्त्ता शतावधानानां विजितोन्मत्तवादिनां ।
> वेत्ता षड्दर्शनशास्त्राणामध्येता फारसीमपि ॥
> अकब्बरसुरत्राण हृदयाम्बुजषट्पद. ।
> दधान• पुष्फहमिति विरुदं शाहिनार्पितं ॥
> तेन वाचकचन्द्रेण सिद्धिचन्द्रेण तन्यते ।
> भक्तामरस्य बालानां वृत्तिर्व्युत्पत्तिहेतवे ॥

હતા તેથી તેમની અકબરબાદશાહના ઘણા દરબારોઓ સાથે પ્રીતિ થઇ હતી.

૧૦

રચનાસમય.

સં. ૧૬૬૦ ની શરદ ઋતુમાં આમો માસમાં જ્યારે ચંદ્ર રાકા એટલે પૂર્ણિમાને દિને સંપૂર્ણ કળાએ હતો તે વખતે આ શુકન ચોપઇ કવિએ રચી —

> બ્યોમ રસ રતિ ચદ્ર વખાણિ, સવત્સર હઇડિઇ એ આણિ,
> સારાદ રતિ નઇ આમો માસ, રાકા પૂર્ણચંદ્ર કલા વાસ.

૧૧

વિજયસેનસૂરિ સઝાય.

આ સમયે શ્રી હીરવિજયસૂરિ કે જેનો સ્વર્ગવાસ સં. ૧૬૫૨ માં થયો તેમની પાટપર વિજયસેનસૂરિ હતા કે જેઓ સં. ૧૬૭૨ માં સ્વર્ગસ્થ થયા. તે વિજયસેનસૂરિ પર 'જય' નામના કવિએ રચેલી સજ્ઝાય (સ્વાધ્યાય) પ્રસિદ્ધ થઇ છે (ઐ. સઝાયમાલા ભા. ૧ પૃ. ૧૭ થી ૧૪) તે 'જય' કવિ ને આ જયવિજય એકજ હોય એવો સપૂર્ણ સભવ છે. તે સજ્ઝાયમાં તેણે પોતાનું કવિત્વ બતાવ્યું છેઃ–તેમાં તે સમયના ખભાતનુ વર્ણન કર્યું છે કેઃ—

> પરમ પટોધર હીરનાજી, વીનતડી અવધાર,
> નયરી ત્રબાવતી ઇહા અછઇજી, અમરાપુરી અનુકાર.
> જેસિંગજી આવો આણ્ઇ દેશ.
> પગિપગિ નવર નિવેશ, વલભ તુમ્હ ઉપદેશ
> સુગુરૂજી હોસઇ, લાભ અસેસ–જે.
> પોઢાં મદિર માલિઆંજી, ઉંચા પોલિ પગાર
> વણિજ કરઇ વ્યાપારિઆજી, જિહાં નહીં ચોર ચખાર. ૩

૩ ભૂઇર વિચિ ફરકિ તુ મીન મની
૪ દોએ આંખો ફરકિ તુ મીત્ર મલી સ્ત્રી સમાગમ હુઇ
૫ કાન ફરકિ તુ શુભ વારતા
૬ નાક હોઠ ફરકિ તુ ચુબન કરાવી,
૭ ટોંગો હોઠ ફરકિ તુ કલેશ કરિ.
૮ મુખ ફરકિ તુ ભોજન આપ્તી
૯ કંઠ ફરકિ તુ વસ્ત્ર પહિરાવિ
૧૦ કંઠ ફરકિ તુ મરણ કરિ
૧૧ પુઠ ફરકિ તુ કલેશ ઉપજાવી
૧૨ રદય ફરકિ તુ વાહલા મલી
૧૩ બાહ ફરકિ તુ સ્ત્રી સમાગમ હુઇ
૧૪ દોએ જાગા ફરકિ તુ વસ્ત્ર પહિરાવિ
૧૫ પગ ફરકિ તુ ગામ ચલાવિ

ઇતિ ના ૧ ફેર૦ નિમાર પુરુષનિ નેનડુ અંગ ભલુ | સ્ત્રી નઇ ડાબુ અંગ ભલુ એણી રીતે વીચારીએ "

આમાં ઉલૂક વિચાર અને શકુન દીપિકા ચોપડીમાંના ચુઆડ શુકન પૃ. ૧૯ ના વિચાર જૂનાજ છે ભાષાની દૃષ્ટિએ આ ચોપડી કેટલેક દરજ્જે ઉપયોગી નિવડશે તેમા રહેલ શકુનાદિથી આપણા લોકો કે જે ધર્મને નામે અનેક વહેમો-ઢોંગોને વશ થઇ ભૂત પ્રેત મંત્ર જંત્ર તંત્ર જોશી જતી ભુવા વગેરે પાછળ અજ્ઞાનને લીધે ખર્ચ કરે છે ને મોહ ગ્રામા રહે છે તે વિશેષ વહેમવાળા ન થાય, પણ તેનો સજ્ઞાન શાસ્ત્ર દૃષ્ટિએ (academically) ચર્ચા કરી સારભૂત તત્વ જણાય તો તે લેવું એ ઠીક છે (શુભમસ્તુ—ભદ્રમસ્તુ)

મુંબઇ તા ૩૧ ૮-૧૯૨૫.
૧૯૮૧ ના ભાદ્ર. શુકલ ૧૨ } મોહનલાલ દલીચંદ દેશાઇ

——

કુશળલાભ ઉપાધ્યાય.

१

કવિ પરિચય.

આ કવિ ખરતર ગચ્છમાં થયા છે, તેમણે પોતાના ગુરૂનો પરિચય કે ગુરૂ પરંપરા અન્ય કવિઓ આપે છે તેમ લાંબી આપી નથી, પણ તેમની મળતી પાંચ ૭ કૃતિમાંથી ફક્ત એકજ કૃતિ નામે તેજસાર રાસમાં પોતાના ગુરૂનું નામ અભયધર્મ ઉપાધ્યાય એટલુંજ આપેલું છે. આ કરતાં વિશેષ પરિચય પોતે કરાવ્યો નથી આ અભયધર્મ સંબંધી કંઇક વિશેષ માહિતી મળે તો જોઇએ

ખરતરગચ્છના અભયધર્મ નામના ઉપાધ્યાયે સ. ૧૬૮૬ અને સં. ૧૬૮૮ મા પ્રતિ઼ા કરાવેલી પાષાણપર ચરણો-પાદુકાઓ મળી આવે છે તે નીચે પ્રમાણે છે—

—सं. १६८६ वर्षे वैशाख सुदि १५ दिने मांत्रिदल वंशे चोपरा गोत्रे ठा० विमलदास तत्पुत्र ठा० तुलसीदास तत्पुत्र ठा० संग्राम गोवर्द्धनदास तस्य माता ठ० नीहालो तत्पुत्र भार्या ठकुरेटी रेलुरा गोतम स्वामीका चरण गुव्वरग्राम—कारापिता बृहत्खरतरगच्छे पूज्यश्री जिनराजसूरि विद्यमाने उ० अभयधर्मेन प्रतिष्ठा कृता । —કુંડનપુરમાં.

—संवत १६८८ वर्षे वैशाख शुदि १५ तिथौ मांत्रिदल वंसे चोपरा गोत्रे ठा० विमलदास तत्पुत्र श्री ठा० तुलसीदास तत्पुत्र श्री ठा० शंग्राम गोवर्द्धनदास तस्य माता ठकुरी श्री निहालो तत्पु० भार्या ठकुरेटी यु० भ० श्री जिन कुशलसूरिका

कारापिता पूज्य श्री श्री ५ श्री श्री राजसूरि विद्यमाने उपाध्याय अभयधर्म्मेन प्रतिष्ठा कृता स्थिर लग्ने खरतर गच्छे।
—શ્રી ગુનાયાજીમાં.

—જુઓ લેખાંક ર૭૧ અને ૧૭૬ પુરનચંદ નાહર કૃત જૈન લેખ સંગ્રહ—પ્રથમ ખંડ.

આમાં જે સંવત્ આપેલ છે તે સં ૧૬૮૬ અને ૧૬૮૮ અને આ કવિની જે રચનાઓ મળી છે તેનો કાલ (સં. ૧૬૧૬ થી સં. ૧૬૨૪)—એ બંન્નેમા ઘણું અંતર રહે છે તેથી આ શિલાલેખના અભયધર્મ અને કવિના ગુરૂ અભયધર્મ બંને એકજ છે એમ બહુ ભાર દઇને કહી ન શકાય, છતા કવિ અને તેમના ગુરૂ અગર તે પૈકી તેમના ગુરૂ સં ૧૬૮૮ સુધી જીવતા રહ્યા હોય એવો સંભવ પણ છે.

૨

કૃતિ પરિચય.

આ કવિની કૃતિઓ તરફ જોઇશું તો આ મૌક્તિકમાં પ્રકટ થયેલી એ નામે (૧) માધવાનળ કથા—પ્રબંધ—ચરિત (અથવા માધવાનલ કામકુંડલા ચોપઈ—રાસ) રચ્યા સં ૧૬૧૬ ફાગણ શુદ ૧૩ રવિવાર જેસલમેરમા અને (૨) મારૂ ઢોલાની ચોપાઇ રચ્યા સં ૧૬૧૭ વૈશાખ શુદ ૩ ગુરૂવાર જેસલમેર, ઉપરાંત (૩) તેજસાર રાસ રચ્યા સં. ૧૬૨૦ વીરમપુર—વીરમગામ અને (૪) અગડદત્ત રાસ (લખ્યા પ્રત સં ૧૬૫૩) મળી આવે છે. આ ઉપરાંતની—ટૂંકી કૃતિઓમા સ્તવન પાર્શ્વનાથ સ્તવન (ખંભાતમા), ગોડી પાર્શ્વનાથ સ્તવન, અને નવકાર છંદ પ્રાપ્ત થાય છે આ સિવાય અન્ય હોઇ શકે પણ તે આ લેખકના જાણવામા આવી નથી આ પરથી જણાય છે કે સં ૧૬૧૬ અને ૧૬૧૭ મા જેસલમેર હતા, સં, ૧૬૨૪ મા વીરમગામમાં હતા અને તેમણે ખંભાતના સ્થંભનક પાર્શ્વનાથની, પારકરના ગોડી પાર્શ્વનાથની જાત્રા કરી હતી તેમનો નવકાર પરનો 'વંછિત પુરે વિવિધ

પરે, શ્રી જિન શાસનન ર ' એ ચરણવી શરૂ થતે। ૭૬ પ્રસિદ્ધ છે. આમાની મોટી કૃતિએ સંબ ધી હવે પછી એક એક લઇ કહીશુ જ્યારે નાની કૃતિઓનો કઇક પરિચય તેમનાં આદિ અને અ ત આપી કરાવીશુ

* સ્તંભન પાર્શ્વનાધ સ્ત૦

આદિ- પ્રભુ પ્રણમુ રે પાસ જિણેસર થંભણો,
ગુણ ગાવાને મુઝ મન ઉલટ અતિ ઘણો,
જ્ઞાની વિણુ રે એહના આદ ન કો લહે,
તોહે પણિકે ગીતારથ ગૂરૂ ઇમ કહે

× × × × × ×

અ તે- ઇમ સ્તવ્યો સ્થંભણુ પાસ સ્વામી નયર શ્રી પંભાયતે
જયમ સહગુરૂ શ્રીમુખ સુણિઅ વાણિ સાસ્ત્ર આગલ સમતે,
એ આદ નરતિ સકલ સૂરતિ, સેવતા સુખ પામીએ,
મન ભાવ આણિ લાભ જાણિ કુસલલાભ પજ પયે

-પત્ર ૫ પક્તિ ૯ આણુદજી કલ્યાણજીનો ભંડાર-પાલીતાણા
(આ મૌક્તિકમા પ્રકટ પૃ. ૧૮૭ થી ૧૯૦)

ગોડી પાર્શ્વનાથ સ્ત૦

આદિ-

¹સરસતિ સુમતિ અ પિ સુરવાણી, વચન વિલાસ વિમલ બ્રહ્માણી,
સકલ યોનિ સ સાર સમાણી, પય પ્રણમુ જોડે યુગ પાણિ ૧

અ તે કલસ (છપ્પય-કવિતમાં)

તેણિ ધરા જસ તુઝ ઉદધિ તિહા દિપ અસખિત,
વ્યોમ ધરણિ પાયાલ આણુ સુર વહે અખ ડિત,

અસુર ઈંદ્ર નર અમર વિવિધ વ્યંતર વિદ્યાધર,
સેવે તુઝ પાય સય ન માજ સુજપે નિરંતર,
જગનાથ પાસ જિનવર જયો મનકામિત ચિંતામણિ,
કવિ કુશલલાભ સંપતિકરણ, ધવલ ધીંગ ગોડી ધણી   ૨૩
—પ્રવર્તક કાન્તિવિજયજીના તથા વિજયધર્મ સૂરિના ભંડારમાં
*નવકાર છંદ.

અંતે—

નિત્ય જપીઈ નવકાર સંસાર સંપતિ સુખદાયક,
સિદ્ધ મંત્ર શાશ્વતો ઇમ જપે શ્રી જગનાયક
શ્રી અરિહંત સુસિદ્ધ શુદ્ધ આચાર્ય ભણિજે,
શ્રી ઉવઝાય સુસાધુ, પંચ પરમેષ્ઠી થુણીજે,
નવકાર સાર સંસાર છે, કુશલલાભ વાચક કહે,
એક ચિતે આરાધીઇ વિવિધઋદ્ધિ વંછિત લહે.   ૧૭

૩.

માધવાનલ કામકુંડલા ચોપઇ અને મારૂઢોના ચોપઇ બંને કવિએ જેસલમેરના મહારાજા યદુવંશી રાઉલ શ્રી માલદેવના પાટવી કુમાર અને પછી થયેલ રાજા હરિરાજના કુતુહલ અર્થે ઇચ્છાથી—અનાવી હતી

રાઉલ માન સુપાટ ઘર (માન પટોધર) કૂયર શ્રી હરિરાજ
વિજય એહ સિણગાર રસ, તાસ કુતૂહલ કાજ   ૫૪૯
—માધવાનલ ચો.

યદુવંશ રાઉલ શ્રી હરિરાજ, જોડી તાસ કુતૂહલ કાજ.   ૭૦૦
—મારૂ ઢોલા ચો૦

માલદેવે સં. ૧૬૦૭ થી ૧૬૧૮ સુધી રાજ્ય કર્યું અને તેમના જોડે કુંવર હરિરાજજીએ સિં સં ૧૬૧૮ થી સં

* આ ચિન્હ મુદ્રિત કૃતિ સૂચવે છે

૧૬૩૪ સુધી જેસલમેરનુ રાજ્ય કર્યું. એમણે સં. ૧૬૨૭ માં અકબર શાહનુ સ્વામિત્વ સ્વીકારી દિલ્હી દરબારમા જવા આવવા માંડ્યુ હતુ આ હરરાજજીની રાજસભામા પ્રસિદ્ધ ધર્મસાગર ઉપાધ્યાયે જયવાદ મેળવ્યો હતો [2]

મારૂ ઢોલાની વાર્તા માટે એમ કહેવાય છે (કે વાગ્ સૌન્દર્યના સં. ૧૯૭૩ ના અંકોમા મારૂ ઢોલાની વાર્તા એ નામનો બારોટ કવિ ગોવિંદ ગિલાભાઈનો લેખપરથી) અકબર બાદશાહ અનેક ગુણવાનોને પોતાના દરબારમા સંઘરતો—પોતાની પાસે રાખતો અને તેમની પાસેથી કાવ્ય

---

૨ નાહર મુનિશ્રી જિનવિજયજીની પાસેના પ્રશસ્તિ સંગ્રહમા વસ્તુ શરણ જીર્ણ પત્ર પર અવચૂરિ સં ૧૬૮૩ ના ધર્મસાગર ઉપાધ્યાય શિષ્ય શ્રુતસાગરે લખેલી છે તે સંબંધીની પ્રશસ્તિ ખાસ જાણવા જેવી છે તે અત્ર નોંધવામા આવે છે —

श्रीमत्तपागच्छ गच्छ गगन गगनदिनमणि सकलवाचक चक्रवर्ति सकलवादि द्विरद मद सिंहशार्दूल । सकल सिद्धान्त तत्त्वार्थ सद्वासमुद्रावगाहक । श्रीमज्जंबूद्विपप्रज्ञप्तिसूत्रवृत्तिकारक श्रीमत्प्रवचनपरीक्षा प्रथसूत्र वृत्तिकारक श्री कल्पकिरणावली वृत्ति विधापक श्री सर्वज्ञ शतक सूत्रवृत्ति करणतः श्री हेमाचार्यसमान श्री श्रुतकेवलि बिरुदधारक सकलवादि निराकरण प्रवीण श्री जेसलमेरुदुर्ग राजाधिराज राउल श्री हरराजराजसभा लब्धजयवाद सकल कुमत निराकरण श्री तपागच्छ दीप्तिकारक सुविहित सभा शृंगार महावैराग्यरंजित जन मनोरंजक महोपाध्याय श्री धर्मसागरगणि चरण चंचरीकायमान पंडित श्री श्रुतसागरगणि चरण सरसिरुह भृंग गणि श्री प्रेमसागर वाचनकृते लिखितेयं प्रति ।

गुणवसुरसशशि संवत्कार्त्तिकमासे शुभे तिथौ समह-
प्रासश्री श्रुतसागर गणिभिर्लिलेख प्रति प्रवरा ॥१॥

સગીત વિનોદ રસ હતો. આવા અનેક ગુણવાનો ત્યા આવી વસ્યા હતા બીકાનેરના મહારાજા કલ્યાણસિંહના પાટવી કુમાર રાયસિંહજી બીકાનેરની ગાદીએ બેઠા, અને તેમના નાનાભાઇ પૃથ્વીરાજ કરીને હતા તે મહા ગુણજ્ઞ અને કવિ હતા તેમને અકબરશાહે પોતાની પોતાની પાસે રાખ્યા હતા આ પૃથ્વીરાજે ઉદયપુરના મહારાણા પ્રતાપસિંહજીને બાદશાહને શરણ નહીં થવા માટે ૧૪ ગીત લખી મોકલ્યા હતા એ વાત જાહેર છે તેમણે અકબર બાદશાહને રીઝવવા માટે એ મારવાડી ડીંગળ ભાષામા અતિ શૃંગારમય કૃષ્ણ રુક્મણિ વેલિ નામનો રુક્મિણી અને શ્રી કૃષ્ણના વિવાહનો અતિ ઉત્તમ ગ્રંથ બનાવ્યો હતો અને તે હમેશા ગાન વ્યવસનને બાદશાહ પણ તેના ખાનગી મજલીસમા વચાતો હશે એ ન ભૂલાય ? જેસલમેર અને બીકાનેરવાળાને પરસ્પર વિરોધ હતો તે વખત જેસલમેરના રાવળજીએ બાદશાહ પાસે જતા પૃથ્વીરાજના કરેલી 'વેલિ'ના વખાણ સાંભળી તેમણે જ્યારે પોતે યુવરાજ હતા (એટલે સં. ૧૬૧૮ પહેલા) અને પટાભિષેક થયો ત્યાર પછી પણ જેસલમેરના સર્વે કવિ અને વિદ્વાનોને એકઠા કરી મારુ ઢોલાની વાર્તા ના પ્રાચીન દોહા એકઠા કરી તેને વાર્તાના આકારમા યથાક્રમે ગોઠવી જે ઉત્તમ ગ્રંથ બનાવ્યો તેને "ઢોલામારુ" ઇતિનામ આપી એમ કહી પ્રચાર કર્યો તે વાર્તાના બનાવેલ તે પોતાની પાસે તૈયાર હતા તેમાથી સર્વોત્તમ જે ગ્રંથ બન્યો હતો તે બાદશાહને મોકલ્યો હતો. ત્યારથી આ મારવાડી પ્રાચીન મારુ ઢોલાની વાર્તા કવિએ જેસલમેરમા કરી ફરી કાવ્ય રૂપે રચી સંભળાવી હતી અને તેમની તે વાત જ ઉત્તમ ગણાઇ હતી બાદશાહ રાજી થઇ હતી બાદશાહ તે પણ વાંચતા ઘણો ખુશ થયો બીકાનેરના પૃથ્વીરાજ કૃત વેલિ તેમના દરબારમા તે વખત વખણાતી હતી તે વાતના દોહા મોકલ્યા તેની એક પ્રત આ પાદ્ધે પૃથ્વીરાજના વખતમા બનાવેલી 'પૃથ્વીરાજ કૃત વેલિ' (રુક્મિણી વેલિ નામના ગ્રંથ આ મારવાડી ભાષામા છે)

ઢોલાનો કરેયો (ઉંટ) ચરી ગયો–એટલે ખાઇ ગયો, તેથી તે હવે ફલફુલ વિનાની નિરસ લાગે છે' આ સાભળી પૃથીરાજે ઉત્તરમા જણાવ્યુ કે–'વેલિ' નિરસ થઇ હશે તો આ અલમરૂપી વાડીમાથી બીજા મકરદ (પુષ્પરસ) ભરેના પુષ્પોવાળા ટશો લઇ હજૂરને ભેટ કરતા વાર લાગશે નહિ ''–આ પછી પૃથીરાજ મારૂ ઢોલાની કરતા પણ વિશેષ રસિક એક વાર્તા બનાવવા અથવા મેળવવાના પ્રયત્નમા લાગ્યો અને છેવટે પોતે બનાવી હોય કે પછી બીજા પામે રચાવી હોય કે તૈયાર મેળવી હોય પણ 'સદેવત સાવળીંગાની વાર્તા' ઉત્પન્ન કરી બાદશાહને સભળાવી તેથી બાદશાહનો ભાવ મારૂઢોલાની વાર્તા પરથી ઉતરી આ નવી વાર્તા પર લાગ્યો, કારણ કે તેમા શૃગારરસ વધારે ભરચક હતો તે મારવાડી ભાષામા હોવી ઘટે, અને ગુજરાતીમા જે હમણા જોવામા આવે છે તે તેનુ અનુકરણ હશે એમ જણાય છે ભરતપુરના મહારાજાના પુસ્તકાલયમા 'સુ'ણુ' સવલગ્યાગી સાત જન્મરી વાર્તા'' એ નામની લખેલી પ્રત તેમજ જોધપુર મહારાજાના પુસ્તકાલયમા પણ છે અને ગદ્યપદ્યમા એવી એક પ્રત નાનચંદજી યતિના ભડારમા તેમના સતાનીય મોહનલાલજી પાસે છે

મારૂઢોલામા જે શૃગારરસ છે તે અમર્યાદિત અને અતિશય પર લઈ જવામા આવેલો નથી પણ વિશેષ સમર્યાદ અને રોચક છે, જ્યારે સદેવત સાવળીંગાની વાત ગુજરાતીમા હાલ છપાઇ છે તે વાચતા તો તે અધમ વાર્તા અને ગુજરાતમા સજ્જન પુરૂષોને ઘૃણા ઉપજાવે તેવી લાગે તેમ છે, આમ જો અકબરબાદશાહ શૃગારરસની કવિતાને ચાહતા હતા અને તે પરથી તેમણે પોતે તેવી કવિતા કરી હતી તેમજ ગગાદિ કવિઓ શૃગારરસવાળી કવિતા કરી તેને પ્રસન્ન કરતા હતા તે તો ઠીક, પણ સદેવત સાવળીંગા જેવી હદથી ઉપરાંત જઇને વર્ણવેલા શૃગારવાળી અધમ વાર્તાપર તે બાદશાહ મુગ્ધ થાય એ કદાચ કોઇને નવાઇ જેવુ લાગશે તો તેના ઉત્તરમા એ સ્મરણપર લાવવા જેવુ છે કે અકબર બાદશાહે ખાનગીમા સ્ત્રીઓની બજાર

બી તેમા દરેક રાજા તથા હીંદુ મુસલમાન અમીર ઉમરાવોની અને વેપારી વર્ગના તમામ ગૃહસ્થોની સ્ત્રીઓને તે બજારમા આવવાની ફરજ પાડી હતી અને તે બજારને મીનાબજાર કહેવામા આવતી આટલાપરથી અકબર કેવો ઇસ્કી હતો તે સમજાય તેવુ છે અને તેથી ઉપરની વાત પણ સુઘટિત થઇ શકે તેમ છે

મારૂઢોલાની ચોપાઇમા મારૂઢોલાની વાર્ત્તા નવીન રચવામા આવી નથી પણ તેની વાર્ત્તા આ ચોપાઇ રચાઇ તે પહેલા લોકકથારૂપે હતી—તેના દુહા પણ વિદ્યમાન હતા અને તે વાત અને પ્રાચીન દુહા પર બીજ રાવનથી હરરાજજીએ પદ્યકૃતિઓ જુદા જુદા પાસે સળગ આકારમા વાર્ત્તાનો રસ જળવાઇ રહે તે પ્રમાણે રચાવરાવી હતી એ પ્રમાણુથી સિદ્ધ થાય છે કારણ કે જોધપુરના પ્રથમ વર્ગના ન્યાયાધીશ અને પ્રખ્યાત ઇતિહાસવેત્તા મુન્શીજી દેવીપ્રસાદજીને પૂછાવતા તેમણે તપાસ કરી ૭ સાત ગ્રથોના નામ મારીમ્કનિ ગોવિંદ ગિલ્લાભાઇને જણાવ્યા હતા તે ગ્રથોના સવતોમા ફેર જણાય છે તેથી એમ અનુમાન થાય છે કે તે કર્ત્તા—કવિઓએ જુદે જુદે વખતે આગળ પાછળ તે ગ્રથો કર્યા હશે અથવા લેખક દોષથી તેમ બન્યુ હોય તો તે પણ સભવિત છે કેમકે સર્વે ગ્રથોમા અખાત્રીજ લખેલ છે આ સર્વ ગ્રથોની વિગત આ પ્રમાણે છે—

પહેલી પ્રત—જોધપુરના મહામદિરના આપસજીને ત્યાછે તેમા રચ્યા સાલ
સવત સોલહ સતરે બરખે આખાત્રીજ દિવસ મન હરખે
એ પ્રમાણે છે ને લખ્ય સાલ સ ૧૬૬૭ ના કાર્ત્તક શુ ૪ બુધવાર છે

બીજી પ્રત—જોધપુર દરબારના રાજપુરોહિતના ઘરમાં છે તેનો રચ્યાસવત
સવત સોલહ સતરોતરે અખાત્રીજ સોમવાર
વાચ્યા સુખ સવત સદા, જેસલમેર મઝારૂ—૪૭૨

ત્રીજી પ્રત—અપૂર્ણ લખેલી છે અને તે સંવત્ ૧૫ (!)૦૩ વૈશાખ શુદિ ૩ ને ગુરૂવારે જેસલમેરના ચંદ કવિની બનાવેલી છે અને તેમાં હરરાજજીની આજ્ઞાથી રચી એમ લખ્યું છે.

ચોથી પ્રત—આમાં રચ્યા સંવત એ પ્રમાણે આપો છે કે

સંવત સોલહ તીરોતરે, અખાતીજ ગુરૂ ખરે.

પાંચમી પ્રત—મારવાડમાં ઝાલાગઢ ગામના જતી જ્ઞાનમલ્લના ઉપાશ્રયમાં છે. તેમાં સવત્ નથી પણ કવિતા લખી છે કે:—

જિમ-મધુકર શિર કેતકી, જિમ કોયલ સહકાર
મારવણી મન હરખિયો, ઢોલાસો ભરતાર. ૧
આનંદ અધિક ઉછાહ અતિ, નરવર બાજ્યા ઢોલ,
સજ્નેહી સેણા તણા, કલિમેં રહિયા બોલ. ૨

છઠ્ઠી પ્રત—જોધપુર રાજ્યના પુસ્તકાલયમાં છે તેમાં સંવત્ નથી. તેમાં જણાવેલું છે કે—

સાલ્હ કુંવર વિલસે સદા, કામણ સગુણ સુગાત
માલવણીને એક નિધિ, મારૂવણી દૂં રાત.

ઉપરની છએ પ્રતિ ઉપરાંત આ કુશલલાભની આ વાર્તા પરની કૃતિ મળી આવે છે. તેનો રચ્યા સંવત્ ઘણી પ્રતો જોતાં સં. ૧૬૧૭ (ના વૈશાખ શુદ ૩ ને ગુરૂવાર) જણાય છે જ્યારે બારોટ કવિ ગોવિંદ ગિલ્લાભાઇની પાસેની શુદ્ધ અને સપૂર્ણ પ્રતમાં સવતમાં ફેર એટલે સ. ૧૬૧૫ અને સ્વ. દલાલે જોયેલી પ્રતમાં સં. ૧૬૧૬ (મિતિ તેજ) જણાવેલી છે.

આ કવિ આ વાર્તા મૂળ હતી–તે સબંધીના દૂહા લોકોમાં કંઠસ્થ હતા અને તે હકીકત તેણે પોતેજ પોતાની કૃતિના અંત ભાગમાં સ્પષ્ટ કહી છે:—

ગાહા સાતસિ એહ પ્રમાણુ, દુહાનીઇ ચઉપઈ વખાણુ,
યાદવ રાવળ શ્રી હરિરાજ, જેડી તાસ કુતૂહલ કાજિ.

ભરી તેમા દરેક રાજા તથા હીંદુ મુસનમાન અમીર ઉમરાવોની અને વેપારી વર્ગના તમામ ગ્રહસ્થોની સ્ત્રીઓને તે બજારમા આવવાની ફરજ પાડી હતી અને તે બજારને મીનાબજાર કહેવામા આવતી આટલાપરથી અકબર કેવો ઇસ્કી હતો તે સમજાય તેવુ છે અને તેથી ઉપરની વાત પનુ સુઘટિત થઇ શકે તેમ છે

મારૂઢોલાની ચોપાઇમા મારૂઢોલાની વાર્તા નવીન રચવામા આવી નથી પણ તેની વાર્તા આ ચોપાઇ રચાઇ તે પહેલા લોકકથારૂપે હતી ૮–તેના દુહા પણ વિદ્યમાન હતા અને તે વાત અને પ્રાચીન દુહા પરથીજ રાવતથી હરરાજજીએ પદ્યકૃતિઓ જુ । જુદા પાત્રે સળંગ આકારમા વાર્તાનો રસ જળવાઇ રહે તે પ્રમાણે રચાવરાવી હતી એ પ્રમાણથી સિદ્ધ થાય છે કારણ કે જોધપુરના પ્રથમ વર્ગના ન્યાયાધીશ અને પ્રખ્યાત ઇતિહાસવેત્તા મુ શીજી દેવીપ્રસાદજીને પૂછાવતા તેમણે તપાસ કરી ૭ સાત ગ્રથોના નામ મરોમકવિ ગોવિંદ ગિલ્લાભાઇને જણાવ્યા હતા તે ગ્રથોના સવતોમા ફેર જણાય છે તેથી એમ અનુમાન થાય છે કે તે કર્તા કવિઓએ જુદે જુદે વખતે આગળ પાછળ તે ગ્રથો કર્યા હશે અથવા લેખક દોષથી તેમ બન્યુ હોય તો તે પણ સભવિત છે કેમકે સર્વે ગ્રથોમા અખાતીજ લખેલ છે આ સર્વ ગ્રથોની વિગત આ પ્રમાણે છે –

જે પેર શ્રીમુખ સાભલી તે પેર જોડી મે મન રલી
(જિણ પરિ મઇ પરમારથ સુણી તિણિ પરિ મઇ કીની મનરલી પ્રકાતર)
દોહા વધા પુરપા છે ચૌપઇ બધ કીધી મે પછ,
{ ભોલહ સોચોતરઇ—
સવત સોલહ પનોતરે પ્રકાતર— { સોળસય સતરોતરઇ)
અખાત્રીજ વાર સુર ગુરઇ }
આખાત્રીજ દિવસ ગનિ વરઇ }
જોડી જેસલમેર મઝારિ સુણતા સુખ પામે સસારિ
ખરતર ગચ્છ સુગુરુ ગણધાર વાચક કુશલલાભ ઇમ કહઇ
સભલિ સુરપુ ચતુર ગહગહઇ (૧૧)
મારવણીની મે ચઉપઇ એ સુણીજો એકમના થઇ
સાભલતા પામે સપદ રિદ્ધિ વૃદ્ધિ સુખ સપતિ સ।

જેસલમેરમા ભાટી જાતના રજપુતો રાજ્ય કરતા હતા અને તે જાદવકુળના હતા અને ઘણું ગજામો રાવલ પદ ધારણ કરતા હતા અને તે પૈકી જેસલમેરના મહારાજા હરરાજજી થઇ ગયા છે ને તેમણે સ. ૧૬૧૮ થી ૧૬૩૪ સુધી જેસલમેરની ગાદીપર રાજ્ય કરેલ છે એ ઇતિહાસથી સમજાય છે

મરૂદેશની ચોપઇ કુશલલાભે જે ભાષામા લખી છે તે રાજ

૩—રાજપુતાની એ રજપુતોના દેશ નામે રાજપુતાનાની ભાષા આ ભાષાની અંદર મારવાડી જયપુરી માળવી અને બીજી અનેક બોલી (dialect) ના સમાવેશ થાય છે હિન્દની ભાષા પ્રમાણે વિભાગ કરતા (linguistic survey) તે ભાષા એક પ્રકાર ... ખાસ આગળ મનાયો મેલે છે (જોકે આ સમયમા ખરેખરી નક્કી થાય કાંઇ કે રાજપુતાનાની ભાષા અને આસપાસના મુલકની ભાષાઓ વચ્ચે સ્પષ્ટ મેળ રખાયો નથી) રાજસ્થાની ભાષાઓના રાઓનું મેવાડી વગેરે એકનાખ મેલીકમર ચેરસ માઇન છે તે ભાષા સધે પશ્ચિમ હદની ગુજરાતી ભાષા સાથે અને પશ્ચિમ હિન્દી સાથે ગાઢ સબધ છે અને પહેલા રાજસ્થાની ભાષાનો સમાવેશ પશ્ચિમ હિન્દીમા કરવામા આવતો

સ્થાની ભાષા તરફ વિશેષ ઝોક ખાય છે તેનુ કારણુ એ કે તેની વાર્તાજ મૂળ રાજસ્થાનમા જન્મ પામેલી લોકકથા તેથી તેના પ્રાચીન દુહા પણુ રાજસ્થાની ભાષામા વળી કવિએ તેના ઉપરથી કવિતા કરી તે પણુ રાજસ્થનના જેસલમેરના યુવરાજને માટે અને જેસલમેરમા રચીને, એટલે મારવાડી ભાષાનુ પ્રાધાન્ય તેમા હોય તે સ્વાભાવિક છે

૪

સ્વ સાક્ષરશ્રી ચિમનલાલ ડહ્યાભાઈ દલાલ બી એ સને ૧૯૧૪ ના ઓગસ્ટ માસના સાહિત્યના પૃ ૬૫ પર માધવાનળ કામકંદલાની ચોપઈ એ શીર્ષક લેખમા આ કવિકૃત મારૂઢોલા ચોપાઇ સબંધે પણુ ટુકમા રસભરી ભાષામા લખી તેનો અતિસંક્ષિપ્ત સાર પણુ આપી લીધો છે કે —

"મારૂઢોલા ચુપઇ એ પણુ એક શૃંગારરસ પ્રધાન લોક કથાનો ગ્રંથ છે આ કથા ભાટ ચોપાઈ કહેવાય છે નલવરગઢના રાજા નલને પુત્ર થતો નથી તેથી પુષ્કર (પુકર) તીર્થ (કચ્છમા) ની

બાધા રાખ્યે પુત્ર થાય છે તેનુ નામ સાલ્હકુમાર પાડે છે, પરતુ તેની માતા મૃતવત્સા હોવાથી તેને ઢોલા કહીને બોલાવે છે પુષ્કર તીર્થની યાત્રાએ જતાં ત્યાના રાજા પિંગલની પુત્રી મારૂવણી સાથે સાલ્હનુ લગ્ન કરે છે મારૂવણી નાની હોવાથી તેની માતા ઉમાદેવડી તથા પિંગલ સાસરે મોકલતા નથી સાલ્હકુમાર બીજી કન્યા માલવણી નામની પરણે છે માલવણીના પ્રેમમા મારૂવણીને ભૂલી જાય છે. મારૂવણી યૌવનસપન્ન થતાં વિરહથી પીડિત થાય છે અને કુઝડીયા (ઉમાદેવડી નાટકની કુજડીયા) મિષે તથા ભાઉભટની સધાતે સદેશા મોકલે છે આ સદેશા બહુ હૃદયગમ છે. તે થોડાક સાભળો

અઉદાગર સદેસડા સાભલીયા શ્રવણેહિં
મારૂવણી મનમથ હુઈ મૂકયા જલ નયણેહિં ૧૧
ઊનમીયો ઉત્તર દિસિઈ, ગાજિ ગુહીર ગભાર,
મારૂવણી પ્રિય સભર્યઉ, નયણે મૂકયઉ નીર ૧૬
માલવણી મનિ રગિ, વાગિઈ તેણિ આધી વહઇ
કુઝી એખિણિ ન સગિ, તાત ચરતિ દીઠીયા ૧૭
કુરઝા દઉનઈ પાડી, થાકઉ વિનઉ હવેસ
સાયર લઘુ પ્રિય મિતુ પ્રિય મિલિ પાછી દેસ ૧૮
ઉત્તર દિસિ ઉપરાડીયા, દક્ષણ સમુહીયા,
કુઝા એક સદેસડઉ, ઢોલાનઈ કહીયા. ૧૯
માર ન્હે માણુસ નહી, ન્હે તઉ કુરઝડીયા,
પ્રિય સદેસઉ પાઠવઉ તઉ લિખિ દઉ પખડીયા ૨૦
કુઝડીયા કુર લાબ્યા, ગુજિ ગ્હે સમ તાલ,
જાણી જોડી વિછૂટ્યા, ત્યાકુ કુણ હવાલ ૨૧
તાત ચરતી કુરઝડી, સર સધાયો ગમાર
કોઈ આદર મન કીયો, ઊડી પખ સમાર ૨૨

પથી એક સંદેસડઉ, લગિ ઢોલા સે જાઇ,
જોવન કલિયા મઉરીયાં તુ, ભમર ન બયઠઉ આઇ
પથિ એક સદેસડઉ, લગિ ઢોલા પહુચ્યાઈ,
જોવન હસ્તી મદ ચડઉ, અંકુસ થઉ નઈ આઈ
પથિ એક સદેસડઉ, દિસ સજણા સલામ,
જે દિનિ હમ તુમ વિછુડે, નયણે નીંદ હરામ
ઢોલા મિલિસિ ન વીસરિસિ, ન આવિસિ ન મિલેસિ,
મારૂ તણાઈ કરંકડઈ, વાયસ ઉડાવેસિ

—વગેરે વગેરે.

કમન કમોદન જલ વસઇ, ચંદા વસઇ આગાસિ,
જે ન્યાહા કિમ નિઆઇ, તે ત્યાંહી કેઇ પાસિ
તતી નાદ ત મોલ રસ, સુરહ સુગ ધઉ જાહ,
અમણિ તુગી પગમોજડા, કિસ દિઉ આવર ત્યાંહ

અનેક પ્રાચીન દુહાઓ પણ છે માલવણીની અનેક યુક્તિથી મારૂવણી તરફથી આવતા માણુસોને અટકાવેછે, પરતુ ભાઉભાટ ઢોલાને મળેછે અને મારૂવણીની સમસ્યા કહેછે માલવણીને જાણ થાયછે તેથી ઢોલાને પુ'કર તીર્થ જતાં અટકાવેછે માલવણી કહેછે —

ઢોલા મ જાએસિ કન્છડેસિ, તા પગ્હેરઇ દગિ

" ભમરા જાણું રસવિરમી જે સુમં વણાય
ધુરયા કયા જાણુઈ નાપક જે સુક્ક નક્કડ ખાઇ '

પરંતુ સેન્ટ્રલ લાઇબ્રેરીમા આનો ગ્રંથ પ્રતો (આમા એક પુસ્તકનુ નામ માધવાનળ નાટક આપેલુ છે પણ તે ખોટુ છે બીજી કથાઓ જેવાજ રૂપમા આ કથા છે) છે તેમાથી નીચેના દુહા તારવી કાઢેલા છે —

સમસ્યા.

[1]પિય પવાસા ચાલિઉ ભાના વિરહ જનાઈ
વિસહર નિપ્પિ બીતઈ લિખ્યઉ તિણિ દીવક ઉદ્દાહી
[2]ત્રિપુર ન દીધઈ સકરઈ રામાયણ હણુએણ
[3]ભારહ ભીમ ન દીધઈ સા મો [4]દિદ્ધિ પ્રિયેણ

કામકંદલાવિરહવિલાપ.

[5]હિયડા ફૂટિ પસાઉ કરિ કેતા દુખ સહેસિ
પિય મણુસ વિયુછા હિયયા જીવિય કાહુ કરેસિ
[6]કરવતડી કરતાર જઉ સિરિ દીજઈ તાહરઈ
તહિ તુ જાણી સાર વેદન વિજોગ્યાતણઈ
[7]પાણી તણુ (વિગુણ) કદાના જિમ ફૂગઈ હિયઉ
તિઉજ મણસ હોઈ સચઉ નેહ તિ જાણવઉ

સસ્કૃત કથાઓમા માધવની પૂર્વ જન્મના શાપની વાત આવતી નથી અને તે ગુજરાતી કથાઓ કરતાં ઘણીજ ટુકી છે સસ્કૃત

---

૧ પ્રિય પ્રવાસે ચાલ્યો ભાના વિરહથી બળે છે તથી વિસહર (સર્પ) બીતે લખ્યો છે અને તેથી દીવો ઓલાય છે ૨ હનુમાને ૩ ભારત. ૪ દીધી. ૫ હે હૃદય પ્રસાદ કરીને ફૂટ કેટલા દુખ સહેસ ! પ્રિય માણસથી વિયુક્ત હૃદય જીવીને શુ કરીશ ?

૬ હે વિધિ જો તારા માથા ઉપર કરવત મૂકાય તો વિયોગની વેદના તુ જાણે ૭ પાણી વિના કાદવની પેઠે જે માણસનુ હૃદય વિયોગથી ફાટે તે માણસ છે અને સાચો નેહ પણ તે જાણો

કથાનુ જુનામા જુનુ હસ્તલિખિત પુસ્તક ઈ. સ ૧૫૩૦ મળી આવેનું છે (Brit. Museum Catal p. 118) આ કથા ૧૪ મા શતકમા રચાયેલી મનાય છે (Keith Catalogue of Sanskrit Mss in the Bodleian. Appendix p 44) પુષ્પાવતીના રાજા ગોવિંદચદ્રને માધવ નામનો બ્રાહ્મણ (પુષ્પ બટુક) છે, તેના રૂપથી નગર નારીઓ વિહ્વલ મની જાય છે અને તેથી પોરજનો રાજા પાસે ફરીયાદ કરે છે રાજા તેની પરીક્ષા કરવાને વાસ્તે પોતાની રાણીઓને સૂક્ષ્મ વસ્ત્ર પહેરાવીને તિલના ઢગલા ઉપર બેસાડે છે માધવને જોઇને રાણીઓ વિહ્વલ બને છે તથા તેમનુ વીર્ય સ્ખલિત થાય છે આથી તેઓને વસ્ત્રે તિલ ચોટે છે રાજા તે જોઇને પોરજનોની ફરીઆદ ખરી માને છે, માધવને શહેરમાથી નીકળી જવાની આજ્ઞા કરે છે માધવ ફરતો ફરતો અમરાવતી નગરીમા આવે છે અને રાજસભાના દ્વારે આવી ઉભો રહે છે. સભામા ગીત નૃત્ય વગેરે થતા હતા તે સાભળીને માધવે કીધુ કે સભામા બધા મૂર્ખા છે. રાજદ્વારપાળે રાજાને કીધુ. રાજાએ પૂછ્યુ કે શાથી? માધવે કીધુ કે પૂર્વ દિશામા તત્રી વગાડનારનો અગુઠો નથી, તપાસ કરતા તેમ મ લુમ પડવાથી રાજાએ પોતાની પાસે બેસાડ્યો અને સન્માન આપ્યુ કામકદલા વેશ્યા નાચ કરી રહી છે અને તેની ચદનની કચુકી ઉપર ભમરો આવીને બેઠો છે તે તેણે નાચમા સ્ખલન કર્યા વગર શ્વાસથી ઉડાડ્યો સભામાથી કોઇએ તે ચાતુરી પીછાની નહી તેથી માધવને ખેદ થયો પોતે તેથી તેણીને પાનનુ બીડુ આપ્યુ કેટલીક પ્રતોમા રાજાએ તેને જે સિરપાવ આપો હતો તે બક્ષીસ કર્યો એમ છે આથી રાજા ગુસ્સે થયો અને તેને શહેર છોડી જતા રહેવાનો હુકમ કર્યો રસ્તામા કામકદલા તેને મળી અને તેને ત્યા એક રાત રહેવાનો આગ્રહ કર્યો રાતિ સમસ્યા વિનોદ તથા આનદથી પસાર કરી (નરપતિ ગ્રથમા

સમસ્યાઓ થોડીજ છે પણ ગુજરાતી ગ્રંથોમાં ઘણી છે). સવાર થતાં માધવ ચાલ્યો પણ બન્નેનું હૃદય એક હોવાથી વિરહ અસહ્ય લાગ્યો. માધવ ઉજ્જયિની ગયો અને ત્યાંના મહાકાલેશ્વરના મંદિરમાં લેખ લખ્યા. રાજા વિક્રમે તે વાંચ્યા અને ગોગ ગણિકાને તે વિરહી માણસની શોધ કરવા મોકલી. ગોગે તેને કામકંદલાના નામથી રાત્રે નિશ્વાસ મુકતો હોવાથી ઓળખી કાઢ્યો. રાજા વિક્રમે તેને બોલાવ્યો અને સમજાવ્યો પરંતુ તેણીના ઉપર અપાર પ્રેમ હોવાથી માન્યું નહીં. રાજા વિક્રમે તેની પરીક્ષા કરી તો પ્રેમ સત્યજ જણાયો. આથી વિક્રમે કામસેન ઉપર દૂત મોકલ્યો. કામસેને ગણિકા આપવાનું કબુલ ન કર્યું. વિક્રમ સેના લઈને ચાલ્યો. પ્રથમ તે વ્યવહારીઆનો વેશ કરીને કામકંદલાની પરીક્ષાને માટે રથમાં બેસીને ગયો અને રાત્રે ત્યાં રહી તેણીને સમજાવી અને રાત્રીએ તેણીની છાતી ઉપર પગ મુકયો. કામકંદલાએ કીધું કે તેં બ્રાહ્મણ ઉપર પગ મુકયો કારણ કે મારા હૃદયમાં માધવ બ્રાહ્મણ વસેલો છે. રાજાએ કહ્યું કે ઉજ્જયિનીમાં એક માધવ બ્રાહ્મણ તો મરી ગયો અને બીજો ભાંગ ગાંજો પીતો હતો તથા વેસ્યામાં ફરતો હતો તેને ક્રોધએ મારી નાખ્યો. આથી કામકંદલા માધવ જપતી મૂર્છા ખાઇને મૃત્યુ વશ થઈ. રાજા સખેદ થઇને પોતાના સૈન્યમાં આવ્યો. માધવને કહ્યું. માધવ મૂર્છા ખાઇને મરણ પામ્યો. રાજા આ બ્રાહ્મણની હત્યાને લીધે તરવાર કાઢીને મરવાને તૈયાર થાય છે. વીરવેતાલ હાજર થાય છે. રાજાને વારે છે અને અમૃત કૂપિકા લાવીને બન્નેને સજીવન કરે છે. કામસેન રાજા કામકંદલાની પાલખી ઉપાડીને સૈન્યમાં આવીને માધવને કામકંદલા સમર્પે છે. વિક્રમ એને ઉજ્જયિનીમાં લઈ જાય છે અને તેઓને પરણાવે છે. કેટલીક પ્રતોમાં કામસેનની સાથે યુદ્ધ થાય છે તથા તે હારે છે ને પછી કામકંદલા આપે છે તેવું કહેલું છે; અને માધવ અને કામકંદલાના સજીવનના

સમયની વચમાં કેટલોક વૃત્તાંત આપેલો છે, અને જો કે જુદી જુદી પ્રતોમાં થોડી ઘણી વાતમા તથા ભાષામા ફેર હોય છે તો પણ મુખ્ય મુદ્દાઓ તો એકજ છે આ વાર્તા ઉપર કથા પ્રમાણે હિંદુસ્તાનમાં મુખ્ય ભાષાઓમા ઉતારેલી છે હિંદીમાં શાલિગ્રામવિજયનું બનાવેલુ માધવાનળ કામકદલા નાટક છે મરાઠીમા પણ મી. ભાસ્કરેનુ કામકદલનુ નાટક છે. ગુજરાતીમા માધવાનલ કામકદલા દોગ્ધક (દુહા પ્રબંધ) તથા માધવાનલ કામકદલા રાસ મળી આવેલા છે ગુજરાતીમા સંસ્કૃત કથાનો અનુવાદ મૂળ સાથે આત્મારામ પ્રેમજીએ ૧૮૮૯ માં છપાવેલો છે. પ્રથમ પ્રબંધ આગ્રપદ્ર (આમોદના) કાયસ્થ કવિ નરસાસુત ગણપતિએ સં. ૧૫૭૪ મા બનાવેલો છે એ ગ્રંથના આઠ અંગ છે અને તેમા ૨૫૦૦ દુહા છે. ૧૮ મા શતકમાં થયેલા શામળભટ્ટની વાર્તાઓ પ્રસિદ્ધ છે. પરંતુ ૧૬ મા શતકમા હિંદુ લેખકની આ લોકકથા વિશેષ આહ્લાદજનક છે. કવિની વર્ણન કરવાની ચાતુરી સારી છે, ૧૬ મા શતકના ઘણા ખરા મળેલા ગ્રંથો ધાર્મિક છે પરંતુ આ લોકકથાના ગ્રંથમાથી લૌકિક બાબત ઘણી જાણવાની મળી આવે તેમ છે માધવને પુષ્પાવતીમા કાઢી મુકવાને મહાજન રાજા પાસે જાય છે તેનુ કવિએ સારૂ વર્ણન કર્યુ છે, અને તેથી તે વખતના ધંધા વગેરેનુ સારૂ ભાન થાય છે માધવ અમરાવતી છોડીને ઉજ્જયિની જાય છે ત્યા રસ્તામા આવતી વનસ્પતિ ફલ ફૂલનુ પણ વર્ણન કવિએ આમેહુબ કર્યુ છે આમાં ઘણાં અપભ્રંશ શબ્દો વપરાયેલા છે, તથા મુગ્ધાવબોધની ભાષાના કેટલાક રૂપો ટકી રહેલા છે તેથી ભાષાશાસ્ત્રીને આમાથી સારો ખોરાક મળશે વિશેષ તો એ છે કે પ્રતીક સંવત ૧૬૪૩ મા લખાયેલ છે

બ્રહ્મસુતાથી વેગનુ વદુ તે સરસત્તિ
માધવનલ વર્ણુનવ્યપઈ મનસિદ્ધિ દેજ્યે મત્તિ ૫
હસ ચડી હીડઈ સદા વીણાપુસ્તકપાણિ
નિગમ નિરતર આલવઇ ધોરતારમધિ વાણિ ૬
ભગિની તણુ ભૂષણહતાણી સુણી ન ભીજી સાન
તુ ઉગી હ પાડવા અધાકાર અગ્નાન ૭
મકરધ્વજ મુનિવર સુતા પુસ્તીધર પૂજેસિ
માધવનલ વર્ણુનવિષઈ મતિ માગીનિ લેસિ ૮
નલ માધવનલ નિમિં કરી કામકુદલા નારિ
કુઅલા ગે કમલભૂ તુહિનકિ રહ્ણું મુરારિ ૧૪
મહોદધિ મયણ પુરાણથી ચચ ભગીનઈ મત્તિ
કવિ કાયસ્થ કથાકવિ નરસા સુત ગણપતિ ૧૫
હાહારકાઈ હુકડુ આણુદરિં અધવાસ
મધ્ય પથિ નહિ નમદ જલણિ જલશાસ ૧૬
થોક કરિસુ થોડી મતિ એ અષ્ટાગ પ્રબધ

કરલ કમળા લાગ્યા સગતિ જાય ન છોડિ
સહ નારી સસતિ નર્ગ કથતા કાઇ કોડિ ૧૫
નરસા સુત ગણપતિ કહિ અગ થયા એ આઠ
સુધર્સ સ્વામિનિ વાર ા ષોનઈ દીધુ પા- ૧૬
દીસઈ દસ ગાઉ મહી દશ ગાઉ વારસ્થાન
દસ ગાઉ પુણિ નર્મદા આશ્રપદસ્વસ્થાન ૧૭
બભણ ભાટ ભલા વસઈ વ્યવહારીયા વિશેષ
રાજકુવી રૂડી તિહા સ્થન સ્થલ શ્રીમેરેષ ૧૮
ઉગ્રસેન કુલિ ઉગ્રબલ રાજાઉ નાગનરેશ
ભા નાયર નિર્મદ મ ા તા સાચનુ દેશ ૧૯
ચતુર સભા ચદન તણઉ મુઝ કાઈ લાગુ વાસ
ગણપતિ જપઈ મ કરિઉ પદ કેતલે પ્રકાશ ૨૦
કવિ ન્યાતિ કાયસ્થ ચતુવાસિંભિ વિખ્યાત
રૂરૂ એ પદ મ ધતા દોહ થયા દડ સાત ૧
વેદ ભુજંગમ બાણ શશી વિક્રમ વરસ વિચાર
શ્રાવણની સુદિ સાતમી સ્વામી મ ગલવાર ૨
સાધ્ય ગોગ સુધઉ હવઉ વાણિજ્ય કર્યું વિશેષ
ઋતુ એ પચાગની સ્વી ચુડીઆ ૩

... .

રતિ રતિના રસ માણીઈ રતિ રતિના રૂપ આહાર
રતિ રતિ વેષ વિશેષીઇ રતિ રતિના શિણગાર   ૮-૧૬
ફાગુણ કેરા ફગુનટા ફિરિફિરિ ગાઈ ફાગ
ચંગા વજાવઇ ચંગપરિ આલતિ પંચમ રાગ   ૧૬
કેલિ કુસુંભા કેરડા કેસર સુરતરૂ મોય
માધવ કીજઈ છાટણા અમર અવર્યા જોઈ   ૧૭
પીલી કીધી પાધડી ઝુલડીએ રંગ રોલ
અન્યોઅન્નિ છાટણા ચટકુ લાગુ ચોલ   ૧૮
હરષિ રમઇ હુતાશની નિરખી નિર્મલ ચંદ
સાધઈ સુરત તણાં સુવચ વાધઇ અતિ આનંદ   ૧૯
ઊડઇ રેણુ અમીરની સુરતરૂ નઇ સીંદુર
ગયણિ ગુનાલ વતોનીયા છલર વિઝાહિઉ સૂર   ૨૦
ગંધરાજ અતિ ગહગહઇ ચંએ વાલી નાક
મોગરેલમા માદપ્પા બૂડઇ જિહા બગ ડોક   ૨૧
તતિ શિખર ઘન શમ્પઇ પવન તણા પ ગોલ
માધવ મહિલાસિઉ કરઇ ક્રીડારસિ કલ્લોલ   ૨૨
આજ હું અંકિ દેવનઇ પાલટિ બંધસિ પાલિ
પ્રતિમા પૂજા કરસિ અગર મુચંદન ગાલિ   ૨૩
કરિ કરિ મોવન ગેડિકા રત્ન જડતુ આપિુ
રામાસિઉ રંગિ રમઇ પ્રેમિ પ્રાણ પ્રમાણ   ૨૪
ચંદનિ ચરચુ ચૈતનઈ મૈત્રિ સરસુ માસ
અબુધિની પરિ ઉલટઇ આજ અનારી આસ   ૨૫
કોયમણિુ કેડુ કઈ કરઈ કોકિલ અંબાડલિ
તરૂઅર નવપલ્લવ ધરઇ મધુકરિ મણુકિઈ માલિ   ૨૬
હેલિ બધાવઇ હીચકા સુરતરૂમેરિ સાલ
માધવ સાથઇ સિંચસિઉ લીલા લહકઇ લાલ   ૨૭

કટિતટકેરા કટકડા મરહસિ માથા વેણી
અદોલિસિ આકાશિઇં અહિઉ રહિ નહી કેણિ ૨૮
સિઊલ લેઇ ઉદયગિરિ અસ્તાચલ આવેસિ
રમતિ રમતા રંગ ભરિ હ્રદયાભીતરિ લેશિ ૨૯
ગાયન સુસર મુખિ ગાય કરિ વાયસિ પંચઇ વાદ્ય
તિહ્નણુ તૃણવત લેખવઉં આજ્જનઇ ઉન્માદિ ૩૦
પીત પટંબર પહિરણુઇ ઉઢણિ નીલાં નેત્ર
ચોલી ચટકય ચોલની મુગટ કુસુમ સિરિ સેત્ર ૩૧
કરિવર કણુયર કંભડી ચંદન ઘોલકચોલ
કસ્તુરી કર્પૂરયુત માનનિ મુખતંબોલ ૩૨
નિરખી નિર્મલ ચંદલુ ઊગિઉ અંબરરેસિ
મરૂઉ ચારસિ મરઘલી મમ આધું ચાલેસિ
ચદનિ ચરચું ચદલા સંતોખુ શિર નામિ
જાં જીવત તાં જુ રહઇ અન્ન ઘરિ એણઇ ઠામિ

આવા ઘણાક પ્રસગો છે. કવિ કહે છે કે તેણે મયણપુરાણમાંથી ઉદ્ધાર કરીને ૧૭ દિવસમાં આ ગ્રંથ રચેલો છે. તેથી એમ જણાય છે કે મયણપુરાણ નામનો મોટો શૃંગારરસની વાર્તાઓનો ગ્રંથ અપભ્રંશ અથવા પ્રાચીન ગુજરાતીમાં હશે. પોતાના ગ્રંથના ભાગનું નામ પાડતા કવિ અગ કહે છે કવિઓમાં કાવ્યના ભાગોને કધ કહે છે. હેમાચાર્યના કાવ્યાનુશાસનમાં મહાકાવ્યની વ્યાખ્યા આપતાં અપભ્રંશના બે ભેદ પાડે છે तत्र मायः संस्कृतमाकृतापभ्रंश ग्राम्यभापानिबद्धं महाकाव्यम् અને તે ભાષાઓના દાખલા આપતા કહે છે (अपभ्रंशभापानिबद्धसन्धिबन्धमाब्धिमन्थनादि ग्राम्यापभ्रंशभापानिबद्धावस्कन्धकबन्धं भीमकाव्यादि,) કે અવસ્કન્ધક-બન્ધવાળા ગ્રામ્યાપભ્રંશ ભાષાના કાવ્યો હોય છે અને તેવું કાવ્ય

ભીમકાવ્ય છે. સાહિત્યદર્પણમાં અપભ્રંશ ભાષાના ગ્રન્થોના સર્ગનું નામ કડવક આપેલું છે.

अपभ्रंशनिबंधेस्मिन् सर्गाः कडविकाभिधाः ।
तथापभ्रंशयोग्यानि छंदांसि विविधान्यपि ॥ यथा कर्णपराक्रमः

કડવકો (કડવાં) નો નમૂનો તે સંધિ એમ હેમાચાર્ય પોતાના છંદોનુશાસનના પાંચમા[1] અધ્યાયમાં કહે છે (सन्ध्यादौ कडवकान्ते च ध्रुवं स्यादिति ध्रुवा ध्रुवकं घत्ता वा–कडवक समूहात्मकः सन्धिस्तस्यादौ चतुर्भिः पद्धडिकाद्यैश्छंन्दोभिः कडवकम्) અપભ્રંશ ગ્રન્થ પદ્ધતિ અને જુની ગુજરાતીનો સંબંધ એ પ્રશ્ન અહીં ઉપસ્થિત થાય છે પરંતુ તે વિષયાંતર હોવાથી અહીં છેડતો નથી એ ઠીક છે.

માધવાનળ કામકંદલા નાટક પ્રબંધમાં આપેલી વાત.

સરસ્વતીને તટે શુકદેવ તપ કરે છે તેને સંસારમાં નાખવાને વ્યાસ કામને બોલાવે છે કામ રતિ અને પોતાના બીજા સહાયોની સાથે મુનિને જીતવા જાય છે, પણ તેનો પ્રયત્ન નિષ્ફળ જાય છે છેવટે રતિ એક યુક્તિ બતાવે છે, એક મોટો મહેલ બનાવીને તેમાં બ્રાહ્મણ વેશ્યાની સેવા કરે છે એવું બતાવે છે બ્રાહ્મણ શુકદેવને બીની

---

[1] હેમાચાર્યના છંદોનુશાસનના પાંચમા અધ્યાયમા અપભ્રંશના છંદોના લક્ષણો આપેલા છે પ્રાકૃત છંદ શાસ્ત્રના ઘણા ગ્રંથો છે જેમ પ્રાકૃત પિંગળ મુખ્ય છે આ પુસ્તક ચાર ટીકાઓ સાથે રોયલ એશીયાટીક સોસાઇટિ તરફથી તથા લક્ષ્મીવલ્લભની ટીકા સાથે નિર્ણયસાગર પ્રેસ તરફથી પ્રસિદ્ધ થયું છે હેમાચાર્યના છંદોનુશાસન (વૃત્તિ) ની પ્રાચીન શુદ્ધ પ્રત સંઘવીના પાડાની લાયબ્રેરીમાં છે છંદોનુશાસનના પ્રતિની પણ એક નવીન પ્રત છે આ ગ્રંથ પંન્યાસ આનંદસાગર પાસે શુદ્ધ કરાવીને શેઠ દેવકરણ મૂળજીએ નિર્ણયસાગર પ્રેસમાં ૧૯૧૨ માં છપાવ્યો છે અપભ્રંશના અભ્યાસીએ આ ગ્રંથ અવશ્ય વાંચવો જોઇએ.

મહત્તા બતાવે છે. શુક્ર પોતાના ધ્યાનથી આ કપટ જાણે છે અને શાપ દે છે. કામ અમરાવતીમાં કુબેરદત્ત બ્રાહ્મણને ત્યાં જન્મે છે. પાંચ વરસનો થતાં તેનો બાપ પરદેશ જવાથી માતા ફુલ લાવવા મોકલે છે. વાડીમા શાકિની ગૃધ્રિણીનું રૂપ લેઇને તેને હરી જાય છે. આકાશમા ચાલતાં ગૃધ્રિણી પુષ્પાવતીના રાજા ગોવિંદચંદ્રના બાણથી હણાય છે, માધવ નીચે પડે છે રાજા તેને દેવદત્ત દેહરાસરીને ત્યાં મૂકે છે અને તેને રાજપુત્રની માફક પાળવાનું કહે છે અને પાંચ ગામ આપે છે. દેવદત્તે તેને ખોળે લીધો અને સર્વ કળાઓમાં પ્રવીણ કર્યો (૧ અંગ)

કાંતિનગરમા શ્રીપતિશાહ વ્યવહારીઓ છે અને તેની સ્રીનુ નામ સોહાસણી છે તેને એક પુત્રી થઇ વીજુ નામની વેસ્યા જેને શ્રીપતિની સાથે સબધ હતો તેણે પુત્રી કામકંદલાને છળથી લીધી અને અનેક શાસ્રો ભણાવી સર્વકળા સપન્ન કરી; કવિ કામકંદલાનું વર્ણન બહુ લંબાણથી કરે છે.

> નિલવટિ કસ્તૂરીતિલક મ કરિસિ સુંધી અયણ
> અહિનિ શીહર સેવવી કરિસિ રાહુ વિનાણ

આ આપણને ભામિનીવિલાસમાંનો **कस्तूरीकातिलकमालि** તથા ઋતુસંહારનો **झटिति प्रविश गेहं** એ શ્લોકો યાદ દેવડાવે છે. વેસ્યાએ કામાવતીના રાજા કામસેનને કામકંદલા અર્પણ કરી; પણ કોઇ પણ પુરૂષ તેને તૃપ્ત કરી શકતો ન હોવાથી તે કોઇને પણ ચાહતી નથી (૨) માધવનુ રૂપ જોઇને રાણીએ તેને પ્રાર્થો. માધવે શીલ નાચવ્યુ. રાણીએ તેને રાજ્યમાંથી કઢાવ્યો. (૩) માધવ અમરાવતીમા આવ્યો રાજ સભામાં પોતાની વાત કહી. માબાપે ઓળખ્યો. રાજાએ ગુણથી આકર્ષાઇને પોતાનો સહચર બનાવ્યો. માધવનું રૂપ જોઇને પુરનારીઓનું વીર્ય સ્ખલિત થતું હોવાથી કોઇને ગર્ભ રહેતો

છે. વિક્રમ રાજા તેની ગુપ્ત રીતે પરીક્ષા કરે છે, અને તેનો પ્રેમ શુદ્ધ જણાતા કામસેન રાજાને કામકંદલા મોકલવાનું લખે છે રાજા માનતો નથી, યુદ્ધ થતા હારે છે પરંતુ કામસેન માધવનું કૃત્રિમ મરણ કરીને કામકંદલાને બતાવે છે તેથી કામકંદલા મૃત્યુ વશ થાય છે. માધવ પણ આ સાંભળી પંચત્વ પામે છે. વિક્રમ રાજા આગી મરવાને તૈયાર થાય છે. હરસિધમાતા અમૃતનું અંજન કરીને બન્નેને સજીવન કરે છે વિક્રમ તેઓને ઉજ્જયનીમા લઇ જઇ પરણાવે છે અને મોટી સંપત્તિ આપે છે શામળભટની કથા બહુ સંક્ષેપમા છે અને ઝાઝા આલ વગરની છે.

યુરોપીયન વિદ્વાનો આ વાતને insipid love-tale નીરસ પ્રેમ-વાર્તા ગણી કાઢે છે. પરંતુ ગુજરાતી વાર્તાઓ રસ ભરેલી હોવા ઉપરાંત શીળનું મહાત્મ્ય તથા પ્રાધાન્ય પ્રતિપાદન કરનારી છે સંસ્કૃત કથામાં, ખરૂં છે કે, આ વાત ભાર મૂકીને જણાવી નથી. પરંતુ માધવાનલ દોગ્ધક પ્રબંધમાં તથા તેથી વિશેષ કુશળલાભ વાચકના કામકંદલા રાસમાં આ વિષય સારી રીતે દર્શાવેલો છે માધવનું રૂપ જો કે સ્ત્રીઓનું ભાન સાન ભુલાવી દઇને તેની પાછળજ ભમાવે છે તોપણ માધવ તો સર્વ સ્ત્રીઓને મા બેન સમાન ગણે છે તેવીજ રીતે કામકંદલા જો કે વેશ્યા છે તોપણ માધવ સિવાય અવરને લગીર પણ ચહાતી નથી. આથી બન્નેનો પ્રેમ શીલમય તથા વિશુદ્ધ છે અને તેથીજ વિક્રમ રાજા તેઓનો સંયોગ જોડી આપે છે

'સાહિત્ય', ૧૯૧૪–આગસ્ટ અંક.

પૃ. ૩૫૩ થી ૩૬૨

—ચીમનલાલ ડા. દલાલ.

——— o ———

માધવાનળની કથા.

(માધવાનલ કામકંદલા ચોપાઇનો સાર).

× × જો કવિએ બે ચાર ઠેકાણે ઇસારો કર્યો છે તે કર્યો ન હોત, તો આ ગ્રંથ શ્રાવક જૈન સાધુનો લખેલો છે એમ માનુમ પણ ન પડત, કેમકે ઇતર જૈન ગ્રંથોમા પ્રથમ શ્રી પાર્શ્વનાથ, મહાવીર સ્વામી કે તિર્થંકરની સ્તુતિ હોય છે, છેવટ પણ તેમની વંદના હોય છે અથવા લખનાર સાધુ હોય તો પોતાના ગચ્છની હકીકત આપે છે. માધવાનળમા તેવુ કાંઇ નથી, પરંતુ અમુક ઠેકાણે દેરાસર ને કેસરનુ પૂજન, દેવને જુહારણુ અને સમાધિ (મોક્ષ નિર્વાણ અર્થે) જોવામાં આવે છે વાચનારને વસ્તુ સમજાય માટે એ કથાનો સાર નીચે આપ્યો છે

પૂર્વ દેશે ગંગાને કાંઠે પુષ્પાવતી નામે નગર હતુ, ત્યાના રાજાના પુરોહિત શંકરદાસના પુત્રનુ નામ માધવાનળ હતુ, અને તે પુત્રની શીલવતી ને પવિત્ર સ્ત્રી નામે કામકંદલા હતી

એકવાર કૈલાસપતિ મહાદેવ ભારે યોગ સાધવા આસન વાળીને બેઠા. ઘણાં વર્ષ અકગપણે તપશ્ચર્યા કરી. એક રાતે ઉમયાની સંગત યાદ આવતાં મન ચળ્યું, અને તેમનું વીર્ય સ્ખલિત થયું એમનું મહા જોરાવર વીર્ય જે પૃથ્વીને ફાડી નાંખે, આકાશને પ્રજાળે કે સમુદ્રને શોષી નાંખે, તેનું શું કરવું તે વિચારમાં તે ફરતા ફરતા ગંગા તીરે નડ વનસ્પતિની નળી કોરીને તેમાં તે ઘાલ્યું. પુરાહિતને ત્યાં અસખ્ય દ્રવ્ય અને ભારે ઠાઠમાઠ હતો, પણ તેને પુત્ર ન હોવાથી તે હમેશાં શોકમાં રહેતો. એક રાતે હરિએ તેને સ્વપ્ન આપ્યું કે હું તારાપર તુઠયો છું. જા, તને નડની ઝાડીમાં એક પુત્ર છે તે પ્રાપ્ત થશે. શંકરદાસ ત્યાં ગયો, પુત્ર હર્ષભેર લાવ્યો ને તે પરમેશ્વરે આપ્યો એમ કહી તેની સ્ત્રીને હવાલે કર્યો. ઇશ્વરનું વીર્ય હોવાથી તે અતિ સ્વરૂપવાન ને બુદ્ધિમાન નીવડે એમાં નવાઇ નહોતી.

બાર વર્ષની વય થઇ ત્યારે તે કેટલાક સાથીઓ સાથે પાદરે રમવા ગયો જ્યાં પેલી શિલા હતી તેનો આકાર કંઇક સ્ત્રી જેવો જોઇ છોકરા માધવને કહે કે અમે તને આ શિલા સાથે પરણાવીશું રમતમાં તેને સ્નાન કરાવ્યું, શિલા સાથે તેના લુગડાની ગાંઠ પાડી, અગ્નિ સળગાવ્યો અને વેદમંત્ર ભણીને તેની સાથે હસ્ત મેળાપ કરાવ્યો, તે પુરો થતાજ શિલા અપ્સરા રૂપ થઇ આકાશમાં ઉડી ગઇ. તેને જોઇ ઇંદ્રસભાના દેવો ખુશ થયા.

પરંતુ જયતીને લાગ્યું કે મારા ઉપર ખરો ઉપકાર કરનાર તો માધવાનળ છે, તે મને વર્યો છે એટલે તેનેજ હું મારો સ્વામી સમજી સુખ આપીશ તે પછી રાતે છાની રીતે માધવના ઓરડામાં આવે ને સંસારનાં સુખ ભોગવે. માધવનું શરીર જોઇ તેના માબાપને વહેમ આવ્યો, તેથી તેને માટે ઓખાના જેવો એક ડઘો માળ બંધાવ્યો, તે એવા ઇરાદાથી કે ત્યાં કોઇ સ્ત્રી પ્રવેશ કરી ન શકે. પણ એથી તો માધવ અને જયતીને વધારે અનુકૂળતા થઇ

એક સારા બ્રાહ્મણની કન્યાનું માગું આવ્યું. પણ માધવાનળે પરણવાની ના પાડી. જયંતી એકવાર સવારમાં આકાશગમન કરવા જતી હતી, તેને માધવે કહ્યું કે તારા વિરહે હું રહી શકતો નથી. અપ્સરાએ ઘણીએ તાણ કરી અને તેમાં જે ભય રહ્યું છે તે જણાવ્યું, તોપણ માધવે માન્યું નહિ, ત્યારે તે કેટલીકવાર દિવસે પણ આવવા લાગી ઇંદ્રને જાણ છતાં તેને ઠપકારી તેથી તે આવતી બંધ થઇ; પણ જ્યાં ખરો પ્રેમ બંધાયો હોય, ત્યાં વિરહવેદના સહન થઇ ન શકે; તેથી તે માધવને સુરલોકમાં છાની રીતે લઇ ગઇ, ને ત્યાં સુખ માણવા લાગી.

એક વખત જયતીને ઇંદ્રસભામાં નાટક કરવાનું હતું ત્યારે તે પોતાના પ્રિયતમને ભમરો બનાવી કચુકીમાં છાનો રાખીને નૃત્ય કરવા લાગી ભ્રમરને કઇ વેદના ન થાય માટે તે નૃત્ય કરતાં સંકો-ડાતી હતી, તેવી વહેમ આવતાં જોયુ તો તે નરને ભ્રમર બનાવી સાથે લઇ આવી છે એમ જણાયું એથી ઇંદ્ર બીજીવાર કોપાયમાન થઇ તેને શાપ દીધો કે સુરલોકમાં જોઇએ એટલું સુખ છતાં તું મૃત્યુલોકના નરને મોહી તેનો સંગ કરે છે, માટે તું વેશ્યાને ત્યાં અવતરીશ.

પૂજાપાની માટે લઇ જાય છે. માધવ નગરમા જાય ત્યારે સ્ત્રીઓ તેના થી ફિદા ફિદા થઇ તેની પાછળ કામકાજ મૂકી ફરે છે, તેથી મહાજન રાજાને ફરિયાદ કરવા આવે છે, તે કહે છે કે જો તમે માધવને ન કાઢો તો અમે ગામ તજીશુ કેમકે તેનાથી અમારા ઘર ભાગે છે પછી રાજાએ માધવ મોલાવીને પૂછ્યુ કે તારામા એવી તો કળા છે ? તે ઉપરથી માધવે વીણા લઇ એવુ ગાયન કર્યું કે જેથી રાજાની સાતમે નારીના હૃદય ભેદી નાખ્યા એથી રાજા કોપ્યો ને બોલ્યો કે તુ મારો દેશ તજીદે તેને દેશવટો દેવાથી સર્વ સભાનુ મો વીલાઇ ગયુ

માધવાનળ એક વણજારાની મોબતમા ઝાડી જંગલના દુ ખ વેઠ તો ચાલ્યો અને કામાવતી નગરીમા આવ્યો ત્યા કામકદલા વેસ્યા વસે છે તેને ત્યા મોટા રાજા ને વણિક પુત્રો વિલાસ માટે ભમે છે અને ગરથના ભડાર આપી દે છે કામકદલા કહે છે કે મારે નગરના રાજા કામસેન આગળ નૃત્ય કરવુ છે તે આટલી લાલચો છતા શીલ છોડતી નથી એકવાર રાજાએ વાત જાણી મોટા મહોત્સવ પ્રસગે તેણીને નાટક માટે મોલાવી

દરબારમા હજારો લોક આવ્યા હતા કામકદલાએ ભારે નાટક મચાવ્યુ એવામા માધવાનળ ત્યા આવી પહોચ્યો દ્વાર રહી ડોકુ ધુણાવતો હતો તેથી દ્વારપાળને અચરજ લાગ્યુ તેની હોંશીઆરી જોઇ દ્વારપાળે રાજાને વાત કરી રાજાએ તેને પોતાની કને મોલાવ્યો, તે વેસ્યાનુ નૃત્ય ને રૂપ નિહાળ્યા કરે છે (અહી રૂપ ને શણગારનુ વર્ણન આમેહુબ કવિએ કર્યું છે) એવામા એક ભમરો આવી લા ગ્યો તે વેસ્યાની કચુકીમા ભરાયો આથી જયતીએ તેને ભમરો કરી પાચણીમા રાખેલો તે વાત માધવને યાદ આવે છે અને એજ રીતે કામકદલાને પૂર્વભવની સ્મૃતિ થાય છે ભમરો તેના સ્તનને ડખ મારે છે, તેથી તેને વેદના થાય છે માધવને જે રાજાએ સરપાવ આપ્યો હતો, તે વેસ્યાની કળાથી ખુશી થઇ તેને આપી દે છે રાજાની પહેલા તેણે

સરપાવ આપ્યો તેથી રાજા કોપે છે ને તેને મારી નાખવા ઉભો થાય છે બ્રહ્મહત્યાનો દોષ બતાવી ચોક તેને વારે છે, તેવી માધવને તેનુ રાજ્ય તજી દેવા હુકમ થાય છે, તેથી તે પ્રમાણે તે તુરત ત્યાથી ચાલ્યો જાયછે

કામકદલા ગોખે બેઠી છે, તે રસ્તે થઇ માધવ જતો જોતાંજ તે તેને ઘરમા લઇ આવી પૂર્વ વૃત્તાત કહી ઇદ્રના બીજા શાપથી તે વેશ્યા અવતરી એ વાત જણાવી બન્નેને અતિ આનદ થયો, અને સ્ત્રીપુરૂષ તરીકે રતિ સુખ ભોગવ્યુ પાછલી રાતે વિદ્યાવિનોદની વાર્તા થાય છે અને સમસ્યાઓ વડે એક બીજાની ચતુરાઇ બતાવાય છે મળસકા થતા માધવ જવાની રજા માગે છે, તેથી કામકદલા મુર્છાવશ થાય છે ન જવાનો કે તેને સાથે લઇ જવાનો અતિ આગ્રહ કરે છે, તેને માધવ સમજાવે છે રહેવામા રાજનો ભય છે ને સાથે લઇ જવામા અતિ સકટો વેઠવાના છે આખરે તે જાય છે, અને કામકદલા સોળ સણગાર તજી વિધવા વેશે રહે છે તેની મા પરપુરૂષનો સગ કરવા ને સુખમા રહેવા આગ્રહ કરે છે, પણ તેને પત ન કરતાં પુરૂષો આવે તેને નૃત્યાદિથી ખુશ કરવાની માત્ર તે હા પાડે છે

માધવ રખડતો દુખ પામતો આખરે માળવે જઇ ચઢે છે માળવાનુ, ઉજ્જણનુ ને પરદુખભજન વિક્રમનુ કવિ છટાદાર વર્ણન કરે છે ચાલતો માધવ શેરીએ શેરીએ ફરી સુદર નારીઓ નિહાળી ખુશ થાય છે, પણ તેનો કોઇ ભાવ પૂછતુ નથી રસ્તામા એક ક્ષત્રિ આવ્યો, તેણે કહ્યુ કે તે કામાવતી જાત્રાએ જાય છે, તેથી ખુશ થઇ કામકદલા ઉપરનો પત્ર લખી તેને આપે છે તે પત્ર અને તેનો કામકદલાએ આપેલો ઉત્તર કવિએ લખાણથી ચીતરી તેમા વિરહ વેદનાની પીડા બન્નેને કેવી સાલે છે તે બતાવ્યુ છે

માધવ કોઇ બ્રાહ્મણને ત્યા ખાઇ દહાડે શહેરમા ભટકે અને રાતે મહાકાલેશ્વરના દેવળમા જઇ સુઇ રહે વિરહ ન સહેવાયાથી એક

ગાથા તેણે ભીંતે લખી, તે વિક્રમ સવારે દર્શને આવ્યા તેમની નજરે પડી. મારા નગરમાં કોઈ દુઃખી નથી, છતાં આ કોઇ દુઃખી પુરૂષ જણાય છે, માટે તેનું દુઃખ મારે ભાગવું જોઇએ. પ્રધાનને તપાસ કરવા કહ્યું. બીજે દહાડે બીજી અને ત્રીજે દહાડે ત્રીજી ગાથા લખેલી વિક્રમે જોતાંજ એ માણસનો પત્તો જે કોઈ લગાડશે તેને લાખ દિનાર આપવામાં આવશે એવો પડો વજડાવ્યો; તે ઉપરથી નગરની એક વેસ્યા સોળશણગાર સજી મહાદેવના દેવળમાં છાની ભરાઈ રહી. ત્યાં ઘણાં માણસ સુતાં હતાં, તેમાંનો માધવ નિસાસા નાખ્યા કરતો હતો, તેથી ગાથા લખનાર એજ હોવો જોઇએ એમ ધારી તે તેની પાસે ગઇ, અને તેની છાતીપર પગ મુક્યો, તેથી તે જાણે કામકંદલા હોય એવો નિદ્રામાં ભ્રમ થતાં તેણે કહ્યું, હે પ્યારી કામકંદલા ! હૈયાથી પગ પાછો કરો ને તમારા પુષ્ટ પયોધર આગળ ધરો. વેસ્યાએ બીજે દહાડે રાજાને કહ્યું કે માધવાનળ કામકંદલાના વિરહથી દુઃખી છે.

રાજાએ તેને બોલાવી દુઃખની હકીકત પૂછી તેણે વિરહની વાત કરી, ત્યારે રાજાએ કહ્યું કે તુ પસંદ કરે તેની જોડે તને પરણાવું, ને તું મારા રાજ્યમાં રહી સુખ ભોગવ. તેણે કામકંદલાના પ્રેમની વાત કહી, ત્યારે રાજા કહે તું વેસ્યાના નાદમાં શું મોહ્યો છે (વેસ્યાના અવગુણનું કવિ અહિં વર્ણન કરે છે). માધવે બહુ કહ્યું ત્યારે રાજાએ તેને મેળવી આપવાનું અભયવચન આપ્યું.

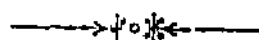
રાજા ચતુરંગી કટક લઈ માધવાનળ સાથે કામાવતી આવ્યો ગામને પાદર પડાવ નાખી કામકંદલાની પરીક્ષા માટે છાનો તે તેણીને ઘેર ગયો. વેશ્યાએ બહુ હાવભાવ ગાયન નૃત્ય કરી તેને રીજવવા માંડ્યો. તેણે રતિભોગની ઇચ્છા બતાવી, પણ સ્ત્રીએ તેની સ્પષ્ટ ના પાડી. તે વિધવા જેવી કેમ રહે છે તે પૂછતાં તેણે કહ્યું મારો કંથ પરદેશ છે, માટે વિક્રમ ત્યાં રાત રહ્યો. સ્ત્રી વિલાપ કર્યા કરે છે પાછલી રાતે તે નિદ્રાવશ થઈ ત્યારે વિક્રમે તેના છાતી ઉપર

પગ મૂક્યો, એટલે તે માધવ છે એમ જાણી કહેવા લાગી, સ્વામીજી ! પગ દૂર કરો. એથી રાજાની ખાતરી થઈ. માધવ કોણ તે વિષે સ્ત્રીએ કહ્યું ત્યારે રાજા હસ્યો. પછી રાજાએ કહ્યું કે અતિ વિરહને લીધે માધવ મરી ગયો, ને તેના શબનું દહન ક્ષિપ્રા નદીને તીરે થયું. એ સાંભળતાંજ સતી શિરોમણી કામકંદલાએ પ્રાણ તજ્યો રાજા દુખી થયો ને બોલવા લાગ્યો કે, અરે મેં આ શું કર્યું ? રાજા છાનોમાનો પોતાની સેનામાં ગયો ને આંસુંભરી આંખે તેણે કામકંદલાના મરણની વાત માધવને કહી, એટલે તેનો પણ પ્રાણ તુરતજ દેહ તજી ગયો. આથી રાજા કલ્પાંત કરવા લાગ્યો સ્ત્રી હત્યા ને બ્રહ્મહત્યા મારે શીર ચોંટી. મારે પણ હવે મરવુંજ જોઇએ, એમ કહી જેવો તે પ્રાણઘાત કરવા જાય છે, તેવોજ આગીઆવૈતાલે તેનો હાથ પકડ્યો વૈતાળે કહ્યું, વિરહમુર્છા છ માસ રહે છે, તે દરમ્યાન જે અમૃતધાર સીંચવામાં આવે, તો માણસ જીવતુ થાય વૈતાળે પાતાળમાં જઈ અમૃત આણ્યુ તેવડે બન્નેને જીવતાં કર્યા કામાવતીના રાજાએ વિક્રમ પાસે આવી વિનતિ કરી કે આપ મારૂ નગર પાવન કરો. વિક્રમે આવવાનુ પ્રયોજન બતાવી રાજાનું આમંત્રણ સ્વીકાર્યું. ગામમાં મોટો મહોત્સવ થયો. દરબારમાં આવી વિક્રમે કામકંદલાને બોલાવી, અને એ બન્ને પૂર્વ જન્મનાં સ્નેહી છે, માટે તેમને સુખ મળે એમ કરવા રાજાને કહ્યું અને કામકંદલા માધવાનળને સુપરત કરી રાજાએ કોટિ ધન માધવને આપ્યુ. રાજા બન્નેને લઈ ઉજ્જણ આવ્યો. રાજા માધવને પોતાની પાસે રાખે ને રોજ એક લાખ ધન આપે તેને પાંચસે મોટા ગામ ને ઉંચા મંદીર આપ્યાં. બન્ને સુખ-વિલાસમાં દિવસ નિર્ગમન કરે અને વિક્રમને આશીષ આપે માધવને પોતાને દેશ જઇ માતપિતા સાથે રહેવાની ઇચ્છા થતાં રાજાની તેણે પરવાનગી માગી. રાજાએ તેને બારકોટિ સોનાના દીનાર હાથી ઘોડા વગેરે પુષ્કળ આપી કટક સાથે વિદાય કર્યો. કટક જોઇ પુષ્પાવતીનો

રાજા ગભરાયો, કેમકે એવા યોગ દગો સાથે લડવાને તે સમય ન હોતો તેણે પુરોહિતને બોલાવીને કહ્યું, તમે જઈને જે રાજા આવી આવ્યો છે તેનું હરેક રીતે મન મનાવો ઠાકરાસને આવતો જો માધવે તેને ઓળખ્યો ને સામો આવી પાગે પડયો પુરોહિતે પુત્રને પિછાણ્યો, એટલે તેને છાતી સરસો ચાંપ્યો આ વાતની ખબર પડતા લોકો સાથે રાજા સામો આવ્યો માત તાત પુત્ર ને પુત્રવધૂનો મેળાપ થયો સ્ત્રી પુરૂષ સંસારનું ખરૂં સુખ ભોગવવા લાગ્યા કામકંદલાને પેટે ચાર પુત્ર અવતર્યાં ઘણું પુણ્યદાન કરીને લીળાને પ્રતાપે અંતે બંને સમાધિ પામ્યા

'સાહિત્ય'. ૧૯૧૪-જુન અંક
પૃ ૨૮૮ થી ૨૯૪

—હરગોવિન્દદાસ દ્વારકાદાસ કાંટાવાળા.

અહીં એક કહેવું યોગ્ય થઈ પડશે કે નાગનેરના પ્રસિદ્ધ કવિ સ્વ નથુરામ સુંદરજીએ માધવાનળ કામકુંદલાનું નાટક સુંદર રીતે 'ની રચ્યું' પર ભજવાયું હતું અને તે સૌરાષ્ટ્રમાં સારી લોકપ્રિયતા પામ્યું હતું

મો. ન. શાહ.

પ્રાસંગિક નિવેદન.

આ સંગ્રહમાં સંપાદકે શકુનશાસ્ત્ર ચોપાઈ દાખલ કરી છે તેનું કાવ્ય મહોદધિમાં કાવ્ય તરીકેનું સ્થાન છે અને તે એક મૌક્તિક તરીકે યા તેના એક ભાગ તરીકે ગણાય કે નહિ એ વાત એક બાજુએ રાખી સંપાદકે જે કૃતિઓ અને કવિઓ આમાં દાખલ કર્યા છે તે સંબંધી અત્ર ટુંકમાં જણાવીશું. સંપાદકથી એટલું તો જાણે અજાણ્યે અવશ્ય થયું છે કે તેણે ચુંટેલી ચાર મુખ્ય કૃતિઓના ત્રણ કર્તાઓ એકજ સદીનાજ છે અને તે વિક્રમની સત્તરમી સદી. એક કર્તા કુશલલાભ વાચક તે સદીના પ્રારંભમાં થયેલા, બીજા જયવિજયજી તેના મધ્ય ભાગમાં અને ત્રીજા તો સમર્થ કવિ સમયસુંદર ગણિ ઠેઠ તેની અંત સુધી વિદ્યમાન રહેલા

હવે ઉક્ત ચાર કૃતિઓ લઇએ તે પૈકી બે—મારૂ ઢોલા ચોપાઇ અને માધવાનળ કામકંદલા ચોપાઇ સમર્થ લોક કથાકાર કુશલલાભની છે. તેમાંની બીજી તો 'સાહિત્ય' નામના પ્રસિધ્ધ માસિકમાં સને ૧૯૧૪ ના જુનના અંકથી શરૂ થઇ સને ૧૯૧૫ ના એપ્રિલના અંકમાં પૂરી થઇ મુદ્રિત થઇ ગઇ છે—તેનુ સંશોધન સાહિત્ય જીવન ગાળનારા વયોવૃધ્ધ આગેવાન અને પ્રાચીન કાવ્યમાળામાં જબરો ભાગ લેનારા રા૦ બ. હરગોવિન્દદાસ દ્વારકાદાસ કાંટાવાળાએ કરેલું છે અને તેનો સાર પણ તેમણે 'સાહિત્ય'ના સને ૧૯૧૪ ના જુનના અંકમાં આપ્યો છે, કે જે પ્રસ્તાવના પૃ. ૧૭૨ થી ૧૭૯ પર અત્ર પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવ્યો છે ને તે ઉપરાંત જૈનસાક્ષર શિરોમણી રા૦ ચિમનલાલ ડાહ્યાભાઈ દલાલનો માધવાનળ કામકંદલાની લોકકથા એ નામનો ઉત્તમ લેખ પણ પૃ. ૧૫૯ થી ૧૭૧ માં અત્ર પ્રકટ કરવાની આવશ્યક્તા જોઇ છે. આ મૌક્તિકમાં તે કૃતિ પુનઃ પ્રસિધ્ધ થતાં જે કંઇ લાભ થયો છે તે એક પુસ્તકાકારે પ્રકટ થવા રૂપે છે. 'સાહિત્ય'માં આપેલા

શબ્દાર્થ નક્કી કેવામાં આવ્યા છે તે લાભથી વાચકને વંચિત રાખવામાં આવ્યો છે.

માણેકલાલની ચોપાઈ સંશોધકે જે એકજ પ્રતિ ઘણાં વર્ષો ઉપર પોતાને મળી તેની પોતે નકલ કરી લીધી હતી અને તે ઉપરથી છપાવી છે. હવે તે પ્રત કયા ભંડારની કે કયા ગામની હતી તે અત્યારે કશું યાદ નથી તેવી તે પ્રત હવે મળી શકે તેમ નથી; પણ આમાં વિલક્ષણ જેવું એ બન્યું છે કે અમુક ભાગ પદ્યનો છે ને પછી ગદ્યભાગ આવે છે અને તે ગદ્યભાગ મૂળ લેખક કુનગલાભનો નથી. પદ્યભાગ જે છપાયો છે તેમાં ૨૩૮ કડી છે, જ્યારે મૂળ લેખક પદ્યના અંતે ચોખ્ખું જણાવે છે કે "ગાહા સાતસોનો પરમાણ, દુહા ચોપાઇ જસ વખાણ" (જુઓ પૃ. ૬૫ કડી ૨૩૪) એ પરથી મળ સાતસો કડી હતી અને તેટલી કડીઓ તેની પ્રત ચાર પાંચ મારા હાથમાં આવી ગઈ તે દરેકમાં મેં જોઇ છે અને એકેયમાં ગદ્યભાગ મેં જોયોજ નથી. હમણાં મુંબઈની જૈન એસોસિયેશન ઓફ ઇંડિયા પાસેના ભંડારમાંથી મને એક સારી અને સંપૂર્ણ પ્રત મળેલી અને તે પરથી કાર્યકર્તા શ્રીયુત જીવણચંદ સાકરચંદ ઝવેરીનું ધ્યાન ખેંચી આને બદલે ફરી તે ૭૦૦ કડી પ્રકટ થવી ઘટે અને તેમ થશે તોજ મૂળ લેખકની આ કૃતિની સુંદરતા અને હૃદયંગમતાનો ખ્યાલ આવી શકશે અને તોજ તેનો સમગ્ર સાર અને તે કાવ્યનું વિવેચન લખીને આગળથી આપી શકાશે એમ નમ્રભાવે જણાવ્યું હતું. આથી તેમણે સંશોધક પાસે આ મુનિની મૂળ પ્રત મેળવવા પ્રયત્ન કરતાં મળી નહિ, એટલે મને લખી જણાવ્યું કે "માટે હવે અમારો વિચાર છે કે જે છપાઈ ગયું છે તેને તે પ્રમાણે રહેવા દેવું અને આપ પાસે જે પ્રતો છે તે (પરથી તે આખીનું પ્રકટીકરણ,) નવા વોલ્યુમ છપાવતી વખતે થઈ રહેશે." આથી સમયસાર અને તે પર વિવેચન લખવાનું મુલતવી રાખ્યું છે.

ત્રીજી જયવિજયકૃત રાકુન ચોપાઈ નવી છે અને હજુ ક્યાય પ્રસિધ્ધ થઈ નથી ચોથી સમયસુદરજી કૃત અનેક સુદર અને રસમય કૃતિઓમાથી અત્યાર સુધીમા માત્ર એકજ પ્રસિધ્ધ થયેલી (પ્રકા-રાક—શ્રાવક ભીમશી માણેક સ ૧૯૪૧) તેજ નામે ચાર પ્રત્યેક બુદ્ધિનો રાસ તેજ સપાદકે ચુટી કાઢી આને બન્ને તે કવિની બીજી કૃતિ પસદ કરી હત તો સાહિત્યમા એક ગણનાગોગ્ય વૃધ્ધિ કરી શકાત વળી આ સર્વે ચાર કૃતિઓનુ મન માન્યુ અને પૂર્વના મૌક્તિકો જેવુ get up (રૂપ રગ) નથી બની શક્યુ. સશોધન કેવુ થયુ છે તે વિવેચક વાચકો વિચારી શકશે.

છેવટે કવિઓ સબધી ઉલ્લેખ કરતા વિક્રમ સત્તરમી સદીના એક આધારભૂત સમર્થ 'કવિવર સમયસુદર' માટે મે એક લાબો વિસ્તૃત નિબધ ભાવનગરની સાતમી ગૂજરાતી સાહિત્ય પરિષદ માટે લખ્યો હતો અને ત્યા જઇ તેની સમક્ષ તેના મુખ્ય ભાગો વાચી સભળાવ્યા હતા તે નિબધ જૈન સાહિત્ય સશોધકના ખડ ૨ અક મા પ્રસિદ્ધ થઇ ગયો છે અને તે પરિષદના હવે પડો બહાર પડનાર રીપોર્ટમા અમુક ભાગમા પ્રકટ થનાર છે તે સમગ્ર નિબધ આ મૌક્તિકના આરભમાજ મૂકવામા આવ્યો છે ને તેમા અત્યાર સુધી મળેલી નવી હકીકત પણ પૂરવણી–અનુલેખ તરીકે ઉમેરવામા આવી છે બીજા કર્તા નામે જયવિજય અને કુશલલાભ માટે લખવાનુ રા જીવણચદ સાકરચદે મને કહ્યુ તેથી હુ શોધખોળ કરી મારાથી તેમને માટે જે કઇ મેળવી શકાયુ તે સર્વ આની પહેલા નિવેદિત કરી દીધુ છે અને વિશેષમા સાક્ષર શ્રીમાન્ કૃષ્ણલાલ મોહનલાલ ઝવેરી એમ એ. એલ એલ બી મુબઈના સ્મોલ કોઝ કોર્ટના વડા જજ સાહેબે આ સગ્રહ સબધી પોતાના સાહિત્યવિષયક વિચારો વળી આપવા કૃપા વચન આપ્યુ છે તદનુસાર તેમનુ વક્તવ્ય આ પછી મૂકવામા આવશે અનેક જૈન સાહિત્યની ઉત્તમ કૃતિઓ

અપ્રકટ પડી છે કે જે પ્રકટ થયે જૈનેતર ગૂજરાતી સાહિત્યની શ્રેષ્ઠ કૃતિઓની હારોહાર ઉચ્ચ સ્થાન લેશે તેની કૃતિઓ અને તેના રચનાર સમર્થ કવિઓનો પરિચય મારા દ્વારા સાહિત્યરસિક આલમને પ્રાપ્ત થવાનો યોગ અખંડિતપણે સત્વર મળો એમ હૃદયથી પ્રાર્થતો હતો આ મૌક્તિકની પ્રકાશક સંસ્થાના કાર્યકર્તાઓએ આ મૌક્તિકની યોજના દ્વારાજ એ યોગ્ય સુલભ કરવાનું નક્કી થનાર છે તેથી તેમનો આ પ્રસંગે હૃદયથી ઉપકાર માનું છું.

સં. ૧૯૮૧ આશ્વિન વદ ૫ બુધ.
લોહાર ચાલ, મુંબઈ.

—મોહનલાલ દલીચંદ દેશાઈ.

વિશેષમાં.

'કવિવર સમયસુન્દર'ના મારા નિબંધમાં પૃ. ૩૭ અને ૩૮ પર ઉલ્લેખ પાંચ છત્રીશીઓ સંબંધમાં થોડુંક જાણવાજેવું સંતોષ છત્રીશીના અંત-ભાગમાંથી મળે છે તે ઉપયોગી હોઇ અત્ર ઉતારૂં છું. આ પૂરૂં પાડનાર મુનિશ્રી અમરવિજય-ચતુરવિજયાદિનો આભાર માનું છું —

જીમ નાગોર ક્ષમાછત્રીસી, કર્મ છત્રીસી મુલતાણીજી
પુણ્યછત્રીસી સિદ્ધપુર કીધી, શ્રાવકનઈ હિત જાણીજી. ૩૨
તિમ સંતોષછત્રીસી કીધી, લૂણકરણસર માહિ જી
મેલ થયઉ સાહમી માંહોમાંહી, આણંદ અધિક ઉચ્છાહજી ૩૩
પાપગયઉ પાચા વરસાનુ પ્રગટયઉ પુણ્ય પડૂરજી,
પ્રીતિ સંતોષ વધ્યઉ માંહોમાંહી, વાજ્યા મંગલ તૂરજી. ૩૪
સંવત સોલ ચઉરાસી વરસ, સરમાહિ રહ્યા ચઉમાસિજી,
જસ સોભાગ થયઉ જગમાહે સહુ દીધી સાબાસીજી ૩૫
યુગપ્રધાન જિનચંદ્ર સૂરીસર, સકલચંદ તસુ સીસજી,
સમયસુંદર સંતોષ છત્રીસી કીધી સંઘ જગીસજી ૩૬

આ પરથી ચાર છત્રીસીઓનો અનુક્રમ ને રચનાસ્થાનો, સંતોષછત્રી-સીનો રચ્યા સં. ૧૬૮૪ વગેરે જણાય છે, તો તે પ્રમાણે સુધારો લેવું.

'કુશળલાભ ઉપાધ્યાય' પરના મારા લેખમાં પૃ. ૧૫૬ પર તેમના અગડદત્ત રાસ સંબંધી વિશેષ માહિતીનો અભાવ બતાવ્યો હતો, પણ અમદાવાદમાં ડેહલાના અપાસરાના પુસ્તક ભંડાર તપાસતાં તેમાંથી તેની પ્રત મળી આવી છે તેમાં પ્રારંભમાં પોતાના ગુરૂ અભયધર્મને પ્રણામ કરેલ છે —

પાસ જિણેસર પાય નમી સરસતિ મનિ સમરેવિ,
શ્રી અભયધર્મ ઉવઝાય ગુરૂ પયપંકજ પ્રણમેવિ × ×

અંતમાં એમ છે કે —

સંવત બાવ્ન્ન-ઉકસિ(?) કાતી શુદિ પૂનિમ ગુરૂવાર,
શ્રી વીરમપુરિ નયર મઝારિ કરી ચોપઇ મતિ અનુસારિ ૨૧૭
શ્રી જિનચંદ્રસુરિ ગુરૂરાય, ગુરૂશ્રી અભયધર્મ ઉવઝાય,
વાચ કુશલલાભ ઇન ભણે સુખ સંપતિ થાઓ અરહંતણે ૨૧૮

અગડદત્ત રાસ સં. ૧૬૨૫ માં વીરમપુરમાં રચાયો, સ્વગુરૂ અભ-યધર્મ જિનચંદ્રસુરિના સંતાનીય હતા એટલું વિશેષ આથી જણાય છે, તો તે પ્રમાણે સુધારી લેવું.

મુંબઇ તા. ૬-૧ ૧૯૨૬ મોહનલાલ દલીચંદ દેશાઇ

ઉપોદ્ઘાત

આનંદ કાવ્ય મહોદધિના સાતમા મૌક્તિક તરીકે વિક્રમના સત્તરમા સૈકામાં થઇ ગએલા ત્રણ જૈન કવિઓની કૃતિ શેઠ દેવચંદ લાલભાઇના જૈન પુસ્તકોદ્ધાર ફંડના ટ્રસ્ટીઓએ પસંદ કરી છે: (૧) વાચક કુશલલાભ વિરચિત ઢોલા મારવણીની કથા ચોપાઇ; (૨) એજ કવિ વિરચિત માધવાનલ કામકુંદલા ચોપાઇ; (૩) એજ કવિ વિરચિત શ્રી સ્તંભનક પાર્શ્વનાથ-સ્તવનમ્; (૪) પંડિત જયવિજય વિરચિત શુકનશાસ્ત્ર ચોપાઈ; (૫) પંડિત સમયસુંદર વિરચિત ચાર પ્રત્યેકબુદ્ધ ચોપાઇ. આમાંનાં પ્હેલાં બે કાવ્યો ઢોલા મારૂની કથા અને માધવાનલની કથા એ નામે સુવિખ્યાત છે, અને તેમાં જૈન ધર્મ યા જૈન શાસન સંબંધે કાંઇપણ ઉલ્લેખ ન હોવાથી જૈનેતર વાચકોમાં પણ ઘણાં પ્રિય થઇ પડેલાં. ઢોલા મારૂની કથા તો તબુરો કે એકતારો લઇ ભિક્ષા માગનાર ભીખારી પણ ગાય છે. શુકનશાસ્ત્ર ચોપાઇ એ કાવ્યને પણ જૈન મત સાથે કશો સંબંધ નથી બાકી રહેલાં બે કાવ્યો ખાસ જૈનોને ઉદ્દેશી રચાયલાં છે.

ગુજરાતી સાહિત્યના મધ્ય યુગ અને તેની પણ પૂર્વના યુગ માટે આજથી પચ્ચાસ વર્ષપર જે જે અભિપ્રાયો બંધાએલા તે, નવાં નવાં પુસ્તકો હાથ લાગવાથી કાલક્રમે બદલાતા ગયા છે. દાખલા તરીકે, નરસિંહ મહેતાને આદિ કવિનું સ્થાન આપવામાં આવતું, અને સાથે સાથે એવો પણ અભિપ્રાય આપવામાં આવતો કે નરસિંહ મહેતાના સમય પહેલાં ગુજરાતી સાહિત્ય હતુંજ નહિ, તેનો આરંભ નરસિંહ મહેતાનાં કાવ્યોથીજ થયો--એ અભિપ્રાય ભૂલ ભરેલો માલમ પડયો છે. વળી વાર્તાના સાહિત્ય માટે શામળભટ્ટને મુખ્ય પદ આ-પવામાં આવતું તે પણ યોગ્ય ન હતું એમ સમજાય છે. ખુદ પ્રેમાનંદનાં

કાવ્યોનુ નહિ પણ એના પુરોગામી કવિઓની કૃતિઓમાંથી મળી આવે છે ઘણુ. પ્રાચીન કાવ્યો જે અપ્રસિદ્ધ પડી રહેલા તે પ્રસિદ્ધિમા આવવાથી જૂના અભિપ્રાય ફેરવી નવા બાધવામા આવ્યા છે, અને હાલ જે અભિપ્રાય બધાયા છે તે પણ સ્થાયિ નથી, કારણ હજુ જૈન ભડારોમા અને જૈનેતર વ્યક્તિઓના કબજામા એટના બધા અપ્રસિદ્ધ લેખો પડી રહેલા છે કે તે જેમ જેમ પ્રસિદ્ધ થતા જશે તેમ તેમ હાલ બાધેના અભિપ્રાય પણ ફેરવવા પડશે આપણા જૂના સાહિત્ય સબધે હાલનો જમાનો અનિશ્ચિતપણાનો-transitional period નો છે અગ્રેજીમા Chaucer અને Spenser ના તેમજ તેમના વખતના બીજા નાના કવિઓના કાવ્યો સઘળાજ પ્રસિદ્ધ થઇ ગએલા હોવાથી જૂના અગ્રેજી સાહિત્ય વિષે નિશ્ચયપૂર્વક અભિપ્રાય બાધી શકાય, રૂદકી અને એવાજ બે ચાર બીજા કવિઓની કૃતિ સપૂર્ણપણે બહાર આવેલી હોવાથી અસલી ફારસી સાહિત્યના ગુણદોષ વિશે નક્કીપણે વિચાર દર્શાવી શકાય પરતુ જૂના ગુજરાતી તેમજ મધ્ય-કાલીન ગુજરાતી સાહિત્ય વિશે તેમ કહેતા હવે ખચાવુ પડેછે, તેનુ કારણ દિવસે દિવસે અજવાળામા આવતા નવા નવા સાધન નરસિહ, સામળ, પ્રેમાનદની બાબતમા, આવા સાધનને અભાવે બાધેલો આપણો મત એટલો તો જડ ઘાલી બેઠેલો છે કે તે ફેરવતાં આજે પણ ઘણાના અતકરણને આઘાત થતો હશે વિજ્ઞાનશાસ્ત્ર અને બીજા શાસ્ત્રીય વિષયોની બાબતમા પણ એમજ થાય છે. નવી શોધને આધીન થઇ જૂના સિદ્ધાતો ફેરવવા પડે છે મધ્યયુગ તથા તેથી પૂર્વની ગુજરાતી સાહિત્યની ખરેખરી સ્થિતિથી હજુ હાલ આપણે સપૂર્ણ રીતે જ્ઞાત નથી, એવુ હવે કહેવુજ પડશે એ સ્થિતિનુ ખરૂ ચિત્ર આલેખવા માટે આપણે ધારીએ છીએ કે આપણી પાસે પૂરતા સાધન છે, પરતુ વસ્તુસ્થિતિ તેમ નથી, એમ લાગે છે, કારણ કોઈ અમુક વિષય માટે આપણે એવુ ધારી બેસી-

એ કે તે સબંધી કૃતિ તો કોઇ જૈનેતર લેખકનીજ છે, અને અતે કોઇ અપ્રસિદ્ધ લેખ એવો નિકળી પડે કે જે કોઇ સમર્થ જૈનલેખકને હાથે લખાયો હોય માધવાનલ કામકુંદલાની લોકકથાનો પ્રથમ પ્રબંધ ભરૂચ પાસે આમોદના કાયસ્થ કવિ નરસી સુત ગણપતિએ સંવત્ ૧૫૭૪ ના બનાવેલો અને જ્યાં સુધી આ જૈનકૃતિ પ્રસિદ્ધિમાં નહિ આવેલી ત્યાં સુધી માત્ર એ લોકકથા સબંધે એ એકજ ગ્રંથ લખાએલો સમજાતો જૂના ગુજરાતી સાહિત્યના બંધારણમાં તથા તેના વિકાસમાં બ્રાહ્મણ વાણીઆ, શ્રાવક અને જૈન સાધુઓએ મુખ્ય ભાગ લીધેલો છે, એટલે કે જૈનેતર તેમજ જૈન એ બંને કોમોએ સાહિત્યને પોષવામાં મદદ કરી છે એ બેમાંથી એકજ કોમે એવો દાવો કરવો કે એ સાહિત્ય અમારૂં એકજ ઉપજાવેલું છે તે કેવળ ભ્રમ છે જૂના ગુજરાતી સાહિત્યનો સિલસિલાબંધ સંબંધ (connected) ઇતિહાસ લખવો હોય તો જૈનોથી જૈનેતરની કૃતિ તરફ અને જૈનેતરથી જૈનોની કૃતિ તરફ દુર્લક્ષ થઇ શકે નહિ અમુક વિષયો સબંધે બંને કોમોએ એકજ નદીના મૂળમાંથી પાણી લીધેલું એટલેકે સંસ્કૃત ગ્રંથપર આધાર રાખેલો, અમુક બાબતમાં વિચારની પરસ્પર આપ લે થએલી (they acted and reacted on each other) એટલે ખરા ઇતિહાસની રચનામાં તો એ બંને કોમની કૃતિની આલોચના થવી જોઇએ. ખરૂં જોતાં તો વખત એવો આવી લાગ્યો છે કે જૂના ગુજરાતી સાહિત્યનું ખરૂં ભાન કરાવવા માટે સાહિત્યમાં રસ લેનાર અભ્યાસીને જેટલું જૈનેતર વર્ગના આચાર વિચાર અને ધર્મનું જ્ઞાન હોવું જોઇએ તેટલુંજ જૈનોના આચાર વિચાર તથા ધર્મનું હોવું જોઇએ એ પરિચય આવશ્યક છે, એ ન હોય તો દ્રષ્ટિબિંદુ ખોટું જડે વાનું (the perspective would be false) અને સાહિત્યના ચિત્રપર પડતું તેજ (light) અથવા તેને નડતી, ઝાંખું

કાવ્ય સબંધે વિવેચન કરવું અપ્રાસંગિક છે; બાકી અપૂર્ણ છતા પણ એમાંથી કવિની ઉત્તમ પ્રતિની કાવ્યશક્તિનો ઘણો સારો ખ્યાલ વાચકને આવી શકે છે કાવ્યનુ વસ્તુ જોકે આડતેડા બનાવોથી શણગારવામાં આવ્યુ છે, તોપણ કવિ પોતાની મૂળ મતલબ નજર આગળથી ખસેડતો નથી, અને અંતે ઢોલા અને મારવણીનો મેળાપ કરાવે છે સાધારણ સમજવાળો વાચક, કોઇપણ જાતના વિવેચન વગર એ કાવ્યની ખુબીઓ સમજી શકશે, કારણ એ (તે સમયની) ઘણી સરળ ભાષામાં લખાએલું છે, અને તેમા સ્ત્રી પુરૂષની લાગણીઓ તેમજ ભાવનું આલેખન ઘણી સાદી રીતે એટલે આડંબર વિના કરવામા આવ્યુ છે. આ કાવ્ય [" જેતો જેસલમેર મઝાર, " (કડી ૨૩૫)] જેસલમેરમા રચાયુ છે, અને તેથી એની ભાષા ગુજરાત કરતા મારવાડની ભાષાને વધારે મળતી આવે છે, લગભગ મારવાડી છે એમ કહીએ તો ચાલે, તો પછી ગુજરાતી ભાષાનાં કાવ્યમાં એને સ્થાન આપવુ, એને ગુજરાતી કાવ્ય કહેવું, એ એક જાતનો આપણી ભાષાના પ્રતિહાસ ઉપર આઘાત કરવા જેવું છે.

માધવાનલની કથા મુકાબલે લાંબું કાવ્ય છે, અને તેમાં કવિએ સસ્કૃત સાહિત્યનુ પોતાનુ ઉંડુ જ્ઞાન દેખાડ્યું છે એ કથાનો સારાશ તથા કવિએ જે વખતે પોતાનું કાવ્ય રચ્યુ તે વખતે એ લોકકથા કેટલે અંશે પ્રચલિત હતી તથા તે પહેલાં એ કથાને કાવ્ય નાટક આદિ સ્વરૂપમાં કેવી રીતે ગુંથવામા આવી હતી તેનો ઉલ્લેખ એક કરતા વધારે ગુજરાતી લેખકોએ કર્યો છે. રા મોહનલાલ દેસાઇએ રા. બ. હરગોવનદાસ કાંટાવાળા તથા સ્વર્ગસ્થ ભાઇ ચીમનલાલ દલાલના લેખનો ઉતારો પોતાના નિવેદનમાં આપ્યો છે રા. બા. કાંટાવાળાએ "સાહિત્ય" માસિકમાં એ આખુ કાવ્ય સટીક અને બીજી સમજણ સાથે (એપ્રિલ ૧૯૧૪ થી જુન ૧૯૧૫

સુધીના અંકોમા) પ્રસિદ્ધ કર્યુ છે તે ટીકા અને સમજણ અન્ય ઉપાએની ટીકા અને સમજણ કરતા વિશેષ ઉપયોગી છે, અને તેથી આ પુનરાવૃત્તિની જરૂર સમજાતી નથી માત્ર ગ મોહનલાલ દેસાઈ કહે છે તેમ એ પ્રસિદ્ધિથી ' જે કાઈ લાભ થયો છે તે એ કે તે એક પુસ્તકાકારે પ્રકટ થયુ છે ' ખરી રીતે તો આ કાવ્ય તેમજ બીજા કાવ્ય માટે માત્ર પાઠાંતર બતાવીજ પ્રસિદ્ધ કર્તાઓએ સતોષ માનવાનો નથી, પરતુ તેને સટીક બનાવવા જોઈએ [critically edit કરવા જોઈએ] શબ્દાર્થ આપવો જોઈએ જો એ બધી ક્રિયાઓ તેને સબધે કરવામા આવે તોજ એ ' મૈક્તિકો ' ની ઉપયોગીતા, એની કીંમત એનુ ' પાણી ' વધે બાકી કેવળ text છાપવાથી તે કાવ્યો લોકપ્રિય તો નહિજ થાય જૈન સાધુઓ સાધુત્વ સપૂર્ણ અશે પાળતા છતા સસારનુ જ્ઞાન સસારીઓને પણ કુટી જાય એવા ઉગ્ર પ્રકારનુ બતાવે છે કુશલલાભની શૃગારરસની જમાવટ એ માહીતીની એક સાબિતી છે. વેશ્યાની રહેણી કરણી, વેશ્યાના આચાર વિચાર વગેરેનુ પ્રકરણ જાણે અગત માહીતીનુ પ્રતિબિંબ હોય એમ લાગે છે જોકે વિશેષ વિચાર કરતા એમ જણાશે કે એ બધા વિષયોનુ ઝીણામા ઝીણી તફસીલ સાથેનુ વિવેચન સસ્કૃત ગ્રથોમા મળી આવે છે, અને કવિએ માત્ર તેનુ અનુકરણ કર્યુ છે, તેનો આધાર લીધો

કહોએ તો ચાલે કે તેનું એક શાસ્ત્ર ઉપજાવી કાઢ્યું છે. એ શાસ્ત્રનું દોહન આ "ચોપાઇ" માં કરેલું છે. જેઓ શુકનને ન માનતા હોય તેમને પણ એ વાંચવાથી આનંદ આવશે, કાંઇક કુતૂહલ પેદા થશે.

પંડિત સમયસુંદર સંબંધે રા. મોહનલાલનો વિસ્તૃત લેખ વાંચ્યા બાદ કાંઇજ કહેવાનું રહેતું નથી. "ચાર પ્રત્યેકબુદ્ધ ચૌપઈ" માં કાંઇ ખાસ કાવ્યમય લક્ષણ જોવામાં આવતું નથી. ધર્મને અંગે વિખ્યાત થયેલી વ્યક્તિઓ "મ્હોટા સાધુ મહંત" (કડી-૮) માટે, તેમના ચરિત્રના વર્ણન સબંધે જેવું બીજી બધી કોમના સાહિત્યમાં *જોવામાં આવે છે તેવું અહીં પણ જોવામાં આવે છે, અને તે-વિષયના* પ્રતિપાદનમાં કોઇપણ જાતની અસાધારણતાનો અભાવ-

આ યુગના જૈન સાહિત્યમાં ફારસી શબ્દોનો ઉપયોગ જોકે ઘણી છૂટથી નહિ તો પણ મધ્યમ અંશે જોવામાં આવે છે આ અરસામાં જૈન સાધુશ્રી હીરવિજય સૂરી અકબર પાદશાહ પાસે ઘણા સાધુ વગેરેનો સાથ લઈ ગયેલા અને ત્યાં અતિ માન પામેલા. કેટલાક સાધુઓ તો ઠેઠ કાશ્મીર સુધી પાદશાહ સાથે ગએલા. અકબરના પુત્ર જહાંગીરે પણ એ રીવાજ એટલે કે જૈન સાધુઓને પોતાના દરબારમાં બોલાવવાનો રીવાજ ચાલુ રાખેલો ફારસી બોલતા મોગલોના આવા ગાઢ સંસર્ગમા આવવાથી સાધુઓ જેઓ સાહિત્યરસિક હતા તેમની ભાષા પર તેની અસર થયા વગર રહે નહિં. અને તે વઇજ, અને તેથી જો કે તે હતા તો મ્લેચ્છ ભાષાના શબ્દ છતાં તેના વડે દર્શાવવાના ભાવ તે બરાબર દર્શાવી શકતા હતા તેથી તેને આવકાર આપી પોતાની ભાષામાં સાંકળી લીધા. બાગ, મેવો, સોદાગર,

The Late Sheth Devchand Lalbhai Javeri.

BORN 1853 A. D, SURAT. DIED 6th JANUARY 1906 A. D., BOMBAY.

श्रेष्ठी देवचन्द लालभाई जव्हेरी.

जन्म १९०९ वैक्रमाब्दे कार्तिककृष्णैकादश्यां, सूर्यपुरे.	निर्याणम् १९६२ वैक्र पौषकृष्णतृतीयायाम्, मु

,

શેઠ દેવચંદ લાલભાઇ જૈન પુસ્તકોદ્ધારે,

વાચક કુશલલાભ વિરચિત.

ઢોલા મારવણીની કથા ચોપાઇ.

દૂહા.

સકલ સુરાસુર સામણી, સુણ માતા સરસતિ;
વિનય કરીને વીનવું, મુજ દો અવરલ મતિ. ૧

કવિત.

મુરધ(ર) દેશ મઝારિ ચ્યવ ધન ધાન પ્રસિધો,
નામેં પુંગલ નયર, પોકવી સઘલે પ્રસિધો
રાજ કર રિમરાહ, પ્રગટ પિંગલ પ્રથવીપતિ,
પ્રતપેં જસ પરતાપ, દાન જલહર જસ દીપતિ.
દેવડી નામ ઉમા ઘરણી, મારવણી તસ ધુઆ કુ અરિ;
ચોસઠ કલા સુંદર ચતુર, કથા તાસ કહિસું સુપરિ ૨

અથ ચૌપઇ.

પુંગલ નયરી મરૂધર દેસ, નિરૂપમ પિંગલ નામ નરેસ;
મારવાડ નવકોટા ધણી, ઉત્તરસિંધ લગિં ભુમિ તસ તણી ૩

અથ વાત.

પુગલ નામા નગર તહેં ભલાભલા લોક સુખીયા વસેં છે, પિંગલ રાજા રાજ કરે છે, તિણ રાજાર આઠ હજાર ઘોડારી ઠકુરાઇતિ છે, પાંચ હજાર પૈદલ સેના કરે છે, બાર વરસારો પિંગલ રાજા પાટ બેઠો છે, તત્વારેં બલેં કરેને ઘરાસંયા અબ પાટનમ કીયા છે, સિંધ ધરતી સુધા આણદાણ મનાઇ છે, રાજા ચવદ

વિચારી જાણું છે, મ્હાં રૂપ પાત્ર છે, ભલે ગુંણે વિરાજમાંન છૈં, મ્હાં ન્યાઇ છે, પરજારો રછવાલ છે, ઇમ રાજા સુખેં રાજ કરૈ છૈ.

અથ ચોપાઇ

એક દિવસ હુંસે આંપણી. ભુપ ચઢયો આહેડા ભણી;
કટક સહુ સારંગાં કેડ, વહે જુજુઆ ઉજડ વેડ. ૪
રંન ભમંતો થાકો રાય, વ્યાપી ત્રિષા ઉનાલે વાય;
વહતો રાજા પડીયો વાટ, તરૂ તલિ બેઠો દીઠો ભાટ. ૫
તસ પાસે છે છાગલ જલ ભર્યો, ઠાકુરિ દેખેને દિલ ઠર્યો;
દેખી ભાટ ભણે દારધાય, રેવંતથી ઉતરીયો રાય ૬
નિરમલ સીતલ પાયો નીર, સુખી હુઓ નરનાથ સરીર;
ભાટ પ્રતેં પૂછે નિજ ભૂપ, કવણ કાજ તુંજ કિસો સરૂપ ? ૭
નરવરગઢ મુજ વસવા ઠાય, અંગુરાજા લહુંઅ પસાય;
ઇહાં આયો હુ કીરતિ સૂંણી, પિંગલ રાજા ભેટણ ભણી! ૮
ભાટ ભણી તવ દીધો રાય, પચગી તસું કીધ પસાય;
ભાટે તવ ઓલખ્યો નરનાહ, છાંહે બેઠા બે મન ઉછાહ. ૯

અથ વાત.

પિંગલ રાજા ભાટ પ્રતેં પુછણ લાગા કિસાકિસા દેસ કાઇ અપુરવ વાત ખ્યાલ તમાસા કોઇ દીઠા હોવે સુણ્યા હોવે સો, મો આગે રાજ કહો, તરે ભાટ બોલ્યો, શ્રી મહારાજા, મ્હેં મંગતાજન હુઆ કવેસર હુઆ: હું વરસ સોલા મે હુઓ તહાથી મે ધરતી જોવા માંડીથી સો મહારાજ હું અધપડ હુઓ સો મેં પ્રથવીરા અનેક તમાસા દીઠા પુરબ પોછિમ દખિણ ઉત્તર એ ચ્યારેઇ દિસિ મેં દીઠી તિણાંમેં ભલાભલા દેસ દીઠ તઠે એક સિંઘલદીપ દીઠો ઉઠે પદમણી અસતરી હુએ છે, સો પદ્મિ

મૈ દીઠી મહા રૂપવંત ઉણાં અસતરીયાંરા કીસા વખાંણ કરૂં, વલે ગુજરાતિ સોરઠ સરખ દેસ દીઠા; ઇસી વાત ભાટરી સાંભલેને પિંગલ રાજા બોલ્યા, અજ ભાટરાજા મારેતો મનમૈ અસતરીરી ચાવના છૈ, સો કાંઇક નૈંડે ઠિકાણું રૂપવંત અસતરી માહા સુજાંણ ઇસિડી કાઇ દીઠી હોવૈ તો વતાવો તરે ભાટ કહણ લાગો માહરાજા એક એકસું ભલી ભલી અસતરી છે, પણિ હું જાલોરગઢ આયો હુંતો, સેહરમે ફિરતો હતો, તઠે રાજા મૈહલ છે, તિણાં મહિલારે ગોખા છૈ, સો મહા સોભાયમાન છે, તિણ ગોખમૈ બેઠી થકી એક પદમની મ્હારી નિજર આઇ છે.

દૂહો.

ગિર અઠાર આબુ ધણી, ગઢજાલોર દૂરંગ;
તિહાં સાંમતસી દેવડો, અમલી માણ અભંગ ૧૦

અથ ચોપઇ.

સામંતસી સોવનગિર ધણી, પટરાણી ઝાલી તસુ તણી;
તસપુત્રી ઊમાદે દેવડી, જાંણિ વિધાતા સેં હથ ઘડી! ૧૧

દૂહા.

ચંદ વદન ચંપક વરણ, અહુર અલતા રંગ;
કે હરિલકી પીણ કટિ, કોમલ નેત્ર કુરંગ ૧૨
અતિ અદભુત સંસાર ઇણ, મારૂં રૂપ રતંન,
અછૈ ઊમાદેવડી, કુમરી કંચન વન. ૧૩
જોતાં સારીખો જુડે, કાંમણિ નૈ ભરતાર,
જોડી રાહી કાંન જ્યું, કદ મેલે કરતાર! ૧૪

અથ વાત.

ઇસા વચન પિંગલ રાજાંય ભાટરા સંભળ્યા, મનમૈ ખુસ્યાલી

હુઆ, તિણ સમીયરૈ વિષૈ આપરા અસવાર આહેડૈ ખેલતા હુતા સૌ આય ભેલા હુઆ, તીવારૈ આપરો કટક સામાન સાથ લેનૈ ભાટનૈ પણિ સાથૈ લેનૈ પુંગલ નગરૈ આયા, સ કોઇ સિરાદર આયો આપણે ડેરૈ ગયા સીખ દીધી, ભાટનૈ દરબાર માહે ડેરો દીરાયો, મનવંછિત ભોજન ભાટનું દીજૈ છે, ઇમ કરતાં કિતરાઇક દિન ભાટ રહિતાનું હુઆ સદા નવો નવી વાત, નવા ગીત, કવિત, છંદ, સવયા, રાજા આગૈ કહે છે, પિણ રાજારા મનમૈ ઉમાદેવડી વસે રહી છે, ઘડી એક મનથી ભુલૈ ન છે, તિવારે રાજાજી વિચાર કીધો, અજ જેસલ ખવાસનૈ ભાટ રાજા ઇણાં સાથૈ સાથ દેઇનૈ ઘણો ધનમાલ દેનૈ જાલોરગઢ મેલું ઇસો વિચરેનૈં સાથ સામાન ત્યાર કરેનૈં જેસલનુ ભાટનું ઘણી ભલામણ દેનૈં સપરૈ મોહરતૈ અપરે સવણે ચલાયા, દાય ઉપાય કરેનૈં દાવે ન્યુ સગાઈ કરે આવજ્યો, ઈમ કરતાં ચાલતાં સપરા સરણુ હુઆ ચાલતાં ચાલતાં કીતરેક દીહાડે જાલોરગઢ થેટ પુહુતા, ભલે વાગ વગીચે ડેરા કીયા.

ચૌપઇ.

વંસ છત્રીસે સાપમૈ વડો, ચાવો સામંતસી દેવડો;
પિંગલ રાય તણા પરધાન, આયા સુણિ દીધો બહુ માંન. ૧૫
ભગતિ કરે પરધાનાં તણી, પુછે વાત કહો આપણી;
પુંગલ હુંતી પિંગલરાય, કોણ કારણ મુકયા ઇણ ઠાય? ૧૬
એક વીનતી છે અમતણીં, સાંભલ જ્યો સોવન ગિર ધણીં;
કુંમરી તુમારી અપછર જિસી, પિંગલગઈ તણે મનિ વસી. ૧૭
ત્રગે સુણીયો કુમરી રૂપ, ઉછરંગ થયો મનનૈ અનિ ભુપ;
અમનૈ મોકલીયા ઇણ ઠાય, કુમરી તુમ્હારી મંગે રાય. ૧૮
વાત સુણે સામંતસી બેલીયો, કુમરી નાતરો આગે કીયો;
પહિલી જુનાગઢરે ધણી, મંગાવીથી બેટા ભણી; ૧૯

તીણુનેં તો મ્હે ઉત્તર દીયો, વરસે ઘણે વીંદજ નિરપીયો;
ઉદયચંદ રાજા ચાવડો, રિણધવલ કુંમર તસ વડો. ૨૦
સહુસ સતર ગુજરનો ધણી, તીણ પ્રધાન મુંકયા અમલણી;
આવે અમસું વીનત કરી, દીધી ઉમાદે કુંવરી. ૨૧
ઝાલી અજે નમાને વાત, રોગિલ દેસ ગાડી ગુજરાત;
નિબલ પુરૂસને નિરલજ નારિ, તિહા કીમ દીજે રાજકુઆરિ. ૨૨

અથ વાત.

સામંતસીરી રાણી ઝાલી કહે છે, બાઇરી સગાઇ તો કીધી પીણ વડો પાંતરો પડીયો, તદે જેસલ ખવાસને ભાઉભાટ કહણુ લાગો. આજ મ્હાનું સીખ દીજે મ્હે ઘરે જાસાં તરે ઇસડી વાત ઝાલીજી સાભલે ને પ્રધાનાંને દોઢીરે અંતરે તેડાવેનેં કહણુ લાગા, મ્હેતો ગુજરાતી માડે બાઇનું કોઇ દીયાં નહીં, મ્હેં તો પિંગલ રાજાનું દેસા તરે સાંમતસીજી જેસલ ખવાસ ભાઉભાટ પરચરે આતરે ઝાલીજી ઇતરે જણે ભેલે બેસે ને મતો કીધો, આપે ઉદેચંદ ચાવડાનું લગન આડા દિન હોય હોસી, તરે આપેં કાસિદ મેલસા તિણ કાગદમે ઇસી હકીકત માહે લિખસાં અઠે મ્હેં ભલભલા જોતિષી તેડને પુછીયો તરે જોતષી કહણુ લાગા આજ બાઇરે નાંમે વરસ તીન સુધી આગે સાહો કોઇ સુજે નહીં, જો સાહો કરો તો ઇણ વરસમે હોસી મો આપે અઠે સાહો જોવાડેનેં લગન આડા થોડા દીન હોસી તદ આપે આદમી મેલસાં, તીણ સાથે ઇયું કહાડસા રાજરે પરણી જણો હોવે તો રાજ ઇણ સાહા ઉપરિ રાજ વેગા જાંનિ કરેને પધારજો, તિવારેં આવે નકસી નહી ઇસડો ઉપાવ ઉણાસું આપે કરસ્યાં, અને પિંગલ રાજાજીનું થે. ખવાસજીરાજ કહિને આજ ચાહરો પાધસામાન લેને પરણી જ્વારી સજાઇ કરેને વરી ચુડો

લેને વેગા પધારજો, લગનરે દિન રાજ સિકારરૈ મીસ રાજ જાલોરગઢ આય ઉતર જયો, કોઈ પુછે તો ઇયું કહિજ્યો મ્હારે આબુજીરી જાત છે, સો મ્હે જાતાં છાં ઇસડી વાતરો ખપ કીધો આજ રાજ વેગા પધારજ્યો મ્હારી બેટી છે સો રાજનું મ્હેં પરણાવસાં ઇસડા બોલ બંધ કરેને કાગળ મનુંહાર ઘણી લિખેને પરધાંનાંનું સીખ દીધી ઘણા ધનમાલસું નાલેર દીધો સોના રૂપારી સાગનરા ઘોડા ચ્યાર નાલેર સાથે મેલાયા કતરેક દીને પુંગલ જાયે પોહુતા પુંગલ રાજા સું મુજરો કીધો ઘોડા નાલેર દેખેને મનમે બહુત ખુસાલી હુઆ અજ કાંમ ચિંતવતાથા સો હુઓ પિંગલરાજાયે પરધાનને ભાટને ઘણા સિરપાવ દીઆ રાજી કીયા હિમે મા'સરીમાસ ઉણાંરાં છના કાગદ આવે ઇણાંરા પાણ જાવે છે, લેટ રસાલ મિજમાંની આવે જાવે છે ઇમ કરતાં લગન આડો મહીનો એક આય રહીયો છે તરે સામંતસી રાજાયે કાગદ લિખેને અસવાર મેલીયો ઉણ દિનરો સાહો છે રાજ વેગા પધારજો ઢીલ કરજો મતી પછે કકુંમો કુડીયો નહીં ઇસડા સમાચાર અસવાર આએને પિંગલ રાજાને કહ્યા તઠાથી પીંગલનજા જાનરી સજાઈ કરિ આપ સીરીસા સારખા સાંઈના ભલભલા રજપુત સિરદાર એક હજાર અસવાર સાથે લેને ઘણી પોસાક લવાજમો દેનેમાઝી ભાટને હરવલ કીયો ઘણા નગારા નીસાંણ ધુરતે થકે જાન ચાલી જાએછે જીકો પુછે તિણનું કહે છે મ્હે આબુજીરી જાતિ જાતાં છાં ઇમ ચાલતાં ચાલતાં લગનરો દિન જદ આયો તદ જાલોરગઢ જાય ઉતર્યા ડેરા કીધા સાંમતસી રાજાનું ખબરિ હુઈ આજ જાન આઈ દીસે છે ઇસો મનમૈ વિચાર્યો લોકાં આગે પોતારા રજપુતાં આગે સાંમતસી ઈસો કહણ લાગો મ્હે તો પાટણનગર રિણધવલ કુમરનું આદિમી મેલીયોથો સો જાણતાથા જાન કરેને આવસી સો ઘણી વાટ જોઈ પણ જાન નાઇ દીસે છે.

અથ ચૌપઇ.

ગોધુલિક વેલા જબ હુઈ. જોતાં જાન ન આઇ જઇ;
તો તેડો પિંગલ સુભ વાર, પરણાવો કરિ મંગલ ચ્યાર. ૧
નિરખ્યો નયણે પિંગલ રાય, રાજા પ્રજા સહુ આયો દાય;
રૂપવંત અતિ સુંદર દેહ, રાણી નિરખ્યો અતિ સસનેહ ૨
સોલહ વરસ તણો વરરાય, અતિ સુકમાલ અચંભમ કાય.
બારહ વરસ તણી ઉમાદેનડી, લોક કહે એ જોડી જુડી. ૩
એક કહે તુઠો કરતાર, પામ્યો એ પિંગલ ભરતાર;
રાજા કીયો વીમાહ સુરંગ, બેહુ મન વાધ્યો અતિ ઉછરંગ. ૪
ભગતિ યુગતિ અતિ કીને ઘણી, મૈમાની ઝાલી કીધા તસતણી;
ખરચ્યા અરથ નયર જાલોર, ગુજૈ નિસદાન વાજીત્ર ઘોર. ૫
અણહલવાડે પટણ હામિ, બીજી નફર ગયો તિણ ગામિ;
ઉદયચંદને કીધ જુહાર. પરણાનો રિણધવલ કુમાર. ૬
વલતો પુછે રાય અવિવેક, લગન વિચૈ દિન થાકે એક;
પંથ વહંતો નાહો પડયો, તિણ કારણ મોડો આપડયો. ૭

અથ વાત.

ઈસા વચન નફરરા સંભલેને ઉદયચંદરાજા કોપ કીધો આજ મ્હારી માંગિ પરણે તિસો આજ કુણુ છે ઇસો કહેને નફરનું ધકાદેને સેહર બારે કાઢીયો અને હિમે ભલી ભાતિનું જાંનરી સજાઈ કરેને ભલાભલા રજપુત ઘોડા હાથી હસ મદલ ચ્યાર હજાર દલ લેને નગારા નોબત વાજને થકે ગેવનગિર નૈડા આયને ડેરા દીધા. સામંતમી રાજાનું ખબરિ હુઈ આજ રિણધવલ કુંવરરી જાન આઇ દીસેછે ઇસો સંભલેને સોચ કરણ લાગા પિંગલરાજા પિણ અઠેછે ઔ પણિ અય લાગોછે માહોમાંહે લડ.ઈ હોસી પોનું ઘણો કુજસ આવસી પિંગલરાજા રિણધવલનું આયો

જાંણુસી તો આપ ઘરે નહીં જાયે તઠે રાજરાંણી બેહુ મિલેને પિંગલ રાજાનું માહે તેડેને કહણ લાગા હિવે આપ રાજાજી રાજરે દેસ નગર પધારો બાઇતો ભોલીછે મોટી હોસી તદ પુઠાચું મ્હે ઉજ્જણારી તાકીદ કરેને સપરો સામાન કરેને બાઇનું પોચતી કરસાં રાજ જો કાંઇ મ્હાંનુ જાંણોતો ને મ્હાંનું સુષ ચોતો રાજ મ્હારો વચન માંનો ઇતરો સંભલને પિંગલ રાજા કહણ લાગા રાજરે વાત દાય આઇ સો પરમાંપુછે મ્હે સીષ કરસ્યાં ઇસો કહેને પિંગલ રાજા કહણ લાગો પોતારે ડેરે આયને પુઠાચું સાંમતસી રાજા ઘણો માલ ખરચી દેને આપરા ખવાસનું ડેરે મેલીયો પિંગલ-રાજા ખરચીઊરી લીધી પછે આપરા નકીબ ને હુકમ કીયો આંપણા સાથને ખબર દ્યો પિંગલ રાજારી અસવારીછે ઇતરો કહેને નગારો હુવો ચાલો આપણે દેસ જાંણોછે તરે સઘલોઈ સાથ આપઆપરે તંગ તોબરે ત્યાર હુયને સકોઇ સુસીષ કરેને સોવનગિર હુતી ચાલ્યા કુસલે ખેમે સોવનગિરથી પુંગલ નગરે પુહતા તિણ સમીયારે વિવે રિણધવલરી જાંનિ આય સંપ્રાપતિ હુઇથો સોવનગિરરી પાખતીડેરા કીયા સાંમતસી દેવડાનું ખબરિ હુઇ તદ આપરો સાથ સાંમાન લેને રિણધવલનું જાય મિલ્યા કહણ લાગા મોડી જાંન કયું આઇ મ્હેતો લગન વેલા સુધી વાટ જોઇ પણિ જાંન નાઇ તરે પુંગલગઢરો ધણી આબુજીરી જાત જાતોથો સો અઠે સોવનગિર આય ડેરો કીયો લગનરી વેલા ચુકણ લાગી તરે જોતષી કહણ લાગા મા-હારાજા આ વેલા ચુકાતો વરસ પંચ સાહો હોસી નહી તરે મ્હે મનમેં વિચાર્યો બાઇ મોટી હુઇ સાહો આઘો ઠલે નહીં બાઇ તેલચઢી વરસ પાંચ કઠે આવે તરે મ્હે બાઇનું પિંગલ-રાજાનું પરણાઇ ઇસા રાજારા વચન સંભલેને રિણધવલ રીસાણો-

થકો કહણ લાગો વાહ વાહ સામંતસી દેવડા ઇસી રજપુતાંસું
ઠેઠ ન કીજૈ અબારૂં આપ ઘરે પધારો આજ તો થે સબલા
હાંસો છો મ્હાં સું હોસીસો મ્હે ઈ કરસાં ઇસો રિણધવલરો વૈણ
સુણેનૈ સાંમતસી દેવડો ઘરે આયો પુઠાસુ રિણધવલ કુમરે અ-
સવાર તાખડ તોબસું બાપ કનૈ મેલીયો સામંતસી દેવડે આંપાંસું
ઇસો છલ કરેનૈ બેટી પરણાઈ છે પુંગલ ગઢરા ધણીનું પરણાઇ
છે પછે તો રાજરી સલા આવૈ સો ફરમાવૈ જૈ અસવાર જાય
પોહતો ઉદયાદિત્ય આગે સગલી વાત કહી રાજા સાંભલેનૈ ઘણો
કોપ કીધો મ્હારા બેટારી માંગિ તિકા પુંગલરા ધણીનૈં
પરણાઈ તૌ હિ બેખબર છે ઇસી રીસ કરેનૈ આપરા કુંવર ઉરો
તેડાયો હિમૈ માહોમાહે વૈર લાગો.

અથ ચોપઇ.

સોવનગિર હુંતી ચિહું દિસૈ, લુંટે કટકે સનહ વસૈ.
પિંગલ રાજા ઇસી પરિસુણી, મંડી સેન સજાઇ ભણી. ૧
ઉમાદેવડાંસું અવિહડ પ્રીત, બાલાપણ સું લાગો ચીત,
કપરાયો સામતસી ભણી, આનાભીર અમે તુમતણી. ૨
વલતો સાંમતસી વીનમૈ, રપે કટક લે આવો હિમૈ,
નહી સોવનગિર કેહનૈ હાથ, જાસી પરા ગમાડે આથ ૩
હિવૈ તે જેસલ નામ ખવાસ, મન આંણી એક બુધિ વિમાસ,
પુંગલ માંહિ બુધિ કેલવૈ, ગોવલ સહિ ગોચર મેલવૈ ૪.

અથ વાત.

જેસલ ખવાસ આપરા સૈહર સેવિત જોઇનૈ દોય ગાયા કાકરેચી
ભલા પેતરી નીપની તિકેવૈ ગાયાં દિયાંણીછે બેહું ગાયાં રે વા-
છડા હુઆછે તિકે ધણીયાંનુ મોલ દેનૈ ગાયાં ઘરે લેનૈ આયા છે વા

ધન માલ ઘોડો સિરપાવ દેને રાજી કીયો હિંમ રાજા સુખ સુખ ભોગવેછે:

દૂહા.

વાત સુણી રિણધવલ સબ, કાલો થયો કુમાર,
પાટણ પોહતો પાધરો, આરિત કરે અપાર. ૧

અથ વાત

પાટણરે ધણી સોવનગિરરો વિગાડ ઘણો કીધો પણિ ગઢ હાથ આવે નહીં વરસ હોય ચ્યાર ખપીયો પિણ કાંઇ જોર ચાલે નહી. આપતો આપરે વિગાડ ઉજાડ કરિ બેઠાછે.

દૂહા.

પટરાંણી પિંગલ તણી, અપછરરે અણુંહાર,
અછે ઉમાદેવડી સુંદર એણુ સંસાર. ૧
ઉમાં સોલે સિંગાર સજિ, સેજ પધારે સંજિ,
પ્રાણનાથ પ્રીતમ મિલણ, સેજે બયઠો હજ. ૨
માથો ધોઈ મેટ, ઉભી સુરજ સાંમહી,
તાહી ઉપની પેટિ, મોહણ વેલી મારવી. ૩
ભુપતિ ભાઉ ભાટને, કીયેજ કોડ પસાય,
ચાલ્યો નલવરગઢ ભણી, પ્રણમી પિંગલ રાય ૪

અથ વાત.

રાજા રાણીરે માંહોમાહે ઘણી પ્રીત છે ઉમાદેવડીરે નવ માસ પુરા હુઆ તઠે મારવણીરો જનમ હુઓ નગર સહિરમે ઘણા વધાવણા કીધા બેટા જાયારા જિસા ઉછરંગ હુવે તિસા કીધા હિવે પુત્રી મોટી હોણ લાગી પદમણીરો અવતાર છે માથે

ભમરા ગુંજારવ કરણ લાગા કસતુરીરો પરિમલ હોવે તિસો. અંગ સુવાસ છે તરે માવીતે જાણીયો આ પદમણી છે તરે બાપુરા જતન ઘણા કરણ લાગા.

દૂહા.

વરસ દોઢ વોલ્યા જિસે, ધરતી મેહ ન વુઠ,
પડ પાંણી સહ હોયડો, પડે કાલંતર હુઠ.   ૧
મારૂ થાંકા દેસમે, એક ન ભાજે ભીડ,
કે ઉચાલો કા અવર્જણો, કા ફાકેકે તીડ.   ૨
પિંગલ પરજાનું પ્રીછવે, કીજે તે વડ કાય,
કોઇ ઠાંમથે અટકલો, જેથ વર્ષાજે જાય.   ૩
જલ પડ કારણ વોજવા, દેસદેસ નર જાય,
પોહકર પડ પાંણી પ્રઘલ, સાંભલિ પિંગલ રાય.   ૪

ચોપઇ.

પુંગલથી ઉચાલા કીયા, ધંણ ગો વલ સહ સાથે લીયા,   ૧
નગર લોક સઘા પરવર્યા, આય ગુઢે પોહકર ઉતર્યા.
નીલા પડ ને નરમલ નીર, પરઘલ અન ધ્રત ગડે પીર,
ગાડે વાસ કીયો તિણ ગામ સહુકો સુખી હુઆ તિણ ઠાંમ.   ૨

અથ વાત.

ભાઉ ભાટ હુંતો સો નલવરગઢ પોહતો માહરાજા નલ રાજાસુ જાએ મિલીયો નલ રાજા પૂછણ લાગા ઈતરા દિન ભાઉ ભાટ કઠે રહ્યા તરે ભાઉ ભાટ કહણ લાગો મહારાજા પુંગલ સેહર તઠે પિંગલ રાજા રાજ કરે છે માહા દાતેસરી છે તઠે મોનું ઈતારા દિન લાગા રાજાયે લાય પસાવ દેને સીખ દીધી તિવારે હું ઘરે આયો ઇસી વાત સઘલી ભાટ માંડેને કહી વલે નલ રાજાયે સાઠ હજાર

અસવારરી જમાત છે પાંચસેં હાથી લાખ એક પાયદલ છેં તીસ હજાર સાંઢરા વાગ છેં ભલભલા કરહા છેં ઘડી જોજન જાયે તીસા છેં ગાંમ ગ્રાસ પજીનો રાજારે ઘણો છે વૈરી છેં સો સબ પાય નમ કીયા છેં પચીસ તો રાજ લોક છેં. પવાસણ પિણ દસ આઠ છે સ કોઈ અસતરી વારો વાસો લાભે છેં સઘવી સારીખી નાપે છે સાતાં રાજલોકાં સિરેતો માહોર ગઢરા ધણીરી બેટી છેં સો પટરાંણી છેં પિણ રાજારેં પુત્ર નહી સો રાજા રાજ અધર ચિંતવે છેં પુત્ર હોવણરા ઉપચાર કરે છેં ઇમ કરતાં થકાં એક દિનરૈ સમૈ જોગેસર આય નિકલ્યો તિણે કહ્યો રાજા થારેં પુત્ર કેઇ નહી છેં પીણ એક ઉપાય છેં તું પે હઠ. તીરથરી જાત બોલો અજ મ્હારે પુત્ર હોસી તો સમાણમાં આવે ને જાત કરસું રાજાએ બોલમા દીધી તિણથી કરેને રાજારે પુત્ર હુઓ ઘણા ગાજા વાજા કરેને દસેટણ કીધો સાલકુમર નામ દીધો પુત્ર જીવે નહી તિણ વાસતે ઉનામો નાંમ ઢોલોજી દીધો બ્રિજ દિને કુમર મોટો હોણ લાગો મહા સરૂપ દેર અવતાર છે ઇસે સમે તીન વરસરો હુઓ છે રાજ મનમેં વિચરો હિમે પોહકરજીરી જાત કીજે તો રૂપરી ઇસો ચિંતવેને પરધાન મુંહતાને રાજ ભળાવેને સપરે મોહરતેં સપરે સવણે રાજા ચાલણ લાગા.

અથ ચોપઇ.

સાથે ફોજ ચાલા પંચાસ, સહસ ઉંટ એક સહસ તીરાસ,
રાજ ભળાયો મુંહતા ભણી, રાજા ચલ્યો જાત ભણી. ૧
ઘણી રિધ સાથે સંબલ ઘણો, સંગ બે નલરાજા તણો,
વાટે માસ એક નિત્વહી, તીરથ પોહકર આયા સહી ૨
વિધસું બેટ્યો આદિ વારાહ, અધિક હુઓ સઘલે ઉછાહ,
જાગતિ જુગતિ પુજા તસ ભણી, સફલી જાત હુઇ રાય તણી ૩

દૂહા

ઇણ અવસાર મેહ ઉનમ્યો, પ્રગટયો પાવસ માસ,
પાસે પિંગલ રાયને, કીયા ઉતારા વાસ. ૧
ઉનમીયો ઉતર દિસા, ગયણ ગરજે ઘોર,
દહ દિસ ચમકે વીજલી, મંડે તંડવ મોર ૨
ચ્યાર માસ નિચલ રહ્યા, સરવર તણે પ્રસંગ,
પિંગલને નલ ભુપતી, મિલીયા મન અતિરંગ ૩

વાત.

બેહુ રાજારે માહોમાહે પ્રીત ઇકલાસ બેહદ્દન હુઓ છે રાત દિન ભેલા રહે છે જઠે જાયે તઠે ભેલા જાયે રમે છે ઇક દિનરે સમાજોગે નલ રાજા ઘોડો પેલાવે છે તસે સમીયે એક સિંસો ઉડીયો રાજાયે ઘોડો પુઠે દીયો સિંસો આગેં નેં નલ રાજા પુઠે છે ઈમકર પિંગલ રાજારા ડેરાં માંહે સિસો તો નાઠો થકો ઉમાદેવડીરાજ તંબુઆંમે પોઢીયા છે તઠે કહિરાવંક માહે સિંસો જાય પેઠો નલ રાજા આપ અલગો થકે ઉભો દીઠો દેવડીરો રૂપ જાણે સાખ્યાત અપછરા સમાન છે તિણરી પાષતી જડાવરો પાલણો છેં તે પાલણા માહે સોનેરી ચીર છેં સો પિંગલ રાજારી પુત્રી માતારી પાખતી પોઢી છે સો ચીર ઓઢીયો છે મારવણી સૂતી છે સો મારવણીરા ડીલરી અંગ દીપતી ચીર બાર કુટી છે સો સોનેરી ચીર દબ ગયો છેં ઉપરિ ભમરા ગુંજારવ કર રહ્યા છે મુખ કમલે સોલે કલા ઉદ્યોત છે તઠે નલવરરે ધણી ઉમાદેવડીનું અને મારવણીને બેહુ પોઢીયા દીઠાં તિવારેં ઘોડારી વાગ ખાંચિને પાછા વલીયા તઠે મનમેં વિચાર કરણ લાગા આજ પિંગલ રાજારી પુત્રી મ્હારા કુંવરને પરણાવં તો મ્હારે વડો મગપણ હુવે હું લાજ છોડેને પિંગલ રાજા કનેં પુત્રી માંગસું ઈમ વિચારેને નલ રાજા આપરે

ડેરેં આયો કિમેં આમો સામી મિજમાંની હોય રહી છેં ઇક-
દિનરે સમાજેગે ભલી વિછાયત કરાડેને પિંગલ રાજા નલ રાજારે
ડેરે તેડાયા ઘણી આગત સાગત કીધી તરે નવ રાજા સે-
ત્રાંજરો ખ્યાલ માંડીયો છે રાજન માહોમાહે રમેં છેં તરે નલ
રાજારો પ્રધાન છે સો કહણ લાગો માહરાજ થાં બેહુ રાજે
સરારે માહો માહે પ્રીત છે પણિ સગપણ હોવે તો અતીહડ
સનેહ રહેં તિણ પરસંતાવે સાલકુમર રમતો રમતો આય ની-
કલ્યો તરે કુમરને લેને પિંગલ રાજા આપરે પોલે બેસાર્યો નલ
રાજા કેહણ લાગો પિંગલ રાજા આપરી પુત્રી છે સો સાલકુમરને
દીજે ઇસો સુણિને રાજાયે પુત્રી દીધી સગપણ કીધો માહો માહે
સનેહ હુઓ બોહત રાજી હુઆ નલ રાજાયે કહ્યો પીવાહરી
સજાઇ ત્યાર કરો સગાઈ કરેને પિંગલ રાજા ડેરે આયા મારવણીને
તેડેને લડાવેં છે તરે ઉંમ દેવડી કહણ લાગા માહારાજા આજ-
બાઇનું ઘણું લડાવો છો સો કિમેં વાસતે તરે રાજા કહે છે મ્હે તો
આજ નલ રાજારો બેટો સાલકુંમર તિણને બાઇ દીધી છે

અથ દૂહો.

આપે ઉમાદેવડી, વાલભ હીયે વિચાર;
મનહરા કોઈ મારવી, દીધી સમુદ્રાં પાર. ૧
કંતા અણ દીઠે કુઅર, કીયો સગપણ કાંઈ,
પ્રીતમ પટરાણી કહેં જેય સિરજ્યો તિથ જાંઈ. ૨

ચૌપઇ.

સુભ દિનને સુભ વેલા ઘડી, તેવડ લગન તણી તે વડી;
ચવરી મંડે મંગલ ચ્યાર, જાની માંહી મિલ્યા અપાર. ૧
માયા તલ બેહુ બાંધી ગાંઠિ, પરણ્યા પોહકર તીરથ કાંઠિ,
ધવલ મંગલ ગાઇને પુને કીયા, સાલ્હ કુમર મારૂ પરણીયા ૨

વાત.

ઘણો અરથ ગરથ ખરચૈને વીવાહ કીધો પોહકર તીરથ નામો લિષાણો આજ ઢોલો મારવણ ઈણ ઠિકાણૈં પરણીયા બેહુ રાજા ઘણા ખુસ્યાલી હુઆ ઇમ કરતાં વરસાત ઉતરીયૈ સીઆલો બૈસણ લાગો તડૈ રાજન આપો આપણે દેશ જાવાને મતો મતે છે તડૈ નલરાજારૈ આપસે પ્રોહિત છૈ તિણનું પિંગલ રાજા પાસે મેલેને કહાડીયો આજ મારૂવણી આંણો કરાવો તરૈ પિંગલરાજા કહ્યો પ્રોહિતજી બાઇતો ભોલી છે, મા વિગર ઘિણ એક રહૈ નહી સાલકુંવર મોટો હોસી ને આંણો આવસી તદ કુમરીને આંણો કરાવસ્યાં ઇસી વાત પ્રોહિત સાંભલેને નલરાજા આગૈ કહી તરૈ નલરાજા વચન માન્યો આપો આપણે દેસ જાવણ લાગો માહો-માહે સીષ કરે નૈ ઉઠાયી ચાલીયા કીતરેક દિને આપો આપણે નગરે જાય પોહતા, આપો આપણે નગરે સુપૈ રાજ કરૈ છે, હીવૈ તો અલગી ભુંમ હુઇ સો સમાચાર કોઇ આવૈ નહી ઇમ કરતાં ઢોલો મોટો હુઓ બહોતર કલારો જાંણ હુઓ તરૈ રાજા કહણ લાગો ઢાલાનૈ કોઇ જણાવજો મતી પુંગલનગરરા ધણીરી બેટી પરણીયા ઢોલોજી જાંણૈ નહી તઠા પછૈ નલરાજા આપરા પરધાંન મુંહતો તેડેને પુછીયો આજ કુમરને સપરૈ ઠોકાણે પરણાવો તરૈ પરધાંને સપરે સવણે ભલે મોહરતૈ આપ પયાંણો કીધો કિતરેકદિને માલવૈ જાએ પોહતા માલવાદેસનો રાજા તિણરી પુત્રી પરણાવસાં ઇસો વિચાર કીયો.

દૂહા.

મારવદેસ મહીપતી, ભીમસેન ભુપાલ;
માલવણી પુત્રી સપર, સુદર અતિ સુકમાલ. ૧

વાત

નલરાજારો પરધાંન જાયેનૈ સગાઇ કીધી સોનરી સાગતી છેડા સજિ કરેનૈ નાલેર જાલેનૈ સગાઇ કરેનૈ પાછા આયા રાજાનૈ પરધાંન કહિયો માહારાજા સાલકુમરરી સગાઇ કરેનૈ: આયાછાં સપરો લગન થાપેનૈ જોએનૈ સાહો કરો ભલો, લગન જોએનૈ સાહો થાપ્યો ઘણા ગાજા વાજા ધવલ મગલ ૫ ભાઇચી હોય રહીછે ઘણે આડંબરે ઢોલારી જાન ચઢી કિતરે દિહાડે જાન માલવૈ જાય પોહુતી ઘણા હરષ ઉછરગસુ માલવણી પરણીયા પાચસૈ હાથી પચાસ ગામ ચ્યાર હજાર તેજી, ઘણો ધન માલ ઈતરો દાઇજો **ભીમસેન રાજા** ઢોલાજીનુ દીધો માસ એક ઉંડે રહ્યા પછૈ ભીમસેનરાજા કનૈ સીષ માગી રાજા સીષ દીધી ઘણા હરષસુ કરેનૈ માલવણી પરણેનૈ ઘરે પધારીયા ઘણો ભલો સામેલો કરેનૈ નલવરગઢ માહે આયા માત પિતારૈ પગે લાગા તઠા ઉપરાત માલવણીસું ઢોલાજી સુષ ભોગવૈ છે માહો માહું ઢોલારૈનૈ માલવણીરૈ અતિ ઘણી પ્રીત છૈ પણિ મારવણી બાલ-પણૈ પરણી તિણુરી વાત ન જાણેછૈ પુગલનગરરો કોઇ કાગદ સમાચાર કિપાલે નહિ જો કોઈ ઢાવો આવૈ તો પણિ ઢોલાજીસુ મિલાવૈ નહી તિકો કાઇ પરણીઆરી વાત જાણૈ નહી ઇમ કરતાં વરસ બારૈ વોલીયા પીણુ જાંણ્યો નહી. એક દિનરૈ સમૈ એક શોદાગર આયો તિણરૈ સાથૈ અનેક ઘોડા જાતવંત છૈ સોતિણ નલનરગઢે આય ડેરા દીયા, આપા સૈહુર માહે સોગન આયાંરી વાત હુઇ ઇસાતો ઘોડા કદેન આયા, સો ઢોલેજી પણિ વાત સામલી સો ઢોલેજી ઘોડા જોયા, જાતિ જાતિરા ભલા જોએનૈ ઘણો ધન દેનૈ મોલ લીયા દિવૈ પ્રભાતરા ઘોડા નિત ખેલાવૈછૈ સોદાગર પણિ ઢોલાજી સાથૈં ઘોડા ફેરવૈ છૈ માહો

માહે ઢોલેજીરેને સોદાગરરે ઘણી મિત્રાઇ અસનાઇ હુઇ છે માહના પાંચ સાત સોદાગર નરવરગઢ રહ્યો પછે સીખ માંગીને ઘરાનું હાલીયો ચાલતાં થકાં કિતરેક દિને પુંગલનગર જાય પોહતો ઘણા આડાંબરસું પિંગલરાજાસું જાય મિલ્યો નલરાજારા કુસલારા સમાચાર કહ્યા ઘણો સુખ હુઓ.

દૂહા.

સાંજિ સમૈ સોદાગિરૈ, આપ તણે ઉતારી;
બૈઠા છે તિણ અવસરે, નયણે નિરખી નારી. ૧
દેખેને તિણ પુછીયો, કુણ એ રાજકુંઆરી;
કિહાં પીહર કિહાં સાસરો, વિગતે કહો વિચારી. ૨
કુમરી પિંગલરાયરી, મારવણી ઇણ નાંમ;
નરવર ઢોલો નાહ ભણ, પરણી પોહકર ઠાંમ. ૩
વાત સુણી સોદાગિરે, જાંણ્યો સહુવિરતંત;
બાલપણે પરણ્યાંવિને, અંતર પડ્યો અનંત. ૪

ચોપઇ.

પિંગલરાજા તણે પવાસ, બૈઠો સોદાગિરને પાસિ;
ધુર હુંતી માંડીને ઘણી, વાત કહી મારવણીતણી. ૧
વલતો સોદાગિર ઇમ કહે, સાલકુંમર નરવરગઢ રહે;
મેં ઘોડા તિણને વેચીયા, ઢોલાસું ભાઇપણો કીયા. ૨
તિણરે ઘરિ માલવણી નારિ, અપછરસમ ગણે આહુંહાર;
ઢોલારે તિણસું બહુ પ્રીતિ. ચતુરાઇ લગી લાગો ચિત. ૩
હું વસીયો નરવર પંચમાસ, નિસદિન રહેતો ઢોલાપાસ;
સમાચાર સહુ તેહ તણા, કહીયા સોદાગર અતિઘણા. ૪
મારવણી તિણ વેલાતણી, છાંની સહુ વાતાં સાંભલી;
રાચે મન સોદાગર કહી, મારુણી હીયડે મંગ્રહી. ૫

દૂહા.

સોદાગર સંદેસડા, સાંભલીયા શ્રવણેહ;
મારવણી મન મય હુઇ, સુકયો જલનયણેહ ૧
સિંધ પરે સો જોયણું, વિવૈત વીજલી ચાંહ.
ઢોલો નરવર સેરીયાં, ઘણુ પુંગલ ગલીયાંહ ૨
બાહડીયાં સુહાલીયાં, સહીયાં ટોલડીયાંહ;
વાસી ચંદણ મહમહે, મારૂ લોવડીયાંહ. ૩

ચૌપઈ.

સહીયર ટોલી સાથે કરી, મારવણી આઘી સંચરી;
બા બહીયો તિહાં પીઉ પીઉ કરે, મારવણી પ્રીતમ સંભરે; ૧

દૂહા.

બાબહીયા બગ ચંચડી, બોલે મધુરી વાંણિ;
કે બોલંતો મકકર, કે પરદેસી પીઉ આંણિ. ૧
ઉનમીયો ઉત્તર દિસા, ગાજે ગૂહીર ગંભીર;
મારવણી પીઉ સંભરે, નયણુ વિછુટા નીર. ૨
વાટે તિણુ આપી વહે, મારવણિ મનરંગિ;
તાલ ચરંતી દિઠીયાં, કુરજી એકણુ સંગિ. ૩
કુરજાં આપો પંપડી, થાંકો વિનો વહેસ;
સાયર લંઘે પ્રીઉ મિલાં, પ્રીઉ મિલ પાછી દેસ. ૪
ઉત્તર દિસ ઉપરાડીયાં, દ્વિણુ સાંમું હીયાંહ;
કુરજાં એક સંદેસડો, ઢોલાનું કહીયાંહ; ૫
મારૂ ન્હેં માણુસ નહી, મ્હેતો કુરજડીયાંહ;
પીત સંદેસો પાઠવો, તો લિખદ્યો પંપડીયાંહ. ૬
કુરજડીયાં કુરલાઇયાં, ગરજિ રહ્યો સણતાલ;

જિણકી જોડી વીછડે, તિણકા કવણ હવાલ. ૭
તાડ ચૂગંતી કિંઠીયાં, સર સાધીયો ગિમાર;
કોઈક અપર મન વસ્યો, સો ઉડી પંખ સમાર. ૮
સહીયર સઘલી સાથ કર, ઘરિ આવે મય મત;
સોદાગિર તેડી વહે, કાંને સાભલી વત. ૯

ચૌપઇ.

વાતાં સહુ સંભલી ખવાસ, આયો રાજા પિંગલ પાસ;
વાત સહૂ ઢોલારી કહી, સોદાગિર તેડાયો સહી. ૧

વાત.

સોદાગર માંડે ને વાત સઘલી પિંગલરાજા આગે કહી, મનમૈ વિચારે છે આજ ઢોલાનું તેડવારા દાય ઉપાય કરણ લાગા, સોદાગરને સીખ દીધી, સો આપણે નગર જાય પોહતો, હિવે પિંગલરાજા સોચ કરણ લાગો, આજ મારવણી મોટી હુઇ, વર પ્રાપતિ હુઇ, સાલકુંમર આણે નાયો, તિણરો કાસુ વિચાર કીજે, ઈણ વાતરી ચિંતા રાજારા મનમૈ ઘણી રહે છે, હિવે માવણી પીણ સોદાગરરા વચન સાભલ્યા છે, સો ચીંતા કરે છે, વલનો ન ભાવે, વલે અંગ આલસ મોડે છે, નીસાસા મેલેછે, વિરહ વેદના જાલે છે, શ્રી ભગવાન જીઇસા ભરતારસુ હું કદિ મિલસું, મહા ચુતા ચતુર વિચખણ છે, રૂપવંત છે દાંની માંની સરણ ગુણે સંપુરણ છે ઇસા ભરતારસું મિલસું સો દિન ઘડી સુકીયારથ છે સુ કેહતાં બીજી સખીતો ઘરે આપરે ગઈ એક દીવા ધરી પોતારી અંગ ખવાસણ છે, સો આપ કને રહી છે, તિણ આગે આપ વાત કરે છે, બાઇ આજતો મ્હારા વાલંભરી વાત સુણી તકા પછે મ્હારા જીવનું જક નહીં

પણિ આપરીતો આણિ નીદ ન પડે છે, તરે આધી રાતિ હોણ લાગી તરે સખી જાગેને સમજાવે છે, બાઇજી સુએ રહો સાગી વાત આસા ન હોગી યા હરી ઈચ્છા શ્રીરામજી સપુરણ કરસી ઈમ્યા વચન મારવણીનને પવાસણુરા માતાયે સાભલ્યા, તિવારે ઉમાદેવડી છાના ઉભા રહે ને, સાભલે છે, સખી પ્રતે મારવણી કહે છે મોને તો આજ નીદ નાવે છે વિરહાનલ બાઇ દહે છે, ગોનુ પ્રીતમ સભરે છે, ઘણા વિલાપ કરે છે, આષ્યા આસુ જરે છે

દૂહા

કુરજડીયા કુરલાઇયા, ચલરે પેલે મગ,
સૂતી સજન સભર્યા કરવત વુહો અગ ૧
કુરજડીયા કુરલાઇયા, ઘર પાછલે વહોહ,
સુતી જન માલર્યા, મેહ ભરીયા નયણેહ ૨
કુરજડીયા કુરલાઇયા, ઉચી વેસ કરીર,
સારાજ્યુ સલીયા, સાજન માંહિ સરીર ૩
સહિ પ્રીતમ સદેસડા, માન્વણી કહીયાહ,
માતા મનમૈ જાણીયો વિરહવીયા પઇયાહ ૪
ઇણિપર ઉમાદેવડી, જાણી મારૂ વાત,
સૂપ્રભાત કેહવા ભણી પિગલ પાસે જાત ૫
આષે ઉમાદેવડી, સાભલિ પિગલરાય,
વિરહ વીઆપ્યો મારવી નહી રાષણરે દાય ૬
નિતનિત નવલા સહાયા, નિતનિત નવલા સાજિ,
પિગલરાજા પાડવે ઢોલા તેડણ કાજ ૭
ઉહાથી કો આવે નહી ઇહાથી સહુકો જાય,
ઢોલા તણા સદેસડા, વગડ વિચાલુ થાય ૮

પિંગલ દિન પ્રતિં પાઠવૈ, ઢોલા નિરતન હોય;
. માલવણી મારૈ તિહાં, પુંગલ પંથી સોય. ૯

ચૌપઇ.

ઇણ પ્રસ્તાવે સાલકુમાર, માલવણીસું પ્રીત અપાર;
ન બૈઠાંરિત ઉનાલૈ તણી, કરૈ વાત મંદિર આપણી ૧
અલગાથી દીઠી આવતી, તિસઇ માતા ચંપાવતી;
તે દેખે રાજકુમાર, કરે કપટ નિદ્રા તિણવાર. ૨
માતા આયે ઉભી રહી, જાણ્યો સૂત પોઢયો છે સહી,
વહુ કનૈ સાસૂ તિણવાર આરીસો માંગે સુવિચાર. ૩
વહુ દેતાં લગાડી વાર, સાસુ આંણ્યો મન અહંકાર,
વહુ વડાઇ એતી કરૈ, મારવણી અલગી છે જરૈ. ૪
પિંગલરાય તણી અંગજા, સોસુ અલગી વહુ રંગજા;
તોનું ન્યાય કહે અહંકાર, ઇમ કહી માતા વયણ ઉચ્ચાર. ૫

અથ વાત.

ઇસા વચન કહેને સાલકુમરરી માતા ઘરે ગઇ ઢોલે સગલી વાત સુતે સાંભલી, માલવણી ઇસા વચન સાસુરા સાંભલેને દલગીર ચિંતાતુર થઇ ઢોલાજીકનૈ વેણુ મન રાખેને માંગે છે મહારાજ રાજકુવાર એક અરજ કરૂં છુ, હાથ જોડેને મનમોડેને કાયા સંકોડેને શ્રી કુંવરજી કનૈ વચણ માંગુ છું આજ મહારાજા કુંમાર કોઇ પુગલસું આવૈ સો મ્હારૈ હવાલે કીજે, મો કના આવૈ સો કાસીદ પહિલા મેલજો, રાજકનૈ હું વચન ઔ માંગું છું. ઢોલેજી પુસ્યાલી હો એનૈ વચન દીધો, હિમે માલવણી પુંગલ સૈંહરરા માંરગરા ઘાટ છૈ સો બાંધીયા આપરા ઇતબારરા આદમી થા સો ચોકી રાખીયા વલે ચાકરાંનું ઇસો કહ્યો પુગલરા કોઇ પુરૂષ આવૈ તિણનૈ આવણ મત દેજ્યો ને આવૈ સો પરો

માગ્જ્યો, પણિ નરવરગઢ આવણુ મત દેજ્યો, ઇસો તરતોજ માલવણીયૈ કીધો છૈ તરૈ પિંગલરાજાનુ કિતરેક દિને પબ્જિ હુઅ, આજ માલવણી પુગલગઢગ કાસીદ પરા મરાવૈ છૈ તરૈ પિંગલરાજારૈ ભીમસેન પ્રોહિત છૈ ઘણો ઉનબારી આદમી છૈ તિણુનુ પિંગલરાજા તેડનૈ કહણુ લાગા પ્રોહિતજીગ્ર જાએનૈ ઢોલાજીનુ તેડૈ આવો ચાસુ એ કામ હોસી બીજે તો નથૈ સો કામ કરૈ નાવૈ તરૈ પ્રોહિત કહણુ લાગો માહારાનાજી પ્રમાણ હુ હાજર છુ નૈ જાનૂ ઇમ કહેનૈ પ્રોહિતનૈ સિરપાવ દીવો દિમે આપા સેહર વાત વિસતરી છે પ્રોહિત ઢોલાનુ તેડવા જાએ છૈ ઇસી વાત મારવણી સાભલી તરૈ માતાનુ કહણુ લાગી યે માજી જાએનૈ બાપજીનુ કહો અડૈ વિરામણુ મેલ્પુરો કાન નહીં

અથ દૂહા

બાબા વિપ્ર મોકવે, જિણુગી ઉતમ જાત
મેલો ઘન્ના માગતા, વિનદ પુકારૈ નતિ ૧
પાછૈ પ્રોહિત રાપીયો, તેડ્યા મગણ ચાર,
જે ભેદક ગીતા તણા, વાત કહૈ સવિચાર ૨
ત્યાનૈ વાગા વેસદે, ઘણા દીયા ત્રીહાસ,
નીપ કરૈ પિંગલ કનૈ, આયા આડ પાસ ૩
મારવણી ભણાવીયા, મારૂ રાગ નીપાય,
દૂહા સદેસ તણા, દીયા તિણા નીપાય ૪
પથી એક સદેસડા, ઢાલાનૈ કહીયાહ,
પિંડ નહીં છૈ પ્રાહુણો, ઓંધે કિથ લગીયાહ ૫
પથી એક સદેસડો, ઢાલાનૈ સમજ્ઞાય,
જોવનડુ સતી હોય રહ્યો, અકુન ઘોતો આય ૬

પથી એક સંદેસડો, ઢોલાને સમજાય;
જોબન પાકો અંબ હોય, રહો રસ લ્યોની આય.   ૭
પથી એક સંદેસડો, ઢોલાને સમજાય;
કણ પાકો કુપ સપરે, લોગ ભરેતિ આય   ૮
પથી એક સંદેસડો, ભલ માણુસ તું ભાપ;
આતમ તુજ પાસે અછે. પ્રાણનાથ હિત રાષ.   ૯
પિસૂણા ચિંત્યો મત કરો, મનસુ મ રીસારેહ;
કુરજાં લાલ બબાહડ્યું, પિણ પિણ ચીતારેહ.   ૧૦
ઉદાસી ગલ હુયડા, ચાડંતી રસ બુધ,
ચઢિ ઊચી ચાત્રિ ગજયુ, માગ નિહાલે સુધ.   ૧૧
ભરે પલટે ભીલરે, ભીભરી લીપલ ટેહ;
પથી હાથ સદેસડા, ધણ વલ વંતી દેહ.   ૧૨
પથી હાથ સદેસડો, જોતુ આપે વત,
ધણ કુણ યરરી કબજયુ, સુકી તોહિ સુરત.   ૧૩
સુપવિ (રિ) હાવો અજના, પરમ ડલે થયાહ;
જોવે ડાડ નહા રકી, વલે મિલે વો ત્યાંહ   ૧૪
વિહલો આવે વલહા, નાગર ચતુર સુજાંણ,
તો વિણ ધણ વીલખી ફિરે, ગૂણ વિણ લાલ કબાણ   ૧૫
જો તું ઢોલા નાવીયો, મેડા પૈહલે પુર;
વીચ વહેમી વાહલા, દુસ્સિ દુરો દુર   ૧૬
જોતું ઢોલા નાવીયો, શ્રાવણ પૈહલી તીજ,
નેડરાં પવેસી વીજલી, મુધ મરેસી બીજ.   ૧૭
વીજલીયાં પિલા મિલીયા, ઢોલા હું ન સહેસ;
જો આસાઢે નાવીયો, શ્રાવણ ચમક મરેસ.   ૧૮
જો તું ઢોલા નાવીયો, મેહા નીગમ તાંહ.
કીયો કરાયો સજનાં જાંવું પાવક માહિ.   ૧૯

મારજ્યો, પણિ નરવરગઢ આવણ મત દેજ્યો, ઇસો તરતોજ માલવણીયેં કીધો છે તરેં પિંગલરાજાનું કિતરેક દિને પછિ હુઇ, આજ માલવણી પુંગલગઢરા કાસીદ પરા મરાવે છે તરેં પિંગલરાજારૈ ભીમસેન પ્રોહિત છે ઘણો ઉતબારી આદમી છે તિણનું પિંગલરાજા તેડનૈ કહણ લાગા પ્રોહિતજીયે જાએને ઢોલાજીનું તેડ આવો ચાંસું એ કામ હોસી બીજે તો જાયે સો કાંમ કરે નાવે તરેં પ્રોહિત કહણ લાગો માહારાજાજી પ્રમાણ હું હાજર છું ને જાસૂં ઇમ કહેને પ્રોહિતને સિરપાવ દીધો હિમેં આવા સૈહર વાત વિસતરી છે પ્રોહિત ઢોલાનુ તેડવા જાએ છે ઇસી વાત મારવણી સાંભલી તરેં માતાનું કહણ લાંગી યે માજી જાએનેં બાપજીનુ કહો અડે વિરામણ મેલણરો કાંન નહીં.

અથ દૂહા

બાબા વિપ્ર મોકલે, જિણરી ઉતમ જાત;
મેલો ઘરરા માંગતા, વિરુદ પુકારે રાતિ. ૧
પાછે પ્રોહિત રાખીયો, તેડ્યા મંગણ હાર;
જે ભેદક ગીતાં તણા, વાત કહે સવિચાર ૨
ત્યાંને વાગા વેસદે, ઘણા દીયા શ્રીહાસ;
મીઠ કરે પિંગલ કને, આયા મારૂ પાસ. ૩
મારવણી ભણાવીયા, . મારૂ રાગ નીપાય;
દૂહા-સંદેસ તણા, દીયા તિણાં શીખાય. ૪
પંથી એક સંદેસડો, ઢોલાને કહીયાંહ;
પિંડ સહી છે પ્રાહુણો, એથે કિથ લહીયાહ. ૫
પંથી એક સંદેસડો, ઢોલાને સમજાય;
જોવનહ સતી હોય રહ્યો, અંકુસ ચોતો આય. ૬

પંથી એક સંદેસડો, ઢોલાને સમઝાય;
જોવન પાકો અંબ હોય, રહો રસ લ્યોની આય. ૭
પંથી એક સંદેસડો, ઢોલાને સમજાય;
કણ પાકો કુપ સપરે, ભોગ ભરોતિ આય. ૮
પંથી એક સંદેસડો, ભલ માણસ તું ભાખ;
આતમ તુજ પાસે અછે. પ્રાણનાથ હિત રાખ. ૯
પિસૂણાં ચિંત્યો મત કરો, મનસું મ રોસારેહ;
કુરજાં લાલ બબાહડ્જું, પિણુ પિણુ ચીતારેહ. ૧૦
ઉદાસી ગલ હથડા, ચાડંતી રસ બુધ;
ચઢિ ઊચી ચાત્રિ ગજ્યું, માગ નિહાલે મુધ. ૧૧
ભરે પલટે ભીભરે, ભીભરી ભીપલ ટેહ;
પથી હાથ સંદેસડા, ધણ્ વલ વંતી દેહ. ૧૨
પંથી હાથ સંદેસડો, જોતું આવે વત;
ધણ કણ ચરરી કુંબજ્યું, સુકી તોહિ સુરત. ૧૩
સુપવિ (રિ) હાવો મજના, પરમંડલે થયાંહ;
જોવે કાડ નહા રહી, વલે મિલે વો ત્યાંહ. ૧૪
વિહલો આવે વલહા, નાગર ચતુર સુજાણ;
તો વિણ ધણ વીલખી ફિરે, ગૂણ વિણ લાલ કબાણ. ૧૫
જો તું ઢોલા નાવીયો, મેહા પેહલે પુર;
વીચ વહેસી વાહલા, દુસ્સિ દુરો દુર. ૧૬
જોતું ઢોલા નાવીયો, શ્રાવણ પેહલી તીજ;
સેહરાં પવેસી વીજલી, મુંધ મરેસી બીજ. ૧૭
વીજલીયાં પિલા મિલીયાં, ઢાલા હું ન સહેસ;
જો આસાઢે નાવીયો, શ્રાવણ ચમક મરેસ. ૧૮
જો તું ઢોલા નાવીયો, મેહાં નીગમ તાંહ;
કીયો કરાયો સજ્નાં જાંવું પાવક માંહિ. ૧૯

ફાગુણ માસ વસતરિત જો ઢોલા નાવેસ,
ચાચરરૈ મિસ ખેલતી, હોલી ઝ પાવેસ ૨૦
ક રૂની નિસદિન ભરિ, સુણિ ઢોલા તુ જોય,
હથેલી છાલા પડ્યા ચીર નિચોય નિચોય ૨૧
પંથી હેક સદેસડો, લગિ ઢોલા પોહચાય,
જોવન કલીયા મોગીયો, ભમરા બૈસો આય ૨૨
જિણ દિસતુ સજન વસૈ, તિણ દિસ મોકિ સલામ,
જબથી હમ તુમ વીછડે, તબથી નયણે નીંદ હરામ ૨૩
જો થે ઢોલા નાવીયા કે ફાગુણ કે ચૈત,
તોમ્હે ઘોડા બધીસા, કાતી કુડીયે ખેત ૨૪
ઢોલા આજ્યૌ વેગસુ, ન આયા તો નિમવેસ,
માઉ તણે કર કડૈ, વાયસ ઉડા વેસ ૨૫
પવ પસારણ જગ ભમણ કહ્યા સદેસા ભાટ,
તિહા દેસા તિણ માણસા કદહી જોવુ વાટ ૨૬
થાકા સજન જિહા વસૈ, સા ચદ ચઉવૈ ભેસ,
જોઇયાતો આવસા મુઆ તો ઉણ હીજ દેશ ૨૭

ચૌપઇ.

સઘલાહી દુહા સાખીયા, માગી નીપ મારિગ સિર વહુયા
પથ વહુતા પુછે કાય, દેન અનેરો દાવૈ સોય ૧
ભાટ વેસને વાટા વડે, પુગલ નામ પ્રગટ નવિ કહૈ,
ગઢ નરવરરે આયા વાટ, મ વરણી તિણ બાધી વાટ ૨
તિણનુ ઝાલ્યા મારૂ જાણી, તતિખિણ બોલ્યા બીજી વાણિ,
પાચ દિવસ ઉલગીયા જડે, ભાટ જાણિને છોડયા તદે ૩
રાતે નરવર ગઢ આવીયા, કુંઆરા ઘરિ ડેરા કીયા,
ભાઉ ભાટ તણે આવાસ, નામ ડામ પૂછે ઇક પાસ ૪

વાત

ઈતરે સમેં ભાઉ ભાટરે ઘરે ગયા, ભાઉસું જાય મિલ્યા, પિંગલરાજારા સમાચાર કહ્યા, મિજમાંની પિંગલરાજા દીધીથી સો ભાઉજીરી નિજર કીધી ભાઉ રાજા હુઓ, ભાટને કહ્યો, આજ મ્હે છાંના આયાછાં, તરે ભાઉ કેહણ લાગો, મારવણી થાંનું આયા જાંણસી તો પરા મરાડસી, થે પરજાપતરે ઘરે છાંના રહજ્યો, સીધો આટો મ્હે થાંનું ઘણોઈ પુરવસ્યાં. જસે અવસાંણ હોસી, તરે મ્હે થાનુ સાલકુંવરસું મેલવસાં, એ છાના રહે છે, હિમૈ એક દિનરે સમાજેગે માલવણી રથ જોતરાયેને, સખીયાંનુ સાથે લેને વાગ વગીચે રમવા ગઇ છે તડે ભાઉભાટે ઉણાં જાચિકાને બોલાયા, ચાલો આપે જાચિકાં ઢોલાજી કને જાવાં તરે ભાઉભાટને જાચિક ભેલા હોયને કુંવરજીસું આય મુજરો કીયો, ઢોલાજી ભાઉભાટને પુછે છે, એ પરદેસી થા સાથે કુણછે, તઠે ભાટ કેહણ લાગો, માહરાંજ કુમાર એ ગાયન રાજરે સાસરારા છે, તડે ગાયન આલાપચારી કરણ લાગા વે ગાયન છ રાગ છતીસ રાગણીરાભેદ ભાવ સગલા જાણે છે, માહા સૂકંઠી છે, જિકે દૂહા મારવણી સીખાયા છે તિકે મારૂ રાગમેં ગાવણ લાગા, સગલાહી દૂહા ઢોલેજી સાંભલ્યા, તરે ઢોલેજી પુછીયો ભાઉભાટ કહે છે;

અથ ચોપઇ

કુંણ ઢોલો કુણ મારૂનારિ, રૂપે રૂડી રાજ કુંવાર;
વલતો ભાટ ઢોલાનું કહે, પદમણ પરણી તું નવિલહે. ૧
પિંગલરાય તણી કુઅરી, અપછર રૂપ રાધા અવતરી;
પોહકર તીરથ બાલા પણે,પરણીયા ઉછવ કરિ ઘણે. ૨

અથ દુહા.

એ ગાયન તિણ પાઠવ્યા, સાલ કુમર તુજ કાજ,
માલવણીસુ બીહતા, મૈ મેલાયા આજ ૧
મારવણી સૈ મુખ કહ્યા, દૂહા મિસ સદેશ,
જો મારૂ મિલવા કરો તો પધારો ઉણ દેસ ૨
ભાટે મારવણી તણા, કીધા ઘણા વષાણ,
મારૂ જિણ દીઠીં નહી, જીવ્યો ત્યા અપ્રમાણ ૩
ભાઉ ઢોલાને કહે, દીજે સીખ પસાવ,
વાટ જોવે ઉતાવલા, રાજા પિંગલ રાવ ૪
જોએ ઘોડા જાવસે, માહરા સુપ ન દેસ,
મારવણી એ માનની પાવક કરસી પ્રવેસ ૫

વાત

સાલ કુવરજીસુ ગાયન જણ કેહણે લાગા માહારાજ મારવણીજી આગઇ માસ હોય કહે આયાછા, વાટ જોતા હોસી, રાજ મ્હાનુ સીખ દીજે, ઢોલેજી ઘણા પસાવ કરેને ઘણો ધન દેને વીસ ઘોડા પચાસ હજાર પીરોજી વાગા વેસ ઘણા દેને રાજી કીધા ભાઉ ભાટને પિણ સાથે મેલ્યા તિણ સાથે મારવણીને ગહણા ગાડા સૈદ નાણી અપુરવ વસ્ત દેને ઢોલેજી મેલી વલે કહજ્યો ઢોલોજી વેગા આવે છે પછે સિકારરે મિસ ઢોલોજી પોહચાવણ જાયે છે વલે સમાચાર કહે છે

અથ દૂહા

ભાઉ ભાટ સંદેસડા, દિસ સયણા કહીયાહ,
ઢાલો મારૂ ઉમહયો, સાઈ દે મિલીયાહ ૧
અજાણે વિરહો કીયો રિપઇ મ કરીજ,

ઢાલા તણા સંદેસડા, અલગાં થકી કહીજ.   ૨
ઢાલો ઘણુ ઉમાહીયો, અલજો લાગો એમ;
લરિકરિ મુકિ ઉડાડિજે, મન સીચાણુ જેમ.   ૩
કુમોદની જલહર વસૈ, ચંદો વસે આકાસઃ
જે જિણારે મન વસે, તિકે તિણારે પાસ.   ૪
મડમાહિ તાપસ વસૈ, વિચૈ દીજૈ છીકાર;
હમતુમ ઐસા રંગહૈ, જાણતહૈ કરતાર.   ૫
ગોહું પૈહલા નીપજે, સિર પોતર વરતાસ,
પહિલે ચોથી માતરા, હમચોહે તુમ્હ પાસ.   ૬

અથ વાત

ઈસિડા સમાચાર ઢોલેજી ભાઉભાટનું કહેને સીખ દીધી, આપ ઘરે આયા પિણ મનમૈ દિલગીરાઇ ઉપની, તિમૈ તિણ સમીયૈ માલવણી રમે પેહેને સાંજડા મૈહલ પધારી સોલે સિંગાર સજેને સેજરી પાખતી પ્રીતમ કને આય ઉભી રહી; તિસે ઢોલાજીનું ચિંતાતુર દીઠા, તરે માલવણી કુંવરજીરા પખાસનું પૂછણુ લાગા આજ કુંવરજી આજ ચિંતાતુર થકા પોઢીયા છે, સો કિસે વાસતે, તરે પવાસ કહણ લાગો માલવણીજી આજતો ભાઉભાટે આપસું ઘાત ઘેલી છે પિંગલરાજારા ગાયન આયાથા તિકે ઢોલાજીસુ ભાઉ ભાટે મેલવ્યા મારવણીરા સમાચાર કહ્યા વયે ઘણા વખાણ કીધા ઢોલૈજી સગલાઇ સાંભલ્યા તરે ઢોલાજીરો મન ઉચક હુઓ છે; અંકે ઉણાં ગાયનાંને દિન વીસ પચીસ રાખીયા, આજ ઉણાને ઘણો માલ સિરપાવ દેને આપ વાગ પધારીયા તરે ઉણાનું આજ સીખ દીધી છે ભાઉભાટ પણિ સાથે ઘણી મિજમાની દેને સાથે મેલીયો છે તિણ વાસતે કુંવરજી

જિણ દીહિ પાવસ જરૈં, બાબહીયો કુરલાય;
દિનહિનરો દ્રૂપ વલ માસો, કિમ સૈહણો જાય. ૨૫
અતિ ઘણુ ઉનમિ આવીયો, લાગી રિત જડવાય;
બગહી ભલાજ બપડા, ધરણિ ન મુંકૈ પાય. ૨૬
મહિમોરા મંડવ કરૈ, મન મય અંગ ન માય;
હું એકલડી કિમ રહું, મેહ પધાર્યો માય. ૫૭
બાબહીયો પીયુ પીયુકરૈ, કોયલ સરલૈ સાદ;
પ્રીતમયે અલગા રહો, તો સેજિ કિસો સવાદ. ૨૮
ડુંગરીયા હરીયા હુયા, વનડ જંગારૈ મોર;
ઇણરિતિ તીતે નીકલૈ, ચાકર માંગિણ ચોર. ૨૯
ચોર મન આલસ કરિ રહૈ, જાચિક રહૈ લોભાય;
રાજદેજે નર ક્યૂં રહૈ, માલ પરાયા ખાય. ૩૦
ઢોલા રહો ન વારીયા, મિલવો દઇ બરે લેપ,
મારો કહીયો જો કરો, તો દસરા વા લગિ દેપ. ૩૧
વયણે માલવણી તણે, રહીયો સાલકુમાર;
પ્રેમે બાધો પ્રીઉ રહૈ, હુઓજ ચલણહાર. ૩૨
સીઆલૈ સી પડૈ, ઉન્હાલૈ લૂ વાય;
વરસાલૈ ભૂં ચીકણી, ચાલણ રિત ન કાય. ૩૩

અથ વાત.

માલવણીરા પેમસું કરેને, ઢોલોજી મહીના ચ્યાર રહીયા, પણિ મારવણી ખિણ એક વીસરં નહી, ઇણ અવસરૈ ભાઉભાટને મંગણી હાર પૂંગલનગર જાએ પોહતા છે પિંગલ રાજાજીસું જાએ મિલ્યા પગે લગાડીયા ઘણા પિંગલરાજા અહોત રાજી હુઆ ભાઉભાટ ઢોલાજીરા સમાચાર કહ્યા હાઢીયાંનું સિરપાવ દેને ઘરારી સીખ દીધી, સાબાસો વડો કામ કીયો હિમે ભાઉભાટને ભલી જાયગા ડેરા દિરાયો, ઘણો માન

દીધો સીધા થાલીરા જાબતો કીધો ઘણી સૂપરી વાતાં કહે છે ગજા રાજી હુવે છે વલે રાજાને ભાટ કહે છે, માહારાજા ઢોલેજી કહાયો છે આંણારી તાકીદ કરાવજો મોનું ઇણ કાંમે મેલીયો છે, વલે મોને કહ્યો છે, મ્હે આવાં તાં સુધી થે પુંગલનગરે રહિજયો ઇસો સુણેને પિંગલરાજાને રાજ લોક બોહત રાજી હૂઆ, વલે મારવણીનું ગ્રહણાં ગાંઠાં હીર ચીર સિરપાવ થાસો રાણી ઉમાદેવડીજીરે હાથ દીયા જાચિગાનું સમાચાર ઢોલેજી કહ્યાથા તિકે મારવણીજીનુ કહ્યા, મારવણી બહોત રાજી હુઇ હિમે મારવણીજી વાટ જોવે છે હિમે મ્હારા પ્રીતમ આવસી બ્રાઉભાટરા ઘણા જતન હોવૈછે સુખસું ,રહેછે.

અથ ચોપઇ.

ઇણ પ્રસ્તાવે સાલકુમાર, ચિંતા ચાલણ તણી અપાર,
માલવણી મન ભગતાવીયેો, તિતરે દસરાહો આવીયો ૧
ઢોલો મારવણીને કહે, હિમે સહુ કોઇ વાટાં વહે,
હિવે જો હસીને ઘો આદેસ, તો પોહુચાં મારવણીરે દેસ ૨
મારવણી વાતાં સાભલી, વ્યાપ્યો વિરહ થઇ આકુલી,
કંતા ચાલસ સાલકુમાર, જીવણ મરણ તુમે ભરતાર ૩

અથ દૂહા.

જાણ દીહ પાલો પડે, ટાપર તુરી સૂહાય,
તિણ રિત બુઠી હીન્ડૂરે, તુરણી કેમ રહાય ૪
જિણ રિત મોતી નીપજે, સીપ સમુદ્રાં માંહિ,
જિણ રિત ઢાલા ઉમહ્યા, ચુકયુ મેલે જાંહિ. ૫
બાબહીયા ડંગર દઝણ, છોડિ હમારા ગામ,
સારિ રાતિ પૂકારીયો, લેલે પીઉકો નામ ૬
ઢાલા હુંતા બાહિરી, કવલી મોલિ વિકાય.

જબ દેવું ઘરિ આંગણે, ઉભી લાષ લહાય. ૭
જિણુ દીહે પાલો પડે, માથા તિડે તિલાંહ;
તિણુ દિન જાણ્યો પાંહુણા, કલિરવ કુર જડીયાંહ; ૮
હાલૂં હાલૂં પીઊ કરે, ઘણુ હાલણુ ન દેય;
ઝબ ઝબ ઝૂંબે પાગડે, ડબ ડબ નેણુ ભરેય. ૯
હાલૂં હાલૂં કી કરો, હીયડે સાલિમ દેહ;
જો સાચાહી ચાલસો, તો સૂતી પલાંણેહ. ૧૦
ઢોલે ચિત વિમાસીયો; મારૂ દેસ અલગ;
આપ જાએ ને જોવીયો, કરહાં હંદો વગ. ૧૧
પલાંણ્યા પવને મિલે, જોયણુ ઘડીયાં જાય;
ઢોલો કહે રબારીયાં, કરહો સોય દિખાય. ૧૨
જિણુ મુખ નાગર વેલડી, કરહો એહ સુચંગ;
ગૂંદ ગિરી આશે ચડે, પાંણી પીવૈત ગંગ ૧૩
કિણુ ગલિ ઘાલૂં ઘૂઘરા, કિણુ ગલિ ઘાલૂં લજ;
કોઇ ભલેરો કરહલો, મારૂ મેલૈ અજ. ૧૪
મોગલિ ઘાલે ઘુઘરા, મોગલિ ઘાલે લજ,
સાંઢિ ઉપરનો કરહલો, મારૂં મેલૂં અજ. ૧૫
પીઉ કારણુ પીલી હુઇ, લોક જાંણે પિંડ રોગ,
છાંના લાંઘણુ મેં કરાં, વાલમ તણે વિજોગ. ૧૬
ઢોલો કરહો સજકીયો, ઉપરિ માંડ પલાંણુ,
સોવન ઉર માલા ગલૈ, ચાલણરે પરિયાંણુ, ૧૭
માલવણી મન હુણલી, આઇ વરગ વિમાસ,
રબારી પુછી કરી, ગઇજ કરહા પાસ. ૧૮
કરહા તું મન કુઅડો, વેધક કરૈ વિછોહ;
અબે સકુઆરો ફિરે નહી કામણરો મોહ. ૧૯
આમહી છાંડી એકલી, કરહી કરત વિલાપ;

કહીયો લોપાં સાંમરા, સુંદર લહાં સરાપ. ૨૦
કરહા તો કોડે મરૂ, માહારો કહ્યો કરીજ;
ઢોલો મારૂ ઊમહ્યો, પોઠ્ય હોય રહીજ. ૨૧
ચોના હોવાં તો ડાંબિજાં, બાધા ભુપ મરાંહ;
જાસાં ઢોલારે સાસરે, હરીયા મુંગ ચરાંહ. ૨૨
કરહા રૂડું નિવારીયો, હલ ફલ લાગી કાય;
ઉના ઢાંબ હિવાડિયાં, ડાંબતડી મર જાય. ૨૩
બાંધૂં વડરી છાંહડી, નીરૂં નાગર વેલ;
ઢાંબ સંભાસ્‌તૂં હાથગ્રું, ચોપડગ્રું ચપેલ. ૨૪
કરહા મારવણી કહૈ, સાંભલ બોલાં સાચ,
તાતો સોહુદો જો લગી, તો મુજ માને વાચ ૨૫

અથ વાત

પ્રાંણુ તજેમી પદમણી, લંછણ દેસી તોય. ૪૮
સૂડા સુગણા પષીયા, મ્હારો કહ્યો કરેસ,
લડ લાકડ ભેલા કરે, માલવણી દાધેસ. ૪૯
થે સિધાવો સિધ કરો, પુજાં થાંકી આસ,
વીછડીયા પીઉ માણુસાં, ભવૈ કિસો વિસાસ. ૫૦

અથ વાત.

ઢોલોજી ઉઠાથી આઘા ચાલીયા સુવો તઠાથી મિલેને પાછો વલ્યો માલવણીને આવેને સમાચાર સઘલાઇ કહ્યા તરે આપ માલવણી અણ બોલી રહી હિવે બેઠી દિન નીગમૈ છે, હિમૈ ઢોલોજી ચઢેરીરે ચોહટે નીકલૈ છે તઠે એક હાટમે સાહુકાર બેઠો છે,? સો પુછણ લાગો ઠાકુરા સાહિબ આપ આગે સિધ પધારો છે, તરે ઢોલોજી કહણે લાગા મ્હેતો સાહજી પોહકર જાવાછા તરે સાહુ બોલીયો એક કાગલ લિષે દેઊ સો પોહકર પોચતો કરજ્યો અઢાયી વીસ જોજન અલગો છે મ્હારે કાંમ છે સો હું ગજને કાગલ લિષ દેઊ થોડીસી વેલા ઉભા રહો તરે ઢાલોજી બોલીયા માહરે તો સાહજી ઉતાવલરો કામ છે કરહો પણિ ઉભો ન રહે છે તરે સાહુકાર કેહણ લાગો રાજ મોટા સિરદાર દીસો છો નૈ મ્હારે જરૂર કામ છે હું જાણુસું રાજ મોને વાંણીયો લેષીયૈ તરે ઢાલોજી કહે છે માહરે તો સાહજી ઉભા રહણી વેલા નહી છે, કાગલ મિસ લેષણ લેને ઉરો આવ તું કરહા ઉપર બેઠો કાગલ લીષને દે મો મ્હેં થારો કાગલ લેજાસા ઇતરો કહેને સાહનું કરહા ઉપરિં બેસાયો બેઠો બેઠો કાગદ લિષેછૈ કરહો ચાલ્યો જાયે છે ઇયું હાલતાં થકાં કાગદ પૂરો કીધો જિણ પોહકર કાગલ મેલ્યો છે સો પોહકર આયો તરે સાહ હેઠો ઉતરે ને લોકાંનું પુછણ લાગો

તરે લોક કહણ લાગા ઓ પોહકર સૈહર છે તરે સાહને ચિત્ત ભ્રમ ઉપનો એક ઘડીમે અસી કોસ ધરતી ચાલ્યો ઇમ વિચાં-રતાં સાહજીરો હીઓ ફૂટિ ગયો, હંસરાજા ચાલતો રહ્યો તઠે. ઢોલો સરવરરી પાલિ સાહને દાગ દિરાયો હિમે ઢોલોજી સરવર કરહો પાવૈ છે તઠે અદમી સનાન માંજન કરે છે તિણને પુછીયો ઓ સૈહર કીસો છે? ઇણ સરબરરો નાંમ કાંઇ છે? તરે આદમી કહણ લાગા માહારાજ કુંઆર ઓતો પોહકર તીરથ છે તરે ઢોલોજી ફિરીયાથકા પોહકર દેવે છે આદિ વારાહરો દરસણ કીધો તઠે એક કીરતથંભે નાંમો નિજર આયો તઠે વાચિવા લાગા અઠે ઢોલો મારવણી પરણીયાછે ઘણા ઉછાહ હુઆ છે ઇસો નાંમો વાંચીને રાજી હુઆ.

અથ દૂહા.

કરહા પાંણી પંચિપી, ત્રિષા ઘણી સહેસ,
છીલરીયે ટુકીસ નહી, ભરીઆ સર ન લહેસ.   ૫૧
દેસ ચિરંગો ઢોલજી, દુખી હુઆ ઇહાં આય;
મન ગમતા પાયા નહી, ઉટ કંટાલો થાય   ૫૨
કરહા દેસ સોહાંમણો, મ્હારે સાસર વાટ;
અંબસરીપો આકગિણ, રે કરિ રીસ મ ઘટ.   ૫૩
કરહા નીરૂં જે ચરે, કંટાલોને ફોગ;
નાગર વેલિ એથ નહી, થારા થોબડ જોગ.   ૫૪
જેમે ચીની ઢાલજી, લાંબી લુંબહક;
તે લંઘણ કરીને રહે, મરે પિણ ન ચરે અક   ૫૫
કરહો પાંણીરે કરે, વહે પુંગલ વટ;   ૭૫
તીજે પોહકર ઉલંઘીયો, આડા વલારો ઘટ
પિંગલરાય રૂસા વીંયો, ચારણ કોઇ ચડ; ગ્રેહ.   ૭૬

ભૂંહાં ઊપરિ ઇસૌ, પરહ્યો જાંણી પનંગ;
ઢોલા એહી મારવી, સસનેહી નંવ રંગ. ૭૭
અંગ અધિક સુકમાલછે, કમલ ફૂલ જ્યું કાય;
મારૂ આંબા મોર જ્યું, કર લગૈ કુમલાય. ૭૮
જેતા મારૂ માંજિ ગુણ, તેતા તારા અભ;
ઉકડ ચિંતા સજના, કયું કરિ દાખુ સભ. ૭૯
સીહ લંકી સું ટીલગૈ, પિક સર જેહી ભખ;
ઢોલા એહી મારૂવી, ચાહી લાગૈ ચખ. ૮૦
સસિ વદની સણગાર સજિ, જો આવૈ પ્રીઊ પાસ;
ઢોલો માંહો મારવી, ભમર ભણુંકે વાસ. ૮૧
હાટન પાટન વાણીયો, ઉઘન ચંપો જાય;
મારૂ વાસ સુવાસહે, અંગ તણે સહલાય. ૮૨

ચૌપઇ.

જેતા દૂહા ચારણ કહ્યા, સોનહીયા તેતા તિણ લહ્યા;
ચારણ તિણ થાંનિક રહે, ઢોલો પુંગલ વાટાં વહે. ૮૩
ચાકો કરહો કહકા કરે, થલભારી પગ માઠા ભરે;
સુખ મોટા તિહાં સુસતો વહે, ઢોલો કરહાને યમ કહે. ૮૪

દૂહા.

ઢીહ ગયો ડરેને ડંબરે, નીલે નીજરણેહ,
કાલી જાયા કરહલા, ઓટચો કીસે ગુણેહ. ૮૫
પગસું કાઢે તાકુલા, ઢીલી મેલે વગ;
ઢીવા વેલા ન સંચરૂં, તો ઢોલે ચ્યારે પગ. ૮૬
કાલી કંઠલ વીજલી, નીચી પવે નિહલ;
ઉર ભેદંતી સજનાં, હીયેજ દેતી સલ. ૮૭
ફોજ ઘટાઘટ દાંમની, ધનુષ બુંદ સિરવેહ;

એક તો હીજ વિણુસાહિબા, મુજ મારણ લાગોમેહ. ૮૮
વરસાલો આયો સાહિબા, બોલણ લાગા મોર;
કંતા તું ઘરિ આવૈ નવી, જોવન કીધો જોર. ૮૯
ગિરવર મોર ગહકીયા, તરવર મુંકયા પાત;
ધણીયાં ઘણુ સાલણુ લગા, વુઠે તો વરસાત. ૯૦
રાજા પરજા ગુણીયજન, કવિજન પિડિત પાત;
સગલા મન ઉછવ હુઆ, વુઠે તો વરસાત. ૯૧
ધણ સૂતી મેલે ગયો, કંત ગલતી રાતિ;
વલીયૈ દિન વલીયો નહીં, વુઠે તો વરસાત. ૯૨
રંગે રમતી રસહ ભરિ, મોનૈ આઇ રીસ;
ચંદનરો યો વાટકો, ઢાંલ્યો ઢોલારૈ સીસ. ૯૩
કેતા ભીડ સભીડ કરિ, કડિ પતલીમ દેષિ
કાઠી લાલ કંબાંણુ જયું, વલતી કરૈ વિસેષ. ૯૪
મારૂ લંકનૈ આંગલી, પાંનજ પત લષાય;
નાહન ભીડૈ ડરપતો, ભાજિ ડરકૈ જાય. ૯૫

અથ ચૌપઇ.

જિણ દિન ઢોલો મારગ વહૈ, મારૂ જિણ દિન સુહિણો લહૈ.
મિલીયો પ્રીતમ નિંદ મઝાર, માતા આપૈ કહ્યો તિણુ વાર. ૯૬

અથ દૂહા.

ઘરિ નીગલ દીવો બલૈ. આછી પુણગાં માય;
મારૂ સૂતી નીંદ ભરિ, ઢોલૈ જગાઈ આય. ૯૭
સૂરહ સુગંધી વાસ, મોતી કાંનૈ ઝુલકતે;
સૂતી મંદિર પાસ, જાંણું ઢોલૈ જાગવી. ૯૮
સુહિણાતૈ મોનું દહી, તોનું દહીયો અગિ;
સો જોયણ સજન વસૈ, સુતીથી ગલ લગિ. ૯૯

જે સુપનંતર દેખીયા, જંદીપરતિષ મિલેસ;
તો ઢોલા મોતી હાર જ્યૂં, કંતા ગ્રહણ કરેસ. ૧૦૦

વાત.

ઇસો સુહિણો પ્રભાતરૈ સમૈ મારવણી લાધો પછે માતા આગૈ કેહણ લાગી સખીઆં આગૈ પિણ કહેછે તિવારૈ માતા અનૈ સખી મારવણીને કહે છે જ્યો સુહીણો લાધો છે તો બાઇ થારી ઇચ્છા શ્રી રાંમજી પૂરી કરસી મન કાંમના સિધ હોસી, ઇસો સખીયાંરો માતારો વચન સૂણીનૈ મારવણી બોહત રાજી હુઇ, સાંજિરી વેલા હોઇ તરૈ સખીયાંને તેડનૈ કુઆ કાંઠે રમણનું ખ્યાલ તમાસો કરણરૈ વાસતૈ જાયે છે સરીખે ગુણે સરીખે વેસે વિરાજમાન કિસડીક દીસૈ છે કૃતિકારા ઝુલશા માહે ચંદ્ર તૈસી વિરાજમાન દીસે છે કુઆ ઉપર રમૈ છે ઢોલોજી પુંગલ પાસૈ કનૈ આય લાગાછે તઠે ખેત માહે એક હાલી હલ ખેડનૈ સાજરો હલ સજ ભેલા કરૈ છે, હાલણો પણિ પાખતી છે, તઠે ઉણ ખેતરી પાખતી મારગ છે સો ઢોલાજી નીકલે છે, કરહો થાકો છે તઠે કરહે કહકો કીયો તરૈ હાલીયૈ કરહારો સબદ નવો સંભલેને હાલી હાલણને કહે છે.

દુહો.

કરહો થલા કહકીયો, મઝ્ઝ માંહ વણાહ,
ઢોલે વાહી કંબડી, ઉમાહીયો ઘણાહ ૧

ચોપઇ.

કોહર બહુ કોલાહલિ સુણી, ઢાલો આયો પાણી ભણી,
સગલે જણ સાંગ્રહો જોવીરો, આંણ કરહો અવાડે ઢાવીયો; ૧૦૦
કોય ન ઊલખે તિણહી વાર, મારૂ ઉભી કોહર તિ વાર,
કરહો કોહર પીવે અબ, કિણહી અજાણ્યુ વાહી કંબ, ૧૦૧

લાગી કાંબ કરહો કુદીયો, રબારણ સંધીકો કીયો,
મારૂં ઢોલે પરણી હાથે, સરઢી એક દીધી હથ લેવૈ સાથી ૧૦૨
સખીએ સરહા તેહનો, દીસૈ તેજ રૂપ એહનો,
ઢોલો હુતો આવણહાર, ઉભે લોકે કીયો જુહાર; ૧૦૩

દૂહા.

જિણ કાંટાંપર કુદીજે, તિણતું કરહ મ મારિ
કંબ ચટકા જે સહે, બીજા જોયગિ નારિ. ૧૦૪
ઉંડા પાંણી કોહરે, થલાં ચઢી જે નિઠ;
મારવણીરે કારણે, દેસ અદિઠા દિઠ. ૧૦૫
ઢચે પાંણી જાડ ઘરિ, સંબલ ફોગ ઘણેહ;
સાયસ કોડી મારવી, ઉચલ લગે વયણેહ. ૧૦૬
કાંમણ હદૈ કારણે, નરવર છોડયો રાજ;
દીસો જ હાસો મ્હે કહાં, સુંધ મિલેસી આજ, ૧૦૭
ઉંડા પાણી કોહરે, દીસે તારા જેમ,
ઉસારંતાહી થાકસો, કહો જલ કાઢો કેમ; ૧૦૮
થે જાઓરે ઘર આપણે, મ્હાંરી કેહી તાત,
દીહે દીહે સારિ સાંભર, સામા જિમ રાતિ; ૧૦૯
જે કારણ થલ લંઘીયા, તિણનું ચિત ન કાય,
તે મઝજન કેહર સિરે, કરહો તિસાયો જાય; ૧૧૦
કરહા પાંણી પંચપી, જો ઢોલારો હોય,
અવસર વાડી કંબડી, ફેરન વાડે કોય; ૧૧૧
કરહા પાણી ટુકપી, જો ઢોલારો હોય,
જો મ્હે જાંણત વલહો, કરહ ન મારત કોય; ૧૧૨

ચૌપઇ.

સહીયર ટોલી હસનૈ કહે, તુજ મિલવા સહુકો ઉમહે,
જે સાગ્યો વાલો સુજાણ, મારવણીરે કહો સહી નાણ; ૧૧૩

દૂહા.

સખેલૌ વડ ચાલીયાં, ન જાણુ ધણુ કાય,
ઉજ્જલતી મારવી, લંસણુ ઝલકૈ પાય; ૧૧૪
સખેલા વડ ચાલીયાં, સબહી કૈ ગલૈંહાર,
એકણુ મારૂ બાહિરા, બીજી સરલ જોહાર; ૧૧૫
સબહીલો વડ ચાલીયાં, ન જાંણું ધણુ કાય,
નીલે ચરણે મારવી, પદમ જડાવૈ પાય; ૧૧૬
તે સજણુ પધારીયા, જ્યારી જોતી વાટ,
કુચટાલી કુચી તાણી, હીયૈ ઉઘાડા હાટ; ૧૧૭
રંગ રમંતાં રસ રહે, મોનું આઈ રીસ,
તેલ સૂગપો કુંપલો, ઢાલ્યો ઢાલારૈ સીસ. ૧૧૮

વાત.

ડોહર ઉપરિજિકે ઉભા છે, તિકે ઇસી વાત સાંભલેને બોહત ખુસીઆલી હુઆ, મારવણી છેહુડો ગુધટો પંચીને આપરી સહેલીયાંનું કહણુ લાગી, ચાલો બાઇ ઘરે જાઇ જે, ઇતરે એક ચાકર વધાઇ દેંણુસારૂ પુંગલનગરનું દોડીયો, જાએને પિંગલ રાજાજીને વધાઇ દીધી, માહરાજ ઢાલોજી પધારીયા છે, ડોહર ડેરા કીયો છે, રાજા અજાઇ સોવચન સાંભલેને પુસ્યાલી હુઆ વધાઇ વાલાનું ઘોડો સિરપાવ દિયો, પછે રાજાજી ઘણો ઉછાહ કરેને સપરાં સાંમેલો કરેને ઘણા નગાગ નીસાંણુવાજતે ઢાલાજી સુ જાએ મિલ્યા માહો માહેં જોહાર મુજરો કીયો, નલરાજારા કુસલ ષેમરા સમાચાર પૂછીયા પછે ઢાલોજી ઘોડૈં અસવાર હુઆ કરહો ચાકરરૈ હાથ દીયો આપરી પાપતી કરહો નજીક ચાલ્યો જાયેં છૈ ગાજતે વાજતે ઘરે પધારીયા કરહાને ભલી ઠીકાંણે બંધાયો ઉના પાંણી દિરાયો, ઢાલેજીનું સંપારો કરાયે, મરવણીએ

ચાકેલો ઉતારીયો, સઢાને ગુલને તિજારો ફિરાયો, સખરા ચારા કરહાને નખાયા, ઢોલાજી સારૂં સખરા ભોજન ત્યાર હુઆ છે ઘણી મિજમાંની હોવે છે ઢોલોજી જીમીયા તરે ઉપાર પાંનબીડા લુંગ સોપારિ પાઇ જે છે સગલે સગલો પરિવાર દેખિ દેખિને રાજી હવે છે, સાલા સુઢા આગે વાતાં કરે છે વાત વિગત ભલીભલી કરે છે રાતિ પોહર સો તો વિગતે ગઇ પોહર દોઢ પછે ઢોલોજી મેહલે પધારીયા ભલી સિન્યા પાથરી છે સીરખ ઉપરિ ઘણા ફૂલ વિછાયા છે પાખતી પીલસોત બલિ રહી છે મારવણી સોલે સિંગાર રચિને ત્યારી હુઇ છે સો કિસી એક દીસે છે અસમાનરી ઉતરી ઇદ્રરી, અપછરા સરોવરરો હંસ, વસંતરી મંજર, ભાદ્રવારી ઘટા, વાદલરી વીજ, મેહરો ચાંચલ્યો બાવનો ચંદન, સોલમો સોનો રાય, કેલરો ગ્રભ, હંસકો બચો, લિખમીરો અવતાર, પરભાતરો સૂરજ પૂનિમકો ચંદ, સરગકી ઝંપ, સનેહકી લહરી, ગુણકો પ્રવાહ, રૂપકો નિધાંન, ગુણ ચતુરાઇકો લોથ, જોવનરો પેખણો, કાયરો લાહુ, સુલરો મીમચો, પકડ હાથ મચકાવેતો સંધિ સંધિ જુજુઇ હોય જાયે, પૂરવરો વાય વાજે તો મનું લવે, પછિમરો વાય વાજેતો પૂર બનું લવે, ચ્યાર ખુટનો વાય વાજે તો સાત ટુક હોય પડે, ઉલાલી આકાસ જાયે, સેરરો આધો વાંટો પાયે ઉપ્રાંત પાઇ તો આહાર વિકાર થાઇ, પુલા બરાબર તુલે પાંણી પીવેસો નાલમે જાતો નિજર આવે, ઇણેક ભાંતરી મારવી સોલે સિંગાર કરેને ઢોલાજીસું આય મુજરો કીયો, ઢોલેજી આદર ઘણો દેને સેજ બેસાડી પછે માહોમાંહે રંગરી વાતાં કરે છે પછે વો ઘણો દારૂ છે તિકો કિસોઇક છે ઉલટારો, પલટારો, વૈરાક બૈરાકરો, વૈરાક વૈરાકરો, કદલી કદલીરો, કટાબ કટાવરો, જહર જેહરરો, નેસ નેસરો, અજર અજરરો, વજર વજરરો,

ફૂલ ફૂલરો, કમોદ કમોદરો, એમ ઇણેક ભાંતરો દારૂ સોનેરી રૂપેરી ફૂલ કટોરે ઘાતેને ઢાલોજી સાલીયાંરા સાથને મારવણીને ષવાસખાંનૂં દીજે છેં રંગ વાતાં કરેછે દારૂરો પાણિગો માડ રહ્યો છે રાતિ પોહર હોય ગઇ છે તઠે સષીયાંનું સીષ દીધી પછે આપ રંગ વિલાસ કરેછે.

અથ દૂહા

સષીયાં ઉલટ મજણ, ષજ મતિ કરે અનંત,
મારવણી ગઇ મંદિરે, કાંમણ મિલીયો કંત, ૧૧૯
તે સાજન પધારીયા, જ્યારી જોતી વાટ,
થાંભ કુદે ઘરિ હસે, પેલણ લાગી પાટ, ૧૨૦
મારૂ તન સિણગારીયો, સષીયાં કેરે સથ,
અંગે ચંદણ મહમહે, બીડા સોહે હથ; ૧૨૧
સષી વોલાવે ઘરિગઇ, પીઉ મિલીયો એકાંત,
હસતાં ઢોલો ચમકીયો, વીજ લષિ વીજ દંત; ૧૨૨
પોહર હુઆ પધારીયાં, જ્યાં સું મનરી પ્રીત,
ડેડરતો ઘડીમે હુવે, ઘણ વૂડે સિરજીત; ૧૨૩
મારૂ લંકને અગલી, પાનજ પતલ ષાય,
નાહન ભીડે ડરપતો, સુંધ કડકે જાય; ૧૨૪

ચોપઈ.

મારવણીને ઢોલા મનરંગ, બેહુ સુષે બેઠા પલ્યંગ,
રંગ રમાતા વાતાં કરે, મારવણી પ્રતે ઢોલો ઉચરે; ૧૨૫
મારવણી તુજ મંગણીયારૂ, આવ્યા નરવરગઢ જિણવાર,
લીધી ષબર પછે તુમ તણી, ઉમાહો મિલવા તુમ ભણી; ૧૨૬
એક ગૂનો ષમજ્યો મારો, મૈ વિજોગ કીયો તાહરો,
નિરત પષે કુણ જાંણે લોય, આણ જાણ્યા નર દોસન કોય, ૧૨૭

વાત.

ઇસી વાતાં કરે છે તદે ઢોલોજી કહે છે મ્હારે માતા પિતા સઘલાંને પાલ્યા આજ ઢોલાને બાલાપણે પરણાયો તોનું પરણી તણરી મોનું ખબર નહી સૈણ સજનને પિણ પાલ્યાં મ્હારે એક બેટો છે પુંલગનગર અલગો છે, વાટ વિષમ છે, મોટા થલ છે, વિચમૈ ધરતી કરારી છે, તિણ વાસતે કુંવરને જણાવો મતી પછે હું મોટો હુઓ તરે મોનું માલવણી માઇતે પરણાઇ તિણસું ઘણી પ્રીત બંધાણી બાલાપણરો સનેક હુઓ અતિ સનેહ માલવણીસું બંધાણો થારી પરણ્યારી ખબર મોને હુઇ નહી પછે થે ગાયન મેલીયા, તિણે ખબરિ દીધી, તરે માંહરો મન અઠે આવાને ઉચક હુઓ, આજ પુંગલનગર મ્હારે જાંણો, મારવણીસું મિલણો, હોસી સોદિન સોના રૂપારો હોસી, ઇસો મ્હે મનમૈ ઇસો જાંણતા આજ તો વિછોહરી ઘડી શ્રી રામજી ભાંગી તરે આજ અઠે મ્હારો આવણો હુવો છે.

ચોપઇ.

ઢોલા પ્રતે મારવણી વીનમૈ, સાહિબ સિન્ધો મેલો હુમેં,
થે પરણે પોહતા નલ વરે, પુંગલ મ્હે આયાં તિણ સરે; ૧૨૮
અંતરવિચ પડયો અતિ ઘણો, સંદેસો નાયો તુમ તણો,
હું આઇ જિમ જોવન દેહ, માત પિતા મન પડયો સંદેહ; ૧૨૯
થાંહરી આવણરી જોઇ વાટ, મુંકયા બાંભણ પંથી ભાટ,
વલતો કોઇ ન આયો વહી, ઘણી ચિંત માનીતે લહી, ૧૩૦
તિણ વેલા **ઉમર સુમરો**, મુજ પરણેવા કીયો મન પરો,
મુંક્યા પિંગલને પરધાંન, મારૂ પરણાવો મૂજ માન; ૧૩૧

વાત

ઇસી મારવણીને ઢોલાજી વાતાં કરે છે તરે મારવણી ઢોલાજીનું કહે છે માહરાજ કુમાર મોનું માતાપિતા પુછીયો

આજ બાઇ થારે મનમે કાઇ વાત છે સો મ્હાને કહો તરે સાહિબજીને કહીયો ઇણ ભવતો એક ભરતાર સાલકુમર છે, નહીતો કાયા હોમણી કબુલ છે, તરે ઇસો માહરો વચન સાભલે ને માતા પિતા ઉણાનું ઉત્તર દીયો, તરે ઉવે પગ ગયા ઇસા વચન મારવણીરા ઢોલોજી સાભલેને બોહત રાજી હુઆ,

દૂહા.

પહિ ભમતો જો મિલે, તો તુમ આષે વત,
મારવણી વચન સુણી, પ્રીતમ જોર હસન્ત, ૧૩૨

ચૌપઇ.

ઢોલો વચન ઇસો ઉચરે, મારવણી મન સકા કરે,
પ્રીતમ પુણસો રષે મન ધરે, મારવણી ઢોલાસુ ડરે; ૧૩૩

દૂહા.

કાયા અણુકે કનકજ્યુ, સુંદર કેહે સુષ,
મે સુરગા કિમ હુવે, જે બહુ કીયાજ દૂષ, ૧૩૪
મન સકાણી મારવી, પુણસો રષે કંત,
હસિ કરિને પ્રીતમને, કહે સાભલ્યો વિરતત, ૧૩૫
પોહર હુએ પધારીઆ, જીણસુ મનરી પ્રીત,
ડેકરતો ઘડીમે હુવે, ઘણુ વુડે સિરજીત, ૧૩૬
પહિલી દોય દયામણી, રવી આથમતે જાય,
ઊદે હુઆ વિકસે કમલ, પિણુ પિણુ બેવણો થાય, ૧૩૭

અથ ચૌપઇ.

ઢોલા મન અતિ આણદ ઘણો, વચન સુણે ચતુરાઇ તણો,
મારૂ બોલતા સુષવાસ, ભણકે ભમર કસતુરી વાસ, ૧૩૮

દૂહા.

આના રૂપ ઉતારીયો ઘા કચુયો ગવાઢ,

શું મૈ પડીયા હંસડા, ભુલો માંનસરાંહ; ૧૩૯
હીયડા કરો પધામણાં, સહી સૂધરીયા કાજ,
જે સુપનાંતર દીસતા, તે નયણે દીઠા આજ; ૧૪૦
મારવણી ઢોલે મિલી, કીધો કંચૂ દૂરિ,
ચકવી મન આણંદ હુયો, જાંણે ઉગો સૂરિ, ૧૪૧
મન મલીયા તન રંજીયા, દોહગ દૂર થયાંહ,
સજન વાણો વાંણિમૈ, પેલી પીર હુયાંહ. ૧૪૨
સજન મિલીયા ભલી હુઈ, કારજ સહુ સરીયાંહ,
પૂનિમ ચંદ પ્રકાસ જિમ, દિસઃચ્યારૂં ફલીયાંહ; ૧૪૩
ઢોલોમારૂ એકઠા, કરે કતુહલ કેલિ,
જાંણે ચંદન રૂપડે, ચઢીત નાગરવેલ; ૧૪૪
રાત દિવસ રંગે રમૈ, વિલસૈ નવનવા ભોગ.
જોડી સારીખી જૂડી, દઇવ તણે સંજોગ; ૧૪૫
પંચાયનૈ પાખર્યો, મેંગલનૈ મદ પીધ,
મોહણ વેલી મારૂવી, કંત સોહાગિણ કીધ. ૧૪૬

ચોપઇ.

ભોજન નવલા નિત નિત કરૈ, અધિક ભગતિ જૂગતિ આદરે,
મારવણી સાથે મન ધરૈ, પનરે દીહ રહ્યા સાસરે; ૧૪૭
બાઉ ભાટનૈ નિત રહે, એક દિવસ ઢોલો ઇમ કહે,
કરો સજાઇ ચાલણ તણી, જિમ પોહચ્યા નરવરગઢ ભણી; ૧૪૮
બાઉ ભાટ કહૈ અતિ ઘણો, કરાવો મારવણી ઉજણો,
પિંગલરાય સજાઇ કરે, ઉમાદે ઇણ પરિ ઉચરે; ૧૪૯
સોવન જડીત રજત સિણગાર, હીર ચીર મુગતાફલ હાર,
સેજ સુખાસણ સુંદર વેસ, ચેહુ સઘલો પીઉ હું પુરેસ; ૧૫૦
અરથ ગરથ કરહા કેકાંણ, ધગ ધયંગ સુંધા પુરસાણ,
એ સગલો સહ પિંગલ તણો, માંડયો સુભ મોહન ઉજણો; ૧૫૧

તિણુ વેલા **ઉમર સુંમરો**, મારૂ કાજ કીયો મન ધરો,
છાંના હેરૂ પુંગલ ભણી, મૂકયા ઢોલો આયો સૂણી, ૧૫૨
જિણુ વેલા ઢોલો નીકલે, કિતરા વોલાવા સાથેં મિલે,
સોજ કરે જયો ઇણુ વાતરો, સ્યે પડેસે તોનૈ પાંતરો; ૧૫૩

વાત.

હિવૈ તિપુ સમ ઉમર મનમે ઘણો મગજ રાપૈ છે, મારગ નીસરતાં ઢોલાનુ મારેનૈ મારવણીસું ઘરવાસ કરસુ, ઇસો વિચારેને **ઉમર સુંમરઆ** તેવડ કરી રાપી છે, હેરૂ છે તિકે પુંગલનગરમૈ ફિરૈ છે એહેરૂ ઢોલાજી ઉપર પરચી પાએનૈ રહ્યા છે ચવી લેતા રહ્રુ છે એક મહીનો ઢોલાજી સાસરૈ રહ્યા પછે સુભ મોહુરતે ભલે દિન ઘણુ ઉછરંગે ઘણું મંડાણું મારવણીનૈ ઉજણો કરાવૈ છે, પિંગલરાજા અનૈ આપરો પરિવાર બાઇને હરષસું કરેનૈ પોહુચાયા, એક હજાર અસવાર પોહુચાવણુ મેલીયા છે, મંગલીક આચાર કરેનૈ હુલાયા કરહોપણિ સજિ કીયાં સાથેં છે, કાગાસણા કસણા કરેનૈ સાથેં લાયો છે, માતા પિતા સગલો પરિવાર કોસ બેકોસ પોહુચાવેનૈ ઘણી સીપ ભલામણ દેનૈ પાછા વલેનૈ પુંગલનગરૈ આયા, બીજા સહુ અસવાર ઢોલાજી સાથે જાબતા રષુરૈ વાસતે થેટ સુધી રાજાયૈ મેલીયા છે, ઇકવીસ છોકરી એક ડીવાધરી બાઇ સાથૈ ડાયજૈ દીધી છે, ઢોલોનૈ મારવણી પોતારો કરહોજેકારેનૈ બેહી બેઠા છે, મારગે ચલીયા જાયે છે, અસવાર પિણુ પાપતી વહૈ છે, સોલે કોસ હાલીયા તરૈ સાથ સકોઇ થાકો તઠૈ એક કોહર છે તઠૈ ડેરો કીયો વલવાકુલરી ભલી જાબતા કીધી, સકોઇ જીમીયા સાથ રાજી હુઓ ઘોડા કાયજૈ કીયા છે, ઘાસા પાણીરો જાબતો કીયો સુરજ આથમ્યો રાત પડી તરૈ સપરી વિછાયત કરાવેનૈ ડેરો કીધો છે, ઢોલાજી રૈ સુપમેજ વિછાઇ છે આપ ઢોલો'મારૂ

પોઢીયા છે સુખ વિલાસ ભોગવે છે રગવાતા કરે છે રજપૂત પાષતી ચોકી કે છે ધણી ધણીયાણી ઘણી વાર જાગીયા પછે નીદ આવણ લાગી તરે સુખે નીદમે પોઢીયા છે, તીણ સમીયારે વિષે ઉણ થલામી ધરનીમે પીણો નાગ રરે છે, સો વેળા સાર્ ખાડે નીકલીયો છે, સો ફરિયો થકો ચેજો કરે છે જઠે ઢોલો મારવણી સુતા છે તઠે મારવણીગી સોરભગ્ કરેને સરપ આયો મારવણીરા સાસ ધાચણ લાગો

દૂહા.

મારવણી મુખ સાસ કસતુરી જ્યુ મહમહે
વલકુલીયો તિણવાસ, આયો પનગ પીવણો, ૧૫૪
વાલભ કડ વિલગ, નિન ભરિ સુતી મારવી,
પીધી પીયણ નાગ, સાસ તણે સોરભ ગુણ, ૧૫૫
પોહ ફાટી દિન પુડરી, હણ હણીયાહેૈ થટ,
ધણ ઢઢોલી ઢાલણે, સીતલ સુદર ઘટ, ૧૫૦
ઝબકે પેટી ઝાલ સુદર ચિની નસલ સલે,
કયુ બોલે નહી બાલ, ધણ ઢઢોલેને જોવીયો ૧૫૭
એઠા જોવે બાહિ, પદમણિ પીધી પીવણે,
મુકી મોટી ધાહ, દેખે મુહ દીવા ધરી, ૧૫૮
આય મિલે અસવાર સુદર દીઠી સાસ વિણ
હાય હાય સિરજિણહાર, ઢોલો ઉભો વિલવિને, ૧૫૯
જિણ દિસે વિસહર વસે, કાલા નાગ ભુયગ,
સો કયુ સોવે માનવી, દીલા મેલ્હે અગ, ૧૬૦

અથ વાત.

સગલે સાથરા મન ભેદલ હુઆ, ઢોલાજી ઉભા વિલવિલાટ કરે છે, ઘણા નિસાસા મેલે છે, અતી ઘણો દુખ કરે છે, પાષતી સિરદાર ઉમરાવ ઢોલાજીને વરજે છે, માહારાજ કુમારથી પરમે-

સરજી કરૈ સો માથા ઉપરિ છે, રાજ ઈતરો દુષકારો મતી, વલે સગલો સાથ કહે છે, પિંગલ રાજારૈ મારવણીસું તીનૈ વરસે લોહડી **ચંપાવતી** ઈસૈ નાંમૈ છે પુત્રી છે સો રાજાનૈ પરણાવસ્યાં સગપણ પાછો સાંધિસાં રાજ વિલાપ કરો મતી, તરૈ ઢોલોજી કહણ લાગા, ઇણ ભવરૈ વિષૈ તો ઠાકુરાં મ્હારૈ અસતરી મારવી છે, બીજી અસતરીસું મ્હારૈ કોઇ કાંમ નહી, જો પ્રાણ તજીઓ તો હું પણિ સાથે બલસું, આગે પનરૈ વરસરો વિછોહો હુઓ પણ હિમે ઘડી એકરો વિછોહો જામીયૈ જાવૈ નહી, તિસૈ અમે ભલા રજપુત છે, ઉમરાવ છે, તીકે ઘણોઇ સમજાવૈ છે પણિ ઢોલોજી સમજૈ નહીઃ

ચોપઇ.

પપીપપીનૈ સહુ ફીકા થયા, વોલાઊ પુંગલનૈ ગયા,
ઢોલોમારૂ દીવા ધરી, રહીયા થલ માથૈ મન કરી, ૧૬૧
સાંજ પડી રજની તિણ વાર, ઉતાર્યા મારૂ સિણગાર,
કરહો આંણે બૈસારીયો, સગલે ગહણે સિણગારીયો, ૧૬૨
હારઔર પુઠૈ બાધીયા, સબલ ઘાતે સોક ગીવીયા,
કરહા વાત અમારી સુણિ, નલવરગઢ જાએ ઘર ભણિ; ૧૬૩
કરહાનૈ સમજાવૈ તિણવાર, છાહૈં બૈઠા સાલકુંમાર,
અગન જગાઈ દીવા ધરી, કરહા તણી સુધ સભરી, ૧૬૪
કરહા રયે કંટાલે જાડિ, ચરતો ચરતો દેજે મતિ પાડિ,
દીવા ધરીનૈ ઢોલો કહૈ, કરહો મારિગનૈ નવિ વહૈ, ૧૬૫
ઘામી મોહરી લેનૈ ગઇ, કરકાનૈ ઝીલેવા સહી,
સરહે દુષ દેપી આરડૈ, ગુંલગુંલ ઉપરિ હેઠો પડૈ: ૧૬૬

વાત.

તિણ સમીયારૈ વિધૈ કૈલાસ પરબતસું માહદેવજીનૈ પારબતીજી જોગીજોગિણિરૂપ ધરીયો છે, પ્રથ્વીરા ભાવ

તમાસા જોતા ફિરે છે, અનેક તમાસા દેખે છે જઠે ઢોલેજી મારવણીરી ચેહ રચી છે જીણ જાયગા આપને ઉભા રહ્યા, તરે જોગીસરે રૂપે માહદેવજી ઢોલાને કહે છે, રે કાયર માનવી! ધણીરે પુઠે તો અસ્રી સદા બલે છે પિણ અસ્તરી પુંઠે ધણી કદેહી બલતો દીઠો નહી ને સાંભલીયો પિણ નહી તું ઇસડી અજુગતી વાત કયું કરે છે, તરે ઢોલો કેહણ લાગો, જોગીસરજી? રાજ મોટા હો પિણ પારાઇ તાત કીજે નહી, તિણ સમે જોગણ જોગી પ્રતે કહે છે, માહાગાજાજી રાજ સિવજી ? એ મારવણી જીવાડી જોઇજે, નહીતર પુરુષ અસ્તરી બેહી અગનિ પ્રવેસ કરીને ભસમ હોમી આપાંને દોસ લાગસી, સો આપસું ઇક અરજ છે, આપ સઘલી વસ્તરા જાંણુ છો સો હિમે મારવણી જીવાડીયાંરી સરમ રાજનુ છે તરે જોગિણ કહે છે

ચૌપઇ.

જો એ અસતરીજી વસ્યૈ નહી, તો હું પ્રાણ તજેસું સહી,
પાસૈ ઉષધ છે પીણા તણા, મ ત્ર જ ત્રિ પાસૈ પિણ ઇત ઘણા,૧૬૬
સિવને સગતિ મનાવી વાત, ઉષધ ગોલી વાંટી સાત,
પાંણીસું ઉષધ પાર્વાયે, સરપ તણો વિપ જાવીયો, ૧૬૭
પાંણી પાયો ગુણને મંત્ર વલે, અનેરા કીધા જ ત્ર,
મારવણી તિહાં સાજી થઇ, ઢોલો મન હરખ્યો ગહ ગહી; ૧૬૮
સાલકુમર સિવને પાય પડે, જોગીસર મોટા બીજો કુણ જુડે,
જોગિણ તુ છે મ્હારી માત, થે દીધી મારવણી દાન; ૧૬૯
જોગી જોગિણિ વૈંહતા વાટ, ઢોલા તણો ભાગ્યો ઉચાટ,
મારૂ મન બેવણો ઉછરંગ, સા બોલે પીઉ તુજ સુરંગ; ૧૭૦
ઢોલો તેડે દીવાધરી, એહ વાત પુંગલ વિસ્તરી,
સગલારે મન છે બહુ સોગ, ઢોલા મારૂ તણો એ વિયોગ, ૧૭૧

હિવૈ તું પુંગલ પધારિ, મારૂ સિવ જીવાડી નારિ,
કહો વાત જાએનૈં ઘરે, દુપ ભાંજે સંતાવે કરે; ૧૭૨

વાત

ઇસે સમીચારે વિધે બાભણુ પાંચ સાત છે, સો પુંગલનગર જાયે છે, તીણાં સાથે દીવા ધરીનૈ પણિ ઢોલેજી પુંગલનગરે મેલી, તું જાએનૈં કુસલ ષેમરા મારવણીરા સમાચાર કેહજે, ભાઉભાટ પણિ ઉઠે છે. નિણનું કહજો નલવરગઢ વેગા આવજ્યો, ઇસો સમાચાર કહેનૈ દીવા ધરીનૈ સીંષ દીધી, કિતરેક દિને પુંગલનગરે ગઈ, સકોઇ સાથ માતાપિતા સમાચાર પૂછણ લાગા. મારવણી જીવે છે કે મુંઇ? તરે દીવાધરી કેહણ લાગી મારાજા મારવણીનૈ તો વડી આવલી ટલી છે, પિણ રાજારે પુન્ય કરે નૈ મહાદેવજી સુખ કીધો છે, તોહી માતા પિતા વાત માનૈ નહીં, તરે ઉણા બાભણાંનું તેડનૈ પિંગલરાજા પૂછીયો, તરે બાભણ કેહણ લાગા, મહારાજા ઢોલોજી મારવણી મ્હેલે બેઠા દીઠા સુપે વાતા કરતાં દીઠા છે, ઇસી વાત સાંભલીનૈ માતાપિતા પરિવાર રાજી હુઆ, નગરલોક સકોઇ રાજી હુઆ, ઘણા વધાવણા હોઅણ લાગા, ગીત ગાન ઉછાહ નગારા નીસાણ વાજેનૈં રહાયા છે, ઇસા ઉછાહ રંગરાગ હોય રહ્યા છે.

ચૌપઈ

હેરૂ પુંગલ ઉમર તણા, નિત છાંના રહિતા અતિ ઘણા
ઢોલો જીણ દીન ચાલણહાર, સાથે લીધા સો અસવાર, ૧૭૩
હેરૂ જાએ ઉમરનૈ કહે, ઢોલો એકણ ઉંટે વહે,
જાયે છે લીધા ઉજણો, પ્રાણ ન હાલે હિવે આપણો; ૧૭૪
મારૂતણો ડરષુજ સાભલી, વેલાઊ એવી આયા વલી,
હેરૂ જઇ ઉમરનૈ કહેં, મારૂ ઢોલો વાટાં વહે: ૧૭૫
હેરૂ તે ત્રીજે આવીયો, મારૂ પાંતિ મન પરા કીયો,

સોભા ઘોડા સાથેં કરી, ઉમર ચઢીયા આણંદ ધરી; ૧૭૬
જિણ થલ ઢોલો મારિગ વહે, ઉમર તીણ થલ પુઠે રહે,
આગલ જાએ વિષમ ઘાટ, ઉમર થલ બાંધી વાટ; ૧૭૭
ઢોલે મારિગ કરહો પડયો, આઘો એક વિષમ થલને પડયો,
ઓક એક થલ આઘો પરે મારૂ દેપે કીમ ઉચરે ૧૭૮

દૂહો.

એહ ન ભલી કરહલા, થલ માથેં ઝોકાંણ:
કે પ્રીઉ રાગે પ્રાણિકે, કરિ અચતી ડાંણ, ૧૭૯

ચોપઇ.

મારગ વહતા સંર્ઝાવાર, ઉતરીયા દીઠા અસવાર,
ઉમર ઢોલો જાણે સહી, ઢોલો આય ભરાણો સહી; ૧૮૦
ઉમર મન માહે હરખીયો, જદ ઢોલો નયણે નિરખીયો,
અણબોલ્યા રહજયો સહુ કોય, તિમ તિમ ઢોલો વિનાસી હોય; ૧૮૧

વાત.

ઇણ સમીયારે વિષે ઉમરકે અસવારે સગલે વાત માંની અણ બોલ્યા રહ્યા તરે ઢોલોજી આડે મારિગ ઉટ પેડે છે, તિવારે ઉમર બોલીયો, કાયહો ઠાકુરા ! આટા ચુહા જાઓ છે ઉરા પધારો ગોઠ ત્યાર હુઇ છે ગોઠ જીમેને મ્હોં માંહરે ગામ જાસાં થે થાંહરે મારગ જાજયો, ઇસા ઢોલાજીને કહણ લાગા, ઉમરરા મનમે મારવણી લેણરો મતો છે. ઢોલાનુ પરો મારસ્યાં ઇસીમનમે ઘાત પેલે છે, મીઠે વચને ઢોલાનું બોલાવણ લાગા ઘણો હેત આદર કરે છે, આડા વચેને ઢોલાનુ ઉરે તેડને લ્યાયા કરહો જેકેને ઢોલો મારૂ હેઠા ઉતર્યા, પછે મારવણીરા પટોલાસું કરહો દાબ્યો છે, મારવણા પણિ પણિ કન્હારી પાપની ઉભી છે ઢોલાજી ઉભાં ભેલા બેઠા માહોમાહે મનુહાર કરે છે.

ચૌપઇ.

સહુ કોઇ બેઠા એકણુપંતિ, આગે ડુંબ વજાવે તંત
ગાવે ડુંબણી મધુરે સાદ, મારવણી મોહી તિણુ નાદ; ૧૮૨
સાધે ઘણો દારૂ એરાક, મનમૈ દ્રોહો પાવે છાક,
ઢોલો અતિ પરઘં મદ પીયે, બીજા આછી છાકાં લીયે; ૧૮૩

વાત.

તિણુ સમીયે તિણુ વેલા ડુંબણી છે તિકા ઉમરરા મનરી વાત જાણે છે, મારવણીરા પીહરરી પાપની એક ગામ છે સો ડુંબણી તઠારી છે, સો મારવણીનું સમસ્યા કરણુ લાગી.

દૂહા.

પીહર હંદી ડુંબણી, ઘાલૈ ઉમર ઘાત,
મારૂ ઢોલો ઉચરે, કહિ સંભલાવે વાત; ૧૮૪
તંત ઝલકે પીઉ પ્રીયે, કરહો ઉગા લેહ,
ઉજ્જલ દંતી મારવી, ઢોલો ઉગારેહ; ૧૮૫
થલ માંહે ઊજાસરો, બાંઝે વાય કુસંગ,
ધણુ લીજે પ્રીઉ મારી જે, છોડિ વિડાંણો સંગ; ૧૮૬

ચોપઇ.

એહ દુહા મારૂ સંભલે, બેઠી થઇ ચિત્તતિ ન કુલે,
આકુલ વ્યાકુલ ચિંતા કરે, વલે તે ડુંબણી ઇમ ઉચરે; ૧૮૭

દૂહા.

મારવણી તું મન હરણ, હોય મતિ મુંઢિ ગિમાર
જો કંતાયું કામડો, તો કરહો કુબે માર. ૧૮૮

ચોપઇ.

મારવણી મન ચિંતા ધરી, સરદા બાની કાંબા તરૂ હણી,
કરહો ત્રાઠો અલગો જાય, તિણુ ઝાલેવા બીજો આય; ૧૮૯

તેહ પ્રતેં બોલે મારૂઇ, કરહા એહ તણી પરિ જાઇ,
બીજો નર જેનેડો જાય, તિમતિમ સરઢો અલગો જાય. ૧૯૦
જો આપણ પોહુચેં ઘર ધણી, યો કરહો ઝીલેવા ભણીઃ
તો સરઢો આણેસે સહી, બીજો કો ઝાલેસે નહી; ૧૯૧
સોઢ ઠાકુર ઉભા રહે, ઉમર ઢાલાનું ઇમ કહે,
કરહો આલે આણો ઇહાં, રખે અલગા જાઓ કિહાં; ૧૯૨
ઢોલે કરહો ઝાલ્યો હાથ, મારવણી પણિ આઇ સાથ,
ઝાલે કરહો ઉભો રહે, મારવણી ઢોલાને ઇમ કહે; ૧૯૩
કંતાએ ઉમર સુંમરો, થાં મારેવા કીયો મનપરો,
ગોત માંહે કહીયો ડુંબણી, દારૂ પાવે છે મારવણી ભણી; ૧૯૪
સ્વામી સંભલિ માહરી વાત, પોહર એક વોલી છે રાત,
હિવેં તું વાલિમ મ કરિવિલંબ, કરહે ચઢિને વજાવો કંબ; ૧૯૫
ઢોલા તણે વાતા મન વસી, કરહો પલાણ્યો તંગજ કસી,
ઢોલો ચઢ બંધે હથીયાર, પુઠે ચઢી મારવણી નાર; ૧૯૬
છોડી નડી કુંહટ જવીસરી, કરહો વજાયો કુંબ કરી,
પવન વેગિ પયી જયુ વહે, ઉમર દેવીને ઇમ કહે; ૧૯૭

દુહા

ઉમર દીઠી મારવી, ડોબૂ જે હે લંક
જાંણે હરી સિર ફૂલડાં, ડાકે ચઢી ડહક, ૧૯૮
ઉમર ઉતાવલ કરે, પલાંણીયા પવંગ
પુર સાંણી સુપાયયંગ, ચઢીયા દલ ચતુરંગ, ૧૯૯

વાત.

તિણ વેલા કુંમર સુંમર ઘણો સાથ સાંમાન હથીયાર બાંધીને ઢાલાજી પુંઠે ચડીયા, ચાલ્યા ઉજડ વેડમે ચલીયા જાયે છે, તડે ઊમર સુંમર સાથનું કહે છે આજ ઢાલાનું કોઇ

આપડે તિણનુ આઘોરાજ દેઊ, મારે તિણનુ મ્હારી ઔગી પર ધ્યાણિ, સુ કેહતા પવનવેગ અસવાર ધાયા જાયે કે, પિણ ઢોલાનુ આપડે સકે નહી, કરહો ઉડાડીયા જાયે છે, પવને પવન મલિ ગયો છ, દિન હોય સુધી ઘોડા ઘણાહી અતા નાપડીયા પણિ ઢોલાનું આપડે સકે નહી, પછે મારવણી મનમ વિચારે છે, અજ મ્હારે વાસતે રિપે પ્રીતમને મારે, તિવારે ઢોલેજી મારવણીનુ વિલખી દીઠી, તર ઢોલોજી પુછણ લાગા, તરે માર વણી કહે છે ઉમર સાથે વડ વડા ઘોડા, નાઠી, ઘાની તુરકી તાજી એરાકી ભલભલા અસવાર છે, સો રિપે આપાને આપડે તિકા ચિંતા મ્હારા મનમે ઘણી રહે છે, માહરાઅ કુમર આ વાત હુઇ તો મોનુ મોટો લાછણ લાગસી તરે ઢોલોજી મારવણીને કહે છે, થાન કરહુગી ચાલણરી ખબર ન છ, પણિ કરહો ઉતાવળો હાંકે છ રાજને કરહારી માલિમ નહી પહિલા બણ મારિગ મ્હે પુગળનગરનુ આવતા થા તરે એક સાહુકાર મોનુ કહ્યો મારે એક કાગલ અસી કોન દેગો છે તરે મ્હે કહ્યો તુ કરહા ઉપરિ બેઠા કાગદ લિખ મ્હે પડપેસકા નહી, ઉભા રહણરી વેલા નહી, તરે વાણીયો મગરા ઉપરિ બેસેને કાગદ લિખણ લાગો જડે કાગદ પુરો લિખ્યો તતરે તો સાહુકારે કાગલ ખેંચ્યો યો સોઢજ નામ આયો તો મારવણી ઇસરો કરહો ચાલ છે, એક ઘડી મે અસી કોશ ધરતી ચાલીયો ઇસી વાત કરતા તો રાતિ ગઇ પ્રભાત હુઓ સૂરજ ઉગો પવ કેહણ લાગો તિસ સમ ઇક ચારણ ઢોલાજીનુ સામો મિલીયો તિણ ઉભે રહેને આસીસ દીધી વાત કેહણે લાગો

ચોપઇ.

ઢોલો દૂપે ચારણ કહે, કરહો ઘણો દોરો વહે,
કેહો અવગુણ કરહે કીયો, ઉપર બાહિરિ દામ દીયો, ૨૦૦

એહ વાત ઢોલૈ સંભલી, વિલખો હોય વિમાસૈ વલી;
મોને અભરો સો મોટો પડયો, કુંહટ ન છોડી ઉપરિ ચડયો; ૨૦૧

વાત.

ઢોલેજી કટારી માહિથી છુરી કાઢેને બારહટને હાથ દીધી કુંહટી છુરીસું વાઢેનૈ પટોલી ઉતરી લેજ્યો, છુરી સોનારે ડાંડે છે સો બારહટજી એહી વાના મ્હેરાજનૈ દીધી છે, ઇતરી માહરી સૈનાંણી છે, સો રાજ રવાડ જો, પણિ એક મ્હારો સંદેસો થે લે જાયજ્યો વાંસે ઉંમર સુંબર આવૈ છૈ, તિણનું રાજ કહજ્યો ઓ;

દૂહા.

કરહે જે થલ લંઘીયા, દોહરાને દુરંગ
તું ઉંમર સુંમરનૈ, કહે મ મારજે તુરંગ; ૨૦૨
ઉંચા ડુંગર વિષમ થલ, લંઘ્યા ધુતારેહ
કુંહટે થકાં થલ લંઘીયા, ઘોડા મ મારેહ; ૨૦૩

વાત.

બારહટજી ? થાંનું મિલે તરે થે એ દૂહા કહેને છુરીને પટોલીરો સહિ નાંણ દિખાલજ્યો ઇતરી ભુય કરહો કુંહટીયો થકો ચાલીયો છે, હિમે તો છુરીસું કુહંટ વાઢીછે. મ્હારેહી પગે ચાલ્યો જાયે છે, થે આપડે કોઇ સકે નહી, ઇસો સમાચાર થે ઉમરને કેહજ્યો ઇતરી વાત ઢોલાજી બારહટસું કહેને ચાલતા હુઆ, દિન બીજે આયો તદે ચારણનું ઉમરરો સાથ મિલ્યો, તરે ઉમર ચારણનું કહે છે, કહો ગઢવાજી? મારગમે કોઈ એકી મિલ્યો હુંતો, હેવૈ માહરાજ સાહિબજી મિલ્યો હું તો; તો મ્હાંને ઓડા વિચમે કિતરી એક મજા છે, મ્હેતો ઘોડા પડે પડેને થાકા કીધા છે, વિધિ આપડે સકસા કિના નહી, આપડાં તરે ચારણ બોલીયો, હો રાજેસર માહારાજ? થે ઘોડા સુંદી મારો

છે, ઉણ્યાને થાં વિચે બે દિનરો આંતરો છે, કરહો પંખીરી પરે ઉડયો જાયે છે, ઇતરી વેલા કરહો કુહટીયોથો સો મોતું છુરી દીધી તિણસું કટવાટી તિકો પદ્મણીને છુરી મોતું દીધી, તિણ વાતરો સૈહનાણુ છે, તિકા ચારણે દિખાલી મુખ વચને ઢોલેજી સમાચાર દૂહા કહ્યાથા તિકે સગલાઇ ચારણે કહ્યા, ઉમર સુંમરે સમાચાર સાંભલ્યાઃ

ચોપઇ.

તે પોહતા નરવરગઢ ભણી, તિણ સાથે નારી પદમણી;
એહ સંદેસો ઢોલે કહ્યા, ઊમર મુખ વિલષો કરી રહ્યા; ૨૦૪
ચારણ વાત એહવી જખકહી, તે સહી નાંણ દીઠા સહી,
મારિગ મુંઆ પંચ મહાસ ચારણ વયણે હુઆ નિરાસ; ૨૦૫
તિણહીજ મારિગ પાછા વલે, બીજે ચિત હીયો કલમલે,
વલી આયા છે આંપણે ગાંમ, દેસ માહે ગમાડી માંમ; ૨૦૬
ઉમર આયો પાછો વલી, વાત સહુ પુંગલ સાંભલી,
કુસલે ઢોલો મારૂ નારિ, પોહતા નરવરગઢને બારિ, ૨૦૭
દિન તીજે નરવરગઢ ગયા, વાડી માંહિં ઉતારા કીયા,
રાજા સુત આયો સાંભલી, મન ચિંતન પુગી રલીઃ ૨૦૮

વાત.

ઇણ સમે ઘણા આડંબર ગાજતે વાજતે સામેલો કીયો, ઢોલા મારવણીનું વધાએને માહે લીયા, પછે જાયેને સાસુ સુસરારે પગે લાગી, પછે મારવણીને પગે લગાવાળી, સાત ભુમરો મહિલાઇત રૈહણનું દીધો, દસ ગાંમ મોટા સવરા દીધા, પચીસ વધરણાં કીધા, ઢોલોજી સગલાઇ બાઇબંધ પરિવારસું મિલ્યા, માતા પિતારે પગે લાગા, સગલો પરિવાર નગર લોક માતા પિતા મારવણીને દેખેને ઘણા રાજી હુઆ, પદમણીરો અવતાર

છે, રૂપવંત અપછરા સરીખી છે, સારે ગુણે સહિત છ સંસાર સુખ વિલાસ ભોગવે છે.

ચોપઇ.

હિવૈ પુગલ હુંતી ઉજ્જણો, ભાઉ ભાટ લે આયો ઘણો;
સાથે ઘણા કરહા કેંકાણુ, સેજ સુખાસણુને મંડાણુ; ૨૦૯
સો અસવાર વોલાવા દીયા, કુસલે નરવરગઢ આવીયા,
તિહાં સઘલો માંડયો ઉજ્જણો, સ તોષ્યો પરિવારિ આપણો; ૨૧૦
લાગહો તાસો બિમણા દીયા, ઇમ સો ભાગ મારવણીં લીયા,
દિનદિન અધિકા કરે પસાવ, આઇ ઢોલા મારૂ દાય; ૨૧૧
મારવણી માલવણી બિન્હે, બૈઠી છે ઢોલાજી કન્હે,
મનમૈ માલવણી કરૈ માણુ, પીહર તણા બોલે વખાણુ; ૨૧૨
મોટો મહીપતિ માલવ દેસ, સુંદર રમણી સુંદર વેસ,
બાંણું સહસ અને એક લાખ, એતા ગાંમ ભલાં પરિ ભાખ; ૨૧૩
પગ પગ નદીયાંની નિવાંણુ, ઘણો ગરથનૈ લોક સુજાંણુ,
સગલે વરસે હોયૈ સુગાલ, સુપનતર ન પડે કાલ દુકાલ; ૨૧૪

વાત.

માલવણી કહે છે, માલવારા કિસા કિસા વખાંણુ કીજે, તરે ઢોલોજી કહે છે, હે અસતરી? તોને ધરતીરી ખમરિ કયું કરિ પડે છૈ? તરે માલવણી કૈહણ લાગી, માહારાજ કુઅર રાજ? સાંભલો મારિવાડ ધરતી માહા બુરી છે, માણુસ બુંચ ઢાવલ છે, માલવણી દૂહા કહે છે.

દૂહા.

બાબા મદેષ મારૂયાં, વલે કુંઆરી રહેસ,
હાથ કચોલો સિર ઘડો, સીંચતાહાં મરેસ; ૨૧૫
બાબા મદેઇ મારૂઆં, જો ચાહો સપણાંહ,

ચતુરાઇ કવિ ચોજ, જે જિણુમૈ જૈસી હોયૈ,
મરદાં દેજ્યો મોજ, લાહો ધન જોબન લીયૈ; ૨૩૮

॥ इति श्री ढोला मारवणीरी चौपई वात संपूर्णः ॥
॥ सकल पंडित शिरोमणि पंडित श्री ५ श्री दर्शनविजयगणि शिष्यः पं। दीपविजयगणि लिपितं । संवत् १८०१ वर्षे आसु सुदि १० वार शुक्रेः लिपिकृतः श्रीकवलाग्रामे। सिंधलराजश्री कल्यांणसिंघजीराज्येः चतुर्मासिक कृताः ॥ श्रीसुभंभवस्तुः श्री

સંવત ૧૯૭૩ના અષાઢ વદ ૧૨ને દિવસે પન્યાસ શ્રી સિદ્ધિવિજયજી શિષ્ય મુનિરાજ શ્રી રિદ્ધિવિજયજી શિષ્ય મુનિશ્રી ગુરૂવર્ય શ્રીસંપતવિજયજી શિષ્ય ધર્મવિજયજીયે લખી વાંકાનેર મધ્યે.

શેઠ દેવચંદ લાલભાઇ જૈન પુસ્તકોદ્ધારે,

વાચક કુશલલાભ વિરચિત.

માધવાનલ કામકુંદલા ચોપાઇ.

વસ્તુ.

દેવ સરસતિ દેવ સરસતિ સુમતિ દાતાર,
કાસમીર મુખ મંડણી, બ્રહ્મપુત્રિ કરિ વીણ સોહઇ,
મોહન તરવર[2] મંજરી, મુખ મયંક ત્રિહુ[3] ભુવન મોહઇ[4],
પય પંકય પ્રણમિ કરી, આણી મનિ આણંદ,
સરિસ[5] ચરિત શ્રૃંગાર રસ, પભણિસુ પરમાણંદ, ૧
માધવાનલ માધવાનલ રૂપ મકરંદ,
ચઉદહ[6] વિદ્યાધર ચતુર, વિદુર જેમ[7] સુરગુરૂ વિચક્ષણ.
નારદ તુંબર નાદ[8] ગુણ[9], લહુય વેસ[10] બત્રીસ લક્ષણઃ
કલા બહુત્તરિ[11] અતિ કુસલ અભિનવ[12] ઇંદ્ર કુમાર,
સહ ગુરૂ મુખ[13] જિમ સાભલ્યું[14](ઉ), વિરચિસુ તેહ વિચાર, ૨
દેસ પૂરવ દેસ પૂરવ ગંગનઇ કંઠિ.
તિહાં[15] નગરી પુહપાવતી[16], ગજ કરઇ હરિવંસ મંડણ

(૧) + "કર વિણા મોહે" × "વીણી" (૨) + 'તરૂવર' * 'તરૂવર' (૩) *'ત્રિભુવન' (૪) ×'મોહે' (૫) +* 'સરસ ચરિત' (૬) * 'ચવદહ' (૭) * 'જાણિ' (૮) * 'નાદિ' (૯) * 'ગુણિ' (૧૦) *'વેસિ' (૧૧) × 'બહુત્તર' (૧૨) * અભિનવઇ (૧૩) +'મુખ' *મુખિ (૧૪) *'સાભલીઉ'(૧૫)+ 'તિહિ' (૧૬) +'પુંપાવતી'

તસુ ઘરિ પ્રોહિત તાસે[૧] સુત, માધવાનલ નામ બ ભણું
કામકંદલા તસુ ઘરણિ, સીલવત સુપવિત્ત
વિબુધ[૨] ભોગ જિમ વિલસિયા, તે વર્ણવિસુ[૩] ચરિત્ર, ૩

ઢાલ ચઉપઈ.

પહિલો[૪] નાગ લોક પાતાલ, બીજો[૫] મૃત્યલોક સુવિસાલ,
દેવ અસંખ કોડિ તિહાં[૬] રહઇં[૭], સ્વર્ગલોક તે ત્રીજું[૮] કહઇ, ૪
સ્વર્ગલોકનઉ સામી[૯] ઈંદ્ર, આણુ અખંડ કરઇ આણંદ,
અતિ સુંદર ઝલકઇ આવાસિ, ઝનકઇ જાણે રવિ પરગાસ ૫
બારહસૂર રૂદ્ર ઇગ્યાર[૧૦] સાત અનીક તણઉ પરવાર,
અમૃતમય[૧૧] વંછિત આહાર, બાર મેઘ સેવઇ દરબાર, ૬
લાખ પઇંતાલીસ જોયણ જાસ વત્તાકાર[૧૨] ઈંદ્ર આવાસ,
ચિહુ દિસિ ચાર[૧૩] પઉલિ ચઉસાલ, અહ નિસિ નાચઇ અપછર[૧૪] બાલ ૭
લાખ બત્રીસ વિમાના[૧૫] ધણી સોભા[૧૬] ઇંદ તણી સોહામણી,
કાયા જોવન જિમ ઝળહલઇ, રતન જડિત ધરણી તસુ[૧૭] તલઇ, ૮

દીસઇ નહી કદી અંધાર, ઐરાવણ વાહણ શ્રૃંગાર;
દેવ સેવ સારઇ નિસે દીસ, નાચઇ નાટિક બદ્ધ બત્રીસ; ૯
અગ્ર મહિષી સોહગ સુંદરી, આઠ અપૂરવ અંતે ઉરી;
ચઉસઠિ સહસ અપછરા કોડિ, કરઈ સેવ દિન પ્રતિ કર જોડિ, ૧૦
નહીં જરા ભય સંજોગ સોગ, નહીં કષ્ટ દુખ દાલિદ્ર રોગ;
સકલ કામ મન વંછિત સરઇ, કરઇ રાજ સુરપતિ ઇણ પરઈ; ૧૧
એક દિવસ મન ધરિ આણંદ, ઇંદ્ર સભા બઇઠઉ છઇ ઈંદ્ર,
અપછર નઈ દીધઉ આદેસ, રચઉ આજ નાટક નઉ વેસ; ૧૨
સભલિ વચન સજ્યા સિણગાર, વાજઇ પંચ સબદ તિણ વાર,
જોવઇ સુરપતિ ધરી જગીસ, માંડ્યઉં નાટક બદ્ધ બત્રીસ; ૧૩
એક તિહાં માહે અભિરામ, અપછર તણુઉ જયંતી નામ;
ચંપક વરણ સકોમલ ગાત્ર, પ્રેમ સપૂરિત નાચઈ પાત્ર; ૧૪
સભા માંહે તે અતિહિ અનૂપ, તેહ સમાન નહીં કો રૂપ;
તે વર્ણવઇ દેવ સવિ મિલી, કરિ ચિત્રામ લિખી પૂતલી; ૧૫

–*ન (૧) +* નિશિ– +* નાટિક (૨) ×* છત્રીસ – +કોડ –+તેં–+ક–*+ક – +ક – +*'જ' (૩) + પરે (૪) * દિવસિ (૫) * મનિ (૬) * ધરી (૭) * સભાઇ –*દ –*નુ–*પિ (૮) +માંડિઉ .*માંડિઉં×મંડિઉ (૯) + તણું (૧૦) +*વણ (૧૧) પ્રેમઇ પૂરિત (૧૨) +નાચેં (૧૩) +માહિ*મહિ–*જે (૧૪) * 'કો' (૧૫) *સુર

ઇંદ્ર પ્રસ સા શ્રવણે સુણી, કીયઉ ગર્વ તિણુ કામિણી;
નિત પ્રતિ અવસરે નાટક તણુઇ, ઇંદ્ર વચન ગર્વઇ અવગિણુઇ. ૧૬

गाथा.

नासइ जुएण धणं, नासइ रज्जं कुमति मंतीए।
अइ रूवेण महिला, नासंति गुणाइ गव्वेण ॥ १७ ॥

ચઉપઇ.

એકણિ અવસરિ નાટક સજઇ, અપછર મિલી જયંતા ભજઇ;
રૂપ તણુઉ તિણું આણ્યઉ ગર્વ, શક્ર વચન તિણુ લોપ્યા સર્વ; ૧૮

---

(૧) *કીઉ —*રિ (૨) *ગવ્વિઇ અવગણુઈ

(૩) नश्यति द्युतेन धनं; नश्यति राज्यं कुमति मंत्रिणा।
अति रूपेन महिला, नश्यन्ति गुणादि गर्वेण ॥ १७ ॥

(અર્થ —જુગારથી ધનનો નાશ થાય છે, અને ખોટી બુદ્ધિવાળા મંત્રિથી રાજ્યનો નાશ થાય છે, તેમજ ઘણા રૂપથી શારિરીક સુંદરતાથી સ્ત્રીનો નાશ થાય છે, અને ગર્વથી અભિમાનથી ગુણાદિકનો નાશ થાય છે.)

(૪) + બિંન (૫) × દસીય જયતી તિહાં (૬) * મનિ આણિઉ (૭) + ૧ વયનું તિણિ.

શ્લોકઃ *

आज्ञाभङ्गो नरेन्द्राणां महतां मानमर्दनम् ।
पृथक् शय्या च नारीणां अशस्त्रवध उच्यते ॥१९॥

ચઉપઇ.

નાટક ભંગ કીયેઉ તિણ બાલ, કુપ્યો ઇંદ્ર રૂઠો ફિર કાલ;
તેડાવી પૂછઇ સુરરાજ, નાટક ભંગ કીયઉ કિણ કાજિ; ૨૦
તઈ મન માંઇ જાણ્યઉ સહી, નાટક મુજ વિણુ સોરયઇ નહીં;
ધર્યઉ રૂપ તિણું (મદ) મનમાહિ, રૂઠ્યઉ ઇંદ્ર (વજ્ર) કર સાહિ; ૨૧
સભા દેવ તવ બોલેં સહુ, સ્વામી કોપ ન કીજઇ બહુ;
અસી બ્રાહ્મણ બાલક ગાયે, વેદ પુરાણ અવધ્ય કહાયે; ૨૨
ધરિઉ રૂપ મદ કીધઉ આપ, કુપ્યો ઇંદ્ર તવ દીધઉ સરાપ;
અંગ હીણ સીલ પાડણ નારી, પ્રિયથી પીડ દુઃખે પાપિણી; ૨૩

---

* રાજઆજ્ઞાનો ભંગ કરવો મોટાઓ અથવા કુલગુરુ કે ધર્મગુરુના માન્ય સભ્ય કે કુટુંબમાંના મોટા માણસનું અપમાન કરવું, માન ન રાખવું અને સ્ત્રીની પથારી જુદી કરવી એ હથિયાર વગર વધ કર્યા બરાબર કહેવાય છે.

(૧) + * ગુરુણાં (૨) + * કાંઉ નિધિ (૩) + * કુપિઉ. (૪) * રૂઠઉ. (૫) * નાટિક (૬) * કાંઉ કિધિ + કીયું (૭) + * માહે જાણિઉં. × જાણિઉં. (૮) + સોહે. * સોહિઉં (૯) * ધરિઉ (૧૦) * તઈ. (૧૧) + * રૂઠિઉ. (૧૨) + * કરિ (૧૩) * બોલઇ. — * આઇ. (૧૪) + * વેદિ પુરાણિ. (૧૫) * કહવાઇ. (૧૬) + * ધરિઉ. (૧૭) * કુપિઉ. (૧૮) * તવ દીઉ. (૧૯) * દુઃખે + દુઃખે.

ફરેઇ[1] જયંતી કરી(ય) પ્રણામ, મુજ અપરાધ ખમેઉ[2] તુમ્હ સ્વામિ[3];
વલી ન લોપું તુમ્હ આદેસ, કાઇ છંડાવઉ અપછર વેસ; ૨૪

गाथा +

नासइ वाएण तुसं[4], नासइ काया कुभोयणे भुत्ते ।
कुपुत्तेणय[5] जन्मो, नासंति गुणाइगव्वेण ॥ २५ ॥

ચઉપઇ.

દીન[6] હીન અતિ ભાખઇ ઘણુઉ, એહ અન્યાય ખમેઉ[7] મુજ તણુઉ[8];
કુચઉ[9] સરાપ અસત્ય ન હોઇ, કહિ છુટિસ[10] દિને[11] દાખઉ સોઇ; ૨૬
પુહુપાવતી[12] નગરીનઇ[13] ઠામ, બ્રહ્મપુત્ર માધવ ઇણુ[14] નામિ;
પરિ રામતિ તુજનઇ પરણિસ્યઇ[15], તહિ તુજ કાયા અપછર હોસ્યઇ[16];૨૭

+ नश्यति वातेन तुषं, नश्यति काया कुभोजने भुक्ते ।
कुपुत्रेण च जन्म, (वा) कुकलत्रेण च जन्म ।
नश्यन्ति गुणादि गर्वेण ॥२५॥

પવનથી ફોતરાનો નાશ થાય છે અર્થાત્ ઉડી જાય છે. અથવા પવનથી આકડાનું ર ઉડી જાય છે શરીર ખરાબ ભોજન ખાવાથી નાશ પામે છે, ખરાબ પુત્રથી જન્મ નાશ પામે છે અથવા ખરાબ સ્ત્રીથી જન્મ નાશ પામે છે નકામો થાય છે. તેમ ગર્વ અભિમાનથી ગુણાદિકનો નાશ થાય છે. ૨૫

(૧) + * કરેઇ. (૨) * ખમું. (૩) * સાંમિ. (૪) + * तुलं (૫) + * कलत्तेणय. (૬) + * દીણ હીણ. (૭) + * ખમુ. (૮) + તણું. (૯) * કુઉ. (૧૦) + * છૂટિસિ × છુ-ટિસું. (૧૧) + * દિનિ દાખુ. (૧૨) * પુહુપાવતી. × + પુષ્પાવતી. (૧૩) + * નગરનઇ ઠામિ. (૧૪) * + ઇણિ (૧૫) * પરણસ્યે. પરિણુસ્યઇ. (૧૬) * હુસિઇ. × હશ્યે. + હુસે.

શ્લોક.

सकृज्जल्पन्ति राजानः, सकृज्जल्पन्ति पण्डिताः।
सकृत्कन्या प्रदीयन्ते, त्रिण्येतानि सकृत् सकृत्॥ २०॥

ચોપાઇ

ઇસિઉ[1] ઈંદ્ર નઉ હૂયઉ સરાપ, પહિલઈ[2] ભવનઉ લાગઉ પાપ;
સ્વર્ગ લોક હૂંતિ ખડ હડી, સિલા થઈ નઈ ધરણી[3] પડી; ૨૯
પુહુપાવતી[4] નગરી નઈ તીર, સિલા રૂપે[5] અપછરા સરીર[6];
આપણુ[7] કીયઉ કમ્મં ભોગવઈ, અહંકાર ફલ એહવા હુવઈ[8]; ૩૦

દૂહો.

નામ[9] જયંતી અપછરા, સુરપતિ તણુઈ સરાપિ;
સ્વર્ગલોક સુખ છંડીયા, સિલા સહઈ સંતાપ, ૩૧

+ અર્થઃ—રાજાઓ એક વાર બોલે છે તથા પંડિતો પણ એકવાર બોલે છે. કન્યા એકજવાર અપાય છે એ ત્રણે એકજવાર થાય છે તેમ શ્રાપ દીધો એ દીધો પછી ફરી શકતો નથી.

(૧) + પ્રેમો * ઇસિઉ ઇંદ્રનુ હુઉ × એહવો (૨) + * પેલા ભવનું લાગ્યું. × પહિલા ભવના લાગ્યા પાપ (૩) * ધરણિમ (૪) + પુષ્પાવતી નગરને તિરિ * પુષ્પાવતી નગરનઈ તીરિ. (૫) * રૂપિઈ + રૂપિં. (૬) + * શરીરિ. (૭) + * આપણિ કીઉ. (૮) + હવે. (૯) + * નામિ — + * તિ — * સરાપિ — + * ત.

કંસાસુર કૌરવ કરણ, રતિપતિ રાવણ નામ;
ગર્વ પ્રમાણે ગમાડીયા, રાજરિદ્ધિ મંડાણ, ૩૨
ઈંદ્ર સરાપ(ઈં) ઈણિ પરઈ, અપછર સિલા અવતાર,
સાવધાન મન સાભલઉ, માધવ વિપ્ર વિચાર, ૩૩

ચોપાઈ.

ઈણું અવસરિ પર્વત્ત કૈલાસ, મહાદેવ વિલસઇ સુખવાસે;
બાર વરસ પૂરઉ કરી, ધરાપીઠિ જાત્રા મનિ ધરી. ૩૪
અતિરિખ ગયણ ગણું વહઈ, ગંગાતટિ ઈક વાસિઉ રહઈ,
પદ્માસણું પૂરી નિસદીસ, જોગ નિદ્રા પઉઢ્યઉ જગદીસ; ૩૫
લિવે લાગીનાઈ થ ભ્યઉ નાદ, સુખ સભવઇ અનાહત સાદ,
વાસઉ ગગન સૂનિ મન વસઈ, અનિલબાર તોલહુ અભ્યસઈ, ૩૬
અહનિસિ અરહટ અમલી માલ, ઇસંઇ જોગ તે વંચઇ કાલ,
ઘણા દિવસે સ જમી સરીર, સાધઈ જોગ ગગ નઈ તીરિ—૨૨

(૧) + * રાણુ — + * ણિ. (૨) + * સિરાપ સિરાપઈ ઇણિ પરિ) × સરાવઈ × પરિ (૩) + * દિવ (૪) + * ઇણિ — + * સિ (૫) + * પૂરૂ. — * પિઠિ — + * ખિ — * એ — * તુ × વાગો વહઇ — + * નિ (૬) + * નિધિ (૭) + પુઢિયો * પુઢિઉ × પઉઢીઉ. — * ઘય (૮) + યબીઓ * થભિઉ (૯) + * વાસુ × વાનો — + * નિ — * ઈ — + * રિ (૧૦) * સાજઇ × સમજાં સાંડ વાંઈ નિજિકાલ — + * સિ — * રિ

એક દિવસ[1] લિવ લાગી તિસઇ,[2] ચૂકુઉ[3] ધ્યાન ખિસ્યઉ મનિ તિસઇ;[4]
ઉમયા સંગતિ મનસા[5] કરઇ, બારહ વરસી તપ થર હરઇ; ૩૮
ચિત ચૂકુનઇ[6] છૂટઉ[7] બિંદ, જાગ્યઉ[8] ઈસ તિસઇ[9] લિગિંદ;
અંજલિ ડાવી ગ્રહ્યઉ[10] અસેસ, ઇશ્વર પડયઉ[11] વડઇ અંદેસ; ૩૯
મૂંક્યઉ[12] બિંદ ધરણિ અસરાલ, તઉ[13] ફાટઇ સાતે[14] પાતાલ;[15]
ઈચઉ જઉ કિમહી ઉછલઇ, તઉ[16] સુર ચક સહૂ પરજલઇ;[17] ૪૦
જઉ કિમહીં જલ અંતરિ ખિસઇ, સાતે[18] સાયર જલ તઉ સુસઈ;
ઇસઉં[19] વિમાસી નઇ તટિ ફિરઇ, સાંહા[20] વંસ જાલિ સંચરઇ;[21] ૪૧
સરલ તરલ નડ ઉગ્યઉ[22] જિહાં, ઇશ્વર આવી જોવૈ[23] તિહાં;
તિહાં[24] નડની કોરીનઇ માહિ, ઘાલ્યઉ[25] બિંદ ઇસ કરિ સાહિ; ૪૨
પછઇ ઇસ આઘઉ સંચરઇ, કરઇ જાત્રા ધરણી તલિ ફિરઇ;

−+ * સિ (૧) × લય (૨) + જિસે. * જિસિઈ × જિસઇ. −+ હયુ × ચુકો (૩) + ખિસ્યું. * ખિસિઉં × ખિષ્યો. (૪) + તિસે * તિસિઇ. (૫) + × મનસુ * મનસિઉ −+ * વરસા. (૬) × ચુકો. (૭) × છુટો. (૮) * જાગિઉ. (૯) + તિસે * જિસઇ. × જિસો. −+ * યો. (૧૦) + ગ્રહીયુ, * ગ્રહિઉ (૧૧) + પડ્યું. * પડિઉ. − * સિ. (૧૨) + મુજ * મૂકુ (૧૩) * તુ (૧૪) * સાતાઈ. (૧૫) × પાયાલ (૧૬) × તુ. (૧૭) + * − પરિ × પરિજલૈ. − * ઈ. (૧૮) * સાતઈ. × સતિ. (૧૯) + × ઇસ્યુ (૨૦) + * સાહમી (૨૧) * સવલઈ. (૨૨) + * ઉગ્યા. × ઉગી. (૨૩) * જોવાઇ. (૨૪) +* નડની નતી કોરિનઇ. (૨૫) + ઘાલ્યું. * ઘાલિઉં. −+* તલિ.

તેહ બિંદુ તિણિ[1] થાનક રહઇ, ઇણિ પરસ્તાવ હુવેઉ[2] તે કહઇ; ૪૩
તે હિ[3]જ ગંગ વહઇ સાસતી, તિણિ તટિ નગરી પુહપાવતી[4];
ગોવિંદ ચંદ કરઇ તિહાં રાજ, સારઇ લોક તણાં સવિ કાજ; ૪૪
મોટા રાય તણી કૂંયરી, તેહનઇ સાતસઇ અંતેઉરી;
પટરાણી રૂદાદે નામેં, પ્રેમ સંપૂરિત મનમથ ઠામેં; ૪૫
તેહ[5]નો મોહિત સંકરદાસ, રિદ્ધિવંત નઇ લીલ વિલાસ;
બાર કોડિ સોવન ધન તણી, હય ગય લિખમી પોતઇ ઘણી; ૪૬
બીજી પરિ તસુ સઘલા સુખ, પુત્ર નહી એ મો[6]ટો દુઃખ;
દેવી દેવ મ[7]નાવે ઘણા, તો[8]ઇ ન દેખઇ મુખ સુત ત[9]ણા; ૪૭
તિ[10]ણિ પરણી રમણી બત્રીસ, તોઇ ન પૂ[11]જઇ પુત્ર જગીસ;
સંતતિ વિણુ આમણ દૂ[12]મણો, ક[13]રિ ઉપાય ધન ખ[14]રચ્યઉ ઘ[15]ણુઉ; ૪૮
[16]પ્રસેઇ ઇસી જાણી તતકાલ, તિણિ ન[17]ડમાં ની[18]પાયઉ બાલ;
પુત્ર ભણી મનેં ઘણુઉ સનેહ, જા[19]ણેયઉ સુત અવતારૂં એહ; ૪૯

(૧) * તિણિ થાનકી. – x ઇણિ પ્રસ્તાવિ. * ઇણિ. (૨) + હુવો * હુઉ. (૩) + * તેહજ. – + * તિણિ (૪) + પુષ્પાવતી. * પુષ્પાવતી. – + * મિ – + * મિ (૫) * તેહનું પુરોહિત. – + * ડી. – x લિખમી. (૬) x + મોટું. * મોટઉ (૭) * મનાવઇ ઘણુઉ + x ઘણું. (૮) + તોહિ. * તુહિ. (૯) + તણુ * તણુઉ (૧૦) + * તિણિ. (૧૧) * પૂગઇ + પૂગે (૧૨) * દૂમણુઉ. (૧૩) * કરઇ. (૧૪) * ખરચઇ. (૧૫) + ઘણું * ઘણાં. (૧૬) + * તિસિઇ x ઇસુ પ્રસ – + * તિણિ. (૧૭) * + માંઢી (૧૮) + * નીપનુ – + * નિ (૧૯) + જાણ્યો. x જાણ્યું. * જાણિઉ.

એકરાત્રી પ્રોહિત દુઃખ ધરી, સુતઉ[2] સુહિણઇ[3] દેખ્યઉ[4] હરી;
સંભલ[5] પ્રોહિત સંકરદાસ, હું તુઠઉ[6] તુજ પૂરૂં આસ. ૫૦

श्लोक. *

† अपुत्रस्य गतिर्नास्ति, स्वर्गं नैव च नैव च ।
तस्मात्पुत्र मुखं दृष्ट्वा, पश्चाद्धर्मं समाचरेत् ॥ ५१ ॥

−+* તિ (૧)+* પુરોહિત. (૨) * સુતઇ. + સૂતો. (૩)+ સુહણે. * સુહણઇ. (૪) * આવિઉ. (૫)+* સાંભલિ. −+* પુરોહિ (૬) * તુઠો.

* પુત્ર વગરનાની નારકીગતિ, તિર્યંચગતિ, મનુષ્યગતિ કે દેવ-ગતિ એ ચાર ગતિમાંની કોઇ ગતિ થતી નથી અર્થાત્ મળતી નથી. અને તેને સ્વર્ગ તો નથીજ નથી અર્થાત એને સ્વર્ગ તો મળતોજ નથી માટે પુત્રનું મુખ જોઇને પછી ધર્મ આચરવો.

× નોટઃ—પુત્ર સંતતિ શિવાય ધર્મનુ આચરણ ન કરવું અથવા ન થઇ શકે એવુ જૈન શાસ્ત્રકારો કહેતા નથી પરન્તુ આ એક લોક પ્રચલિત કથા હોવાથી જન સમાજના વિચારોનું દિગ્ દર્શન કરાવવાના હેતુથી કર્તાએ આ શ્લોક લખ્યો છે. શ્લોકનો રહસ્યાર્થ એવો છે કે કોઈ રાજા હોય અને તેને પોતાની ઉત્તરાવસ્થામાં ત્યાગ ધર્મ સ્વીકારી આત્મીક શાંતિ મેળવવાનો વિચાર થાય અને પુત્ર ન હોય તો તેને પોતાના રાજ્ય વ્યવસ્થાપકના અભાવે અટકવું પડે છે અથવા બીજાઓ તેને અટકાવે છે તેવીજ રીતે શેઠ શાહુકારોને પણ પોતાના કુટુંબ પરબાર ધન સંપત્તિ વિગેરેને માટે અથવા મોહથી કેટલીક વખત ત્યાગ ધર્મ તરફ દોરાતાં એ બહાને અટકે છે અને તેની ચિંતામાં પુત્રને માટે તે અનેક પ્રવૃત્તિ જેવીકે એકથી વધારે સ્ત્રી કરવી. દોરા ધાગા કરાવવા. બાધા આખડીઓ રાખવી અને પુત્રની આશાએ અ-

ચઉપઇ.

તિણ વચને પ્રોહિત માગીયઉ, પય પ્રણમિ નંદન માગીયઉ,
હૂં ઈસર સંકર ત્રિપુરારિ, દેઈસુ પુત્ર ગગનઇ પારિ, ૫૬
તેહનો દેજ્યો માધવ નામ, રૂપવંત તે અભિનવ કામિ,
સુણી વાત પ્રોહિત હરખીયઉ, તિતરઇ ઈસિ અદૃશ્ય થયઉ, ૫૭
તેહ સુપન નારીનઇ કહઈ, નર નારી હીયડઇ ગહગહઈ,
પ્રોહિત પ્રભાતિ ગગનઇ તીરિ, કરવા ગયઉ પવિત્ર શરીર, ૫૮

જુગારી જુગાર રમતા ધન કમાય છે પણ તે લોભથી વધારે કમાવાની લાલચે વધારેને વધારે જુગાર રમે છે તેથી તેણે મેળવેલું ધન નાશ પામતાં વાર લાગતી નથી

કાર્તિક માસના વાદળાં ધોળાં અને સુશોભિત દેખાવા છતાં સહજ પવન લાગતાં તુરત નાશ પામતા વાર લાગતી નથી

ચોથા પહોરની છાંયા સૂર્યનો અસ્ત હુક વખતમાં થતાં નાશ પામતા વાર લાગતી નથી, પુત્ર વિના ઘર નાશ પામે છે તેનું કારણ પુત્ર શિવાય પૌત્રાદિક થઇ શકે નહી અને તેથી પતિ પત્નિ મરણ પામતાં તેના ઘરનો નાશ થાય છે તેથી પુત્ર વગરના ઘરનો નાશ થતાં વાર લાગતી નથી

—+ * ણિ (૧) + * પુરોહિત માગીઉ (૨ + * નંદન (૩) * માગીઉ (૪) * શંકર પ્રતઈ કહઇ (૫) + દેસ્યું * દેસિઉ. × દેઉસિ (૬) + * તેહનું દેજ્યો —+ * કામ (૭) * હરખીઉ (૮) * તેનતર્ઇ ઇસઅદ્રષ્ટી થયુ (૯) * સ્વપ્ન (૧૦) * હીયડ — * રિ (૧૧) * કરિવા ગયુ

ડાભ ક્રાજિ ગંગાનઇ કંઠિ, જોતાં[1] અંચાણી નડગંઠિ[2];
તિસઇ[3] બાલક રોવતો સુણ્યો, હુઉં[4] તમાસઉ તે નડ ખણ્યઉ; ૫૯
માહે દેખઇ અદ્‌ભુત બાલ, સુંદર રૂપવંત સુકુમાલ[5];
તેજઇં[6] સૂરિજ જિમ જલહુલઇ, તે લઇ પ્રોહિત નીકલઇ[7]; ૬૦
આવી[8] અસ્રી નઈ સુપીંયઉ[9], એહ પુત્ર પરમેસર દીયઉ[10];
કીયઉ[11] વધાવઉ પુત્રહ તણુઉ, ખરચ્યઉ[12] ગરથ પ્રોહિત અતિ ઘણુઉ; ૬૧

વસ્તુ

ક્રિ(ય)ઉ ઉચ્છવ ક્રિ(ય)ઉ ઉચ્છવ હૂઉ આણંદ
કુટુંબ સહુ સંતોષી(ય)ઉ, નગરમાંહિ ઉચ્છાહ કીધઉ[13];
રાજા મનિ હરખિત[14] હૂઉ માધવાનલ નામ દીધઉ[15];
સુંદર અતિ સુકુમાલ તનુ, રૂપ મયણ અવતાર;
કવિયણ ઓપમ[16] ઇમ કહઇ, જાણે દેવકુમાર; ૬૨

ચઉપઇ.

અધિક તેજ ઇસસસ્નનું[17] બિંદ, જાણે ઝબકે પાવસિ વીજ[18];
રૂપ અનોપમ અ સંભમ કાય. દીઠા[19] સઘલાં આવઇ દાય[20]; ૬૩

---

(૧) + * લેતાં (૨) + તડની (૩) * તસિઇ બાલ એક રોતુ સુણિઉ + × તિમે તિસઇ. (૪) + * હુઉ તમાસુ તે નડ ખણિઉ (૫) × મહા. (૬) * તેજિઈ સૂરજ (૭) + * પુરોહિત તે લેઈ નીસરઇ. (૮) + * આણી (૯) * સુંપીઉ. (૧૦) * દીઉ. (૧૧) * કીઉ (૧૨) * ખરચિઉ (૧૩) * + કીધું. (૧૪) + * થયું. × થયઉ (૧૫) + દીધું. (૧૬) * ઉપમા. (૧૭) * + ઇશ્વિરનું બીજ. (૧૮) + * બીજ. (૧૯) * દીવઉ. × દીઠઈ. (૨૦) × દાઇ.

કુલા બહુત્તરિ નિત્ત[1] અભ્યસઇ, સરસતિ વદન કમલેં તસુ વસઇ,
જાણેં[2] લક્ષણ વેદ પુરાણ, પંડિત કોઈ ન મંડઇ માણ, ६४
બાર વરસ[3] માધવ થયઉ[4], નગર ગોહિરઇ[5] રમિવા ગયો,
પાંચ સાત બાલક પરિવાર, રમતાં વેલા થઇ[6] અપાર, ६५
આધા બાલક ગયા એકલા, પાહાનની[7] તિહાં દીઠી સિલા,
અઞી નઇ દીસઇ અનુહારિ[8], બાલક કહઇ માધવ અવધારિ, ६६
સામગ્રી અમ્હે લેઇ આવિસ્યા[9], એહ સિલાતુજ પરણાવિસ્યા;
સમતિ સહી અપૂરવ હોઈ, ઘેરે[10] જાઈ મત કહિસ્યઉ કોઈ, ६७
પ્રક્ર ન્હવરાવઇ[11] ગ ગાની, ઇંક[12] પહિરાવૈ કોરા ચીર;
કુલિ તણા કરિ ઢિગલા ચ્યારિ, કીધો[13] હથ (મે) લેવા આચાર, ६८
સિલા[14] સાથે બાંધ્યો છેહ, તું[15] જવિ, હોજ્યો અવિહડ નેહ,
અગનિ જગાડિ હોમ વિધિ કરઇ, બાલક વિપ્ર વેદ ઉચ્ચરઇ. ६९

---

(૧) + * નિતુ – + * વિ – + * સ (૨) + * જાણું લખ્યણ (૩) * વરસતુ + નો (૪) * થતુ + થયો. – + * રિ (૫) + * ગોયરિ. × ગોયર / – * ડ્ર (૬) × થાય (૭) + * પાહણની. (૮) + * અણુસારિ.

(૯) × આવશાં. – + * રિ – × શા (૧૦) * + જાઈ ઘરે મકહિસિઉ × કહિંમા (૧૧) * નહવારઇ – * રિ (૧૨) * એક પહિરાવઈ કોરા × કોર. – + * દિ (૧૩) – કીધઉ (૧૪) * મિલ સાથઇ પેમ નધિઉ (૧૫) * તુઝ દ્દ હાગો

શમતિ ઈસી બાલકે કરી, માધવ પરણે[1]યો સિલ સુંદરી,
[2]ટલ્યો સરાપ રહ્યા તિણે પાસે, અપચ્છર હું ઊડી આકાસિ; ૭૦

અહિ બાલક નાઠા તિણે વારે, નાસી ગયા તે નગર મઝારિ,
[3]માધવ પિતાને વાત સવિ કહી, વીહાઉ પ્રોહિત હીયડે સહી, ૭૧

સકતિ [4]કાંઈ બ્યંતર ચા કિની, રાક્ષસ સીકોત્તરિ ડાકિણી;
આવી પુત્ર લ[5]ઇણુ નાઇ કાજે, મો[6]ટો કષ્ટ ટલ્યો એ આજે, ૭૨

ખરચ્યા અરથ ગરથ ભંડાર, કીયા મંત્ર યંત્ર ઉપચાર,
[7]વડા વડેરા પુણ્ય પ્રમાણિ પુત્ર ઉ[8]ગર્યો વડે વિના[9]ણ, ૭૩

ઈંદ્ર લોકે તે અપછરે ગઈ, મિલ્યા દેવ સ[10]હું હરખિત હુ[11]ઈ,
[12]સુખઇ સમાધઇ સુખ ભોગવઇ, એક દિવસ અપછરા ચીતવઇ, ૭૪

---

(૧) * પરણિઉ (૨) * ટલિઉ + ટલિઓ — + * ણિ — + * સિ — + * રા — + * હો — + * ણિ — + * રિ — × ગી (૩) * + પુરોહિત પ્રતિ વાત સહૂકહી બીહિનુ પુરોહિત હીઆઇં સહી (૪) + કઈ — × સિ (૫) * ગેયાપિ + ગેયપિ — + * જિ (૬) * મોટઉ કષ્ટ ટલઉ હૂઉં આજ — + જિ — + + ધા (૭) * વડા વડેરા પુણ્ય પ્રમાણ (૮) + * ઉગરિઉ વડઇ (૯) × વિ ણાપિ + વિનાણિ — + * ફિ — + × ન (૧૦) + * મનિ (૧૧) + * થઈ (૧૨) * સવ સામાધિ — * + સિ

श्लोक. *

मित्रद्रोही कृतघ्नश्च, ये च विश्वासघातकाः ।
ते नरा नरकं यान्ति, यावच्चंद्र दिवाकरौ ॥७५॥

गाहा.

I विरला जाणंति गुणा, विरला पालंति निद्धणा नेहा ।
विरला पर कज्जकरा, परदुक्खे दुक्खिया विरला ॥

ચઉપઇ.

મુજ કીધો માધવ ઉપગાર, તે સાંચો માહરો ભરતાર,
ઈમ જાણી તિહાથી નીકલી, મધ્ય રાતિ માધવનઇ મિલી, ૭૬
માધવ સૂતો ઘરે આપણઇ, અપછર દેખીનઇ ઇમ ભણઇ,
કુણ નારી તૂં કેહઇ કામિ, હું તુજ ઘરણી તૂ મુજ સામિ, ૭૭

* મિત્રનુ ખરાબ કરનાર, ઉપકાર કરનારનો ઘાત કરનાર અર્થાત ઉપકારકને મારી નાખનાર, અને જેઓ વિશ્વાસઘાત કરનાર છે તે માણસો જ્યા સુધી ચદ્ર અને સૂર્ય પ્રકાશે છે, ત્યા સુધી નરક પ્રત્યે જાય છ અર્થાત્ નરકે જાય છે.

પાઠાંતરઃ—અને જે વિશ્વાસઘાતક છે આ બધે જ્યા સુધી ચદ્ર સૂર્ય હયાત છે ત્યા સુધી નરકે જાય છે

(१) + * यश्चविश्वासघातकः । (२) + * व्रजंतोऽस्मान्नरके. (३) * ...ઘટ — + તેહ (४) * માહરૂ સાચઉ (५) * નીકલી — * નિ (६) * મિનઇ — * તુ — + * િ (७) કેહુ — + * ના.

હૂં પરણી તઇ ગંગ નઇ તીર, પામ્યો[2] અપછર તણો[3] સરીર,
હિવ અપછર[4] હૂં અવિહડ નેહ, નિશ્ચઇ[5] કદી ન દાખુ છેહ, ૭૮
રખે વાત તૂ કેહનઇ[6] કહઇ, ઈણે વાતઇ માધવ ગહગહઇ,
છાના વછિત વિલસઇ ભોગ, સારીખાનો મિલ્યો[7] સંજોગ, ૭૯

गाथा. †

देवाण वरं सिद्धाण दंसणं, गुरु नरिंद सम्माणम् ।
गयभूमि नट्ठव्व्वं[8], पामिज्जइ पुण्णरेहाइं ॥८०॥

દૂહા.

1 "માગ્યા ન મિલઇચ્યાર, પૂરવપૂરાકત્તવિણુ,
વિદ્યા નઈ વરનારિ, સપે ગેહ સરીર સુખ, ૧

ચોપઇ.

આવઇ અપછર દિન પ્રતિરાતિ, ઘરમાહે[9] નવિ જાણઇ વાત,
માય તાય સુત[10] દીઠો દેહ, સહી કિહા કણિ લુબધો[11] એહ, ૮૧

(૧) * અગાતીરિ (૨) * પામિઉં + પામ્યુ (૩) * તણુઉ + તણુ (૪) + * હિવ આપા ૭૭ (૫) + * નિશ્ચિતુ કંગી (૬) × કહિનઇ — + * પિ — * તિ — * નુ (૭) * મલિઉં × મિલિઉ (૮) * દ્રવ્વનટ્ઠુ — * હિ (૯) × કોઇના જાણું વરમહિ વાત. (૧૦) * દીઠુ સુત (૧૧) * લુબધુ × લુબધઉ

† देवाना वर सिद्धाना दर्शन, गुरु नरेन्द्र सन्मानम् ।
गता भूमि नष्ट द्रव्य, प्राप्यते पुण्य रेखाभि. ॥८०॥

અર્થઃ—દેવોનુ વરદાન, સિદ્ધ પુરૂષોના દર્શન, ગુરૂ અને રાજા તરફથી સન્માન ગએલી જમીન, તથા નાશ થએલુ ધન પુણ્યરેખા વડે પમાય છે

મડાવ્યો[1] પ્રોહિત આવાસ, એક થંભ ઉંચો[2] આકાસિ,
જાણ્યો[3] પુન ઇહા કિણિ રહઇ, તઉ[4] સીયાઇ પરચો નવિ સહઇ[5], ૮૨

સાતભૂમિ મંદિર ઊપરઇ, પરિઘલ કામ મન વંછિત સરઇ,
સાંમ્હો[6] સુખી થયો મંક, અપછર આવઇ તિહા નિસંક. ૮૩

સુખ સેજઇ પોઢઇ નિસદીસ જાણે કઉં તૂઠો જગદીસ,
અપછર સાથિ ભોગ ભોગવઇ, નિત સારીખા મેલા હુવઇ ૮૪

गाथा.+

हंसा रज्जंति सरे, भमरा रज्जंति केतकिकुसुमे ।
चंदणवणे भुयंगा, सरिसा सरिसेहिँ रज्जंति ॥८५॥

---

(૧) * મડાવિઉં + મડાવ્યુ (૨) * ઉચઉ × + ઉચો – * સિ (૩) * જાણિઉ × + જાણ્યુ – * ક (૪) * તુરી પરિચઉં (૫) + * સસહઇ × સસહી (૬) * સાહમુ સુખીઉ થયુ × સામ્હઉ + સાહુમો – * જિ – * પુ – * સિ (૭) * કરિ તૂઠઉ (૮) * સાથિ – * તુ

+ हसाः रजन्ति सरे, भ्रमरा रजन्ति केतकी कुसुमे ।
चदनवने भुजङ्गा, सदृशा सदृशै रजन्ति ॥८५॥

અર્થઃ—હંસો માનસરોવરમાં રાગવાળા થાય છે ભમરાઓ કેવડાના ફૂલમાં રાગવાળા થાય છે, સર્પો સુખડના વનમાં રાગવાળા થાય છે, તેમ સરખે સરખાઓમાં રાગવાળા થાય છે અર્થાત્ સમાનરૂપ ગુણ અને સ્વભાવવાળાઓનો રાગ થાય છે

*अहिनव सुरयारंभे, जं सुक्खं होइ पढममहिलाणम् ।
नवरस विलासहासं, जाणइ हीययं ण जंपइ जीहा ॥८६॥

ચોપાઈ.

મોટા બ્રાહ્મણ તણી કુયેરી પ્રોહિત નઇ ઘઇ આદર કરી;
કરેં નાતરો પૂછઇ તાત, માધવ તેહ ન માનઇ વાત, ૮૭
એક દિવસે દિન ઉગ્યઇ જિસઇ, અપછર જાવા લાગી તિસઈં,
છેહ ઝીલી માધવ ઇમ કહઇ, તાહરો વિરેય મન મુજ દહે, ૮૮

*अभिनवसुरतारम्भे, यत् सौख्यं भवति प्रथमम् (प्रौढ) महिलानाम् ।
नवरसविलासहास्यं, जानाति हृदयं न जल्पति जीह्वा॥८६॥

અર્થ:—પહેલ વહેલા નવીન કામભોગની શરૂઆતમાં નવરસના વિલાસ અને હાસ્યનુ જે સુખ પ્રૌઢ અર્થાત્ મધ્યમ વયવાળી સ્ત્રીઓને થાય છે તે હૃદય જાણે છે પરન્તુ જીભ કહેતી નથી અર્થાત્ જીભથી કહી શકાતુ નથી

* નોટ-शृङ्गार हास्य करुण रौद्र वीर भयानकाः ।
बीभत्साद्भुत संज्ञौ चेत्यष्टौ, नाट्ये रसाः स्मृताः ॥१॥
काव्य प्रकाश

અર્થ—શૃંગારરસ, હાસ્યરસ, કરુણારસ, રૌદ્ર (ભયંકર) રસ, વીર રસ, ભયાનકરસ, બિભત્સરસ, અદ્દભૂતરસ એ આઠ રસો નાટકમાં કહેલા છે. નવમો શાંતરસ. ૧.

(१) * पोढ. (२) * બ્રાહ્મણની – + × અ – * દિ. – * + ર્યા (૩) + * માત. – + * સિ. (૪) * ઉગિઉ. જિસિઇ + ઉગ્યો જિસે. (૫) * તિસિઈં + તિસે (૬) * તાહરઈ વિરહઇ મયણ મુઝ-દહઇ (૭) × વિરહી. – + * હો.

અપછર કહઇરે માહે અયાણુ, જાવા દે કાં કરઇ પરાણુ.
દિને[1] પ્રતિ આવિસે હું રાતિ, વિણુસસ્યે[2] દિન રહતા વાત, ૮૯
ઘણી વાર તે દિન પ્રતિ રહઇ, દેવે[3] સઘલી[4] પર લહઇ,
જાઇ કહઇ ઇંદ્ર નઇ વાત, અપછર લાગી નર સંઘાતે, ૯૦
સુણી વાત રીસાણે[5] જિસઇ, તેડાવી તે અપછર તિસઇ;
અજી[6] નહી રે તોનૂ લાજ, મનુષ લોકિ જાયે કિણુ કાજિ, ૯૧
ન ભલી જેઠ માસની લાઇ, ન ભલી જે સ્ત્રી પરઘર જાઇ;
ન ભલઉ અતેઉર પઇસાર, ન ભલઉ બિહું તણો ભરતાર, ૯૨
મિલ્યા દેવ સુરપતિ વીનવઇ, બગસો ગુનો[7] ન જાસો હિવે[8],
કિતલા[9] ઇક દિને વસ તે રહી, તિતલે[10] વિરહ વ્યાકુલી[11] થઈ, ૯૩

દુહા.

લાગો ચિત્ત સુજાણસુ[12], વરજઇ લોક અયાણ.
તિહસુ[13] કિહઉ રૂસણો, જિણસુ[14] જીવન પ્રાણ; ૯૪

(૧) * દિને મઝ મ કરિસિ + દઇ મુઝ મ કરિ. (૨) × નિતનિત પ્રતિ – * સુ – * સિઇ (૩) * + એક દિવસિ સઘલી ઘરિ (૪) × નુરપહિ – * તિ (૫) * રીસાણુઉ જિસિઇ. + જિમે. (૬) * હજી નહીરે તુહનઇલાજ. × અજી નહી જઇ તો નઇ લાજ. – * ઈ – + * કુ. – * + લી – * × નુ (૭) * + ગનહ (૮) * + નઆસિઇ હવઇ – * કે – * એક (૯) + * દિવસ. (૧૦) * તેતવઇ. (૧૧) * આકુલ. × + વિયાપતિ. – * ગુ (૧૨) * સુજાણસિઉ – * ગ. (૧૩) * તેહસિઉરૂઠા કીમ સરઇ × ત્યા તો (પ્રિ કિમ સરઇ (૧૪) * + જેહસિઉ જીવ પરાણ

ખિણ રાચી ખિણ વિરચયઈ, જાસું મન વિણ નેહ;
તેહસું કેહા રૂસણા, જિણહસું થાઢી દેહ; ૯૫
* સાલકાર સુલક્ષણી, સરસી છંદા ઇન્તિ;
અણઆવંતી તનુ દહઇ, ગાઢા મહિલા મિત્ત ૯૬

ચોપાઇ.

માધવ દિન પ્રતિ જોવઇ વાટ, અપછર નાવઇ મને ઉચાટ;
એક દિવસ આવી નઇ મિલી, બિહુ જનની મને પૂગીરેલી. ૯૭

– * ખિ (૧) * વિરચીઈ (૨) * જાસિઉ. (૩) * તેહસિઉં કેહા રૂસણાં. (૪) * જેહસુ વાઢી. (૫) + * સુલખણા – + * સા – + * ત (૬) * મન + એ (૭) * + મિહેલા (૮) + * નિત – + * નિ. – * + નિ – + * રૂ

* આ દુહાના બે અર્થ થાય છે તે નિચે પ્રમાણે છે,–

હે મિત્ર! અલંકાર સહિત, સારા લક્ષણોવાળી, સરસ છંદવાળી એ પ્રમાણેની ગાથા નથી આવતી અર્થાત્ નથી આવડતી તો શરીર અથવા મનને બાળે છે

હે મિત્ર! સુંદર આભૂષણો સહિત અર્થાત્ સુંદર ઘરાણાઓથી શોભતી, સારા લક્ષણોવાળી, અને સમાન રીતે ચાહનારી અર્થાત્ જેવી રીતે અને જેટલા પ્રેમથી પુરૂષ ચાહતો હોય તેવી રીતે અને તેટલા પ્રેમથી ચાહનારી અથવા સરસી એટલે દરેક બાબતમાં રસ અર્થાત્ આનંદ લેનારી અને ઇચ્છાઓવાળી એટલે સમાન ઇચ્છાવાળી પુરૂષની જે મરજી તેજ મરજી ઇચ્છા ધરાવનાર એવી સ્ત્રી નથી આવતી અર્થાત્ નથી મળતી તો તે શરીર અથવા મનને બાળે છે.

પૂછઇ માધવ કહઇ વૃત્તંત, કિમ આવી હું સભલ કંત;
આગઇ ઇંદ્રિ સરાપી હુંતી, આવી ન સકું તિણું બીહતી. ૯૮

गाहा×

माकुबइ चंदवयणी, तुह रसरंगेण पुरियं हियय्यन्न् ।
अनाह दिट्ठिपुट्ठि, पाविज्जइ पुण्णरेहाए ॥ ९९ ॥

नारीनेहविलुद्धो, अप्पाणं खिवइ संकिलेसम्मि ।
कमलिणी मज्झेभमरो मरेइ न हु कत्तए पत्तय् ॥ १०० ॥

(૧) + * આવુ તુ સભલિ (૨) * ઇંદ્રિ — + * હ — + * બિ
(૩) + * कोर.

× मा कुप्यस्व चन्द्रवदनी, त्वद्रसरंगेन पूरित हृदयम् ।
अनाथ दृष्टिपुट, प्राप्यते पुण्यरेखाभि ॥ ९९ ॥
नारी स्नेह विलुब्ध , आत्मान क्षिपति संक्लेशे ।
कमलिनी मध्ये भ्रमर म्रीयते न खलु कृंतते पत्रम् ॥१००॥

અર્થ.—હે ચંદ્ર સમાન મુખવાળી, તું ક્રોધ કરીશ નહીં તારા રસરંગથી હૃદય ભરેલું છે તથા અનાથ દૃષ્ટિપુટ પુણ્ય રેખાથી પમાય છે અર્થાત્ પ્રેમપાત્ર માણસના વિયોગે અથવા તેના વિના બીજો હૃદ યને, મનને શાંતિ મળતી નથી અને નેત્રોને પણ આનંદ થતો નથી. તેથી તે કારણ હોઈ તેને અનાથ વિશેષણ આપ્યું છે એટલાજ માટે જ્યારે પ્રિતિપાત્ર મનુષ્યનાં દૃષ્ટિપુટો પરસ્પર મળે છે અર્થાત્ એક બીજાઓ એક બીજાને જુએ છે ત્યારે આનંદ થાય છે એટલાજ માટે તે પુણ્યરેખાથી પમાય છે અર્થાત્ આજે મારા પુણ્યોદયથી મારા નેત્રોથી મે તને જોઈ તેથી મને અત્યંત આનંદ થયો અને નેત્રો સનાથ અર્થાત્ ધણીવાળા થયા. (સ્ત્રીના સ્નેહમા લોભાએલો માનવ

ચોપાઇ.

સાચઉ નેહ જાણું તુમ્હ સામિ, જઉ આવસિ તૂં માહુરૈઠામિ;
મન લાગો માધવ ન રહાઇ, નિત છાનો અપછર ઘરે જાઇ; ૧૦૧
ઈંદ્ર લોગે અપછર સંજોગ, માધવ વિલસઇ વંછિત ભોગ;
એક દિવસે નાટિક આદેસ, હુઓ અપછર પડ્યો અદેસ. ૧૦૨
ભમરા રૂપે માધવ તે કીયો, કુચ વિચિ છાને રાખીયો;
વિવિધ પ્રકારેઇ નાટિક કરઇ, કુચ વિચ મન પ્રીતમ સભરઈ. ૧૦૩
જોવઇ ઇંદ્રસભા સુર મિલી, નાચઇ પ્રેમ પાત્ર પૂતલી;
વાજઇ તંત્રી વીણુ રસાલ, બત્રીસે મિલી અપછર બાલ. ૧૦૪

પોતાના આત્માને કલેશમાં નાખે છે જેમકે કમલિની અર્થાત્ ચંદ્રનો અસ્ત થતા બીડાઇ જતી કુમુદીનીમાં ગંધલુબ્ધ ભ્રમર (ભમરો) પુરાય છે ત્યારે તે નિશ્ચયે મરે છે પરન્તુ પાદડાને કોતરતો નથી અ-ર્થાત્ પત્ર કાપી બહાર નિકળવાનો માર્ગ કરતો નથી તેવી રીતે સ્ત્રીના સ્નેહમાં લોભાએલો મનુષ્ય તેના વિયોગે દુખી થાય છે અથવા મરે છે પરન્તુ સ્નેહનો લોભ છોડતો નથી

(૧) * જાણિઉંતુઝ (૨) × જો (૩) * આવઉ પ્રીય માહરઇ. — * + રુ — * તુ — * + રિ — + * કિ. — + * યો. — + સિ. — + * રિ. (૪) * હુઉ. (૫) + * અપછરા પડી અંદેસિ. — * પિ. — * ઉ. (૬) * કચૂ વચિ છાનુ રાખીઉ. — * રિ. — * ટિ. (૭) કચુ વચિ પ્રીતમ સભરઇ. (૮) × જોવા. (૯) * + તંતિ વેણિસર તાલ. (૧૦) * બત્રીસઈ.

મોડઇ અંગનઈ તોડઇ તાલ, મન[1] કંપઇ અપછર તતકાલ;
મતિ[2] ચંપાવઇ કુચ પ્રિયસંગિ, તિણ[3] નાચંતાં ખાંચઇ અંગિ. ૧૦૫
ઈંદ્રાદિક સુર સગલા કહઇ, કિણ કારણિ અપછર લહુ બહઇ;
ધ્યાન પ્રમાણે[4] જોવઇ જામ, ભમરા રૂપે[5] નર દીઠા તામ. ૧૦૬
ઈંદ્રે[6] સગલી જાણી વાત, સ્વર્ગ લોક[7] નર આયો ઘાત.
દેવ ભોગએ[8] ત્રિપતી નહી, નિર્ગુણ[9] નરસું લાગી રહી. ૧૦૭
દેખો[10] મોટો કીધો દોસી, વલી ઈંદ્ર[11] તણઇ મન વસિયઉ કોપ;
અપછર ગઇ ઘર આપણઇ, પ્રિય[12] મૂકયો ધરિ પ્રોહિત તણે[13]; ૧૦૮
ઈંદ્ર સભા બીજઇ દિનિ મિલી, તેડી અપછર વિરહે[14] વ્યાકુલી;
કુપ્યઉ[15] ઈંદ્ર રીસેઇ[16] ધડહડ્યઉ, જાણે[17] વિશ્વાનર[18] ઘૃત પડ્યઉ, ૧૦૯
દેવતણા તૂં વિલસઇ ભોગ, સ્વર્ગ લોકના સુખ સંજોગ,
ત ઉ હી[19] ત્રિપતિ ન હુઇ[20] તુજતણી, મનુષલોકિ જોયઇ[21] નર ભણી, ૧૧૦

(૧) + * મનિસકઇ. (૨) + * મન ચંપાઇ કુચ પ્રીસંગિ (૩) * તીણિ સકંતી ખચાઇ અગ — * ધ —+ * ણિ (૪) * પ્રમાણિઇં. — * + ણિ. (૫) * દીઠઉ (૬) — * ઈંદ્રિઈ જાણી સઘલી વાત (૭) * કિ નર આવિઉ ઘાતિ (૮) × ભોગીએ. (૯) * નિગુણી નરસિઉં. (૧૦) * દેખઉ મોટઉ કીધઉ દોસ. (૧૧) * ઇંદ્રમનિ વસિઉરોસ (૧૨) * પ્રી મૂકિઉ × મુકયુ. (૧૩) * તણુઇં. (૧૪) * વિરહાકુલી. (૧૫) * કુપિઉ × કપિઉ. — * સિ (૧૬) * ઠડઇં. (૧૭) * વૈશ્વાનર. (૧૮) * પડ્યં. (૧૯) * તુહિઇ (૨૦) * તુઇઇં (૨૧) * જોઇ.

આવ્યો[1] ઉદય ભવંતરિ પાપ, સઇ મુખિ[2] ઇંદ્ર દીયો[3] સરાપ;
જાઇ[4] વેશ્યા પેટિ અવતાર, થોડઇ ભોગિ ઘણા દુખ ભારિ; ૧૧૧
તે અપછરા તિહાંથી ચવી, હિવઇ[5] વાત હાલિસ્યઇ નવી;
કામાવતી નગરીનઇ[6] પાસિ, કામાગિણિકા ઉરિ[7] અવતારિ. ૧૧૨
તેહનઇ પેટિ પુત્રિકા વસી, રૂપવંત હુઇ રંભા જિસી;
આઠ વરસની હુઇ જિસઇ, ણાટક[8] કલા ગીત અભ્યસઇ; ૧૧૩
તિહનો કામકંદલા નામ, રૂપ લિખી[9] જાણે ચિત્રામ;
સિખઇ ભરહ પિંગલ સંગીત, ગીત[10] ગાવઇ કિંનર સુરવરગીત. ૧૧૪
અનુક્રમિ વેશ્યા જોવન[11] ચઢી, જાણે મયન નીર વાવડી;
ચઉસઠિ કલા અંગિતસુ વસઇ, દીઠઇ[12] તેજ રૂપ તન ખિસઇ. ૧૧૫
સીખી[13] તિહાં કામકંદલા, સીખી સઘલી[14] નાટિક કલા;
માધવ[15] મિલો હિવ સંબંધ, કવિયણ બોલઇ કથા પ્રબંધ. ૧૧૬

---

(૧) * આવિઉ — * ૨. (૨) * મુખઇ. (૩) * દીઉ. × દીધ. (૪) * જા. — * દિ. × પેટઇ. — * ગિ. — * રે (૫) * અતઇ હિવ વાત હાલે સિઇ. (૬) * નગરી મઝારિ. — * નુ. (૭) * ઉઅરિ. × ઉપર. — * રિ. (૮) * નાટિક ગીત કલા. — * + નું. — + * પિ. (૯) * લખિઉ. (૧૦) * + ગાઇ કિન્નર સ્વરિ સુરગીત. (૧૧) * + યૌવનિ ચઢી. — * ણુ. (૧૨) * દીઠઉ રૂપિ તેજિ. (૧૩) + * સુખિઇ [illegible] (૧૪) * × ચઉચઢિ. — * દિ. (૧૫) * માધવાનલનુ.

અધ ધવેરાયો[1] મૂકઇ બાલ, સૂનઉ[2] ઘર છડઇ તતકાલ,
જિણું મારગ માધવ સંચરે[3], વિકલ થઇ[4] નઇ કેડઇ ફિરઇ, ૧૨૮
મિલિ મેલાવો[5] પહુતો રાજ, પૂછે[6] રાય કહો કુણ કાજ
સાંભલિ ગોવિંદચંદ નરેસ, મ્હે[7] છડિસ્યો તુમ્હારો દેસ ૧૨૯
કિણુ દુહવ્યા સતાવ્યા આજ, વસો[8] સુખી થે માહરઇ રાજ
વલતો કહઇ મહાજણું વાત, સાંભિલ[9] રાજા જગ વિખ્યાત ૧૩૦
માધવાનલ રૂપંઇ[10] નર નારિ, સઘલી ફિરઇ છડિ ઘરબાર,
ઘણો[11] વિણાસ અમ્હ ઘરિ હૂઓ, કઇ કાઢઉ કઇ ધઉ[12] અદુયો ૧૩૧
કુપ્યો[13] રાઉ મન આણ્યો રોસ, એ સઘલો[14] માધવનો દોસ,
ગયો મહાજણું ઘરિ આપણઇ, રાજા માધવ તેડી ભણઇ ૧૩૨

---

(૧) * ધવરાવિઉ × ધવરાબ્યા + તુ (૨) + સુનુ × સુના — * ણિ — * ગિ (૩) * સચરઈ (૪) * થઇ સ્ત્રી કે ડિઇ (૫) * + મહાજન પુહતુ રાજિ (૬) * પુછ્ઇ રાય કહઉ કિણિ કાજિ — * + સ (૭) * અમ્હે છડિસિઉ તાહરૂ × ત્રીશા તુહનુ + છડિસુ — * + ણિ — + * ધ્યા (૮) * વસઉ સુખા થાઉ માહરઈ રાજિ + વસુ — * + તુ — + * ન (૯) * + સભલિ (૧૦) * રૂપિઇ + રૂપિયે — + * રિ (૧૧) * ઘણા વિણાસ અમ્હા ઘરિ હૂઉ (૧૨) * દિઉ અમ્હ દૂઉ (૧૩) * કુપિઉ ગયમનિ આણિઉ (૧૪) * સઘલઉ — * તુ — * + પુ — * ન

જિંકા કુલા માધવ તુજ પાસિ, તે મુજ[2] આગઇ વિદ્યા પ્રકાસિ;
માધવ મનમંઇ[3] કરઇ અંદેસ, સહી હૂઓ[4] પિસુણઉં પરવેસ. ૧૩૩

गाथा*

तं नत्थि घरं[5] तं नत्थि, देउलं राउलं[6] च तं नत्थि ।
जत्थ अकारणकुविया, दो तिन्नि खला न दीसंति ॥१३४॥

श्लोक×

न विना पारवादेन, दुर्जनः परितुष्यते ।
काकः सर्व रसान्भुंक्ते, विना मेध्यं न तृप्यति ॥१३५॥

---

(૧) + * જે કાંઇ. (૨) * + તે તુ મુજ આગલિ પરકાસિ. (૩) + * માંહિ (૪) + * હૂઉ પિસુણાં (૫) × कुलं (૬) * राउलंपि

* तन्नास्ति गृह तन्नास्ति, देवकुल राजकुलं च तन्नास्ति ।
यत्र अकारण कुपिताः, द्वौ त्रय खला न दृश्यन्ति ॥१३४॥

અર્થ:–તે કોઇ ઘર નથી, તે કોઇ દેવાલય નથી, તે કોઈ રાજકુલ નથી. કે જ્યાં કારણ વિના કોપાએલા ચીડાએલા બે ત્રણ દુસ્ટો દેખાતા નથી.

× અર્થ:–દુર્જન મનુષ્ય નિંદા વિના સંતોષ પામતો નથી. જેમ કાગડો સર્વ પ્રકારની રસોઇ ખાય છે પણ વિષ્ટા વિના તે ધરાતો નથી, સંતુષ્ટ થતો નથી. ૧-૫

*परपरिवादे मूकः, परनारीवक्त्रवीक्षणेऽप्यंधः ।
पंगुः परधनहरणे, स जयति लोके महापुरुषः ॥१३६॥

ચોપાઇ.

માધવ કહઇ સુણો નરનાહ, કલા ૩૫ છઇ જે મુજ માહિ,
સાહસવત ન ભાખઇ કીનેં સભા માહે અણાવે વીણ ૧૩૭
કર ગ્રહિ વીણ અલાપઇ નાદ, સૂધા કિંનર મધુર રસ નાદ,
ગજા નિરખી આદર કરી સુણઇ માત સઇ અતે ઉરી ૧૩૮
ગીત સગીત ભરહનો જાણ પરિકઈ સાતે સ્વર પ્રમાણ,
ખડગ રિખભ ભાખઇ ગધાર, મધ્ય નિષાદિત પચમસાર ૨૩૯
*સાત સ્વર ષટરાગ વિશાલ, મલિ બત્રીસ રાગિણી બાલ,
ચઉરાસી શ્રુતિ તણા પ્રકારિ, નામ અઢારહ તણા વિચાર ૧૪૦
તંતી તાલ મન નઇ ચોર, કોમલ સર કર ઘાત કઠોર,
રૂપવત સુલલિત ગીત વિધ્યા સાતસઇ નારી ચીત ૧૪૧

---

*પારકાની નિંદા કરવામાં મુગો હોય પારકી સ્ત્રીનુ મુખ જોવામાં આંધળો હોય પારકુ ધન લઇ લેવામા પાંગળો હોય તે મહાપુરૂષ જગતમા જય પામે છે, ૧૩૬

(૧) * સુપુ ઉતર નાહ – * ણુ (૨) * અણાવઇ – + * રિ (૩) * + સુધા મધુર સુર કિનર સાદ (૪) * નિરખઇ + નિરખે – + * તુ (૫) + * પરિમાણુ (૬) ધૈવત (૭) × મિલી બત્રીસે (૮) તતી તાર (૯) * ના ગ] × ગલ] (૧૦) + * વેધી – * તિ

काव्यं ।

सुखिनिसुखनिधानं[११] दुःखितानां विनोदः ।
श्रवणहृदयहारी मन्मथस्याग्रदूतः ॥
अतिचतुरसुगम्यो वल्लभः कामिनीनां ।
जयति जगतिनादः पञ्चमाख्योपवेदः ॥ १४२ ॥

श्रीरागोवसन्तश्च, पञ्चमो भैरवस्तथा ।
मेघरागश्चविज्ञेयो, षष्ठो नट्टनरायणः ॥ १४३ ॥

गाहा×

पाइअकव्वं सुविलास, कामिणी सुयणसंगमो गीयम् ।
संसारम्मिअसारे, रयणचउक्कं कयं विहिणा ॥ १४४ ॥

---

(११) * निदान

। અર્થઃ—સુખીઓના સુખનો ભંડાર, દુઃખીઓને આનંદકારક, કાન અને હૃદયને ખેંચનાર, કામદેવનો પહેલા નંબરનો દૂત, અત્યંત ચતુર માનવોને સહજમા સમજાય તેવો, સ્ત્રીઓને વહાલો, પંચમરાગ (સ્વર) રૂપી ઉપવેદ જગતમાં જય પામે છે ૧૪૨

શ્રીરાગ અને વસન્તરાગ, પંચમરાગ તથા ભૈરવરાગ, મેઘરાગ અને છઠ્ઠો નટ્ટનારાયણરાગ જાણવો.

×प्राकृत काव्य सुविलास कामिनी, स्वजन(सुजन)संगमः गीतम्।
संसारेऽस्मिन्नसारे, रत्नचतुष्क कृतं विधिना ॥ १४४ ॥

અર્થઃ—પ્રાકૃત કાવ્ય, સારી વિલાસી સ્ત્રી, સગાનો મેળાપ, (અથવા પોતાના અંગત માણસનો મેળાપ વા સજ્જન માનવનો

ચોપાઇ.

માધવ રૂપ નિહાલી કરી, મોહી સાતસઇ અંતેઉરી,
નાટકણી ખૂટી ઇક દેખિ, રૂદ્રા પિણ સતીયઇ વિસેષ, ૧૪૫
પટરાણી રૂદ્રાદે ટાલિ, બીજી ખલિત હૂઇ તતકાલ,
રાજા નારિ તણી પરિહડી, વલી વિશેષઇ કુપ્યઉ સડી ૧૪૬
અતિ રૂપઇ સીતા અપહરી, અતિ દાનૈ બલિ બાધ્યા હરી
અતિ ગરવઇ રાવણ ગ ગ્યો, અતિ સર્વત નદા વરજ્યો ૧૪૭
તિહુંક પાનનો બીડો કરી, રાજા ધો કોપ મનિ ધરી,
માધવ નઇ દીધો આદેસ, તુમ્હે છાંડો માહરો દેસ ૧૪૮

गाहा*

अवियङ्कपइ पोढंगणाण, सुगुणाणनिग्गुणोसामि ।
चाइण य दालिद्र तिन्नि वि गरूआइं दुक्खाइं ॥१४९॥

મેળાપ) અને ગીત, એ ચાર રત્નો આ અસાર સંસારમાં વિધિએ ક્રમે (વા બ્રહ્માએ) બનાવ્યા છે

– + * [illegible] (૧) * કુવિઉ + કુપિઓ – + રૂપે * રૂપિ, (૨) * દાનિ બલિ બધિઉ. (૩) * ગર્વિઇ (૪) * સર્વત – * ઉ (૫) * તિહું પાનનઉ બીડું + પાનનું (૬) * ધણી – * નિ (૭) * દીધઉ (૮) * તુ પરિજે અમ્હારૂ × પાડુ વેગિ

* अविदग्धपतिः प्रौढाङ्गनानां, सुगुणानां निर्गुण स्वामि ।
त्यागिनं च दारिद्र्य त्रयमपि गुरुकाणि दुःखानि ॥१४९॥

(श्लोक)

माता यदि विषं दद्यात्, पिता विक्रयते सुतम् ।
राजा हरति सर्वस्वं, का तत्र प्रति वेदना ॥१५०॥

(गाहा)

जणयजणणीबंधु, भज्जागेहं धणं च धन्नंच ।
अवमाणहया पुरिसा, देसं दूरेण छड्डुंति ॥ १५१ ॥

जनक जननी बन्धु, भार्या गृह धन च धान्य च ।
अपमानहताः पुरुषा देश दूरेण त्यजन्ति ॥ १५१ ॥

અર્થ.—પ્રો. ષયની સ્ત્રી ોાન મમ પતિ, સ. ણાનાગાનો નિર્ગુણ સ્વામિ, (શેઠ) અને દાનેશ્વરીને દારિ. એ ત્રણે પણ મોટા દુ,ખો છે ૧૪૯

પુત્રને માતા ઝેર આપે પિતા વેચી ન્ય ગજા સવ઼ ધન લઈ લેય, ત્યા બીજ઼ વેદના (દુ ખ) શુ ? ૧૫૦

અપમાનથી હણાએલા અથાત્ અપમાનિત થએના પુરૂષો પિતા, માત, ભાઈ, સ્ત્રી ઘર ધન અને ધાન્ય તથા દેશ દૂરથી છોડી દે છે ૧૫૧

૧ નોટ —

आ षोडशात् भवेद् बाला, तरुणी त्रिंशतामता ।
पञ्चपञ्चाशता प्रोढा, भवेद् वृद्धा तत परम् ॥

रतिमंजरी

અર્થ:—સોળ વર્ષ સુધીની બાળા કહેવાય સોળ વર્ષથી ત્રીસ વર્ષ સુધીની સ્ત્રી તરૂણી કહેવાય અને ત્રીસ વર્ષથી પચાવન વર્ષ સુધીની પ્રૌઢા કહેવાય, તે પછી વૃદ્ધા થાય

वस्तु.

कहइ माधव कहइ माधव, सुणो सविलोक,
जिणवर पश्चिम उगमइ सत्यवचन जुयार भासेई,
कदी खामा विषधर कर्ई, सूर सुहड संग्रामे नासई,
श्री (स्त्री) पुरुषे त्रिपति हुवइ, वायस होई पवित्र,
नवि दीठउ नवि सांभळ्यो, राजा किणुही (न) मित्र १५२

चोपाई.

सभा सहू मुखि विलखो कीयो, माधव नइ देसवटो दीयो,
माय ताय नई मिल नीकळ्यो मार्गे एक विणजारो मिल्यो १५३
दीसई बहु ब्राह्मण भणी मान, इहु दीसइ छइ पुरुष प्रधान,
कला दिखाडी ते रंज्यो आदर देइ साथइ लीयो १५४

(१) * सुणउ - * छि - × प - * मि (२) * सभनिउ + सभल्यु - × ग - + * प (३) * + विलखु कीउ (४) * देसुटउ दीउ + देसुटो × देसोटो (५) * + विणू मलि निकलिउ - * गि (६) * + वणजार मिलिउ (७) * + ब्राह्मणु भणी दी, बहु मान. - × दीधउ (८) * + सही होअइथं - * उ ( ) * साथि ली

गाहा×

जं जं विहिणालिहियं तं तं परिणमइ सयललोयस्स ।
इय जाणिउण धीरा, विरहे वि न कायरा हुंति ॥१५५॥
दीसइ विविह चरियं, जाणिज्जइ सज्जण दुज्जण विसेसो ।
अप्पाणं च कलिज्जइ, हिंडिज्जइ तेण पुहवीए ॥१५६॥

ચઉપઇ.

વિસમા મારગ વિષમા ઘાટ, એહું માસે તે લંઘઈ વાટ;
આવી **નગરી કામાવતી**, તિહાં છઇ **કામસેન ભૂપતિ**; ૧૫૭
માધવ પહુતો નગરમઝીરિ; રૂપવત[2] છઇ ઘરિ ઘરિ નારિ;
[3]મન હરખ્યો નગરીમાહિ ભમૈ, કોઇ વાત ન પૂછઇ કિંમઇ. ૧૫૮

— * સ. (૧) * ત્રિહુ માસે તિણિ લઘી — * તુ (૨) * + દીસઈ નર-નારિ. (૩) * મનિ હરખિઉ. નગરી માહિ ભમઇ. — × હરિખ્યું.

×यद्यत् विधिना लिखितं, तत्तत् परिणमति सकल लोकस्य।
इति ज्ञात्वा धीराः, विरहेऽपि न कातरा भवन्ति ॥१५५॥
दृश्यति विविध चरित्रं ज्ञायते सज्जन दुर्जन विशेषः ।
आत्मानं च कलिज्जइ? भ्रम्यते? तेन पृथिव्याम् ॥१५६॥

અર્થ:—જે જે વિધિએ (કર્મે) લખ્યું તે તે સઘળા લોકોને પરિણામે જ અનુભવ થાય છે એ પ્રમાણે જાણીને ધીરજવાળા માણસો વિયોગ થવા છતાં પણ કાયર થતા નથી.

વિવિધ પ્રકારનાં ચરિત્રો (બનાવો) જોવાય, સજ્જન અને દુર્જનની વિશેષતા જણાય અને આત્માને પણ ઓળખાય તેથી પૃથ્વીમાં ફરવું.

દૂહા.

તિણ[1] દેસડે ન જાઇયઇ, જિહાં[2] અપ્પણો ન કોઈ;
સેરી સેરી હીડતાં, સાર[3] ન પૂછઇ કોઇ. ૧૫૯

ચઉપઈ.

વેશ્યા તિહાં[4] કામકંદલ, જાણે[5] ચોસઠિ નારી કલા;
પહિલંઈ[6] ભવનો અપછર જાણુ, તિણ નગરી તે વસે[7] સદીવ. ૧૬૦
જોવન આવી રંભ સમાન, મોટા વણિગ પુત્ર રાજાન;
ભોગ કાજિ તસુ પાસઈ ભમઈ, કામકંદલા મન નવિ પરઈ[8]. ૧૬૧
આપઈ અરથ ગરથ ભંડાર, સોવન રતન જડિત સિંગાર[9];
હીર ચીર પટકૂલ સંજોગ[10], વછઇ કામકંદલા ભોગ. ૧૬૨
વલતી વેશ્યા કહે[11] વિવેક, માહરો[12] મન છઇ નિછઈ[13] એક;
કામસેન જે નગર નરેસ, તસું આગલિ હું નૃત્ય કરેસિ, ૧૬૩

---

(૧) * તિણઈ દેસડઈ ન જાઈઈ (૨) * + જિહિ અપણુઉ. (૩) * + સિદ્દિ (૪) * તિહાં છઇ. (૫) * + જાણુઇ ચુસઠિ × ચઉસઠિ (૬) * + પહિલું ભવિ અપછરનું જ્ય, × પાછલઇ – + * ણિ. (૭) * વસઇ × રહઇ – * + યૈ. – * + નિ (૮) * ગિમઇ (૯) * + સિણગાર. (૧૦) * સુયોગ × સયોગ (૧૧) * કહઇ (૧૨) * માહરઇ મનિ (૧૩) + * નિશ્ચઉ × નિશ્ચય – + * તસ

તે તુંઠો જે દેસ્યઇ દાન, તે હુ ખરચિસુ સવિદાન,
એ મનિ છઈ નિશ્ચયનો કર્મ, પછઇ હું માડિસુ કુલ આ કર્મ ૧૬૪
ઈસો લોક નઈ ઉત્તર કરી, સુદર રૂપવત કૂયરી,
સીલ અખડિત પાલે સદા, ઈસી વાત સુણી એકદા　　૧૬૫
ઇદ્ર મહોચ્છવ આંવ્યો ઈસે, રાય મ ડાવ્યો નાટક તિસેઈ,
કામકદલા સજિ સિણગાર, સાથઈ સખિ તણો પરવાર ૧૬૬
+ * કેસરિ સઘ અનઇ પાખરિઉ, ઇક પન્નગ નઇ પખે ભરિઉ,
કામકદલા રતિ અણુસારી, સજ્યા વવી સોલહ સિણગાર

यते । १

+ * आंदो मर्दन चीरहार तिलक — — — — ।

— — — — — — — — — — — ॥

(૧) * તુઠઉ (૨) * દેસિઇ + દેસિય – * નુ (૩) * + મર્મ (૪) * સડી મડિસુ કુન કર્મ (૫) * ઇસિઉ લો સિઉ + ઈસુ લોકસુ. (૬) * સુન્દરિ રૂપિ (૭) * પાલઇ (૮) + * રાજા (૯) * આવિઉ ઇસિ – × જિસઈ + પ્રમે (૧૦) * મડાવઈ + મડાવિઉં –* સિ (૧૧) * કરઙ (૧૨) * સાથિઈ સખિ તણઉ પરિવાર. (૧૩) × અણુહારિ

૧ નોટ.–સોળ શણગાર વિશે સુશ્રાવક ઝવેરી જીવણચદ સાકરચદ ગુજરાતી કાવ્યદોહનમા પ્રસિદ્ધ થએલા નળદમયતી ચરિત્રમાંથી નીચેની કડીઓ જણાવે છે

હવે શણગાર વખાણુ સોળ, મજન ચીર હાર ત મોળ,
ઉંકે સુગધના કલ્લોલ, અગે અરગજાના રોળ
નીસ ફૂલ રત્નરાખડી, સોસે ભમરમા ચૂની જડી
ગોફણો રચો અમસુ અડી, કટિ મેખલાસુ પડે વડી,

— — — — — — — — — — — — — — ।
— — — — — — — — — — — — — — ॥૧૬૭॥

ગળુ બંધ કરે નવરંગ, મુગતા હાર છે બે સંગ;
સકે ગિરી કરીને ભંગ, સ્તન મધ્યે વહે છે ગંગ;
વાએ ઓઢણી રહી છે ઉડી, ખલકે કંકણુ ને કર ચૂડી,
રૂપે રતિ તો સભ્રમે બુડી, એવી કોઇ મળે નહિ રૂડી;
વાજે નેપુર કેરો ઝણુકો, અંગુઠે અણુવટનો ઠણુકો;
અગુળિએ વીછવાનો રણુકો, બોલે મધુર ઝાંઝરિનો ઝણુકો;

સ્પુટઃ—સ્નાન (નહાવું.) (૧) ચીર–એક જાતનુ રેશમી પચરંગી વસ્ત્ર કે જે ઘણું કરીને લગ્ન દિવસોમાં કાઠીયાવાડમાં હજુ પણ કોઇ કોઇ બાઓ ઓઢે છે. (૨) હાર–સોનાનો અથવા હીરાનો (૩) તબોળ–પાન ખાવું તે (૪) અગરજાનો–શરીરે લેપ. (૫) રત્નરાખડી–જેમાં લાલ રંગની ચુની જડેલી હોય છે ઝાલાવાડમાં આને ચોઢલાને નામે ઓળખાવે છે તે કવિના કથન પ્રમાણે કપાળના મધ્ય ભાગમાં અને ભમરો ઉપર આવતું હોવાથી મળતુ આવે છે કવિ સોળ શણગારમા તિલક વર્ણવતો નથી અને સસ્કૃત કવિ તિલક વર્ણવે છે એટલે એમ સમજાય છે કે કવિના વખતમા રૂપામાં જડિત કરાવી કપાળે આ રત્ન રાખડી–ચોઢલું બાંધવાનો રીવાજ હશે એટલે તે અત્રે વર્ણવતાં તિલક માટે સ્થાન રહેતુ નથી પરન્તુ પ્રાચીન કાળમા તો તિલક ચોઢવાનો જ રીવાજ હશે એમ લાગે છે (૬) માથામાં સુગધી રંગ બેરંગી ફુલો ગુથવાં (૭) ગોફણો–આ શુ છે તે સમજાતુ નથી. (૮) કેડે કંદોરો. (૯) ગળામાં ગળુબંધ આને કાઠીયાવાડમાં ટુપીઓ કહે છે તે સોનાના તારનો ગુથેલો અથવા તાંબાના ગાભા ઉપર સોનું મઢીને પણ કરેલો હોય છે (૧૦) મોતીનો હાર. (૧૧) હાથમાં કંકણુ અને ચુડી (૧૨) પગમા ઝાંઝર. (૧૩) પગના અગુઠામાં અણુવટ. (૧૪) પગની આંગળીઓમાં ઘુઘરીઓવાળો વીંછુઓ. (૧૫) ઓઢણી–સ્ત્રીને પરણતી વખત ઉપર ઓઢાડવામાં આવે છે તે.(૧૬)

गाहा +

नवमन्नं पक्कफलं, नारी पढम जोव्वणं ।

बाला ण करंति विलंवं, पंडिया सुद्धगिण्हंनि ॥१६८॥

गाहाणरसं महिलाण, विब्भमं कवियणाणवयणाइं ।

कस्स न हरंति चित्तं, वालाण य मम्मणालावा ॥१६९॥

ચુપઈ.

તિંણુ દિવસ રાજા આદેસ, રચિ આવી નાટક નઉ વેસ,

રાજસભા બઈઠા રાજાન, પ્રોહિત સકલ મંત્ર પરધાન   ૧૭૦

(૧) * दहिय सकरसहिय, के के तरुणा ण पीवंति । (૨) * + ણિ (૩) * + સિ (૪) * + સિ (૫) * નુ (૬) * ઠઉ × બઈઠા + બેઠા (૭) * + મિ (૮) + પ્રધાન.

+ नवमान्नं पक्वफलं, नारी प्रथम यौवनम् ।

बालाः न कुर्वन्ति विलम्वं, पण्डिताः शुद्धंगृण्हन्ति ॥

वा

दधि शर्करा सहित, के के तरुणा॰ न पिवन्ति ॥ १६८ ॥

गाथानां रसं महिलानां, विभ्रमं कवि जनानां वचनानि ।

कस्य न हरति चित्तं, वालानां च मम्मकालापाः ॥१६९॥

અર્થ:—નવુ અર્થાત્ તાજુ પન્નવેનુ અને એટલે રસોઈ પાકુ ફલ બીનુ પ્રથમ યૌવન અર્થાત્ નવયૌવન, એ ત્રણેને અજ્ઞાન માણસો ગ્રહણ કરતા વિલબ કરતા નથી અને પંડિતો શુદ્ધ અર્થાત્ તપાસીને ગ્રહણ કરે છે (અથવા સાકર સહિત દહિ, કોણ કોણ યુવાનો પીતા નથી ?) ૧૬૮

ગાથાઓનો રસ અર્થાત્ કવિતાનો આનદ, સ્ત્રીઓના કટાક્ષ, અને કવિઓના વચનો તથા બાળકોના મમ્મ એવા તોતડા સ્વરો, કોનુ ચિત્ત હરણ કરતા નથી ? ૧૬૯

લાખ લોગ મિલ્યા જોઇવા, નાટક આજ હુ[૨]સ્યઇ અભિનવા;
ચંદન તણો[૩] વિલેપ સરીર, કોઇ ન દેખઇ નગ્ન[૪] સરીર. ૧૭૧
મંડ્યો[૫] નાટક[૬] મનનઇ રંગિ, વાજઇ તંત્રી[૭] તાલ મૃદંગ;
વારહ[૮] વારણુ[૯] આવી વિસાલ, સર મંડલ સોલહ કંસાલ. ૧૭૨
ચિહું દિસ[૧૦] વાજૈ એ પખવાજ, અંબર રહેાૌ[૧૧] નહિ સિર ગાજ;
છએ રાગ ભાષા છત્રીસ, માંડયો[૧૨] નાટક બદ્ધ બત્રીસ. ૧૭૩
માધવ તિણુ અવસરૈ મનૈ ભાઇ, રાજ દુવારઇ[૧૩] પહુતો આઇ;
તિહાં સંભલઇ વાજિંત્ર[૧૪] નઇ સાદ, સિર ધૂણઇ મનૈ કરઇ વિવાદ.૧૭૪
દ્વારપાલ પૂછઇ કરી રીસ[૧૫], કાંઈ પરદેસિ ધૂણઈ સીસ;
વલતો[૧૬] માધવ તેહ નઇ કહૈ[૧૭], નાટક તણો[૧૮] નાદ મુજ દહઇ. ૧૭૫
લોક મિલ્યા નાટકરા અમાણુ[૧૯], તે સગલાહીજ[૨૦] મૂરખ જાણિ;
તે પૂછઈ કહેઇ[૨૧] કિસો વિશેષ, માધવ કહઇ જાઇ નઇ દેખિ. ૧૭૬

(૧) * + મલિઆ. (૨) * સિ. + ગે (૩) * તણુઉ. વિલેપન ચીર + તણું: (૪) * + ન. (૫) * માડિઉં. + યું. (૬) * ટિ. (૭) * તી. (૮) + * બા. (૯) + * વીણુરબાપ (૧૦) * સિવાજઇ બાર પખાજ. (૧૧) * રહિઉ નાદિ ઘન ગાજ. (૧૨) * માડિઉં. + યું – * + બિ રિ. નિ (૧૩) * દુઆરિ પુહુતુ આય. × પહુતુ. (૧૪) * વાજિત્રહ. – * નિ. (૧૫) * + રી (૧૬) * + તું. (૧૭) * કહઇ. (૧૮) * તણુઉ. × + તણું. – * દિ. (૧૯) * + પરિમાણિ (૨૦) * સઘલા મૂરખ અજાણિ. × સઘલાઇ મૂરિખ જાણ. (૨૧) * કહિ કિસિઉ

બાર પખાવજ[1] વજાવણહાર[2], ત્રિહ્નિ ત્રિહ્નિ એકણિ દિસિ સાર;
પૂરવ સાંમો[3] ઉભો સહી, ડાવો[4] તાસુ અંગુઠો નહી. ૧૭૭

તિણું[5] પાખઇ બાજઇ છઇ સાદ, નિરંતો[6] ન મિલઇ વાજિત્ર નાદ;
દ્વારપાલ સાંભલિ ગહગહઇ[7], રાજ સભાઇ જોવણ[8] ગયો. ૧૭૮

જઇ રાયનઇ કીધો[9] પ્રણામ, એક વિનતી સાંભલિ[10] સ્વામિ;
એક વિદેસી રાયદુવારિ[11], અંગૂઠાનો[12] કહ્યો વિચાર. ૧૭૯

કીધી નિરતિ[13] અંગૂઠા[14] તણી, સભામાંહે[15] તેડાયે ધણી;
માધવ[16] આઈભણ્યો દીર્ઘાયુ, કીયો[17] રાઉ પંચ અંગ પસાઉ. ૧૮૦

મુગટ ટાલિ બિજો[18] સિણગાર, કીધઉ[19] માધવનઇં તિણવાર[20];
ચતુરાઈ વિદ્યા પરમાણ[21], દેસ વિદેસ[22] હુઇ બહુ માણ. ૧૮૧

---

(૧) * + પખાજ (૨) * વાજણુ – * સિ. (૩) * સાહમુ ઉમુ. (૪) * ડાવઉ તાસ અંગુઠઉ. + ડાવુતાસ અંગુઠ. – * ણિ. (૫) * સા. (૬) *તઉ (૭) * ગહિઉ. (૮) * જોવા ગયું (૯) *કીઉ. × કીધ + યુ. (૧૦) * × સંભલિ મુજ. (૧૧) * આ. (૧૨) * તુ કહઈ. (૧૩) * ત. (૧૪) * કુઉ. (૧૫) * માહિ તેડાવિઉ સોઈ. + સોય. (૧૬) * વિ. આસી ભણિઉ દીર્ઘાય. × દીરઘાયુ. (૧૭) * કીઉ રાય પંચાંગ પસાઈ. – × પંચંગ (૧૮) * બીજઉ. × + બીજો. (૧૯) * દી. (૨૦) * તિણિવારિ. + તિણિવાર. (૨૧) * ણિ. (૨૨) * સિઇં હુઈ માન. + સિગે.

गाथा. ×

विज्झाइ हुंति मित्ता, जिप्पंति सत्तुणो वि विज्झाए ।
विज्झा हवंति जेसिं, पराभवो हुंति नहु तेसिं ॥१८२॥

काव्यं.

* विद्या नाम नरस्य रूपमधिकं प्रच्छन्न गुप्त धन,
विद्या भोगकरी यशस्सुखकरी विद्या गुरूणा गुरू ।
विद्या बन्धुजनो विदेशगमने विद्यापरं दैवत,
विद्या राजसु पूजिता नहि धन विद्याविहिनः पशुः ॥१८३॥

---

(१) * चलतु

× विद्यया भवति मित्रा, जीयन्ते शत्रवोऽपि विद्यया ।
विद्या भवति येषां, पराभवो भवति न खलु तेषाम् ॥१८२॥

અર્થ:—વિદ્યાથી મિત્રો થાય છે, અને શત્રુઓ [illegible] વિદ્યાથી જીતાય છે, એટલા જ માટે જેઓ પાસે વિદ્યા હોય છે તેઓનો નક્કીજ પરાભવ થતો નથી અથવા જેઓ પાસે વિદ્યાધન છે તેઓનો પરાભવ અર્થાત્ હાર થતી નથી ૧૮૨

વિદ્યા એ માનવનુ વધારેમાં વધારે રૂપ છે અને છાના ગુપ્ત ધન સમાન છે, વિદ્યા ભોગને કરનારી છે તથા યશ અને સુખને પણ કરનારી છે, વિદ્યા ગુરૂઓની પણ ગુરૂ છે, વિદ્યા પરદેશમાં ભાઈ સમાન છે, અને વિદ્યા એ પરમ દૈવત અર્થાત્ શક્તિ છે, વિદ્યા રાજ્યમાં પૂજાય છે પરન્તુ ધન પૂજાતુ નથી, અતએવ વિદ્યા વિનાનો માનવ પશુ છે ૧૮૩

* वलिपालित कालेऽपि, कर्तव्यः श्रुतसंग्रहः ।
न तत्र धनिनो यान्ति, यत्र यान्ति बहुश्रुताः ॥१८४॥

* विद्वत्वं च नृपत्वं च, नैव तुल्यं कदाचन ।
स्वदेशे पूज्यते राजा, विद्वान् सर्वत्र पूज्यते ॥ १८५ ॥

* न चौरहार्यं न च राजहार्यं, विदेशयाने न च भारवाह्यम् ।
एतद्धनं सर्वधन प्रधानं, विद्याधनं ये पुरुषावहन्ति ॥१८६॥

શરીરની ચામડીની કરચલીઓ વળી જાય અને વાળ ધોળા થઇ જાય તે વખતે પણ જ્ઞાનનો સગ્રહ કરવો અર્થાત્ જ્ઞાનનો અભ્યાસ કરવો. કારણકે જ્યા બહુશ્રુતો જ્ઞાનીઓ જાય છે ત્યા ધનવાનો જતા નથી અર્થાત્ જ્ઞાનીઓની જે સદ્ગતિ થાય છે તે ધનવાનોની થતી નથી ૧૮૪

વિદ્વાનપણુ અને રાજાપણું કોઇ દિવસ સરખુ નથી, કારણ કે રાજા પોતાના દેશમા પૂજાય છે અને વિદ્વાન બધે ઠેકાણે પૂજાય છે ૧૮૫

ચોરોથી લઇ શકાતુ નથી, રાજાથી લેવાતુ નથી, અને પરદેશ જતા ભાર (બોજા) માફક ઉપાડવુ પડતુ નથી, એટલાજ માટે જે પુરૂષો વિદ્યાધન વહેનારા છે, ઉપાડનારા છે એજ ધન સર્વ જાતના ધનોમા મુખ્ય ધન સમાન છે ૧૮૬

ચઉપઇ.

કામકંદલા[1] નાટક કરઇ, માધવ[2] મનિ અપછર સંભરઇ;
આપ પાસિ[3] બઇસાર્યો[4] ભૂપ, નિરખઇ કામકંદલા સરૂપ[5]. ૧૮૭
ચંપક વયણુ[6] સકોમલ[7] અંગિ, મસ્તક[8] વેણી જાણિ ભુયંગ;
અધર રંગ પરવાલા[9] વેલિ, ગયવર હંસ હરાવઇ વેગિ[10]. ૧૮૮
નાક જિસ્યો[11] દીવાની સીખા, બાહે રતન જડિત બહેરખા[12]
સીસ[13] ફૂલ સોવન રાખડી, કચણુ મયિ ઘડ[14] જતને જડી, ૧૮૯
ગલિ એકાવલ[15] નવસર હાર, કંકણુ[16] નેઉર રણ ઝણકાર.
મુખ જાણે પૂનિમનો[17] ચંદ, અધર[18] વચન[19] અમૃત મય ચંદ. ૧૯૦
પીન પયોધર કઠિનોતંગ[20], લોચન જાણે ત્રસુ[21] કુરંગ,
ભાલે[22] તિલક સિર[23] વેણીદંડ, ભમહુ[24] વક્ર મનમથ કોદંડ. ૧૯૧
કોમલ સરલ[25] તરલ આંગુલી, દંત જિસ્યા[26] દાડિમની કુલી[27],
ખલકઇ ચૂડા[28] સોવન તણી, છિઈ ઘંટા સુહામણી[29] ૧૯૨

(૧) * + રિ. (૨) I માધવનૈ. (૩) I સાથિ (૪) * રિઉ. I બેસાડ્યોં (૫) * + રૂપ (૬) * + વર્ણ. (૭) I નુકો − * + I ગ. (૮) * + કિ (૯) * + I લી. (૧૦) * + ગેલિ (૧૧) * જેસિ + જિસિ (૧૨) * + I હિ. (૧૩) * + સિ (૧૪) * + િ (૧૫) * + લિ (૧૬) Z I કંચણ (૧૭) * નુ (૧૮) * રૂાનથ. (૧૯) Z બિબ દિસૈ અતીવદ. (૨૦) * + I કઠિન ઉત્તંગ. (૨૧) I ચકિત (૨૨) * + લિ. (૨૩) * + રિ. (૨૪) * × ૨ (૨૫. × તરલ સરલ અંગુલી (૨૬) I સિ. (૨૭) * ક. (૨૮) * + I ડિ (૨૯) * + ંનો

કેસરિસિંહ જિસી કટિલંક, રતન[1] જડિત કટિમેખલ વંક,
જંઘ જુગલ[2] કરિ કદલી થંભ, અભિનવ રૂપઇ[3] રમણી રંભ. ૧૯૩

અંગઇ ચંદન કેસર ઘોલિ, અધર દશન[4] રંગિત તંબોલ,
અંજન[5]સુ આજી આખી, જાણે[6] વિકસિ કમલ પાખડી ૧૯૪

સજ્યા તિણઈ[7] સોલ શૃંગાર, નાટક[8] અવસર[9] હરખ અપાર,
તઉ[10] નિરખઇ માધવ વલિ વલી, લાગો[11] પ્રેમ[12] વિરહ વ્યાકુલી ૧૯૫

બઈઠો[13] માધવ રાજા પાસિ, નાટક જોવઇ મન ઉલ્હાસિ,
ઇનઇ[14] ઇક ભમરો આવીઓ, ચંદણુ પરિમલ કંપાવીયો[15]. ૧૯૬

કુચ વિચ ભમરો આવ્યો જિસઇ, માધવ મનમાંહે[16] ચીંતઇ ઇસ્યું;
ઇંદ્ર લોકે[17] હું ભમરો કીયો, અપછર[18] બિહું કુચ વિચિ રાખીયો[19]. ૧૯૭

---

(૧) × શ્રોણિ તટિ મેખલ ખલકત. (૨) * જુઅલ. × યુગલ ફલ + જધુ અનકરિ (૩) + * I પિ (૪) * + I દસણુ (૫) * + અજન સિઉં અંજિત આખડી. (૬) × ખુ. (૭) + * તેણિ મોલહ સિણગાર (૮) * + ટિ (૯) * + રિ. (૧૦) * + તે માધવ નિરખઈ (૧૧) * લાગઉ. + લાગુ. I લાગઉ ચિત્તિ (૧૨) * વિરહ પ્રેમ. (૧૩) * બઈઠઉ. — * ટિ. સિ. (૧૪) * + દસિઇ એક ભમર આવિઉ (૧૫) * ઝપાવિઉ. + કંપાવિયું. (૧૬) * માહિ ચિંતવ્ય નિસિઇ (૧૭) * લોકિ હું ભમરો કીઉ (૧૮) * + રિ. (૧૯) * + યુ ઉં।

તેહુ વાત ચિ તઈ વલિ[1] વલી, અપછર કિહાં પ્રેમ[2] પૂતલી,
જાતી સમરણ[3] જાણઈ કલા, તે અપછર[4] કામકુંદલા. ૧૯૮
કામકુંદલા ભમરા[5] દેખે, વાર વાર ચંતવઇ વિસિષિ[6],
ભમરા[7] કુચ વિચિ મુજ સભઇ, કહિ રાખ્યા[8] ઇમ ચિંતા કરઇ ૧૯૯
બિહુ કુચ વિચિ ભમરા[9] આવીયા પૂરવ ઈમ[10] જણાવીયા,
જાતી સમરણ[11] લહઈ વૃત્તાંત[12], હુ અપછર માધવ મુજ કંત. ૨૦૦
પહિલઈ[13] ભવ હુ અપછર હુંતી, માધવ સાથિ સુખ વિલસતી,
માહો માહિ નિરખઇ જેમ, તિમ તિમ બિહુ જણ બાંધે[14] પ્રેમ ૨૦૧

गाथा ※

पून्वभवासिणेहरस[15], लोयण[16] जाणवइ ।
अप्पियदिट्ठ[17]इमुउलीयइ, पिउदिट्ठइविहसंति ॥ २०२ ॥

---

(૧) I વારવાર (૨) I મુજ પ્રેમ આધાર (૩) * + સમરણિ I સમરણ (૪) I અપછરએ (૫) * + ભમર દેખિ (૬) * વિશષિ × સુવિશેષ. (૭) * ર (૮) * + રાખિઉ ઇમ (૯) * + ર આવીઉ. (૧૦) * + તિણિ જાણાવીઉ I ઇણિપરિ જાણિયો (૧૧) * + સમરણિ (૧૨) I * + વિરતંત (૧૩) * + વિ - * હિ (૧૪) * વાધઇ (૧૫) I દૂહા, પૂરવ ભવ સનેહરસ, લોચન જણાવ ત, અપિયદીઠે મોલિયેં, પ્રીય દીઠે વિહસત, (૧૬)*+ લોચન જાણાવતિ (૧૭) * દિઠ્ઠઇ મુઉલીઇ

* पूर्वभव स्नेहरस, नेत्रे ज्ञापयतः ।
अप्रियदृष्टे मुकुलयाति, प्रियदृष्टे विकसाति ॥२०२॥

અર્થ:—પૂર્વ ભવનો સ્નેહરસ નેત્રો જણાવે છે કારણ કે જ્યારે

जातिस्मराणि नेत्राणि, नयणचमकु नयणरस ।
— — — — — — — ॥ २०३ ॥

દૂહો.

નયણુ પદારથ નયણુ[1] રસ, નયણે નયણુ મિલંત[2];
અણુજાણ્યાંસું[3] પ્રીતડી, પહિલી[4] નયન કરંત[5]. ૨૦૪

* નયણુ મિલંતાઇ મન મિલઈ, મન મિલિ વયણુ મિલંતિ;
એ ત્રિણિઇ મેલેવિ કરિ, કાયા ગઢ ભેલંતિ. ૨૦૫

I લોચન તુમ હો લાલચી, અતિ લાલચ દુખ હોઇ;
જાૂઠા સા કછૂત્તર મોહેં, સાચ કહેગો લોઇ. ૨૦૬

I લોચન બપરે કયા કરે, પરે પ્રેમકે જાલ;
પલક વિજોગ ન ખમ સકે, દેખ દેખ ભએ લાલ. ૨૦૭

I લોચન બડે અપત્તહેં, લગેં પરસુખ ધાઈ; *
.. આગ વિડાણી આંખિકે, તનમેં દેત લગાઇ ૨૦૮

તે અપ્રીય માણસને દેખે છે ત્યારે બીડાઇ–મીંચાઈ જાય છે અને પ્રીય માણસને જુએ છે ત્યારે પ્રફુલ્લિત થાય છે,–અર્થાત્ ઉઘડે છે. ૨૦૨

જાતીનું અર્થાત્ પૂર્વ ભવનુ સ્મરણ કરાવનાર નેત્રો છે તે ચમત્કૃતા નેત્રોવાળા મુખનો રસ... ... .૨૦૩

(૧) * + ધણુ (૨) * + તિ. (૩) * સિઉં. (૪) * + લુંનયણ. (૫) * તિ.

* અર્થ:—નેત્રો મોટી આપદા–દુ:ખ છે કે જે બીજાના મુખ ઉપર દોડીને લાગે છે અને હૃદયને બાળી નાખનાર અગ્નિ લાવીને શરીરમાં લગાડી દે છે ૨૦૮

I લાલા મરે લાલકી, જિત દેખુ તિતલાલ;
લાલન દેખન મૈ ચલી, મૈભી ભઇ ગુલાલ. ૨૦૯

ચોપાઈ.

કામકદલા હીયેંઇ[1] નિસ્સંક, કુચ ઊપરિ તિણ[2] દીધો[3] ડંક,
વેદન થઇ ન જાણે[4] કોઇ, કપિત પવન[5] ઉડાયો સોઇ. ૨૧૦
બીજે[6] કિણુહી જાણ્યો નહી, એહ વાત માંધવ[7] સંવે[8] લહી,
ધન્ય ધન્ય નાટિક એ કલા, ગણિકા ધન્ય કામકદલા ૨૧૧

गाथा *

अपधात्रे[10] भणियं, अणरह[11] महिलाणगाइयं गीयं ।
ना ना भणति सुरयं, तिन्निवि लोए ण अच्चंति ॥२१२॥

રાતા ખુણાઓ વાળી આખો પ્રેમીની મરો કે તે જ્યા દેખે ૭ ત્યા પ્રેમી દેખે છે, કારણ કે હું પ્રેમપાત્ર માણસને જોવા માટે નાની તો હુ પણ લાલ થઈ ગઇ અર્થાત્ પ્રેમિને મળવા માટે ઉજાગરો થવાથી અથવા તેના વિયોગ નિદ્રા નહિ આવવાથી તેના લાલ થઈ ગયા ૨૦૯

(૧) I હી (૨) * ખિ (૩) * દીધઉ + દીધુ I દીધો (૪) * જાણઇ. (૫) * ઉડાડ્યો × પવનં ઉડવઉ (૬) * બીજ્જે (૭) જાણિઉ + જાણ્યુ (૮) * વિ (૯) * + I સવિ – + * વિ (१०) * पढिय (११) * अणरह अग्गमिम

* अप्रस्तावे भणित अनर्ह महिल्या गायितं गीतम् ।
ना ना भणितं सुरतं त्रयोऽपि लोके न अर्च्यंते ॥२१२॥

અર્થ:—વખત વિનાનુ બોલવુ ગાયનને નાલાયક અર્થાત તાલ, માપ, સ્વરથી અજ્ઞાન એટલે જેને ગાતા નથી આવડતુ તેની ગા

असरिससंगो असमाण, विग्गहो वहूकुडुंबदालिद्दं ।
अविवेग गामवासो, पंचग्गीं को जणो सहए. ॥२१३॥

ગાયન, (અથવા નાલાયક માણસ એટલે સંગીતનું રહસ્ય-આનંદ નહિ જાણનાર પામે ગાએલું ગીત) અને કામભોગ સમયે સ્ત્રીએ કહેલી ના ના એ ત્રણે લોકોમાં માનપાત્ર-પૂજવા લાયક થતા નથી ૨૧૨

असदृशसंगः असमान, विग्रहः बहुकुटुंब दारिद्र्यम् ।
अविवेकी ग्रामवासः, पंचाग्निं कः जनः सहते ॥ २१३ ॥

અસદશની સાથે મિત્રતા, અસમાનની સાથે યુદ્ધ, ઘણું કુટુંબ, અને દરિદ્રતા, અવિવેકિ ગામમાં વાસ એ પાચ અગ્નિ કયો મનુષ્ય સહિ શકે; અર્થાત્ અસદશની મિત્રતા એટલે રૂપ અને ગુણોમાં સરખા ન હોય તેની સાથે મિત્રતા એ રાત દિવસ હૃદયને બાળનાર છે કારણ કે જો અધિક રૂપ ગુણવાળા સાથે મિત્રતા હોય તો તેના તરફથી તે તે બાબતોમાં અવગણના થાય અથવા તેવાની સાથે મિત્રતાથી લોકો તરફથી હાસ્યપાત્ર થવુ પડે કે મોબત કરી પણ કાઇ ગુણ આવ્યા? અથવા અધિક રૂપ ગુણ જોઇને પોતાના હૃદયમાં ઇર્ષાવૃત્તી ઉત્પન્ન થાય કે વળી આ મ્હારાથી ડાહ્યો? એટલે રાત દિવસ તેના દોષાન્વેષણમાં અથવા ગુણોને અવગુણમાં ગણી નાખવાની અધમ વિચારણાઓ ઉત્પન્ન થાય વિગેરે કારણોથી અસદશની મિત્રતા એ અગ્નિ સમાન છે.

અસમાન સાથે યુદ્ધ એટલે શરીરબલમાં વિદ્વતામાં પૈસે ટકે વિગેરે બાબતોમાં અધિક હોય તેની સાથે અથવા ઓછા હોય તેની સાથે બરાબરી કરવી લડવુ એ અગ્નિ સમાન છે કારણ કે બળવાનની સાથે યુદ્ધમાં ઉતરે હાર થાય તો લોકો કહે કે નહોતો સમઝતો કે મારા કરતાં બળવાન છે તે હું હારીશ? તેવીજ રીતે બીજી બાબ-

I લાલા મરે લાલકી, જિત દેખુ તિતલાલ,
લાલન દેખન મૈં ચલી, મૈંભી ભઇ ગુલાલ ૨૦૯

ચોપાઈ.

કામકદલા હીયેઇ નિસ્સક, કુચ ઊપરિ તિણું દીયો ડંક,
વેદન થઇ ન જાણું કોઇ, કંપિત પવન ઉડાયો સોઇ ૨૧૦
બીજે કિણુહી જાણ્યો નહી, એહ વાત માધવ સંવે લહી,
ધન્ય ધન્ય નાટિક એ કલા ગણિકા ધન્ય કામકદલા ૨૧૧

गाथा *

अपथात्रे भणिय, अणरह महिलाणगाइय गीय ।
ना ना भणति सुरय, तिन्निवि लोए ण अच्चति ॥२८२॥

રાતા ખુણાઓ વાળી આંખો પ્રેમીની મરો કે તે જ્યાં દેખે ત્યાં પ્રેમી દેખે છે મરણ કે હું પ્રેમપાત્ર માણસને જોવા માટે ચાલી તો હું પણ લાલ થઇ ગઇ અર્થાત્ પ્રેમિને મળવા માટે ઉજાગરો થવાથી અથવા તેના વિયોગ નિદ્રા નહિ આનવાથી નેના લાલ થઇ ગયાં ૨૦૮

(૧) I હી (૨) * િ (૩) * દીધઉ + દીધુ I ગીયો (૪) * જાણઈ (૫) * ઉડા × પવન ઉ વઉ (૦) * બીજ્ઇ (૭) નહિડિ + જાણ્યુ (૮) * વિ ( ) * + I સવિ – + * દિ (૧૦) * पढिय (११) * अणरह अग्गम्मि

* अप्रस्तावे भणित अनर्ह महिल्या गायितं गीतम् ।
ना ना भणित सुरत त्रयाऽपि लोके न अच्यत ॥२८२॥

અર્થ.—વખત વિનાનુ બોલવુ ગાયનને નાલાયક અર્થાત તાન, માપ, સ્વરથી અજ્ઞાન એટલે જેને ગાના નથી આવડુ તેણી ના

ક્રૂંપ્યો[1] ખડગ લીયો કર સાહિ, ઇણ[2] મુજ પહિલી કીઉ પસાઇ;
રાજસભા બોલે[3] સહુ કોઇ, બ્રહ્મપુત્ર નવિ મારઇ કોઈ. ૨૧૭

શ્લોક +

अवध्या ब्राह्मणा गावः, स्त्रीयो बालास्तपस्विनः ।
तेषां चान्नं न भुंजित, ये च वा शरणं गताः ॥२१८॥

ચોપાઇ.

ચઢી રીસ બોલીયો[4] નરેસ, માધવ છંડિ અમ્હારો[5] દેસ;
કરિ જુહારિ બોલઈ તિણવાર[6], સ્વામી દેવ[7] આદેસ પ્રમાણ ૨૧૯
રાજા ઊપરિ નાવઇ[8] રોસ, માધવ દીયઇ[9] કર્મનઇ[10] દોસ;
છડે સભા ઉઠ્યો જેતલઇ[11], નાટક[12] પિણ મૂકયઇ તેતલઇ ૨૨૦

---

(૧) * કુપિઉ ખડગ કરિ ઉઠઉ સાઉ I કુપ્યો રાય ખડગ કર સાહિ (૨) * + મણુઇ મુજ પહિલઉ કિધ પસાઉ. (૩) * બોલઇ. – * ચાન્યે. (૪) * બોલીઉ. (૫) * ૨ – * ૨. (૬) * તિ-ણિવારિ. × ગમિ. (૭) * દેવાદેસ. (૮) * નાણઇ. + નાણે. (૯) * દીઇ. (૧૦) × નિજ કર્મક. (૧૧) * છંડિ સભા ઉઠિઉ. (૧૨) * નાટિક પણિ મૂંકિઉ. – × પુણ.

+ અર્થ:—બ્રાહ્મણો, ગાયો, સ્ત્રીઓ, બાલકો અને તપસ્વીઓ મારવા લાયક નથી, અને જેઓ શરણે ગએલા છે તેનું અન્ન ખાવું નહિ. ૨૧૮

श्लोक*

न दोषो दीयते स्वस्मि, न दोषो दीयते परे ।
न दोषो स्वामिमित्रस्य, कर्मदोषो हि दीयते ॥२२१॥

(गाहा)

पत्ते वसतमासे, रिद्धि पावंति सयलवणराई ।
जं न करीरे पत्तं, ता किं दोसो वसंतस्स ॥२२२॥
उत्तंगो अइसरलो, फलभारेण नमिय तरुसिहरो। ×
जइ कुब्वडो न पावइ, ता किं दोसो तरुवरस्स ॥२२३॥

---

(१) * दीयतेपरस्मो.

* અર્થ.—હુ મારા પોતા ઉપર દોષ દેતો નથી, તેમ બીજાને દેતો નથી, સ્વામિ અથવા મિત્રને પણ દોષ દેતો નથી પરન્તુ કર્મને જ દોષ દેવાય છે ૨૨૧

प्राप्ते वसन्तमासे, ऋद्धिं प्राप्नोति सकलवनराजीः ।
यन्न करीरे पत्रं, तर्हिकिं दोष. वसन्तस्य ॥ २२२ ॥

જ્યારે વસન્ત ઋતુ આવે છે ત્યારે સઘળી વનસ્પતી શોભા પામે છે પણ કેરડાના ઝાડને પાંદડુ નથી આવતુ તેથી શું વસન્ત ઋતુનો દોષ છે ? ૨૨૨

× उत्तुङ्ग. अतिसरल. फलभारेण नमित तरु शिखर. ।
यदि कुब्ज न प्राप्नोति, तर्हि किं दोपस्तरुवरस्य ॥२२३॥

અર્થ—ઉંચુ પરન્તુ અત્યંત સરલ અને ફળોના ભારથી નમી ગએલ છે ઉપરની ડાળીઓ જેની એવા ઝાડનુ જો કુબડો ફલ ન લઈ શકે તો તેથી શું ઝાડનો દોષ છે ? ૨૨૩

श्लोक.

* उदयति यदि भानुः पश्चिमायां दिशायां,
प्रचलति यदि मेरुः शीततां याति वह्नि ॥
विकसति यदि पद्मं पर्वताग्रे शिलायां,
तदपि न चलतीयं भाविनी कर्मरेखा ॥ २२४ ॥

* पत्रं नैव कदा करीरविटपे दोषो वसन्तस्य किं,
नो लूकोप्यवलोकते यदि दिवा सूर्यस्य किं दूषणम् ।
धारानैव पतन्ति चातकमुखे मेघस्य किं दूषणम् ।
यत्पूर्वं विधिनाललाटलिखितं तन्मार्जितुं कः क्षमः॥२२५॥

(દુહો.)

\+ જો ચઢે મંદિર ગિરિ, ...;
... ..., ...;

જો સૂર્ય પશ્ચિમ દિશામાં ઉગે, જો મેરૂ પર્વત ચલિત થાય, અગ્નિ ઠંડો થઇ જાય, જો પર્વતના શિખરની શિલા ઉપર પદ્મ વિકસે-ઉગે, તો પણ ભાવિ કર્મરેખા ચલિત થતી નથી. ૨૨૪

કોઇ દિવસ કેરડાના ઝાડ ઉપર પાંદડું નથી હોતું તેથી શું વસન્ત ઋતુનો દોષ છે? અને જો દિવસે ઘુવડ નથી દેખતો તેથી શું સૂર્યનો દોષ છે? મેઘની ધારા ચાતકના મુખમાં પડતી નથી તેથી શું મેઘનો દોષ છે? એટલાજ માટે જે વિધિએ કપાલમાં લખ્યું તેને ભુંસી નાખવા કોણ સમર્થ છે? ૨૨૫

गाथा*

I सायर तुज्झ न दोसो, दोसो अम्हाणपूव्वकम्माणं ।
रयणायररयणभरियो, सोल्लूरो हत्थ मे लग्गो ॥२२६॥

ચઉપઈ..

રાજા નઈ દેખાડી કલા, આવી ઘરે કામકંદલા;
બૈઠી ગોખિ વિરહ[2] તનુ[3] દહઈ, તિણુઈજ વાટઇ માધવ વહઈ ૨૨૭
નયણે[4] માધવ દીઠો તીસે, કામકદલા આવી તિસઈ;
સભલ[5] પ્રીતમ ગુણ ભડાર, પ્રાણનાથ જીવન ભરતાર[6] ૨૨૮
તું[7] મન વલ્લભ કંત સુજાણ, તુજ વિરહે[8] મુજ છડે[9] પ્રાણ,
વલી[10] પાછો મુજ મંદિર આવિ, તુજ સંગમઈ[11] મુજ વિરહ[12] ખુઆઈ.૨૨૯
માધવ કહઇ સુણિસિ[13] રાય, કરઈ કોપ[14] છંડાવઈ ઠાય;
કામકંદલા આગ્રહ કરી, માધવ લે[15] મંદિર સચરિ ૨૩૦

सागर तव न दोषः, दोषोस्माकं पूर्वकर्माणाम् ।
रत्नाकर रत्नभरितः, सोल्लूरः हस्ते मे लग्नः ॥२२६॥

હે સમુદ્ર ! તું રત્નની ખાણ હોવાથી રત્નથી ભરેલો છુ. છતાં મારા હાથમા દેડકો આવ્યો તે તો અમારા પૂર્વ કર્મનોજ દોષ છે ૨૨૬

(૧) * બઈઠિ ગોખિ વિરહિ તનિ દહે (૨) x પ્રીતમ (૩) * તેણિજ (૪) * દીઠઉ જિસઈ (૫) * સભલિ સ્વામિ (૬) * દાતાર. (૭) * મુઝ (૮) * વિરહઇ (૯) * છઈ I છડુ. (૧૦) * કરિ પ્રસાદ મુઝ મદિરિ. (૧૧) * મિ (૧૨) * વિ. (૧૩) * સુણિસઇ. (૧૪) * કોધ (૧૫) * લેઈ. — * રિ

ઉંચા[1] સપતિ ભૂમિ આવાસ, મહુકઇ[2] સખર ધૂપ સુખવાસ[3];
ચોવા[4] ચંદણ અગર[5] કપૂર, રતન તેજ ઝલકઈ કરિ[6] સૂરિ. ૨૩૧
ચંદ્રોવા[7] ઉપરિ અતિ ચંગ, પટ્ટકૂલ સુખ સેજ સુરંગ;
માધવ દેખી મને ગહુગહઇ, પુલ પગર મૃગમદ મહમહઇ[8]. ૨૩૨
સુરભિ તેલ ચંપક તનુ ભરઈ, સઇ હથિ અંગ[9] માજણઉ કરઇ;
નીરમલ જલ અંગો[10] હલ નીર, દીપઇ માધવ તણો[11] સરીર. ૨૩૩
ચંદન તણો વિલેપન કરી, માધવ બૈઠો[12] આણંદ ધરી[13];
પ્રાણનાથ મિલિયો[14] એકાંત, પૂછૈ[15] પૂરવલો વિરતંત. ૨૩૪
માધવ સુણો[16] વાત મુજ તણી, ઇંદ્ર[17] કોપ કીયો મુજ ભણી;
દીયો[18] સરાપ ઇહાં અવતરી, તુજ મિલીયઇ[19] દુખ ગયા વિસરી. ૨૩૫

---

(૧) * ઊચઉ સપત. + ઉચુ. I ઉંચો. (૨) * બહુકઇ અગર. (૩) × શુભ. (૪) * ચુઆ (૫) * કુસુમ. (૬) * જિમ, × સિસિ. (૭) * ચદુઆ I ચંદ્રોદય બાંધ્યા અતિ ચંગ, – * જિ. – I નિ. (૮) I ગહુગહઇ. (૯) * અગિઈ મજુણુ. (૧૦) * અંઘો૦ ઘઈ, I સ્નાન કરાવઇ નિરમલ નીર. (૧૧) * તણઉં + તણું. (૧૨) * બઇઠઉ. + બેઠો. (૧૩) I કરે. (૧૪) * મિલિઉ. એકતિ. × એકંત. (૧૫) * પૂછઇ પૂરવિલુ વરતંત. (૧૬) * સુણઉ + સુણ. (૧૭) * ઇંદ્રિ કોપિ કીધુ. (૧૮) * ઉ. (૧૯) * મિલઇ આ દુખ. × મિલીઉ. I મિલીયા.

गाहा *

इक्खुण केलि फलियं, चंदण कुसुमाण होइ फलरिद्धि ।
सज्जण जण संसग्गो, पुण्णेण विना न लप्भंति ॥२३६॥
सामा कुरंग नयणी, विसरस भरियाइं तुज्झ नयणाइं ।
I परपुत्त चित्त हरणी, निल्लज्जा कज्जलं कुणइ ॥ २३७ ॥
तरुणीपुणो विगाहिआ परिचत्त अब्भिंतरेण य पविट्ठो*
कारण कवण अयाणो, दिअओ धुव्वइ सीस ॥ २३८॥

---

(१) * हिवमारण – × पुरिसाणं.

* इक्षुणा कदलि फलितं, चन्दन कुसुमाना भवति फल ऋद्धिः
सज्जन जन संयोग , पुण्येन विना न लभ्यते ॥२२६॥
श्यामा कुरङ्ग नयनी, विषरस भरितानि तव नयनानि ।
परपुत्र चित्त हरणी, निर्लज्जा कज्जलं करोति ॥२२७॥

અર્થ:—શેરડી કેળની માફક ફલિત થાય, ચંદન વૃક્ષના ફુલોને ફલની શોભા થાય પરન્તુ પુન્ય વિના સજ્જન માણસનો સંગ ન બની શકે २२६

હે હરિણ સમાન નેત્રોવાળી સ્ત્રી ? તારાં નેત્રો વિષરસથી ભરેલાં છે તો હે પારકા પુત્રોનાં ચિત્તને હરનારી નિર્લજ્જ ! તું મેશ શા માટે કરે છે–આંજે છે ? २२७

* અર્થ:—કામભોગ માટે પ્રાર્થના કરાએલી સ્ત્રીએ ત્યાગ કરેલ અને વળી ગ્રહણ કરેલી કાયણીની અંદરથી પેઠેલાને જોઈને હે મૂર્ખ! હાથી માથુ ધુણાવે છે તેનું કારણ શું ? २३८

(પ્રત્યુત્તર–હાથીએ સ્ત્રીનાં સ્તનો જોઈને વિચાર્યું કે મારા કુભ-

वल्लह दीवक पवणभय, अंजन सरण पइट्ठु ।
करहीणउ धुणइ कमल, जाम पयोहर दिट्ठु ॥ २३९ ॥

સ્થળ તો સ્ત્રીના સ્તન જેવાજ છે પરન્તુ સ્ત્રી જ્યારે ચાલે છે ત્યારે તેના કંપતા સ્તનો મારા કુંભસ્થળની શોભાને ઢાંકી દે છે કારણ કે મારા કુંભસ્થળ સ્ત્રીના સ્તનોની માફક ધ્રુજતા નથી, એટલાજ માટે પોતાના કુંભસ્થળોને સ્ત્રીઓના સ્તનની માફક ધ્રુજાવવા તે માથું ધુણાવ્યા કરે છે આનો રહસ્યાર્થ એટલોજ છે કે હાથિના કુંભસ્થળની શોભા કરતા સ્ત્રીના સ્તનો અત્યંત સુંદર છે)

वल्लभ ! दीपक पवन भय, अञ्जन शरणं प्रविष्ट. ।
करहीन. धूनोति कमलं, यावत्पयोधरौ दृष्टौ ॥ २३९ ॥

+ હે વહાલા ! દીવાને પવનનો ડર લાગવાથી મેશને શરણે ગયો, ત્યારે હાથ વગરના પવને આમ તેમ જોવા માંડ્યું, પણ જેટલામાં તેણે સ્તનો જોયા કે તુરત કમળને ધ્રુજાવવા લાગ્યો ૨૩૯

+ સ્ફુટ નોટ –જ્યારે ઘરમા દીવો કરવામા આવે છે ત્યારે તેની મેશ ભિતે ચોંટે છે તેથી પવન દીવાને ઓલવી શકે છે પરન્તુ મેશનો નાશ કરી શકતો નથી તેથી પવન ગભરાઇને આમ તેમ ફરવા લાગ્યો કે હવે હું દીવાના અસ્તિત્વનો શી રીતે નાશ કરૂં, પરન્તુ જ્યારે તેણે સ્ત્રીના સ્તનો દીઠા અર્થાત્ સ્ત્રીના સ્તન ઉપર રહેલી ડીંગીઓની રક્તતાચ્છાદીત શ્યામતા જોઈ ત્યારે જાણ્યુ કે દીવાનું અસ્તિત્વ મારાથી નષ્ટ થવાનું નથી તેથી પોતાની શક્તિનો મોભો સાચવવા અને દીવાનો નાશ કરવામાં પોતાની થએલી નિષ્ફળતાને ઢાંકી દેવા સરોવરમાં રહેલા કમળને ધ્રુજાવવા લાગ્યો, આ સઘળા કથનનો સારાંશ એટલોજ છે કે સ્ત્રીના સ્તનો ઉપરની ડીંગીઓની રક્તતાચ્છાદિત શ્યામતા દીવાની શોભાને હરિ લેનાર છે–અર્થાત્ અત્યંત સુંદર દેખાય છે

સેજ રમતાં કામિની, ખિણુ મૂંકી નવિ જાઇ,
જાણે વિહુસિ કેતકી, ભમરો બેઠો આઇ ૨૫૨
કામક દલા ઇમ કહઇં, અંજી અ છે બહુ રાતિ;
ગાહા ગૂઢા ગીત રસ, કહિ કા નવલી વાત ૨૫૦
ગીત વિનોદ વિલાસ રસે, પડિત દીહ લિખંતિ,
કઇ નિદ્રા કઇ કલહ કરી, મૂરિખ દીહ ગમતિ ૨૫૪

શ્લોક+

I पतंग रंगवत्प्रीति, पामराणा च जायते ।
चोल मंजिष्ट वद्येषां, धन्यास्ते जगतितले ॥२५५॥

यतः १

* गीतशास्त्र विनोदेन, कालो गच्छति धीमताम् ।
व्यसनेन तु मूर्खाणा, निद्रया कलहेन च ॥२५६॥

---

(૧) * + માનિની (૨) * + મુકણી (૩) * ભમર ન ઠઉ + ભમર બેઠૂ (૪) * હજી અછઇ – * સિ (૫) × ગમતી – * ૨

+ અર્થ:—પામર માણસોને પતગીયા રગ જેવી પ્રીતિ થાય છે, પરન્તુ પૃથ્વીતલમા ચોલ મજીઠના રગ જેવી પ્રીતિ જેઓને થાય છે તેઓને ધન્ય છે ૨૫૫

૧ અર્થ.—બુદ્ધિમાન મનુષ્યોનો વખત ગીત અને શાસ્ત્રના આનદમા જાય છે અને મૂર્ખાઓનો તો વ્યસન, ઉંઘ અને કજીઆમા જાય છે ૨૫૬

(માધવોવાચ).— गाथा *

कट्ठखरेण विहिय, मंदिरमज्झम्मि अद्धरयणीए ।

वालालिहइ भुयंगं, कहि सुंदरि कवणकज्जेण ॥२५७॥

(કામાઉવાચ).—

દૂહા +

સા બાલી પેમગ્ગલી[1], ખિણુ ખિણુ રયણુ વિહાઇ,

તિણું[2] હરહાર પરઠીયો[3], જ દીવલો[4] બુઝાઇ ૨૫૮

---

* काष्ठात् खरेण विहित, मंदिर मध्ये अर्धरात्रौ ।

वाला लिखति भुजङ्गं, कथय सुंदरि ! किम् कार्येन ॥२५७॥

અર્થ:—હે સુદરિ ! લાકડાથી વણુ કઠણુ અર્થાત્ પત્થરથી કે ચુનાથી બાધેલા મહેલમા અર્ધિ રાતે તે સ્ત્રી સર્પ ચિતરે છે તે શુ કામ માટે તે કહે. ૨૫૭

+ અર્થ:—તે સ્ત્રી પ્રેમાસક્ત હોવાથી અને રાત્રિ ક્ષણે ક્ષણે ઓછી થઈ પ્રાત કાળનો પ્રેમપાત્રના વિયોગનો સમય નજીક આવતો જાણી તેણે મહાદેવનો હાર (સર્પ) ચિતર્યો કે જેથી દિવો ઓલાઇ જાય. અર્થાત દીવો પ્રકાશનુ ભાન કરાવનાર હોવાથી તેના ઉપર ગુસ્સે થઇ અર્થાત પ્રકાશ ઉપર ગુસ્સે થઇ કે શુ તુ મને મારા પ્રેમ પાત્રનો વિયોગ કરાવીશ ? પણુ તે પહેલા જ હુ તારો નાશ કરનાર લાવું તો પછી તુ શું કરનાર છે, એવુ વિચારી તેણીએ સર્પ ચિતર્યો એટલે સર્પ પવનનો ભક્ષક છે અને પવન ન હોય તો દીવો નાશ પામી જઇ અંધકાર પ્રસરિ જાય એટલે જાણે દ પ્રકારા થશેજ નહીં એમ ધારી તે પ્રેમાસક્તાએ સર્પ ચિતર્યો ૨૫૮

(૧) I પ્રેમ આગલિ (૨) * + ખિ્ ( ) * + પઠાવીઉ × પરિઠિઉ (૪) * દીવનુ ઉહલા-

*(કામાઉવાચ) —

પ્રીઉ પરદેસઈ નીપજઇ, દતા મંઝિ સમાઇ,
જિણુ દીઠઇ પ્રી રજિયઈ, સોં તુ મેલે માય ૨૫-

(માધવોવાચ) — ઉત્તર કાજલ (દાતે ઘસવાની મસી)

---

(૧) * પ્રિય પર દિપાઇ (૨) * માહિ * ણિ (૩) * સો મુજ મુકો * ખિ

* અર્થ.— અહે માતુશ્રી ! જે પરદેશમા ઉત્પન થાય છે અને મને પ્રીય હોઇ દાતમા સમાય છે અને જેને દેખતા પ્રીય મનુષ્ય ખુશી થાય છે તે તુ મને મોકલજે ૨૫

× નોટ —આ દુહાનો જવાબ સર્વ પ્રતિમા કાજળ લખેલ છે તેથી તે અત્રે કાયમ રહેવા દીધો છે પરન્તુ અક્ષરાર્થ અને ભાવાર્થ તપાસતા દાંતે ઘસવાની મશીજ સભવે છે કર્તાએ જેસલમેરમાં રહી આ કૃતિ બનાવી છે તેથી એમ સમજાય છે કે તે પ્રદેશમા મશી બનતી નહિ હોય તેથી પરદેશમા ઉત્પન્ન થતી બતાવી છે-તથા મશીનો રગ શ્યામ છે, તે મારવાડની સ્ત્રીઓને શ્યામ રગથી દાત રગવાના વધારે પ્રીય હોવા જોઇએ એમ અનુમાનાય છે વર્તમાનમા પણ મારવાડી સ્ત્રીઓમા શ્યામ રગે દાત રગવાનો કાઇક વિશેષ પ્રથા જણાય છે અને ત્યાના વતનીઓની લોક ભાવનામાં સ્ત્રીઓના શ્યામ દાત વધુ પ્રેમપાત્ર થતા હોવા જોઇએ તથી સ્ત્રીએ પોતાના પતિની પ્રસન્નતા માટે મશી પોતાને વધુ ઇષ્ટ જણાવી છે અને કાજળ-મેશ અર્થ તો તદન અસગત છે કારણ કે તેને દાત સાથે કાંઈ સબંધ નથી

+(કામકંદલાઉવાચ):—

ડુંગર કડણે ઘર કરઇ, અરલી મૂંકી ધાઈ;

મો તન નયણે નીંપજઇ, તસુ મુજ સાદ સુહાઇ. ૨૬૦

(માધવોવાચ):— મોર.

+ અર્થ:—ડુંગરની કરાડ-ખો ઉપર જે ઘર કરે છે અને સરળ રીતે ટોકે છે-ઉડે જે (અર્થાત્ મોર બીજા પક્ષીઓની માફક પિછના ભારને લીધે નીચો ઉંચો જલદી ઉડી શકતો નથી તેથી તેને સરળ સિદ્ધો ટોકનાર કહેલ છે) અને તેનું* શરીર નેત્રોથી ઉત્પન્ન થાય છે તેનો સ્વર મને સારો લાગે છે. (મોર) ૨૬૦

* નોટ.—અત્રે એક વિચારણીય ચર્ચા ઉત્પન્ન થાય છે કે લોક પ્રથામા મયૂરી, મોરના વર્ષા ઋતુમાં પડતાં •અશ્રુઓથી ગર્ભ ધારણ કરે છે. પરન્તુ તત્વજ્ઞાનની દૃષ્ટિએ એ વાત તદ્દન ખોટી માલુમ પડે છે, જૈન તત્વજ્ઞાનમાં જીવો સંબંધી ટુંકામાં જ્ઞાન આપનાર વાદિવેતાલ શાન્ત્યાચાર્ય કૃત **जीव विचार प्रकरण** માં જણાવ્યુ છે કે–'**सव्वे जलथल खयरा, समुच्छिमागब्भया दुहा हुंति**'। અર્થાત્ સર્વ પાણિમાં ફરનાર, પૃથ્વી ઉપર ફરનાર, અને આકાશમા ચાલનાર, પચેંદ્રિ પ્રાણિઓના સમુર્ચ્છિમ અને ગર્ભજ એવા બે પ્રકાર છે."

સમુર્ચ્છિમ પ્રાણિ તેને જ કહેવાય છે કે જે ગર્ભજ પ્રાણિના રૂધિર, વીર્ય, મળ, મૂત્ર વિગેરેમાં તથા વસ્તુ સંયોગથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે અને નપુંસક હોય છે જ્યારે ગર્ભજ માતા પિતાના સંયોગથી માતાના ગર્ભાશયમાં રૂધિર વીર્યના મિશ્રણમાં ઉત્પન્ન થાય છે તે નર અને નારી બન્ને હોઇ શકે છે. આ ઉપરથી સમજી શકાશે કે મોરના આંસુથી મયૂરીના ગર્ભ ધારણની વાત અસત્ય છે

(૧) * મુખ'. - * ૬ x ૫ (૨) * ન.

(કામકંદલા):—

श्लोकः *

८ अस्मद्गृहे देवनाग, श्लनं शक्ति विवर्जितः ।
वृक्षछाया न दिशति, तस्याहं कुल वालिका ॥२६४॥

માધવોવાચ):—દેવદારનું કત્રિમ ઝાડ.

કામકંદલાઉવાચ).—

श्लोक×

८ अस्मद्गृहे पुत्रीयं जातं, शिरो तस्य न विद्यते ।
जीवन्तं मानवं गलति, तस्याहं कुल बालिका ॥२६५॥

માધવોવાચ:)—બાળકને પડેગ્વાનં ઝબલું.

૧ (કામકુંદલાઉવાચ): —

* પઢમખ્ખર વિણુ હીઇ વાસ, મઝ્ઝખ્ખર વિણુ નારિ ઉલ્હાસ,
  અતિખ્ખર વિણુ લીજઇ નામ, બાલક નઇ છઇ ત્રિણ્ઇ કામ ૨૭૧

(માધવોવાચ).—રામતિ=રમત, ક્રિડા (મતિ=બુદ્ધિ રતિ=રાત્રિ.
રામ એક રાજાનું નામ)

(કામકંદલાઉવાચ) —

गाथा. २

I पाइपाणि गाइगीयं, वरकुरंगमारीऊण आणेइ ।
तिन्नि महिलाण भणियं, नत्थि सरो उत्तरं देइ ॥२७२॥

(१) + ણુ

૧ અર્થ:—પહેલા અક્ષર વિના હૃદયમાં વસે છે, વચલા અક્ષર વિના સ્ત્રીને આનંદદાયક છે, તથા છેલ્લા અક્ષર વિના જેનું નામ લેવાય છે, અને બાળકને એ ત્રણેથી કામ છે—અર્થાત્ પહેલા અક્ષર વિના હૃદયમાં વસનાર મતિ=બુદ્ધિ છે, વચલા અક્ષર વિના સ્ત્રીને આનંદ આપનાર રતિ=રાત્રિ છે કારણ કે પ્રેમપાત્ર માણસનો મેળાપ થવાનો ટાઇમ રાત્રિ હોવાથી તેને તે પ્રીય છે, અને છેલ્લા અક્ષર વિના જેનું નામ લેવાય છે તે રામ, કે જેનું ન્યાયી રાજા તરીકે નામ લેવાય છે, અને તે ત્રણેથી બાળકને કામ છે તે રમત-ક્રિયા બાળકને રમવાનું કામ છે તે માટે પ્રાચિન ગુજરાતિનો રામતિ–રમત ક્રિયા વાચક શબ્દ થાય છે ૨૭૧

૨ पायस्व पय गायस्व गीतं, वरकुरङ्गं मारयित्वानयस्व ।
तिसृभिः महिलाभिः भणित, नास्तिसरो उत्तर ददाति॥२७२॥

અર્થ:—એક માણસને ત્રણ સ્ત્રીઓ છે તે ત્રણેએ પુરુષને

(માધવોવાચ):—પહેલીને કહ્યું કે सरः नास्ति તળાવ નથી.

બીજીને કહ્યું सरः+स्वरः રાગ નથી આવતો.

ત્રીજીને કહ્યું सरः+शरः શર એટલે બાણુ નથી.

(કામકંદલાઉવાચ):—

દુહા.[૧]

બહુ. દિવસઇ પ્રી આવીઉ, મોતી આણ્યા તેંણ;
યણ કર કમલે ઝેલીયા, હસિકરિ નાખ્યા તેંણ.　　૨૭૩

પોતાના પતિને કહ્યું કે પાણી પા, ગીતગા, અને સુંદર હરણને મારી લાવ, તેના જવાબમાં તેણે કહ્યું કે ' नत्थीसरो ' તેનું રહસ્ય શું ? ત્યારે જવાબમાં કહે છે કે પહેલી સ્ત્રીને કહ્યું કે **सरोनत्थी તે सर** એટલે તળાવ વગર પાણી ક્યાથી પિવડાવું, બીજી સ્ત્રીને કહ્યું કે **सरोनत्थी सर+स्वर** રાગ નથી આવડતો એટલે ગીત શી રીતે ગાઇ સંભળાવું ? અને ત્રીજી સ્ત્રીને કહ્યું કે **सरोनत्थी सर+शर** તીર નથી તો હરણને શી રીતે મારી લાવું ? ૨૭૨

૧ અર્થ:—ઘણા દિવસે પતિ આવ્યો તેણે મોતિ આણ્યાં તે કમળ સમાન હાથમાં લઇ સ્તન પાસે રાખી જોયાં ત્યારે હસિને તેણે કેમ નાખી દીધાં ? ૨૭૩

(૧) I પ્રીછે. (૨) + * દિ. (૩) + ત્રી. (૪) * કેમ + કિમિ.

૧ માધવોવાચઃ—

> કર તત્તો ઉજ્જલ વિમલ, નયણે કજ્જલ રેહ;
>
> થણ કરિ ભૂલી ગુંજાહલે, તિણ હસે નાખ્યા તિણ. ૨૭૪
>
> મોતી.

(કામકંદલાઉવાચ)—

> સુંદરિ ચોરે સંગ્રહી, સવિ લીધા સિણગાર;
>
> નાક ફૂલી લીધી નહી, કહિ પ્રી કવણ વિચાર. ૨૭૫

---

૧ અર્થ:—આંખ્યોમાં જેણે મેશની લીટીઓ કરેલી છે અર્થાત્ જેણે આંખ્યોમાં મેશ આંજી છે અને જેના હાથ ઉજ્વલ અને લાલ રંગના છે તથા જે હાથમાં મોતિ છે તે હાથ સ્તનની પાસે રાખેલો હોવાથી તેણે જાણ્યું કે આનો ચણોઠી છે એમ ધારી હસિને ફેંકી દીધાં. અર્થાત્ હાથ સુંદર રક્ત વર્ણના હતા અને તેમાં શ્વેત વર્ણનાં મોતિ આવતાં તે લાલ દેખાયાં, અને હાથ સ્તનની પાસે હોવાથી લાલ દેખાતાં મોતિમાં સ્તનની ડીંટડીઓની શ્યામતાનાં બિંદુ જણાતાં બીજે જાણ્યું કે હું પ્રેમોદી થઇને મોતિ જાણી હાથમાં લીધાં પણ આતો ચણોઠીઓ છે તેથી હસિને નાખી દીધા. ૨૭૪

૨ અર્થ:—હે વહાલા! બીને ચોરે પકડીને બધા ઘરેણાં ઉતારી લીધાં પરન્તુ નાકનું ફૂલ લીધું નહીં તે શા વિચારથી? ૨૭૫

(૧) + * I બહુલ (૨) + કા. (૩) * + થણિ બુહલી. (૪) * બિુ. હસિ નાખ્યા તેહિ. × હાસિકરિ – * ગ. (૫) * શ્રીખડે. (૬) * પ્રીય. I સખા – * ગિ.

૧ (માધવોવાચ):—

અહુર રંગ રત્તો હૂઓ, મુખિ કજ્જલ મસિ વન્ન;
જાણ્યો ગુંજાહલ અછઇ, તિણું ન ઢૂકઇ મન્ન. ૨૭૬

૨ (કામકંદલાઉવાચ):—

સુંદરિ મંદિરિ આપણઇ, રયણી નાદ સુલીણ;
વીણ આલાપી દેખિ શશી, કિણિ ગુણિ મૂકી વીણ. ૨૭૭

---

૧ અર્થ:—હોઠનો રંગ રાતો હતો અને મોઢાનો રંગ મેશના વર્ણ જેવો શ્યામ-કાળો હતો તેથી નાક ઉપરની હીરાની ચુનીને ચણોઠી ધારી તેના ઉપર મન દીધુ નહી. અર્થાત્ સ્ત્રીના લાલ હોઠનું પ્રતિબિંબ ચુનીમાં પડતાં તેનો શ્વેત રંગ હોવા છતાં લાલ દેખાવા લાગી અને સ્ત્રીના મુખનો વર્ણ કાળો હતો તેનું પ્રતિબિંબ પડતાં તે શ્યામ બિંદુ (મિંડુ) જણાવા લાગ્યુ તેથી ચોરે ચણોઠી ધારીને લીધી નહીં. ૨૭૬

૨ અર્થ:—કોઇ સુંદરિ પોતાના મહાલયમા રાત્રિએ વીણાના સ્વરમાં આસક્ત થઇ છે અર્થાત્ વીણા વગાડે છે તેથી ચંદ્રમાં વીણાનો આલાપ દેખે છે છતાં કયા ગુણ-કારણથી તેણે વીણા મૂકી દીધી. ? ૨૭૭

(૧) * રત્તઉ હૂ ઉ. + રત્ત્. I રત્તા હુઆ. (૨) * મ. – I મિ. (૩) * જાણિઉં. (૪) * તિણિ ન ચૂકઉં.

૧ (માધવોવાચ) —

વિરહ વિયોપી સ્યઉં ભરિ, પ્રીતમ વિનં તનં ખીણુ

સસિહર રથ મૃગ મોહીયો, તિણુ હસિ મૂકી વીણુ ૫૭૮

– * ણી. (૧) I જગચો. (૨) * ણ – I પુ (૩) * ઉ

૧ અર્થ:—પ્રીયતમના વિયોગથી શરીર ક્ષીણ થઈ ગયુ છે અને રાત્રિમા પ્રીયતમ પ્રત્યેના હૃદયાકર્ષક પ્રેમનુ સ ગીત ગાતા ગાતા વિ યોગ વ્યથા જાગ્રત થઇ છે અર્થાત્ વિયોગ દુ ખથી હૃદય ભરાઇ આવ્યુ છે પરન્તુ તેની વીણાના સ્વરથી સ ગીત કરનારની સ્થિતિનુ ભાનુ નહી રાખતા ચદ્રરથમા જોડાએનો હરણ મોહિત થઈ ગયો-થભાઇ ગયો અર્થાત્ સ ગીત કરતાં સુદરિ દુ ખદ હૃદયે ચદ્ર સન્મુખ જોવા લાગી કે હવે રાત્રિ કેટલી છે પરન્તુ તે તો સ્થીર જણાયો તેથી વિ ચાર્યુ કે અરે અહિ આ સર્વત્ર નિર્જન સમજી હુ પ્રેમ સ ગીત ગાઉ છુ પરન્તુ પેલા ચદ્રરથમા જોડાએલો મૃગ વીણાના સ્વર માધુર્યના બ્હાને સ્થભિત થઇ મારૂ પ્રેમ સગીત સાભળી ગયો તેથી હસિને વીણા મુકી દીધી અથવા વિયોગીની સ્ત્રીનુ શરીર પ્રીયતમ વિના ક્ષીણ થઇ ગયુ છે અને પ્રેમ સ ગીતથી વિયોગની વિવિધ દુ ખદ સ્મૃતિઓ થઇ રહી છે તેથી વધારે દુ ખ થતા ચદ્ર સન્મુખ જોવા લાગી તો તેણે વિચાર્યુ કે અરે આ ચદ્રરથમા જોડાએલો મૃગ વી ણાના સ્વરમા મુગ્ધ થઇ ઉભો રહ્યો છે પરન્તુ તે નુ એટલુ પણ સમજે છે કે હુ સ્થભિત થતાં રાત્રિ લાબી થશે અને તેથી વિયો- ગીનીને કેટલુ દુ ખ થશે ? પણ એને તો તેની કયા દરકાર છે, માટે વિચાર્યુ કે તુ ભલે થભાઇ રહ્યો પણ હુ વીણાજ નહીં વગાડુ એટલે તુ શુ સાભળવાનો હતો, એમ વિચારી વીણા મુકી દીધી ને ફરી ચદ્ર તરફ જોવા લાગી તો ચદ્ર ચાલતો જણાયો તેથી સુદરિ હસિ કે કેમ મૃગરાજ હવે ચાલવા માડ્યુ સાંભળતા હતા સગીત તે કયાં ગઇ તમારી સ્વર મુગ્ધતા ? અથવા વિયોગીની સ્ત્રીનુ શરીર ક્ષીણ

૧ (કામકંદલાઉવાચ):—

પરદેસ્યાં પ્રિઉ આવીયઉ, હયવર ચડિયો જેણ;
સુંદરિ તા તે તાજણે, કૂટૈ (દે) કારણિ કેણ. ૨૭૯

૨ (માધવ-વાચ).—

અજી દીહ થા કઇ ઘણો, અસ્વ વાહણ છઇ ભાણ;
નાર હણંતા તાજણે, કરિ કંપઇ કેકાણ. ૨૮૦

થઇ ગયુ છે અને પ્રેમ સંગીતથી વિયોગની વિવિધ દુઃખદ સ્મૃતિઓ થવાથી સુંદરિએ ચંદ્ર તરફ જોયુ તો તેને જણાયું કે વીણાના સ્વરથી મુગ્ધ થએલો મૃગ સ્તભિત થઇ ગયો છે એટલે તેણે હાસ્ય કર્યું અને વીણા મુકી દીધી અર્થાત્ તેણે વિચાર્યું કે હે મૃગરાજ તું સ્વર મુગ્ધ થઇ ને થભાઇ ગયો છુ પરન્તુ જો તું સ્વર મુગ્ધ થતાં થતાં મારા પ્રેમ સંગીતનુ રહસ્ય સમજી જઇ પ્રેમ મુગ્ધ થઇશ તો તુ પણ પ્રાયતમાના વિયોગથી પીડાઇ મારા જેવી દશા ભોગવીશ, નેથી હસી અને તેની એ દશા ન થાય એમ વિચારી વીણા મુકી દીધી. ૨૭૮

(૧) I પ્રિય પરદેગે નિપજઈ × મી (૨) × આવીઉ. (૩)

૧ (માધવઉવાચ) — પ્રશ્ન —

સુંદરી રયણી વિરહ વ્યાકુલી, વીણુ વજાવઇ ચુ કઇ વલી,
લિખઇ ભુય ગમ સિંહ કેસરિ, તે કિણિ કારણિ કહિ સુંદરિ ૨૮૪

૨ (કામાઉવાચ) — ઉત્તર —

વાઈ વીણુ ગમણુ નિસિ માંહિ નાદ રંગિ થલિઉ નિસિરાજ;
પીઇ વહતુ પવાગ વાઇ, સિંનિ વાહણુ મૃગ નાસી જાઇ ૨૮૫

---

૧ અર્થ:—રાત્રિમા વિયોગથી અકળાએની સુંદરિ વીણા વગાડે છે અને મૂકી દઇ સર્પ અને કેસરિસિંહ ચિતરે છે તો તુ હે સુંદરિ! તેનુ કારણ શુ તે કહે ? ૨૮૪

૨ અર્થ—વિયોગ દુખથી દુખિત થએલી સુંદરિ રાત્રિ વિના વવા માટે વીણા વગાડે છે અને તેના આનંદદાયક સ્વરથી રાત્રિનો રાજા (ચંદ્ર) ચભાઈ ગયો આમ ઘણો વખત વીણા વગાડયા પછી સ્ત્રીએ ચંદ્ર સામુ જોયુ તો તેને જણાયુ કે ઓહો! આતો મારી વીણાના સુંદર સ્વરમા મુગ્ધ થઇને ચંદ્ર ઉભો રહ્યો છે તેથી રાત્રિ ખુટતી નથી એવુ વિચારી તેણે સર્પ અને કેસરિસિંહ ચિતર્યો અર્થાત્ પવન વિના સ્વર દૂર સુધી જઇ શકતો નથી માટે વીણાના અવાજને લઇ જનાર પવનનો નાશ કરવા સર્પ ચિતર્યો કે જેથી ચંદ્રમા વીણાનો સ્વર સાંભળી શકે નહીં અને કેસરિસિંહ ચિતર્યો તે એવા હેતુથી કે ચંદ્રનુ વાહન હરણ તેને દેખિ ભયભીત થઇ નાશી જાય તો ચંદ્રમાનો તુરત અસ્ત થતા દિવસ થાય ૨૮૫

(૧) I ગમણુ (૨) I માંજ (૩) I થલ્યો (૪) I પીયે (૫) I પ (૬) I શશિ (૭) I નાસિ (૮) I ય

(માવવઉવાચ) —

गाहा [१]

सझावंदण समए, वाला दट्टूण अंवरं रत्तं ।

हसिया पुणो विसन्ना, पुण हसिया कवणकज्जेण ॥२८६॥

(કામક દલાઉવાચ) —અબળ વસ્ત્ર રક્ત દૃષ્ટવા

---

१ सध्यावन्दन समये, वाला दृष्ट्वा अम्बर रक्तम् ।

हसिता पुन. विषण्णा, पुन. हसिता किम् कार्येन ॥२८६॥

અર્થ:—સધ્યા વદન વખતે (સાંઝે) બાળા આકાશ રાતુ જોને હસિ વળી દુખીત થઈ, અને વળી હસિ તે શુ કામ ? ૨૮૬

કામકદલા કહે છે કે—સધ્યા વદન વખતે આકાશ રાતુ જોઇને બાના હસિ તે એ હેતુથી કે તુ મારા રકતવસ્ત્ર જેવું થવા જાય છે અને મારા કૌસુબીક વસ્ત્રની શોભા ધારણ કરવાનો પ્રયત્ન કરે છુ પણ શુ એ શોભા તારામા આવી શકવાની છે ? કદી નહી, પછી થોડીવારે આકાશનો રગ બદલાઇને વધુ રાતો થયો એટલે એવો વિચાર આવ્યો કે ખરેખર આતો વધારે રાતુ થયુ તેથી મારા રક્ત વસ્ત્રની શોભા જરૂર હરિ લેય એમ લાગે છે એથી તેને ખેદ થયો દુખીત થઈ વળી થોડીવાર થતા અને સધ્યાનો રગ ઝાંખો પડતાં હસિ તેનુ કારણ એ છે કે અરે વળી સંધ્યા મારા રકતવસ્ત્રની શોભા હરી લેવાની તૈયારી કરતી હતી પરન્તુ તે પહેલા જ તે નિસ્તેજ—શોભા વિનાની થઇ ગઈ

(માધવોવાચ પ્રશ્ન) —

गाथा १

× वाला चंकमती पए पए, कीस कुणइ मुहभंगम् ।

८(કામકંદલોવાચ) ઉત્તર —

नूणं रमणपएसे, मेहलया छिज्जइ नहपंति ॥२८७॥

(માધવઉવાચ) —

। शार्दूलविक्रित काव्यम् ३ ।

* काचित् कान्ता रमणवसतौ प्रेषयन्ती करण्डं,

सा तन्मूले समयमलिखद्व्यालमस्यो परिष्टात् ।

गौरीनाथं पवनतनयं चम्पकं चास्यभावं,

प्रच्छत्यार्यान्मति कथमिदं मल्लिनाथः कवीन्द्रः ॥२८८॥

---

१ वाला संक्रमत पदे पदे, कस्मात् करोति मुखभङ्गम् ।
અર્થ:—બાળા પગલે પગલે ચાલતાં મુખ (મોઢું) કેમ કટાક્ષ કરે છે ?

२ नूनं रमणप्रदेशे, मेखलया छिद्यन्त नखपंक्ति ॥२८७॥

અર્થ:—નીશ્ચયે કરીને બાળાના પેડામાં કંદોરાથી છેદ થાય છે, અર્થાત્ કંદોરો ઘસાય છે. તેથી અને રતિ ઉત્થાન સ્થાનમાં નખ પંક્તિથી છેદ થયો છે માટે બાળા મોઢું ચઢાવું કરે છે ૨૮૭

૩ અર્થ:—કોઈ સ્ત્રી પતિના વાસસ્થાનમાં પુષ્પકરંડ મોકલતી તેણીએ બધનાત થઈને એના નીચલા ઉપર સર્પ, ગોરીનો પતિ શંકર, પવન પુત્ર હનુમાન, અને ચંપક ચીતર્યો. કવિઓમાં ઇંદ્ર મલ્લિનાથ ધાન ચિત્તવાળા માણસોને પુછે છે કે આનું ?

(કામકંદલાઉવાચ):—

કંડિયામાંના ફુલોની સુગંધ પવન લઈ ન જાય માટે સર્પ, કામદેવ પોતાના હથિયાર રૂપ ફુલ ન લઇ લેય માટે શંકર, સૂર્ય પોતાના કીરણોથી ફુલ શોષાવી-સુકાવી ન નાખે માટે પવન પુત્ર હનુમાન, (લૌકિકમાં એવી કથા પ્રચલિત છે કે જ્યારે હનુમાન જન્મ્યો ત્યારે સૂર્યને ખાઇ જવાના વિચારથી પકડવા માટે તૈયાર થયો હતો તેથી તેને સૂર્યને ડરાવવા માટે હનુમાન ચિતર્યો] અને ફુલમાંની કેસરા ભમરો ન લઇ જાય માટે ચંપક.

(માધવઉવાચ):—

गाहा १

* वालापियेण भणियं तुज्झमुहं पुण्णचंदसारिच्छं ।
ता कीस मुद्धमुहि, जलेण पक्खालए वयणं ॥२८९॥

નોટઃ–અત્રે આપેલા ૨૮૮ મા શ્લોકનું તદ્દન અધુરૂં અને અશુદ્ધ એક ચરણ શ્લોકની બાજુમાં બતાવેલા નિશાનવાળી પ્રતિમાં આપેલ હતું તે શ્લોક શોધ કરતાં સુભાષિત રત્નભાંડાગાર નામક સંગ્રહ ગ્રંથના પ્રકરણ ૪ થામાં પૃષ્ઠ ૧૯૯ મે ૮૪ મો શ્લોક મળી આવ્યો તેથી અત્રે એ ત્રુટી પૂર્ણ કરી છે. સુભાષિતમાં શ્લોકની શરૂઆતમાં આટલો પાઠ ભેદ છેઃ–काचिद् बाला रमण वसतिं. આ શ્લોકનું રહસ્ય બતાવનાર પાછળ આવી ગએલ ગુજરાતિ પદ્ય જુઓ ૨૮૨ અને ૨૮૩ મું.

१ बालायाः प्रियेन भणितं, तवमुखं पूर्णचंन्द्र सदृशम् ।
तर्हि कस्मात् मुग्धमुखी !, जलेन प्रक्षालयसि वदनम्॥२८९॥
અર્થઃ—બાલાના પતિએ કહ્યું કે તારૂં મુખ પૂર્ણચંદ્ર (પૂનમના

(કામકંદલાઉવાચ) --મુહરઈ કાજલ લાગુ છઈ (તેથી) ઇતિ ભાવ

ચઉપઇ.

૮ કેસરિ સિંઘ અનઈ પાખર્યો, કુપન્નગ નઈ પંખઇ ભર્યો,
કામકંદલા રતિ અણુહાર, મન્યા વલી સોલહ સિણગાર ૨૮૦
(માધવઉવાચ) –

/ गाहा १

बहुवासरम्मि पत्तं, वल्लहं दट्ठूण रंजियावाला ।

कंठिविलग्गी सुत्ता, नहु रमियं कवणकज्जेण ॥२९१॥

(કામકંદલાઉવાચ) -आधानवती- ગર્ભવતિ હોવાથી
(ચાલુ પ્રતિમા ઉપરની ગાથા પછી આગળ લખાઇ ગએલી ૨૭૯ મી કડી છે)

ચંદ્ર) જેવુ છે તો હે સુદર મુખવાળી ? તુ શા માટે પાણિથી મોહુ સાફ કરે છે ? ૨૮૯

જવાબમાં–મુખ ઉપર મેશ લાગી છે માટે તે સાફ કરૂ છુ કે તમે મારા મુખ સાથે ન્લક્તિ ચદ્રને સરખાવી શો નહી અર્થાત્ મારૂ મુખ ચન્દ્ર કરતા સુદર અને સ્વચ્છ છે તે તમને જણાવવા આ લાગેલી મેશ સાફ કરવા પાણીથી વોઉં છુ

१ बहुवासरे प्राप्तं, वल्लभं दृष्ट्वा रंजितावाला ।

कण्ठं विल्गित्वा सुप्ता, नखलु रमितं किं कार्येन ॥२९१॥

અર્થ.—વહાલાને વણે દિવસે આવેલો જોઇને બાળા આનંદીત થઇ અને ગળે વળગી ને સુતી પરન્તુ સભોગ ન કર્યો તેનુ કારણ શુ ? ૨૯૧

(માધવોવાચ):—

દૂહા. ૧

૮ હૂં તુજ પુછું હે સખિ, ઇન નર કીસિ અવત્થ;
પાણિ પીવઈ મૃગ જ્યું, જનહ (જ)ન વો (જો)ડઇ હત્થ. ૨૯૨
રાતોથો પરનારીસું, ચલણ કહ્યોથો સત્થિ;
હું રૂની ઉણિ લૂહિઉ, કજ્જલ લગ્ગઉ હત્થિ. ૨૯૩

*(કામકંદલાઉવાચ):—૦૦૦

गाथा २

मुत्ताहलं न चिणइ, तारापडिबिंबभोलिउ हंसो ।
दुज्जण जणेहिं घट्ठो, न विसासइ सज्जणे सयणे॥२९४॥

---

૧ અર્થ:—હે સખિ ? હું તને પુછુ છું કે આ પુરૂષ કેવિં અવસ્થાવાળો હશે કે જે હરણની માફક પાણી પીયે છે અને માણસ માણસ પ્રત્યે હાથ જોડે છે. ૨૯૨

જે પરસ્ત્રી ઉપર આસકત હતો અને જેને સાથે ચાલવા કહ્યું હેતું, હું રડી એણે લુછી નાખ્યુ, અને હાથે કાજળ લાગ્યું. ૨૯૩

૨ मुक्ताफलं न चिनोति, ताराप्रतिबिंब भ्रमितः हंसः ।
दुर्जनजनैः धृष्टः, न विश्वसत्ति सज्जने स्वजने ॥२९४॥

અર્થ:—તારાના પ્રતિબિંબથી ભ્રમિત થએલો હંસ મોતી ચણતો નથી. અર્થાત્ પાણિમાં પડતાં તારાના પ્રતિબિંબથી ભુલથાપમાં પડેલો હંસ મોતીને તારાના પ્રતિબિંબ સમજીને ખાતો નથી તેવી રીતે દુર્જન મનુષ્યના સહવાસમાં આવી વિપરીત વિચારો બાંધી નિર્લજ્જ થએલો માણસ સારા માણસોમાં અને સગાં માણસોમાં વિશ્વાસ કરતો નથી.

નોટ:—ઉપર આપેલી ૨૯૨ અને ૨૯૩ ની કડિઓનું રહસ્ય અને પ્રત્યુત્તર વિદ્વાનોએ વિચારવો.

(માધવોવાચ):—

(गाथा)[1]

अवलादल मुहवन्ना, उत्तंगा दोवि जोव्वणारंभे ।

मयणराय पडिमल्ला, कालमुहा केण कज्जेण ॥२९५॥

(કામાઉવાચ):—

(गाथा)[2]

पइठाण कट्ठमेहो, अहरे सिंगार लोयणा लट्ठा(द्ध) ।

कंचू(यं) भीडि मु वद्धा, कालमुहा तेण कज्जेण ॥२९६॥

---

१ अवला दल मुखवर्णाः उत्तुंङ्गाः द्वावपि यौवनारम्भे ।
मदनराज प्रतिमल्लाः, कालमुखाः केन कार्येन ॥२९५॥

અર્થ:—સ્રીના ઇન્દ્રિ પર્વતો અર્થાત્ મેરૂ પર્વત જેવા વર્ણવાળા બે પર્વતો અર્થાત્ બે સ્તનો યૌવનના પ્રારંભમાં ઉંચા હોય છે કે જે વસન્ત ઋતુની શોભાના પ્રતિમલ્લ અર્થાત્ વસન્ત ઋતુની શોભાને હરાવી દેનાર છે છતા કાલા મુખવાળા શું કામ થયા છે. ૨૯૫

२ प्रतिष्ठानं कष्ट मेअहो, अधरे शृंङ्गारः लोचने लष्टे ।
कंचुकं भीडि मु! वद्धौः, कालमुखाः तेन कार्येन ॥२९६॥

અર્થ:—અહો અમારે રહેવાનુ સ્થાન કષ્ટમય છે (દબાનાર) અને હોઠને તો સુંદર શોભા તથા નેત્રો પોતાની વિશાળતાથી શોભિ રહ્યાં છે અને અમને કાંચળીથી ખેંચીને બાંધી દીધા છે એવા ખેદ ભર્યા વિચારથી શ્યામ મુખવાળા થઇ ગયા છે ૨૯૬

गाथा[1]

किं तुअइ कडि नहु तुडइ, जहण भारेण नाभिमंडलयं ।
भज्जणभएण विहिणा, रोमावलिथंभयं दिन्नं ॥२९७॥

(માધવોવાચ):—

દૂહા. ૨

૮ પસુ જેમ પુલંદો જલ પીયઇ, પંથી કહિ કારણુ કવણુ;
કવિ વો કરંવીય કજ્જલે, સુધહુઅ સતિ વા(ચા) રેઇ. ૨૯૮

(કામકંદલાઉવાચ):— ....

---

૧ किं तुदति कटि न खलु त्रुटति, जघन भारेन नाभिमण्डलम्।
भंगभयेन विधिना, रोमावलिस्तंभः दत्तः ॥ २९७ ॥

અર્થ:—તારી કેડ અને નાભિમંડલ જઘન (જાંગ) ના ભારથી હું ધારૂં છું કે તુટિ જતી નથી પરન્તુ શું પીડાતી નથી ? અર્થાત્ જરૂર પીડાય છે. એટલાજ માટે વિધિએ કેડ અને નાભિમણ્ડ તુટિ જવાના ભયથી રોમાવલિ (સુંદર સુક્ષ્મ વાળ શ્રેણિ) રૂપિ થાંભલો દીધો છે અર્થાત્ તારી કેડ બહુજ પાતળી અને જાંગો પુષ્ટતાથી શોભિ રહી છે. ૨૯૭

૪ નોટ –દૂહાનું ઉત્તરાર્ધ અશુદ્ધ છે અને બીજી કોઇ પ્રતિમાં તે ન હોવાથી સુધારી શકાયો નથી અને અર્થ આપી શકાયો નથી

(कामा प्रति माधवोवाच) —

गाथा [1]

चित्तंगहे[1] लिहियं, पावकपसरेइ[2] रयणिमज्झम्मि ।
वाला गहिऊण करं, न मुकइ छंडइ पाणा ॥३०२॥

(माधवोवाच) —

गाथा [2]

अंवा ! अचरिअ चरियं, काणामहिलाण कुणइ पिम्मं ।
कर छड्डेउं सवणगहियं, अहरं छड्डिऊण चुंविअं नयणं॥३०३॥

योगथी अने पति मरवाथी प्राप्त थएला वैधव्यना दुःखथी वळी बळीने रडे छे. ३०१

(१) * भित्तिम्मिलिहियचित्तं, (२) * नयर.

१ चित्रं गृहे लिखितं, पावक॰ प्रसरति रजनिमध्ये ।
बाला ग्रहित्वा करं, न मुञ्चति त्यजति प्राणान् ॥३०२॥

अर्थः—घरनी अंदर चितरेलु चित्र राते फैलाएला अग्निथी घर बळी जवा छता ते ते भितनो त्याग करतु नथी तेम बाळा हाथ पकड्या पछी प्राण त्याग करे छे पण हाथ छोडि देती नथी अर्थात् बाळाए हृदयथी प्रेम करीने जे हाथ झाल्यो अर्थात् परणी तो पछी प्राण त्याग करे छे परन्तु हाथ मुकी देती नथी अर्थात स्वीकारेलनो त्याग करती नथी ३०२

२ अम्बा ? आश्चर्यं चरितं, काणामहिलानां करोति प्रेमम् ।
करं त्यक्त्वा श्रवणग्रहित॰, अधरं त्यक्त्वा चुम्बितं नयनम्॥३०३॥

अर्थः—हे माता ! आश्चर्यनी वात छे के ते काणि स्त्रीनी साथे प्रेम करे छे अने तेणे हाथ छोडिने कान पकड्यो तथा होठे चुम्बन करवानु मुकीने नेत्रने चुम्बन कर्यु ? ३०३

૧ (કામકંદલાઉવાચ):—

ચુંબીયા નયણ તિણ કાજિ મિત્રાં તણુઈ,
રીઝવણ પ્રીયછલ રાખવા આપણુઈ,
કંત સંતોષિયો મિત્ર નહુ લિખિઓ,
એમ અચરિજ મઈ તું પેખિઉ હે સખી. ૩૦૪

૧ અર્થ:—તેણે મિત્રોને ખુશી કરવા અને પ્રીય માણસને પોતાને સ્વાધીન રાખવા નેત્રોને ચુંબન કર્યું, અને પોતાની સુંદરતાથી તેણીને સંતોષ પમાડ્યો પરન્તુ તેમાં મિત્રો સમજી શક્યા નહીં હે સખિ એ પ્રમાણે તે આશ્ચર્ય જોયું ૩૦૪

નોટ:—અત્રે ઉપર આવેલી ૩૦૩ ની ગાથાનું રહસ્ય મને નિચે પ્રમાણે સમજાય છે –

'તે કાણી સ્ત્રી ઉપર પ્રેમ કરે છે ' એટલે જેનું મન અને નેત્રો એક પતિ શિવાય બીજા તરફ જતાં નથી એવી સુદૃઢ પ્રેમવાળી સતી સ્ત્રી ઉપર તેણે પ્રેમ કર્યો

'હાથ છોડીને કાન ઝાલ્યો ' એટલે પોતે મિષ્ટ વચનોથી સ્ત્રીને મુગ્ધ કરી દીધી કે જેથી તે સ્ત્રી પતિના મુખમાંથી સપ્રેમ શું વચન નિકળે છે તે સાંભળવા સદા ઉત્કંઠિત થઈ રહે અર્થાત્ પતિના વચનનું પાલન કરનારી.

'હોઠ છોડિ નેત્રોનું ચુંબન કર્યું ' એટલે પોતે તેના તરફ સપ્રેમ જોતાંજ તેનાં નેત્રોને આકર્ષી લીધાં અર્થાત્ સ્ત્રી બીજી તરફ નજર પણ ફેરવતી નથી, બીજા સામુ જોતિ નથી.

ઉપરોક્ત કથનનો સારાંશ એટલોજ છે કે—તે સતી સ્ત્રી પોતાનાં મન કાયાથી પતિ શિવાય બીજાને ચાહતી નથી અને પતિનું વચન પાલવામાં તૈયાર રહી પતિ શિવાય પ્રેમદૃષ્ટિથી કોઈના સામું જોતી નથી.

(માધવોવાચ):—

ગૂઢા. ૧

વન રિપુ તસ રિપુ, તાસ રિપુ, તસ રિપુ હાર પીએણ,
જઇ તણુ મૂંકી ધાહડી, તાં મૂકી પ્રી પીએણ. ૩૦૫

(કામકંદલાઉવાચ) —શંકર–મહાદેવ.

૨ (માધવોવાચ) —

માલા સુંદર ઈમ ભણઇ, કિણુ ગુણ મુંકી ધાહ,
[2]સુર તેત્રીસા રિપુ ધવલ, તસુ વાહણુ રિપુ સૌં[3] (ક) હિ ૩૦૬

(કામકંદલાઉવાચ).—વાઘના ભયથી હરણુ નાસી ગયું.

---

૧ અર્થઃ—વનનો શત્રુ, તેનો શત્રુ, તેનો પણ શત્રુ, તેના શત્રુ રૂપિ હાર જેને પ્રીય છે, એવો તે જેના તરફ દોડ્યો તે પતિએ પ્રીયતમાનો ત્યાગ કર્યો સમજવો ૩૦૫

જવાબ.—વનનો શત્રુ અગ્નિ, અગ્નિનો શત્રુ મેઘ, મેઘનો શત્રુ પવન, પવનનો શત્રુ સર્પ તેજ હાર જેને પ્રીય છે તે જેના મનમા વસ્યો અર્થાત્ મહાદેવ જેના મનમા વસ્યો તે પુરૂષે સ્રીનો ત્યાગ કર્યો સમજવો કારણુ કે માહાદેવ કામદેવને બાળી મુકનાર હોવાથી જ્યા શંકર વસે છે ત્યા કામદેવ રહી શકતો નથી અને કામદેવ રહ્યો નહીં તો તેને ઉત્પન્ન થવાનુ સ્થાન સ્રી, તેનો તો તે ત્યાગજ કરે છે, અર્થાત્ જેના મનમાથી કામદેવનો નાશ થયો તે ત્યાગધર્મ સ્વીકારે છે

(૧) I સિગાલા સુદર ભણૈ (૨) I તેઘે તેત્રીસા ધ્રુરિ (૩) I સાહિ

૨ અર્થઃ—માલાસુદર એમ કહે છે કે–તેત્રીસ કરોડ દેવતાઓના શત્રુનુ વાહન તેનો શત્રુ કોણુ ? કે જેનાથી તેણે દોટ મૂકી ૩૦૬

જવાબ—તેત્રીસ કરોડ દેવતાનો શત્રુ મહાદેવ તેનુ વાહન પોઠિએ

૧ (માધવોવાચ):—

તૂંગી મંડણ તાસ રિપુ, તસ રિપુ ઘાલઇ મુજ;

ઇંદ્રહ વાહણ અહિ ડસણ, સો પહિરાવું તુજ. ૩૦૭

(કામકંદલાઉવાચ):—ચૂડો.

૨ (માધવોવાચ):—

ઇંદ્ર વાહણ અહિડસણ, સો સઘલાં કરિ હોઇ,

જિણ દીઠઇ કંચણ ગલઇ, કંતા ? દેઇ સોઇ. ૩૦૮

(કામકંદલાઉવાચ):—સોહાગ=સૌભાગ્ય. સિંદૂર.

તેનો શત્રુ વાઘ, તેના ભયથી તેણે દોટ મુકી, અર્થાત વાઘના ભયથી હરણ નાસી ગયુ અથવા ચંદ્રનું વાહન હરણ તે વાઘના ભયથી નાસી ગયુ એટલે ચંદ્ર અસ્ત થઇ ગયો.

૧ અર્થ:—રાત્રિને શોભાવનાર, તેનો શત્રુ, અને તેનો શત્રુ તે મને ઇંદ્રવાહનનો અહિ દાન આપે તો તને પહેરાવું. ૩૦૭

જવાબ—રાત્રિને શોભાવનાર ચંદ્ર, તેનો શત્રુ રાહુ, અને તેનો શત્રુ વિષ્ણુ-કૃષ્ણ, તે જો મને ઇંદ્ર વાહન (ઐરાવણહાથી) ના વાંકા દાંતનો બનેલો આપે તો તને પહેરાવું, અર્થાત્ ચુડો પહેરાવું.

૨ અર્થ.—હે વહાલા ! ઇંદ્ર વાહનના વાંકા દાંતનો બનેલો તો સઘળાના હાથમાં હોય છે પરન્તુ જેના દેખવાથી સોનું ગળી જાય છે તે મને આપો. ૩૦૮

જવાબ:—ઇંદ્રનુ વાહન હાથી તેના વાંકા દાંતનો બનેલો ચૂડો તો બધાના હાથમાં હોય છે પરન્તુ જેને દેખવાથી સોનું ગળી જાય છે તે

૧ (માધવોવાચ).—

સારંગ સુત વાહણુ ધરણી, આસણુ અસણુ ન અગિ;
સારંગ સબદ્દ મહુલિયાં, પાડોસણિ સુરગિ. ૩૦૯

(કામકંદલાઉવાચ).—આવીહો=આપીહો, બપૈયો

૨ (માધવોવાચ):—

સારંગ સુત ઉરિ સુભખ્યણુ, સારંગ હીતી હોઇ;
જિણુ ડીઠાં સારગ રખઇ, થારઇ હોઈ તો દોઇ. ૩૧૦

(કામકંદલાઉવાચ).—સારંગી.

---

*સિદૂર સૌભાગ્યનુ ચિન્હ અને આપો

૧ અર્થ:—લક્ષ્મી પ્રત્યે પ્રેમ રાખનારનો પુત્ર અને તેનુ વાહન તેની સ્ત્રી કે જે ખાતી કે બેસતી નથી, તેને અગમા (શરીરમા) ઉત્પન્ન કરનાર ચિત્રવિચિત્ર શબ્દ મુકનાર અને જેની પાડોશણુ સુરંગી છે ? ૩૦૯

જવાબ—લક્ષ્મી પ્રત્યે પ્રેમ રાખનાર કૃષ્ણ તેનો પુત્ર પ્રદ્યુમ્ન (કામદેવ) તેનું વાહન મકરદ મોગરાના છોડની સુગધ તેની અનુગામિની રતિ–પ્રીતી તેને સાગમાં ઉત્પન્ન કરનાર જે ચિત્રવિચિત્ર શબ્દ મુકે છે અને જેની પાખો નારગીના રગ જેવી છે તે બપૈયો.

* નોટ—સિદૂર પ્રાચિન કાળમાં સ્ત્રીઓના મેથામાં શણુગાર તરીકે પૂરવાનો રીવાજ સુપ્રસિદ્ધ છે અને વર્તમાનમા દાક્ષિણાત્ય વનિતાઓ સેથામા સિદૂરની લીટી કરે છે પરન્તુ ગુર્જર વિગેરે દેશોની વનિતાઓ માથે વસ્ત્ર ઓઢતી હોવાથી તે સિદૂરની લીટી રહી શકે નહીં માટે કરતી નથી.

૨. અર્થ:—તારા હૃદયને શોભાવનાર સારગનો પુત્ર કે જે સાર-

૧ (માધવોવાચ):—

જલ સુત તાસ સુત, સુત સૂ વલ્લહી મ મંડિ;

હરણાખી પ્રિય ઇમ ભણઇ, કઇ છંડસિ કઇ છંડ. ૩૧૧

(કામકંદલાઉવાચ):—લુચ્ચા માણસની સંગત. આસુરી માણસની સંગત.

૨ (માધવોવાચ):—

શ્રી પતિસૂ રય મંડણો, ભોઈણુ નંદણુ નાહ;

તસુ ઉરિ બંધવ વલહી, તસુ ઉપરિ ઉચ્છાહ. ૩૧૨

(કામકંદલાઉવાચ):—નાદ=સ્વર, રાગ.

એનો નાશ કરનાર હોય અને જેને દેખવાથી સ્ત્રી પ્રેમ રાખે તે તારી પાસે હોય તો આપ. ૩૧૦

જવાબઃ–હૃદયને (કંઠને) શોભાવનાર સારંગપુત્ર (કામદેવનો પુત્ર) નાદ–સ્વર રાગ, કે જેનાથી એંચાઇને હરણ સાંભળવામાં મુગ્ધ થઇ ભાન ભુલી મરે છે, એટલે જે સારંગ–હરણને મરવાનું કારણ છે અને જેને દેખવાથી સ્ત્રી પ્રેમ રાખે છે તે સારંગી તે જો તારી પાસે હોય તો આપ.

૧ અર્થઃ—હરિણાક્ષી પ્રીયતમને એમ કહે છે કે–જલનો પુત્ર, તેનો પુત્ર, તેના પુત્રની સાથે તું પ્રેમ ન કરીશ, કર્યો હોય તો ત્યાગ કર નહીં તો હું તારો ત્યાગ કરીશ. ૩૧૧

જવાબઃ–જલસુત ચંદ્ર, તેનો પુત્ર શુક્ર, (શુક્રાચાર્ય દૈત્યોના ગુરૂ) શુક્રનો પુત્ર–શિષ્ય અસુર–(આસુરી સ્વભાવનો, દુષ્ટાચરણવાળો માણસ) તેની સાથે મિત્રતા ન કરીશ એમ સ્ત્રી કહે છે છતાં કરી હોય તો છોડી દે નહીં તો હું તને છોડિ દઇશ.

૨ અર્થઃ—લક્ષ્મીના પતિનો પુત્ર, અને રઇ–રતિનો મંડન, તથા

૧ (માધવોવાચ)—

ઈંદ્રહ આસન રવિ સુતન, સુગ્રીવહ ભંડાર;
એ તિને કીધા એકઠા, કહિ સખિ કઉણ વિચાર. ૩૧૩

(કામકંદલાઉવાચ):—સિંહ-કર્ણ,.......

૨ (માધવોવાચ):—

અલિ વાહણ વાહણ નઈ ચલી,
સસિ વાહણ વાહણ ઉલખી;
ભીમ સુત ન તસુ મઇ પડિભગ્ગઉ,
રવિ ચ(ન)ઉ નંદણ કરે વિલગ્ગઉ. ૩૧૪

ભૂમિનંદનનો સ્વામિ, તેના હૃદયમાં રહેલાનો ભાઈ તેને વહાલી તેના ઉપર એની ઈચ્છા છે. ૩૧૨

જવાબ:-લક્ષ્મીપતિ કૃષ્ણ તેનો પુત્ર પ્રદ્યુમ્ન (કામદેવ) તેનો મંત્ર એટલે તેને ઉત્પન્ન થવાના સ્થાનભૂત, અને ભૂમિનંદન, મંગળ તેનો નાથ (ગ્રહોનો સ્વામિ) ચંદ્ર તેના હૃદયમાં રહેલો અર્થાત્ ચંદ્રની વચમાં દેખાતી હરિણની આકૃતિ તેનો ભાઈ હરણીઓ તેને વહાલી સારંગી તેના ઉપર (તેની) ઈચ્છા છે અર્થાત્ સારંગી વગાડવાનું મન છે.

૧ અર્થ:—ઈંદ્રનુ આસન, સૂર્યનો પુત્ર, અને સુગ્રીવનો ભંડાર એ ત્રણે એકઠા કરીને હે સખી ! તું કહે કે તેમાં શુ રહસ્ય છે. ૩૧૩

જવાબ—ઈંદ્રનું આસન સિંહ, સૂર્યનો પુત્ર કર્ણ, અને સુગ્રીવનો ભંડાર.........એ ત્રણે એકઠા કરવાથી, સિંહકર્ણ.........થાય છે.

૨ અર્થ:—ભમરાનુ વાહન, તેનુ વાહન, તે લેવા માટે ચાલી, ચંદ્રનું વાહન તેનું વાહન, તેને તું ઓળખ, ભીમનો પુત્ર તેમાં પડીને ભાંગી ગયો, અને સૂર્યનો પુત્ર હાથે વળગ્યો. ૩૧૪

(કામકંદલાઉવાચ):—

ભમરાનું વાહન કમળ, અને કમળનું વાહન પાણી, ચંદ્રનું વાહન હરણ અને હરણનું વાહન ચંદ્રનાં કીરણો. એટલે દોરડુ, ભીમનો પુત્ર ઘટોત્કચ, એટલે ઘડો, તે ભીમ ભયંકર કુવાની અંદર પડીને ભાંગી ગયો અને સૂર્યનો પુત્ર શનિ એટલે ચીકણો કાદવ હાથે લાગ્યો. અર્થાત્ હું પાણી ભરવા માટે ઘડો અને દોરડુ લઇને ગઇ પરન્તુ ઘડાનું મ્હોડું દોરડેથી બાંધી કુવામાં નાખતાં તે ઘડો તેમાં પડીને ભાંગી ગયો અને હું લપસી જવાથી હાથે કાદવ લાગ્યો.

૧ (માધવોવાચ):—

અજાસુ રિપુ ભોઇણાં, કંઠ કહિ ગયો વિદેસ;
બિમણા હુયા કિ ચઉગણા, હું તુ ઝુરૂં ઇણ દેસ.　૩૧૫

---

૧ અર્થ:—અજાંશુનો ભયંકર શત્રુ તેને કહિ વિદેશ ગયો, અને હું તો આ દેશમાં ઝુરૂ છુ તો તે બમણા થાય કે ચાર ઘણા.? ૩૧૫

રહસ્ય:—અજાંશુ ચંદ્રના કિરણોનો પ્રકાશનો શત્રુ રાહુ. તેને પતિ મોકલિને વિદેશ ગયો અર્થાત્ વિ-દેશ+દેહ બીજા દેહમાં ગયો મરી ગયો તેથી રાહુ રૂપ વસ્ત્ર અર્થાત્ શ્યામ-કાળુ વસ્ત્ર આપતો ગયો તેથી તેના વિયોગે હું આ દેશ-આ દેહમાં + આવેશમાં ઝુરૂં છું-દુઃખી થઉ છું તો તે બમણા થયા કે ચાર ઘણા અર્થાત્ સ્તન? આ કારણ અને ખેદપૂર્ણ પ્રશ્ન છે.

૧ (કામકંદલાઉવાચ):—

ચાહુ સુ પાવુ નહીં, તં વાસુ ન સુહાઇ,
તિણ કારણિ ઘણુ દુબ્બલી, જાગતિ રયણ વિહાઈ. ૩૧૬

૨ (માધવોવાચ) —

મંદિર મંડણુ તાસ રિપુ, જઇ તૂં ઘાલઇ મોહિ;
તો ઈદ્રાસણ મંડણો, સો પહિરાવું તોહિ. ૩૧૭

(કામકંદલાઉવાચ) ——કંકુ

૧ (માધવોવાચ):—

ઈંદ્રહ આસણુ મંડણો, જિસ તિસ કઇહી હોઇ;
કંચણુ કો રિપુ દેહી મો, તો હૂં ઘાલું તોઇ. ૩૧૮

(કામકંદલાઉવાચ):—સિંદૂર.

૨ (માધવોવાચ):—

ઉંચા ભૂપતિ તાસ ઉરિ, તસુ રિપુ સ્વામિ સોઇ;
તાસ પિતા મહિ તી વસઇ, તસુ સુત આણી દોઇ. ૩૧૯

(કામકંદલાઉવાચ:)—મોતી.

ચાંડલો કરે તો–પરણે તો હું તને ઇન્દ્રાસન મંડન હાથી તેના દાંતનો બનેલો ચૂડો તને પહેરાવુ.

૧ અર્થ:—ઇંદ્રાસન મંડન તો જેના તેના હાથમાં હોય છે પરન્તુ કંચનનો શત્રુ જો તું મને આપુ તો હુ તને મંદિર મંડનનો શત્રુ આપુ ૩૧૮

જ્વાબ–હાથી દાંતનો ચૂડો તો જેના તેના હાથમાં હોય છે પરન્તુ જે સોનાનો શત્રુ અર્થાત્ સિંદૂર (સ્ત્રીનો શણુગાર) જો તું મને આપુ તો હું તને કંકુનો ચાંડલો કરૂ અર્થાત્ પરણુ.

૨ અર્થ:—ઉંચો રાજા તેના હ્રદયનો શત્રુ, તેનો પિતા તેની

ચોપાઈ.

ઇમ અનેક દૂહા નઈ ગાહ[1], રમતા કામકેલિ ઉચ્છાહિ[2],
ખિણુ[3] એક[4] માહિ વિહાણી રાતિ, ઇમ[5] ભોગવિ[6] માધવ સઘાત ૩૨૦
વનિતા પ્રતિ માધવ વિનવઇ[7], ગોખ દીયો તો ચાલુ હિવઇ,
રહો પ્રચ્છન્ન ન જાણઇ કોઇ, જીમ[8] આણંદ અમ્હા ઘરે[9] હોઇ[10] ૩૨૧
માધવ કહઇ રાયની[11] આણુ[12], જો જાણઇ[13] તો[14] જાઇ પરાણુ,
જો[15] જીવતી કાયા રહી, નિશ્ચઇ[16] વલી મિલેસ્યા[17] સહી ૩૨૨
વાત[18] સુણી વેશ્યા ધડહડી, મુર્છા[19] આવી[20] ઢરણી[21] ઢણી,
છાટઇ[22] પાણી વીજઇ વાઇ[23], ખિણુ[24] એકે સચેત સુદર થાઇ ૩૨૩
પ્રી આગલિ વિરહપિ વિલવિલઇ, આસુ પડઇ[25] હીયરો[26] ઊકલે,
વાજિ[27] લહર પસી જઈ અગિ, જાણે (કરિ) સાડસી ભુયગ[28] ૩૨૪

---

(૧) I હા (૨) I * હ (૩) * ખિ (૪) I ઈ (૫) * પ્રેમ ભોગવઇ પ્રી સઘાતિ (૬) × વિલસઇ (૭) * દીઉ તઉ ચાલિ ઉહવઇ (૮) * રહિઉ I રહ્યા (૯) * કિમ આણંદ અહિય મનિ (૧૦) I ઘરિ (૧૧) I રાજા• (૧૨) * જઉ × જો ખડુ તુ (૧૩) * તુ (૧૪) I જાને પ્રાણ (૧૫) I તા (૧૬) * ૫ (૧૭) * મિને સઉ × મિનેશા (૧૮) ᵀ કામા સુણિ થઇ વિવલી (૧૯) * હડઇ (૨) * મૂર્છા (૨૧) * ધરણિ ઢલઇ I ઢલી (૨૨) * ૭ (૨૩) * વાયુ I વાય (૨૪) * ખિણઇ સચેતી સુદરિ થાય I ખિણુંક સુદર સચેત ન થાઇ (૨૫) * વલી વનઇ (૨૬) * હીઉ ઉકલઇ (૨૭) * વાજઈ લહરિ પિસઈ સહી અગ (૨૮) * ભુઅગિ × સાડસીઅ ભુયગ

માધવ ઈક[1] વાત[2] સુણઉ મુજ તણી, સંભલ[3] કરિ ક્રિપા મુજ ભણી;
તૂં માહરઇ છઇ પ્રાણ આધાર, મુજનઈ કાંઈ[4] તજઇ નિરધાર.૩૨૫
દે આલિંગન લાગિ હાથ[5], સામી[6] મુજ તેડઉ હિવ સાથિ;
રહઇ કિમ[7] જલ વિન[8] માછલી, પ્રીત[9] ન પાલઇ પ્રી પાછિલી. ૩૨૬
નીક[10] નીક સમજાવી બાલ, વિષમ પંથે[11] છંડે સુકુમાલ,
વાઘ ચોર[12] સાવજ (ભય) ઘણા, સહિવા દુઃખ પરદેસાં તણા. ૩૨૭
નહીં રહણરી હિવણાં[13] વાર, જાવા દે મા[14] વરજ ગમાર;
રોવઇ મુખે મૂકઇ નીસાસ, નારી છંડો[15] કાંઇ નિરાસ. ૩૨૮

શ્લોક *

त्यजेदेकं कुलस्यार्थे, ग्रामस्यार्थे कुलं त्यजेत् ।
ग्रामं जनपदस्यार्थे, आत्मार्थे पृथिवीं त्यजेत् ॥३२९॥

---

(૧) * એ. (૨) * વાત મું તણી. (૩) * સાંભલિ કરે કૃપા મુજ ધણી. I તો વિણ ન રહુ પ્રી મુજ ધણી. (૪) * આજ. ત્યજ. (૫) * થિ. (૬) * સ્વામિ હિવ મુજ તેડુ સાથિ I સ્વામિ મુજ લે જાવે સાથ (૭) I કિમ (૮) * ણુ — * તિ. — * છ. (૯) I પ્રીત પાલૈ પ્રીઉ પાછલી. (૧૦) I નિત પ્રતિ સમજાવેસા. (૧૧) * પંથ તું છઇ. × પંથ તુઝ તનુસુ. — * વિ. (૧૨) I ચોર ભય સાવજ તણા. — × હ — × સી. (૧૩) * હવણાઇ. (૧૪) * મમ હોઇગઃ I દે તું હોઇગિ — * ખિ. (૧૫) * છંડઉ. I છંડે.

* અર્થઃ—કુળના ભલા માટે એકનો ત્યાગ કરે, અને ગામના

गाहा.

[1]विरहो वसन्तमासो, नवनेहो पढमजुव्वणारंभो ।
पंचमगेयस्स झुणि, पंचग्गी को जणो सहइ ? ॥३३०॥

[2]जणणी जम्मभूमि, पच्छिमनिद्दा य अहिनवं[1] पेमं ।
सज्जण[2] जणाण गुट्ठी, पंचवि दुक्खेहिं मुंचिज्जइ[3]॥३३१॥

ભલા માટે કુળનો ત્યાગ કરે, દેશના ભલા માટે ગામનો ત્યાગ કરે, અને પોતાના ભલા માટે પૃથ્વીનો ત્યાગ કરે. ૩૨૯

१ विरहः वसन्तमासः, नवस्नेहः प्रथमयौवनारम्भः ।
पञ्चमगेयस्य ध्वनिः पञ्चाग्नी कः जनः सहति ॥ ३३० ॥

અર્થ:—વિયોગ, વસન્ત માસ, નવીન સ્નેહ, શરૂ થતુ પ્રાથમિક યૌવન–જુવાની, પંચમ રાગનો સ્વર, આ પાંચ અગ્નિ કોણ માણસ સહન કરી શકે ? ૩૩૦

(૧) + सहायगुट्ठीय. I सहासमुट्ठीय. (२) + मणइट्ठमाणुसं. (३) + मुचांति.

२ जननीः जन्मभूमिः, पश्चिमनिद्रा अभिनवं प्रेमम् ।
सज्जनजनानां गोष्ठीः, पञ्चाऽपि दुःखैः मुच्यते ॥३३१॥

અર્થ:—માતા જન્મભૂમિ, પાછલી રાતની ઉંઘ, નવો બંધાએલો પ્રેમ, સજ્જન માણસની સાથે વાર્તાલાપ, આ પાંચ દુઃખથી–મુસીબતથી છોડાય છે ૩૩૧

१रे संकर! मा सिरज्जसि, अह्वा मा देसि माणुसं जम्मं।
अह जम्मं मा पिम्मं, अह पिम्मं मा विजोगं च ॥३३२॥
८ २नवसत्ता ससिवयणी, हर हार आहार वाहना नयणी।
उदहि रिउ सुअगमगी, सा सुंदरि कत्थ हो माइ॥३३३॥
३यसिऊण मुज्झहियए, चित्तं गहिऊण कत्थ चलिओसि।
पंथी परगहमंडण, पुणो तुमं कत्थ दिसेसि? ॥३३४॥

---

१ रे शंकर! मा सृजसि, अथवा मा ददस्व मानुष्य जन्मम्।
अथ जन्मं मा प्रेमं, अथ प्रेमं मा वियोगं च ॥ ३३२ ॥
અર્થ:—હે શંકર! તું જગત બનાવીશ નહીં, અથવા બનાવું તો માણસનો જન્મ આપીશ નહીં, અને જો માણસનો જન્મ આપુ તો પ્રેમ કરાવીશ નહીં, પ્રેમ કરાવુ તો વિયોગ કરાવીશ નહીં. ૩૩૨
२ नवसत्वा शशिवदनी, हर हार आहार वाहना नयनी।
उदधि रिपु सुत गमनी, सा सुन्दरी कुत्र अहो माता॥३३३॥
અર્થ:—હે માતા! નવીન ગર્ભવતી, ચંદ્ર સમાન મુખવાળી અને મહાદેવના હારનો આહાર જેનું વાહન છે તેના જેવા નેત્રાવાળી અર્થાત્ મહાદેવનો હાર સર્પ તેનો આહાર પવન તે જેનું વાહન છે અર્થાત્ ચંદ્રમા રહેલા હરણનુ વાહન પવન છે એટલે હરણ સમાન નેત્રાવાળી સમુદ્રના શત્રુના પુત્ર જેવી ગતિવાળી અર્થાત્ સમુદ્રનું મથન કરનાર સમુદ્રનો શત્રુ મહાદેવ તેનો પુત્ર ગણપતિ. એટલે તેનું મોઢું હાથી જેવુ હોવાથી ગણપતિ એટલે હાથી તેના જેવી ચાલવાળી તે સુંદરી ક્યાં છે? ૩૩૩
(१) * जोव. (२) * रे पर पंथ.
३ स्थित्वा मम हृदये, चित्तं गृहित्वा कुत्र चलितः।
पान्थ? परगृहमण्डन, पुनः त्वं कुत्र द्रक्ष्यसि ॥३३४॥

દૂહા.

ચંદન[1] કર્ડુ કપૂર રસ, સીતલ ગંગ પ્રવાહ;
મન[2] રંજન[3] તન ઉલ્હવન, કદિ[4] મિલસ્યઇ નાહ. ૩૩૫

ચંદ મુખી હંસા ગમણુ[5], કોમલ દીરઘ કેસ;
કંચન[7] વરણી કામિની, વલિ કદહી[8] દીસેસિ. ૩૩૬

થે સિધાવો સિદ્ધ[9] કરો, પૂજો[10] થાંકી આસ;
મત વિસારો[11] મન થકી, હું છઉં થાંકી દાસી. ૩૩૭

× સજ્જણ ગુણે સમુઈ, જિઉં તરિ ધક્કી તેણ;
અવગુણ છેટ ન સંભરઇ, ખિણહિ વિલંબુ જેણ. ૩૩૮

થે સિધાવો સિદ્ધિ કરૂ, બહુ ગુણવંતા નાહ;
સા જીહા શતખંડ કીય[12], જેણ કહિજ્જઈ[13] જાહ. ૩૩૯

અર્થઃ—મારા હૃદયમાં વસિ ચિત્ત લઇને તું ક્યાં ચાલ્યો. પારકા ઘરને શોભાવનાર હે પાંથ ! વળી તુ ક્યારે દેખાડશે ? ૩૩૪

— * ણુ. (૧) * લુ. (૨) * જન + જણુ. (૩) I મનઉલસણુ. — * ણુ. (૪) × કદે મિલેશઉ નાહ. + * તું કિમ પામિસિનાહ. I મિલેસી. (૫) × I ણિ. (૬) × દીહર — × ણુ. (૭) I ચંપક. વરની. (૮) + કદી I કદે. (૯) × દ્વિ. કર. (૧૦) I પૂરો. (૧૧) × રૂ. (૧૨) × હુઅ. I કરિ. (૧૩) × ભણિ ગઇ. + જિણિ કહિજ્જે.

गाथा १

ऊज्जडीयो ईअदेसो, सो वसियो जत्थ पियजणो जाइ ।
पीउ ! परदेसह मंडण, पुणो तुमं कत्थ दिसेसि ॥३४०॥

પૂજઉ આસા સિદ્ધિ સુદર, ચલિઉ જિસેણુ કજ્જેણુ;
છપ્પય વાસ નિવાસો, સો દિજ્જે અમ્હ નામેણ. ૩૪૧.

गाथा. २

× वट्टंत गमण दीहा, जं भणियं कंत तं खमिज्जासु ।
अम्हं चिय नत्थिगुणा, तुम्हाण य नत्थि गुणछेओ॥३४२॥

(૧) × ઉજ્જડ હુઉ દેમો (૨) × ચલિઉસિ જેણુ. (૩) × દિજ્જઈ

१ उद्ध्वस्तः एतद्देशः, सः वसितः यत्र प्रीयजनः यायिन् ।
प्रीय ! परदेशमण्डन, पुनः त्वं कुत्र दृश्यसि ॥३४०॥

અર્થ:—જ્યા પ્રીય નનું'ય જાય છે ત્યાં તે દેશ ખરેખર વસેલો છે અને આ દેશ ઉજ્જડ થએલો છે હે પરદેશને શોભાવનાર વહાલા ! તુ ફરીને ક્યા દેખાઇશ ? ૩૪૦

२ वर्तंत गमनदिवसाः, यद्भणितं कान्त ! तत् क्षमस्व ।
अस्मास्तु खलु नास्ति गुणाः, युष्माकं नास्ति गुणछेकः॥३४२॥

અર્થ.—હે વહાલા ! તમારા જવાના દિવસો નજીક આવે છે તો જે તે કાઇ કહ્યું હોય તે તુ ક્ષમા કર કારણ કે અમારામાં તો જરૂર ગુણો નથી પરન્તુ તમારા ગુણનો પાર નથી. ૩૪૨

१ जाउ सरीर पाउ, असहंतो दुज्जणो जणो जाउ ।
जाउ रोर[2] कलंको, मा[3] जाउ सज्जणो सयणो ॥३४३॥

२ रे पीउपवासगामि, अंचल गहिऊण कुप्पिउ कीस ।
पढमं चिय कि मुक्, अह जीयं अद्ध पढियं च ॥३४४॥

---

(१) × ઓ (૨) × રોગ (૩) I મા જાવો સગુણો સજ્જો

१ यातु शरीर पाप, असहन्त. दुर्जनः जनः यातु ।
, यातु रोर कलंङ्क, मा यातु सज्जन स्वजन. ॥३४३॥

અર્થ:—શરીરમા રહેતુ પાપ જાઓ, નહી સહી શકનાર અર્થાત્ ઈર્ષાળુ દુર્જન માણુસ જાઓ, દરિદ્રતા અને કલક જાઓ, પરન્તુ સજ્જન માણુસ અને પોતાનુ માણુસ અર્થાત્ પતિ અથવા જેની સાથે સુદઢ પ્રેમ બધાયો હોય તે ન જાઓ અર્થાત્ તેનો વિયોગ ન થાઓ ૩૪૩

२ रे प्रीय ! प्रवास गामि, अञ्चल गृहित्वा कुपित किम् ।
प्रथम खलु किं मुक्तं, अथ जीवितं अर्द्धपठितं च ॥३४४॥

અર્થ:—હે મુસાફરીમા જતા વહાલા ! છેડો પકડીને પછી ક્રોધિત શુ થયો, પરન્તુ હુ ચોક્કસ માનુ છુ કે તે પહેતુ જીવિતવ્ય અને પછી અડધુ બોલેલુ વાકય મુકિ દીધુ અર્થાત્ મરણ પામેલા પતિ પ્રત્યે સ્રીનુ આ કથન છે કે હે વહાલા મારો છેડો ઝાલીને તુ કોપાયમાન કેમ થયો છુ અર્થાત્ તુ હવે કેમ બોલતો નથી તો તેથી હું હવે નિશ્ચયથી માનુ છુ કે પ્રથમ તે જીવીતવ્ય છોડી પછી અડધુ કહેતુ વાકય છોડી દીધુ. ૩૪૪

દૂહા.

જૌ[1] ગચ્છસિ[2] ગચ્છ પ્રીય, કંઠા[3] ગ્રહણુ મં જોઇ;
રોવણુ છેહ વિલગ્ગઇ, અવસ અમંગલ હોઇ. ૩૪૫
હાઅડા ભીંતર[4] પઇસ[5] કરી, ઉગ્યા[6] સહૅરિ[7] રૂખ;
નિત સલસલઇ[8] નિત પલ્લવઇ[9], નિત નિત નવલા દુઃખ. ૩૪૬
સખિ એ આંમણુ દૂમણુ, મારગ ઉભી કાંઇ;
જે જીવંકા[10] વલહા, તે[11] ચલિઆ જાઈ. ૩૪૭
સંભાર્યઉ[12] સંતાપ, વીસારિયા[13] ન વિસરઇ;
કાલિજાની[14] કોર, ખરહડ[15] તો ફાટે નહીં. ૩૪૮
વીછડતાં પ્રી[16] માણસાં, નયણે કીધો સોગ;
ઓઢણુ[17] પહિરણુ સાડી કૂંચીયો[18], કૂયો[19] નિચોવણુ જોગ. ૩૪૯

---

(૧) × જઉ (૨) × સિતુ I જોગ છે તો (૩) × કંઠગ્ગ-હણુ – × ણુિ ગ્રિ. સિ (૪) * ભીતિરિ. (૫) * સિ. (૬) * ઉગ્ગ. × ઉગા. (૭) I સાલર. (૮) * સલ્લઇ. × સાલઇ. (૯) * પલ્લવઇ. × પાલ્હવઇ. I પાલવૈ. (૧૦) I રા. (૧૧) * તેઉ. (૧૨) * સંભાર્યાં. (૧૩) * વિસડતાં. (૧૪) * કાલેજ વિચિકાપ. (૧૫) * હર તઉ ફિટઇ. + તુ ફિટે. (૧૬) I પ્રીપ. (૧૭) I ઉ. (૧૮) I કંચુઉ. (૧૯) I૯હુઉ.

દૂહા.

૮ વાલભ તઇ વિરૂઉ કીયો, વહિલો દાખ્યો છેહ,
થે તોડ્યો કવડી વડઇ, લાખ ટકાનો નેહ ૩૫૯

ચોપાઈ.

માધવા[1]નલ ચાલ્યો પરદેસ, કામકદલા છાંડ્યો[2] વેસ,
છંડે[3] રગત દક્ષિણી ચીર, ન કરઈ સોન શૃંગાર સરીર ૩૬૦
કામકદલા ઇણ[4] પરે રહઈ, બીજે[5] લોક વાત નવિ લહઇ[6]
તજઇ[7] તિલક કાજલ[8] તબોલ, મ[9]ઝણુ ન્હાવણ ખોલ અગોલ ૩૬૧
જીમઇ[10] નહીં સરસ આહાર, જા ન મિલઇ માધવ ભરતાર
વિધવા વેસઇ[11] તે વિરહણી, દુબેલ દેહ કીધી[12] પ્રી ભણી ૩૬૨

---

(૧) * માધવ તે ચાલિઉ પરદેસિ (૨) * છડિઉ + છડિઆ I છડે (૩) * છડઇ + છડે (૪) * ઇણિવિધિ (૫) * બી જઉ + બીજુ I બીજા (૬) + લહે I ? (૭) * તિજઇ + તિજે × ત્યજઇ I તજૈ (૮) * કજ્જલ (૯) * મજણ ન્હાણુ ખોલિ અગોલ (૧૦) + જીમે (૧૧) * વેસિ I વિવિધ વેસૈ (૧૨) * કીઉ I કીધોં + કીયો

માતા સમઝાવૈ[1] ઘણું, કર્યું[2] ન કરઇ[3] કુલ કર્મ[4] આપણો[5];
આવૈ[6] મોટા[7] ઘરિ નરરાય, કામકંદલા તે ન સુહાઇ. ૩૬૩
માતા મ કરિ ઘણો[8] વેસાસ, આણો[9] પુરૂષ મુજ[10] આવાસિ;
અંગથિકી રાખિસ[11] વેગલા, ગીત વિનોદ[12] દેખાડસિ[13] કલા. ૩૬૪
માતા આગ્રહ મંડઇ[14] ઘણું, સીલ ન ખંડઇ[15] કાયા તણો[16];
કામકંદલા ઇણ[17] પરિ રહઇ[18], વિરહ વિયોકુલ[19] મન[20] દુખ સહઇ[21]. ૩૬૫
માધવ દેસ નગર બહુ ફિરી, વિષમ પંથ વિલંઘઇ[22] કરી;
વિરહ વિયોગઇ[23] ચિત્ત ચાલવઇ[24], પુહુતો[25] જઇ દેસમાલવઇ. ૩૬૬
પુર પાટણ[26] ફિર દીઠા તેણ, જાઇ[27] પહુતો નગર ઉજેણ[28];
ગઢ મઢ મંદિર પોલિ[29] પગાર, નવ બારહ જોયન[30] વિસ્તાર. ૩૬૭

---

(૧) * સમઝાવઇ ઘણઉ I ઝાવૈ ઘણો (૨) * કાં. I કિમ. (૩) I કૈરે +કરે (૪) * ક્રમ (૫) * આપણઉ. + આપણું. I આપણો. (૬) * આવઇ + આવે. (૭) * ઘરિ મોટા (૮) * ણા. (૯) * આણુ. (૧૦) + મુજ્જ (૧૧) + * રાખુ. (૧૨) * નાદ. (૧૩) * દેખાડિસુ – I મીઠાવૈણ કરિ આગ્રહ ઘણો (૧૪) * માંડઇ ઘણુઉં + માંડે ઘણો. (૧૫) * છંડઇ + ખંડે. (૧૬) * તણુઉ. + તણુ I તણો. (૧૭) + ઇણિ. (૧૮) + રહે I રહૈ. (૧૯) I વિયા ચિત તન. (૨૦) * મનિ (૨૧) + સહે I સહૈ. (૨૨) + વનલઘી. I વલિ લઘી (૨૩) * વિયોગિ (૨૪) + ચાલવે I ચાલવૈ (૨૫) * પુહુતુ I પુહુતો. જાઇ. (૨૮) * પટ્ટણ ફેરિ દીઠા તેણિ (૨૭) * જઇ દીઠઉ + દીઠું. I પુહુતો. × પહુઁચઉ (૨૮) * ઉજ્જેણિ. (૨૯) * પોલિ. I પોલ પ્રાકાર (૩૦) * જોઅણ × યોજન I જોયણ.

ચોપાઇ.

માધવ હિંડઇ નગર મઝારિ, રૂપવત્ત દીસઇ બહુ નારિ.
સારો[1] દિન તિણુ[2] નગરી ફિરી, કોઇ ન પૂછઇ આદર[3] કરી. ૩૭૫
*તિણિ[4] દેસડઇ ન જાઇઇ, જિહા આપણુ[5] ન કોઇ.
સેરી સેરી હીંડતાં, શુદ્ધિ[6] ન પૂછઇ કોઇ. ૩૭૬

શ્લોક.

※ तत्र देशे न गन्तव्यं, यत्रात्मीयजनो नहि ।
मार्गेहि गच्छतां तेषां, कुशलं कोनु पृच्छति ॥३७७॥

દૂહા.

I માધવ હિવ તિણુ નગરમે, દુખે નીગમે રૈણ,
કામકંદલા મનમે વસૈ, નભારે નિજ વેણુ ૩૭૮
I ચિતમે વસિ રહી કામિની, પ્રેમ પ્રીતસાં સુવિલાસ,
ભુખ પ્યાસ નિદ્રા તજી, મનમે રહે ઉદાસ. ૩૭૯

---

(૧) * સારઉ. (૨) * તિણિ (૩) * I વાત. (૪) I તિણ દેસડિ. (૫) I આપણો (૬) I સાર ન પૂછે

* અર્થ:—જે દેશમા આપણો માણસ નથી ત્યા જવુ નહી કારણ કે માર્ગે જતા તેઓને કુશળ કોણ પૂછે? ૩૭૭

1 માધવને તિણ નગરમેં, રહિતાં હૂઆ પટ માસ;
જિણ વિધ પ્રીયાને પાઠવૈ, સંદેસા સુવિસાલ. ૩૮૦

[1]એક દિવસ તિણ નગર અવસરઇ, [2]દીઠો પંથી [3]એક;
માધવ [4]પૂછઇ કવણ તૂં, કહિ [5]તાહરો સરૂપ. ૩૮૧

હૂં વાસી [6]ઇન નગરનો, [7]ખત્રી મોરી જાતિ;
હૂં [8]પરદેસઇ જાઇસું, [9]સંભલિ મોરી વાત. ૩૮૨

ચોપાઇ.

નિરૂપમ નગરી કામાવતી, [10]તિહાં છઇ કામસેણ ભૂપતિ;
જાત્ર કરી [11]આવિસુ ઇણ ગામિ, એક [12]મોટો છઇ માહરઇ કામ. ૩૮૩
[13]હરખ્યો માધવ [14]સંભલિ વાત, કાગલ [15]મૂકિસુ ઇણ સંધાત;
વેસ્યા કામકંદલા ભણી, [16]માહિ લિખિ વાત મન તણી. ૩૮૪

---

(૧) * એક પુરૂષ તિણિ અવસરિ. I એક દિવસ તિણ અવ-સરૈં (૨) * દીઠઉ. I દીઠો + દીઠું (૩) + * રૂપ (૪) + પૂછે I પૂછૈ. (૫) * તાહરૂં રૂપ. I તાહરો (૬) * ઇણિ નગનુ I નગરનો. (૭) * ખિત્રી. I પિત્રી મોરો + મેરી (૮) * પરદેસિઇ જાઇસિઉં. (૯) + * સાંભલિ I સાભલ (૧૦) + તિહ છે • તિહ છઇ. – I ન (૧૧) • આવિસિઇણિ I આવીસ ઇણગામ (૧૨) * મોટઉં. (૧૩) * હરખિઉ. I હરખ્યઉ (૧૪) I સાભલ (૧૫) * મોક-લિસિ ઇણિ સંઘાતિ. (૧૬) * માહે નિખિસિ. I લિખ્યાં.

* विरही पांजर एक करि, विच के थोरइ आड;
  लोकेगे फूल गुलालकां, सो मूंगलि खाडूं हार. ३९३
* दही दहीं पुनरपि दहीं, उत्तम संइथी संगति अहियं;
  जब रस मिलिय, तब रस ढलीयं,
  दैव दैव तइ खिनु इक का न सहिय. ३९४
* नींद तुं[3] नावइ त्रिहुं जणां, कहु कामिणि कीहां;
  घणु सनेहा बहुरणां, वयर खटुकवइ[4] जिहां. ३९५
* पाणी तणुइ[5] वियोगि, कादमनुं फाटइ ही(यु),
  तिम जइ[6] माणुस होइ[7], साचा नेह तुं जाणुइ[8]. ३९६
* माणुस योहि माछिला, साचा नेह सुजाणु;
  जु जलथी कीजइ जुआ, निश्चिइ[9] छंडइ प्राणु. ३९७
  जिम मन पसरइ चिहुं[10] दिसइ, तिम जो[11] कर पसरंत;
  तो आलंगीही[12] सज्जणां, केहा[13] अहणु करति ३९८
* सज्जन गुणु अंगार जिम, हीयडुं दाझइ[14] जेणि;
  अवगुणु नीर न संपजइ, विजा विजजइ जेणि ३९९

(१) + थोडें क्वांड. (२) + मेथी. (३) + तु (४) + खटुकवे. (५) + तणे (६) + जे. (७) + होय (८) + जाणीगें. (९) + निश्चे छ्रे. (१०) + खिणि खिणे. (११) + जु. (१२) + दरि वसंता सज्जना. (१३) + कइ. (१४) + डजझे.

* વિરહુ જે મંજનઇ કરિઉં, તે મંઈ કહણુ ન જાઇ;
અંગુલ કેરી મુદ્રડી, તે બાહુડી સમાઈ. ૪૦૦

गाथा[1]

* हा हिययम महेसरिय, जलहर मुक्तत सुक्तवारिव्व ।
ठाणे ठाणे चिक्खल्लमाण, केणावि डज्झहसि ॥४०१॥

મુદરિ એક સંદેસડો, મન અંતર ઇમ રાખિ;
મ્હાકઇ મન જો કૂડ છઇ, તૂ પરમેસર સાખિ. ૪૦૨

---

(૧) + મજ્જેં. (૨) + મેં (૩) + જાય (૪) + ય. (૫) * સંદેસડૂ. I ગ્રો. (૬) * મનિ અતરૂ મ. I અંતરિ મ રખિ. (૭) * જઉ અંત તન્ન કૂડા અછઉ + જુ અન્ન તુન્ન કૂડાં અછું. (૮) × મનિ (૯) × તો I તૌ. (૧૦) + રિ. – ટ વાસર.

[1] हा हृदयंगम महेश्वर, जलधर मुक्त शुक्त वारीव ।
स्थाने स्थाने पङ्कमान, केनापि दग्धोसि ॥ ४०१ ॥

અર્થ:—હાય હૃદયમાં રહેલા મહેશ્વર ? શું તને કોઇએ દઝાડયો–દુખિ કર્યો છે કે જેથી મેઘે મુકેલા પાણિની માફક ઠેકાણે ઠેકાણે કાદવ કરી છીપના મોઢામા મુકેલા પાણીની માફક કરે છે ? અર્થાત્ જે વરસાદના પાણિથી ઠેકાણે ઠેકાણે કાદવ થાય છે તે વરસાદના પાણીના બિંદુઓ છિપના મોઢામાં પડતાં તેનાથી મોતી પાકે છે તેની માફક એક માણસના હૃદયમાં પ્રેમ સચાગી સંયોગ સુખ આપે છે અને એકને પ્રેમ કરાવી પગલે પગલે વિયોગાદિ (કાદવરૂપ) દુઃખ આપે છે તો શું તને કોઇએ દુભાવ્યો છે ? ૪૦૧

વીસરિ ચિત્ત ન વીસરઇ, નિસભરિ અવર ન કોઇ,
જો નિદ્રા ભરિ બોલવ્યો, તો સુપન તરિ સોઇ. ૪૦૩
દૂ આડા ડુગર વીઝવન, ખરે પિયારે મિત્ત,
દેહ વિધાતા પખડી જિઉ, મિલિ મિલિ આવઇ નિત ૪૦૪
દૂ તે સાજન કિમ વીસરઇ, જે બહુ ગુણ ભરિયા હોઇ,
વીસારીયા ન વીસરઇ જઇ સિર વાઢઈ કોઇ ૪૦૫
દૂ દિન ઝુરતા નીગમુ, રયણુ રોવતિ વિહાઇ,
સજ્જણ (વિણુ) જે જીવીયઇ, તે જીવ્યા સ્યા માહિ ૪૦૬
દૂ ગોરી થારઇ રૂપ ઊપરિ, હૂ ઉવારૂ જગલોઇ,
મેરઇ મન તૂ ન વીસરઇ, તુજ મન જાણે કોઇ ૪૦૭
દૂ હિયડા ભીતર દવ બલઇ, ધૂઓ પ્રગટ ન હોઇ,
વેલિ વિછોહયા પાનડા, દિન દિન પીલા હોઇ ૪૦૮
તુ હીજે સજ્જન મિત્ત તુ, પ્રીતમ તૂ પરમાણ
હીયડા ભીતરિ તૂ વસઇ, ભાવઇ જાણિ મ જાણિ ૪૦૯

(૧) * નિશિ (૨) + નીદ કરિ મન ભોનવઉ (૩) + તો લવુ (૪) × હોઈ (૫) * તુ હજિ (૬) * તુહજિ મન (૭) * તુ હજિ જાપુ સુજાણુ (૮) × તુહી (૯) * મોરઈ મનિ તૂ હજિ વસઈ (૧૦) I ભાવે જાણુ મજાણુ

સજ્જન તેરા ગુણ ઘણા, વસ્યા[1] જુ હીયડા માહિ;
રયણ[2] દીહ ન[3] વીસરઇ, જો વરસા સૈ[4] જાઇ. ૪૧૦

સજ્જન[5] પરદેસે હૂયા, જે દીસંતા નિત્ત:
નયણે તેહ[6] વિસારિયા તૂં મ[7] વીસરઇ ચિત્ત. ૪૧૧

સજ્જન[8] હું તું એકછાં, અવર મિલ્યા[9] એ લેખિ;
મુજ તુજ હીયડા[10] એક છઇ, ભાવૈ[11] કાઢી દેખ. ૪૧૨

× અરહટ આરણ માંહિ, ...;
... ..., ... ૪૧૩

I બહુત કહા હિત હિત લિખું, સંભારે જ્યો સદીવ;
થોડે લિ (ખિયઇ) જાંણજો, તુમ પાસૈ છે જીવ. ૪૧૪

ઇણ[12] પરિ સંદેસા ઘણા, લિખિ દીધા તિણ સાથિ;
તિણ પંથી કાગલ દીયો[13], કામકંદલા[14] હાથિ. ૪૧૫

---

(૧) * વસ્યાજ (૨) * રયણિ I રાત. (૩) * નવિ. (૪) * સુ. × સઉ. (૫) * સજ્જણ પરદેસિઇ. (૬) * તો, I તો. + તુ. (૭) * ન વિસારે. (૮) * સજ્જન હું તુઝ તુઇ મુઝ. + સજ્જન હું તુજ તું મુકે. I સજન [illegible] મઝ એક છે – × અવસરિ મિલશાં (૯) I મલાએ લેખ. (૧૦) * હુ. (૧૧) * ભાવઇ કાઢી દેખિ. (૧૨) * ઇણિ. – * ણિ. (૧૩) * દીઉ. I' દીયો. (૧૪) × કામા ગણિકા હાથ.

અતિ આણુંદ હૂંઈ હુયો, સંદેસા સવિગત્ત;[1]
(વાંચી)[2] પ્રીતમ જાણીયો, ઉજેણી સંપત્ત.[3] ૪૧૬

કામકંદલા મોકલઈ, સંદેસો સુ હત્થ;[4]
ઉજેણી નગરી ભણી, ધન ધન માલવદેસ. ૪૧૭

દૈ સ્વસ્તિ શ્રી આણુંદ મય, સમરૂં સારદ સાર;
ઉજેણી નગરી ભણી, લિખિવા લેખ અપાર. ૪૧૮

દ સુંદર સહજઈ વલહા, સોભાગી સુભગાણી;
સકલ કલા ગુણ મંદિરૂ, સાજણ યોગ સુજાણ. ૪૧૯

દ કુશલ ખેમ વર્ત્તઇ ઇહા, ધર્મ તણુઈ અહિનાહ;
દિન અતિ લિખવા આપણા, કુશલ ખેમ કલ્યાણ. ૪૨૦

દ પરદેસઈ જે સાજણાં, તાંહ અપૂરવ રીતિ;
દુજ્જણ વયણ નગમો, ધરતા અવીહડ પ્રીતિ. ૪૨૧

દ સમરતાં સાજણ તણે, ગુણે ન આવૈ પાર;
મિલઉ તબહી હોઇસ(ઇ), જબ કરસ્યઇ કરતાર. ૪૨૨

દ નિસાસા તૂં ભલૈ સરજ્યો, આધો દુક્ખ સહ......;
જો નીસાસઉ સરજત નહીં, તો હીયઇ મરંતિ. ૪૨૩

દ તે સુખ જાણઈ નીંદ, સુપને મિલિએ સાજણા;
નેહિ આંખિ ન આવઇ નીંદ, કિહાં મિલવો કિહાં ઓલિવઉ.૪૨૪

---

(૧) * હીઅડઈ દુઉ. × હોઈ + હીયે (૨) * વાચી અતિ પ્રીઉ જાણીઉ. I વાંચંતા પ્રીતમ તણી. (૩) I સંપત્તિ. (૪) * તિણિ હાથાઈ સંદેસ

ટ માણસથી પંખી ભલા, અલગા ચૂણે ચૂણંતિ;
તરવર ભમિ સંઝા સમઇ, માલઇ આવી મિલંતિ. ૪૨૫

ટ પ્રીતમ કેરી વાટ, જોતાં હી દીન નીંગમું;
હીયડુ ન પડઇ ફાટ, કહતાં કીસઇ કારિમું. ૪૨૬

ટ કીધઇ ઘણું વિલાપ, તન મુરખ કાં સુંહુવઇ;
કાગલ તણઇ મેલાપ, મન સંતોષજ માનજે. ૪૨૭

ટ લિખિવા બઇસું જાણ, કાગલ મસિ લેઇ કરી;
હીયડો ભમરામઇ તામ, નયણે નીઝરણા વહે; ૪૨૮

ટ કાગલ કે તા હું લિખું, કે તા લિખું કહું સુખ;
વયણ વાલ્હાનઇ મિલવા ભણી, વહિલા આવે સયણ. ૪૨૯

પ્રીતમ પ્રાણ આધાર તૂ, મનમોહન ભરતાર;
માધવ (વાચો) પ્રેમભરિ, સંદેસા સુવિચાર. ૪૩૦

કંતા[1] મઇ તો બાહિરી, નયણ ગમાઈ[2] રોઇ રોએ;
હથાલિ[3] છાલા પડ્યા, નયણે[4] નીર નીચોઈ. ૪૩૧

પંથી એક સંદેસડો, પ્રીતમ[5] લગિ પહુચાઇ[6];
જોવણ[7] કલીયાં મોરીયા[8], તૂં ભમર ન બઇસઇ આય. ૪૩૨

---

(૧) + મે તુ બાહરી * બાહારી × હુતો (૨) * ગમાયા.
(૩) * હથેલી. I હાથેલી. (૪) * ચીર હાર I ચીર નિચોઈ નીચોઈ.
(૫) * કુ I પ્રે. (૬) * ધાય લગિઈ. (૭) * પુહ. (૮) * ગોવન.
(૯) * મઉરિઉ. × મોરીઉ + મુરીઉ I મોરીયો

મત જાણે પ્રી નેહ ગયો[1], દૂરિ વિદેસિ ગયાહ;[2]
બીમણો[3] વાધે સાજણા, ઉછે[4] થાય ખડાંહ. ૪૩૩

હું કમલાણી[5] કંત વિણુ, જં[6] જલ વિહુણી વેલિ;
વણિજારકી[7] લાડિજ્યું, ગયો[8] ધુકંતી[9] મેલ્હિ[10]. ૪૩૪

૮ જેહસ્યું હસિ મુખ બોલતે, ઉરિ ચઢે લે તે તેણ;
લાલ પિયારે સજ્જનાં, કીયો દેસાઉર વાસ. ૪૩૫

૮ માસ વરસ દિન જો સફલ, ઘડીજ લેખઇ સોઇ;
સાજણસું મેલાવડો, જિણ વેલા મુજ હોઈ. ૪૩૬

૮ સજ્જનથી વિસહર ભલો, ડંકી જીવજ જેહ;
નેહ વધઇ દૂરઈ રહઈ, પગ પગ સલઇ સનેહ. ૪૩૭

૮ હીયડા ભીતરિ પઇસિ કરિ, વિરહ લગાઇ અગ્ગ;
પ્રિઉ પાણી વિના ના બુઝે, બલઇ સલગ્ગિ સલગ્ગિ. ૪૩૮

વહિલો[11] આવે વલહા, નાગર ચતુર સુજાણ,
તો વિણુ ઘણુ વિલખિ[12] ફિરઇ[13], ગુણ[14] વિણુ લાલ કબાણ[15]. ૪૩૯

---

(૧) * ગઉ. + ગયુ (૨) I દૂર વિદેસ ગયાહ. (૩) * બિમણુ વાધઇ. (૪) * ઉજ્જહોઇ. (૫) I કુમ. (૬) * જિમ – I વેલિડી. (૭) I વિણજારારી પોડીજ્યુ (૮) * ધાહ જિમ. (૯) + ધુખંતી. (૧૦) I મેલ. (૧૧) * + વહિલુ I વેગો (૧૨) * ઝાંખી. (૧૩) + ફિરે (૧૪) + જિમ ગુણ (૧૫) + મા.

સુપનંતરિ નિત હૂં મિલું,[1] જદિ[2] પ્રતકિખ મિલેસ;
તદિ પ્રી[3] મોતી હાર જૂં, કંઠા ગ્રહણ કરેસ; ૪૪૦
આડા ડુંગર વન ઘણા, આડા ઘણા પલાસ.
તે[4] સાજણ કિમ વીસરઇ,[5] બહુ[6] ગુણ તણા નિવાસ. ૪૪૧
આંખડીયાં ડંબર ભર્યાં,[7] નયણ ગમાઇ[8] રોઇ.
તે[9] સાજણ પરદેસડેં,[10] રહ્યા વિડાણી[11] હોઇ. ૪૪૨
ટI પ્રીતમ એક સંદેસડો, દિસિ સજણા સલામ;
જબથી હમ તુમ્હ વીછડ્યા,[12] તબથી નીંદ હરામ. ૪૪૩
પંથી એક સંદેસડો,[13] પ્રી લગિ લે[14] સિદ્ધાઉ;
જોવણ[15] હત્થી ગુંજીયો, અંકુસ[16] લે ઘર આઇ. ૪૪૪
મુખે[17] નીસાસા મેહલીયઇ,[18] નયણે નીર પ્રવાહ;
રત્ની સરિખી સેજડી, તો[19] વિણ જાણઇ[20] નાહ. ૪૪૫

(૧) + મિલા (૨) યદિ પરતખિ (૩) * પ્રીય. I પ્રીઉ. — . સિ (૪) I સો (૫) + નીસરે. (૬) I બહુ. (૭) I હુઇ. (૮) * ગમાયા. (૯) I સો. (૧૦) * દેસડૈ. (૧૧) I વિઝોણા. * વીડાણા. (૧૨) I વીછડે (૧૩) * ડુ. + ડો I ડો (૧૪) * લેઇ I પ્રીતમ લગી પહુચાઇ. (૧૫) I જોવન હસતિ મદ ચઢ્યો. + યૌવન હસ્તી જુ ગડકુ. (૧૬) + તું અંકુસ લેઇ ઘરિ આવુ * આઉ (૧૭) ૦ મુખિ. (૧૮) * મેહલિએ. + મેહલિયે (૧૯) * તું વિણુ જાણે (૨૦) I મયેં.

I જિમ સાલૂરાં સરવરાં, જિમ ધરતીમે મેહ,
ચંપા વરણી વાલહા, ઇમ પાલીજે નેહ. ૪૪૬

૨ કિહાં ચકઉ કિહાં કમલની, કિહાં દદુર કિહાં મેહ,
વીસારિયા ન વીસરઇ, ગરવાં તણેું સનેહ ૪૪૭

૮ પ્રીતમ તેમ ચીતાર જે, જીમ ચકવીહ નીમ ભાણુ,
હુમ તુમ તળહી વીસસ્યા, જવ ઊડસ્યઇ પરાણુ. ૪૪૮

गाथा*

जह सरइ सुरहिवच्छो, वसंत मासं च कोइला सरइ ।
विञ्झ सरइ गयंदो, तह अम्हमणं तुमं सरइ ॥४४९॥
जह सरइ सीयरामो, रुप्पिणि कह्रो नलो य दमयंती ।
पवणंजणोवि अंजणं, तह अह्मणं तुमं सरइ ॥ ४५० ॥

---

* यथा स्मरति सुरभिं वत्सः, वसन्तमासं च कोकिला स्मरति ।
विन्ध्यं स्मरति गजेन्द्रः, तथा अस्माकं मनः त्वां स्मरति ॥४४९

અર્થ:—જેમ વાછડો ગાયને સભારે છે, અને કોકિલા (કોયલ) વસન્ત માસને સભારે છે, મોટા હાથીઓ વિધ્યાચલને સભારે છે તે રીતે અમારૂ મન તને સભારે છે ૪૪૯

(૧) I गोरीं सरइ तिनयणो, (गोरीं स्मरति त्रिनयन)

यथा स्मरति सीतां रामः, रूक्मिणिं कृष्ण. नलः च दमयन्तीम्।
पवनञ्जनोऽपि अञ्जनां, तथा अस्माकं मनः त्वां स्मरति ॥४५०॥

અર્થ:—જેમ રામ સીતાને સભારે છે, જેમ [illegible] રુકિમણિને

पिंडीरं जह भरियं, मह हिययं सज्जणाण गुणवीये ।
अवगुण इकत्ति पूजइ, पढमं चिय नत्थि तं ठाणं ॥४५१॥

* जेण विणा न हु जीयं, घडिया अद्धं च अद्धमद्धं[1] च ।
तेण विणा गय कालो, हा हियया वज्ज घडिउसि ॥४५२॥

સંભારે છે, અને નલ દમયંતીને સંભારે છે, પવનંજય અંજનાને સંભારે છે અથવા મહાદેવ પાર્વતીને સંભારે છે તેવી રીતે અમારૂ મન તને સંભારે છે. ૪૫૦

पिंडिरः यथा भरितः, मम हृदयं स्वजनानां गुणवीजेन ।
अवगुणः एकोऽपि पूर्यते, प्रथमं खलु नास्ति तत्स्थानम्॥४५१॥

અર્થ:—જેવી રીતે દાડમ બીજથી ભરેલું છે તેવી રીતે પોતાના માણસના અર્થાત્ પ્રીયપતિના ગુણરૂપિ બીજ વડે મારા હૃદય રૂપિ દાડમ ભરેલું છે તેમાં પ્રથમ તો તે સ્થાનજ નથી કે જેમાં પાછળથી એક પણ અવગુણ પુરી શકાય-નાખી શકાય. ૪૫૧

(૧) I नाइ.

येन विना न खलु जीवितं, घटिकार्द्धं चार्धमर्धं च ।
तेन विना गतः कालः, हा हृदय वज्रघटितमसि ॥ ४५२ ॥

અર્થ:—જેના વિના જીવન ઘડિનો અડધો ભાગ અથવા તેનો પણ અડધો અને તેનો પણ અડધો ભાગ માત્ર રહિ શકે નહીં તેના વિના આટલો વખત ગયો તેથી હા હૃદય! હું સમજી શકુ છું કે તું વજ્રથી ઘડેલું છે. ૪૫૨

तुह नामं उर धरियं, तुह गुणगामेण[1] गुफिया माला ।
तुह नामं महमंतो[2], जंपंतो[3] वासरं गमइ ॥ ४५३ ॥
* चित्तं तुह पासट्ठियं, तुह गुणसुणीऊण सवण संतोसो ।
जीहा नाम गहणेण, एगादिट्ठी तडप्फडइ ॥ ४५४ ॥
* [1]मा जाणिहि मित्त तुमं, निसि वासर विसारिसि खिणमित्त ।
जह चक्कवया सूरं, चंदं जहा चकोरेण ॥४५५॥

---

(१) I गणेण (२) I कीय (३) I जपाति रत्त दिवसेण.

त्वन्नामं उरसि धारित, त्वद्‌गुणग्रामेन ग्रथिता माला ।
त्वन्नाम महामन्त्र , जपन्त वासर गमयति ॥ ४•३ ॥

અર્થ:—તારૂ નામ હૃદયમા ધારેલુ છે તથા તારા ગુણસમુહની એ માળા ગુથી છે અને તારા નામ રૂપિ મહા મંત્ર જપતા દિવસો જાય છે, અર્થાત્ મન વચન અને કાયા તારામા જ આસક્ત થઇ ગએલા છે ૪૫૩

चित्तं त्वत्पार्श्वस्थित, त्वद्गुण श्रुत्वा श्रवणसन्तोप ।
जीहा नाम ग्रहणेन, एका दृष्टि तडप्फडइ? ॥ ४५४ ॥

અર્થ:—મન તારી પાસે રહેલુ છે, તથા તારા ગુણો સાભળીને કાનને સતોપ થયો અને જીભ તારૂ નામ લઇને સતુષ્ટ થઇ પરન્તુ એક દ્દષ્ટિ તુ નજરે નહિ દેખાવાથી તડફડે છે—દુખી થાય છે ૪૫૪

१ मा ज्ञायस्व मित्र ! त्व, निशिवासरे विसारित क्षणमात्रम् ।
यथा चक्रवाका सूर्य, चन्द्र यथा चकोरेन ॥ ४५५ ॥

અર્થ:—હે મિત્ર ! તુ એમ ન જાણીશ કે તને હુ વિસારિ

* नेहो कहवि न किज्जइ, अह किज्जइ रत्त कंवल सरिच्छो ।
अणवरयं धोयमाणो, सहावरंगं न छड्डेइ ॥ ४५६ ॥
सज्जण वसइ दूरे, चिंतिय नेहेण हुति आसण्णा ।
गज्जति गयणमेहा, मोरानच्चंति भूवलए ॥ ४५७ ॥

જહરી જેમ સૂર્યને ચક્રવાક પક્ષિ તથા ચંદ્ર ચકોર વડે વિસરાતો નથી તેમ હુ તને રાત દિવસમા એક ક્ષણવાર પણ ભુલિ જતો નથી ૪૫૫

स्नेह॰ कथमपि न कुर्यात्, अथ कुर्याद्रक्त कम्बल सदृश ।
अनवरत धावमान , स्वभावरङ्गं न मुञ्चति ॥ ४५६ ॥

અર્થઃ—કોઇ પણ પ્રકારે સ્નેહ ન કરવો અને કરવો તો લાલ કોસુબીક વસ્ત્ર જેવો કરવો કે જે હમ્મેશા ધોવા જતા પોતાનો સ્વાભાવિક રંગ છોડે નહીં ૪૫૬

स्वजन॰ वसति दूर, चिंतित स्नेहेन भवति आसन्ना ।
गर्जन्ति गगनमेघा , मयूरा नृत्यन्ति भूवलये ॥ ४५७ ॥

અર્થઃ—સ્વજન અર્થાત્ પ્રીય મનુષ્ય દૂર વસે છે છતા સ્નેહથી સભારતા તે પાસે જ હોય છે કારણ કે આકાશમા મેઘ ગાજે છે ત્યારે પૃથ્વી ઉપર મોર નાચ કરે છે અર્થાત્ આકાશમા દૂર રહેલા મેઘના ગર્જનથી પૃથ્વી ઉપર વસતા મોરો આનદીત થાય છે તેવી રીતે તનો દૂર રહેવા છતા તમારૂ સ્નેહ ગર્જન યાદ થતા મારૂ મન આનદીત થાય છે ૪૫૭

कंतो कमलाण रवी, कंतो कुमुयाण चंद चंदणयं ।
तह सज्जणाण नेहो, न हु विहडइ जावजीवम्मि ॥४५८॥

दूहा.

I પ્રિત વિછોહા અતિ કઠિન, મત કોઈ કિરતાર;
જબકે ઉસ ગુન સંભરૈ, તબ નયણ ન ખચૈ ધાર. ૪૫૯

* હું અછઉં અન્નેકસિઉં, પંથી પ્રીઉ કહિજ્જ;
રહી ન સકઉ તાસ વિણુ, એ અપરાધ ખમિજ્જ. ૪૬૦

* જિણિઇ વનિ પન્ન ન સંચરઇ, પંખિ ન બઇસિ જેણ;
તાસ તણા ફૂલ મોકલિઈ, જો તું સજ્જન હોઈ. ૪૬૧

* હું રમતી ઘરિ અંગણઇ, અનઇ વલી રહિતી સુખવાસિ;
વિરહિ વિયોગિ ન જાણતી, તઇ પાડી દુખપાસિ. ૪૬૨

* જીવાડું તુ જીવીઇ, સુખ દુખ તહ્મજિ સાથિ;
જન્મ મરણ વહિડુ નહી, વાંચી જમણઇ હાથિ. ૪૬૩

कान्तः कमलानां रवीः, कान्तः कुमुदानां चन्द्र चान्दनकम् ।
तथा स्वजनानां स्नेहः, न खलु विच्छिपति यावज्जीवन्ति॥४५८॥

અર્થ:—કમલોને વહાલો સૂર્ય, અને કુમુદને વહાલું ચંદનું ચાં-દનીયું તેઓ. તેઓનો અસ્ત થતાં કરમાઇ જાય છે અને ઉદય થતાં પ્રફુલ્લિત થાય છે તેવી રીતે પોતાના માણસનો અર્થાત્ પ્રીય મનુષ્યનો સ્નેહ જ્યાં સુધી હોવે ત્યાં સુધી કદાપિ જુદો પડતો નથી. ૪૫૮

૮ એ પરમારથ પ્રીછિ જયો, વાચી પ્રીતમ લેખ;

પાણી માહિ પલ્હાવિંજયો, ધરિજયો પ્રીતિ વિશેષ. ૪૬૪

કામકંદલા [1]મોકલૈ, કાગલ માધવ [2]કાજિ,

[3]તિણ પંથી [4]આણિ [5]દીયો, નિદ્રા [6]સગલા કાજ ૪૬૫

૩+૮ ઇક અલગાડી ઢૂકડા, ઇક નેડાડી દૂરિ;

સદેહા [7]સાજણ તણા, [8]આવે પરબત [9]દૂરિ; ૪૬૬

પથીડા [10]દેવલ સરણ, કે સરવર [11]કી પાલિ,

પંથી હોઇ [12]હયામણો, [13]જૂ સુ પડે વિયાલ. ૪૬૭

ચોપાઇ.

[14]એક દિવસ માધવ દુખ [15]થયો, [16]મહાકાલઇ પ્રાસાદઇ [17]ગયો;

મધ્ય [18]રાતિ જલહર [19]ગાજીયો, [20]સાલ્યો વિરહ પ્રેમ [21]જાગીયો. ૪૬૮

---

(૧) * મોકલઇ + મોકયે. (૨) + I કાજ (૩) + તિણુ. (૪) + આવી. (૫) * દીઉ (૬) * ધ = × એ (૭) × સજ્જણ. (૮) × આયા (૯) I ચર (૧૦) * દેઉલ (૧૧) I ની. (૧૨) * ણા. I ણોં. (૧૩) * જિમ જિમ પડઇ (૧૪) I અન્ય દિવસિ. (૧૫) * થયુ I થયોં (૧૬) * મહાકાલ પ્રાસાદિ. (૧૭) * ગયુ I ગયો. (૧૮) I નિ (૧૯) I ગાજ્યોં. + ગાજીઉ. (૨૦) * સાલીઉ + સાલિઞો. (૨૧) * જાગીઉ I જાગીઞો.

• કામક દલા આવી ચીંત, ગાથા એક લિખી તિણું ભીત;
પૂરવ પ્રેમ વિરહ વ્યાંપીયો, મદન દાવાનલ તન આંવીયો ૪૬૯

गाथा. १

सो कोत्ति नत्थि सरणो, जस्स कहिज्जंति हियय दुक्खाइं।[1]
आवंति जंति कण्ठे, पुणरवि हियए विलग्गंति ॥४७०॥

ચોપાઈ.

ગાથા લિખિ સુતો તિણુ ઠાઇ, ઉગ્યો દિનકર નગરી માહિ;
કિણું બ્રાહ્મણ ઘરે ભોજન કરઇ, વિરહ વિયાંપ્યો નગરી ફિરઇ ૪૭૧

(૧) ચિંતિ (૨) * તિણિ લિતિ (૩) * ઉ + ઓ. I યો (૪) I તાપીયો. * તાપીઉ + ઓ (૫) I सयणो * सुयणो. (૬) * कहिज्जाम्मि. (૭) × गलए (૮) I पुणोवि तत्थेव तत्थेव. (૯) * લિખિ સુતઉ તિણિ (૧૦) * ઉગિઉ દિનિ નગરી મહિ જાઇ I દિનસ ઉગે + ઉગિયે (૧૧) * બ્રાહ્મણ નઇ ધરિ + બ્રાહ્મણને I બ્રાહ્મણરે (૧૨) * વિયાપિત

१ स. कोऽपि नास्ति शरणः, यस्य कथ्यते हृदय दुःखानि।
आगच्छन्ति यान्ति कण्ठे, पुनरपि हृदये विलगन्ति ॥४७०॥

અર્થ:—તે કોઈ શરણ નથી કે જેને હૃદયના ઠક સુધી આવી પાછા જતા અને વળી પણ હૃદયમા વળગતા દુખો કહેવાય ૪૭૦

મહાકાલ ઇસર પ્રાસાદ, તિહાં[1] કિણ જાયઇ સહુ વિખવાદ,
રાજદેવ જુહારણ ભણી, સુ પ્રભાતિ આવ્યો[2] પુર ધણી ૪૭૨

મહાકાલ હર પ્રણમિ કરી, ભમતી દીયઇ[3] ફિરઈ[4] દેહરી,
ભીતઇ[5] દીઠી નવલી ગાહ, વાચઇ[6] રાજા મન[7] ઉછાહ, ૪૭૩

માહરઇ[8] નગર[9] સહુ કો સુખી, પિણ[10] એ કોઇ મોટો[11] દુખી,
પરદુખ ભંજણ બિરૂદ માહરો[12], કહે[13] મંત્રીનઇ[14] ઉપચાર કરો[15] ૪૭૪

રાજા એમ[16] વિમાસઇ[17] હીયઇ[18], એહનો[19] દુખ ભાગો[20] જોઇયઇ[21];
મંત્રી[22] કરિ કો ઇસઉ ઉપાય, ઇમ તેવડિ[23] રાજા ઘરિ જાઇ[24] ૪૭૫

---

(૧) * ડીઠઇ જાઇ દુખ વિવાદ I દીઠા જાવૈ દુખ વિખવાદ (૨) * આવીઉ (૩) * દીઇ + દીયે I દૈ (૪) + ફિરે I ફિરી (૫) + ભીતે I ભીતે (૬) + વાચે I વાંચે (૭) * નિ (૮) + રે I રે (૯) * રિ I ર (૧૦) + પણિ એકા એ * પિણિ (૧૧) * મોટઉ I ટો (૧૨) * રૂ I રો (૧૩) * કહઇ I હે (૧૪) + ને I નૈ (૧૫) * રૂ I રો (૧૬) * ઇ (૧૭) + એ I સ (૧૮) * હીઇ I હીયૈ + હીયે (૧૯) * એહનુ I એહ (૨૦) * ભાગઉ + ભાગુ I ભાગ્યો (૨૧) I જોઇએ + જોઇએ (૨૨) I મંત્રી કોઇ કરો * મંત્રી મોલઇ કરિસુ (૨૩) I ચીતવી (૨૪) + જાય

માધવાનલ[1] બીજઇ દિન વલી, સૂતો[2] તીયઇ કામ મન રલી;
જાગ્યો[3] રાતિ વિયાપઇ કામ, લિખઇ[4] ગાહ વાંચઇ[5] તેણુ ઠામિ. ૪૭૬

गाथा १

नवरस विलास समए[6], कंठं गहिऊण मुक्कनिस्सासं ।
सा रयणी सो दीहो, तं दुक्खं सल्लए हीयए ।। ૪૭૭ ।।

ચોપાઇ.

સુપ્રભાતિ રાજા તિણુ[7] ઠાઇ, આવી વાંચઇ બીજી ગાહ.
મોટા દુખ[8] નગનઇ છઇ કોઇ, નિરતિ કીયાં વિણુ ત્રિપતી[9] નહોઇ. ૪૭૮

(૧) I માધવ બીજૈ દિન તે વલી — + નિ (૨) I સૂતો તિણુ ઠામે + સૂતો તીયે ઠામિ મનિરલી * સૂતઉ તીઇ. (૩) + જા-ગિઓ રાતિ વિયાપીઓ * જાગિઉ રાતિ વિયાપિઉ. I ગ્યો, પ્યા (૪) I માધવ લિખૈ ગાથા તિણુ ઠામ. + લિખે ગાહવલી તીણુ (૫) * વલી તીણિઇ (૬) I रसीयं. (૭) + તિણિ ઠાઇ (૮) + દુખીઓ છે એ I દુખઉ નરનૈ * મોટઉ દુખ અછઇએ કોઇ. (૯) * તૃપતિ

नवरस विलास समये, कण्ठं ग्रहित्वा मुक्त निःश्वासम् ।
सा रजनी सः दिवसः, तद्दुःखं शल्यते हृदये ॥ ४७७ ॥

અર્થ:—તાજા શૃગારના આનંદ વખતે જે કંઠ પકડીને અર્થાત્ વળગીને, વિયોગ થશે તેવો વિચાર આવતાં મુકેલા નિસાસાની રાત્રિ, તે દિવસ અને તે દુઃખ હૃદયમાં સાલે છે. ૪૭૭

ત્રીજૈ[1] દિન માધવ તિણુ[2] ઠામિ[3], સૂતો[4] નિસભરિ નિદ્રામાહિ;
વિરહ વિથા[5] સંતાપી દેહ, ત્રીજી ગાહા[6] લિખી વલી તેહ. ૪૭૯

श्लोक[1]

किं करोमि क्व गच्छामि, रामो नास्ति महितले ।
कान्ता विरहजं दुःखं, को[7] विजानाति राघवात् ॥४८०॥

ચોપાઇ.

માધવ ગયો[8] વિહાણી રાતિ, રાજા વલિ આવ્યો[9] પરભાતિ;
આથા વાચનઇ[10] દુખ ધરઇ, તેડિ પ્રધાન વાત ઇમ કરઇ[11]. ૪૮૧

---

(૧) * ત્રીજઇ દિનિ (૨) * તિણિ. (૩) I ઠાહિ. (૪) * સૂતઉ નિશિ નિદ્રા ભરિ જામ (૫) * વ્યથા + ર (૬) I ગાહ લિખે વલિ એહ. (૭) I एको जानाति राघवः (૮) * ગયુ. (૯) * આવીઉ I આવ્યૌ પરભાત. (૧૦) I વાચિને બહુ. + વાચિ મનિ (૧૧) I ઉચ્ચરૈ + ઉચ્ચરે * ઉચ્ચરઇ.

૧ અર્થ:—હું શું કરૂ, ક્યા જાઉં, પૃથ્વી તલ ઉપર અત્યારે રામચંદ્ર નથી તો રામ વિના પ્રીય સ્રીના વિરહથી ઉત્પન્ન થએલું દુખ કોણ જાણે ! ૪૮૦

શ્લોક. ૧

असारे सर्वे ससारे, वाचासारं च जीवितम् ।
वाचा विचलिता येन, सुकृतं तेन हारितम् ॥४८२॥

गाथा. २

८ अल्सायते वहु स, ज्जणेण जे अक्खर समुल्लविया ।
ते पत्थर टङ्कुकीरी, यव्वनहु अन्नहा हुति ॥४८३॥

---

૧ અર્થ:—સર્વ અસાર સસારમા જે સત્યવચનીતા છે તેજ જીવિત છે જેની વાચા બદલાઇ ગઇ તેણે સુકૃત ગુમાવ્યુ છે ૪૮૨

(૧) * + [२]असारस्य शरीरस्य, वाचासार मुदाहृता ।
वाचा विगलिता येन, जीवितं तेन हारितम् ॥

અર્થ:—અસાર શરીરની વાણી સાર કહેલી છે જેણે વાણી બદલી તણે જીવિતજ ગુમાવ્યુ છે

२ आलस्यन्ते वहु सज्जनेन य अक्षरसमुच्चरिता ।
त पाषाणटङ्कोत्कीर्णाइव न खलु अन्यथा भवन्ति ॥४८३॥

અર્થ—વચન બોલવામા અત્યત આળસુ અર્થાત્ ધણુંજ થાડુ બોલનારા સજ્જનોએ જે અક્ષરો મગજબર રીત ઉચ્ચાર્યા તે અક્ષરોના પત્થરની માફક બીજી રીતે નિરાંતે ફરીને થતા નથી અર્થાત સજ્જનનુ બોલેલુ કદી ફરતુ નથી ૪૮૩

श्लोक[1]

राज्यं यातु श्रियो यातु, यातु प्राणाविनश्वराः ।
या मया स्वयमेवोक्ता, वाचा मा यातु शाश्वती ॥४८४॥

गाथा[2]

२ न य ऊव्वर पूरणम्मि, समत्था तेहिं किं वि न जायइ ।
असमत्था जे नरपर, उवयारम्मि तेहि न किं वि॥४८५॥

ચોપાઈ.

રાજા મનિ ચિંતા[1] અતિ ઘણી, નિરતિ[2] કિસી હિવ દુખિયા[3] તણી;
પડહુ વજાયો[4] નગર મઝારિ, લહુસઈ[5] જિકો દુખી નરનારી. ૪૮૬

---

૧ અર્થ:—રાજ્ય જાઓ, લક્ષ્મી જાઓ, તથા નાશવંત પ્રાણ પણ જાઓ પરન્તુ મે પોતે ઉચ્ચારેલી અવિચલ વાણી ન જાઓ. ૪૮૪

२ न च उदरपूरणे समर्थाः तैः किमपि न जायते ।
असमर्थाः ये नरपर उपकारे तैः न किमपि ॥४८५॥

અર્થ:—પેટ ભરવામા જેઓ સમર્થ નથી તેઓ વડે કાંઈ પણ થઈ નકતુ નથી અને જેઓ પારકા ઉપર ઉપકાર કરવામા અસમર્થ છે તેઓ વડે કાંઇ પણ નથી ૪૮૫

(૧) * અતિચિંતા (૨) * કરૂહણિ (૩) I દુખિયૈ (૪) * વજાવિઉ x વજાવઉ નગરિ + વજાવિઓ I વજાવે. (૫) * લહુસિઇ દુખા જિકો + લહસિએ I લહિસે દુખિયો જિકો

લાખ દીનાર દીયું[1] તસુ દાન, પૂછઇ[2] એહ વાત પરધાંન;
પડહ વાજતાં[3] આવ્યો જિહાં, નગર નાયકા પાડો[4] તિહાં. ૪૮૭

દૂહા.

ગણિકા ભોગ વિલાસની, પડહો[5] છવિયો આઉ;
દુખીયો[6] નર હું લહિ દીયું[7], સાંભલિ[8] વિક્રમ રાઉ[9]. ૪૮૮
સોલ શૃંગાર[10] સજી કરી, ચીંતઈ[11] બુદ્ધિ ઉપાય;
મહાકાલ પ્રસાદ નિસ[12], છાંની[13] રહિસું[14] જાઇ; ૪૮૯

ચોપાઈ.

રાતિ પડી માધવ પણિ[15] તિહાં, આવી સૂતો[16] ગાથા જિહાં;
ઘણા પુરૂષ સૂતા તિણ[17] ઠામિ, ગણિકા જોવૈ[18] કરિ અનુમાનિ. ૪૯૦

---

(૧) * દીઉં તસ. (૨) * પડુ વજાવઇ. + પહુ ઇપવાતિ. I પુછે એહવી. (૩) * વાજતું આવિઉં તિહાં. I વાજતો આયો જિહાં. (૪) + પડિઉ × પાડઉ I પાને જિહાં – * ણી. (૫) + * પડહુઉ છવિઉ આય. I પડહો છિબિયો આઇ. (૬) * દૂખીઉ ઠું નર લહી દીઉં. + દુખીઓ. I દુખીયો. (૭) × દીસું. (૮) * સંભલિ. (૯) * રાય. I રાઈ (૧૦) + * સિણગાર સારી. (૧૧) + * ચિંતવી બુદ્ધિ ઉપાય. I ચિંતે. વિવિધ. (૧૨) + * નિચિ I નિસિ. (૧૩) * છાનઈ. + છાને. (૧૪) * I + હાય. – I રાત્રિ. (૧૫) * પુણિ. I પિણ. (૧૬) I સુતો * સુતઉ. (૧૭) I તિણિ ઠામ. * સ્થાનિં. × ઠાણઇ. (૧૮) * જોવઇ. + જોવે. I જોવે. – * નિ.

[1]આગ જેમ તન ઉન્હો સાસ, [2]મોટે સરી મૂકે નીસાસ,
ગણિકા [3]આઘી છાની જાઇ, [4]હીયેડા ઉપરિ મૂકઇ પાઇ. ૪૯૧
જેહ નઇ મનિ [5]તન નિવસઇ કોઇ, રાતિ દિવસ નિદ્રાભરિ સોઇ,
માધવ જાણઇ વિરહી કાયે, [6]એ છઇ કામકંદલા પાઈ ૪૯૨
માધવ બોલૈ નિંદ મઝારિ, સાભલૈ કામકંદલા નારિ;
હીયા [7]થકી પગ પાછો કરો પીન પયોધર [8]સામાધરો ૪૯૩
ભોગ વિલાસની જાણી વાત, આવી રાજા પાસિ પ્રભાતિ,
માધવ ગાહ લિખઇ [9]નિત ભીંત, કામકંદલા [10]રાતો ચીત. ૪૯૪

શ્લોક ૧

* आकारै रिङ्गितैर्गत्या, चेष्टया भाषणेन च ।
नेत्र वक्त्र विकारेण, ज्ञायतेऽन्तर्गतं मनः ॥ ४९५ ॥

(૧) * અગનિ જિમ તનુ ઊહનુ જાસ (૨) * મોટઇ સ્વરિ મુકઇ + મોટે સ્વરિ મુકે I મોટે સ્વર (૩) * આવી છાની થાઇ. (૪) I માધવઈ હિયૈં મુકે પાય + મુકે પાય (૫) * તનિ વસઇ જે – * સિ – * ઇ (૬ × એ કામકદલા પાયજ હોય. – * ય – I ર – * લિ (૭) * થીકા પગ પાછા કર + થીજ (૮) * સાહમા ધર × આગે ધર (૯) I નવી નિત. * નિત નીંતિ (૧૦) * રાતિઉ ચીતિ I રાતો ચિત

૧ અર્થઃ—ઇંગિના આકારથી, ગતિથી, ચેષ્ટાથી અને બોલવાથી તથા આખ અને મુખના વિકારોથી અંતર્ગત મન જણાય છે ૪૯૫

ચોપાઇ.

જાણ્યો[1] માધવ વિપ્ર[2] વિચાર, તિહં[3] નઈ દીધા લાખ દીનાર;
હરખતિ[4] સભા મિલિ વીનવઈ[5], એહનો[6] દુખ ભાજિસ્યઇ હિવઇ. ૪૯૬

વસ્તુ.

એણુ અવસર એણુ અવસર વિક્રમાદિત્ય,
સેવક મેલ્હિ[7] તેડાવીયો, માધવાનલ આપ પાસઇ,
સાર[8] સિંહાસણું બઇસારી, વાત સહુ[9] પૂછઇ[10] વિલાસઇ,
રે મૂરખ કિણુ[11] કારણઇ[12], લુબધો[13] વેસ્યા જીવ,
મનવછિત તુજ[14] નઇ દીયુ, રહિ તૂ ઇહાં સદીવ[15]. ૪૯૭

---

(૧) * જાણિઉ I જાણી (૨) + તણો * તણુઉ (૩) + તેહને દીધા. (૪) * હરખિત – + મ (૫) + વિનવે I વિનવેં (૬) * એહનુ દુખ ભાજસિ હવઇ. + હવે. I એહનો દુખ ભાજસ્યે હિવૈ (૭) I મુકી તેડાવીયો. + મેહલિ તેડાવિઓ * મેહલિ તેડાવિઉ (૮) * બઇસારી સઘાસનઇ + બેસાડી સઘાસને I બૈસારિ સિંઘાસને (૯) I સવિ (૧૦) I પુછે વિલાસેં + પુછે વિલાસે (૧૧) * કિમ્નિ કારણિઇ (૧૨) + I કારણે (૧૩) * લુબધઉ + લુબ્ધો I લુબધો વેસ્યા ચિત્ત (૧૪) I * વનિતા દીઉં (૧૫) * સદૈવ

ચોપાઇ.

માધવ[1] આય ભણ્યો દીધાયુ, રાજા[2] કીયો પંચંરંગ પસાઉ;
વનિતા તનઈ[3] વિરહ તન દુખી, હું તુજ કરિસુ[4] નિશ્ચઇ સુંખી. ૪૯૮
ઇણ[5] ઉજેણી નગર મઝારિ, તાહરઇ[6] મન માનઇ જે નરનારિ;
તે પરણાવું[7] તાહરઇ કાજિ[8], કરિ આણંદ[9] માહરઇ રાજિ. ૪૯૯
વેસા[10] તણો[11] કિસો[12] વેસાસ[13], દોરા પાખઇ[14] પાડઇ પાસ;
કૂડ કપડ[15] માયા કેલવઈ[16], મુગ્ધ[17] લોકના મન ભોલવઈ[18]. ૫૦૦
રાતી[19] દીયઈ આનંતા આલ, વિરતી હુઇ[20] વાઘણિ વિકરાલ;
રાતી વિરતીં બિહુ પરિ દહઇ[21], કવિયણ કરવત સમવડિ[22] કહઇ. ૫૦૧

---

(૧) I આયુ ભજું દીરધાય. * આની ભણિઉ દીધાયુ × દીરધા આઉ (૨) I ગમ કીધૈ પંચંગ પસાય. + રાય કીઉ પંચાંગ. (૩) + તણે વિરહિતુ * તણઇ. (૪) I નિશ્ચૈ કરિસ્યુ * નિશ્ચઇ કરિસ્યઉ × કરૂ (૫) × + ઇણિ (૬) + તાહરે મનિ માને જે નારિ. I તાહરૈ મનમૈં (૭) * પરણાવઉં. (૮) I જ (૯) I આણંદ તુ (૧૦) * વેસ્યા તણુઉ કિસિઉ વૈસાસ (૧૧) I તણોં કિસો (૧૨) × વિસાસ (૧૩) I ડો. (૧૪) I પાખૈં પાડૈ. + પાખે પાડે. (૧૫) + ≈ I ટ (૧૬) + કેલવે I કેલવૈ (૧૭) + I મુગધ (૧૮) + વે. I વૈ (૧૯) * રાતિ દીઈ અનતા. + રાતી દીયે. I રાતં નીગે (૨૦) I હવે વાઘણ + * વાઘિણિ. (૨૧) ' ૯ + ૯ − I ડ (૨૨) I ડૈ

કવિત્ત.

૮ દસ સહુસ સિહુ દસ વીસ નયણુ ભુજદંડ વીસ વીસ તળોલ,
અધર રસ વીસ પયોહર વીસ ખભ અહિમત્ત કમલ દલ,
તિન્ન સયનઈ ઇડવીસ દમણુ જલ હુટયો સુઉજલ દસનાઇય,
મુગટ ગલિ હાર દસ દમ દસ વદણુ તિલવણુ ભુવનદ કવિ-
ઉચરઇ દેખિ ભમર ભુદ્ધી રમણુ . ૫૦૬

દૂહા.

૮ નર નારીના અગનઉ, મ કરિસ્યઉ કોઇ વેસાસ
કામ આહેરી જગિ ભમઈ, સ્ત્રી માડ્યઉ છઈ પાસ ૫૦૭

૮ નર નારી તુરંગમ, જે વેસાસ કરતિ
કહઇ કવીસર ખપ્પડા, ભૂલા ઘણુ ભમતિ ૫૦૮

૮ ટાલઈ આસુ ખિણુ હસઈ, ખિણુ એક મધુરિ વાણી,
કલહ કરઇ ખિણુ એડ રમઇ અકલ રૂપ નિર્વાણુ ૫૦૯

ચોપાઇ.

ઇકે[1] ભોગવઈ[2] અવર ચિંત[3] ધરઈ[4], બોલઇ[5] અવર અવર મન હરઈ[6],
દોસ લેઇ અવરા[7] સિર દિયઇ, અમી[8] છડ વિસનઉ રસ પીયઈ ૫૧૦

---

(૧) * એ (૨) + વે I વૈ (૩) * તિ (૪) + રે I રૈ
(૫) I લૈ + લે (૬) I ચિત કરે (૭) + ર (૮) + રિ દીયે
* દીઇ ( ) * અમીય છાંડી વિસનુ રસ પીઇ

ગરથવઇ[1] કોઢી નર હોઈ, કામદેવ પરિ[2] રાખઇ સોઇ;
લાખ[3] વરસનો અવિહડ નેહ, ખૂટો[4] ગરથ દેખાડઇ[5] છેહ. ૫૧૧
જાણિ પતંગ કસુંભા[6] રંગ, તિસો[7] ગણિકા તણો પ્રસંગ;
રે માધવ તૂં સુંદર દેહ, વેશ્યા સાથે[8] કિસો સનેહ. ૫૧૨

गाहा १

सव्वंगरायरत्तं, वाहिं कणवीरकुसुमसारिच्छं ।
मज्झे रंग निरत्थं, वेसा हियमं पतंगुव्व ॥ ५१३ ॥
८ २वेसा कवड संपूरिया, मणसि नेह रहिया णं ।
अत्थरहियं न उच्चरइ पत्थर जं कामदेवोवि ॥५१४॥

---

(१) + * વંત (૨) * પરિં. (૩) * તુ. I નો (૪) * ખુટઈ ગરથિ. (૫) * દિખાડે I દિખાડે. (૬) * કુસભા. (૭) * તિસિઉ ગુણિકા. I તિસૌ + તણો. (૮) * સાથિઈ કિસિઉ. I ગણિકા સાથિ તણે

१ सर्वाङ्गरागरक्तं, बहिः करवीर कुसुम सदृशम् ।
मध्ये रङ्गनिरस्तं, वेश्या हृदयं पतङ्ग इव ॥ ५१३ ॥

અર્થઃ—બહારથી કણેરના ફુલ જેવાં સર્વ અંગો રાગથી રંગાએલાં અને પતંગીઆ રંગની માફક અંદરથી વેશ્યાનું હૃદય પ્રેમથી રહિત હોય છે. ૫૧૩

२ वेश्या कपट संपूरिता, मनसि स्नेह रहिता ननु ।
अर्थरहितं न उच्चरति, पाषाणं यत् कामदेवोऽपि ॥५१४॥

અર્થઃ—વેશ્યા કપટથી ભરેલી છે અને નિશ્ચે કરીને હૃદયમાં

८ १कवालम्मि निवसियो मुत्ति घुरा मंडया जाम ।
वेसाकंठ अयाणो, विणरत्ता रत्तओ रमइ ॥५१५॥
२न गणइ रुववत, न कुलिण णेअ सव्वसंथत्रिअं ।
वेसा वाहि सरिसा, जत्थ फुल्ल तत्थ गम्मइ ॥५१६॥

તે સ્નેહ રહીત છે કામદેવ જેમ પથરને અસર રતો નથી તેમ પૈસા વિનાના માણસને વેશ્યા બોલાવતી પણ નથી ૫૧૪

(१) * वानर – * फलं

१ कपाले निवसित, मोक्तिक जङ्घामण्डित यावत् ।
वश्या कण्ठ अज्ञान, विरक्ता (या) रक्त रमति ॥५१५॥

અર્થ — પાળમા રહેતા મોતિથી જાગ સુધી ગોભિ રહેલો અર્થાત આખુ શરીર જેનુ ઘરાણાથી ભરેલુ છે એવો અજ્ઞાની વિરક્ત વેશ્યાના કઠમા આસક્ત થઇ રમે છે અર્થાત એટલુ સમજતો નથી કે આ દેખાતી સમૃદ્ધિ ઉપર મુગ્ધ થઇ તે હરિ લેવા માટે સ્નેહ બતાવે છે ૫૧૫

२ न गणयति रूपवन्तं, न कुलिन नेव सर्वसस्तवितम् ।
वेश्या व्याधि सदृशा यत्र चूण तत्र गच्छति ॥५१६॥

અર્થ.—વેશ્યા રૂપવતને ગણતિ નથી, કુલિનને ગણતિ નથી તેને સર્વને સ્તુતિપાત્રને પણ ગણતિ નથી રોગ સમાન વેશ્યા જ્યાં દ્રવ્ય દેખે ત્યાં જાય છે ૫૧૬

* [1]इक्कं खाअइ अवडअं, वीयं च कडक्ख रक्खियं धरइ ।
अन्नं वंछइ चित्ते, मसाण सारिछिया वेसा ॥५१७॥

ચોપાઇ.

માધવ કહે[1] સુણો રાજન, નારી સઘલી નહી સમાન
તિહુ[2] ભવનમંઇ[3] જોઇ અહી, કામકદલા ઉપમ નહીં   ૫૧૮

શ્લોક.

[2]शैले शैले न माणिक्यं, मौक्तिकं न गजे गजे ।
साधवो नहि सर्वत्र, चन्दनं न वने वने ॥५१९॥

---

૧ एकं खादति अवडयं, द्वितीयं च कटाक्षरक्षितं धरति ।
अन्यं वाञ्छति चित्ते, स्मशान सदृशा वेश्या ॥५१७॥

અર્થ—એકને ચવા પુરૂષની માફક (ખેતરમાં કે ઘર ઉપર ચનાવટિ કરવામાં આવતી પુરૂષની આકૃતિ જે જાનવરોથી ખેતર કે ઘરનું રક્ષણ કરવા માટે કરવામાં આવે છે) ખાઈ જાય છે અને બીજાને કટાક્ષથી પકડી રાખે છે તથા મનમાં બીજાને ચાહે છે એટલાજ માટે વેશ્યા મસાણ જેવી છે ૫૧૭

(૧) * કહઈ સુણઉ (૨) * તિહુ ભુવન મઈ જોયાં (૩) + મે

૨ અર્થ—પર્વતે પર્વતે માણેક હોતા નથી, હાથીએ હાથીએ મોતિ હોતા નથી, સર્વ ઠેકાણે સાધુ પુરૂષો હોતા નથી, અને જગલે જગલે ચંદનનાં વૃક્ષો હોતાં નથી. ૫૧૯

દૂહો.

નારી વેશ્યા[1] તતિ જલ, સગ પત્થર કેકાણ,

એ સાતેહી[2] અધલા, ફેરણહાર સુજાણ ૫૨૦

गाहा १

* कमलाण कंतगुणा, महुकरो जाणइ परिमलयं ।

छायाछेअ वसंता, सालूरा नेव जाणंति ॥५२१॥

२जो जाणइ जस्सगुण, सो तस्स आयर कुणइ ।

फलियं दक्खारामं, काको[3] लिंबोलिअं चुणइ ॥५२२॥

---

(१) * नरचंध + नरवे] नरैं (२) * सर्वजिह कुं आधना. (३) + ओ

१ कमलाना कान्तगुणा., मधुकर. जानाति परिमलकम् ।
छायाछेक वसन्ता सोलूरा. नेव जानन्ति ॥५२१॥

અર્થ:—કમળોની શોભા વિગેરે ગુણો અને સુગંધીને તેનાથી દૂર વસતા ભમરાઓ જાણે છે પરન્તુ તેનીજ છાયામા વસતા દેડકાઓ જાણી શકતા નથી. ૫૨૧

२ य. जानाति यस्य गुणं, स. तस्य आदरं करोति ।
फलित द्राक्षारामं, काक. निम्बोलिकं चिनुते ॥५२२॥

અર્થ:—જે જેનો ગુણ જાણે છે તે તેનો આદર કરે છે, જેમ કાગડો ફળેલા દ્રાક્ષના બગીચાને છોડીને લિંબડાની લીંબોળીઓ ચણે છે—ખાય છે ૫૨૨

* [1]सा कहं न संभरिज्जइ, जस्स घरदारतोरणनिसन्ना ।
हरिणीव्व जूह भट्ठा अच्छइ मग्गं विलोयंति ॥५२३॥

८ [2]जो जह रसेण रसिओ, सो पक्खो तस्सअमीयसारिच्छो ।
भमरो रमइ कमलिणिम्मि, घुणकीडो सुक्ककट्ठम्मि॥५२४॥

श्लोक [3]

वाजिवारण लोहानां, काष्ट पाषाण वाससाम् ।
नारी पुरुष तोयानां, अंतरं बृहदंतरम् ॥५२५॥

---

(१) * म.

१ सा कथं न संस्मर्यते, यस्य गृहद्वार तोरण निषन्ना ।
हरिणीव यूथभ्रष्टा, अस्ति मार्गं विलोकयति ॥५२३॥
અર્થ:—તેણી કેમ ન સાભરે કે જે ઘરના બારણા ઉપરના તોરણમાં બેઠેલી ટોળાથી ભ્રષ્ટ થએલી હરણિની માફક માર્ગ જોતી હોય-વાટ જોઇ રહી હોય. ૫૨૩

૨ यः यद्रसेन रसिकः, सः पक्षः तस्य अमृतसदृशः ।
भ्रमरः रमति कमलिन्यां, घुणकीटः शुष्ककाष्टे ॥५२४॥
અર્થ:—જે જે રસ વડે રસિક હોય તે પક્ષ તેને અમૃત સમાન હોય છે. જેમકે ભમરો કમલિનિમાં આનંદ કરે છે પણ ઘુણકીડો સુકા લાકડામાં તેને કોચીને આનંદ કરે છે. ૫૨૪

૩ અર્થ:—ઘોડામાં અને હાથીમાં, લોઢામાં અને લાકડામાં, પત્થરમાં અને વસ્ત્રમાં, સ્ત્રીમાં અને પુરૂષમાં તથા પાણી પાણીમાં જે અંતર છે તે મોટું અંતર છે-મોટો તફાવત-ફેર છે. ૫૨૫

* [1]केतकीकर पत्राणां, वेश्या व्याल केसरीणां च ।
मूलं तत्र न गृह्णियात्, गुणा एव तु गृह्यते ॥५२६॥

દૂહા.

માધવ વલિ વલિ વિનવઇ, સાંભલિ વિક્રમ સ્વામિ,
પરદુખ ભજણ સાભલી, આવ્યો[1] હું ઇણ ઠામિ ૫૨૭

શ્લોક ૨

श्लोकार्धेन अहं वक्ष्ये, यदुक्तं ग्रंथ[2] कोटिभिः ।
परोपकारः पुण्याय, पापाय परपीडनम् ॥५२८॥
[3]किं तेन जातजातेन, यस्यात्मा दुर्भरोदरः ।
समर्थो नोपकाराय, तेनापि जनितेन किं ॥५२९॥

---

(૧) + ૯ આવિવો તિણિ (૨) I પૂર્વ.

૧ અર્થ:—કેતકી, કીરણો, પાદડાઓ, વેશ્યા, સપ અને કેસરિ સિંહ તેઓનુ મૂળ ગ્રહણ ન કરતા ગુણોજ ગ્રહણ કરવા ૫૨૬

૨ અર્થ —ક્રોડો ગ્રંથો વડે જે કહ્યુ છે તે હુ અડધા શ્લોકમાં કહિશ કે પરોપકાર કરવાથી પુણ્ય માટે થાય છે અને બીજાને દુખ કરવુ તે પાપ માટે થાય છે ૫૨૮

૩ અર્થ:—તેઓના પેદા થવાથી શુ ? કે જેઓ પોતાનુ પેટ દુખથી ભરતા હોય, અને જે ઉપકાર કરવામાં પણ સમર્થ નથી તેના જન્મવાથી પણ શુ. ૫૨૯

દૂહો.

[1]વલતો વિક્રમ ઈમ કહઇ, સહી સાચ[2]ઇ મન માનિ;
કામકંદલા મેલવું, તૌ[3] મુજ વદન[4] પ્રમાણ　　૫૩૦

गाथा १

८　सरवर मूलं वडियं, अंकुरं उत्तमेहिं पडिवन्नं ।
पढमं चीय अइसुक्खं, पच्छाणेगरूवं वरं ॥ ५३१ ॥

I　२जणाण वीयं वीयाण चंदं, सुपुरुसेहि भासियं वयणं ।
पढमं लहुयं च लहुयं, पच्छागरुयं च गरुयं च॥५३२॥

---

(૧) * તુ. (૨) * સાચ કરિ I તો સાચો માનિ (૩) * તઉ મુજ વચન પ્રમાણિ (૪) × વાચ

१ सरोवरे मूलं पतितं, अङ्कुरं उत्तमैः प्रतिपन्नम् ।
प्रथम चेव अतिसूक्ष्मं, पश्चादनेकरूपं वरम् ॥५३१॥
અર્થ:—સરોવરો કાંઠે પડેલા અંકુરાની માફક ઉત્તમ માણસોએ કબુલેલું વચન પ્રથમ અતિ સૂક્ષ્મ હોય છે પરન્તુ પછીથી મોટું અને શ્રેષ્ટ થાય છે. ૫૩૧

२ जनानां द्वितीया द्वितीयानां चन्द्रः, सुपुरुषेः भाषितं वचनम्
प्रथमं लघुकं च लघुकं, पश्चाद् गुरुकं च गुरुकं च॥५३२॥
અર્થ:—મનુષ્યોને બીજ આનંદનું મૂળ છે અને ચંદ્રને બીજ

श्लोक १

अमोघा वासरे विद्यु- दमोघं निशिगर्जितम् ।
अमोघा (हि) सतां वाणी, अमोघं देवदर्शनम् ॥५३३॥

દૂહા.

ચદા વદની બહુ ગુણી, બે પખવસ વિસુદ્ધ,
મન હરણી ચિત રજણી, મિલૈ[२] વિધાતા મુજ ૫૩૪

ચોપાઇ.

અપછર તણી કહી સહી[३] વાત, સાભલિ[४] રાજા જગ[५] વિખ્યાત,
પરદુખ ભજણ બિરૂદ તાહરો[६], હિવ એ દુખ ભાજૈ[७] માહરો ૫૩૫

વૃદ્ધિ થવાનુ મૂળ છ તેની રીતે સત્પુરૂષોએ કહેલુ વચન આરંભના નાનામાં નાનુ હોવા છતા પછી તે મોટા કરતાં પણ મોટુ થાય છે ૫૩૨

(૧) * બિપખિ (૨) * મેલિ I મેલ (૩) * હુ I તમ (૪) * સભલિ (૫) * ગિ (૬) * તાહરઉ (૭) * ભજઉ માહરઉ

૧ અર્થ.—દિવસે થએતી વિજળી નિષ્ફળ ન જાય રાતનો ગડગડાટ નિષ્ફળ ન થાય સત પુરૂષોની વાણી નિષ્ફળ ન થાય અને દેવનુ દર્શન નિષ્ફળ ન થાય ૫૩૩

गाहा [1]

विरला जाणंति गुणा, विरला पालंति निद्धण सिणेहं ।
विरला परकज्जकरा, परदुक्खे दुक्खिया विरला ॥५३६॥

ચોપાઇ.

અવિહડ[1] મન માધવનો નેહ, ભાંગે[2] સુખ જોવે જઉ એહ;
ચતુરંગ કટક એકઠો[3] કરી, ચાલ્યો[4] વિક્રમ નગરી ભણી.[5] ૫૩૭

માધવ કટક[6] સકર સંજુતી, આવ્યો[7] નગરી કામાવતી;[8]
દલ ઉતર્યો[9] નગર ગોઇરઇ,[10] રાજા બિહુ[11] પરિખ્યા કરઈ.[12] ૫૩૮

---

१ विरलाः जानन्तिगुणाः, विरलाः पालयन्ति निर्धनस्नेहम्।
विरलाः परकार्यकराः, परदुःखे दुःखिता विरलाः ॥५३६॥

અર્થ:—ગુણ જાણનારાઓ દુલભ છે, નિર્ધનની સાથે સ્નેહ જાળવી રાખનારાઓ દુર્લભ છે, બીજાનું કામ કરનારાઓ દુર્લભ છે, પારકાના દુખે દુખિ થનારાઓ દુર્લભ છે ૫૩૬

(૧) * નિવડ દેખિ માધવનુ × નિવડ. (૨) * ભાગવું દુખ જોઇ જઇ. + ભાગતુ (૩) * એકઠઉ. + એકઠું I ઠો. (૪) * ચાલિઉ + ચાલ્યો. I લ્યો (૫) * આણુદ ધરી. (૬) * સહિત કટક સયતિ. I કટક સહિત. (૭) * આવિઉં. I આયો. (૮) I પુહુપાવતી. (૯) * ઉતરિઉં I યો. (૧૦) * ગોયરિઈ. I ગોયરે. (૧૧) I બિહુંની. (૧૨) + કરે.

રાજા મનિ મોટો[1] સદેહ, ઇયાં[2] બિહુનો જેવું નેહ;
સાચી કિ નાકારિમી નારી, છાનો[3] આવ્યો નગર મઝારિ. ૫૩૯
એકાકી આવીયો[4] વિમાસિ, કામકંદલા[5] નઇ આવાસિ;
જાણ્યો[6] એ કો[7] પુરૂષ પ્રધાન, તિણિ[8] ગણિકાઈ દીધો[9] માન. ૫૪૦
ગીત વિનોદનઇ નાટક કલા, રાય રંજવઈ[10] કામકંદલા;
નવ રસ ભોગ[11] વાંછના કરઈ, તેહુ વાતનિ[12] ઇચ્છા નવિ કરઈ. ૫૪૧

દુહા.

વિણુ[13] દીઠઇ સૂર ભિડઇ, કાયર કંપઇ તેણુ[14];
વાલિ[15] સખી સમઝાવિ પ્રિય[16], હૂં તો રૂંધી[17] તેણ. ૫૪૨
૮ I સમઝ્યો સમઝેઇ નહીં, કોઈ[18] અંગ સુહાઉ[19];
મઇ મત્તા મંજરિ[20] જું, કહઉ તો આઉ આઉ. ૫૪૩

---

(૧) * મોટઉ. I ટો. (૨) * ઇહાં બિહુ નઉ × એહ બિહુનો. (૩) * છાનઉ આવિઉ + છાનો આવીઓ. (૪) * આવીઉ. + આવીઓ I આવ્યો. (૫) × પુહુતુ કામકંદલા પાસિ (૬) × જાણ્યઉ. × તિણિ ગણિકાઈ. (૭) - કોઇ. (૮) × જાણી દીધો અતિ બહુ માન. (૯) * દીધઉં. - + ધેં + દીધું - * દિ. (૧૦) I રંજવ્યો. + રંજવે. - * વં (૧૧) I સોભા વંછા કરે. (૧૨) * વાતનુ મનિ નવિ ધરઈ. I સુરતિ વાત ઇચ્છા નવિ ધરે. (૧૩) * જિણિ. (૧૪) * જેણિ + જિણિ. (૧૫) * આ (૧૬) I પીઉ. (૧૭) * તઉ રહિ તેણિ. + તુ. - I ગો. - I જે. (૧૮) I ઙાઇક. (૧૯) I સુભાવ. (૨૦) I મંજર જ્યું.

गाहा. १

* वसिऊण सग्गलोए, गंधं गहिऊण पारिजायस्स ।
रे भमरा? किं न लज्जसि, चुंबंतो कयर कुसुमाइं॥५४४॥

દૂહા.

* સેજિં સૂતા કવણ ગુણ, ...;
... ., ..., ૫૪૫

ચોપાઇ.

સંગતિ પાખઇ કામકંદલા, બીજી સહિ[1] દેખાડી કલા;
રાજા રાતિ[2] વસંઈ આવાસ, વાત એ[3] પૂછઈ[4] તસ[5] પાસ. ૫૪૬
દીસઇ અતિ સુંદર તુજ દેહ, નવ યૌવન[6] રૂપે[7] સસનેહ,
ડીલ[8] તણી[9] ન કરઇ[10] કોઈ નાર, નવિ પહિરઇ સોલહ[11] શૃંગાર. ૫૪૭

---

१ उपित्वा स्वर्गलोके, गंधं गृहित्वा पारिजातस्य ।
रे भ्रमरः ! किं न लज्जसि, चुम्वन्तः करीर कुसुमानि॥५५४॥

અર્થ:—હે ભમરા ? સ્વર્ગ લોકમા રહિને તથા દેવતાઈ વૃક્ષના પુંપોની સુગધ લઈને કેરડાના ફુલોને ચુબન (ચુસતાં) કરતા લજાતો નથી શુ ? ૫૪૪

(૧) * હુ (૨) + વને આવાસિ. (૩) * એહ (૪) I સુ. (૫) * સિ I સે (૬) * યો. (૭) * નવરૂપ સનેહ. (૮) I દેહ. (૯) * કા ન કરઈ સાર. (૧૦) I તુ. (૧૧) * સિણગાર

વલતી વેશ્યા કહે[1] વૃત્તંત, પરદેસઇ[2] ગયો[3] મુઝ કંત,
જાં લગિ[4] પ્રિય[5] મિલસ્યઇ નહીં, તા લગિ[6] ઇણપરિ રહિસું[7] સહી ૫૪૮
સુણી વાત રાજા પોઢીયો[8], કપટ નિદ્રા ઓઢણ[9] ઓઢીયો,
પ્રી વિયોગ[10] વેસા વિલવિલઇ, સાવધાન રાજા સાભલઇ[11], ૫૪૯

गाहा[1]

सो रुववइ सुहेणसुही[12], दुक्खवज्जिओ सो य ।
सो सयलगुण[13] निहाणो जयम्मि नहु वल्लहो को वि॥५५०॥

---

(૧) * કહઇ વિરતત (૨) * પરદેસિઇ I માહરઇ છઇ પર દેસઈ કંત (૩) I પહુતો (૪) * લગઇ તે પ્રી મિલસિ (૫) I પ્રીય મુજ મિલસૈ (૬) * લગિઇહિપિ (૭) * રહિસિઉ (૮) * પુઉઢીઉ × પોઢીઉ + પુઢીઓ I પોઢીયો (૯) * ઉઢણ ઉઢીઉ (૧૦) * પીય વિયોગિ વેસ્યા વલવલઇ × પ્રીત I બિજોગ. (૧૧) * સ. + સભલે I સાભલૈ (૧૨) * सो सुहाण सयस्राणि, × सो सयल गुण निहाणो, (१३) × जस्स मणवयण कायण,

१ स. रूपपति सुखेनसुखी, दुःखवर्जित. सः च ।
सः सकलगुणनिधान., जगति नखलु वल्लभ. कोऽपि॥५५०॥

અર્થ:—તેજ કામદેવ સમાન રૂપવાન છે, તેજ સુખે સુખી છે અને તેજ દુખ રહિત છે, તથા તેજ સર્વ ગુણોનો ભંડાર છે કે જેને જગતમાં કોઇ બીલકુલ વહાલું નથી. ૫૫૦

દૂહા.

આજ બીજ નિદેસ પ્રિયે, સસિ સંગમ નયણાંહ;
હુઇસી[1] કંત મિલાવડો, જો[2] કુસલત્તણ નાહ; ૫૫૧

गाहा [1]

हसिउं पुच्छइ वत्तं, संझाए कामकंदला चंदं ।
मज्झ पिउ विदेसगमणे, तो कहि खिणत्तणं कह ॥५५२॥
[2]वासो जडाणमज्झे, दोजीहा सामीकुण्ण पडिलग्गा ।
जं जीवंतं लाहो, खिणतणं कत्थ पुच्छेसि ॥५५३॥

– * ઉ (૧) * હોસિઇ ચદ મેલાવડઉં. (૨) * કુસલજ બિદુ જાણાહ.

૧ स्मित्वा पृच्छति वार्ता, संध्यायां कामकन्दला चन्द्रम् ।
मम प्रिय विदेशगमने, तव क्व क्षिणत्वं कथ ॥५५२॥

અર્થઃ—સંધ્યા સમયે કામકંદલા ચંદ્રને હસિને વાત પુછે છે કે મારો સ્વામિ પરદેશ જવાથી તું કેમ ક્ષિણતા પામ્યો છુ તે કહે ૫૫૨

૨ वासः जडानां मध्ये, द्विजिह्व स्वामि कृष्ण प्रतिलग्नाः ।
यज्जीवितव्य लाभः क्षिणत्वं कथं पृच्छसि ॥५५३॥

અર્થઃ—પાણીમાં જેનું રહેઠાણ છે અને સર્પનો સ્વામિ કૃષ્ણ અર્થાત્ રાહુ હમેશાં પાછળ લાગેલો છે તેમાં જે જીવિતવ્યનો લાભ તો અર્થાત્ તેમા જીવવાનુ તો ક્ષિણતાનુ કેમ પુછે છે. ૫૫૩

દૂહા.

મોરા[1] મા લવે આજ તૂં, ઉંચાઈ બૈસિ[2] ખજ્જૂર;
હૂં એકલી ઘરિ આપણઇ, વાલંમ[3] વસિયા[4] દૂરિ. ૫૫૪

રે[5] હીયડા સંતાપ કરિ, જિમ આરણ[6] કલ્લોણ;
હાથી વસતા વીઝવનં, તિહાંઇ[7] પડ્યો વિછોહ. ૫૫૫

૯ સજ્જન એક પરદેસ છઇ, ખરી સંતાપઈ આઇ;
જ્યું સૂવૂં ત્યું જાગવઇ, જં જાગઇ ત્યું જાઇ. ૫૫૬

૮ સોહિણા તઈ મોનૂં દહી, તોનૂં ડહિજ્યો આગિ;
સો કોસઇ પ્રીતમ વસઈ, સૂતીથી ગલિ લાગિ. ૫૫૭

I સૂતીથી ગલિ લગિ, ઊઠિ દેખું તો નહી;
કહિણુ મતાંથી વાત, સોરો સરે હિયૌ મનમાંહી
તો પરિ પડજ્યો વીજ, અને વિરહન કૈં દહીયા;
કહિ કેસવ સુવિચાર, દહી ગયૌ પાપી સુહિણા. ૫૫૮

૮ હીયડા ડોલ મ વાય જ્યું, તે સાજણ મન વૂંણ;
જઉ કરતાર મયા કરઈ, તો તેહર તેહજ ઘુણ. ૫૫૯

---

(૧) × મ. (૨) * બઇસિ ઢરીરિ (૩) * વાલિભ વસઈ પર-
તીરી. (૪) × વાસઉ. (૫) * રહી. (૬) * આરણુદાં સોર. — *
નિ. (૭) * તાંહી પડ્યઉ. × પડ્યા.

તે દિન કહહી[1] આવસિં, જહિં[2] પ્રી અંગ મિલેસિ;
સરવર ભરિયાં કુંભ જ્યૂં[3], સગલો[4] તનુ સીંચિસિ. ૫૬૦
* બહુ દુખહ કુલી ચણું, ...;
... ..., ... ૫૬૧

ચઉપઇ.

રાજા સૂતો સુણૈ[5] કલાપ, કામકંદલા, કરઇ વિલાપ[6];
મધ્ય રાતિ વઉલી[7] જે તલઇ, નિદ્રા ભરિ સૂતી તે તલઇ. ૫૬૨
તિણુ અવસરિ જાણી નઇ રાય, હીયડા ઊપરિ મૂંકઇ[8] પાય;
જાગી કહઇ કામકંદલા, સામી ચરણ કરઉ[9] વિગલા. ૫૬૩
વલતો[10] રાજા બોલઈ સહી, મૂરખ[11] કીસુ[12] ઓલખઇ[13] નહી;
વેસ્યા કહઈ કહઇ[14] અનુમાન[15], તૂં છઇ ભૂપતિ નહી સમાન. ૫૬૪
પણુ[16] એક બીજો[17] કારણુ અછઇ, વિસૂર[18] વાત કહીસું[19] પછઈ;
બ્રાહ્મણુ ઉત્તમ માધવ નામ, મુજ હિયડઇ તે[20] વસિવા ઠામ. ૫૬૫

---

(૧) × કિણુ દિનિ. (૨) * યદિ પરતિખ. × જે દિ પરતખિ મેલેસિ. (૩) * જિમ. (૪) * સધનું તન. (૫) * સુતઉ સુણઇ વિલાપ. (૬) * કલાપ. (૭) × વોલી. + વુલી. – * ણિ. (૮) + મૂકે. I કે. (૯) I રો. (૧૦) * વલતું I તો. (૧૧) * રિ. (૧૨) * સ્યુ. (૧૩) I ઉ. (૧૪) * હૂં. (૧૫) * નિ. (૧૬) * પણિ I પિણ. (૧૭) * બીજઉ. I બીજો. (૧૮) * વિસ્તર. (૧૯) I કહીસ્સું * કહસિઉં × કહેશું. (૨૦) I તણુ વસિયો નામ.

શ્લોક[1]

गुरुमग्नि द्विजातीना, पादेन नैव सस्पृशेत् ।
ये स्वयं ज्ञानतो मूढाः स्पृशन्ति ते नराधमाः ॥५६६॥

ચોપાઈ.

બ્રાહ્મણુ વહિનીક[1] તુક્ષ[2] તણુઇ, કિમ ઉપરિ પગ ધરિ આપણુઇ,[3]
કામકફલા વેસ્યા પાઉ,[4] કૂડો[5] વચન પયપઇ રાઉ ૫૬૭
રાજા પૂછઇ માધવ કિસઉ,[6] કહી વાત તવ રાજા હસ્યો,[7]
વેશ્યા પૂછઇ કહો[8] વૃત્તાત, રાજા બોલઇ સુણો એકત[9] ૫૬૮
ઉજ્જેણી નગરી[10] મઝારિ માધવ બભણ[11] ગુણ ભડાર,
પરદેસ્યઇ[12] થકી આવ્યો હુતો, ફિરતો[13] નગર વિરુહ વિલપતો[14] ૫૬૯

---

૧ અર્થ—ગુરૂને અગ્નિને, બ્રાહ્મણ જાતીને પગ વડે સ્પર્શ કરવો નહી જે પોતાના જ્ઞાનથી મૂઢ નરાધમો હોય છે તેઓજ સ્પર્શ કરે છે ૫૬૬

(૧) * ઇ (૨) * તુહમ. (૩) * અવગણ્ઇ I અવગિણે (૪) * ઠેલિઉ પાય I બોલે ન્યાય (૫) * કૂડઉ + કૂડ (૬) I કિસો + કિસ્યો * કિસિઉ × કિસો (૭) * હસિઉ I હસ્યૌ + હસિયો – I છે + છે. (૮) * કહુ વરતત (૯) I સુણી એકાંત (૧૦) I નગરીમે * નગરીય (૧૧) I વિપ્ર છે (૧૨) * પરદેસિ તિહિ આવીઉ હતુ + આવીયો હતો I તે પરદેસથી આવ્યો હુતો (૧૩) * ફિરતુ નગરિ (૧૪) * વિલપતુ

દૂહા.

ધરતી જિમ ભારી ખમી,[1] નમણી જેહી કેલિ;
મજીઠઇ[2] જિમ રંજણી,[3] અઈ[4] સાસ ન મેલિ.   ૫૭૦

* ઊતપાત માહુરી ડુંગરા, સમુદ્ર સરીખઉ તે બાપ;
મીણારાં ઘરિ ખેટવી, કીયા હીંડીતી પાપ.   ૫૭૧

* ઊપરિ સંકટ પીટીઇ,[5] તલઇ[6] બલઇ અંગીઠિ;
અતિ રંગીઇ જુ વણસીઇ, ઈમ કહિતી સુણી મજીઠ. ૫૭૨

* મઇ જાણિઉં રંગ ચોલનું, રહિસિઇ કેતુ કાલ,
રંગ છંડી પતંગનઉ,[7] જાતાં ન લાગી વાર.   ૫૭૩

* રંગ પાનિ રંગ ફોફલે,[8] અતિ રંગ ચૂનિ હોઇ;
રંગ સઘલાં મઈ[9] જોઇયાં, પણિ પ્રીતિ સમુ નહીં કોઇ. ૫૭૪

બહુ ગુણવંતી સસિમુખી,[10] રંગ રમઇ રસ લુદ્ધી;
મનહરણી ચિતરંજણી,[11] મેલિહુ વિધાતા સુદ્ધ.   ૫૭૫

---

(૧) * જેહી બહુ ખમા. I જેહા બહુ ખમા. (૨) * મંજુઠી. I મંજીઠા. (૩) * રંગણી. + રંગણા. (૪) * દઇસુ સજ્જણુ મેલિ. × દઇયસુ સયણી. I દેવ નુ સજ્જણુ. (૫) + પીટિયેં. (૬) + તલેં બલેં. (૭) + નો. – + પાનેં. (૮) + ફોફલાં. (૯) + મેં. – + ણુ. (૧૦) I શશિ. – * ગિ. – * ધ. (૧૧) + મોહણી – + લિ.

ચોપાઈ.

રૂપવત નઇ કોકિલ સાદ[1], સૂતો[2] મહાકાલ પ્રાસાદ,
માસ વસં[3]તી વિરહ વ્યાપીજ[4]ઓ, ફૂટઉહીયઉ[5] કાલ તિણ કીયઉ ५७६

काव्यम्.

* वसन्ते वासन्ते तरुकुसुमसौरभ्यलहरी,
भ्रमद्भृङ्गीभृङ्गे स्फुरतरकरालापमुखरे ।
प्रिया स्मृत्वा नाथो घनतरशुचा मन्मथवशा–
दहाहा हा हा हा दृपशरमृतः कोपि पथिकः ॥५७७॥

નગરમાહિ સર્ગ[6]ને જાણી[7]યઉ, બ્રાહ્મણ મિ[8]લિ આહિર આણીયો,
મઇ દીઠો[9] અતિ રૂપ સરીર, દાહ દીયો[10] પ્રિમાનઈ[11] તીર ५७८

---

(૧) × નાદ (૨) * સુતઉ I તો (૩) I વસતે (૪) * વ્યાપીઉ + વ્યાપિયો I યો (૫) * ફુટઇ હીઇ મલ તિણિ કીઉ × ફુટો હીઉ + ફુટે હીયે + કીયો (૬) * સવવઇ + સપને (૭) * જાણિઉં (૮) + મિલિ બાહરિ આણિઉં (૯) * દીઠઉ – * રિ (૧૦) * દીઉ (૧૧) * નઇ + નેતિરિ.

૧ અર્થ:—વૃક્ષોના ફૂલોની સુગંધીની લહેરોથી અને ભમતા ભમરાઓથી વાસિત થએલ તથા વડના પાંદડાઓના અથડાવાથી થતા શબ્દો વડે શબ્દાયમાન થએલી વસન્ત ઋતુમાં પ્રિય સ્ત્રીને સંભારવાથી અત્યંત શોક અને કામવશ થએલો કોઇ પથિક અહાહા કામના બાણથી પીડાઈને મરી ગયો ५७७

એહ વાત વેસ્યા સાભલી, મુર્છા આવી ધરણી ઢલી,
જિમપુર[1] પહુતો ભરતાર, હિવ હું જીવું કુણ[2] આધાર.   ૫૭૯

गाहा १

आसा न देइ मरणं, विण मच्चू किं लब्भए पेमं ।
अवसर जइ न मरिज्जइ, तो लज्जइ सामसुंदरो. ॥५८०॥
२ आसासमुद्दपडियाणं, दहदिसिचालंत चंचलनयणी ।
हवइ कोवि समत्थो (जंउ), बाहविलंबणं देई ॥५८१॥

---

(૧) * યમપુરિ પુહુતઉ જેઉ – × નિજ I જમપુર પોહ પહુતો જો (૨) * હિણિ આધારિ – × ગી.

१ आशा न ददाति मरणं, विना मृत्युं किं लभ्यते प्रेम ।
अवसरे यदि न म्रियते, तदा लज्जते श्यामसुन्दर.॥५८०॥

અર્થ:—આશા મરણ આપતી નથી, તો શું ? મરણ વિના પ્રેમ મેળવી શકાય છે ? વખત આવ્યે જો ન મરે તો શ્યામ સુંદર–પ્રિય મનુષ્ય લાજે છે ૫૮૦

२ आशासमुद्रपतितानां, दशदिशिभ्राम्यति चंचलनयनीः।
भवति कोऽपि समर्थः, यो बाह्वाम्लवनं ददाति ॥५८१॥

અર્થ:—આશારૂપિ સમુદ્રમાં પડેલાઓને ચચલનેત્રવાળી સ્ત્રીઓ દશેદિશામાં ભમાડે છે, કોઈ પણ એવો સમર્થ છે ? કે જે આશા-સમુદ્રમાં પડેલાઓને હાથનો આધાર આપે ? ૫૮૧

[१]त्राहविलखण सो दीयइ, जे मूरा समरथ ।
रयणायर त्रुट्टत, कृत्रण पसारइ हत्थ ॥५८२॥

દૂહા.

પાણી તણઈ વિયોગ, કાદમ હી ફાટઇ હીયઉ,
તિમ[૨] માણસા વિયોગ, સાચો નેહ તો[૩] અપ્રિયઈ ૫૮૩
* હીયડા ફુટિ પચાઉ કરી, કેતા દુખ સહેસિ,
પ્રીઉ માણુસ વિછોહીયા, જીવિ કાહુ કરેસિ ૫૮૪

ચઉપઇ.

કામકદલા કીધાં કાલ, દેખી વિલખઉ થયો ભૂપાલ,
હાહા દિવ કિંહુ ગઇ કીયો હાસો ફાટવિ ખારો હુયો ૫૮૫

કામકંદલા તણે[૧] સરીર, રાજા ઓઢિઓ[૨] ઠાવઇ[૩] ચીર;
રાજા બહુ દુખ[૪] સંતાવિયો, છાનો[૫] કટક માહિ આવીયો.[૬] ૫૮૬

માધવ સૂતો[૭] મનિ ચિંતવઇ,[૮] કામકંદલા મિલિસ્યઇ[૯] હિવઇ;
તતખિણ રાજા આવ્યો જિહાં,[૧૦] વિરહી માધવ સૂતો[૧૧] જિહાં. ૫૮૭

નયણે રાજા આંસૂ ઝરઇ,[૧૨] બોલઇ[૧૩] વચન જીવ ધરહરઇ;
એ[૧૪] અપરાધ ખમઉ[૧૫] મુજ સહી, વાત સહૂ માધવનઇ કહી. ૫૮૮

તાહરો[૧૬] મરણ સુણી તતકાલ, કામકંદલા કીધો[૧૭] કાલ;
એહ વાત માધવ સાંભલિ, ઉડ્યો[૧૮] હંસ ગયો[૧૯] નીકલી. ૫૮૯

---

(૧) I ણૌ. * તણઉં. + તણુ (૨) * કરિ પ્રચ્છન્ન ઉઢાવઇ. (૩) I ઉઢીઉ ઠાવે. (૪) * દુખિ સનાપીઉ. I યૌ + ઓ. (૫) * નુ. I નૌ. + નો. (૬) * ઉ. I યૌ + ઓ. (૭) * સુતઉ. I તૌ. + તો. (૮) I વૈ + વે (૯) * મિલસિઇ હવઇ. I સ્યૈ. વૈ + મે. વે. – * ણિ. (૧૦) * આવઉ તિહાં. (૧૧) * સુતઉ. + તો. I તૌ (૧૨) × ખિરઇ. + ઝરે. I રૈ. (૧૩) I લૈ. + લે – * બ. – + રે. I ૨. (૧૪) I ઓ. (૧૫) * મુ I મો. – I મૈં + ને. (૧૬) * રઉ + રું. I રૌ. (૧૭) * ધઉ. × મૂઇ બાલ I ધૌ+ મો. (૧૮) * ઉડિઉ. I ડ્યૌ. + યો. (૧૯) I યૌ. + યુ.

દૂહા.

રાજા મનિ માહિ ચિંતવઇ, કીધો[2] દેવ અકજ્જ,[1]
જિણું કારણિ હું આવીયો,[3] વિપુંડા[4] વે[5] બે કજ્જ ૫૮૦

અસ્ત્રીહત્યા સિરિ ચડી, બ્રાહ્મણહત્યા સાથિ,
પુંખ[6] ન ખાંધા નઈ વલી, દાધા બેંઈ[7] હાથિ ૫૯૧

દુખભંજણ (હું) આવીયો,[8] સાંમ્હો[9] દીધો દુખ,
મંઇ[10] અનરથ મોટો[11] કીયો, હિવ કીમ હોસ્યંઇ[12] સુખ ૫૮૨

મિત્રદ્રોહી મંઈ[13] કર્યો, અરૂ[14] વેસાસી ઘાત
તિહું ભુવણે[15] નિંદા હુસ્યઇ[16] લોક સુણીસી[17] વાત ૫૮૩

---

(૧) × વિક્રમ — * ન — I વે + વે (૨) * કીધઉ દેવ અકાજ + કીધુ I ધો — * ણિ (૩) * આવીઉ I યો + ઓ (૪) × વિણસાર્યાં સવિ કાજ (૫) * બેહુ I બેઈ — * રિ — + ડિ (૬) * પુહક ન ખાધઉ × પુહપ — + ખધુ તે I રુખ ન ખાતે રુલ્યા (૭) * બેહુ × મે વે (૮) * આવીઉ + ઓ I ગો (૯) * સામુ દીધઉ I ધો + સાહમુ દીધુ (૧૦) + મે I ઇ (૧૧) * મોટઉ કીઉ + મોટુ (૧૨) * હાસઈ + હાસે I હુવે (૧૩) + મે I તોહો મેં કીયો (૧૪) * અનઈ + અને (૧૫) * ને (૧૬) * હુસિઇ + હુસે I નવાર હુસે (૧૭) * સુણેસિઇ + સુણેસિ — I ની.

કામકદલા કામિણી, માધવ વિપ્ર સુજાણ,
સાચો નેહ તો જાણીયો, જે ઈમ છંડે પ્રાણ ૫૯૪

I જુગ વિછુન્ત ગીમરત, ચડે કાઠકી પ્રીત,
વે સજન વિછુડે ના મિલે, મળ નયહ વિપરીત ૫૯૫

સમનેહી તો માછલી, બીજી અલપ સનેહ,
જળહી જલથી વીછડે તજહી ઠડ દેહ ૫૯૬

રાજા ચિતઈ હિવ કિમઈ, હૂં હિવ છૂટું પાપ,
જે ના ગતિ ઇહા બિહું તણી, સો ગતિ કરિસ્યા આપ ૫૯૭

સાહસધર તન ઉઠીયો, કર ઝાલી કરવાલ,
મીમ ભણી જિમ વાડીયો તિમ ઝાલીયો વેતાલ, ૫૯૮

(૧) * સાચઉ નેહ નુ જાણી I સાચો નેહ તો જાણિયો (૨) * જે ઇમ છડ પ્રાનુ I જૈ + છડે – × તસુ (૩) * તઉ I તો + તુ (૪) * જા (૫) I નુ (૬) * વીછડઈ + ડે I ડે (૭) I નુ છંડે (૮) * સુપઉ × ડે + સુપે (૯) * કિમ્હઈ × કિમે + કિમે (૧૦) * નવિ છૂટઉ + કિમ છૂટિશ – I જાનુ (૧૧) × દુહું (૧૨) * સા (૧૩) * કરસઉ + કરસ્યુ I કરિસ્યુ (૧૪) * ધીરતન ઊઠીઉ + ધીરત ઉઠીઓ I તૈ૦ યો (૧૫) * કરિ ઝાલઈ કરિવાન (૧૬) × જબ (૧૭) * વાઢિઉં (૧૮) × તમ (૧૯) * ઝાલેઉં × ઝાલ્યો વેતાલી

વલતૌ[1] વિક્રમ ઈમ કહે[2], સુણિ આગિઆ વેતાલ;
કહિયૌ[3] કરે જો માહરો, તે[4] (તો) છાંડુ કરવાલ. ૫૯૯

માધવ બંભણ માનની, કામકંદલા નારિ.
એ બેહુ જીવાડિ કરિ, તો[5] મુજ જીવ ઉગારિ. ૬૦૦

+* આગિઉ સુર ન્યાનિ જુઈ એ મૂરછા નહી હોઇ:
વલતું વિક્રમનઈ કહિ, આરિતિ મ કરૂ સોઇ. ૬૦૧

+* ઉત્કૃષ્ટી પટ માસની, બોલી શાસ્ત્ર મઝારિ,
વિરહ મૂરછા આવી ટલઈ, સચિઇ અમૃત ધારિ ૬૦૨

ચોપાઈ.

પાતાલઇ[6] પહુતો[7] વેતાલ, આણ્યો[8] અમૃત રસ અકરાલ[9];
લેઈ માધવને[10] મુખ દીયો, સંઈ[11] વિપ્ર માધવ જીવીયો[12] ૬૦૩

---

(૧) * તુ. (૨) * કહઇ. + કહે. (૩) * કહીઉ જઉ મોરૉ કરઇ — × માહરૂ + મોર. (૪) * તઉ છડાવિ — × જીવ — * જિ ૦ નિ — * નિ (૫) * તઉ I તો. + તો. (૬) + લે. I લૈ. (૭) * પુહતુ I પહુતો + પુહતો. (૮) * આણિઉ + પુ I આણ્યો. (૯) * અસતાલ I અસબાલ (૧૦) * નઇ મુખિ ગઉ (૧૧) * તિસિઈ + તિસે I તિસં (૧૨) * ઉઠિઉ + ઉઠિયો × જાગીઉ

બઈઠા[1] માધવ હુઓ[2] આણંદ, પઈઠા[3] નગરી માહિં નરિંદ,
કામકંદલા સૂતી જિહા, રાજા છાનો[4] આવ્યો તિહા. ૬૦૪
મૃતકરૂપ દેખે[5] નરિંદ, સઇ હથિ દે[6] મુખ અમૃત બિંદ
તે જીવી મન્હ[7] આણંદી, કહુઈ મઇ[8] કૂડ હાસો કીચો ૬૦૫
હુ ઉજ્જેણી નગરી ધણી, આવ્યો[9] માધવ મેલ્હણ[10] ભણી,
તઈ મરતઇ[11] તે માધવ મૂઓ, તૂ[12] જીવી માધવ પિણ જીયો[13] ૬૦૬
માધવ આવ્યો[14] છેઇ ઇણિ ગામિ, સુપ્રભાત મેલસિ[15] તુજ સ્વામિ,
ઇમ કહિ રાજા પાછો[16] વલ્યો, કામસેન રાજા[17] સાંભલ્યો, ૬૦૭

---

(૧) * બઇઠઉ + બેઠો I ઠો (૨) * હુઉ × થયો (૩) * પુહતુ + પુહતો (૪) * છાનઉ આવિઉ + નો ० બ્યો ० I નો ० વ્યો ० (૫) * તે દખિ × પેખિ (૬) * દીઇ મુખિ + મે હથિ ગ્યે I ઘ અમૃત રસ (૭) * મનિ આણંદીઉં I યો + યો (૮) * નૃપ મઇ હાસિઉ કીઉ – × હાસુ + કહે કૂડ મે હાસુ કીતુ (૯) * આવઉ I આયો (૧૦) * મેલણ × મિલિવા (૧૧) * પણિ – I પિ – * ઉ (૧૨) I તો જીવ્યાં. (૧૩) I જીવીયો * જીવીઉ + જીવીયો (૧૪) * આવિઉ – + છે – * ણિ ० મિ ० – * તિ (૧૫) * મેલિસુ I મિલસ્યે (૧૬) * પાછઉ વલિઉ I છો ० લ્યો ० (૧૭) * રાજાઈ સાંભલિઉ.

વિક્રમરાય કટક નિરખીયો,[1] કામસેન હીયડઇ[2] હરખીયો,
આવી[3] રાયનઈ લાગો[4] પાઇ, ક્રિમ આવ્યા મુજ કરો[5] પસાય[6] ૬૦૮

દૂહા.

વલતો[7] વિક્રમ ઇમ કહઈ, કામસેન સુણી વીનતિ,[8]
હું આવ્યો[9] તુજ પાસ,[10] કરિ માધવ સઘાતિ. ૬૦૯
કામસેન રાજા ભણઇ,[11] વિક્રમ સુણી[12] નરેસ,
રાજ રિદ્ધ પૂરવર નગર, જ[13] જોયઇ ત લેસિ ૬૧૦
હુ[14] છુ સેવક તુજ[15] તણો,[16] તુ મુજ સાહિબ[17] સ્વામિ,
કરિ પ્રસાદ આદેસ[18] દ્યો,[19] આવ્યો[20] છઉ[21] ઇણ કાજ ૬૧૧

---

(૧) * નિરખીઉ I યો (૨) * રાજા I ડે – I ગો * હરખીઉ (૩) * આવીઉ + આ – + યો (૪) * લાગુ પાય (૫) * કર (૬) × ઉ (૭) * તુ I તો. (૮) * વાત (૯) * આવીઉ I આવ્યો (૧૦) * પ્રાહુણઉ I પ્રાહુણો – * ત (૧૧) * કહઇ + કહે I ભણે (૧૨) * નિસુણી (૧૩) જે જોઈઇ તે દેસિ (૧૪) * છઈ (૧૫) I તુમ (૧૬) + તાવઉ (તણુઉ) I તણો (૧૭) I સાહિબ મુજ સાંમ (૧૮) I દ્યો * દીઉ (૧૯) * આવ્યા I આયા (૨૦) + છો I છો (૨૧) I કિણ કામ + જિણે કામિ. * જિણ

ચોપાઈ.

રાજા કહઈ[1] સુણો[2] મુજ વાત, માધવ બંભણ[3] મુજ સંઘાતઃ
વેસ્યા કામકંદલા એહ, ઇયા[4] બિહું પૂરવલો નેહ. ૬૧૨

उक्तं.

+*પૂનિમ વિણુ શશિ ખંડુ થાઈ, શશિ વિણુ પૂનિમ લીજઈ વાય;
તિમ સુગુણ પુરુષ સુકુલીણી નારિ, વિરલી જોડિ મિલિઈ[5] સંસારિ.૬૧૩

श्लोक. १

* स्त्रीलोकात् परमं लोके, न सौख्यं न रसायनम् ।
कामिनानां कृतार्थत्वं, युगपद् येन नीयते ॥६१४॥

* २ घृतं सारं रसानां तु, हुतं सारं घृतस्य च ।
हुतस्य सारं स्वर्गो हि, स्वर्गे सारं च योषितः ॥६१५॥

---

(૧) + કહે I કહે (૨) * સુણઉ I સુણો (૩) * બા - * તિ (૪) * એહનઈ બિહુ પૂરવનુ + એહને (૫) + મિલે

૧ અર્થ:—સ્ત્રીઓથી અર્થાત્ સ્ત્રીઓ વિના આ જગતમા બીજું કાંઈ સુખ નથી તેમ રસાયન પણ નથી, કારણ કે જેના વડે કામ-ઓનુ કૃતાર્થત્વ એકી સાથે મેળવાય છે ૬૧૪

૨ અર્થ:—રસોમા શ્રેષ્ટ ઘી છે અને ઘીની શ્રેષ્ટતા હોમ કર-

* [1] अमृतस्यैव कुण्डानि, सुखानामिव राशयः ।

रतेरिव निधानानि, योषितः केन निर्मिताः? ॥६१६॥

* [2] सर्वेषामेव रत्नानां, स्त्रियो रत्नं तु उत्तमम् ।

तदर्थं धनमिच्छन्ति, तत्त्यागेन धनेन किम्? ॥६१७॥

* [3] फलं धर्मस्य विभवो, विभवस्य फल सुखम् ।

सुखमूलानि तन्वङ्गयो, विना ताभ्यः कुतः सुखम्?॥६१८॥

વામા છે અને હોમ કરવાનો સાર સ્વર્ગપ્રાપ્તિ છે અને સ્વર્ગમાં સાર સ્ત્રીઓ છે ૬૧૫

૧ અર્થ:—અમૃતનાજ જાણે કુંડો હોય સુખોના જાણે ઢગલાઓ હોય પ્રીતિનો જાણે ભંડાર હોય, એવી સ્ત્રીઓ કોણે બનાવી ૬૧૬

૨ અર્થ:—સર્વ પ્રકારના રત્નોમાં સ્ત્રીઓ રૂપિ રત્ન જ ઉત્તમ છે તેને માટે લોકો ધન ઇચ્છે છે, પણ તેનો જ ત્યાગ કર્યો તો પછી ધનનું શું કામ છે? ૬૧૭

૩ અર્થ:—ધર્મનું ફળ વૈભવ છે વૈભવનું ફળ સુખ છે સુખોનાં મૂળો સ્ત્રીઓ છે, તે સ્ત્રીઓ વિના સુખ ક્યાં છે? ૬૧૮

* [1] सुश्लिष्टा मधुरालापा, घनवृत्तपयोधराः ।
शरीरपुष्पसंस्पर्शा— न्मृदुबाहूपलक्षिताः ॥६१९॥

ચોપાઈ.

એ માધવનઈ[1] દીધી જોઇયઇ[2], હું[3] પિણ કારણ આવ્યો ઇયઇ;
વાત પ્રમાણ[4] મંડૂ તે કરઇ, હિવ[5] પધારઉ ઘરિ માહરઇ. ૬૨૦
નગરી માહિ મહોચ્છવ[6] કરી, રાજા વિક્રમ ઘરિ[7] તેડીયો,
કામકંદલા તેડી કરી, માધવનઇ[8] દીધી સુંદરી. ૬૨૧

---

૧ અર્થઃ— † શ્લેષાલંકારથી શોભતાં મધુર વચનો બોલતી કઠણ અને ગોળ સ્તનોવાળી સ્ત્રીઓ ફુલ જેવા કોમળ શરીરના તથા બાહુઓના સ્પર્શથી ઓળખાય છે ૬૧૯

† નોટ — * श्लिष्टा श्लेषयुक्तशब्दादिः । भिन्नार्थैकरूपान्वितवाक्यम् । तस्य लक्षणं यथा,– श्लिष्टमिष्टमविस्पष्टमेकरूपान्वितं वचः । इति सरस्वतिकण्ठाभरणम् ॥ श० क० द्रु० भा० ५ मो. पृ. १७३

* અર્થ -श्लिष्टा એટલે શ્લેષયુક્ત શબ્દ વિગેરે, અર્થ જુદો–જુદો થતા છતાં એક રૂપવાળું વાક્ય તેનું લક્ષણ આ પ્રમાણે છે–
"શ્લિષ્ટ વચન તેને કહેવાય છે કે જે મિષ્ટ (સારૂ લાગે તેવું) અસ્પષ્ટ (ચોક્ખુ–ઉઘાડું નહીં)–અને એક રૂપવડે યુક્ત હોય તે."

(૧) + ને I ને. (૨) * જોઇઇ I દી જોઇયૈં. (૩) * પણિ આવિઉ છાં I પણ આયો કાંમજ છયૈં × ઇઇ. (૪) * સહી. (૫) * હિવ I પધારૂ + હિવે I હિવ પધારો મંદિર માહરે. – * ૨. (૬) * ટાઉ. + ટાઓ I ટાયો. (૭) I માહિ તેડિયો * તેડીઉ. × આણીઉં. (૮) + ૧ I નૈં.

હરખ્યો[1] માધવ રાજા લોક, કામકદલા નાંઠો[2] સોક;
દાન કોડી ધન સોવન તણી, કામસેન દ્યઇ[3] માધવ ભણી ૬૨૨
કામકદલા તણ્ઇ[4] આવાસિ, માધવ વિલસઇ ભોગ વિલાસ,
વે[5] બે સુદર સેજ્જઇ[6] રમ્યા, દુખ દોહગ દૂરઇ નવિ[7] ટલ્યા ૬૨૩

દૂહો.

I. ટ. x. સાયર હંદી[8] લહરીયે, વૂઠા હેદા વાઉ,
વીછડિયાં સજ્જન મિલઇ, વલિસ્યું[9] તદા વાઉ ૬૨૪
મૂઈથી રે વલહા, તું[10] ભલઇ મિલિયો આઇ,
કુશલ પછેહી[11] પૂછિસ્યા, પ્રીતમ[12] પ્રેમ ચખાઇ. ૬૨૫

---

(૧) * હરખિઉ રાજા હરખિઉ લોક. + હરખિયો રાજા (૨) * નાઠઉ I નાઠો (૩) * દીધ. + દીયે. I દે (૪) + તણે – I સ (૫) * એવઇ x બઇઠી સુદરી (૬) * સેજ્જિ મિલ્યા. + સેજિએ. (૭) x સહૂ (૮) x હૂ – x યા. – x હુ – x મિલ (૯) x તાહુ તહો નાહ I તાહું નાહો કાહાવ – * વા (૧૦) * ભલ મિતીઉ (૧૧) * પછઇ હી પૂછ્વ + પછે હી પૂછ્સુ I પછે હી પૂછિજ્યો (૧૨) I ટુંકી એક.

गाथा. १

रामा रयणीसमए, निसिभरि डासियाइं पियभुयंगेण ।
हे सहि ! किं नहु मरणं, हे हे हेमंतमुच्चरियं ॥६२६॥

* २ परहत्थगयम्मि बहु-दुक्खाइं दट्टूण बंधणं पडइ ।
निराबाहठाणमज्झे, पारेवा जेम सप्पुरिसा ॥६२७॥

श्लोक ३

* चन्दनं शीतलं लोके, चन्दनादपि चन्द्रमाः ।
चन्द्रचन्दनयोर्मध्ये, शीतलः प्रियसङ्गमः ॥६२८॥

---

१ रामा रजनीसमये, निशाभरं दष्टानि प्रियभुजङ्गेन ।
हे सखि! किं न खलु मरणं· हे हे हे मन्त्र(हिमन्त)मुच्चरितम्॥६२६॥

અર્થ —હે સખિ ! સ્ત્રીને રાત્રિના વખતે પ્રેમિ રૂપિ સર્પે આ પીને હોઠે ડખ દેવા છતા તેનુ મરણ કેમ ન થયુ ? ત્યારે પ્રત્યુત્તરમા તેણિએ કહ્યુ કે-એહેહેહેહે એ પ્રમાણે મંત્રોચ્ચાર કર્યો તેથી ૬૨૬

२ परहस्तगते बहु, दुःखानि दृष्ट्वा बन्धने पतति ।
निराबाधस्थान मध्ये, पारापताः यथा सत्पुरुषाः ॥६२७॥

અર્થ:—બીજાના હાથે જવામા ઘણા દુખો જોઇને પારેવાની જેમ સત્પુરૂષો દુખ વિનાના સ્થાનમાં બધનમા પડે છે. અર્થાત્ વિષયવાસનાથી પરસ્ત્રી ગમન કરતા તેમા અનેક દુખો હોવાને લીધે ડાહ્યા માણસો એકજ પ્રેમાળ સ્ત્રીના બંધનમા પડે છે પણ બીજી સામુ જોતા નથી ૬૨૭

૩ અર્થ:—જગતમાં ચદન શીતલ છે અને ચદનથી પણ ચ-

દૂહા.

કેતા એક[1] દિવસ તિહાં હૂયા[2], પૂગી[3] સગલી આસ;
વાતાં[4] થાંકી પાછિલી, વિલસ્યા ભોગ વિલાસ. ૬૨૯

ચોપાઇ.

વાચા સફલ કરી[5] આંપણી, રાજા ચાલ્યો[6] નગરી ભણી;
માધવ કામકંદલા[7] એહ[8], સાથે[9] લેઈ ચાલ્યો[10] તેહ[11]. ૬૩૦
ઉજેણી નગરી આવીયો, નગર લોક[12] પઇસારો[13] કીયો;
સુખઇ[14] સમાધઇ પાલઇ રાજ, માધવના સવિ[15] સરીયા કાજ. ૬૩૧

ક્મા વધારે શીતલ છે પણ ચંદ્ર અને ચંદનની શીતલતાઓમાં પણ પ્રીય મનુષ્યનો મેળાપ વધારે શીતલ છે. ૬૨૮

(૧) * I + નથી. (૨) I હૂયા. * રહ્યા. (૩) * મનતી. (૪) * વાત કહિ સવિ. × વાત સહૂ વીતક કહી. (૫) I કીધી. (૬) * ચાલિઉ. I ચાલ્યો + ચાલ્યો. (૭) I કું. (૮) * એઉ. (૯) * સાથિઇ I સાથે. ચલીયો અધિક સનેહ. (૧૦) * ચાલિઉ. (૧૧) × દોઉ. — * યા. (૧૨) * કિ. (૧૩) + પેસારા કીઆ. (૧૪) * સુખિઇ સમાધિઇ + સુખિ સમાધિએ પાલે. I સુખે સમાધે પાલે. (૧૫) * સહિ. I માધવ સહૂ સારે નિજ.

માધવ રાજા [૧]પાસઇ રહઇ, લાખ [૨]દિનાર દિન દિન પ્રતિ લહઇ;
દીયા પાંચસેઇ મોટા ગામ, [૩]સાત ભૂમિ મંદિર [૪]થિર ઠામિ. ૬૩૨

રાતિ દિવસ તે [૫]વિલસઇ ભોગ, [૬]ભોગઉ બહુ દિન [૭]તણો વિયોગ;
[૮]વિક્રમનઇ ઘઇ તિહાં આસીસ, [૯]નાઠઉં દુખ પૂરવી જગીસ. ૬૩૩

ધન ધન [૧૦]વિક્રમરાય [૧૧]નરિંદ, જસ [૧૨]પ્રસાદ્દ કીધી આણંદ;
પરદુખસંજણ ણીરૂદ તુજ સહી, [૧૩]ત્રિભુવન તુજ સમવડિ કો નહીં. ૬૩૪

એક દિવસ માધવ [૧૪]ચીંતવઇ, માત પિતાનઇ [૧૫]મિલીયઇ હિવઇ;
[૧૬]જાઉં હું આપણુઇ દેસ, રાય [૧૭]કન્હા માગ્યો આદેસ. ૬૩૫

---

(૧) + પાસે રહે I પાસૈ રહૈ. (૨) * એક. + એક દિન પ્રતિ લહેં. I દિન પ્રતિરા. – + સે I સૈ. (૩) * સમત. I આપપાસિ. (૪) * ઘર ઠામ. (૫) + ભોગવે. I વિલસે. (૬) * ભાગ્યુ. + – ભાગો. I ગો. (૭) * તણુઉ. I તણો વિજોગ. (૮) * નિત દિઇ. I દીપે નિત. (૯) + નાઠુ (૧૦) × રાજ. (૧૧) × જાસુ. – * દિ. (૧૨) * કીધા. I કીધા (૧૩) I ત્રિનુ ભુવને બીયો. * ત્રિભુવનિ. – * સિ. (૧૪) + વે I વે. (૧૫) * મિલીઇ હ-વઇ. + મિલીયે હવે. (૧૬) * જાણુઇ જાઉ આપણુ દેસિ. + જાણે જાઉં આપણુ દેસિ. (૧૭) * કહ્નઇ માગઇ + કને માંગે – * રિ- – I હિ.

બાર કોડિ સોવન દીનાર, ચ્યારે સહસ તેજી તોખાર,
કુંજર [1]ચોસઠિ પાયક ઘણા, [2]બિ સહસ માણુ મોતી તણા. ૬૩૬
[3]દીના અરથ ગરથ ભંડાર, દીધા [4]દાન તેહનઇ અપાર,
[5]સીખા માગિ ચાલ્યો ઘર ભણી, [6]સાથિઇ સેના [7]સોહામણી. ૬૩૭
અનુક્રમિ કટક સબલ [8]સજતી, [9]આવ્યો નગરી [10]પુહપાવતી;
[11]ગોવિંદચંદ રાય [12]કંપીયો, [13]જાણ્યો કટક નગર [14]વીંટીઓ ૬૩૮
નગરલોક મન બીહઈ [15]ઘણું, કટક એહ [16]આવ્યો કિણ તણું,
મિલિ પ્રધાન ચિંતવઇ ઉપાય, કવણ વયરિ [17]આવ્યા કુણ રાય. ૬૩૯

---

(૧) * ચઉસઠિ I ચોસઠિ (૨) * બિસહ માણ્ડા મોતી + બિસહસ માણ્ડા I બિસહિસ (૩) * બીજા (૪) * રાજા દાનિ I અનર્ગલ દાન (૫) * સીખ માગિ ચાલિઉ. — I લ્યો — * થિ + ચે. (૬) I દીધી સેના સાથૈ ઘણી. (૭) × વિક્રમ તણી (૮) * ય I જુ (૯) * આવિઉ. + યો I યા (૧૦) * પુષ્પાવતી + પુષ્પાવતી. I પહુપાવતી (૧૧) I ગો (૧૨) * કપીઉ + ઓ I ગો. (૧૩) * જાણિઉ + જાણ્યુ (૧૪) * ચપીઉ I ચાપીગો + ચપીયુ — * નિ (૧૫) * ઘણઉ (૧૬) * આવિઉ કુણ તણઉં — * મ — + વે. I વૈ (૧૭) * આવિઉ

પ્રોહિત[1] તેડી દીયો બહુ માન, મ્હેલ્હે[2] સકરદાસ પ્રધાન,
દલ અસંખ[3] દીસઇ છઈ સહી, સંગ્રામે[4] પહુચેસ્યા[5] નહી. ૬૪૦
પ્રોહિતનઇ ગજા ઇમ કહઇ, જિમ તિમ કરિ[6] રાજ ઉગરઇ,
દેસ્યા દંડ નહીતરિ[7] ગામ, રખે તુમ્હે થાપો[8] સંગ્રામ ૬૪૧
પ્રોહિત આવ્યો[9] કટકમઝારિ,[10] માધવ તણી[11] ન જાણઈ સાર;
સકરદાસ પધાર્યો[12] જિસઇ, માધવ પિતા[13] પિછાણ્યો[14] તિસઇ. ૬૪૨
પિતા[15] જાણુ[16] સામ્હા આવીયો, મસ્તક[17] ચરણુ[18] કરવુ[19] નામીયો,
મનમાહે[20] તે ઈમ ચીંતવઇ દીસઈ[21] વાત અચભમ[22] હિવઈ ૬૪૩

---

(૧) * પરોહિત — * ઘ + યે I યો (૨) * મેહલઉ × સાથઈ દીધા સજન પ્રધાન I તુ ઉ મોટા બુદ્ધિનિધાન (૩) + અસંખ્ય દીસે છે. I અસમ દાસૈ છે (૪) * સંગ્રામિઇ પુહચારે (૫) × પુહચેવા (૬) * કરૂ ગજ જિમ રહઇ × તિમ કરો જિમ રાજ મુજ રહઇ (૭) * નાતરઉ + નાતરૂ (૮) * તુહમે થાપઉ (૯) * આવિઉ (૧૦) I લસ્કર મઝાર (૧૧) + તણો ન જાણે (૧૨) * પધારૂ જિસિ + જિમે I આવિયો જસૈ (૧૩) I તાત ઉન ગો તિસૈ (૧૪) * પિછાણઉ તિસિઇ (૧૫) * જાણી સાહનુ આવીઉ (૧૬) I જનમુમ આવીયા (૧૭) — નસિક I મસ્તકિ (૧૮) — કમલ લાગિ (૧૯) I નમાડીયો. × ધરિઉ — * કિ (૨૦) I તમ (૨૧) + દીસે (૨૨) * સ. + અચભમ હિવે

વિરહી સુણઇ[1] એ વિરતત[2], અથવા પરદેસઇ[3] હુવઈ કત,
ભાજઇ વિરહ મિલઇ સંયોગ, સુણતા લાભઇ વછિત ભોગ ६૬૦

દુહા.

સવત માલ મતોહતરઇ[4], જેસલમેરૂ મઝરિ,
ફાગુણ[5] વદિ તેરસિ દિવસ, વિરચી[6] આદિત વાર ६૬૧

ગાહા દૂહા ચોપાઇ[7], કવિત્ત કથા સબધ,
કામકદલા કામિનિ, માધવાનલ સબધ[8] ६૬૨

કુશલલાભ વાચક કહઇ, સરસ ચરિત્ર સુપ્રસિદ્ધ,
જે વાચઇ જે સાભલઇ તિહા મિલઇ નવનિદ્ધ ६૬૩

ગાથા સાઢી પાચસઇ, એ ચોપાઇ પ્રમાણ,
તિહા[10] સુણતા સુખ દીયઇ[11], જે નર ચતુર સુજાણ ६૬૪

---

(૧) I સુણિ યૈ (૨) * એહ વરતત (૩) * જસ દેસિ
– I જસુ – × જો (૪) * + I મોતોત્તર (૫) * + I
ફાગણ સુદિ તેરસિ દિવસિ – I દિને (૬) × ચરચિઉ –
[I * રિ (૭) * ચુપઇ + ચુપાઈ I ચોપ (૮) * પ્રબધ
– * ત – I ચે – I લૈ + સબધે – * ધિ – * ન I
ગાહા દૂહ ચૌપઇ પાચસે (૯) * ચુપઈ × ચૌપઇ (૧૦) * તાહ
+ તે સુણતાં સપતિ દીએ I તિણ સુણતા સુખ[illegible] (૧૧) *
જિમ જિમ

રાઉલ[1] માલ સુ પાટધર, કુમર શ્રી હરિરાજ;
વિરચી એ સિણગાર રસ, તાસ કૌતૂહલ[2] કાજ; ૬૬૫
રદ સુપસાયઈ[3] કરી, સીલ તણો[4] અધિકાર,
ભણઈ સંભલૈ[5] જેહ નર, સુખ પામઈ[6] સંસાર. ૬૬૬

॥ इति माधवानल चोपाइ संपूर्णा[7] ॥

(सं. १७९० वर्षे मिति पौस सुदि ९)

---

(૧) * રાજા ગમાલ સુ પાટધર. – * ૫ – સ્યાએહ. (૨) * કુતુ × કૌતુ – * જિ. (૩) * સુપસાઈ + સુપસાયે (૪) * તણુ } + તણે I ત ૈ ૧ – – રિ (૫) * સભલઈ તેહ × ગુણે જે સાભનઇ + ભણે સભને I ભણૈ સભલૈ (૬) – + મે I મૈ. – * રિ (૭) × ઇતિ શ્રીમાધવાનલ ચઉપઇ સપૂર્ણ (ગણિ કનક-સાગરલિખિત) સવત ૧૭૮૯ વર્ષે ફાગુણ સુદિ તિજ સોમવારે લિખિત ફાફાગીયા મધ્યે I संवत १७८७ वर्षे कारतकमासैक शुक्लपक्षे सप्तमीयां तथौ गुरुवासरे गुढामध्ये सद्गुरु वाचकोत्तमवाचक श्रीलब्धिराजजी तत्शिष्य वाचक श्रीमेघराजजी तच्छिष्य चरणसेवक मु० गुलालराज लिपीकृतम् ॥ (लिखितं रतनसोम सं १८६४ ना माहासुदि ७ सांमी देवपुरीमित्रवत् छे गाम कांमलपुर रहे छे.)

વાચક કુશલલાભ વિરચિત–

શ્રીસ્તંભનકપાર્શ્વનાથ–સ્તવનમ્.

પ્રભુ પ્રણમુ રે પાસજિણેસર થંભણઉ,
ગુણ ગાવા રે મુજ્ઝ મનિ ઊલટ અતિ ઘણઉ;
ન્યાની વિણ રે એહની આદિ ન કો લહઇ,
તોઊ પણ રે ગીતારથ ગુરૂ ઇમ કહઇ;

છંદ.

ઇમ કહઇ શાસ્ત્ર તણુઇ પ્રમાણુઇ, રામ દશરથનંદનઇં,
બંધિવા પાજઇં સીત કાજઇ, સમુદ્ર તટિ એકિણુ વનઇં;
તિહાં રહ્યા બંધવ રામ લખમણુ, સાથિ સેના અતિ ઘણી,
પ્રાસાદ એક ઉત્તંગ તોરણુ, વન થાપના જિનવર તણી. ૧
તિહાં મૂરતિ રે મૂલ ગંભારઇ પાસની,
મન વંછિત રે આસ્યા પૂરઇ આસની;
તે રાજા રે દિનપ્રતિ પૂજા સાચવઇ,
કર જોડી રે બે બંધવ ઇમ વીનવઇ;
વીનવઇ સ્વામી તુમ પ્રાસાદઇ, જલધિ જલ થંભઇ કિમઇ,
તુ પાજ બાંધુ લંક સાધુ, ઇમ કહી પ્રભુ પય નમઇં;
બહુ પૂજ કરતાં ધ્યાન ધરતાં, સાત માસ થયા જિસઇ,
નવ દિવસ અધિકા થયા ઊપરિ, જલધિ જલ થંભ્યું તિસઇ ૨
એ અતિસય રે અચરિજ પેખી પ્રભુ તણુ,
તિણિ કારણ રે નામ દિયુ તસુ થંભણુ,
જલ ઊપરિ રે પાજ કરઇ પાથર તણી,
ગઢ લંકા રે સાધેવા સીતા ભણી;

તિણ લંક સાધી સીત આણી, તેણ વનિ આવ્યા વલી,
દિન આઠ અઠાહી મહોચ્છવ, કિયા મનિ પૂગી રલી,
શ્રી રામરાજા શુદ્ધ શ્રાવક, વિનીતા નગરી વસઇ,
વીસમા જિણવર તણઇ વારઇ, ઇમ થયુ ગુરૂ ઉપદિસઇ ૩
ઇણિ અનુક્રમિ રે કિતલુ કાલ ગયુ વહી,
તે પ્રતિમા રે તિણઇ વન નિશ્ચલ રહી.
તિણિ અવસર રે ઇંદ્રિ તણુઇ આદેસ કરી,
સાયર તટ રે સોવનમય દ્વારાપુરીઃ
દ્વારિકા નગરી કૃસ્નરાજા, અર્ધ ભરત તણો ધણી,
તિહા વસઇ યાદવ કોડિ છપ્પન, વડઇ આન્યા જિનતણી,
તિણિ કાલ તિણિ વન તેહ તીરથ, તીહની મહિમા સુણી,
સારંગપાણી ભાવ આણી, આવ્યુ નિજ જાત્રા ભણી. ૪

ઢાલ.

આવ્યુ તિહા નરહરિ, જિણહરિ અતિ ઉલ્હાસ,
મનનઇ આણદઇ, વદઇ થંભણ પાસ;
પેખઇ અતિ નવલી, પૂજા પ્રભુનઇ દેહ,
એ કેણિઇ કીધી ઇમ મનિ થયુ સદેહ,
મદેહઇ ઇસઉ આરવી સિઉ, પાનઇ નહી માનવ સાર,
કિણઇ કરી વિદ્યાધર સુરવર, પૂજા નવર પ્રકાર,
ઇસિઉ વિમાસી મડપિ અતર, રહ્યા ત્રિભુપતિ કામ,
મધ્યરાતિ પાતાલઇ આવ્યઉ, વાસિગ વિસ્મહર સ્વામિ ૬
તિહા આવી પ્રભુમઇ, ઘઇ નાટક આદેસ,
મિલિ નાગકુમારી, વિરચઇ અદ્ભુત વેસ,
ચક્રાવે પભણઇઉ, જાણ્યુ શ્રાવક એહ,
હરિ મનમાં તનખિણુ, સાહુમિ વળ્યું સનેહ,
સસનેહ વાસિગ કૃષ્ણ નરેસર, બિહુ બિબ વખાણઇ,
એ થંભણ પાસ જિણેસર, આદિ ન કોઇ જાણઇ;

અસીય સહસ વરસ મઇ પૂજ્યા, જઈ હતા પાયાલઇ,
વરૂણઇ એ પ્રાસાદ કરાવ્યુ, તવ થાપ્યા ઇણઈ જિણલઇ. ૭
સહુ વાત કરીનઇ, વાસિગ ગયુ પાયાલિ,
શ્રીકૃષ્ન નરેસર, મનિ ચિતઇ તિણુ કાલિ;
જુ એહવઉ તીરથ, હુઇ દ્વારિકા મઝારિ,
તુ જાણું નરભવ, સફલ થયુ સંસારિ;
સફલ જનમ કરિવાનઇ કાજઇ, તેહ બિંબ ઇહ આણુઇ,
શ્રીદ્વારિકા હેમમય જિણહર થાપ્યા પ્રગટ પ્રમાણુઇ;
ઘણુ કાલ પૂજા તિહાં પામી, કર્મ નિકાચિત જાણી,
શ્રાવકનઇ સુપનંતરિ આવી, દેવ વદઈ ઇમ વાણી. ૮
પ્રભુ પ્રતિમા વાહણુ, લેઇ સમુદ્ર મઝારિ,
મૂકેજ્યો નગરી, થાસ્યઇ અવર પ્રકારિ;
તિણિ સાગર અંતરિ, કાલ ગયુ બહુ જામ,
દક્ષિણિ દિશિ ઉત્તમ, **કાંતીનગરી** ઠામ;
કાંતીનગરી જૈન વસઇ તિહાં, શ્રાવક **સાગરદત્ત,**
વાહણુ સાત વહઇ વ્યાપારઇં, પોતઇ પરઘલ વિત્ત;
અન્ન દિવસ સાયર વિચિ વહતાં, જિહાં છઇ **થંભણુપાસ,**
ઉપરિ આવ્યા થંભ્યા વાહણુ, તે સહી થયા ઊદાસ. ૯

ઢાલ.

માસ દિવસ વાણી થઈ, અંબરિ સુરરાય,
પ્રતિમા થંભણુ પાસની, સાયર જલમાંહિ;
સુર પ્રગટ્યઉ જિનશાસનઇ, સુર કહઇ વાણી,
એહ પ્રતિમા ભાવસું, પ્રગટી કરૂ જઇ;
જિન કાંતીનગરી જિણહરિ, મૂલનાયક એ ઘરૂ;
તે બિંબ કાંતીનગરી થાપ્યુ, કહઇ બહુ શ્રાવક તિહાં,
એ સકલ તીરથનાથ સમરથ, પુણ્ય જોગિ મિલ્યઉ ઇહાં. ૧૦

ઇણુ અવસરિ દસઉર, પુરઇ પાલત્ત સૂરિ.
વિદ્યાબલિ અંબર ભમઇ, અતિસય ભરપૂર;
તીરથ જઈ જિણુવર નમઇ,
તે નમઈ શત્રુંજય પ્રમુખગિરિ, સદા પાખિ પારણુઇ.
પાલિતાણુઇ રહઇ થાણુઇ, નાગાર્જુન જોગી તણુઇ;
તે ધાત મોવન કાજી ધમતાં, માસિ છડઇ રસિ કરઇ,
કરિ કોપ લોસ્વ વીર નાખઇ, રૂપ પખિનું ધરઇ ૧૧
તિણિ પાલિત્તા સૂરિનઇ, જાણ્યઉ એહ મહંત,
પૂછઈ સુર કો દાખવઉ, અતિસય ગુણવંત;
કૃપા કરી મુજ ભાખિવુ,
ગુરુ તેહ ભાષઉ જેહ થંભઇ, ઉપદ્રવ સુર નર તણા,
તિણુ કહ્યઉ કાતીનઇ પ્રાસાદઇ, પાસ છઇ પ્રભુ થંભણા,
કુણુ જખ્ય વીર વેતાલ વ્યંતર, સહૂ તસુ સેવા કરઇ,
તેહની દૃષ્ટિ સાધિ વિદ્યા, જેમ તુજ વંછિત સરઇ. ૧૨
વિદ્યા એ આકર્ષણી, હુતી જોગી પાસ,
તે પ્રતિમા આણી તિહાં, થાપી નિજ આવાસિ.

કેતલે વરિસે દેસ ગુજ્જર, સકલ મ્લેચ્છાયન થયુ,
ભલ ઠામ જાણિ બિંબ આણી, નયર ખભાઈત ઠવ્યુ ૧૭

ઢાલ.

થભનયરિ સિરિપાસ જિણેસરૂ, દિન દિન દીપઈ અતિ અલવેસરૂ,
જાત્ર કરેવા મુજ હુતી રલી, પ્રભુ તુહ્મ ભેટ્યા આસ સહુ ફલી,
મુજ આસ સફલી થઈ સઘલી, જામ ભેટ્યા જગપતિ,
સૌભાગ્ય સ પત્તિ કરઉ ભિક્તિ, કહુ એતી વીનતી,
અસસેણ વામાદેવિ નંદન, ધ્યાન મનિ તોરૂં ધરૂં,
કરૂ કૃપા સામી સોસ નામી, સદા તુઝ સેવા કરઉં ૧૮
ઇમ તવ્યઉ થભણ પાસ સામી, નયર શ્રીખભાઇતઇ,
જિમ સગુરૂ શ્રીમુખિ સુણી વાણી, શાસ્ત્ર આગમ સ મતઇ,
એ આદિ મૂરતિ સકલ સૂરતિ, સેવતા સુખ સંપવઈ,
મનિ લાભ આણી ભાવ જાણી, કુશલલાભ પયપઇ ૧૯

। इति श्रीस्तंभनकपार्श्वनाथस्तवनं ।

॥ संवत् । १६५१ वर्षे । चैत्र सुदि द्वितीय पडवादिने । वुधवारे । श्रीमहिमनगरे । श्रीकीर्तिरत्नसूरिशाखायां । शि० मुख्यश्रीलावण्यशीलोपाध्यायाना । शिष्यवा० श्रीपुण्यधीरगणि । शि० वा० श्रीज्ञानकीर्तिगणिशि० वा० श्रीगुणप्रमोदगणिशि० वा० श्रीसमयकीर्तिगणिशि० पं० विनयकल्लोलगणिशि० पं० धर्मकल्लोलगणिशि० पं० हर्षकल्लोलमुनिना लिलेखि । पचमी उद्यापने । शुभं भवतु । श्री संखवालशाखायां । सा० सुरताण तत्पुत्र सा० क्षेतसी सा० चांपसी । सा० क्षेतसी तत्पुत्र सा० विमलसी पठनार्थे । लिखितं । पुण्यार्थं शुभं भूयात्॥ ॥ श्री ॥ छ ॥ श्री ॥ छ ॥ संवत् । १६५० वर्षे माह सुदि ५ गृहीता ॥ सा० विमलसी ॥ छ ॥

શકુન ચોપાઈ.

વિષયાનુક્રમ. ગાથા અંક.

શેઠ દેવચંદ લાલભાઈ જૈન પુસ્તકોદ્ધારે.

પંડિત જયવિજય વિરચિત.

શુકન શાસ્ત્ર ચોપાઈ.

દુહા.

શુકન શાસ્ત્રની ચોપાઈ, લિખસ્યું અતિઉદાર;
જે ભણતાં મન ઉપજે, શુભ વલી અશુભ વિચાર. ૧

ચોપાઈ.

સકલ બુદ્ધિ આપે સરસતી, અમીય સમ વાણી વરસતી;
અજ્ઞાન તિમિર આરતિ વારતિ, નમો નમો ભગવતી ભારતી. ૧
સહગુરૂ ચરણ નમીરે કહું, શુકન તણા જે ભેદજ લહું;
શુકન શુકન મુખ સહુકો કરે, શુકન ભાવજ વીરલા લહે. ૨
શુકન સબલ બિહુ ભેદે કહ્યા, ગામ માંહિ પુર બાહિર લહ્યા;
ગામમાંહિલા શુકન તે સાર, સાંભલજો તે કહું વિચાર. ૩
પ્રથમ પ્રયાણ દિન વરજવું, ક્ષૌર વમન તેલ મરદવું;
મૈથુન કલહ રોવું મદ્યપાન, જુઓ નવિ રમીએ આંણી સાન. ૪
વલી ભોજન પરિહરવું એહ, કડુઓ ખાટો દુધ ગુલ તેહ;
આમીષ તેલ મધુ નવી ભુંજિએ, જો પ્રયાણે સુખ વાંછિએ. ૫
પથિક પ્રયાણે નર ચાલતાં, માઠા શુકન હુયા દેખતાં;
પાછા વલી ને પડખીયે, શ્વાસોશ્વાસ આઠ રાખીયે. ૬
એટલી વાર વિલંબન કરી, ચાલો હર્ષ હિયા રંગું ધરી;
અપશુકન (જો) વલી લહી, શ્વાસોશ્વાસ સોલ (જો) રહી. ૭
પ્રાણાયામ પડખિયે એતલા. પછે પ્રયાણ કરીઇ ભલા;
ત્રીજી વાર શુકન નવિ હોય, તિણે દિવસ ન ચાલે કોય. ૮

એ શુભ શુકનિ પ્રયાણુ કરો, લાભ લીલ જય પામે ખરો,
માટે શુકન મ ચાલો જાણ, પુછ્યા વિણુ વલી પુરૂષ પ્રધાન. ૯
વેદ ધ્વની વલી વીણાવાદ, રાજા રથ શંખ ભેરી નાદ,
છત્ર સિંહાસન કુંજર સાર, ઉઠો ભણે યેગિણિ જયકાર. ૧૦
સબધેનુ મંગલ ભણે બાલ, શ્વેતપુષ્પના આપે માલ,
દધિ દુર્વા મત્સ સાનુ મિલે, અતીય વિઘન સવિ દૂરે ટલે ૧૧
કેશ હાડ લોહ સાંકલ રાખ, ઇંધણ કપાસ જિહાં જાએ ભાખ,
કૂકસ પશુ કાલા હાડલા, રાટુયાં વિટલ વિણુ ચામડાં. ૧૨
કાચ વીષ ત્રણુ ખપ્પાર ખોલ, સાપ બિલાડો મલી તેલ ગુલ,
વામન વેગી વિરુવો વેષ, છક્યો કૂપણુ વલી વાગે ઠેસ. ૧૩

ધોવા વસ્ત્ર પલાલીયા જેહ, સાહુમા મિલ્યાં સુખદાયક તેહ;
ધોયાં મિલ્યાં ચિત ચિંતા કરે, તલાઇ સર્વ આરતિ હરે. ૨૨
સોનું રૂપું ધાતુ બે સાર, અપર ધાતુથી હાની અપાર;
ગાય છાંણુ સુખ આપે સરે, મહિષિ છાંણુ નિતુ ચિંતા કરે. ૨૩
સાલિ ગોધુમ ત્વચા સહુ સાર, ઈણુધાંને હુઇ જય જય કાર;
તિલ દ્રવ્ય હાણી કરે તે સહી, કુકસ ધાંને તુચ્છ ફલ લહી. ૨૪
સ્યા ધાન સુખ ન આપે રતી, ચોકયાથી રિદ્ધિ નાસે છતી;
રાંધે ધાને સર્વ સિદ્ધિ મલે, કોહ્યું અન્ન કષ્ટમાંહી ભલે. ૨૫
સાંભલિયો અથ દિઠોનરિંદ, સાહુમુ મિલિઉ કરે આણંદ;
અન્ધકાઢિયો નાઠો એકલો, એહવો નરપતિ નવિ કહીયે ભલો ૨૬
ભારતમાંહિ વેદવ્યાસે કહ્યું, જૈનજતિ શુભ દર્શન લહ્યું;
આચારિજ તે વિદ્યાવંત, રાજ્યરિદ્ધિ આપે એકંત ૨૭
વલી શુકનાર્ણવ માંહિં સાખ, રાજા મયૂર તુરંગમ ભાખ;
હસ્તિ વૃષભ શ્વેતાંબર મિલે, મન ચિંતવ્યા મનોરથ ફલે. ૨૮
ભિક્ષાચર ભિક્ષાયે કરી, સઘળું વિઘન જાએ તે હરી;
ઠાલો અનરથકારી કહ્યો, ભિક્ષિ બીજે ઇણિ પરી લહ્યો. ૨૯
સનમુખ વેશ્યા મંગલકરે, વિવાહ કાજે રૂડિ નહિ સરે;
સંતતિ ફલ નવિ પામે કદા, વૃદ્ધવેશ્યા નિષ્ફલ હોયે સદા. ૩૦
પૂર્ણ કુંભ પુરણ ફલ કહ્યો, અર્ધે અર્ધ વિદ્વાંસે લહ્યો;
સુગ્મ કુંભ પુણ્ય જોગે મિલે, ઠાલુ કુંભ અશુભમાંહિ ભલે. ૩૨
પથિકને કહે પુંઠે વલી, ચિંતા ન જાએ તેહનિ ટલી;
વર કન્યા પરણી આવતાં, ભાગ્ય યોગે મિલે ભાવતાં. ૩૨
કાલે નીલે વસ્ત્રે વલી, પુરૂષ સ્ત્રી સાહમિ જો મલી;
કાર્ય સિદ્ધ ન હુવે તેહ તણું, મેહકાજ મેહુ વરસે ઘણું. ૩૩
પુરૂષે તાણ્યો સકટ પેખિયે, વધ બંધન મરણ દેખિયે;
બળદ એક તાણ્યો ગાડલો ગાહુમો મિલ્યો નહિં તે ભલો. ૩૪

ઉંટ ચડ્યા મરફ્યે ઘણું. દોડ્યો ઉંટ કષ્ટ દિઇ ઘણું;
ઘણા ઉંટ સાહમા ઉતરે, પથિ કુશલ દેખે દુર્ભિક્ષ કરે. ૩૫
વ્યાઇ ભેસ પ્રવેશે શુભ, પાડિ સહિત વિવાહે અશુભ;
મહિષ સહિત મહિષિ ઘર મધ્ય, ચોર મરણુ ભય આણે શુદ્ધ ૩૬
પાડિ સહિત મહિષિ ઘર વહા, આવે તો રિદ્ધિ આપે સહી;
રતિ આવી ભેંશ ત્રાસવી, પથિક પ્રયાણે નવિ લેખવી. ૩૭
પાણી ભરીયો મહિષ જય કરે, અવર મહિષ શુકન પરિહરે;
પુરૂષ વૃષભ નર ખધે ચડયો, ઉત્તમ લાભ દે દષ્ટી પડયો. ૩૮
વૃષભ ચઢી નારી આવતી, પથિક લાભ ઘણું લાવતી,
વિક્રય કિયાણું કરવા યદા, સન્મુખ વૃશ્ચિક જો આવે તદા. ૩૯
ઘણો લાભ કિયાણામા કહ્યો, રાજકાજ વયરી ભય લહ્યો,
કરમણુ કાજે તે જાણજો, પ્રરેહે વિછિ ટાલજો ૪૦
રૂદન રહિત મૃતક જો મરે, મન ચિંતવ્યા મનોરથ ફ્લે,

નારી સહિત અંધ કરે હાણુ, આપે બેલે હીંડને વખાણુ;
ગામ સંબંધી શુકન સવિ કહ્યા, મંદ બુદ્ધિકરી જે મેં લહ્યા. ૪૭

इति गाम मांहिला शुकन संपुर्ण.

ગામ બાહિર શુકન હોયે જેહ, સાંભળજો હવેક હું વલી તેહ;
પહિલિ દિશિ સકલ ભાખિયે, નીરતથી થાય હીયે રાખીયે. ૪૮
શાંત દીપ્ત પ્રશ્ન બે સાર, તેહુનો કેતો વલી વિચાર;
સોલે દિસિ અરધ ઉરધ વલી, અઢાર દિસિ શુકનનીં મલી. ૪૯
દિસિ કાલ સ્વર ચેષ્ટા જાણુ, ગતિ સ્થાર્નક ભાવ વલી વખાણુ;
શાંત દીપ્ત કાર્ય જે લહે, શુકન ભાવ તે શુદ્ધો લહે. ૫૦
હવે સુચુજો દિસિના વલી ભેદ, શાંત દીપ્ત બે જાણું ભેદ;
ભસ્મિત દગ્ધ જ્વલીત વલી જાણુ, આલિંગતા ધુમિતા વખાણુ. ૫૩
એ પાંચે દિસિ ટાલી સહી, શેષ થાકતી શાંતજ કહી,
શાંતિ દિપ્તિ પાઠાંતર લહી સૂર્યવારથી કેતા કહીં ૫૨
રાત્રિ પાછલી અઘલી હુઇ યામ, ઘટીચ્ચાર રવી ઉગે તામ;
પહેર એક પૂરવ દિસિ રહી, જ્વલીત દિસિ નિરતી તે કહી. ૫૩
ધૂમિત છાયા જલિ બલિ જાણુ, કદમ ધાત્રી ભસ્મ વખાણુ,
અંગારોક અનુકમે જાણુજો, શાંત દીપ્ત છાણુ પરિ આણુજો. ૫૪
અગ્નિ ઈશાન ઉત્તર ને પૂર્વ, તોરણુંઉ ભરી હડીએ સર્વ,
માહરૂ મૂલ ધુ મૂલ એ જાણુ, દિસ દિશિએ સહી વખાણુ. ૫૫
શેષ થાનકની આઠે સોઇ, શાંતિ દિશિ નિરંતર હોઇ,
ઉત્તર દિશિનો રવી સંચરે, કુણુ ઇશાન જ્વલીત તે કરે. ૫૬
જ્વલીત રહી ઘટી કાચી આઠ, ધુર ઈશાનથી ગણીયે પાઠ.
દક્ષિણાયન સૂરજ હોય યદા, અગ્નિ કુણુ જ્વલીત હોય તદા ૫૭
જ્વલીત બંધ કરે રવી પાસ, ધુમ્ર બંધન છાયા સુખ તાસ;
જલ રાજ્ય કર્દમ હુઇ લાભ, સુખિત ખેમ ભસ્મ ભયરાજ. ૫૮

સોમ અંગાર કરે અતિ ઘણો, એહ મહિમા આઠે દિસિ તણો;
રવી કલંબી સોમ હુઈ રાત, રાજકુલિ મંગલ વિખ્યાત. ૫૯
બુધ વાણિક બ્રાહ્મણ ગુરૂ કહો, મુસલમાન તે શુક્ર કહો;
જાતુ ઓ રોગી નાકુવો, પ્રમાદ સેવા કરસણ નવો. ૬૦
પદ પ્રતિષ્ટા કરવું જેહ, વાણિજ અરથ કહ્યાં સવિ તેહ;
કાલ નિયતીની કુલા અભ્યાસ, રાજ્ય અરથ પ્રતિમાનું વાસ. ૬૧
સુખ કાજે તે બીજ કામ, શાંત પ્રશ્ન એવા તે ઠામ;
બલદ કાજે બલ કરવે સહી. સર્પ વડે અવિશ્વાસે કહી. ૬૨

દક્ષિણ બીજું નામ નિવાસ, અગસ્ત લંબક યમ નાશ;
વૃશ્ચિક અસ્ત કરી પરમાણ, નૈરતિ નામ બીજું સોઇ ઠાણ. ૭૨
આદ્રા હસ્ત ચિત્રા મૃગ જાણ, પંચાશધિ તે અસ્ત વખાણ;
સ્વાતિ રોહિણિને પુષ્પાવતી, કૃતિકા ભરણીને રેવતી. ૭૩
પશ્ચિમ અસ્ત કરી તે કહી, પંચત પુષ્પ વિશાખા સહી;
સ્વરક અભિચ વિષ્ણુ પદવાસ, પંચારક મરી તરીરખી લાવી. ૭૪

દુહા.

પહિલું પઇયા ચ્યારે કરે, તેહનું કરીઇ માન,
પહિલે પઇયે ફલ કરે, બીજે બિમણું જાણ. ૭૫
ત્રીજે ફલ મોડેં રહુ, ચોથે નિષ્ફલ તેહ;
ગામાંતર ત્રીજે શુકન, તુહિ ન ચાલે તેહ. ૭૬

શુકન કોશ મોહિ બલ કરે, ગામાંતરિ તે જાણ;
કોસ ઉપરી હરૂ ને લવે, તે સવિ નિષ્ફળ જાણ. ૭૭
રૂડું ભુંડુ ચાલતાં, કિશુ શુકન નવિ હોય;
પથિ તે કહવું સહી, મૃત્યુ દેખાડે સોય. ૭૮

શુકન શુકન ને દેઇ કરી, દીપ્તીદિશિ તે જાય;
પથિને કહેવું નહી, તુઝને કાંઇ નવિ થાય. ૭૯
ઘર વાસાને મૃત્યુ કહે, અગ્નિ ભય તે જાણ;
સમ કાલે સાથે લવે, એક જાતીય વખાણ. ૮૦

ઊગા જિમણા બોલતાં, તોરણી-યાત્રા તેહ;
ગામે જાતાં આવતાં, સિદ્ધિ કરે સવિ તેહ; ૮૧
મધ્ય શુકને મધ્યફલ, ઘર ભીંતિ ગઢ વાવી;
એ અંતર બોલે સહી, અરધ વૃષ્ટિ ફલ લાવી. ૮૨

શુકન ન દિશે ફલ નહી, ભુખ્યુ રોગી હોય;
સંગમ કરતો બીહતો, માલા માંહિ જોય. ૮૩

સીમ પર્વતને અંતરે, બાલક બોલે જેહ;
તે નિષ્ફળ સવિ જાણવું, પ્રગટ કહુ હવે તેહ. ૮૪
શબ્દ ઘણેરે જે લવે, નર ભય વેશુ જાણ;
આપ ઇચ્છાએ બોલતો, દેખીતુ સર્વ વખાણ. ૮૫

ચોપાઇ.

રૂડો ભુડો જે પાડુવો, સું ત્યાગી કોક તેહવો;
જીવાગીતે વસતિ દિસે, રૂડું ભુંડુ કહિવું તિસે. ૮૬
ચેડા ચેડિ જે સ્વર કરે, દૂર ઢુકડુ સુખ ઊચ્ચરે;
શુભ અશુભ અનુક્રમિ જાણવું, પહિલુ પછઇ ફળ આંણવું. ૮૭
ઇમ લેતાં ફલ પામે સહી, એહ વાત ગ્રંથાંતર કહી;
ગામમાંહિ વન સંબંધિ જેહ, ઘણું ભય ઉપજાવે તેહ. ૮૮
ગામમાંહીલા વન માંહુ લવે, અનરથ કારણ કરવું સવે;
રાતિ ચારી દિશે ફલ નહિ, દિશ ચારી નિશ નિષ્ફલ કહી. ૮૯
આપાપણી વેલા સુખ કરે, જીવ માત્ર જે સુખ ઉચ્ચરે;
શુકન જોઇને કરીએ જેહ, નિશ્ચય સુખિયા થાસે તેહ. ૯૦
અઢાર દિશિના કહુ હવે ભેદ, ડાબા જિમણા તિહાં નહી વેદ,
જે દિશિ બોલે તેહ વિચાર, તે સાંભલજો શુભાશુભ સાર. ૯૧
અથિર કાજ તે થિર હોયે સહી, થિર કાજની સિદ્ધિ નવિ કહી;
સુપ્રભાત તે કાજ વિણાસ, દીપ્ત હોય તો પૂરે આસ. ૯૨
પૂરવ મૂલ લઘુ મૂલ ફલ એક, શુભ કામ વિણનાડે છેક,
વિણમાડે સઘલા ફલ કાજ, વઢાવઢી જય પામે રાજ. ૯૩
રાજાદિક લાભ દૂરે ઘણું, અગ્નિ કુણનુ મહિમા સુણું;
તોરણીયો ફલ દક્ષણ જાણ, બીજું (નામ તે) ચીર વખાણ. ૯૪
શાંત કામ તે થાયે વાત, સઘલી વેલા દીપ્ત ઉત્પાત;
ભય સંગ્રામ વાદ મધ્યાન, દીપ્ત કામ વલા પરધાન. ૯૫

અઢાર દિશિનો યંત્ર.

૮ પંચરાધિ / ૭ નૈરૂત=પ્રમાણ / ૬ ધંધણ પ્રમવાસ	પશ્ચિમ દિશા ૯	૧૦ પંચરાતિ / ૧૧ વાયુ પ્રગુણ=પ્રગટ / ૧૨ પંચાશક- ત્તિવિ
૫ દક્ષિણ=નિવાસ.	૧૮ ઊર્ધ્વદિશા / ૧૭ અધોદિશા	ઉત્તર ધ્રુવ ૧૩
૪ તેજસ્વી ગૌતાર / ૩ અગ્નિમુખ / ૨ ઐંદ્ર	૧ પૂર્વ=મૂલ	૧૪ ચૈત્યર્ણિ / ઈશાન ૧૫ / ૧૬ માહેંદ્ર= ગૌરી

દક્ષણુ બીજુ નામ નિવાસ, દિવસ ઘણેરે પુરે આસ;
લંબક શરણુ શાંતિનું કામ, દીપ્તે પામે વંછિત ઠામ ૯૬
નૈરૂત બીજુ નામ પ્રમાણુ, અથિર કામ તે સિઝે જાણુ,
જેહુ કામનો હુઇ સંદેહ, મેહકાજે વરસે મેહ ૯૭
પચરાધિ તે ઘોડો લાહ, દીસ કાજ તે ધરે ઉચ્છાહ;
પશ્ચિમ શાંતિ કર્યો દિસ સહી, સંધ્યા વેલા શુભ દિન નહી ૯૮
પશ્ચિમ દિશિ વિલંબે કાજ, સર્વ સિદ્ધિ તે પામે આજ,
વરસાત સવિ વરસે ઘણો, એ માહિમા પશ્ચિમ દિશ તણો ૯૯
પુરવ પશ્ચિમ પ્રહર ઘુરિ હોય, મોલ ઘડી ટાલી જે સોય.
તીવાર પછી જે જોઇએ જાણુ, તેહુ શુભ કરવું પરમાણુ ૧૦૦
પંચત મરણુ મણુ ક્લેશજ કરે, દીપ્ત હુઇ તો ચિંતા કરે,
વાવકુણિ વયપત્ર કરે, સીઝે તો વલી ચિંતા કરે. ૧૦૧
દુ:ખ હોય તો આરતિ જાય, ગઇ વસ્તુ લાભે સુખ થાય,
પચારક ભય ભાજે વાત, શુભ કાર્ય તે દે ઉપઘાત ૧૦૨
જે વિચારે પડયો હોય કામ તે સીઝે વલી પામે ઠામ;
સીઘ્ર કામ એ થાત જેહ તેહની આશા ન આપે તેહ ૧૦૩

ઉંચી નિચી જે દિસિ સંગ્રહે, વલી ભાવતે દિસિનું કહિં;
દક્ષિણ વામ તણું નહિં કામ, એ અઢાર દિસિ જોજ્યો ઠામ. ૧૦૯
શાંતિ દિસિ આહિ બોલે જેહ, સાહમું શાંતિ જાઈ વલી તેહ;
કેવલ ફલ શાંતિનુ કહિઉં, દીપ્ત સાહમું તે બોલી રહિઉં. ૧૧૦
શાંતિ થકી દીપ્ત દિશિ ગયો, તે માટે અરધ ફલ લહ્યું;
દીપ્તિ દિશિ શુકનજે લવિં, બોલ સાહમું તેહમાહિ ઠવાઇ. ૧૧૧
પૂરણ ફલ દીસિનું કહી, વિપરીતેં વિપરીતજ સહી,
ઇમ હૃદય વિચારી વાત, સકુન સવિ જોજ્યો વિખ્યાત. ૧૧૨
દીપ્તે બોલિ શાતિ જાઈ, શાતિ સાહમું સ્વર તે થાય,
અર્ધફલ વિદ્વાંસે કહિઓ, ગુરૂમુખ એહવો મઇફિલ લહિઓ. ૧૧૩
દેવવિજય સિસ કહિં સહુ સુણઉ, સુકન કહુ વલી દુર્ગાતણુ,
સુકન પોઢાડુ ભાવઇ કરી, પછિ વિચારૂ ભાષા કરી. ૧૧૪
સુકન જોવાનું ક્ષેત્રજ સુણિઉ, નગર બાહિર થકી તે જાણિઉં;
રાજાનિં છસેં ક્રમતે જાણિ, એનલિં સુકન જોવા નિરવાણિ. ૧૧૫
ઉચ વરણનિ ત્રણપે કમ ક્ષેત્રઇ જોવા જાવા ધરમ,
શેષ લોકનિં શત વલી એક, જોવા જાવુ એનલે છેક. ૧૧૬
આવા કીજૈ રાજા દેવિ, ભુઈ ચોખી કીજૈ બિશુ મેરિ;
દુ સાધીનિં દિસિ સાધીઈ, પછિં સહી નાગુ તેહનુ કાઢીઈ. ૧૧૭
ચઉકીથી ગજઆડ દિસિ ખરૂ, દિસિ સહી નાણુ દ્દપડનુ કરૂં;
જેહ વાતના શુભ શુકન ભાખિઈ, કાગળ લિખિ કહ્યઇરાખીઈ. ૧૧૮
દસ દિગ્પાલ ચિત્ત ધારીઇ, અપશબ્દ ભાષા વારીઈ;
યોગિનિ કાલ પુઠિં કરૂં થાપ, દુર્ગા નામ જપો એ જાપ ૧૧૯
શ્યામા કૃષ્ણા શકુના સાર, સિત પક્ષા પોદ્દકી ઉદાર;
કુમારી પંથ જનનિ કહું, તથોમા બ્રહ્મ સુતા જે લહુ. ૧૨૦
શુકન દેવના દુર્ગા દેવિ, ચટિકા ધનુર્ધરી વલી ભેલિ;
પ્રત્યક્ષદેવિ ભગવતિ પાંડવી, વારાહી ઋદ્ધિ આપઇ નવી. ૧૨૧

અષ્ટાદસમભિધાનિં કરી; સિદ્ધિ દાયક દુર્ગા હુઇ ખરી;
બેકરજોડી કરૂ વિનતિ, શુકન સિદ્ધિ આપઉ ભગવતી. ૧૨૨
દુર્ગા મૂરતિ કીજે યંત્ર, ચોકી ગેલિમાંડી ભણું મંત્ર;
મૂરતિ યંત્ર ત્રિણસ્યું કીજીઇ, નામ લેઇ ધરતી પુજીઇ. ૧૨૩
દિસિ પૂજા વધાવઉ ખરી, ચોખાપૂગી નિજ કર ધરી;
સંધ્યા સમય અનિ પરભાતિ, એ બિહુ ટંકી શુકન વિખ્યાત. ૧૨૪
અથવા ચ્યારિ ટંક વલી કહ્યા, વિસ્તારિ છટંકજ લહ્યા;
શુકન જોવાની એ વિધ કહી, વિચારયા કહું હવિ સહી. ૧૨૫
દુર્ગા શુકુન વલી ભેદ પંચ, દરશણ ચેષ્ટા સ્વરનો સંચ;
ગતિ ભક્ષણ મુકુડઈ જે અક્ષું, વિચારણા જુજુઈ તે લહ્યું. ૧૨૬
દરસણથી ચેષ્ટા બલ ઘણઉં, ચેષ્ઠાથી સ્વર સબલો ભણઉં;
સ્વરથી ગતિ સબલ માનજ્યો, ગતિ અધિક ભક્ષણ આણજ્યો. ૧૨૭
એ પાંચે સમુદાઈ કરી, પુરણ ફલ દિઈ દુર્ગા ખરી;
ગાંમ ચાલંતા દુર્ગા સિરઈ, વિરૂચા શબ્દ ઘણા નવી કરઈ. ૧૨૮
બેઇડી સમે થાનક રહી, શુભ ચેષ્ટા દુર્ગા કરિ સહી;
ડાબા ગમા દીઠી તે ભલી, કાર્ય સિદ્ધિ કરિં એકલી. ૧૨૯
ડાબી હુનિ જિમણી જાઈ, તે તારા દેવી કહિવાઈ;
જીમણી પાંખ ઉંચેરિ કરિ, ચાંચઇં ભક્ષ લેઇ સંચરિ. ૧૩૦
શુભ શબ્દ તારા વૃક્ષ ઉલિં. બઇસેં તો ચિંતામણી બાલિ;
પુઠિ બહુરિયો આગલિ દેવિ, તારા દરસણ દેતિ એવિ. ૧૩૧
એહવી દુર્ગા જુ પેખિઇં, સર્વ સિદ્ધિ કરતી લેખિઇં;

એ ચેષ્ટા સઘલી જાણવી, વામ પાસંઇ પથિકે આણવી;
જિમણુઇ પાસિં જો ઇમ કરિં, વયરિંનઈ તો કહીવું સિરઈ. ૧૩૫
બીજે રોગ પીડા અનુભવિ, નકુલ સિંચાણઈ જે વાસવી;
અવસ્થા એહવીઇ હોઈ, બીલ માંહિ પઇસઇ વલીસોઇ. ૧૩૬
ઇંધણ લીહાલા વિષ્ટા પહાણ, રાખ અસ્થિ કાંટા સમ જાણિ,
બઇસે એહને સ્થાનક વલી, દીપ્ત દિશિમાં જાઇ ભલી; ૧૩૭
કુચેષ્ટા એ દેવિ તણી, ફલ ગ્રંથ માંહિ જે ભણી;
અશુભ લહીનઇ એ પરીહરો, શુકનભાવ આવિં જિમ ખરો. ૧૩૮
ગોલી ધનુષ નમી જિમ જાઇ, આકાશે ઉડી તારા થાઇ;
પથિકનિં વયરિસ્યુ વાદ, ઘણિ પિયાણિં નહિં સવાદ. ૧૩૯
જિમણિ હુંતિ ડાબી જાઇ, સા દેવી કરવત કહિવાઈ;
વધ બંધન મરણ સહી કરિં, નિખર માંહિ તે બોલી સિરઈ. ૧૪૦
સુખ સાહુમી દેવી આવતી, પુંઠિં શબ્દ કરિં ભાવતી;
નવી દીસઇ દરસણ જેહનું ગામંતરૂં વારિં તેહનું. ૧૪૧
દેવી બોલી નિચી જાઇ, નિચઉં ફલ તેહનું કહિવાઇ;
વરસ દિવસેં ઘણેરઈ કાલ, તેહનું ફલ નોહિં તતકાલ. ૧૪૨
મધ્ય ભાગિં મધ્ય ફલ લહિ, મસ્તક સમી શિઘ્રફલ કહિં;
ઘુસર માનિ દેવી લવિં, સઘ ફલ તેહનું અનુભવઈ. ૧૪૩
બઇ ઘુસરે સુકન હુઇ સાર, ફલ હુઈ પણિ કેતું કાલ;
ત્રિહું ઘુસરે માનિજે હોઈ, ઘણિં કાલિં અલ્પફલ સોઇ. ૧૪૪
પહિલું નીચી ચાલિ દેવી, પછિં ઉંચી જાઇ ખીણ મેવિ;
દિવસઘણે ફલથોડું જાણિં, ઇણિ વચનઇં સંદેહભ્રમ આણિ. ૧૪૫
ઉચી ઉડિ નીચી જાઇ, ઉતાવલું ઘણું ફલ થાઇ;
વામ બોલીનઈ તારા ગઇ, અધિક ફલ તેહનું હુઈ સહી. ૧૪૬
શીઘ્ર તારા શીઘ્ર ફલ કહેં, વિલંબ તારા મધ્યમ ફલ લહિ;
મંડઈ મઉડઇ જાઇ તાર, નિફલ દીઇ વવહાર. ૧૪૭

વલી તારા નવ ભેદે કહી, તેહનાં નાંમ જાણું એ સહી,
અંધા[1] ગુલિકા[2] કાંડા[3] જાણિ, રખલોતા[4] દૂરા[5] વલી વખાણિ ૧૪૮
કપાટિકા[6] વક્રા[7] જાણુજ્યો, ઉર્ધા[8] અધા[9] [દિર્ઘ] આણજ્યો.
હવે વિવરણના કહુ નવ તણી, શુકન શાસ્ત્ર માંહ્યા જેહ ભણી. ૧૪૯
જે દેવી તારા વલં હુઇ, રાફ કોટરમા પંઇસિં જઈ,
તે અંધા તારા જાણવા, અર્ધ ફલ આપે તે હવી. ૧૫૦
ગોલિની પરિં ભુઇ લોટતી, પરા પરા જાઇ તે મોડતી;
બીજી ગુલિકા તારા એહ, અશુભ ફલ આપઈ વલી તેહ. ૧૫૧
બાણ તણિ પરિ જે દેવી, આગલિ થકી જાઇ પીઉ મેલિ;
કાડા તારા ત્રીજી જાણિ, મધ્યમ ફલ આ.ઇ નિરવાણિં. ૧૫૨

આગલિં કાજ નથી તે કુ તણુઉ, પાછલિ તાર ઉતરિં તે ભણુ;
આગલિ ઉતરિ તેહનું સુણો, અર્થે લાભ હુઇ અનિ ઘણો. ૧૬૧
વામ ભાગિ પ્રયાણુ (જ) સમઈ, ભક્ષણુ લેતી જિમ નિગમઇ;
લાભ સહિત રોગ અપકુરિં, જિમણિં પાસિ હુઇ તે કરિ. ૧૬૨
જિમણો પાસઓ પાંખરલી બે, વિજય કરિ ઉપાડિં તે;
પુંછ ઉપાડી લખમિવરિ, હર્ષ ઘણું જો નિત્યજ કરિ. ૧૬૩
મૈથુન કરિં વૃક્ષ વલી ચડિ, ભક્ષણુ લેઈ શાંતિ દિશિ અડિં;
નિરમલ નીર નાહિ નઈ પોઇ, તો સુખ સંપતિ અતિ દીઈ. ૧૬૪
જિમણે પાસે સમ રિ અંગ, ચાંચઇ પાંખ જિમણિ કરે ચંગ;
વ્યાપારિં સર્વ સિદ્ધિ લહઇ, હવઇ દેવીની ચેષ્ટા કહિં. ૧૬૫
રીસઇ કઠિણુ બોલે વલી બોલ, વાંકુ ચુંકુ જોઇ નિટોલ;
"ઉધઈ ઉધ્ર કઈ નાસી જાઇ, ત્રાસે કોપે બગાઇ ખાઇ. ૧૬૬
અંગ ઢીલાનિં આલસ કરિ, ઘુણુઇ કાલમુહિ થઇ ફિરઇ;
લઘુ વડીનિતિ કરિં વલી વમઈ, ત્રાડે પુંછ ચેષ્ટાઈ ભમઇ. ૧૬૭
મોહ પડઈ બીહઈ કરિ ધ્યાંન, પાડે કષ્ટ લોટઈ શમસાન;
કાદવ ધૂલિ ખરડઈ અંગ, શુભઇ અશુભઅશુભઈ ફલ ચંગ. ૧૬૮
પતિ સાથઇ દેવી દીસતી, પૂરણુ ફલ નિશ્ચય આપતી;
એકઇકરિ અરધ ફલ લહિં, એકઈ ન દીસિઇ તો ભય કહઇ. ૧૬૯
દેવી શુકન જોતાં મનરૂલી, બીજી દુર્ગા આવઇ વલી;
મિત્ર પ્રાપ્તિ તેહથી જાણુવી, બાહુલીઉ સી લાભઇ ચવી. ૧૭૦
દેવી પુંઠઇ પતિ લાગતો, ગતિ ચેષ્ટા કરિ ભાવતો;
પૂરણુ ફલ આપઇ તે સહી, પતિ પુંઠઇ જો. દેવી રહી. ૧૭૧
હીન ફલ તેહથી જાણુજયો, પુત્ર અજિ સુકન માનજયો;
બાઉલિઉ નરનામઈ વૃક્ષ. દીઠઉ સુત આપિ પરતક્ષ. ૧૭૨
નારી નામઽ વૃક્ષે ફરી, દીઠી દુર્ગા દિં દીકરી;
સુકન જોયંતા પથી જેહ, આપણા પિંડ સરીખું તેહ. ૧૭૩

ઉત્તર બોલી સદા સુશોભ, ઊચલતાનિં આપેં શોભ;
ગામ ગયા દ્રુમાહિં લવઈ, વેગો પથીકઘર અનુભવિં. ૨૦૧
દુર્ગા સૂઇ દ્રુમાહિ વલી, ઉડઈ દ્રુ સાહમી કલકલી;
કટક ગઢ રોહા સહુ કરૂ, પ્રવેશઇ જય પામો ખરૂ. ૨૦૨
મૂલે સુઇ મૂલે ઉડઇ યદા, કટક પ્રવેશ ન કીજઇ તદા;
ગામતરૂં ગઢ રોહા વારિ, પ્રવેસિં સુખ પામેં સાર. ૨૦૩
શ્રુવણુ સુતી દુઇ સ્વર કરે, કટક કરો કામ સહુનિ સિરઈ;
ઈશાનિ સિદ્ધિ નવિ કહી, સુતી ઉઠી જુડી સહી. ૨૦૪
રાજ્ય મસ્તક ઊપરિ વલી, દુર્ગા બોલિ ખડકી સ્લી;
નગર દેશ રિદ્ધિ પામઇ ઘણી, અપર લોકનિં નિખર ભણી. ૨૦૫
બ્રહ્મસ્થાનકિ સંધ્યા નિંસમે, દેવી શબ્દ કરિં જે ગમેં;
વઢાવઢિ કલહ સહી કરિં. વર્ધ બંધન રાજા ધનહરિં. ૨૦૬
ઘરમાહિ દુર્ગા જો લવિ, ભય ઉદ્વેગ માહિ તે ઠવિં,
દુર્ગાસિય્યા ઊપરિ બોલ, તો સ્ત્રી પીડા લહી નિટોલ ૨૦૭
પાલણા ઉપરિ બાલક કષ્ટ, ઘર ઊંબરે કરિં વલી નષ્ટ;
મોભે ભક્ષણ કરી સો ભતી, ઘર પ્રવેસિ સિદ્ધિ આપતી ૨૦૮
પંડિત દેવવિજય કેરા શીસ, બોલિ ભાણુજય નામેં સીસ,
દુર્ગા શકુન ઉદધિ નહીં પાર, સંખેપેં કીપો ઉદ્ધાર. ૨૦૯

॥ इति दुर्गाशकुन समाप्त. ॥

ઇતિ પ્રથમોઽધ્યાયઃ

॥ अथ तीतरशकुन. ॥

સરસતિ સામિણિ પાએ લાગીઈ, તીતર શુકન બુદ્ધિ માગીઇ;
ગામ ચાલતાં ડાવઉ લહઇ, વાટિ કુસલ સદા સહુ કહઇ. ૨૧૦
દખિણ બોલ્યે લાભજ દીઇ, કન્યા કાજેં વર જોઇઇ,
જિમણું વણાયગ વર પામીઈ, સુખ સોગવિં જે મન કામીઇ. ૨૧૧
અચાનેં પહિલુ હુઈ વાત, જિમણું બોલી હુઈ વામ,
મન ચિંતવ્યા મનોરથ ફલિં. દુ:ખ દોહગ ફરિ નવિ ટલિં, ૨૧૨

સૂર્ય ઉદય દીપ્ત દિસિ મલઈ, બોલિઉ ઉદ્વેગ માંહિ ભલઈ;
શાંતિ તીતર બોલ્યો સિરે, સઘલી દિસિ શુન્ય તે કરિ. ૨૧૩
પછિમ દિસિ અસ્તમનકાલિ, શબ્દઇં તસ્કરનો ભય ભાલિ;
ઘાટી ભય હુઇ જિહાં ઘણો, કુણિ ઈશાન આદિ દેઈ ગણુઃ ૨૧૪
શબ્દ પાંડુઓ સહી માનજો, સઘલી દિસિ વલી માનજો;
તીતર થાનક વાસો જિહાં, બઈઠો શબ્દ કરિં વલી તિહા. ૨૧૫
સઘલે કાંમે તે છાંડવો, ચોરી જાતાં વામ આણિંવઉં;
જીમણિં પૂંઠિ આવે વાહાર, પ્રવેશે દક્ષિણ હુઈ સાર. ૨૧૬
રોગી કાજે શાંતિ દિશિ જોઇ, ગણેશ ડાબો બોલિં સોઈ;
રોગ નાશ રોગીનો કરિં, જિમણું દીપ્ત દિશે ઉચ્ચરિં. ૨૧૭
રોગ ઘણો રોગીનિં થાઇ, ઠાલા છોહ્યા દેઉલ માંહિં;
તીતર બોલિં રોગી મૃત્યુ, ગણેશ સુકન એ માનિં સત્ય. ૨૧૮

॥ इति तीतरापरनामगणेशशकुन समाप्त ॥

॥ અથ ઘુઅડ શુકુન ॥

રાજા શુકનની બોલું વાત, ગાંમિં ચાલતાં વામ વિખ્યાત;
ગામાંતરૂં વારિ એકલો, જીમણો રાજા નહી તિહાં ભલો. ૨૧૯
પ્રવેશ પ્રિયાણુ દ્રષ્ટિ દીઠ. અશુભ મરણુ ઉપાઈ કષ્ટ;
ભૂંઇ બઈઠા સંધ્યાનિં કાલિ, પ્રવેશિં સ્વર કરતો ભાલિ. ૨૨૦
રોગ ઘણું તેહનિં શિર કરિં, ચિંતાતુરની ચિંતા હરિં;
ઘર ઊપરિ અથવા ઘર બાર, ઘણી નામ લ્યિંવાર વિચાર. ૨૨૧
સાદ દીયંતો ઊડિં સોવઇં, નિશ્ચે ગૃહપતિ મૃત્યુજ હોઇં;
ગાંમ ચાલતાં દેવ સંબંધિ, હાથી વૃષભ અશ્વનિ કંધિ. ૨૨૨
બોલ્યો વાહાણ નાસજ કરિં, દિવસે રાજા નિઃફલ સરઇં;
જીમણો બોલી ડાબો થાય, મરણુ કષ્ટ તેહનું કહિવાય. ૨૨૩
આગલિ કાર્ય સરિં તેહનું, શુભા શુભ જાણું તેહનું;
ઘણા ઘુક ઘરિઘરિ બોલતાં, પૃથવીપતિ ઉપાવઇં ખતા. ૨૨૪
-રાજા શુકન ઇણીપરિ જાણજ્યો,

॥ इति घुअड शकुन. ॥

કાગડાના સ્વરનું ફલ.

૧ ઇશાણકુણ ફલ ૧ ચોરપ્રચાર (ચોરભય) ૨ આયુક્ષય કરે ૩ સંતોષ કહે ૪ સુખ સંતોષ કહે	૨ પૂર્વદિશા ફલ ૧ દ્રવ્ય લાભ ૨ જલ વૃષ્ટિ ૩ ભય કહે ૪ ચોર ભય કહે	૩ અગ્નિકુણ ફલ ૧ ચોર સંચાર કહે ૨ સ્ત્રી લાભ કહે ૩ કલહ કહે ૪ દૂર વારતા સંભળાવે
૮ ઉત્તર દિશિ ફલ ૧ ભય કહે ૨ કલેશ વાદ કહે ૩ સ્ત્રી સમાગમ ૪ લાભ સુખ સંતોષ	મસ્તક ઉપર બોલે તેનું ફલ ૧ માન પામે ૨ તંબોલ લાભ ૩ સંતોષ કહે ૪ લાભ કહે	૪ દક્ષિણ દિશિ ફલ ૧ દ્રવ્ય લાભ ૨ સ્ત્રી લાભ ૩ સ્વજન મળે ૪ દૂર વાર્તા સંભળાવે
૭ વાયવ્યકુણ ફલ ૧ સંતોષ કહે ૨ સગા મળે ૩ ધન લાભ કહે ૪ રાજ વાર્તા સંભળાવે	૬ પશ્ચિમ દિશિ ફલ ૧ જલ વૃષ્ટિ કહે ૨ સંપદ ધનપ્રાપ્તિ ૩ ઘર પ્રાપ્તિ લાભ ૪ બહુ ચિંતા કહે	૫ નૈરૂત્યકુણ ફલ ૧ દૂરના સગાં મળે ૨ જસ સંતોષ કહે ૩ આહુણા આવે ૪ સુખ સમાધિ સંતોષ

સ્વર.
તે તે પહોરમાં તે તે ફળદાયક સમજવાં. જેમકે પૂર્વ દિશા કાગડો દિવસના પહેલા પહોરમાં બોલે તો મુસાફરી કરવા જનારને પૈસાની પ્રાપ્તિ થાય એ પ્રમાણે સઘળું સમજવું.

॥अथ शिवा शकुन ॥

શિવા તણા વલી હઇ ઈતે આણજ્યો;
ગ્રામિં ચાલતાં ડાબી શિવા, બોલિં તો સુખ આપેં સ્વા. ૨૨૫
જીમણી કાઉ નિખર હુઈ સહી, ચોર અનિં રાજાનિં કહી;
દેવયાત્રાઇ તે ચાલતાં, જીમણી દીપ્ત દિશિ શુભ મતા. ૨૨૬
રાજદ્વારિ જાતાં વલી કહી, વામ પાસેં દીપ્ત દિસિ ગ્રહી;
શીવા બોલી શુભ જાણવી, એહવિં શબ્દ હીઈ નાણવી; ૨૨૭
અજુઆલા પખવાડા માંહિં, બાલક અર્થિં ઘણા સ્વિર થાઇ;
ક્ષુધાક્રાંત કોપિં કલકલી, બોલિં તે નિષ્ફલમાંહિ ભલી. ૨૨૮
ગામાંતરથી ઘરિ આવતાં, જિમણી શીવા હુઈ ઇછતાં;
દિન દિન સુખ પાંમીઇ અસેસ, પામી વ્યાપાર આવી નિજ દેસ. ૨૨૯
જીમણી શીવા નિખર તે કહી, રાત્રિ કાજ શાંત દિસિ રહી;
જીમણી ક્યાઉં શુભ જાણવી, દીપ્ત દિસેં નીખર આણવી. ૨૩૦
મધ્યરાત્રિ ઉત્તર ઇશાન, શીવા સ્વર કરતી શ્મસાન;
સ્થિતિ વાસીનિં મહા ભય કહઈ, ચરવાસી તે દુખ નવી લહિ. ૨૩૧
રવિ ઊદયે પૂરવ ઇશાંન, શુભ બોલીએ આણુ શાંન;
સૂર્ય ઉદય થકી એક પહુર, ગુરવ અગનિ અશુભનું ઘુર. ૨૩૨
તપન ઊદય વલી આણીઇં, બીજા પહુર લગી જાણીઈ;
દક્ષિણ અગનિ અશુભ કહિવાઇ, નિત્રાસ નૈરતિ ત્રીજઇયામ થાઇ ૨૩૩
નૈરતી પછિમ ચઉથિ યામ. અશુભ તણું તે કરિં કાંમ;
રાત્રિબા પહુર પછિમ દિશિ સહી, સેસ થાકની ઉત્તર કહી. ૨૩૪
એતલી દિસિ અસુભ બોલતી, શુભ કારીજ તે સહી વારતી;
રાત્રિં ક્યાઉં દક્ષિણ દિસિં, બોલી તો સુખ પાંમી રસિં; ૨૩૫
સૂર્ય ઉદ્ય બિંબમાં જઇ, પૂરવદિસિ બોલી તિહાં થઈ;
ગ્રામાધીશ તે ચિંતા કરે, પુહવી રૂધિરઇ ને વલી ભરે. ૨૩૬

અસ્તમણ વેલા પછિમમાહિ, બોલિ પરચક્ર ભય કહિ વાઇ,
ઉત્તર દિસિ સંધ્યાનિ સમે, બોલી ઋદ્ધિ આપે જે ગમઇ ૨૩૭
શીવા નગરમાહી માહાલતી, શુન્ય કરિ તે સ્વર સાધતી,
અશ્વસાલા માહિ પૈસતી, યુદ્ધ નહી વલી ઊપજવતી ૨૩૮
શીવા શકુન સંપૂરણ હુઆ,

॥ इति शीवाशकुन ॥

॥ अथ हरिणशकुन. ॥

હિરણ તણા તે કહીસુ જુઆ;
પૂરવ પુણ્ય સંજોગિ મિલે, હરિણ અધુરા જીમણા વલિ ૨૩૯
કાલ સહીત પામે જાઇ વામ, અશુભ માહિ સિગિ કહિવુ નામ,
પહેલુ હરિણ વામજ જાઇ પછે, તેહનુ ફલ અસુભ સહીઅછે ૨૪૦
હરિણ ટોલા માહિથી એક, શુન્ય નાસીકા જાઇ છેક,
સરવ સાધ નાહિ એકનઈ મહા લાભ હણિ તેહનિ ૨૪૧
વામ પામે મૃગ જઈ બેનતા, ચાવગ હારને કષ્ટ આપતા
વાગુર સહીત વધ બંધન કરિ પછિ ભય સઘલે અપહરિ ૨૪૨
ગામ આવતા મૃગ ઉતરી સાહમુ થઇ બેસે હિત ધરઇ
હર્ષ મહિત દ્રવ્યઈ વર ભરિ, દૈવ જોગિ જો મૃગ સુતરઈ ૨૪૩
લાભ હુઇ સ્વપક્ષે તણો, મૃગ મલકરતો તે વલી સુણો
શત્રુ પક્ષનિ કષ્ટ પેખીઇ, અથવા મૃતક અવસ્થા દેખીઇ ૨૪૪
મૃગ ટોલામાહિ એકલો, પ્રાણો જાઇ નહી તે ભલો,
નેત્રરોગના પીડ કહે, અથવા વ્યાધિ શરિર લહે ૨૪૫
સ્વપક્ષમાહોથી મૃગ ઉતરી, ભૂમિ ખણઇનુ ચરણે કરી,
નિધાન લાભ સહી જાણજો, પરપક્ષે ચોર ભય આણજો ૨૪૬
મૃગ ઉતરી જો પુઠે જાય, અથવા કુદાવિ વલી થાય,
સવિ કહી નિભય ટાલી ઘણો, સ્વચ્છ ચિત્તને લાભ ઘણો ૨૪૭

હરણ ઉતરતાં માંહિથી બેય, અર્ધ માર્ગે પાછો વલી તેહ;
કાર્યાર્થીને સઘલે કામ, અરધ ફલ આપે નિરવાણ. ૨૪૮
મૃગલા શિંગેશિંગ આહણતાં, પથિક ઉપાય ઇંવિતાસંગ કરતાં;
................જો પેખિયે, કાર્ય સિદ્ધિ સઘલી પેખીયે. ૨૪૯
મૃગ ઉતરી માંહોમાંહિ, રમત કરી શાંતિ દિશિ જાય;
કન્યા લાભ પથિકને કહે, મિત્ર પ્રાપ્તિ વલી તેહથી લહે. ૨૫૦
ઉતરતા વલી ત્રાસવે નાહાર, નીપનું કામ શત્રુભય સાર;
મૃગ ત્રાસવ્યા દિશો દિશ ગયા, ચાલણ હારને અશુભ કહીયા ૨૫૧
વોલાવી ઘર આવે જેહ, દેશ નાશ કરાવે તેહ;
અથવા કુટુંબ જુજુઓ કરે, નરપતિ ભય અધિકેરો કરે, ૨૫૨
મૃગ શુકનની કહી એ વાત,

॥ इति मृगशकुन. ॥

॥ अथ नाहारशकुन. ॥

નાહાર તણા સુણજો વિખ્યાત;
ગામે ચાલતા ડાબો નાહાર, ઉતરે તો તસ્કર ભય અપાર ૨૫૩
જીમણે પાસે કુપમાં પડે, રામા સાથે સ્ત્રી વ્યાધે નડી;
નવ પરણીત વધુ વર આવતાં, પિતર ઘર સમિપે ભાવતાં. ૨૫૪
તીહાં સમે નાહર જો ઉતરે, માય બાપ વિનાશજ કરે;
જો સાસરા સમિપે ભરનાર, ઉતરે તો વધુને ભાર. ૨૫૫
અથવા સાસુ પુત્ર કંપતાં, મનુષ્ય એકને પાડે ખતા;
કરસણને વૃષાવિણ ક્ષેત્ર, માંહિ નાહાર દેખે નિજ નેત્ર. ૨૫૬
રોગ અથ રાજ ભય જાણ, દુર્ભિક્ષ અને અગ્નિ વલી જાણ,
મેઘ વૃષ્ટિ હુઆ પછી કહુ, નાહાર ડાબો ક્ષેત્ર જો લહુ. ૨૫૭
કરસણ વૃષભ વૃદ્ધિ ઘણુ થાય, નિપને કરસણ જમણો જાય;
ચોર અર્થ રાજા વલી હરે, નિપને અર્થ કાંઇ નવિ સરે. ૨૫૮

મારગ જાતાં લાંબે સ્વરે, રાવે નાહાર અગનિ ભય કરે;
પુઠે રૂદન શોક વલી હોય, વ્યાપાર કામે જાતા વલી સોય. ૨૫૯
વામ ઉતરે વાણિજ ઘણું, દ્રવ્ય સહિત પથિને સુણું;
ડાબે કરિ દ્રવ્યની હાણ, નિર્દ્રવ્યને દ્રવ્ય આપે આણ. ૨૬૦
ગામ ચાલતા ડાબો નાહાર, ઉતરે તો સુખ આપે અપાર;
સઘલે કાંમે દીસ દિશિ જાય, તો સુખ સંપત્તિ સઘલી થાય. ૨૬૧
કટકી જાતાં ભુંઇ ખણે, યુદ્ધ હોય સંદેહ નવિ ગણે;
સાહમો બેસી લાગે પગે, સંઘ દુહઇ બોલે નવિ ડગે. ૨૬૨
ગાંમે આવતા સાથ હોય ઘણો, ડાબો નાહાર હોયતો સુણો;
આગલા સાથને દ્રવ્ય વ્યય કહે, વિચલાને પુત્ર ચિંતા લહે. ૨૬૩
પાછલા નરને સ્ત્રી પક્ષ હાણ, ત્રણે ફલ જુજુઆ કરી માંન;
નરપતિ પ્રવેસે પ્રદક્ષિણ પાસ, નાહાર ઉતરે નહી તે ખાસ. ૨૬૪
પરચક્ર અનાવૃષ્ટિ હોય દેસ, લક્ષણ સહિત નાહાર હોય સુવિશેષ;
દક્ષણ વામ ઉતરે તો ભલો, સર્વ સિદ્ધિ આપે એકલો; ૨૬૫
નાહાર શુકનની એ કહી વ્યક્તિ,

॥इति नाहारशकुन.॥

॥अथ लाटशकुन ॥

લાટ તણી સાંભલજો યુકિત;
ગામ ચાલતાં જીમણી ભલી, પ્રવેશે ડાબી કહ્યો વલી. ૨૬૬
સાહમી આવી આગલે જાય, પ્રયાણે સુખ સંપત્તિ થાય;
ગામ ચાલતાં પુઠે લટા, આવી સુખ આપે ઉતકટા. ૨૬૭
દક્ષિણવામ લટા વઢી બેય, વિવાહ ગામાંતરૂ મકરૂ તેય;
મરતી ભુમિ ન લેવી નવી, વ્યવસાયે વ્યવહાર ન કરે પુહવી; ૨૬૮

સુકુણામાહિ લાટ પેખીયે, પુત્ર લાભ તેહને ભાખીયે;
ખંજન પક્ષી સુપને દીઠ, અશ્વલાભ કહેવો સીઠ. ૨૬૯
ગામ પ્રવેશે જીમણી લાટ, વિવાહ કાજે વધૂ ઉચાટ;
વ્યપારે જો જીમણિ જાય, તેણે પ્રયાણે લાભ નવિ થાય; ૨૭૦
પ્રવેશે જીમણી બોલે બોલ, ગામાંતર વલી કરે નિટોલ;
ક્ષેત્ર સેઠામાંહિ બોલે સોય, રાજકાજથી બંધન હોય. ૨૭૧
હિયુ ખણી ખુણે વલી છુપી; પાંખ પડફડી વિમળ કરે લપી;
પાડુઇ ચેષ્ટા કરતી ફરે, સઘલે કામ અશુભ હોય શિરે. ૨૭૨
પાંખ નસાડી લાટ આવતી, ગામાંતરે ભય ઉપજાવતી;
પુષ્પ ફલ વસ્ત્ર તૃણ મુહધરી, દીસે તો ધનની વૃદ્ધિ કરી. ૨૭૩
પહિલે દિને ખેત્રમાં વલી, મુખે ફલ લેઈ ઉતાવલી;
લટામાંહિ જાતી દેખિયે, ધાન્ય નિષ્પત્તિ સબલી ભાખિયે ૨૭૪
લાટ બે બોલે તે માંહી, પાછલી બોલિ ફલ કહેવાઈ;
સમકાલે જો બે બોલાય, મહાભાગ્ય ફલ તેહથી થાય. ૨૭૫
ખેત્ર માંહિથી લાટ નીસરી, દીઠે કરસણ ચિંતા કરી;
મુખ કકરી લાટ દીસતી, ઉંદર ટીડ ઉપદ્રવ કારતી. ૨૭૬
સંતાન કાજે શુકન જોઇએ, વામ લટાએ સુત પામિયે;
અધિકારિને ડાબી હોય, વયરીથી સુખ પામે સોય. ૨૭૭
નરપતિ મલવા જાતા વહી, જીમણિ લટા, શુભ જાણો સહી;
વાયસ સહિત લટા પેખિયે, તસ્કર ભય વાટે દેખિયે; ૨૭૮
ચાસ અને વાયસ બિહુ ચંચ, લટા દેખિયે એહવે સંચ;
બટાઉને હોય વિણાસ, પથિકને વૈરિથી ત્રાસ. ૨૭૯
લટા ચાસ બે, બલ કરી, વાયસ હણે જો ચાંચે કરી;
મારગ જાતા નયણે દીઠ, પંથિને કહીયે અનિઠ. ૨૮૦
લાટ અને વલી જાણું ચાસ, નીલી ચડી કરાવે ત્રાસ;
પથિકને હત્યાદિક પાપ, અથવા અપકીર્તિ સંતાપ. ૨૮૧

ચાસ કરતાં દીસે શુદ્ધ, પક્ષ આપણી માંહિ વિરૂદ્ધ;
લાટ શુકન કહ્યા હિત ધરી,

॥इति लाटशकुन.॥

॥अथ जंबूकशकुन.॥

જંબૂક તણા સુણજો મનધરી. ૨૮૨
ગામ ચાલતાં જંબૂક વામ, બોલે તો સુખ આપે ઠામ;
જીમણા બોલ્યા નિખરમાં ભલી, પ્રયાણે પથિક ઘણુ રલી. ૨૮૩
ઠામ રહ્યા ચિહું દિશે સમકાળ, ગાઢ શબ્દ કરે શીયાલ;
ગામમાંહિ પર ચક્ર ભય જાણ, અશુભ માંહિ બોલ્યા નિરવાણ. ૨૮૪
સૂર્ય અસ્તથકી યામ બેય, વાયવ્ય પશ્ચિમ દિશિ એય;
પથિકને હોય ઉદ્વેગ, જંબૂક બોલે જો વડવેગ. ૨૮૫
પૂરવ ઇશાન રાત્રિ મધ્ય, પછી બોલે તો નિખર તે વચ્ય;
દક્ષિણ બોલ્યા સદા શુભસહી, સંધ્યા વેલા ઉત્તર કહી. ૨૮૬
દિવસે નિખર બોલ્યા શિયાલ, રાજદ્વાર માંહિ રાત્રિ ભાલ;
પેસે તો હુઇ છત્ર ભંગ, અથવા કાંઇક ઉપાવે ઉદંગ. ૨૮૭
સૂર્યોદય વેલાયે જંબુકા, નગર પ્રવેશ કરે વનથીકા;
અગનિ અથ ચોર ભય હોય, ઘરમાં પેસે તે વલી જોય. ૨૮૮
ઘર સ્વામિનો હોય વિણાસ,

॥इति जंबूकशकुन.॥

॥अथ छींक शकुन.॥

છીંક શુકનનો બોલુ હવે ખાસ;
પ્રયાણે જો છીંકજ હોય. અશુભ ફલ કહીજે સોય. ૨

પહિલા શુકન હુઆ હોઇ ઘણા, છીંક હુઈનીઃ ફલ તેહ તણા;
છીંક હુઆ પછી જાણુ, શુકન હોય તે કરૂં પ્રમાણુ. ૨૯૦
વામ છીંક અર્ધ ફલ લહી, દક્ષિણ અગ્નિ મીષ એ સહુ કહી;
પૃષ્ટ છીંક સુખદાયક સદા, ઘણી છીંક નીઃફલ હોઈ સદા. ૨૯૧
હાસ ભય ઉપાધિ કરી, હઠ ઘણું વલી મનમાં ધરી;
એહવી છીંક ફલ નવી જાણીયે. શ્વાન છીંક નીખર માનીયે. ૨૯૨
મંજારી છીંક મરણને કરે, પશુ છીંક કષ્ટકારી સરે;
વસ્તુ વેચતા છીંકજ હોય, આગળ કિરીયાણો મુંહગો હોય ૨૯૩
વસ્તુ વહોરતાં છીંકજ સહી, લાભ ઘણું વસાણે કહી;
ગઈ વસ્તુ કોઇ જાવા જાય, છીંક હુઇ લાભેરે નાય ૨૯૪
નવા વસ્ત્ર વલી પહેરતા, છીંક થકી આવે અણુ છતા;
ભોજન હોમ પૂજાનો કામ, મગલીક જે ધરમ સુ ઠામ. ૨૯૫
કામ એતલા કીધા પછી, છીંકે નર કોઇ જો વચી;
સવિશેષે કામ વલી કરે, પુણ્ય તણુ તે પાતુ ભરે. ૨૯૬
પ્રેત ક્રિયા કીધાને અંતે, વલી ક્રિયા કરાવે ખંતે;
ઋતુ સ્નાન કરીને રહે, છીંકે તો તે પુત્રી લહે. ૨૯૭
ઋતુ વતીને દેઇ દાન, પછે હોય તો પુત્ર નિદાન;
વૈરિ જીતવા જાતા જોઇ, છીંકે પિશુન સબલો હોય. ૨૯૮
રોગી કાજે વૈદ તેડવા, જાતાં છીંકે જો નવ નવા,
રોગીને મૃત્યુ જાણીયે, કામ વિના ભિષક્ ન આણીયે. ૨૯૯
વૈદ રોગીને ઘરે આવતા, છીંકે જો ઓષધ આપતા;
શીઘ્ર રોગ રોગીનો સમે, આહાર લેવું જે જે ગમે. ૩૦૦
વ્યાપારિ લીધે વ્યાપાર, છીંક હોય તો રિદ્ધિ અપાર;
લેખુ શુદ્ધ દીધુ રાયને, છીંક ફ્રોક થાય તેહને. ૩૦૧
પાણી વીવા અથ પીસવા, છીંકે દ્રષ્ટિ દોષ હોય નવા;

નવે ઘર વસવા આવીયે, છીંક હોય તો ઉચાળીયે. ૩૦
છીંક તણા એ મન આણુજો,
॥ इति छीकशकुन. ॥

॥ अथ पल्ली-गृहगोधाशकुन. ॥

ગૃહગોધાના વલી જાણજો,
વૃષભ અશ્વ રથાદિક લહી, વાહને જઇને પલ્લી રહી. ૩૦
વાહન નાશ તેહથી લહે, છત્ર ઉપરિ છત્ર ભગ કહે
સભોગ કરતી જો દેખિયે, સ્ત્રીલાભ પથિક ભાખિયે ૩૦૪
લઘુ વડી નિત કરે જો તેહ, પથિક રોગ નહીં સંદેહ,
જીમણે પાસે શુભ જાણવી, વામ ચઢી નીખર માનવી ૩૦૫
સબલમાહિ પલ્લી દેખીયે, વિષમ વિષનું ભય ભાખીયે,
વસ્ત્રમાંહિ ચાલતા હુઇ પલ્લી, મારગ અગનિ કહી તે ભલી ૩૦૬
સય્યામે તો પલ્લી ચડે, પુત્ર વિના તેહને નવી નડે,
સોડમાહિ પલ્લી આવતી, પરસ્ત્રી દોષ તે ઉપાવતી. ૩૦૭
પલ્લી જેહને માથે પડી, નિરધન ધન આપે વડવડી,
સધતીનિ ચિત ચિંતા કરે, કાંઇક કષ્ટ તેહને શિર વરે ૩૦૮
પલ્લી પ્રકરણ હીયે ધરો,
॥ इति पल्लीशकुन. ॥

॥ अथ श्वानशकुन. ॥

શ્વાન તણું વલી કહીશુ ખરો,
શ્વાન તણી જે જાતી પચ, ધોળો બ્રહ્મ નહીં ખલ ખચ. ૩૦૯
રાતે વર્ણ ક્ષત્રિ જાણીયે, પીળો વેસ્ય વલી વખાણીયે,
કાળું સુત્ર કાબરો જાતિ, આપણી (તેને) ફલદે ઘણો ૩૧૦
અપર જાતિ ફલ આપે હીન, પ્રયાણે પ્રયાણે નહી દીન,
ગામ ચાલતા પહિલુ વામ, પછે જીમણું જો જાએ શ્વાન, ૩૧૧

પથિકને પહેલુ કલ્યાણ, છેહુડે કષ્ટ કરે નિરવાણ;
ભક્ષણ સહીત શ્વાન હોય ભવ્ય, ભસમ કેશસ્યું અભવ્ય. ૩૧૨
ગામ ચાલતા મારગ શ્વાન, લાંબા પગ કરી સોવે જાંન;
પથિકને શોક ઘણું કહે, ભૂમિ ખણી વિત્ત લાભજ કહે. ૩૧૩
ગામ ચાલતા કુકર વલી, અર્ધ મારગે બેસે જો ટલી,
ગામાંતર ઘણા દિન થાય, ભૂંઇ લોટે તો કષ્ટ કહેવાય. ૩૧૪
શુકન મારગે સાહામું જઇ, રૂદન કરે તો મરણજ સહી;
રૂદન કરી વલી પાસે વામ, સ્ત્રી પક્ષે તે ઘાતજ ઠામ. ૩૧૫
જીમણે પાસે વલી શેય, પક્ષ આપણે ચિંતા સોય;
પુઠે રૂદન કરે જો શ્વાન, ઘરમાંહિ હોય કાંઇક યાન. ૩૧૬
મલકરતો નીખર કહેવાય, સંભોગ કરતો સુખમાં થાય;
સૂર્ય ઉદય ઘર ઉપરિ રહ્યો, ભસે તો અગ્નિનો ભય કહ્યો. ૩૧૭
ઘર પુઠે ક્ષાન ભય લહી, ઘર મધ્યે અન્ય પ્રવેશજ કહી,
શ્વાન અસ્થિ લેઇ ઘર માંહે, પેઠે ગૃહપતિ મૃત્યુ કહેવાહે. ૩૧૮
શ્વાન શુકન જોવા વિધિ એહ, એક વર્ણ કુકર હોયે જેહ;
ભક્ષ કરાવી સંતોષીયે, પછે કાર્ય તેહને પુછીએ. ૩૧૯
જેહવો કુકર ચેષ્ટા કરે, તેહવા શુકન હીયામાં ધરે;
જીમણે પગે પાસું પિણ કાન, અથવા ભમુહિઆમિ કરિ માન. ૩૨૦
નાક ઓષ્ટ જીભ ને કંઠ, હૃદય હડ્ડુ કક્ષા પુઠિ;
કેડ ઉદર પાસુ જાણીયે, જંઘા પુછ ગુહ્ય આણીયે ૩૨૧
હાથ અને વલી પગનાં તલાં, એટલા અંગ ખણે તો ભલા;
ધાંણુ કરી લોટી ઘર વલી, જીમણા હુંતિ ડાબો વલી. ૩૨૨
દક્ષિણ પાસિ બેસી સુવે, જીમણો પગ ઉપાડી જુવે.
દક્ષિણ નમિ શબ્દ વલી કરે, રૂડે થાનક જઇ મુતરે; ૩૨૩
પટ્ આસન પ્રસાદ પર્યંક, ધલહરી અથવા બેસે પંક.
પાણી બેહેઠે થાપીત કલશ, દુર્વાકુલ વલ્લી સરસ; ૩૨૪

ક્ષીર વૃક્ષ તોરણ વીંજણેં, મુજ માટી અગનિ સાથીયે,
ઠામ એતલે કરે લઘુશંક, સુકડે લક્ષણુ લેં નિશંક ૩૨૫
રાખ્યો ધાનને આમીષ પુરૂષ, ફલે કરી સંપૂરણ સુખ,
એહવી કુકર ચેષ્ટા કરે, દીસે તો સિદ્ધિ ઘરમા ભરે ૩૨૬
કુચેષ્ટા કુકરની કહુ, ગ્રથમાહિ કહી જીમ લહુ,
નિદ્રા કરે બગાઈ ખાય, અગલગને નાશી જાય. ૩૨૭
ડીલ કાનને ધુણે સીસ, દેહ નચાવી કરે વલી રીસ,
ખાસી વમિ ચિત મન ધરઇ, અભક્ષ ખાય આક્રંદ કરઇ. ૩૨૮
હડકી કરે લોટે માહિ રાખ, ભસ્મ ઉડાડે વિશમ ભસે ભાખ,
દાંતિ પાહાણુ ગ્રહીને રોઈ, આખ મીંચી સૂર સાહમુ જોઇ ૩૨૯
કુચેષ્ટા એહવી કરે શ્વાન, શાંતિ પ્રશ્ન નિશ્ચય કરી યાન,
દીપ્ત પ્રશ્ને ભય ભજે ઘણુ, એ મહિમા કુકરનો સુણુ ૩૩૦
આસો અને કાર્તીકને માસ, શ્વાન શુકન અલ્પ ફલ ભાસ,
કૂકરને કામ ઘણો દહે, સુધી પુરૂષ સદા ઇમ કહે ૩૩૧
ગામ માહિ પુર બાહિર જેહ, શુકન લહ્યા કહ્યા મે તેહ,
શુભાશુભ શુકન જે લહિ, આંતત અનાગત ભાવજ કહી ૩૩૨
શુકન જોઇને કરસ્યે કામ, હહની વાધે સઘલે મામ,
દુષ્ટ પરાભવ ન કરે કદા, શુકન ભાવ જે જાણે સદા ૩૩૩

॥ इति श्वानशकुन. ॥

॥ अथ प्रशस्ति. ॥

વાગડ દેશ વયરાગર નામ, રાજધાનીનુ રૂડુ ઠામ,
જીહા ષટ દર્શનના વિશ્રામ, દેશ મધ્ય ગિરપુર વડી ગામ ૩૩૪
ગઢ મઢ મદિર સુચગ, જૈન પ્રાસાદ જીહા ઉત્તગ,
રાજ કરે રાજા ગુણ નીલો, દાની માની ભોગી ભલો. ૩૩૫

કવિતા શ્રોતા વકતા જાણુ, શૂરવીર ધીર ગુણ ખાણ,
સહુસ્ત્રમલ્લ ગઉલ ભૂપાલ, પૃથ્વી પ્રજા તણો પ્રતિપાલ. ૩૩૬
તસ સુત કુંવર કર્મસિંહ જેહ, ચૌદ વિદ્યા ગુણ જાણે તેહ,
કીર્ત્તિ તેજ અને પરિવાર, શત શાખા વાધે વિસ્તાર ૩૩૭
તસ ઘર ગાંધી સંઘ પ્રધાન, ઉર ઉપગારી ન ધરે માંન,
પુત્ર પૌત્ર કરે નિત ગેલ, મંગલિકની વાધી વેલ ૩૩૮
સંઘ રત્ન પુત્ર યોગીદાસ, શુકન શાસ્ત્રનો કરે અભ્યાસ,
તેહને ભણવા કાજે કરી, પ્રાકૃત બંધ એ ચઉપઇ ખરી ૩૩૯
શુકન દિપિકા ચઉપઈ નામ, શુકનાર્ણવ માહિ એ ઠામ,
અથવા વસંતરાજની સાખ, શુકનોદ્ધાર ભાખીએ ભાખ ૩૪૦
એતલા ગ્રંથ જોઇને કહી, અલ્પબુદ્ધિ કરી જે મે લહી,
જમકન જોડયો અક્ષર બંધ, વર્ણ માત્ર નવિ જાણ્યો સંબંધ. ૩૪૧
આચો કરજ્યો જાણ સુજાણ, પંડિત આગલ અછુ અજાણ,
શુકન સમુદ્ર ન લાભે પાર, ચચ ભરી કીધો ઉદ્ધાર. ૩૪૨
વ્યોમ રસ રતી ચંદ્ર વખાણ,(૧૬૬૦)સ વત્સર એ હીયડે આણ,
સરદ ઋતુ જે આસો માસ, શકા પૂર્ણ ચંદ્ર કલાવાસ. ૩૪૩
વિબુધ મુખ્ય દક્ષ આણીયે, પંડિત દેવવિજય વખાણીયે,
તાસ સીસ કરજોડી કહે, શુકન સુણતાં સવિ સુખ લહે. ૩૪૪
એ ભણતા સવિ લહઇ ઋદ્ધિ, એ ભણતાં પાંમી જે વૃદ્ધિ,
જયવિજયને પરમાનંદ, ભણતા ગુણતા સદા આણંદ. ૩૪૫

॥ इति शकुनशास्त्र चोपाइ संपूर्ण. ॥

નક્ષત્ર સ્વાધ્યાય.

વીર જિણેસર ચરણ નમેવિ, તારા પરિ બોલું સંખેવિઃ
અભિચિ તારા તિણિ વખાણુ. ગોશીર્ષાકાર તે જાણુ. ૧
શ્રવણ તારા ત્રિણિજ કહ્યા, કાહાર તણે આકારે રહ્યા;
પંચ તારગા શકુની રૂપ, રીખ ઘણીઠા એહ સ્વરૂપ. ૨
શતભીષા તારા શત અવધાર, પુલ વિખરાવ્યું વિસ્તારઃ
પૂર્વભદ્રપદા દો તાર, અર્ધ વાવિનો છે આકાર ૩
તિમ ઉત્તરભદ્રવયા જોઇ, અર્ધ વાવી તારગા બે હોઇ;
રૈવઇ તારા વર બત્તીસ, નાવાકાર કહ્યા જગદીસ. ૪
અશ્વિની અશ્વખંધ આકાર, તારા ત્રિણિ હોય વિચાર.
ભરણી ભગ આકારે કહી, તારા ત્રિણિ તેહના સહી. ૫
નાવીની કોથલી સમાન, છ તારા કૃતિકા પ્રધાન,
રોહિણી છે સગડુદ્ધી કાર, તારા પંચ કહ્યા અતિસાર. ૬
મૃગશીર મૃગ શીસા વલી જાણુ, તારા ત્રીણે કરી વખાણુ;
રૂધીર બીંદુસમ આર્દ્રા જોય, તેહનો તારો એકજ હોય ૭
તુલાકાર તે તારા પંચ, નામ પુનર્વસુનોએ સંચ;
પુષ્પ ત્રિણિ તારા તે કહી, સરાવલા સંપુટ સમ લહી. ૮
અશ્લેષા છ જીસી પડાગ, છહ તારા જાણવા લાગ;
મઘા મહાગઢનું આકાર, તારા સાત હીયે અવધાર. ૯
પૂરવ[1] ઉત્તર[2] બે ફગુણી, અદ્ધ પલંકાકારે સુણી,
દો દો તારા તેહનાં જોય, વીર વચન એ નિશ્ચે હોય. ૧૦
હસ્ત તારગા પંચ વખાણુ, હાથ તણે આકારે જાણુ;
ચિત્રા ફુલ તણા સુખ તુલ, તારો એક છે બહુ મૂલ. ૧૧
સ્વાતિ એક તારો જિને કહ્યો, ખીલાને આકારે રહ્યો;
તારા પંચ દામણુ આકાર, વિશાખાના તે અવધાર. ૧૨

(૧) પૂર્વા ફાલ્ગુની. (૨) ઉત્તરા ફાલ્ગુની.

અનુરાધા એકાવલી સમુ, તારા ચ્યાર જિન વચને નમું;
જેષ્ટા છે ગજ દંત સમાન, તારા ત્રિણિ જિન વચને માન; ૧૩
મૂલ તારગા અછેઇચ્યાર, તે સવિ વિંછી ને આકાર;
પૂર્વાષાઢા ગજગતિ સમું, તારા ચ્યાર હિયે સંક્રમું. ૧૪
ઉત્તરાષાઢા તારા ચ્યાર, બેઠા સિંહ તણે આકાર;
એહ ઉલખી રાત્રિ પડે લહી. પડન ક્રિયા આરાધો સહી. ૧૫

ઇતિ

કીડીથી કુંજર કરે, એ મોટો ઉપગાર ૪
ગારૂડ રૂણીની મણી અહે, તે જીમ મ ન પ્રભાવ,
તિમ મહિમા મુજ ગુરૂતણો, હું મતિમદ સ્વભાવ ૫
મુજને સુમતિ જગાઈઓ, ઉઠ ઉઠરે ઉઠ,
ગુણ વરણન ગુરૂવાતણા, હુ તુજ પૂરસો પૂઠ ૬
તિણ મુજ ઉદ્યમ ઉપનો, પંખીને જીમ પાખ,
એક લાભ વલિ કહે સુમતિ, દુધ ભર્યો વલિ સાખ ૭
કરકંડૂ નામા(૧) દુમુખ(૨), નમિને(૩) નિગ્ગઇ(૪) સુદ્ધ,
ઇણ નામે ઉત્તમ હુવા, ચ્યારે પ્રત્યેક બુદ્ધ ૮
ચારિતીયા ચારે ચતુર, મોટા સાધુ મહંત,
ચિહૂ ખંડે કહો ચરિત હું, જીમ પામુ ભવઅંત. ૯

(૧) + કરઇ (૨) + મોટઉ – * ડાર – + કિ (૩) + ણિની * થી (૪) + ગ્રહઇ (૫) + ણી (૬) + સ (૭) + ઈ (૮) + સુમતિઈ જાગવ્યઉ * મુજને સુમતે જાગવ્યો (૯) ઊઠિ ઊઠિરે ઊઠિ (૧૦) + વરણવિગરૂઆ * વર્ણવ ગિરૂઆ (૧૧) + પૂરિસઉ (૧૨) * તિણ (૧૩) + – ઉપનઉ ઊપન્નો (૧૪) + નઈ (૧૫) + કહઇ (૧૬) + ભર્યઉ (૧૭) * ખસાખ (૧૮) + દુમક (૧૯) + વલિ (૨૦) + ખિનામઇ – + આ – + ૨ – + ચ * મોટા (૨૧) + હી (૨) + કહુ – + કિ

ચ્યાર ખડ એ ચઉપઈ, ચહુ ખડે પરિસિદ્ધ,
પ્રથમ ખડ કરકંડૂનો સાભલો મને વિશુદ્ધ. ૧૦

ઢાલ ૧ લી.

ચઉપઇ
રાગ ગઉડી.

જબુનામૈ એહુજ દીવ, દોય દા દોસૂર કહીવ,
ભરતખેતર તિહા કહીયે ભલો, શત્રુન્જય તીરથ ગુણનિલો, ૧
ત્રેસઠ શલાકા પુરૂષ રતન જીહા ઉત્પત્તિ જીન ધર્મ જતન્ન,
સાઢા પચવીસ આર્યજ દેશ, માધ્વી સાધુ ત્યાં ઉપદેશ
દેસ કુલિ ગનામૈ પ્રસિદ્ધ, ચ પાનગરી રિદ્ધ સમૃદ્ધ,
રાજ કરે દધિવાહનરાય રામચંદ્ર સમ ન્યાય કહાય ૩

(૧) * ચિહુ ખડે કહુ ચૌ઼ાઇ (૨) + ચિહુ – + ૨. (૩) + નઉ. (૪) + સાભલિજ્યો મન સુદ્ધ * સાભજો મન (૫) + જબુનામાઇ એહિજદીપ, * જબુનામૈ. (૬) + સૂરિજ દીપઇ * સૂરજ દીપ (૭) + ખેત્ર (૮) + કહિયઇ ભલઉ * કહિયે (૯) + જિહામે મુજ (૧૦) + નિલઉ – + ઠિ – + નથી (૧૧) + ઉતપતિ (૧૨) + આરિજ દેસ (૧૩) + સાધુ સાધવી. (૧૪) * દીયે – + કુલિ (૧૫) + નામઇ પરસિદ્ધ, * નામૈ. (૧૬) * નયરી (૧૭) + રિદ્ધિ સમૃદ્ધિ (૧૮) + કરઇ (૧૯) + ચદ (૨૦) + નામ

તેજ પ્રતાપ અધિક તેહુનો[1], વચન ન લોપે[2] કો તેહુનો;
વયરી રાજા માને[3] આણ, દધિવાહન શું[4] કરે વખાણ. ૪
ચેડાને[5] જે પુત્રી સાત, તેહતણી સુનજ્યો[6] ઇકવાત;
વીરે વખાણી સાતે સતી, નામે[7] પાપ રહે નહિં રતી. ૫
ચેડારાજા[8] શ્રાવક શુદ્ધ, એક તીર નાખે[9] તે યુદ્ધ;
પુત્રી પરણાવાની[10] સૂંસ, પણ[11] કન્યાને વરની હુંસ. ૬
આપ આપણા[12] મનરૂચ હુઈ, પુત્રી પરણાવી જૂ જુઈ;
રાયઉદાઇ[13] પરભાવતી, શતાનીકને[14] મિરગાવતી. ૭
શ્રેણિકનૃપ પરણી ચેલણા[15], તેપરપંચતણી ખેલના;
જેષ્ઠા[16] નંદવર્ધ્ધન નૃપઘરે[17], લીલા લાડ કરે[18] બહુપરે. ૮
ચંડપ્રદ્યોતન પરણી શિવા, સુજ્યેષ્ટાસ્યઇ વૃત પાલવા[19];

---

(૧) + તે હઉ * જેહનો. (૨) + લોપ(ઇ.) કો જેહનઉ. (૩) + માનઇ. (૪) + નું ઘણું વખાણ * ના ઘણાં. (૫) + ચેડાનઇ ચરિ * ચેડાની જે. (૬) + સુણિજ્યો. * સુણજો. (૭) + નામઇ પાપ નરહઇ ઇ કરતી, (૮) + ચેડઉ — + સુ. (૯) + નાખઇ. (૧૦) + પરિણાવાનઉસઉસ * પરણાવ્યાનો સુંસ. (૧૧) + પણિ કન્યા નઇવરનીહઉંસ. (૧૨) + આપણી મા નઇ રૂચિ, (૧૩) + ઉદાયન. (૧૪) + નઇ. (૧૫) + ણા. (૧૬) + જ્યેષ્ટા નદિ. (૧૭) + ઘરઇ. (૧૮) + કરઇ બહુ પરઇ. (૧૯) + લિ.

દધિવાહન[1] ઘર પદમાવતી, સાક્ષાત જાણે સીતાસતી. ૯

રૂપેંરાણી[2] રતીસમાન[3], કલ્પવેલ[4] જીમ આપે[5] દાન;

જનને[6] પણ વલ્લભ ઘણું, નામ જેહનું પ્રભાતે[7] ભણું ૧૦

રૂપવંત[8] ને પાળે સીલ, એહ[9] અધિકાઇ લહીયે[10] લીલ;

એક સાંખને[11] દુધે ભર્યો, પેંબર[12] ઉપર ખુરો ધર્યો. ૧૧

એક સિંધને[13] વલી પાખર્યો, બાપઅને[14] સંજમ આદર્યો;

ધની[15] વિનયધર્મ[16] આદરે, જ્ઞાનવંતને[17] કિરીયા કરે[18] ૧૨

માનીતી નઇ બેટઉ જણુઇ, બુદ્ધિવત નઇ વિદ્યા ભણુઇ;

કંઠ ભલઉ નઇ ગુણુ સિદ્ધાત, ધ્યાન કરઇ નઇ રહુઇ એકાત. ૧૩

ફાસુઅન્ન[19] સુપાત્રે દાન[20], જણ્યો ગણ્યો હોઇ કરેન માન,

તપની ન કરે[21] ક્રોધ લગાર, ઇમ[22] ઇહ સીલરૂપ અધિકાર. ૧૪

---

(૧) + રિ. (૨) + રૂપત્ર. (૩) + રભ. (૪) + કલપવેલિ (૫) + આપઈ (૬) + નઇ પિણુ (૭) + પરભાતે (૮) + નઇ પાળે (૯) + એ (૧૦) + વડીને. (૧૧) + સંખ નઈ દુધઇ ભર્યઉ (૧૨) + નેત્ર ઉપરિ ખુરૂઉ ધર્યઉ (૧૩) + સીહઅનઇ પાખર્યઉ. (૧૪) + અનઇ સંયમ આદર્યઉ (૧૫) + ધનવંત (૧૬) + આદરઇ (૧૭) નઇ (૧૮) + કરઈ (૧૯) + પાત્રઇ. (૨૦) + ભણ્યઉ ગણ્યું નઇ ન કરે (૨૧) + કરઇ (૨૨) + એમઇ

* એમ ૩૫ શીયલ.

નગ્નરાણી સુખ ભોગવે, રાજકાજ મહિતા જોગવે,
ગઉડીરાગે પહુલી ઢાલ, સમયસુંદર કહે વચન રસાલ, ૧૨

દુહા.

એકદિન દોહલો ઉપનો, ગર્ભતણે પરભાવ,
દિનદિન થાયે દૂબલી, જાણી તિન પ્રસ્તાવ ૧
રથિનાહન પૂછે પ્રિયા, કહિ કુણ કારણ એહ,
તું કિમદીસે દૂબલી, સુન પ્રીતમ સસનેહ ૨
હું પહરૂ વેસ તાહરો, તું છત્રધાર શીષ,
રાજચઢિ વનમાહે ભમુ, મુજમન એહ જગીસ. ૩
કહે રાજા ચિંતા મ કર, કરસ્યુ એહ-પ્રકાર,
સોહગણ સાચી તિકા, જેહનો વશ ભરતાર ૪

(૧) + ભોગવઇ (૨) + મુહતા જોગવઇ (૩) + રાજઇ
હિલી. (૪) + દહ [(૫) + ષ્ઠ (૬) + ગેહલ ઊપનુ (૭) +
જુઇ – + વિ – + ઇ (૮) + તેનુ – + વિ (૯) + પૂછી
૧૦) + કા દીસઇ (૧૧) + સુણિ – + સુ. (૧૨) હિ (૧૩) ગ
૧૪) ધારઇસીસ. – નિ (૧૫) કહે [* રિ (૧૬) કરિસુ * ૧ ન
૭) ગિ (૧૮) જેહનાઇવસિ * જેહને

ઢાલ.

રાગ—મારૂણી.

રાણી વેસ[1] કરી રાજાનો, ગજચઢે[2] હર્ષ અપારજી;
રાજા છત્રધરે[3] રાણીને, પૂઠે[4] બહુ પરિવારજી. ૧

કોઇ રાખઉરે, કોઈ સૂરસુભટને ભાખઉરે;
કોઈ દાય ઉપાય મુજ દાખઉરે, મને હાથી અપહરિ જાઈ;
દયાલ કોઇ રાખઉરે.

પદ્મમાવતી રાણી ઇમ વિલવઇ, ખીણ ખીણ વિલખી થાઇ;
દયાલ કોઇ રાખઉરે. આંકણી ૨

નવી વાત દેખી ઇણ નગરી, લોકને અચરજ થાઈજી;
વન ઉદ્યાન વિનોદ કરાવી, દોહલો[5] પુરે રાઈ. કો૦ ૩
પૂઠે[6] મેહ પ્રથમ વનમાંહે પ્રગટયો ભૂમ[7] સુગંધજી;
બીજા વન[8] સમરંતા[9] દોડયો, દૂર[10] ગયો ગજ અંધજી. કો૦ ૪
૧૩ સાખા વલગી[11] રહ્યો રાજા, રાણી ગઈ ગજસાથજી[12];

(૧) નઉ. (૨) ચઢિ હરપ. (૩) ધરઇ રાણી નઇ (૪) પૂઠઇ – નઇ – નઈ – નઇ અચિરજ. (૫) ડોહલઉ,પૂરઇ. (૬) વુઠઉ. (૭) પ્રગટઉ બૂમિ. (૮) વંઝ, (૯) સંગરતઉદ્રઉડ્યઉ. (૧૦) દૂરિગયઉ (૧૧) વલિગીરહ્યઉ. (૧૨) સાથી.

હાહાકાર હુઓ[1] નગરીમેં, હાથી કેહને હાથજી કો૦ ૫

ડંડાકાર[3] ગયો અટવીમેં, દીઠો[4] એક તલાવજી;

પાણી પીવા લાગી ગજ પેઠો[5], રાણી લહ્યો[6] પ્રસ્તાવજી. કો૦ ૬

હલુયે[7] હલુયે ગજથી ઉતરી[8], ચલી[9] એકદીન લેઇજી,

સીંહવાઘથી બીહતી અગલા, કર્મને[10] દુષણ દેઇજી; કો. ૭

હાહાદેવ કરૂં કિમ હું હિવ, કુણકીધા મેં[11] પાપજી,

કોણ[12] વિપતઅવસ્થા પાડી, નાણી કરે વિલાપજી કો ૮

બીહુરોવે[13] બીણજોવે ચહુદિસ, બિણ ચીંતારે રાઇજી;

કણકુણ રાજલીલા ભોગવતી, એહ[14] અવસ્થા આજજી કો ૯

કિંહા ચંપાનગરીનાં મંદીર, કિંહા હીંડોલા ખાટજી;

કિંહા પ્રીતમપૈઠણ[15] સુખસિજ્યા[16], કિંહા નવરંગી ઘાટજી[17]; કો ૧૦

કિંહા તે ભોજનભગતિ સું[18] સાઝ્યા, કિંહા કુટુંબપરિવારજી,

---

(૧) હુઉ વનમાહિ (૨) કેહનઇ હાથિ (૩) ગયઉ અટવી માહિ. (૪) દીઠઉ (૫) પુહઠઉ. (૬) લહઉ. (૭) + હળુયઇ હળુયઇ (૮) + ઉતરઈ (૯) + ચાલી. (૧૦) + નઇ (૧૧) + મઇ, (૧૨) + કુણ વિપત્તિ (૧૩) + બીહુ રોવઇ બીહુ જોવઇ ચઉદિસિ – + રાં. (૧૪) + કહિ (૧૫) + પઇઠણ (૧૬) + સજન. (૧૭) + ખા (૧૮) + સઝ્યા.

ડકકાર પડી હું અટવી, અગલાકોણુ[1] આધારજી; કો. ૧૧
વલી વૈરાગચડી તે રાણી, રોયાં ન લાભે[2] રાજજી;
ચૌરાસીલખ[3] જીવ ખમાવી, સારૂં આતમ કાજજી; કો. ૧૨
દુખમાંહી જે ધર્મ[4]સંભારે, તેહને[5] કોઇ ન તોલઇજી;
મારૂરાગે[6] હાલ એહ બીજી, સમયસુંદર ઇમ બોલે[7]જી; કો. ૧૩

ઢાલ ૩
રાગ—વયરાડી
જણુણિમનિ આસ્યા ઘણી એહની ઢાલ;

હિવ રાણી પદ્મમાવતી, જીવરસિ ખમાવે[8],
જાણાણું[9] જગતે ભલુ, ઇણિ વેલા આવે; ૧ તે મુજ મિચ્છામિદુક્કડં
અરિહતની સાખ, જે મૈ[10] જીવ વિરાધીયા;
ચઉરાસીલાખ; તે મુજ મિચ્છામિદુક્કડં. ૨
સાતલાખ પૃથ્વીતણા, સાતે અપકાય,
સાતલાખ તેઉકાયના, સાતે વલી વાઉ; ૩ તે૦

(૧) + કુણુ. (૨) + લાભઇ (૩) + ચઉરાસી. – + હે (૪) + ધરમ સભારઇ. (૫) + તેહનઇકોનહી. (૬) + મારૂણી રાગ ઇ ઢાલ એ. (૭) + બોલઇ જી. (૮) + વઇ. (૯) + જાગે –+ ણુ –+ આવઇ –+ ખિ (૧૦) + જેમઇ –+ ૧.

દસ પ્રત્યેકવનસ્પતી, ચૌદ[1] સાધારણ,
બિતિ ચઉરિંદ્રી જીવના, બે[2] બે લાખ વિચાર, ૪ તે૦
દેવતા તિર્યંચ[3] નારકી, ચાર[4] ચાર પ્રકાસ,
ચૌદલાખ[5] મનુષ્યના, એહ[6] લાખ ચઉરાસી, ૫ તે૦
ઇણભવ પરભવ સેવીયા. જે પાપઅઢાર,
ત્રિવિધિ ત્રિવિધકરી પરિહરૂ, દુર્ગતિ[7]દાતાર ૬ તે૦
હિંસા કીધી જીવની, બોલ્યા મૃષાવાદ,[8]
દોષ અદત્તાદાનના, મૈથુન ઉનમાદ, ૭ તે૦
પરિગ્રહ મેલ્યો[9] કારમો, કીધો[10] ક્રોધ વિશેષ,
માનમાયાલોભ[11] મૈં કીયા, વલી રાગનૈં[12] દ્વેષ, ૮ તે૦
કલહકરી જીવ દુહવ્યા, દીધા કુડાકલંક,
નિંદાકીધી પારકી, રતિઅરતિ નિસંક, ૯ તે૦
ચાડીખાધી ચૌતરૈ[13], કીધાથાપણમોસ[14],

(૧) + ચઉદહ (૨) + બિબિ, (૩) + તિરજંચ. (૪) + ચ્યારિ ચ્યારિ પ્રકાસિ. (૫) + ચઉદ (૬) + એ – + વિ (૭) + દુરગતિ (૮) + મિરપા. (૯) + મેલ્હઉકારિમઉ (૧૦) + કીધઉ (૧૧) + મઈ. (૧૨) + નઇ (૧૩) + ચઉતરઇ (૧૪) + કીધઉ થાપણિ મોસઉ

કુગુરૂ[1] કુદેવ[2] કુધર્મનો, ભલો આણ્યો ભરોસ; ૧૦ તે૦
ખાટીકિના[11] ભવ મેં કીયા, જીવના વધ ઘાત;
ચીડીમાર ભાવ ચિડકલા, માર્યા દિનરાત, ૧૧ તે૦
માછીગર ભવિ માછલા, ઝાલ્યા જલવાસ;
ધીવર ભીલ કુલિભવે,[3] મૃગ[4] માર્યા પાસ, ૧૨ તે૦
કાજીમુલ્લાને[5] ભવે, પઢીયા મંત્ર કઠોર;
જીવ અનેક જબકુકીયા,[6] કીધા પાપ અઘોર, ૧૩ તે૦
કોટવાલ[7] ભવ જે કીયા, આકરા[8] કરદંડ,
અજીવાન[9] મરાવીયા, કોરડા છડીદંડ; ૧૪ તે૦
પરમાધામીને[10] ભવે, દીધા નારકી દુખ્ખ,
છેદન ભેદન વેદના, તાડના અતિ તિકખ; ૧૫ તે૦
કુંભારના[12] ભવ જે કીયા, નીભા ઇટ પચાયા,

હાલીભવ[1] હલ ખેડીયા, ફાડયા[2] પૃથ્વીપેટ,
સૂડનિદાન કીયાઘણા, દીધી બલદ ચપેટ; ૧૭ તે૦
માલીનેભવ[3] રોપીયા, નાનાવિધવૃક્ષ;
મૂલ પત્ર ફલ ફૂલના, લાગા પાપ લક્ષ. ૧૮ તે૦
આધોવાઇ[4] આગમી, ભરીયા[5] અધિકાભાર,
ઉંઠ પીઠ[6] કીડા પડયા, દયા ન રહી લગાર. ૧૯ તે૦
છીંપાનૈ[7] ભવ છેતર્યા, કીધા રંગણ[8]પાસ,
અગ્નિ[9]આરંભ કીધા[10]ઘણા, ધાતુરવાદ અભ્યાસ. ૨૦ તે૦
સૂરપણે[11] રણ જુજતાં, માર્યોમાનસવૃંદ,
મદિરામાંસ માખણ[12] ભખ્યા, ખાધામૂલનૈ[13] કંદ, ૨૧ તે૦
ખાણ ખણાવી ધાતની, પાણી ઉલિચ્યા,
આરંભકીધા અતિઘણા, પોતે[14] પાપ જે[15] સંચ્યા ૨૨ તે૦
ઈંગાલ[16]કર્મ કીયાવલી, વનમૈં[17] દવદીધા,

(૧) + હાલીનઇ ભવિ હલખડયા (૨) + ફાડયઉ પૃથિવી — + પૃ. (૩) + નઇ ભવિ (૪) + અધોવાઇ (૫) + ભર્યાં (૬) પોઠી ઉંટ (૭) + છીપાનઇભવિ વેહ્યાં (૮) + રંગણ (૯) + અગનિ (૧૦) + કીધા (૧૧) + પખુઇ (૧૨) + ભખ્યું (૧૩) + નઇ — + ભિુ (૧૪) + પોતઇ (૧૫) + તે સંચ્યા (૧૬) + અંગાર (૧૭) + વનમઇં

સૂસ[1]કીધી વીતરાગની કૂડાકોસ[2]જપીધા; ૨૩ તે૦
ખિલ્લીભવ[3] ઉંદર લીધા[4], ગિરોઇ હત્યારી;
મૂઢગમાર તણે ભવે, મૈં[5] જુ લીખ મારી; ૨૪ તે૦
વલી ભાડભુંજાને ભવે, એકેન્દ્રીજીવ,
જુવાર[6] ચણા ગહું સેકીયા, પાડંતા[7] રીવ; ૨૫ તે૦
ખંડણ પીસન ગારના, આરંભ અનેક,
રાધન ઇધન આગના, કીયા પાપ સટેક[8]; ૨૬ તે૦
વિકથાચ્યાર કીધી વલી સેવ્યા પાંચપ્રમાદ;
ઇષ્ટવિયોગ પમાડીયા[9], રોદન વિખવાદ, ૨૭ તે૦
સાધુ અને[10] શ્રાવકતણા, વ્રતલઇ ભાંગ્યા,
મૂલ અને[11] ઉત્તરતણા, મુજ દૂષણ લાગ્યા, ૨૮ તે૦
સાપ વિછુ[12] સીંહ ચીતરા, સિકરાને[13] સમલી,
હિંસક જીવતણે ભવે, હિંસાકીધી સવલી, ૨૯ તે૦
સૂવાવડી દૂષણ ઘણા, વલી ગર્ભ[14] ગલાયા;

---

(૧) + યા – + ના (૨) + તે (૩) + ભવિ. (૪) + યા.
(૫) + મઇ (૬) + જવારી ચિણા ગેહુ (૭) + બહુકરતા રીવ–
– + ખા – + ણ – + રિ – + ણ + ગિ. (૮) + અનેક – + રિ. – +
પ. (૯) + કીયા ઘણા (૧૦) + અનઇ – + ગા. (૧૧) + અનઇ.
– + ગા (૧૨) + સીહવિછી (૧૩) + સકરાનઇ (૧૪) + ગરભ.

જીવાણી,ડોહ્યા ઘણા, મીલવત ભંજયા; ૧ ૩૦ તે૦
ભવ અનંત ભમતાં થકા, કીયાકુંટુંબ સંબંધ,
ત્રિવિધત્રિવિધકરી પરિહરૂં, તિણસું પ્રતિબંધ. ૩૧ તે૦
ભવઅનંત ભમતાંથકા. કીયા દેહસંબંધ; ૩
ત્રિવિધ ત્રિવિધ કરી વોસરૂં, તિણસું પતિબંધ; ૩૨ તે૦
ભવઅનંત ભમતા થકા, કીયા પરિગ્રહસબંધ;
ત્રિવિધ ત્રિવિધ કરી પરિહરૂં, તિનસું પ્રતિબંધ; ૩૩ તે૦
ઇણિપરિ ઇણભવેં પરભવે, કીધા પાપ એકત્ર;
ત્રિવિધ ત્રિવિધ કરી વોસરૂં, કરૂં જન્મ પવિત્ર; ૩૪ તે૦ ૪
રાય વયરાડી જે સુણે, એહ ત્રીજી ઢાલ; ૫ ૬
સમયસુંદર કહે, પાપથી છૂટે તતકાલ, ૩૫ તે૦ ૭ ૮

દુહા.

વલી રાણી પદમાવતી, સરણા કીધાચ્યાર; ૯
સાગારી અણસણકીયો, જાણપણાનો સાર, ૧૦ ૧૧

---

(૧) + રતન. — + ઘા. (૨) + વોસરૂં. (૩) + પરિગ્રહ + — નિ. (૪) + જનમ — + ઇ. (૫) + સુણઇ, (૬) + એ. (૭) + કહઇ, (૮) + છુટઇ તે. (૯) + કીધા સરણા (૧૦) + કીઉ (૧૧) + નું

ગાથા.

[1]जइ मे हुज्ज पमाओ, इमस्स देहस्स इमाए वेलाए;
आहार गुवहि देहं, सव्वं तिविहेण वोसरियं, १

દુહા.

તિહાંથી [2]આગલચાલતા [3]દીઠો તાપસ એક;
[4]મનમે ધીરજ ઉપનો [5]અલગ ટલ્યો ઉદ્વેગ; ૧
[6]તાપસ પૂછે કોણ તું, [7]સઘલા કહ્યો પ્રબંધ;
[8]તાપસને પણ [9]મૂલગો [10]ચેડા સો સંબંધ; ૨
ધઇ તાપસ આસાસના, [11]મકરે દુખ લગાર;
એ સંસાર [12]અસાર છે, [13]દુઃખતણો ભંડાર; ૩
[14]રાણીને જોરે કરી, [15]ખવરાયા ફલફુલ;
[16]સંપ્રેરણ સાથે ચલ્યો, તાપસ સહજ અમૂલ ૪

---

(૧) यदि मम भवति प्रमादः, एतस्य देहस्य अस्मिन् समये
आहारोपाधि देहं, सर्वं त्रिविधेन व्युत्सृष्टम् ॥ १ ॥
(૨) + આગઇ. (૩) + દીઠઉ. (૪) + મહિ. — + નુ. (૫) અલગઉટલ્યઉ ઉદેક. (૬) + પુછઇકવણ. (૭) + સગલઉ કહ્યઉ. (૮) + નઇપિણિ (૯) + ગઉ (૧૦) + સ્યું (૧૧) કરિસિ. (૧૨) છઇ. (૧૩) + તણુઉ. (૧૪) + નઇ. આગ્રહ. (૧૫) + ખા. (૧૬) + સાથઇ ચલ્યઉ. — + લિ.

આગલ જઇ ઉભોરહ્યો[1], આવી ગામની સીમ,

હલખેડી ધરતી હિવે[2], મુજ આપનનો[3] નેમ, ૫

સુનપુની[4] એ દત્તપુર,[5]-- નામે[6] નયર નજીક,

દંતચન્દ્રરાજા[7] ભલો, તું જાજે નિરભીક ૬

ઇમકહીને[8] પાછોવલ્યો, તાપસ પરઉપગાર,

રાણીપણ પદમાવની, પહુતી[9] નગર મોઝાર, ૭

ઢાળ ૪ ચઉથી.

રાગ કેદાર ગઉડી

ડાચીકલી કનીર વેહા, સૂવટઉ રહ્યઉ લોભાય, મેર ઢોલણા એઢાવ

હવે[10] રાણી નગરી માંહેરે હા, પૂછતી[11] ધર્મશાલ કર્મવિટંબના

વિધિસુ વાદી સાધવી રે હા, બૈઠી[12] અબલાબાલ, ક૦ ૧

હૈ હૈ કર્મ વિપાક કિમહિ ન છુટણા,

રોવા લાગી અતી ઘણુ રે હા, નયને નીર નવાહે ક૦

કુણ કુણ કષ્ટમેં[13] ભોગવ્યા રે હા, હુ ખરગી[14] મનમાહિ ક૦ ૨

(૧)+ ઉભઉ રહ્યઉ (૨)+ હવઇ (૩) + આપણનઉનીમ (૪)+ ણી (૫) + દત (૬) + નામઇનગર (૭) + ભનઉ (૮) + નઇ પાછઉ વલ્યઉ. — + ણિ ( ) + પુહની — + રિ (૧૦) + હિવ (૧૧) + પ્રછતી ધ્રમશાલ (૧૨) + બાંઠી (૧૩) + સઇ (૧૪) + બગી બહુ

સાધ્વી[1]ધર્મ સુનાવીયો રે હાં, એહ સંસાર અસાર; ક૦
ધર્મ[2]સામગ્રી દોહેલી રે હાં, કુટુંબ અનંતીવાર, ક૦ ૩
વૈરાગે[3] મન વાલીયો[4] રે હાં, લીધો[5] સંજમભાર; ક૦
દીક્ષાધો ડરતીયકી[6] રે હાં, ન કહિયો[7] ગર્ભવિચાર ક૦ ૪
ઇમ અનુક્રમે વ્રત પાલતાં રે હા, વધીયો[8] મોટો પેટ, ક૦
કોટપાટ[9] ગર્ભ પેટનો[10] રે હા, ન રહે[11] છાનો નેટ, ક૦ ૫
કહે[12] ગુરૂની એડી ન્હે રે હા, હમ કરશું[13] નિરવાહ, ક૦
લોક ક્રાક પ્રીછે[14] નહી રે હા, જીનશાસનનો—ડાહ,[15] ક૦ ૬
એટો[16] જાયો સાધવીરે હા, છાનો[17] મૂકયો મસાણુ, ક૦
રતનકંબલસુ[18] વીંટીયોરે[19] હા, વલિ મુદ્રડી[20] સહિ નામ,[21] ક૦ ૭
તઉપિણુ બાલ મુઓ[22] નહીં રે હા, એ એ પુન્ય પ્રમાણુ, ક૦
ચંડાલ[23] દેખી ચમકીયો રે હા, સ્રીને[24] દીધો આન, ક૦ ૮

---

(૧) + સાધવી ધરમસુણાવી ઉરે હા – + + (૨) + ધરમ – +હિ (૩) + વયરાગઇ (૪) + ઉ. (૫) + લીધઉ સયંમ, (૬) + બીહતી (૭) + કુચઉ ગરભ – + મિત્ત (૮) વાધ્યઉ મોટઉ (૯) + કોઢપાઢ (૧૦) પેટનઉ (૧૧) + રહઇ છાનઉ. (૧૨) + કહઇ. ગુરૂણી ન(.)(?) (૧૩) + અમ્હેકરિસ્યા (૧૪) + પ્રીછઇ. (૧૫) + ઉડાહ (૧૬) + મેટઉ જાયઉ (૧૭) + છાનઉ મુકયઉ (૧૮) + ન્નુ (૧૯) વીંગીઉ (૨૦) મુદ્રા. (૨૧) + નાણુ (૨૨) + મુઅઉ. (૨૩) + ચમકિઉ. (૨૪) – + સ્ત્રી નઇ દીધઉ આણિ

અવકર્ણિક[૧] નામ આપીયો રે હાં, દીન દીન વાધે[૨] તેહ; ક૦
ચંડાલનીસું સાધવી રે હાં, માંડયો[૩] અધીક સનેહ ક૦ ૯
ગુરૂની પૂછે[૪] સાધવી રે હાં, ગર્ભ ન દીસે[૫] કેહ; ક૦
મૈં[૬] જાયો મુઓ થકો રે હાં, બાહિર પરઠયો[૭] તેહ; ક૦ ૧૦
બાલકસું બાલક રમૈ[૮] રે હાં, માંગ્યો[૯] ધાઈ મુજ દંડ; ક૦
ખાજ ખણાવે[૧૦] હાથસું રે હાં, નામ પડયો[૧૧] કરકંડ; ક૦ ૧૧
સાધ્વી[૧૨] અંતર તપે[૧૩] ઘણું રે હાં, બાલકશું[૧૪] બહુ પ્રેમ; ક૦
એટેપણ[૧૫] માયને મલે રે હાં, મોહવધ્યો[૧૬] બિહું એમ; ક૦ ૧૨
મીઠા મેવા સાધવી રે હાં, ખાજા લાડુ ખુર્મ; ક૦
વહોરીને[૧૭] દેવે બાલને રે હાં, હા હા મોહનીકર્મ; ક૦ ૧૩
કરકંડૂ મોટો[૧૮] થયો રે હાં, રખવાલઇ સમશાન; ક૦
કર્મ રોલવે[૧૯] જીવને રે હાં, કોઈ ન ચાલે[૨૦] વાન; ક૦ ૧૪

(૧) + ઉ. (૨) + વાધઇ (૩) + માંડયઉ. (૪) + ણી પૂછઇ. (૫) + ગરભ ન દીસઇ. (૬) + મઇ જાયઉ મૂઉથકુ. (૭) + પરઠયઉ — + સ્યું. (૮) + રમઈ. (૯) + માગઇ ઘઉ. (૧૦) + ખણાવઈ. — + સ્યું (૧૧) + પડયઉ. (૧૨) + સાધવી (૧૩) + તપઇ. (૧૪) + સ્યું (૧૫) + એટકે પણિમા નઇ ધણું. (૧૬) + વધ્યઉ બહુ. (૧૭) + વિહરી નઈ ઘઇ બાલક નઇ. (૧૮) + મોટઉ થયઉ. (૧૯) + રૂલાવઇ જીવનઇ. (૨૦) + ચાલઇ,

એ[૧] ચૌથીઢાલમૈ મૈ કરી રે હાં, રાગ કીદારા[૨] માંહિ; ક૦
સમયસુંદર કહે[૩] કર્મની રે હાં, મૈ[૪] ગતિ કહી નજાય; ક૦ ૧૫

દુહા.

કારણકિણે[૫] મસાણમૈ; આએદો[૬] અણગાર;
વંસજાલમાંહે રહીયો[૭], દીઠો[૮] દંડકસાર; ૧
એક જતી લાડીતણા, જાણે[૯] ગુણનૈ દોષ;
બીજાસાધુ ભણી કહે[૧૦], સહજે[૧૧], રાગ ન રોસ; ૨
ઇક[૧૨] ગંઠી લાઠી ભલી, વેઢ[૧૩] દુગંઠી થાય[૧૪];
લાભ તીગઠી સંપજે[૧૫], ચઉગંઠી મરણાય; ૩
પંચગંઠા પથ[૧૬] ભય હરે[૧૭], પટગંઠી ભયજોઇ;
સતગઠી નિરોગતા, અઠગંઠી રિધપોઇ[૧૮]; ૪
નવગંઠી લાઠીસુજસ, દસગંઠી ઘઇસિદ્ધિ;
આરાંગુલ[૧૯] વધતી ગ્રહી, ઇણિ લાઠી નૃપરિધિ; ૫

---

(૧) + ચઉથી ઢાલ મઈ એ કરી (૨) + કીદારઇ ગાય. (૩) + કહઇ (૪) + મઇ − + કહીય (૫) + કિણહિ મસાણમઈ. (૬) + આયા. (૭) + રહ્યઉ. (૮) + દીઠઉ દંડ ઇક. (૯) + જાણતઇ ગુણનઇ દોસ. (૧૦) + કહઇ. (૧૧) + સહજઈ. (૧૨) + એક ગાંઠી. (૧૩) + વેઢિ (૧૪) + થાઇ. (૧૫) + સપજઇ (૧૬) + પથિ (૧૭) + હરઇ. (૧૮) + રિધિ હોઇ. (૧૯) + ચ્યાર આંગુલ વધતી ગ્રહી

ઢાલ ૫ પાંચમી.

રાગ-સારંગ મલ્હાર.

નણદલની.

કરકંડૂ પાસે હુતો, તિહા બ્રાહ્મણ પણ એકહો, બ્રાહ્મણ.
સાધુ વચન બેહું--સુણ્યા, લાગી ચોપ પ્રત્યેકહો; બ્રા. ૧
દંડ ન થઉં તુજને માહરો, કહે કરકંડૂ બાલહો, બ્રા.
ચાલી જાસ્યા આપાચુતરે, હું ધરતીરખવાલ હો, બ્રા. ૨ દં૦
ચ્યાર અંગુલ ધરતી ખિણી, બ્રાહ્મણ લીધો દંડ હો, બ્રા
કરકંડૂ જાટીલીયો, જગડોલગો પરચડોહો, બ્રા. ૩ દં૦
નગરગયા બે જગડતા, ચઉવટીયે કોયે ન્યાય હો, બ્રા
રે બાલક બ્રાહ્મણભણી, લાકીઘઇ પુન્યથાઈ હો, બ્રા. ૪ દં૦
કરકંડૂ કહે મે નવિ દેઉં, રાજપામિ અભિરામહો બ્રા
પચહુસી કહે એહને, તું દેજે ઇક ગામહો; બ્રા ૫ દં૦

---

(૧) + પાસઇ હુતઉ − + પિ (૨) + બિહુ (૩) + ચઉપ. (૪) + તુજનઇ (૫) + કહઇ (૬) + આપે ચઉતરઇ −+ ખ (૭) લીધઉ (૮) + લાયઉ (૯) + જગડઉ લાગઉ પ્રચડ (૧૦) + બેઉ (૧૧) + એહીઓ −+ પ. (૧૨) + કહઇ કરકંડૂ હૂ દ્યઉ નહી (૧૩) + પામિસિ (૧૪) + કહઇ એ હનઇ (૧૫) + એક દેજ્યો એહ નઇ ગામ.

[1]જગડોલાગો ઇણિપરે, દંડલીયો[2] કરકંડૂહો; ભ્રા.
કોપકીયો[3] બ્રાહ્મચુમિલિ, મારિ કરાં સત ખંડહો; ભ્રા. ૬ ઇં૦
કરકંડૂ માતાપિતા, નાસિગયા તતકાલહો; ભ્રા.
નગર[4] કંચનપુર ગોયરે, સૂના[5] સરવર પાલહો; ભ્રા   ૭ ઇં૦
હાલભણી[6] એહુ પાંચમી, રાગસારગ મલ્હારહો. ભ્રા.
સમયસુંદર કહે[7] હિવકહૂં, પુણ્યતણા ફલસારહો; ભ્રા.   ૮ ઇ૦

ઢાલ ૬ ઠી.
રાગ–ખંભાઇતી.

રાજા મુયો અપુત્રીયોરે,[8] તિનઅવસર[9] તિનગામરે;
અશ્વ એક અધિવાસીયો[10] રે, નગર ભમે[11] ઠામોઠામરે.   ૧
રાજપામીયો,[12] કરકંડૂ કંચણપુર[13]ણોરે,[14] ફરયો વચન સાધુનો[15]
તતકાલ;
તેહવચન સુહામણોરે.[16] ઐ ઐ પુન્ય પ્રમાણુરે   ૨ રા.
નગરી પુરૂષ નહિં[17] તિસોરે,[18] લાખમિલ્યો લોક આયરે.

(૧) + જગડઉ લાગઉ ઇણિ પરઇ. (૨) + લીઉ (૩) + કીઉ. (૪) + નયર કંચનપુર ગોયરની. (૫) + સરોવર પાલિ. (૬) + કહિએ. (૭) + કહઇ. (૮) + પુત્રીયઉ. (૯) + તિણિઅવસરિ તિણિ ગામઉરે. (૧૦) + ઉ. (૧૧) + ભમઇ ઠામ ઠામો (૧૨) + પામીઉરે. (૧૩) + તણુઉ (૧૪) + ફસ્યઉ (૧૫) + સાધુનઉ. (૧૬) + મણુઉ. (૧૭) + તિસઉ. (૧૮) + મિલી લોગાઇરે. – + ઇ. – + કાલ.

પુન્યવિના નવી પામીયેંરે, મોટીપદવી કાયરે, ૩ ॥

નગરબાહિર હય આવી[1]યોરે, સૂતો[2] જિહા કુમારરે,

તીન[3]પ્રદક્ષણા દેઇ કરીરે, હીંસ્યો[4] હર્ષ અપારરે, ૪ ॥

ઉઠ્યો[5] કુવર ઉતાવલો[6]રે ઊઘણગાઇ ખાત[7]રે,

પુન્ય[8] ધકેલો તડફડે[9] રે, જાણે દારિદ્ર જાતરે, ૫ ॥

અધીકારી નર આવીયારે, જ્ય જય શબ્દ કરતં[10]રે,

કરજોડી ઉભા રહ્યારે, ચામર છત્ર[11] ધરતરે ૬ ॥

રાજા અશ્વ[12] ઉપર ચઢયારે, ચાલ્યો[13] નગર મઝારેરે,

હયગય રથ પાયક તણે[14]રે, પૂંઠે[15] અંત ન પારેરે ૭ ॥

નગરી માહે પૈસ[16]તારે, બ્રાહ્મણ આડા આયારે,

એ ચંડાલરાજા હુઓ[17]રે, પ્રણમો નહીં[18] હમ પાયારે ૮ ॥

રાજા દંડ[19] ભમાડીયોરે, અગ્નિ[20] જિઉ બલવા લાગીરે,

---

(૧) + આવી ઉરે (૨) + સુતઉ જેથી કુનારોરે (૩) + ત્રિણિ પ્રદક્ષણ દેઇ કરીરે (૪) + હીસ્યઇ હરપ અપારો (૫) + ઉઠિઉ (૬)+ ઉતાનવઉ (૭) + ખાતઉ (૮) + પુણ્યનંઇ ધકેલ્યઉ તડફડઇ (૯) + દાલિદ્રજાતઉરે (૧૦) + કરેતા (૧૧) + ધરતા (૧૨) + ઉપરિ ચડયઉ (૧૩) + ચાલ્યઉ (૧૪) + તાણુઉરે (૧૫) પૂઠઇ (૧૬) પઇસતાં (૧૭) પ્રણમુ (૧૮) અહ્મે (૧૯) ઉ (૨૦) અગનિજ્યુ બલિવા લાગઉરે

ડરતા[1] વિપ્ર આવી નમ્યારે, ચલ્યો[2] નહીં કોઇતાગરે[3]. ૯ રા.
વાડ ધાન વાસી જિકોરે, હરિકેસી ચંડાલોરે;
કરકંડૂ બ્રાહ્મણ કીયારે, તે સગલા તતકાલરે. ૧૦ રા.
સગલ નગર સિણગારીયોરે[4], આનંદ અંગ ન માયરે[5];
ગોખ ઉપર[6] ચડી ગોરડીરે, ઇણિ ગલિ રાજા આવઇરે. ૧૧ રા.
ઘરઘર ગૂડી ઉછલેરે[7], તોરણ બાંધ્યા બારોરે;
હાટ પટબર છાઇયારે, ભીડ ઘણી દરબારોરે. ૧૨ રા.
પૂરણ કલસ લેઈ પદમિનીરે, સુહવ સાહમી આવઇરે;
ગોરી ગાવે સોહલોરે[8], મોતીથાલ વધાવઈરે. ૧૩ રા.
નવરંગ નેજા ફરહરેરે[9], ઢોલ દમામા બાજઇરે;
મદનભેરિ બાજે[10] ભલી રે, નાદે[11] અંબર ગાજઇરે. ૧૪ રા.
રાજા[12] મંદિર[13] આવીયો[14] રે, બેઠો તખત તુરંતોરે;
પરજા પાલે[15] આપણી રે, ન્યાય તપાસ કરંતો રે; ૧૫ રા.
રાજા કરકંડૂ કિવે[16] રે, આણદાન વરતાવ[17] રે.

---

(૧) બીહતા. (૨) ચાલ્યઉ. (૩) કોઉ ત્રાગઉરે – ક (૪) ઉ. (૫) માવઇ. (૬) ગઉખી ઉપરિ. – રિ. (૭) ઉઝલઇરે (૮) ગાવઇ સોહલઉ (૯) હરઇ. (૧૦) વાજઇ. (૧૧) નાદઇ. (૧૨) રાય. (૧૩) આવીઉરે. (૧૪) બઇઠઉ. (૧૫) પાલઇ (૧૬) હિવઇરે, (૧૭) નગર વરતાવઇરે,

મનવંછીત ફલ પામીયા રે, પુન્યતણે[1] પસાવ રે; ૧૬ રા.
ભલોરાગ[2] ખંભાયતી રે, સોહુલાનીઢાલ એ છઠી રે;
સમયસુંદર કહે[3] શ્રાવિકા રે, સાંભલતાં અતિમીઠી રે; ૧૭ સ.

દુહા.

હિવતે બ્રાહ્મણ આવીયો, સુણુરાજાને[5] રાજ;
ગામ એક માંગ્યા[6] ભલો, જેહથી[7] સીજે કાજ; ૧
કરકંડૂરાજા કહે[8], વાચ કાછ નીકલંક.
મન માન્યો[9] દ્વિજમાંગતું, ગામ એક નિઃસંક[10]; ૨
ચંપા નગરી હું વસૂં, દધિવાહન જિહાં રાય;
તિહાં થઈ ગામ સુખીરહું, કુણુરે[11] આવોજાવ.

ઢાલ ૭ મી.

રાગ સિંધુઉ.

ચીતોડી રાજારો—એ ઢાલ.

કાગલ[12] લિખ દીધોરે, વિપ્રચાલીયો[13] સીધોરે,
વલી લીધો[14] સત્તૂનો સાથે સંબલોરે,

(૧) તણુઇ પરભાવઇરે (૨) ભલઉ, — ઈ. (૩) કહઇ. (૪) ઉ. (૫) સુણિ રાજન નઇ. (૬) માગઇ ભલઉ (૭) જિણુથી સીજઇ વંછિત કાજ. (૮) કહઇ. (૯) માન્યઇ વિપ્ર માગિતુ. (૧૦) નિસ્સંક. (૧૧) કઇ, (૧૨) લિખિદિધઉ. (૧૩) ચાલ્યઉસીધઉ. (૧૪) લીધઉ સાથિ સાતૂનઉ સંબલઉ

ચંપાપુરિ પહુતો[૧]રે, જિહાં પોતો રહિતો[૨]રે,
મનમાંહિ ગહિગહતો[૩] વંછિતસુજ ફલ્યો[૪]રે; ૧
ચંપાપુરિરાજારે, દધીવાહન તાજારે,
એકગ્રામ[૫] બ્રાહ્મણને દેજ્યે તું અતિભલો[૬]રે;
ઇણિ ગામનીઠામે[૭]રે, રાય બીજે પામે[૮]રે,
એહકામ[૯] વિનકિધે થાસેસહીં કલહિરે; આંકણી; ૨
કાગલ દેખાડયો[૧૦]રે, નૃપત્રિવલી[૧૧] ચાડયોરે,
વલી બ્રાહ્મણને તાડ્યો[૧૨] રાજા કોપીયોરે;
ચંડાલનો[૧૩] બેટોરે, ઇહિરાજથી[૧૪] મેટોરે,
મતિકંચનપુરિભેટો[૧૫] કિણુ એહ ભેટીયોરે; ૩
વલિતો[૧૬] દૂત મુકયો[૧૭]રે, દધિવાહન ચુકયો[૧૮]રે,
ઘણું કુપ્યો[૧૯] બલિ બોલકહાયા આકરારે;

(૧) પહુતઉ. (૨) પોતઇ રહતોરે. (૩) ગહગહતઉ. (૪) ફલ્યઉ, (૫) ઇક ગામ બ્રાહ્મણ નઇ દેજ્યો. (૬) ભલઉ. (૭) ઠામઇ. (૮) દુજઉપામઇ. (૯) ઇણકામવિણ કીધઇ. થાસ્યઇ સહી કલઉ. (૧૦) દેખાડયઉરે. (૧૧) ત્રિસૂલઉ. ચાડ્યઉરે. (૧૨) તાડયઉ બ્રાહ્મણનઇ રાજાકોપિઉ. (૧૩) નઉ બેટઉરે. (૧૪) એ રાજથી મેટઉરે. (૧૫) મત ભેટઉ કંચણપુર કિણ થાપીયઉરે. (૧૬) વલતઉ. (૧૭) મૂક્યઉ. (૧૮) ચુક્યઉ. (૧૯) કુપ્યઉવલિ.

કરકંડૂરાજા રે, સુણિકરત દિવાજા રે;
તતકાલ વજાયા વાજાચઢતરા રે; ૪
કટકીકરી ધાયો[1] રે, ચંપાપુરિ આયોરે,[2]
તપતેજસવાયો[3] પુરવીંટી રહ્યો[4] રે;
ગઢરોહો[5] મંડયો રે, અભિમાન ન છંડયો[6] રે,
નિજબોલ ન ખંડયો રે નૃપ સાહ્યો[7] અડયો[8] રે, ૫
રણભુમિકા ઝૂઝે[9] રે, નાલગોલા ઉડે[10]રે,
ગડગંતાગય[11] ગૂંજે મેઘ જુ સલસલે રે;
સરણાઇ બાજેરે,[12] સિંધૂડો[13] સાજે રે,
સૂરવીર વીરાજે[14] ગડઉ ચાઉ છલે રે; ૬
પહિર્યાં જીનશાલારે, ઉમટ્યાંમેહ કાલા રે,
સિરટોપ તે ઝાલ ઝમઝમ ઝમકતા[15] રે;
ભાલા અણીયાલા રે, ઉછાલે[16] પાલા રે,
એક સુભટ મૂછાલા ચાલે[17] ચમકતા રે; ૭

(૧) ધાયઉરે (૨) આયઉરે (૩) સવાયઉ. (૪) રહ્યઉરે. (૫) રોહઉ મંડયઉ (૬) છાડયઉરે. (૭) ખંડયઉ. (૮) સાહ્યઉ અડયઉરે (૯) ઝુંઝિરે, –લિ (૧૦) ઉડઇ. (૧૧) ગડડંતગયગૂડઇમેઘસલસલઇ (૧૨) વાજઇ. (૧૩) સિંધુજસાજઇ (૧૪) વિરાજઇ ઉચા ઉછલઇ (૧૫) જબ ઝબ ઝમકતા. (૧૬) ઉછાલઇ (૧૭) ચાલઇ

બાજે[1] રણતુરા રે, બેહૂ[2] દલપૂરા રે,
એક એકથી સૂરા સુભટ સોહે સાથમે[3] રે;
ઝમકીઝિલબકઇ રે, જાણે[4] વીજલી ચમકે રે,
તરવાર ઉઘાડી ઝબકે[5] સોહે હાથમૈ રે; ૮
વહિ[6] તીર વિચાલે રે, પિણ[7] આવતા ટાલે[8] રે;
વયર[9] વાલે તે પાછો પિણ સાંસે નહીં રે;
વિજનેજાફરકે[10] રે વિઢવાને[11] લરકે રે,
પગ[12] એક ન સરકે પાછા તે સહ્યો રે; ૯
મૂંછે વલઘાલે રે, આગળથી[13] ચાલે રે,
ફૌજ[14] આવતી પાલે એ કો વારકી રે,
ઇક[15] પગ ન છોડે[16] રે, નૃપ હોડાહોડે[17] રે,
અણીયે અણીયે જોડે[18] ફૌજ્જુ મારકી રે; ૧૦

(૧) વાજઇ (૨) બેઉ (૩) સાથમઇ (૪) જિમ વીજલી ચ-મ-ક. – રિ (૫) જબકઇ હાથમઈ (૬) વહઇ. – લઈ. (૭) પણિ. (૮) ટાલઇ (૯) વયર વાલઇરે તે પણિ પછઇ સાંસઇ નહીરે. (૧) ફરકઇ. (૧૧) વિઢવાનઈ બરકઈ (૧૨) એકએક નઇસરકઇ પા । તે સહી રે. – લઈ (૨૩ આગલિથી ચાલઇ. (૧૪) ફઉજ આવતી પાલઇ એક (૧૫) એક (૧૬) છોડઇ. (૧૭) હોડઈ (૧૮) જોડઈ ફઉજ.

[1]ઘોડે અસ્તિખાજી રે, બેહૂ રાજા ગાજીરે,
[2]નરહે ગજ [3]બાજી આલ્યા ક્રીમ કીયા રે;
[4]ઠાકુર વે પુકારે રે, વાય [5]વિરૂદ સંભારે રે,
આજ જય તનુ મ્હારેઈ [6]ભુજે પામીયે રે; ૧૧
[7]ભાજન સોંસ લીધા રે, ગંગોદક પીધા રે,
ભલા ભોજન કીધા [8]તાજા સૂરમાં રે;
રાણીરા જાયારે, આમ્હો સામ્હાધાયા રે,
ઘણા અમલ [9]ખવાયા ચાડી સૂરમા રે; ૧૨
[10]ઈક કાયર [11]કંપેરે, ચિંહુદિસ દલ ચંપેરે,
[12]સુખ હાહા જંપે કિણુ દિસ ભાગસ્યાં રે;
સૂરવીર [13]તહૂકે રે, [14]હોંસે રણુકે રે
[15]મુખકૂકે આવો આજ લટાપટ લાગિસ્યાં રે; ૧૩

---

(૧) છોડઈ આતસ. (૨) રહઇ. (૩) વાજી. (૪) બાપુ ઠારઈ. (૫) રઈ. (૬) યઈ. (૭) ભાજણુ સુસ કીધા. (૮) કુતગી સુરિ. (૯) ખવરાબ્યા ચડિ સુરિ. (૧૦) એક. (૧૧) કંપઇ. (૧૨) મુખજંપઈ હાહા કિરકિધિ દિસિ ભાજિસ્યા (૧૩) ટુકઇ (૧૪) હઉંસેરણુકઇં. (૧૫) મુખિ કૂકઇ આવઉ આજ.

સંગ્રામ[1] મંડાણો રે નહિં કો તિહાં સ્યાણો[2] રે,
રાયરાણો[3] સમજાવે બેહું રાયને રે;
હુંતી વાત થોડીરે થઈ કલેશની કોડી રે,
ન સકે કોઈ છોડી એ સમઝયને[4] રે;　　૧૪
સિંધુડે[5] ગગેરે સુણિ સૂરિમા જાગેઇ રે,
અતાંમીઠી પણ લાગે ઢાલ એ સાતમી રે,
સમયસુંદર ભાખેરે[6] હિવ વિડતારાખે[7] રે;
પદ્દમાવતી પાછે[8] કુણમતિ સમીરે.　　૧૫

ઢાલ ૮

રાગ સિંધુઆસાઉરી.

ચેતન ચેન કરીરે, એહની જાતિ.

બુદ્ધ સુણ્યો[10] પદ્દમાવતી રે ગુરૂણીને[11] પૂછ વિચાર
આવીતિહાં ઉતાવલીરે હા મતિહોઇ સહારો રે　　૧ ધ.

---

(૧) હયઉ, (૨) તિસ્યઉ સ્યાણુઉ. (૩) રાણુઉ સમજાવઇ એઉ રાય નઈ. (૪) નઇ. (૫) ઃસિંધુડઇ રાગઇ. (૬] ભાખઇ. (૭) વિઢતા રાખઇ (૮) પાખઇ (૯) સિંધુડઉ (૧૦) બુદ્ધ સુણ્યઉ. (૧૧) ઙ્હઇ – 'ત.'

ધન પદ્માવતી ભાજ્યો[1] વૈરવિરોધોરે
લાભ થયો[2] ઘણો દધિવાહન પ્રતિબોધ્યો રે આંકણી ૨ ધ
પ્રથમ ગઇ પદ્માવતીરે કરકંડૂને[3] પાસ,
કહિ[4] કિમ ઝૂઝે બાપસુ રે રાજા રહિયો[5] વિમાસોરે ૩ ધ.
તેં કિમ રાજા પૂછીયોરે સાધવી કહ્યો સરૂપ,
તઉ[6] પાછા પગ ન દ્યઇરે અતિ અભિમાની ભૂપોરે ૪ ધ
ચાલીને[7] ચંપા ગઇ રે પહુતી નિજ[8] આવાસ
દાસી દીઠી સામિની આવી મિલી સવપાસો[9] રે ૫ ધ
પ્રણમીને રોઇ ઘણુ રે એહ અવસ્થા દેખિ
દધિવાહીન પણ આવીયો રે દીઠી સાધવી વેષો રે ૬ ધ
રાજા પાય પ્રણમી કરી રે પૂછે ગર્ભની વાત
એહ તુઝ અંગજ જેહસુ રે જુદ્ધ કરે દિનરાતો રે ૭ ધ
રાજા અતિહર્ષિત[10] હુવોરે મિલવા સાહ્મો જાઇ
કરકંડૂ પણ બાપના રે પ્રણમે ભકિતસુ પાયો રે ૮ ધ

---

(૧) ભાજ્યઉત્તમર. (૨) થયઉ ઘણુ (૩) નઇપાસિ (૪) ઝૂઝ – સ્યુ (૫) રહ્યઉ – મો – યઉ – લઉ – સ્વ (૬) તઉપિણ પાછઉ – દીઇ (૭) નઇ (૮) નૃપ – સિ – ઇ (૯) સવિ – નઇ. – ણિ – યઉ – ૦ઉ – છીગરભ – કરઉ (૧૦) હરખિતથયઉ – આઉ – ય – ણિ – નઇ – મહંભગતિ.

પઇસારોકરિ આણીયો[1] રે પ્રગટ્યો[3] આનંદપૂર;
ઘરઘર રંગ વધામણો[2] રે ચંપાનગર સનૂરો રે; ९ ધ૦
કંચણપુર ચંપાતણા રે દેસ તણે[4] જે રાજ
દધિવાહન દીક્ષા[5] ગ્રહી રે સાર્યાં[6] આતમકાજો રે १० ધ૦

કરકંડૂ પરણી ઘણી રે પ્રમદા તિણપ્રસ્તાવે
રાજલીલા સુખ ભોગવે રે પુણ્યતણે[7] પ્રભાવે રે ११ ધ૦
સિંધુને[8] આસ્યા મિલીરે પુણ્યતણા ફલ એહ
આઠમી ઢાલ રસાલ છે રે સમયસુંદર કહે એહો રે १२ ધ૦

દૂહા.

હિવ કરકંડૂરાયને ગોકલસું બહુ પ્રેમ
એકદિન ચાલ્યો દેખવા કહિવા લાગ્યો[9] એમ   १
સુત[10] ગોકલ એક વાછડો વરણસુપે[11] દસુ સુદ્ધ
એહની માના એહને પિવરાવે[12] તું દુધ   २

---

(१) રઉ. (२) યઉ. (३) ટ્યઉ–રિ–યા–રી. (४) સુતનઇ એઉં. (५) ખ્યા. (६) સાધ્યા–નિ–વઇ–તણુંઇ. (७) પરસાદોરે (८) સિંધુડઇ–જઇ–હઇ–નઇ–સ્યું–લ્યઉ–ખિ. (९) લાગઉ. (१०) સુગી–કઉ. (११) સપેદસ–નઉ–નઇ. (१२) ધવરાવઉં દૂધ.

वलि जब एह मोटा हुवे तव बीजी पणु गाय
दोहीने दुध पावजे जिम एह मोटो थाई ३

इम कही नृप पाछोवल्यो गोकल कीधो तेम
वृषभ जुवान थयो सबल राख्यो न रहे केम ४

तीखा सींग सुकुंडला ऊंचो कुबी चुल
गलकंबल जाडो सबल जाने जोइ ए ऊल ५

मारे ढुंचे मलपतो निमल वृषभने निग
ऊंचो कुंभ ढोलतो त्राडुके मयमत्त ६

इकदिन वली नृप आवीयो सुंदर नातो सड
राजने अचरज थयो ए ए गल पत्चंड ७

ढाल ६

नन लेडी धन्याश्री.
मुनीसर वलउ एकोई,

वलि करकडु आवीयोजी गोकल देखणु हेत
पूछयो राजा गोकलीजी वली बलदतो केतरे १

(१) मोटाउद्धवनी-(बु-ई नजे- न - ८ऊ-ठउ-वत्सउ. (३) गोकुनिरबधउ (८) थयउ-थयउ कई-थउ-म (५) जाकु (६) जा ।
जोयनेकुभ (?) राइउ - सब - तउ - न ।-यउपु । तउ - ।
(८) देखायउ - तउ - नज - रि. - थयउ - यउ - ति (९)
डीउ (१०) अनरतमल - थि - वाई - थउ - ध्रम - णु - १२

જીવડા એ સંસાર અસાર કરકંડૂ ઇમ ચિંતવેજી
સાચો જીનધર્મ સારરે આંકણી ૨ જી.
તિને અવસર બુદ્ધો થયોજી પ્રત્યેકબુદ્ધ નામ કહાય
જરા કરી થયો જાજરોજી ઉઠનકો નહિ આયરે ૩ જી.
ગલ્યો પલ્યો જાઇ હલ્યોજી મૂકી બેઠો ઘાટ
સડે પડે ઘટ્ટી જતોજી પડ્યો કરે અરરાટરે ૪ જી.
કર જોડી કહે ગોકલીજી એહિજ બલદતિ કોઇ
મપ ચિંતે બુઢાપણેજી એહ અવસ્થા હોઇરે ૫ જી
આગ ચોર ભય જલ ઘણાજી ગરવ તે અનરથ મૂલ
પાર ન લાગે વિનસતાજી ધર્મ ખરો અનુકૂલરે ૬ જી
તરૂ પખી મેલો જીસોજી કુટુંબ તિસો કહિવાય
અએ તે ચાલ જૂજૂઇજી સાચો ધર્મ સખાઇરે ૭ જી
માતપિતા બાંધવ સુતાજી અંતેઉર નિજ હર્મ
સ્વારથ વિન નિહડે મહૂજી નિહડે નહિ જીનધર્મરે ૮ જી

(૧) બુદ્ધત્રેયપડિ – પડે – રડિ, – ૬૫ (૨) અપ્રતિઉચાટ. (૩) પડપડેપડપડિ ઘટ્ટીજતઉ (૪) પડપડે ઠઇ અરડાટ. – હોઇ – તઇ – ઘણી. – ચોરના – ગર્ન – ખુ – ૨૩. ઘડે – સડિ – સવ (૫) જાપઇ – ચઉધરમ.

ડાભઅણી જલબિંદુઓજી જીમ પાકો તરૂ પાન
અથિર એક તિમ આઉખોજી થિર નિશ્ચલ ધર્મધ્યાનરે ૯ જી

જરા કરી અતિ જાજરીજી કાચો માટી ભંડ
કાયા રોગ સમાકુલીજી જીનધર્મ એક અખંડરે ૧૦ જી

જોવન જાએ જોરમેજી જાણિ નદિનો વેગ
રાખ્યો ન રહે કેહનોજી ધર્મ રહે દ્દઢ એકરે ૧૧ જી

ઇમ સહુકો જગ કારમોજી કો નહિ રાખનહાર
સાચો એક સંસારમેજી જીનધર્મ એક આધારરે ૧૨ જી

તોને ધન્યાસિરીજી નવમી ઢાલ એ રાગ
સમયસુંદર કહે સાનંદોજી જીમ ઉપજે વઇરાગરે ૧૩ જી

ઢાલ ૧૦

રાગ ધન્યાસરી

ચંદનનગરી દીપતીજી–એહની

ઇમ વૃષભથી પ્રતિબૂજ્યો વલિ કીંધો મસ્તક લોચ
રાજનિદ્ધિ તૃણજિમ પરહરી અતિ ભલો ના લોચ ૧

કંડ કંડ કઉ – ખઉ – ચઉ (૧) જાતઇજોરમઇ – ૧ઉ (૨) રાખ્યઉનરહ્ઇ કહનઉ (૩) ઉપજઇ ન હાયવિયોગરે (૪) રેમઉ (૫) સાચઉ એક ચમરમઇ – નઇ (૬) રચાવ – હઇ – ૧ઉ – જોઇ (૭) જિમઉ (૮) કંદઉ – કિ રિ (૯) ભલઉએ

અતિ ભલઉએ આ લોચ, [1] મુનિવર વંદીયેરે

કરકંડુ સાધુ સુસુદ્ધ પહિલો પ્રત્યેક બુદ્ધ સુ૦ આંકણી

તતકાલ ઓઘો મહુપતી દેવતા દીધો વેસ

વયરાગે સંયમ આદર્યો [2] ઘઇ ભવકજન [3] નઇ ઉપદેશ ધ ૨ સુ૦

કરકંડુના કેતા કહું એક જીભ ગુણ વખાણુ

એકઠા ચ્યારે થાઇસ્યઇ એહુખંડ [4] ચઉથે જાન એ ખ ૩ સુ૦

ગચ્છવડા ખરતર ગુરૂવડા જીનચંદ જુગ [5] પરિધાન

જીનસિંહ સૂર સુજસ ઘણું [6] જસદીયો [7] અકબરમાન જ ૪ સુ૦

આગરે શ્રાવક દીપતા શ્રીમાલી નઇ ઓસવાલ

શ્રીવિમલનાથ પરસાદથી અતિસુખીચતુર ચઉસાલ અ. ૫ સુ૦

સંવત સોલેચોસઠે વલિ માસ ફાગુન સાર

એ પ્રથમખંડ પુરો [8] થયો સિદ્ધિયોગ ને બુદ્ધવાર સિ ૬ સુ.

---

(૧) ધઇ – નઉ – ઘઉ – મુહ – ઘઉ (૨) આદર્યઉ (૩) ભવમનઉ – ઇ (૪) એ ખંડ ચઉ થઇ જાણિ (૫) જુગહપ્રધાન – દિ (૬) ઘુઉ (૭) જસુદીધ – રઇ પ્ર (૮) લઇચઉસઠઇ. – ચ (૯) પૂરઉપયઉ – જો – નાં – બુ

એ પ્રથમ શિષ્ય શ્રીપૂજ્યના ગણિ સકલચંદ મુનિંદ
તે સતગુરૂ સુપ્રસાઉલેં નુ૪ સદા સુખ આનંદ મુ૦ ૭ મુ૦
એ ઢાલ મેં દસમી ભણી ધન્યાસિરી એ રાગ
ગણી સમયસુંદર ઇમ ભણે શ્રીસંઘ સુજસ સુભાગ શ્રી. ૮ મુ૦
॥ સર્વગાથા ૧૮૭ શ્લોક ૨૨૫ ॥
ઇતી શ્રી પ્રથમખંડ કરકંડુરાજાનો સંપૂર્ણ ૧

ઢાલ ૧
રાગ વેલાઉલ.

• નકઉ પ્યારઉ મનકઉ પ્યારઉ, એહની ઢાલ.

જંબુદ્વીપ મેરૂ દક્ષિણ દિસિ અન્ત ગનર અતિસારરી માઇ
નામ રાજ કરે જય નામે હરિકુલ પંકજ ભાણુરી માઇ
ગુણ મણિમાલા નયણ વિસાલા ગુણમાલા પટરાણીરી માઇ ૨ સ૦
હાન્ત્રીચ જીમ પદક વિરાજે નિમ તીહા દેશ પચાલરી માઇ
નગર કંપના જાણ નગીનો ઋદ્ધ સમૃદ્ધ રસાલરી માઇ ૩ સ૦
દેહરા વિન કિહા હંડ ન દીસે લાકને ગબલ અસાનરી માઇ
દીવાવિ ! નહિં સ્નેહ તણો ક્ષય હાટ વિના માનરી માઇ ૪ સ૦
અર્થ વિના નહિ કાદો જોઓ અસિવિણ નહિ દંઠ મૂઠિરી માઇ
માહોમાહે ન થઇ કો કેહને ધનુષવિના નિજ પુઠિરી માઇ ૫ સ૦
બંધ નહી નારી વેણી વિણ સારી વિણ નહિ મારરી માઇ
તર્ક વિના નહિ વાદ નગરમાં પુન વિના નહિ નારીરી માઇ.૬ સ૦
દાન વિના કો વ્યસન ન દીસે ધર્મ વિના નહિ લોભરી માઇ
ન્યાયનિપુણ રાજા ધરમાંજન સુંદર નગર સ શોભરી માઇ ૭ સ૦

---

(૧) સેન – રત – મને. – સને (૨) સકન લોકના –
પૂ – અઉ – હિ – નમિ – મહિ – હો) – સહ.

રાય વેલાવલિ પહલી ઢાલે એ એ અર્થ વિચારરી માઇ
સમયસુંદર કહે સમજીલેજ્યો કહિજ્યો સભા મજારરીમાઇ ८ રા

ઢાલ બીજી.

રાગ ગઉડી.

રામચંદકે બાગ ચંપો મોરી રહ્યોરી એ રાગ.

એક દિવસ જયસય કહે દૂતભણીરી
કહે અધકાઇ કાઇ મોથી અવરતણીરી ।।१
ચિત્રસભા અતિચંગ રાજા તાહિરહેરી
અધિકારી બોલાયે રાજા હુકમ કરેરી २
તુરત બોલાયા ઓડ ધરતી રાંગ ખણીરી
વેગ મ લાવો વાર રાજા ચુંપ ઘણીરી ।।३

यदुक्तं

* रायाणं वयणाणं, देवाणं मणसाणं;
सेट्ठाणं गरयाणं, पामराणं भुजाणं ।।

---

(१) ઉથ – પહિલી ઢાલઇ. (२) બિબિ અરથ – હઇ. (३) રામચંદકે બાગ ચાંપકે મકરિ રહ્યા ઢેગ. એહની ઢાલ. (४) પજ-ભણી. – હિ. (५) રાજન નહીતાહરુ – પ્ર (६) કરઇ – ૧હે. (७) અધિક. + ચાલુ પ્રતિ પાઠાંતરવાળીનું પદ – મઇ.

ખણતાં પાંચમેં દીહ દીઠો મુકટ ભલોરી
સર્વ રતનમય સાર તેજ પ્રતાપ નિલોરી ૪
દઉડ વધાઇ દીધ રાજા જય હરખ્યોરી

નૃપ આયો તિણ ઠામ નિજ નયનહી નિરખ્યોરી ૫
વાજ્યાં વાજંત્ર તુર બાહિર મુકટ લીયોરી
દીધો અતિ ભલાદાન જીન તે પ્રકટ કીયોરી ૬
થોડે દિન તતકાલ ચિત્રસભા નીપનીરી
અનુપમ અચરિજ ભૂત ઇંદ્રસભા દીપનીરી ૭
શુભ મહૂરત શુભ યોગ તાસુ પ્રતીઠ કરીરી
ઉચ્છવ કીધ અનેક કીરતિ જગ પસરીરી ૮
તે ચિત્રસભા મઝાર સિંહાસન ઉપરેરી
બૈઠો શ્રીજયરાજ મસ્તક મુકટ ધરેરી ૯
જયરાજા સુખિચંદ પ્રતિબિંબો મુકટે રી
લોક મિલ્યા લખકોડા નામ દુમુહ પ્રકટેરી ૧૦

(૧) દીઠ઼ ઉ મુગટ ભત ઉરી — ભઉ (૨) દઉડી (૩) અતિ હરખ્યઉ — યઉ — મિ (૪) નયણુઇ નિરખ્યઉ —'પા. — જિ — ગ — યઉ — ધઉ (૫) બહુ — બ઼ — ગ — યઉ. — ઉ — રાં. (૬) બાહઉ. — ય (૭) માયઇ — ગ. — રાં. (૮) બાઉ. (૯) મુગટધારી (૧૦) પ્રગટયઉ — હ઼ં. — રાં. — મિ.

ગઉડી રાગ રસાલ બાંઝી ઢાલ કહીરી
સમયસુંદર કહે એમ સુણતાં સહુરસ સહીરી ૧૨

ઢાલ ૩ જી.

કામણગારારે લોક એહની ઢાલ.

કુસુહ નામ રાજધરેરે ગુણમાલા પટરાણી
અનુક્રમે સાત બેટા જણ્યારે સાતે સહજ સુજાણરે. આકણી. ૧
કામિની તૃપ્તિન પામે કેમ, રઢ લીધી મૂકે નહીરે
પગપગ નવ નવા પ્રેમરે કામની તૃપતિ ન પામેરે ૨
જનમથી આયા મેલવેરે સીખઇ ઘરનો સૂત્ર
હુલડીએ રમતી કહે રે એ મુજ પતિ એ પુત્ર રે ૩ કાં૦
દેહ સમારે દીન પ્રતેરે સોખે જ્ઞાન વિજ્ઞાન
અણુપ અદેખાઇ કરેરે ગાએ ગીત ને ગાનરે ૪ કાં૦
આરાધે કુલદેવતારે વિનતિ કરે વારોવાર
ગોરી ગજ્જુ ગૌરી રમેરે ભલઉ હોઇ ભરતારે ૫ કાં૦

— આઇ — કઇ. — ગિ. (૧) રેલતી. — નુ — કરમ. (૨) સમારઇ. — તઇ. — આઇ. — ઝ (૩) ગાય મં. — નઈ — ધર. — કરઇવારવાર. (૪) ગઉરીરમઇ. (૫) હોઇજ્જઉ

પરણી પિણ રહે પૂરતીરે વસીકરણ એકંત
કિમ હું પ્રિયડો વસિકરૂં રે પુરૂં મનની ખાંત રે ૬ કાં.
સુખ પામ્યો ભરતારનોરે તઉ પિણ વાંછે નારિ
પુત્રપખે કહે કામણીરે કાંઇ સિરજી કરતાર રે   ૭ કા.
પુત્ર પ્રણાવું પ્રેમસું રે વહુ દેખું ઇકવાર
ગોદ ખેલાવું પોતરોરે સફલ કરૂં અવતારરે   ૮ કાં.
બાલક પીડા ઉપજેરે પ્રાઉગંતે સૂર
એત્રપાલ ભમતી રહેરે ઢોલે તેલ સિંધુરરે   ૯ કાં.
પુત્ર પ્રમુખ સુખ સંપનારે તઉ પિણિ જીવ ઉદ્વેગ
ગુણમાલા રહે ઝુરતીરે પુત્રી ન પાઇ એકરે   ૧૦ કાં
ચોરી ન બાંધી આંગણેરે તોરણ આવી ન જાન
પાઇસ તુ જમાઇ ન પોંખીયારે તઉ જીયો કીણ ગાનરે ૧૧ કાં

---

(૧) પરિણિને. (૨) એકાંત. (૩) કિમહી – પ્રિયડઉ (૪) વશ. (૫) ખાંતિ. (૬) ભાઇ (૭) નઉ. (૮) પુત્રનઇ વાંછઇ. (૯) પાખઇ કહઇ કામિની. – કાંઇ. (૧૦) પરણાવઉં – એ વહુ – ર. જઇ. (૧૧) પ્રાઇગિગત – ક્ષે. – હઇ. (૧૨) ઢોલઇ. – પિણ – ક – રહઇ (૧૩) પામી. – ચઉરી. – ખુણ. (૧૪) પુંકખીયરે. (૧૫) વધ – ઓ. – કઇ – નઇ – ધણી

હાય મુકાવણુ હાથીયાં રે કે ઘોડા કે ગામ
જમાઇને ન દીધાં હાયજોરે તઉ ધન કેહે કામરે ૧૨ કા૦
ધણુતણુ સગલી નારિનોરે સહુજ ઉદાર જુએહ
પુત્રથકી પણુ વાલહોરે નવલ જમાઇ નેહરે ૧૩ કા૦
દીસે રાણી દુબલીરે પ્રીતમ પૂછયો ભેદ
ગુણમાલા કહે ગલગલીરે પુત્રી એક ઉમેદરે ૧૪ કા૦
માંડયા ઇછણા માનણારે દઉ દેવાલે જાઇ
બહુ ઉદ્યમ કરતા થકાંરે કિંમેલે પુંત્રી થાઇરે ૧૫ કા૦
કલ્પવેલ માજર ભલીરે દીઠી સ્વપન મંઝારિ
બહુ જતને બેટી થઇરે રાણી હરખ અપારરે ૧૬ કા૦
રૂપે કુમારી રૂયડીરે મદનમંજરી નામ.
જોવન આવી જોરમેરે સકલકલા અભીરામરે ૧૭ કા૦
સમયસુંદર કહે ઇમભણીરે ઇણીપરિ ત્રીજી ઢાલ
ગુજરાતી લોક પૂછજોરે તે કહસે તતકાલરે ૧૮ કા૦

(૧) દાઇજઉ. (૨) કેહઉ. — ધ — નકે (૩) ઉદારઉહિ (૪) વાધહઉ — સઇ (૫) પૂછયઉં — હઈ — ઘઇ. (૬) દઉડીધાવ (૭) કિણિમેલિ — મ — લિ. — રિ., (૮) સુપન — રિ — ૫૭ — ૧ — મંઈ (૯) કહઇમઇ (૧૦) પૂછિજ્યો (૧૧) કહિસ્યાં રે. — ખિ — રિ

ઢાલ ચઉથી.

રાગ ભુપાલની.

તિણ અવસર ઉજ્જયનીરાય ચંડપ્રદ્યોતન નામ કહાય
જોરવડે વાજ્ઉ જેહનો તેજ પ્રતાપ સબલ તેહનો ૧
ચંડપ્રદ્યોતન આગલિ દૂત[2] વાત કહે ઇક અચિરજ ભૂત
નગરી કંપલાનો[3] જે ધની તેહ તણી મહિમા[4] અતિ ઘણી ૨
પ્રગટયો મુકટરતન અભિરામ દુમુહ થયો જ્યનૃપનો નામ
કિણહી રાજાને[5] આજ નહી એહવો મુકટ જાણજ્યો સહી ૩
ચંડપ્રદ્યોતન અતિ લોભીયો મુકટ લેણ ઉપરિ મન કીયો
મૂકયો[6] દૂત તે કારજસિદ્ધ વિનાશ કાલે વિપરિત બુદ્ધ ૪
દૂત જઇ કહે દુમહનેરસ મુકટ દેહમતિ કરે કલેસ
ચંડપ્રદ્યોતન તણુ[7] એહ જોગ રતન કહીજે સબલા ભોગ ૫

---

(૧) ઉજેણી – હુઇ – નઉ. – નઉ. – ઇ (૨) કહઇ એક– અચરિજ (૩) કપિલ્લા નઉ ધણી. (૪) આજ મહિમા ઘણી. (૫) – ટયઉ – યરે – નઉ. (૬) રાજાનઇએ. – વઉ. – ણુ – યઉ. (૭) મૂકયઉકારિજ દૂતતિણિસિદ્ધ. – લઇ – હિ – હઇ. – કરઇકિલેસ. (૮) નઇએયોગ્ય – જઇ – પણિ.

કુમહરામ પિણ નહીં પાધરો[1] વલતો વચન કહે આકરો[2]
મુજપણ[3] વલ્લભ એહ બોલ તુજ સામીના રતન અમોલ ૬
હાથી એક અનલગિરિ નામ અગનિભીરૂ રથ અતિ અભિરામ
શિવા નામ રાણી અતિભામ[4] લોહજંઘ રાજાનો દૂત. ૭
એ ચ્યારે ઘઉ[5] મુજ ઇકવાર પીછે કરસ્યું મુકુટ વિચાર
દૂત જઈ કહે[6] સગલા બોલ ચંડપ્રદ્યોતન કૂપ્યો[7] નિટોલ ૮
રાગે[8] ચઢી બણી ભૂપાલ ચડભડતાની ચડથી ઢાવ
સમયસુંદર કહે ડિવ સંગ્રામ કરસ્યઇ પિણ રહિસે[9] નહિ મામ ૯

ઢાલ ૫ કડકાની,

રાગ રામગીરી.

બણુઈ મંદોદરી દૈત્ય દસકંધ સુણિ, એહની ઢાળ.

ચઢયો રણ ઝૂઝવા ચંડપ્રદ્યોત નૃપ, ચઢતરા તુરત વાજા વજાવ્યા
સુભટ ભટ કટક ઝટ મટકિ ભેલા થયા વડવડા વેંગીયા વેગધાયા. ૧-

---

(૧) રઉ. – તઉ. (૨) કહ્યઉ – આકરઉ. (૩) પણિ વલ્લભ છઇએ બોલ. (૪) અદભૂત. – નઉં. (૫) પાઠાન્તિરસ્યાં. (૬) કહ્યા. (૭) કૂપ્યઉ. (૮) રાગ એ બાલ્યિપર્વ. – કહઇ. – રિ (૯) પ્રભિરહરસ્યઇ. – ઙ્યઉ. – વા – જિ. – જાઇ – રહઇ – ૬ – તો.

અથ ગજ વર્ણનં.

સીસ સિંધુરાંયા પ્રબલ મદ પૂરીયા, ભમર ગુંજાર ભીષણ કુપોલાઃ,
સુંડિ ઉલાલતા શત્રુ રલ ચાલતા, હાથીયા કરત હાલક હુલોલા ૨ચ.
ઘંટ વાજે ગલે રહે એકઠા મિલે, મેઘ કાલી ઘટા જાણિ દીસેઃ
ઢલકતાં[૧૦] ઢાલને સીસ ચામર ઢલે મત્તમાતંગ રહે ભર્યા રીસે ૩ચ.
હાલતા ચાલતા જાણિકરિ પર્વતા શુહિર ગંભીર ગરજાર કરતા
ચંડપ્રદ્યોતરાજા તણે કટકમેં લાખ દો હસ્તિ મદવારિ ઝરતા ૪ચ.

અથ અશ્વ વર્ણનં.

દેશ કાશ્મીર કંબોજ કાંબિલ તણા ખેત્ર ખુરસાન સેંધા[૨] સુચંગા
અચલ ઉત્તરપથા પવન પાણી યથા ભલભલા કચ્છિ તેજી તુરંગા ૫ચ
નીલડા પીલડા સગજ કંબોજના[૩] ગતડા રંગિ કવિલાકિહાડા
કિરડીયા કાલુયા ઘુંસરા દૂસરા હાસલા વાંસિલા બાગજાડા ૬ચ.
પવનવેગ પાખર્યા કોજ આગેધર્યા ચાલતા જાણિ ચિત્રામલિખ્યા
એહવા અશ્વ ઉજ્જેણિરાજા તણે[૪] કટક શતસહસ.પાચ સંખ્યા ૭ચ

અથ પાયક વર્ણન.

સિર ધરે આંકુડા બાહિ[૫] પહેરે કડા ભાજણી પરતરા ઓલ ચાલ્યા
એહથી[૬] એકડા કટક આગલિ ખડા સૂરવીર વાંકડા સુભટપાલા ૮ચ

(૧) ગાલિનપ્ર – લઇ – રહ્યા – સધ્ધ – સુખ – મઇ – જુ (૨) સૂધાખાંમિ (૩) ડા – સ – ડિ – ગઇ – તણઇ. (૪) મદ્દ પ્રગટ રનલાખ – રઇ – ક (૫) પહિરઇ (૬) પાએ – ઇ – ડ. – બુઇ – રઇ – રઇ – દો – તિ.

સણૂલ ૫ કાંધાલ મૂંછાલ જિન સાલિયા લોહમય ટોપ આટોપ ધારા
પંચ હથિયાર હાથે લઇ ખાથે લિઇ ભીમસમ ભલભલા પાલિહારા ૯
તીરંતર કસધરા અભંગ ભટ આકરા સહસ્ર જોધાર સંગ્રામશૂરા
ચંડપ્રદ્યોત રાજા તણે એહવા સાતકોડિ સાથિ પાયક્ક પૂરા ૧૦ ચં૦

અથ રથ વર્ણનં.

નિજ નિજે નામ નેજા ધજા ફરહરે ધરહરે ઘોર નીસાણ વાજા
જહજેસણ કીયા લાખ બે રથ કીયા સાથમેં ચંડપ્રદ્યોનરાજા ૧૧ચં.
ચાલીયા કટકદલ જાણિ ચક્રવર્તિકા ધુસરી ધૂંલિ ઉડિગયણી લાગી
સમુદ્રજલ ઉછલ્યા સેષ પણિ સલસલ્યા ગુહિર ગોપીનાથકી નીંદ ભાગી
ઈંદ્રને ચંદ્ર નાગેંદ્ર પણ ચમકીયા લ[૧]કગઢ પો[૨]લ તાલા[૩] જડાયા
સબલ સીમાલ ભૂપાલ ભાજી ગયા ચંડપ્રદ્યોત રાજા ન રા[૪]યા ૧૩ચં.
આવીયો ચંડપ્રદ્યોત ઉતાવ[૫]લો દેશ પંચાલરી સીમમાહે
દુમહરાજાન પિણ દેઇ દ[૬]મામા ચડ[૭]યો આવી સાહ્મો અડયો મન ઉછાહે
ફોજ ફોજે મિલી ભાટભટ ઉછલી સબલ સંગ્રામ ભારથ મંડાણો
ભલભલા અભંગ ભડ ભૂપ ભૂપે ભિડ્યા સુભટ સુભટે અડ્યા દેખી ટાણો

(૧) લીયા – મઈ – નઈ - ણ્ણિ (૨) વસિકંયા (૩) ચાલી
(૪) આયા. – ઉ (૫) વહઉ (૬) ચડયઉ. (૭) સાહમ્ઉ અડ્યઉ
– યુઉ, – યુઉ – યુ

મુકુટ પરસાવિ રાજન જીત્યો[1] દુમહ કટકમેં[2] પ્રગટ જસ પડહુ વાગો[3],
કાછ લપટ સદા કૂડ કપટી નિપટ ચંડપ્રદ્યોત રાજાન ભાગો[4]. ચ૦

નાસતો ભાજતો ચંડપ્રદ્યોત નૃપ ઝાલિ કરિ બેડીયા માંહિ દીધો;
કટક ભાજી દસોદિસ ગયો[5] તેહનો ધર્મજય[6] પાપક્ષય વચન સીધઉ[7] ચ૦
દુમહરાજાન આયો ઘરે આપણે કહે ઇહા રાજિ પચ રાતિ પડખો
રામગિરિ રાગ નઇ ઢાલ એહુ પાચમી સમયસુંદર ભણે જાત કડખો

દૂહા

ઇક દીન ચંડપ્રદ્યોત નૃપ મદનમંજરી દીઠ,
કામ રાગ વિહવલ થયો લાગો રગ મજીઠ   ૧
ચિંતાતુર બઇસી રહ્યઉ ન કરે ભોજન પાન
નિસાસા નાંખે ઘણા ધરે[8] મંજરી ધ્યાન   ૨
દુમહ કહે[9] રાજન કહુ[10] કિમ ચિંતાતુર આજ,
કામાતુર રાજા કહે મૂકી સગલી લાજ   ૩
કામી વ્યાધી કોપીયો મદ પીધો[11] ભરપૂર;
મરતો[12] નર એ પાંચ જન લજ્જા છોડે[13] દૂર   ૪

---

(૧) જીત્યઉ. (૨) કટકમઇ (૩) વાગઉ. (૪) ભાગઉ – તઉ – ધઉ (૫) ગયઉ તેહનઉ – ખ – યઉ (૬) કહઇ (૭) પડખઉ. – ણુઇ – ખઉ. (૮) થયઉ – ગઉ. – રઈ – ખઇ – ઇ. – હઈ. (૯) કહઉ (૧૦) કહ્ઇ – ઉ (૧૧) પીધઉ (૧૨) મરતઉ (૧૩) છોડઇ

મુઝ[1]ને વાંછે જીવતો તો[2] પુત્રી પરણાવિ,
નહિ તરિપૈસસિ આગ[3]મે વેદન મૈં[4] ન ખમાય. ૫

પુત્રી પરિણાવી તુરત દુમહ લહિ[5]યો પ્રસ્તાવ,
પારથીયા પહિરઈ નહી ઉત્તમ એહ સભાવ. ૬

દીધો[6] સબલો દાયજો સંતો[7]ષ્યો સુવિસેસ,
ચંડ પ્રદ્યોતન રાયને સંપ્રેર્યો[8] નિજ દેશ. ૭

ઉંચો ઇંદ્રધ્વજ કીધો દીપતો પટ ઉપર દીધો,
વારૂ ચિત્રામ વિચિત્રિ રણકે ઘંટા સમચિત્ત; ૩
દીજે યાચકને દાન ગાઇજે ગીત ને ગાન,
નાનાવિધ વાજિંત્ર વાજે નાદે કરિ અંબર ગાજે ૪
વલિ નાટક પડે બત્રીસ પેખતા પૂજે જગીસ,
ઇમ સાત દિવસ સુવિચાર ઉછવ કીધો અતિસાર. ૫
પૂનમ દિન પૂજી અરચી સુવિશેષ ઘણો[2] ધનખરચી,*
સહુકો લોક મંદિર પહુતો મનમાહે અતિ ગહિગહતો. ૬
ઇંદ્રધ્વજની છઠી ઢાલ એ મોરઠ રાગ રસાલ,
સમયસુંદર કહે સુણો એહ વૈરાગ્ય ઉપજસ્યે[3] તેહ. ૭

ઢાલ ૭ મી.

રાગ કેદારો

શ્રેણિકરાય હું રે અનાથી નિગ્રંથ એહની દેસી.

એક દીવસ જબ આવીયો પેખીયો ઇંદ્રધ્વજ તેહ,
મલમૂત્ર માહે પડયો સડયો[4] હાહા કુણ અવસ્થા એહ. ૧

---

* હવેના પાઠાંતરો ભીમસિંહ માણેકે છપાવેલ ચાર પ્રત્યેક બુ. દ્ધની પ્રતિને સમજવા

(૧) વાજઇ – દા – નદ – પડા – ગઈ (૨) ઘણું – હી (૩) જેહ (૪) સડી – રિ

રે જીવડા કારમો એહ સંસાર બહુ દુ:ખ તણો ભૂંડાર,[1] રે. આકણી
માણસ પગે મરદીજતો ભીજતો કીચ ભંડાર,
ઇમ દેખિ રાજા ચિતવે અહો અહો અથિર સંસાર રે૦ ૨
કારમી સોભા દેહની પારકે પુદ્દગલેં હોઇ,
હાથથી ઉતાગી મુદ્રડી જીવ ભરતનરેસર જોઇ. રે૦ ૩
કારિમો રૂપ સંસારનો મત કરઉ ગર્વ ગુમાન,[2]
વિણુસતા ખિણુ વેલા નહી જોવો સનત કુમાર. રે૦ ૪
કારિમી રિદ્ધિ સંસારમેં ખિણુમાહે ખુટી જાય,

કારિમું સગપણ પુત્રનું કોણિક કીધો પાપ,
શ્રેણિક કઠ પિંજર દીયો નિતનાડીરે મરાયો બાપ. રે૦ ૧૦
કારમો સગપણ કામિની[1] મારિયો નિજ ભરતાર,
રાયપસેણી સૂત્રમૈ જોવો સૂરી કંતા નારિ. રે૦ ૧૧

કારમું સગપણિ કંતનું પતિ મારકા દૃષ્ટાંત,
ભરતા મર્યો આપણે માસનાખણરે ગઇ એ કંત. રે૦ ૧૨
કારમો સગપણ કંતનો નલ કીયો સમલ અન્યાય,
વનમૈ દમયંતી તજી હાહા અબલા રહી વિલલાય. રે૦ ૧૩

કારિમું સંબંધ મિત્રનુ મારિયો પર્વતગય,
મિત્રદ્રોહ કીધો ચાણિક્ઇ નંદરાજ દીયો કહિવાય. રે૦ ૧૪
કારિમું સગપણ સર્વનું સુભૂમ રામ પ્રકાર,
નિક્ષત્રનિર બ્રાહ્મણ કરી જીણ પૃથવી એકવીસવાર. રે૦ ૧૫
સંસાર સગલો કારમો જીવ જાણે તું એ મર્મ,
સ્વારથવિન વિહડે સહુ એક વિહડે નહીં જીનધર્મ. રે૦ ૧૬
વૈરાગ ઇણપરી આવીયો રિદ્ધ તજી તૃણ જીમ તેણ,
વેસ દીયો સાસનદેવતા વૃત લીધો દુમુહનૃપેણ. રે૦ ૧૭
એ રાગ કેદારે કહી સાતમી ઢાલ રસાલ,
ગણિ સમયસુંદર ઇમ કહે માહરી[2] વંદના હુઇ તિનકાલ. રે૦ ૧૮

(૧) નારિનું. (૨) હોજ્યો. – જ – વિ.

ઢાળ ૮ મી.

રાગ-ધન્યાસિરી

શીલ કહે જગહું વડું. એ દેશી

દુમક નામ મુનિવર નમું બીજો પ્રત્યેક બુધ્ધોરે,
પ્રતિબુધ્ધો ઇંદ્રધ્વજ થકી સંજમ પાલે મનસુદ્ધોરે દુ૦ ૧

સંવેગ મારગ આદર્યો વિચર્યો વલિ દેસ પ્રદેસોરે,
ભવિક જીવ પ્રતિબોધવા આપે ધર્મનો ઉપદેસોરે૦ દુ૦ ૨

ગુણગાતા મન ગહિગહે સુણતા ચિત હર્ષ અપારોરે,
ચઉથેખંડે એકઠા હુસે તિહાં ગાઇસો ગુણ વિસ્તારોરે. દુ૦૩

સંવત સોલ ચોસઠ સમૈ ચૈત્રવદિ તેરિસ શુક્રવારોરે,
બીજો ખંડ પૂરો થયો શ્રી આગરાનગર મઝારોરે દુ૦ ૪

વડો ગચ્છ ખરતરૂ તણો ગુરૂ યુગપ્રધાન જિનચંદો રે,
શ્રીજિનસિંહ સુરિસરૂ પ્રતપે બે સૂરજ ચંદોરે. દુ૦ ૫

સકલચંદ સુપસાઉલે મૈં પૂરો કીધો ખંડોરે,
સમયસુંદર કહે સંઘનો સદા તેજ પ્રતાપ અખંડોરે દુ૦ ૬

ઢાલ ભણી એ આઠમી ધન્યાસિરી રાગે સોહેરે,
સમયસુંદર કહે ગાવતા નરનારી મન મોહેરે. દુ૦ ૭

ઇતિ શ્રી દ્વિતીયખંડ દુમકરાયનો સંપૂર્ણ.

અથ તૃતીય ખંડ પ્રારંભઃ

દુહા.

મૂલમંત્ર સમરૂ સદા પચ જિહાં પરસિદ્ધ,
બાવન અક્ષરમાહિ તસુ તિલક મુકટ સિરદિઠ ૧
હિવ શ્રીજાખંડ નમિતણો જોડણુ લાગી બુધ્ધિ,
ચિત્તવિત્ત પામ્યા પછે પાત્ર મિલે તો સિદ્ધ. ૨
સાધુ તણા ગુણ વર્ણતા કરતા નિર્મલ દેહ,
ગંગાજલ માહિ ઝીલના કિમ રહે તનની ખેહ. ૩
સાધુકથા સહજે ભલી અધિકઢાલ રસ એહ,
વિચ વિચ મેવા મચરકે સકર મિઠાઇ તેહ. ૪
સાધુ ચરિત ગુણતા થકા સુગતિતણા ફલ હોઈ,
ગરથ ન લાગે ગાઠરો તે સુણજ્યો સહુ કોઇ ૫

ઢાળ ૧ લી.

ગાગા મીણારા થારી મૃગલી, એ દેશી

જબુદીપ સુહામણો ખેત્ર ભરથ રસાલ,
દેમ અવતી દીપતો કેહુ પડે ન દુકાલ ન૦ ૧
નગર સુદસ્સણ અતીભલો બહુ રિદ્ધ સમૃદ્ધ,
વારૂ વસે વિવહારિયા દેમ દેસ પરસિદ્ધ. ન૦ ૨
ઊચા મદીર માલીયા ઊચા પગ્સાદ,
દડ ઉપર્ગ ધજ લહિ ઘહે કરે સ્વર્ગસું વાદ ન૦ ૩

(૧) સખર (૨) સ્રણતાં.

અંતેઉર જાણિ અપછરા ઈંદ્રિ મૂકી આણિ,
દૈત્ય થકી ડરતે થકે નિર્ભય ઠામ જુ જાન ન૦ ૪
કિહા કિણ રાજા સભા જુડી મુહતા પરધાન,
સેઠ સેનાપતિ મત્રવી ખોજાનૈ ખાન. ન૦ ૫
કિહા કિણિ છત્ર ધરાવતો બૈઠો ભૂપાલ,
હુકમ ચલાવે આપણો માને બાલ ગોપાલ. ન૦ ૬
કિહા કિણ ભૂપ આગલિ ભલા વિદે[1] જેઠી માલ,
હુંસિયાર રહે હિવરામલા વાહે વલિ ગાલ ન૦ ૭
કિહા કિણ સુડ ઉછાલતા ઝરતા મદવારિ,
સુંદર રીસ સિંદૂરીયા ઘુમેં દરબાર ન૦ ૮
કિંહાકણિ ઘોડા જુલમતી સોવન જડિત પલાણ,
ભલા તેજી[2] ઓવઈ હીંસતા દીસે દીવાણ ન૦ ૯
કિહા કિણ વલિ પાયક લડે સાઝેહથિયાર,
એકવાહે ઘા એકને ઇક ટાલનહાર ન૦ ૧૦
કિહાકણિ ઘડીયાલી ઘડી વાજે વારવાર,
કાલ જનાવે લોકને રહિજ્યો હુસયાર ન૦ ૧૧
કિહાકણી વલિ નોબતતણા બાજે નિસાન,
ધર્મકરો[3] જિણવર તણો લોકને કરૈ જાણ. ન૦ ૧૨

---

(૧) વદે જેઠીમલ્લ. (૨) તાજા (૩) જાગોરે જાગો ધર્મ કરો

કિહાંકિણુ કનક રૂપાતણી પડે કિહા ટકસાલ,
ગ જ ખજાના ઉપરે રહે બહુ રખવાલ ન૦ ૧૩
કિહા કિણુ વૈઠા ચુતરે કાજી કોટવાલ,
ઝગડો ભાજે લોકનો ન લ્યે લાચ વિચાલ ન૦ ૧૪
કિહા કણે દોસી કાપડા, વેચે પટકુલ,
જેમ તેમ સાટુ મેલવે, દલાલ વાતુલ ન૦ ૧૫
કિહા કિણુ વૈઠા ઝવેરી જવાહર લેઇ જોઈ,
મોતી માણુક લાલડે, લાભ પામે સોઇ ન૦ ૧૬
કિહા કિણુ માડયો કદોઇએ સૂખડી બહુ ઓટ,
ગૂંદવડા[1] પેંડાવડા દીઠા ગલે દાઢ ન૦ ૧૭
કિહા કિણુ સખરા સુરહીએ ચોવા ચ બેલ,
મહમહતા માલ્યા ઘણા મોગરેલ ફુલેલ ન૦ ૧૮
કિહા ઘટા રણુકે દેહરે જિનબિબ વિચિત્ર,
શ્રાવક સ્નાત્ર પૂજા કરે કરે જન્મ પવિત્ર ન૦ ૧૯
કિહા કિણુ સાધુને[2] સાધવી બેઠા પોસાલ,
ઘ ભવિયનને દેશના વાચે સૂત્ર રસાલ ન૦ ૨૦
કિહા કિણુ આક ભણે[3] ઘણા નેશાલે બાલ,
છટ્ટવારાઇ સુખ કહે ઘડોઇયે તતકાલ ન૦ ૨૧

--- હા (૧) બના (૨) વલી. (૩) ભણે

કિહાં કાજી મુલ્લા પઢે કિતેબ કુરાન,
કિહાં વલી બ્રાહ્મણ વેઢાયા ભણે વેદ પુરાન ન૦ ૨૨
કિહાં બાજાર બાજી પડે કિહાં ગીત નૈ ગાન,
કિહાં પવાડા ગાઇએ[1] કીહાં દીજે દાન ન૦ ૨૩
કિહાં ભલી નગરી નાયકા બૈઠી આવાસ
હાવભાવ વિભ્રમ કરી પાડે નર પાસ ન૦ ૨૪
કિહાં વલી મોતી પ્રોઇએ[2] ફટકની માલ,
કિહાં પરવાલી કાટીએ હિંગલુ હરિયાલ ન૦ ૨૫
કિહાં ધાનના ઢિગલા માંડીયા કિહાં ખડના ગંજ,
કિહાં ઘી તેલ કૂડા ભર્યાં કિહાં કાષ્ટના પુંજ ન૦ ૨૬
ચોરાસી ચોટા ભલા ભલા પોલિ પ્રકાર,
ભલા બાજાર ત્રિપોલીયા ભલા સકલ પ્રકાર ન૦ ૨૭
નગર સુદર્શણ વર્ણવ્યા એ પહલી ઢાલ
સમયસુંદર કહે હિવ કહું તિહાં કુણ ભૂપાલ ન૦ ૨૮

ઢાળ ૨ જી.

નયન સલૂણીરે ગોરી નાનીલા એ દેશી

મણિરથ રાજા રાજ કરે તિહાં લઘુબંધવ જુવરાજરે,
જુગવાહુ[3] ઘર માન્યા કરે અનુપમ કાજરે ૧

---

(૧) ગાઇયે (૨) પે – રી – ના (૩) જુગબાહુ રાજા ઘરે

સીલ સુરંગીરે મયણરેહા સતી રૂપે રંભા સમાન રે,
વિનય વિવેક વિચારે આગલી ચઉસઠિ કલા સુજાનરે. સી. ૨
ન્યાય વિનાન[1] વિચક્ષણ ગુણનિલો ચંદ્રજસ પુત્ર નિધાનરે,[2]
જુગ બાહૂ રાજાનો અતિઘણો મયણરેહાને માનરે. સી. ૩
દેવ તઉ અરિહંત ગુરૂ સુધા યતી કેવલ ભાખીત ધર્મરે,
સૂધો સમકિત પાલે શ્રાવિકા ભાંજે મિથ્યા ભર્મરે. સી. ૪
જીવ અજીવ પ્રમુખ નવતત્તના જાણે ભેદ વિચારરે,
પુન્યવંત પાલે અતિ નિર્મલા શ્રાવિકના વ્રત બારરે. સી ૫
અસન પાન ખાદિમ સ્વાદિમ ભલા પ્રાસુક સુદ્ધ આહારરે,
વસ્ત્ર પાત્ર ઔખધ ભેખધ કરી પડિલાભે અણગારરે. સી. ૬
મૂખ પૂનમનો જાણે ચંદલો મૃગલોયણ અણીયાલરે,
નાસકા દીપસિખ જિમ દીપતી કોકિલ કંઠ રસાલરે. સી. ૭
રાજહંસ જિમ ચાલે મલપતી કેસરિ સમ કટિલંકરે,
સરસ વચન ચતુરાઇ ગુણ ઘણા એક નહીં કોઇ વંકરે સી. ૮
એક દીન દીઠો મયણરેહા તણો એહવો સુંદર રૂપરે,
કામરાગ ભેદ્યો ચિતભીતર ચિંતવે મણિરથ ભૂપરે સી. ૯
મયણરેહા ચોરી મિલવા ભણી કરૂં કોઇ દાય ઉપાયરે,
કામભોગ ઇણિસું વિણ ભોગવ્યાં નિષ્ફલ જન્મારો જાયરે. સી ૧૦

(૧) નાણ વિનાણ (૪) પુત્ર પ્રધાનરે.

મયણરેહાને મૂકે ભેટણાં ભલા ભલા ફલનેં ફૂલરે,
ચીર પટોલા ચરણા ચુનડી આભરણ બહુતાંમૂલરે સી ૧૧
મયણરેહા લેઇ સઘલો ભેટણો જાણે જેઠ પ્રસાદરે,
રાજા જાણે મનમાન્યો સહી લાગો પ્રીત સવાદરે સી ૧૨
પ્રાર્થના કીધી તીણ એકદા સતી રહી દ્રઢ ચિત્તરે,
મયણરેહા મણિરથ રાજા ભણી દઇ ઉપદેસ પવિત્તરે સી ૧૩
રાજા માત પિતા સરીખા કહ્યા પ્રજાતણા રખવાલરે,
આપ અન્યાય જુ કરે એહવો તો કિહાં કરે પુકારરે સી૧૪
ભલી નારીને પાંચ પિતા કહ્યા રાજા સુસરો સેઠરે,
લાજે રાયરે પ્રતિ બોલતાં જન્મપિતાને જેઠરે સી ૧૫
સીલરતન જન્મ કિમ ખંડીએ જોઇને ચિત્ત વિમાસરે,
ઇહભવ અપજસ વાધે અતિઘણું પરભવ દુર્ગતિ વાસરે સી ૧૬
જુગબાહૂ ભાઈ તુજ અતિભલો મુજમાથે ભરતારરે,
જેઠ વિચારી જોઉ એહની કિમ લોપીજે કારરે સી. ૧૭
સતી વચન સુન રાજા ચિંતવે મૌન કરી રહુ આજરે,
જુગબાહૂ બંધવ માર્યો વિના સરસ્યઇ એહ નહીં કાજરે સી ૧૮

(૧) અતિ બહુ મૂલરે. (૨) કરી નૃપેં. (૩) દીયો. (૪) આધારરે. (૫) લાજમરિયે પ્રીતે. (૬) જનમ (૭) સતીય વયણ સુણિ (૮) નહીંનિટ.

બીજી ઢાલ ભણી મૈ એહવી પ્રશ્ન પઉત્તર સારરે,
સમયસુંદર કહે હિવ તુમે સાંભલો ગર્ભતણો અધિકારરે. સીં. ૧૯

ઢાલ ૩ જી.

સગુણ સનેહી મેરે લાલ વિનતિ સુણો મેરે કંત રસાલ એહની દેસી.
ઇકદિન મયણરેહા તિન અવસર નિસભર સૂતી આપણે મંદિર.
સુપન પેખે પુનમચંદા ઝગત પ્રગટ્યો પરમાનંદા. ૧
ચંદ સુપન મનમાંહે ધરતી ચાલી નિજ પ્રિયુ પાસે નિરતી[૨],
રાજહંસ જિમ લીલા કરતી ઠમઠમ અંગણ પગલા ધરતી. ૨
આપણ પિઉને પાસે આવે કોમલ વચને કંત જગાવે,
મયણરેહા બોલી અતિ મીઠા ચંદસ્વપન સ્વામી મૈ દીઠા. ૩
સુંદર સોલકલા સંપૂરણ તાપ સંતાપ તિમિર ભરચુરણ,
ગગનમંડલથી તે ઉતરતો દીઠો વદન પ્રવેસ[૩] કરતો ૪
તેહતણા ફલ કહુ મુઝ સ્વામી હું પૂછો તુઝને[૪] સિરનામી,
વનિતા વચન[૫] સુની નૃપહરખ્યો કહે પ્રિઉ સ્વપન ભલા તૈ નિરખ્યો ૫
સુપન એહોજ તણે અનુસારે પુત્ર હોસી પરધાન તુમારે.
તહિત કરી રાણી ઘર આવે સુખ ભોગવતી કાલ ગમાવે. ૬
ત્રીજે માસ ઉપન્ના ડોહલો ગર્ભવતીને એહજ સોહલો,
જાણે જીણવર પૂજા કીજે સાધુસમીપ વખાન સુનીજે. ૭
ઉત્તમ દાન સુપાત્રે દીજે ઇણિપરિ લખમી લાહો લીજે,
ઉત્તમ ગર્ભ તણે પરિભાવે માતા ઉત્તમ ડોહલા પાવે. ૮

(૧) વિત્ત. (૨) અરતિ. (૩) તુમને. (૪) ભલો અતિ. (૫) એહ – રે.

અધમ ગર્ભજ઼ેઉ પેટે આવે માનઈ ઇટ લીહાલા ભાવે,
સાધકરે[1] માટી ખાવાની ચોરી પૈસે રાત્રે છાની. ૯
ભલા ભલા ડોહલા ઉપના જેહ મયણરેહા પૂરાણા તેહ,
ત્રીજી દાલ કહી એ સાર સમયસુંદર કહે સ્વપન વિચાર ૧૦

ઢાળ ૪ થી.

ઝૂબખરાની દેસી

તિણઅવસર સોહામણો આયો માસ વસંત સુરંગા ખેલણા
 રસિયા ખેલૈ બાગમૈ ગાઇ રાગ વસંત સુ ૧
 વઉલસિરી જાઇ જાઇ કુંદ અને મચકુંદ સુ
 ચંપક પાડલ માલતી ફુલ રહિયા અરવિંદ સુ ૨
 મરૂઉદમણઉ મોગરો સબફૂલી બનરાય સુ
 એક ન ફૂલી કેતકી પિઉબીન હરખ ન થાય. સુ ૩
 આબા મઉર્યા અતિભલા માજરિ નાગા સાર. સુ
 કોયલ કરે ટહૂકડા ચિહુદિસિ ભમર ગુંજાર સુ ૪
 જુગવાહૂ રમવા ચલ્યો મયણરેહા લેઇ સાથ, સુ.
 બાગમાહિ રમૈ રંગસું ડફવાજે નિજ હાથ સુ ૫
 નિર્મલ નીર ખડોખલી ઝીલે રાજ મરાલ, સુ
 પ્રમદાસુ પ્રેમે રમૈ નાખે લાલ ગુલાલ સુ ૬
 ભોજન ભક્તિ યુગતિ ભલી કરતા થઇ અવેર, સુ
 રાત પડી રવિ આથમ્યો પ્રસર્યો પ્રવલ અંધેર સુ ૭

(૧) ઢુસ

નિર્ભય ઠામ જાણી રહિયો રાતિ બાગ મઝાર,   સુ.
કેલીહર સુતો નૃપ થોડેસો પરિવાર.   સુ. ૮
ચોથી ઢાલ પૂરી થઇ ઝૂંબખડાની જાતિ,   સુ.
સમયસુંદર કહે હિવ સુણો રાતહુસે જે વાત.   સુ. ૯

ઢાલ ૫ મી.

જંબૂદ્વીપ મઝાર એહની.

અવસર જાણી ઈંદ્ર એ દેશી.

હિવ મણિરથ અનરથ ચિત્તમાંહે ચિંતવે અવસર આજ ભલો
મિલ્યોએ,
એક થોડો પરિવાર બંધુ બાહિર રહીયો રાત તિમરભર વન ભલોએ.૧
આજ જાઉ વનમાંહિ મારિ સહોદર મયણરેહા મંદિર ધરૂંએ,
ભોગવૂ ભોગસંજોગ મનવછિત સુખ મયણરેહા ઘરણી કરૂંએ ૨
ઇમ ચિંતવિ મનમાંહિ વનમાહે ગયો પૂછયુ મણિરથ પાહરૂએ,
કહુ કિહાં બાંધવ સુઝકિમ બાહિર રહીયો હૂ આયો રક્ષા કરૂંએ. ૩
કેલીહરે ગયો રાય ઝબકિસસંભ્રમ જુગબાહુ ઉભો થયો એ,
પ્રણમ્યા બંધવપાય રાયવચન સુણી દુશમન ભય દૂરે ગયો એ.૪
ચલતુ નગર મઝાર વન રહસ્યા નહીં ઇમ કહે અવસર અટકલ્યોએ,
દીધો ખડગ પ્રહાર છેદી કંધરા જુવરાજા ધરતી ઢલ્યો એ.   ૫
ન ગિણ્યો બાંધવ પ્રેમ ન ગિણ્યો અપજસ પરભવ પણિ નવિ
ગિણ્યોએ,
ન ગિણ્યો પાપ અશત્ર ન ગિણ્યો પરદુઃખ મણિરથ નિજ બંધવ
હણ્યો એ ૬

પાડી બૂમ પુકાર મયણરેહા નિજ હાહા અનરથ કુણ કીયોએ,
ધાયા પાહરૂ લોક પૂછ્યો મણિરથ કિણ પ્રહાર પાપી દીયોએ ૭
કહે મણિરથ પાપિષ્ટ માહરા હાથથી પડ્યો ખડગ જાણ્યો નહીએ,
અ ગતણો આકાર સહુ જાણ્યો ઇમ નૃપ મનગમ કીધો મહીએ ૮

કામ થકી બહુ ક્લેસ કામથકી બંધ કામથકી અનરથ ઘણાએ,
સમયસુંદર કહે એમ ઢાલ એ પાંચમી હિવ કહું કામવિટંબણાએ ૯

સિંહ ગુફા વાસી જતી ગયો નેપાલે દેસો રે,
રતનકંબલ કીયો ભેટણો કુણ કુણ સહ્યો કલેસોરે. ધિ૦ ૬
આષાઢભૂત મુનીસરૂ બહુવિધ લબધે ભંડારો રે,
ભુવન સુંદર જયસુંદરી નટવીસો કીયો પ્યારો રે ધિ૦ ૭
પેટ પિડામિસ પ્રારથે શ્રવણ સેકાવે પેટો રે,
સાધુ સબલ તપસી હુંતો કામ વિટંબ્યો નેટોરે. ધિ૦ ૮
ચિત ચુકો રહિનેમનો ચરમ સરીરી જેહોરે,
ગુફામાંહી રાજલ તણો દેખ ઉઘાડી દેહો રે. ધિ૦ ૯
સાધુ હુંતો કૂલવાલીયો વેસ્યા કુબધો જેહો રે,
શુભ પડાયો જીનતણો અનરથ કીયો એહો રે. ધિ૦ ૧૦
સાધવિ ત્રિણ સુકમાલિકા મૂકી મસાણ પાસો રે,
સારથવાહ રું ઘર કીયો ભોગવ્યા ભોગવિલાસો રે. ધિ૦ ૧૧
દવદંતી દેખી કરી ચુકયો નલ અણગારો રે,
ચેલણા રૂપદેખી ચલ્યો વીર તણો પરિવારો રે. ધિ૦ ૧૨
ભૂલો પુત્ર પ્રજાપતિ અહિલ્યા ભૂલો ઈંદો રે,
જનની સો જાદહણ લુબ્યો ભગની સું આહેજંદોરે. ધિ૦ ૧૩
ઇમ અનેક જોગી જતી ચુકા કરમ વિશેષો રે,
તિમ ચુકો મણિરથ ઇહાં મયણરેહા રૂપ દેખોરે. ધિ૦ ૧૪

(૧) મહામુનિ. (૨) બુદ્ધિ. (૩) સુ ઘર બારોરે (૪) દમયંતી. (૫) ચુકો.

છઠી ઢાલ પુરી થઇ કહિયા કેતા અધિકારો રે,
સમયસુંદર કહે ધનતિકે પાલે સીલ ઉદારો રે. ધિ૦ ૧૫

દુહા.

હિવ મણિરથને પાહરૂ ઞેર નગર લે જાય,
નિરત કરી ચંદ્રજસનાણી વૈદ્ય તિણે વન ધાય ૧
ચંદ્રજસ પિણ આયો તિહાં કરતો મુખ આક્રંદ,
ગાળડથી બંધાવતા નૃપતિ થયો નિષ્ફંદ. ૨
અંગ ઉપની વેદના રૂધિર વિમૃદા ખાસ,
ખિણમાંહે લોચન મિલ્યા વાચ રહી તતકાલ. ૩
મરણસમય જાણીકરી મયણરેહા બહુમાન,
મન દઢ કર મધુરી સ્વરે ધર્મ સુણાવે કાન ૪

ઢાલ ૭મી.

તૂં દસદષ્ટાંતે જાણ એ મનુષ્યતણો ભવ દોહલો મો૦ ૪ મો૦
જો એણે ભવે કીજે પુણ્ય, તો પરભવ સુખ સોહલો; મો૦
તું પનરે કરમાદાંન વલિ પાઉ અઢારે પરહરે. મો૦
તૂં સુકૃતકીયા અનુમોદ તૂં દુકૃતકીયા પરહા કરે. મો૦ ૫ મો૦
થારે મારગ છે અતિદૂર તૂં સંબલ સાથે ઘાલજે. મો૦
થારે પધપગ ચોરનેં ધાડ તૂં તેહથકી સભાલજે. મો૦ ૬ મો૦
તૂં પરગ્રહ આરંભ પાપ તૂં ત્રિવિધ ત્રિવિધ કરી પરહરે; મો૦
તોની અંત અવસ્થા એહ તૂ ધરમે દ્રઢકરજે હીયે મો૦
તૂં સરદ હજે મનસુદ્ધ તો નેં ચઉવિહાર અણસણદીયો,મો.૭મો
એક સાચો શ્રીજિનધર્મ થારે અવર સહૂ અથિર અછે, મો૦
ત[1] નરનતણો કરે માન તુ જોઇ જગત કુણ અમર છે મો.૮મો.
તું સરણા કરજે ચ્યાર અરિહંત સિદ્ધ સુસાધુજે મો૦
વલિ કેવલિભાખત ધર્મ એ ચ્યારે આરાધજે. મો૦ ૯ મો૦
તું ધ્યાન ધરે નવકાર જિમ કાજ સરે પ્રિયુ તાહરો. મો૦
એ સંસાર અસાર તું મોહ મ કરજે માહરો. મો૦ ૧૦ મો૦
ઈમ મયણરેહા ઉપદેશ તે સાચો સગલો સરદહ્યો મો૦
તત્ર જુગબાહુ[2] સુધ્યાન ચવીને[3] સ્વરગે ગયો મો૦ ૧૧ મો૦
એ આતમી ઢાલ રસાલ જુગબાહુ સરણા તણી, મો૦
ગણિ સમયસુંદર કહે એમ હવે મયણરેહા વાત છે ઘણી મો૦૧૨મો.

દૂહા.

પિતા મરણ જાણી કરી ચંદજસ કરે પુકાર,
આખે બિહુ આંસૂ ઝરે કરે વિલાપ અપાર   ૧

(૧) ભવ. (૨) જુવરાજ. (૩) તે કાલ કરી પરભવ લહ્યો.

મયણરેહા ઇમ ચિંતવે ધિગ ધિગ માહરો રૂપ,
ઇણથી અનરથ ઉપનો માર્યો પ્રીતમ ભૂપ ૨
મતિ મારે મુજ પુત્રને મણિરથ માહરે કાજ,
સીલરતન રાખણ ભણી જાઉં કિસિમિસ લાજ. ૩
ઇમ મનમાહે ચિંતવી સમઝાવી સુતસાર,
નિસભર ચાલી એકલી પૂરવદિસ સુવિચાર. ૪

ઢાલ ૮ મી.

સાધુ મ જાએ પરઘર એકલો એહની,
મોહનગારોરે નદિખેણ નાહલો, એ દેશી.

નિસભર ચાલીરે મયણરેહા સતી એકલી અબલા નારી,
પૂર્વદિસ સાહ્મીરે મન સાકતી પઇઠી અટવી મઝાર ૧
મયણરેહારે નિસિચાલી એકલી રાખવા સીલ રતન્ન,
કિહા જઇ કાજ સમારૂ જીવનો કરૂં વલિ કોટિ જતન્ન મ૦ ૨
ખરે મધ્યાને સરવર પેખીયો લીધો તિહા વિશ્રામ,
ફુલ ફલ ભક્ષણ કર પાણી પીયો નૂતી કદલી ઠામ મ૦ ૩
આગારી અણસણ સુખ ઉચર્યો રાત પડી તતકાલ,
સીંહ વાઘ ગૂજે ચીહામણા બોલે બહુલા સ્યાલ મ૦ ૪
આધી રાતે પેટ પીડા થઇ જાયો પુત્ર પ્રધાન,
સુભલક્ષણ પૂરણ ગુણ નિલો સુંદર રૂપ નિધાન. મ૦ ૫
રતનકંબલ નામાંકિત નૂ દડી વીંટી બાલનીર.
સતી સરોવર પ્રભાતે ગઇ સૂચી કરવા નિજચીર. મ૦ ૬

(૧) કિણોદસિ – ૧૬

વસ્ત્ર ધોઇને પેઠી સ્નાનને તિણવેલા દુરદંત,
પાંણિમાહી થકી ગજ નીસર્યો જાણે કાલ કૃત્યંત[2]. મ૦ ૭
તિણગજ સુંડા દંડ ગ્રહી કરી ઉછાલી આકાશ,
દેવયોગ દીઠી વિદ્યાધરે એ એ રૂપ પ્રકાસ મ૦ ૮
પડતા ઝાલી તિણ વિદ્યાધરે કરતી કોડ વિલાપ,
વૈતાઢપર્વત તે લેઇ ગયો પિણ મનમાહે પાપ. મ૦ ૯
મયણરેહા કહે સુણ ઇક વિનતી મુઝ મન દુઃખ અનેક,
તે દુઃખ કહિતા ફાટી પડે હીયો તઉ સુણ દુઃખ તું એક. મ૦
આજ રાતે વનમાંહે મૈ જન્યો બાલક પુન્યપવિત્ત,
કેલહરિ મૂકીને હું ગઇ સરોવર સ્નાન નિમિત્ત. મ૦ ૧૧
જલહાથી ઉછાલીને તૂં ગ્રહી પણિ બાલક કુણવાત,
વિન ધવરાયાં મરસ્યે ટલવલી કે કો કરસે ઘાત. મ૦ ૧૨
તિનથી મુઝને પહુતીકર તિનવને અથવા બાલક આન,
પ્રારથીયાં ઉત્તમ પહિડે નહી જન્મ સફલ તસુ જાન મ૦
કહે વિદ્યાધર કામાતુર થકો જો મુઝકરે ભરતાર,
તઉ તુ વચન કહે તે હું કરૂં વિચિ સાખી કરતાર. મ૦ ૧૪
આઠમી હાલ સતી સંકટ પડી દુઃખમાહે વલી દુઃખ,
સમયસુંદર ભાખે વિન ભોગવ્યાં કરનતણો નહિ સુખ. મ૦૧૫

દૂહા.

વલતો વિદ્યાધર ભણે સુન સુંદર સસનેહ,
દેસ ગંધારમાંહે ભલો રત્નાવહપુર એહ. ૧

(૧) પેહિવલી. (૨) કૃતાંત.

વિદ્યાધર રાજા તિહાં મણિચૂડ મહિમ નિવાસ,
પટરાણી કમલાવતી મણિપ્રભ હું સુત તાસ. ૨
દક્ષણ ઉત્તર શ્રેણિની રાજ રિદ્ધ સવ છોડી,
મુઝ પિતા સંજમ લીયો મોહ તણો દલ મોડિ. ૩
ચારિત્રીયો ચારણ શ્રમણ કરતો કરમનૈ સૂડ,
કાલ્હ ઈહાં આવ્યો હું તો વિહરંતો મણિચૂડ. ૪
હિવ તે નંદીસર ગયો પ્રતિમા વંદન કાજ,
તસ સમીપ જાતે થકે મઇ તું અપહરી આજ. ૫
વાત કહું વલી તાહરી પુત્ર તણી અભિરામ,
માન બોલ તું માહરો પૂરો વંછિત કામ. ૬
વક્ર તુરંગે અપહર્યો મિથુલાનગરી રાય,
તિણ બન દીઠો તાહરો પુત્ર અનોપમ કાય. ૭
ઘરઆણી રાણી ભણી દીધો પુત્ર પ્રધાન,
પંચધાય પાલી જતો દીનદીન વાધે વાન. ૮
પ્રજ્ઞપ્તી વિદ્યા કહ્યા પુત્ર તણો વિરતંત,
ભોગવ ભોગ સંજોગ તું મુઝસો મન એકંત. ૯
હું તુઝને છોડું નહીં હિવ તું મ્હારે હાથ,
તન ધન જોવન રૂપનો ફલ ભોગવ મુઝ સાથ. ૧૦

ઢાલ ૯મી.

તું ગીયા ગિર સી હસ્સોહે એ.

રાગ-માલવી ગોડી.

ઈમ સુણી વચન સરાગ તેહના સતી ચિંતે એમરે
સવલ સંકટ પડી હું હિવ સીલ રાખો કેમરે. ૧

મયણરેહા સીલ રાખ્યો પડે સંકટ જેણરે,
દિનમતે પરભાત ઉઠી નામ લીજે તેણરે.   મ૦ ૨
મૈં કેઇ કરમ કઠોર કીધા ઉદય આયો તેહરે,
આપદામૈં પડી આપદ અજી ન આવે છેહરે.   મ૦ ૩
હું અનાથ અજાણ અબલા કાંઇ ન ચાલે જોરરે,
સીલ રાખણ ભણી ભાખૂ કરૂં એક નિહોરરે   મ૦ ૪
સતી ભાખે સુન વિદ્યાધર નંદીસર લેજાય રે,
પછે માનીસા વચન તોરા[૧] જોરે પ્રીત ન થાયરે મ૦ ૫
ઇમ સુણી હર્ષિત હુવો ખેચર રચ્યો દિવ્યવિમાનરે,
સતી સાથે લઈ ચાલ્યો નંદીસર અસમાન રે   મ૦ ૬
તિહાં જાઇ જિનવર બિંબ વંદ્યા રિષભાનન વ્રધમાનરે,
ચંદ્રાનન વારિખેણ નામૈ ધનુષ પાંચસઇ[૨] માનરે મ૦ ૭
મણિચુડ મુનિ વાંદિ બેઠા બેઉ આગલ આવરે.
ચારનાણી વાત જાણી સુત લીયો સમઝાવરે.   મ૦ ૮
કરજોડ મણિચૂડ[૩] કહે સુણ સતી ખમે મુઝ અપરાધરે
આજથી તું બહોન મોરી બુઝ્યો ઇણિ સાધરે. મ૦ ૯
તું કહે સો કરૂં કારજ બહિન દેહિ આદેસરે,
સતી કહે તે સર્વ કીધો જાત્રા પુન્ય વિસેસરે. મ૦ ૧૦
સતી સીલ રક્ષા અખંડત ગયો સંકટ દૂરરે,
ઢાલ નવમી સમયસુંદર ભણે આનંદપૂરરે   મ૦ ૧૧

દૂહો,

મયણરેહા મુનિવર ભણી પૂછઇ પ્રણમી પાય,
વાત કહો મુઝ સુત તણી ભગવત કરો પસાય.   ૧

(૧) તાહરૂં. (૨) પચશત – પ. (૩) પ્રણ.

બાલક ઉચો લીધો જામ પૂઠે લસકર આયો તામ;
ગજચઢ રાજા મિથુલા આયો પુત્રજનમજિમ રંગ વધાયો. ૧૫

બીજતણો જિમ વાધે ચંદ મયણરેહા તુજ પુત્ર આનંદ;
નાનીસુણી હરખી તતકાલ સમયસુંદરભણે દસમીઢાલ ૧૬

દુહા.

જે હવે મુનિવર ઈમ કહે તે હવે એક વિમાન,
નભથી નીચે ઉતર્યો તેજે તરિણુ સમાન. ૧
જય જય શબ્દ સુઉચ્ચરે અપછર આનંદપૂર,
ધમધમ ધમકે ઘુઘરી વાજે વાજંત્ર તૂ ૨
નિર્મલ ફટક રતન મઈ નાટક પડે બત્રીસ,
મણિ મુકતાફલ જાલિકા સોલમાન સુ જગીસ ૩
તિન વિમાનથી નીસર્યો દેવ દિવ્ય આકાર,
કાને કુંડલ ઝલહલે ઉર મુકતાફલ હાર. ૪
સતી તણા તે દેવતા પહિલા પ્રણમે પાય,
સાધુ ભણી વાદે પછી બૈસે આગલિ આય ૫

ઢાલ ૧૧ મી.

રે જીવ જિનધર્મ કીજીએ એહની દેશી.
મણિપ્રભ વિપરીત વંદના દેખી કહે એમ,
તુમે સરિખા પણિ દેવતા કહુ ભૂલો કેમ ૧

– જે. (૧) દહે (૨) ભાણુ (૩) સમુચ્ચરિ. – પેડ. – લિ (૪) તેણે.

ધર્મ તણો ઉપગારકો મોટો સંસાર,
પરહિત જાણિજિકે કરે ધન તે નરનારિ. .ધ૦ ·
રાજનીત ધર્મ નીતના સુર કહિયે જાણ,
તે પિણ લોપે રીતને કુણ ચાલે આણ. ધ૦ :
સુન પરમારથ સુર કહે .વિદ્યાધર રાય,
નગર સુદર્શનનો ધણી મણિરથ કહિવાય. ધ૦

યુગબાહુ બંધવ હતો તેહને યુવરાજ,
રમિવા ઉદ્યાને ગયો સગલો લેઈ સાજ. ધ૦ ૧
મણિરથ ભાઈ મારીયો વયરાણ સંબંધ,
ખડગ પ્રહાર દીયો ખરો છેદ્યો તસુ ખંધ. ધ૦ ૨
કંઠ ગતિ પ્રાણ આયા થકા નિર્જરાયો જેણ,
કાજ સમાર્યા તેહના મયણરેહા એણ. ધ૦ ૭
ધર્મ મર્મ સમઝાવીયો મકાવ્યો ક્રોધ,
અણુસણ પણ ઉચરાવીયો દીધો પ્રતિબોધ ધ૦ ૮
કાલકરી ગયો પાંચમે દેવલોકે તેહ,
ઇંદ્ર સંમાનીક સુર હુવો દેવતા હું એહ. ધ૦ ૯
ધર્માચારિજ માહરે મયણરેહા જાણ,
પહલી દીધી વંદના ઉપગાર પ્રમાણિ. ધ૦ ૧૦
તેહથી જિનધર્મ પાંમીયે ઉપગારી સોઈ,
પરમાચાર્ય આપણે તેહને તે હોઈ. ધ૦ ૧૧

તિનથોક જીનસાસને કહ્યા દુષ્પ્રતિકાર,
માતપિતા સેઠ ધર્મનો ક્રિયો જિન ઉપગાર. ધ૦ ૧૨
વિદ્યાધર મન ચિંતવે મૈં જાણ્યો મર્મ,

તાં દુઃખ પામે જીવડો ન કરે જિનધર્મ. ધ૦ ૧૩
દેવ કહે સાંભલી સતી તૂ સામિણિ મુઝ,

મયણરેહાં તું મુજ પ્રિયા કહુ તે કરૂં તુઝ. ધ૦ ૧૪
મુઝને પ્રિય સુખમોક્ષના તે તઈ ન દેવાય,
પણિ એકવાર તૂ પુત્રને પાસે લેઈ જાય. ધ૦ ૧૫

આંખે પુત્ર દેખી કરી મન આણી ઠામ,

કાજ ગમારિસ આપણા ઢીલ નહિ ધર્મ કામ. ધ૦ ૧૬

ઢાલ ભલી ઇગ્યારમી કહ્યો પર ઉપગાર,
સમયસુંદર કહે હિવ કહુ આગલો અધિકાર. ધ૦ ૧૭

ઢાળ ૧૨ મા

મોરા મન મોહ્યો ઇણ ડુંગરે એહની
મરૂદેવી માતાજી એમ ભણે એ દેશી.

મનડો ઉમા હ્યો મિલવા પુત્રને મયણરેહા કહિ ઈમરે,
સાભલિ સુરવર નારિનો પુત્ર ઉપરિ બહુ પ્રેમરે મ૦ ૧
મૈં જનમીને વન મૂકીયોરે સ્નાન કરાવિયો ન સાહિરે,

ઉરે ધરી નવિ ધવરાવીયોરે ખાંતિ રહી મનમાહિરે. મ૦ ૨
આખ ન આજી અણચાલડીરે અર્ધચંદ નવિ કીયો ભાલરે,
હેજસું નવિ હુલરાવિયોરે અગજ મુઝ સુકુમાલરે. મ૦ ૩

, – ખ્રિ – યો. જ્યાં – ણીસ ૩ હુ – એક.

નિજરભરી નવિ જોઈયોરે મુઝ દીયો દૈવ વિછોહરે,

જલવિન માછલી ટલવલોરે મુઝ ઘણો પુત્રનો મોહરે. મ૦ ૪
મયણરેહા મિથુલાપુરીરે સુર પહુતી કરી આંણરે,
જિહાં નમિમલ્લિજિણવરતણા જન્મવ્રત કેવલનાણરે. મ૦ ૫

પ્રથમ જુહાર્યા દેવદેહુરે પછે ગઈ સાધવી પાસરે,
પાયકમલ પ્રણમી કરીરે આગલ બેઠી ઉલાસરે. મ૦ ૬
સાધવી ધર્મ સંભલાવીયોરે આવીયો પરમસવેગરે,

સુરકહે ચલો નૃપમંદિરેરે પુત્ર દેખાડું તુઝ વેગરે. મ૦ ૭
મયણરેહા કહે માહરેરે પુત્રસો નહિ પ્રતિબંધરે,
ધિગ ધિગ મોહની કર્મનેરે હું થઈ મુઢમતિ અંધરે મ૦ ૮
પુત્રની મોહની મૈ તજીરે અથિર કુટંબ પરિવારરે,
જિનધર્મ એક સખાઇયોરે અવર સંસાર અસારરે મ૦ ૯
તું હિવ જિમ સુણ તિમ કરેરે હું વ્રત લેસું હિત કામરે,
મયણરેહાને પ્રણમી કરીરે સુર ગયો આપણે ઠામરે. મ૦ ૧૦

સાધવી પાસે સંજમ લહ્યોરે[1] મયણરેહા અભિરામરે,

તપ જપ કરણ ક્રૃયા[2] કરેરે સાધવી સુવ્રતા નામરે. મ૦ ૧૧

બારમીઢાલ પૂરી થઇરે મોહની કરમ અધિકારરે,
સમયસુંદર કહે હિવ સુણો પુત્રનો કૌણ પ્રકારરે. મ૦ ૧૨

દૂહા.

તિણ બાલક વધતે તિહાં શત્રુ નમાડયા જેણ,
નામ યથારથ આપીયો કુંમરતણો નમિ તેણ. ૧

– ચ તુકે – રે – તું – ચાર. (૧) લિયોરે – કિ (૨) ક્રિયા – તાં

આઠ વરસનો તિણે કીયો સકલ કલા અભ્યાસ,
અનુક્રમે યૌવન આવિયું મૃગ નયણી દ્રગ પાસ ૨
વંસ ઇક્ષાગે ઉપનો રૂપવંત ગુણવંત,
સહસ્સ એક આઠ કન્યકા પરણાવી અતિકાંત. ૩
નિજ નારીસૂં પરિવર્યો અપછરસું જિમ ઇંદ,
કામભોગ સુખ ભોગવે પામે પરમાનંદ. ૪
હિવ તે રાજા પદમરથ નમિનઇ દેઇ રાજ,
દીક્ષા લઇ મુગતેં ગયો સાર્યો આતમા કાજ. ૫
તે પણિ મણિરથ પાપીયો નિજ બાંધવને માર,
તિણ નિસ અહિ ડસ્યો મૂયો નર્ક ગયો નિરધાર. ૬
ચંદજસરાજા થાપીયો મિલ સુહ તે પરધાન,
પાલે રાજ પંડુરસ્યું દિનદિન વાધે વાન. ૭

ઢાલ ૧૩ મા.

જોગનારી દેસી.

એક દિવસ નમિ રાજાનો હાથી છૂટ્યો અતિ મદમસ્ત થકો,
આલાન થંભ ઉપાડી નાખ્યા મારે માણસ કેઇ ધકો. ૧ કાદે.
નાએ લોક દસોદિસ ભાગા બીહતા પેટ પડ્યે ધ્રસકે,
સાંકલ ત્રોડે સુખ નઇ મોડે કો તેહને ઝાલી ન સકે ૨ હાથ.
વિંધ્યાચલ અટવી ભણી જાતો નગર સુદર્શન સીમ રહ્યો સ્વામી
ચંદજસા નૃપ સેવકે દીઠો આપના ભૂપને આઇ કહ્યો. ૩ હાથ.

---

(૧) નોત્તર - હત - મેહેતે. (૨) અધિક.

ચંદજસાનૃપ ઝાલી આણ્યો બાંધ્યો ગજ દરબાર રહે. હાં દ.
ફિરતા દૂત દેખી મન હરખી નમિરાજાભણી જાય કહ્યો. ૪ હાં જા.
નમિરાજા નિજ દૂત મૂકીને ચંદજસપે ગજ માંગે. હાં જ.
ચંદજસાપિણ સબલો રાજા કહ્યો તે તેહુને નવિ લાગે. ૫ હાં ન.
વલિ કહી રતન લિખ્યા નહિ નામે સબલો તે નૃપ ભાગવે. હાં. નૃ.
સૂર નઈ બીરતીકે જગ સાચા છલબલકર અરિયણ ભોગવે ૬ હાં જો.
દૂત વચન સુણ નમિનૃપ કોપ્યો સીંહ વગાંસ્યા કેમ ખમે. હાં કે.
અષ્ટાપદ ગરજારવ કાંપે કિમકર વરષાકાલ સમૈ ७ હાં કા.
તુરત પ્રયાણ ભંભા વજડાઇ મેઘાડંબર છત્ર ધરી. હાં છ.
હયગય રથ પાલક દલ મેલી નાજા ચાલ્યો કટક કરી. ૮ હાં ક.
ચંદજસા પિણ નમિ આગમ સુણ સેન લેઇ સામ્હો ચાલ્યો. હાં સા.
નગરથકી બાહિર નીસરતો પ્રથમથી અપસુકને પાછ્યો. ૯ હાં અ.
મંત્રિ પ્રધાન વચન સુણિ રાજા પોલજડી પુરમાંહિ રહ્યો, હાં મા.
નગરવીંટી પડ્યો ચિહુદિસ પરદલ નાલિ ગોલાકહે ગઢવિગ્રહહુઉ.૧૦હાં.ગ
સુવ્રતાસાધ્વી સુણ મનચિંતે હાામાત મનુષનો ક્ષય હોઇ હાં ક્ષ.
બંધવ બેહુ માંહોમાહિ ઝુઝી જાયે ગતિ દુર્ગતિ કોઇ ૧૧ હાં દુ.
ગુરૂનીને પુછીકરી સુવ્રતા પ્રથમ ગઈ નમિને બોલે હાં ન.
પદપંકજ પ્રણમીકરી પૂછ્યો કેમ આયા કહ્યો નૃપ બોલે. ૧૨ હાં નૃ.
ગુન રાજાન વિષય વિપસરિખા કારમી રાજ્યને રિદ્ધ તેહ. હાં રિ.
તેહુનેકાજ સંગ્રામે માંડ્યો આપણા બાંધવ સાથ એહ. ૧૩ હાં સા.
કહે બાંધવ કિમ તે મુઝ હોઇ સાધવી ભેદ કહ્યો મઘલો. હાં ક.
મેહા અભિમાની તે નમિરાજામિલન તેહુન જાયો સબલો ૧૪ હાં ન.

— પામે. — વામે. — અંત.

બારી દિસ પયડી પુરમાહે રાજમ દગ અગણુ આઇ હો અ
દીઠી ચંદજસા આવતી ચરણકમલ પ્રણુમ્યા ધાઇ હોપ્ર ૧૫

સજન સબંધી સગલા આયા નયણે નીર પ્રવાહ ઝરે હો પ્ર
કહુ સાધવી તુમ સંજમ મારગ હુકકમ દીધો કોણ પરે હાકો. ૧૬
ચંદજસા કહે કિમ સુઝ બાંધવ સાધવી વાત કહી અગલી,

જિન સેતી તું યુદ્ધ કરે અબ બાંધવસુ કર રંગરલી હો ર ૧૭
ચંદજસા મિલવા ભણી ચાલ્યો નમિ સાહ્મો આઈ પગ લાગો હો પ
બેહુ બંધવ મિલિયા મનરંગે લોક તણે મન ડર ભાગો હો ડ ૧૮
નમિરાજાને દેસ અવંતી રાજ દેઇ વૈરાગ ભજી હો વૈ

ચંદજસા ગુરૂ પાસ દીક્ષા ગ્રહી ઢારમી રાજની રિદ્ધ તજી હારિ ૧૯
નમિરાજા ભોગવે મિથુલાપુરી નગર સુદર્શન રાજ બેઇ,

સમયસુંદર કહે સુણો ચતુરનર તેરમી ઢાલ એ ચિત્ત દેઈ હાચિ ૨૦

ઢાલ ૧૪ મી.

ભાવનરી દેસી

હો રાજ બેહુ રૂડીપરિ રહ્યા સુખ ભોગવતા સુવિશેષ,
હો દેહ દાઘ જ્વર ઉપના હો ન મિટે પીડ નિમેષ ન ૧
હો કર્માથી નાંવ છૂટેરે કોઇ વિણુ ભોગવ્યા રે,
હો કડુઆ કર્મ વિપાક ૨
હો દાહિ છ માસી તન દહે ત રેહો જાણે અગનિની ઝાલ
હો સહેન સકે નમિ વેદના ન હો ભોજન તજે તતકાલ ભો૦૩

— શુ. — તે — છે તુમ — ?ં — દિ

હો વડા વડા વૈદ્ય બોલાવીયા બો. રે. હો પૂછયા બે કરજોડ,
હો લાલચ લોભ દાખાડીયો, દે. હો દુખ દેવો મુઝ મોડ. દુ. ૪
હો ઔષધ ભેષધ તુમ કરો તુ. હો કરો કાંઈ દાય ઉપાય.
હો વૈદ્યકલા કાંઈ કેલવો કે. હો (જણુકર દાધજવર જાય જિ ૫
હો વૈદ્ય કહે રાજનૂ સુનો રા. હો હુમ[1] તે ન સાજો થાય,
હો પણિ એક તપતિ ઉપાય છેરે હો બાવના ચંદન લાય. બા ૬
હો સહુંસને આડ અંતે ઉરી અં હો દીઠો દાધજવર તાપ,
હો કો કેહુની ન લ્યૈ વેદના લ્યૈ. રેહો વનિતા કરે વિલાપ બ ૭
હો આંખા બિહુ આસુ ઝરે રેહો ઊભી પ્રીતમ પાસ,
હો સ્નાન મજ્જન ભોજન તજયા રેહો અબલા થઇરે ઉદાસ અ.૮
હો ભરભર કનક કચોલડા રે હો ઘસઘસ ચદન લાય,
હો નારિ વિલેપન તનુ ઘસ રે હો ખિણુ ખિણુ કરે વિલાપ ખિ. ૯
હો બલકે ચુડી મોનાતણી રે હો સબદ સુહાવે ન કાન,
હો ચુડી ઉતારે આપણી રે હો પ્રમદા પ્રેમ પ્રધાન પ્ર. ૧૦
હો સગલા વલય ઉતારતા રે હો એકેક રખ્યો મંગલીક,
હો વાલિસોનો જે આપણો રે હો તોડે કાન અલીક તો. ૧૧
હો વલય કોલાહલ કિમ રહિયો રે હો રાજા પૂછે નિજ નારી,
હો ભેદ સુણ્યો મિથુલા ધની રે હો ચિંતે ચિત્ત મંઝાર ચિં. ૧૨
હો એકાકીપણો અતિભલો રે હો બહુ જણુ મિલ્યા બહુ દુઃખ,
હો ચક્રવર્ત્તિને તે સુખ નહીં રે હો જે મુનિવરને સુખ. જે. ૧૩

---

(૧) અન્ડું ન સાધુ નર થાય. – નહિ.

પૂલફૂલ છાયા શાભનો બહુ પંખી વિશ્રામો રે. ૪ ઈ.

તે તરૂ વાય કંપાવીયો તિણુ પખીના વૃંદો રે;
દીન દીન દુઃખીયા થકા ઘણું કરે આક્રંદો રે. ૫ ઈ.

અગનીએ મિથુલા બલે નદિરનો નહિ લેખો રે,
એહુ અંતેઉર આરડે એકવાર ફિરિ દેખો રે. ૬ ઈ.

સુખસમાધિ જીવુ વસૂ કાન નહિ કિન તાઈ રે,
મિથુલાનગરી દાઝતા હમને બલે ઈહા કાંઈ રે ૭ ઈ

ગઢ ગોપુરકરિ અરગલા અટ્ટાલક પણુ ખાઈ રે,
યત્ર શતઘ્ની નજી કરી ક્ષત્રી તુ પછે જાઈરે. ઈ. ૮

સન્ધાનગરી છે સજી ઉપસમ હું પરકારો રે,
સવેગ રૂપ ગોપુર સજ્યા તપ ભોગલસારો રે. ઈ. ૯

સબલ કિમાડ સવર તણા ખાઈ યત્ર અટાલો રે,
એ ત્રિણ્હે સમલા સજ્યા ત્રિણ્હે ગુપતિ વિસાલો રે. ઈ. ૧૦

આરજ ધનુષ ચઢાવીયો સમતિ પ્રત્યચા ચાહી રે,
ધારજ મૂઠ કાઢી નડી સત્યસુ વીંટી ગાઢી રે ઈ. ૧૧

બારભેદ તપ બાણસુ કર્મ કચુકને ભેદી રે,
મુનિ અ ત્મરૂપ શત્રુને જીપે જિનમત વેદી રે ઈ. ૧૨

ઊચા મહેલ માલીયા વરડી વર પરસાદો રે,
નવા કરાવીયા પછી તે તરે પરમાદો ર. ઈ. ૧૩

— અપે — મ — રસપ્રાકા.

મારગ વિચ ઘર તે કરૈ જે મન ધરૈ સંદેહો રે;
નિશ્ચે મુક્તિ ભણી ચલ્યો તસુઘર સાસતો તેહો રે. ઇ. ૧૪
લોમહાર તસ્કર બુરા ગંઠી છોડી નિવારી રે,
નિરૂપદ્રવ નગરી કરી હુઈ જે પછે વ્રતધારી રે. ઇ. ૧૫
એહ અન્યાય ઇહાં ઘણો મિથ્યામતિ દંડ દીજે રે,
વન અપરાધી બાંધીએ અપરાધી મૂકી જે રે. ઈ. ૧૬
વલિ સીમાલ ભૂપાલ જે માને નહિ તુઝ સિખ્યા રે,

તે સવિ આણી આપણે તઉ પછે લેજો દિક્ષા રે. ઈ. ૧૭
જે રણ ઝુઝે એકલો દસલાખ વૈરી જીપે રે,
કોઈક જીપે આતમા તે તો અધીકો દીપે રે. ઇ. ૧૮
યાગ કરાવી અતિઘણા માહણ શ્રમણ જીમાડી રે,
દિયે કનકાદિ દક્ષણા વ્રત લેજે રિદ્ધ છાંડી રે. ઈ. ૧૯
જઉ કોઇ દસલાખ દે માસ માસ ગોદાનો રે,
સંજમ અધિકો તેહથી દાન વિનાય પ્રધાનો રે. ઇ. ૨૦

કઠિન ગૃહાશ્રમ પાલતાં સમસ્થ નહિ તિણ નાસે રે,
પણ પોષધવ્રત પાલતા રહિ તુ ગૃહસ્થાવાસે રે. ઇ ૨૧
ડાભ અણી ભોજન કરે માસ માસ જે બાલો રે.
સાધુ તણી કલા સોલમી અર્થે નહી તિણ કાલો રે, ઇ. ૨૨
કનક રજત મણિ મોતીયે ભરી ભૂર ભંડારો રે;
સંજમ પછિ લેજે પછે ક્ષત્રી વર નિરધારો રે ઇ. ૨૩

ચઉથેખંડ ચિહું સાધના ચિગુણ ગાયસિ અભિરામ. સુ૦ ૧
ઈંદ્ર પ્રશંસા ઇમ સુણી હોઇ કીધો નહીં હુંકાર, સુ૦
ત્રીજો પ્રત્યેકબુદ્ધ એ ક્રમેં ક્રમે કરે વિહાર. સુ૦ ૨
વિમલનાથ પરસાદથી શ્રી ઉન્નમેતપુર માહિં. સુ૦
ગરૂયોગચ્છ ખરતર તણો દિન દિન અધિક ઉછાહ સુ૦ ૩
યુગપ્રધાન ગુરૂરાજીયા શ્રીજિનચંદ મુનિંદ, સુ૦
સકલચંદ સુપસાઉલે મુઝમન પરમાનંદ. સુ૦ ૪
ત્રીજોખંડ પૂરો થયો નમિરાજા અધિકાર, સુ૦
સતરમી ઢાલ સુહામણી સમયસુંદર સુખકાર સુ૦ ૫

ઇતિ શ્રી નમિરાજાધિકાર તૃતીયખંડ સંપૂર્ણ

શ્રી નિગ્ગઇ ચતુર્થ પ્રત્યેક બુદ્ધ વૃત્તાંત
ચતુર્થ ખંડ.

દુહા.

સીમધર સ્વામી પ્રમુખ, વિહરમાન જિન વીશ,
જ્ઞાન દિવાકર દીપતા ચરણુ નમુ નિસદીન. ૧
વલી પ્રણુમું અસિ આઉસા મૂલમંત્ર નવકાર,
ધરણિધર પદમાવતી સુર પદ પામ્યો સાર. ૨
સેત્રુંજય ગિરનાર ગિરિ શ્રીસમેતસીખર ગીરિંદ,
આબુ અષ્ટાપદ નમું એ તીરથ આણંદ ૩

દાન શીલ તપ એ ત્રિણ્હે ભાવ ભલે તો ચંગ,
તિણેકારણુ કહું નિગ્ગઇ ચઉથો ખંડ સુરંગ.   ૪

ઢાલ ૧ લી.

સાવન શિખન રોલણુા એ દેશી.

જંબૂદ્વીપ સુહામણો લાખ જોજન માન,
દક્ષણભરત્ત તિહાં ભલો દેસ મગધ પ્રધાન.   ૧
રાજકરે સિંહરથ તિહાં રાજા પરચંડ,
વયરી રાય નમાડીયા પરતાપ અખંડ.   રા૦ ૨
પુંડરવર્ધનપુર અતિ ભલો બહુ રિદ્ધિ સમૃદ્ધિ;
ભૂરમણિ ભાલે તિલો સગલે પરસિદ્ધ.   રા. ૩
ઇક દિન રાજા ભેટણે આયા અશ્વ દોઇ;
ઉત્તર પંથના ઉપના દેખે સહુ કોઇ.   રા. ૪
રાજા રાજકુંવર થયા એકે અસવાર;
નગર થકી બાહિર ગયા ચઉગાન મઝાર.   રા. ૫
રાજયેં અશ્વ દોડાવીયો કહિવો જોઈ વેગ;
પવનવેગ જિમ ઊડીયો લીનો ઉદ્દેગ.   રા. ૬

— ત્રણે – મ – ગોજાણુ. (૧) ગંધાર – ક્રુ. – ક્રો. (૨) દેહવો. (૩) લાગો ઉદ્વેગ

જિમ જિમ વાગ કાઢી ચઢી તિમ તિમ ચઢીયો રોસ,
અટવીમાંહી લેઇ ગયો અડતાલીસ કોસ ત્ર ૭
ઢીલી વાગ મૂકી તિહા થાકો ભૂપાલ;
વર્કસિક્ષિત ઉભો રહ્યિો ઘોડો તતકાલ. રા ૮
વક્ર માણસ વિણ એહવા સમઝાયા ન ઝાય,
લાલ પાલ માને નહિ આપે પાધરા થાય ગ ૯
અશ્વ લેઈ તરૂ બાંધીયો એકાકી ગય,
પ્રાણવૃત્તિ કરે આપણી કેલપુલો ખાય. રા ૧૦
ઉંચો ગિર ઉપર ચઢ્યો વસિવા નિવાસ,
ભૂપ એકસત ભૂમીયો દેખે આવાસ રા ૧૧
તિહા બૈઠી એક કન્યકા દેખે દિવ રૂપ,
એ એ અદ્દભુત લવણિમા ચમક્યો ચિત ભૂપ. રા ૧૨
કન્યા ઉઠ ઉભી થઇ દીયો આદરમાન,
સિંહાસન બૈસણ ઠવ્યો માન વિણ તજયો થાન રા ૧૩

યતઃ

ભૂર ભુલાવણ બેસણો બીડો બે કરજોડ,
જિણ ઘર પાચ બબ્બા નહીં તૈં ઘર દૂરે છોડ રા ૧૪
નયણે નયણ બેઉં મિલ્યા ઉપના કામરાગ,
ચતુરા ચમક લોહજ્યુ ચિત ભયો તે લાગ રા. ૧૫

— ઓ — ત્યો (૧) કનેટુલ — ય — શુ — બા —
ઓ = ણ — ઠ

યતઃ

નયણ પદારસ નયણ રસ નયણે નયણ મિલત,
અણજાણ્યાસુ પ્રીતડી પહિલા નયણ કરત ॥ ૧૬

રાજા તન મન ઉલસીયો[1] કુમરીને દેખી,
પ્રેમ જણાવે પાછલો[2] તિણ સેતી કો નેહ ॥ ૧૭

દૂહા

જેણે દીઠે ક્રોધ ઉપશમે, વાધે અધિક સનેહ;
પૂરવભવ સબંધનો, તિણ સેતિ કોઇ નેહ
જેણ દીઠે પ્રેમ ઉપસમે જાગે ક્રોધ કષાય,
વૈરભાવ કો પાછલો તિણ સેતિ કહિવાય

ઢાળ

રાજા કહે સુણ કન્યકા એકાકી કેમ,
અટવી માહે રહે ઇહા નવ જોવન પ્રેમ ॥ ૧૮
કહે કન્યા ભૂપતિ ભણી વિનતિ અવિધાર,
પહેલો પરણ તુ મુઝને પછે કહિશ વિચાર ॥ ૧૯
લછિ અને ભોજન ભલા સાહિબ બગસીસ,
નર્તાન જે આવતા એ વિસવાવીસ, ॥ ૨૦
ઇમ રાજા મન ચિતવી દેહરા માહે જાય,
જિન પ્રતિમા પૂજા કરે પ્રણમે પ્રભુ પાય. ॥ ૨૧

– મેહ (૧) ઉલ્લસ્યાં – તન (૨) સભ્રમ સુવિશેષી – હી

જિણે મુઝ બાપ ભણી ચિત્રસાલા સરિખી વેચી તેહજી. ક. ૧૧
બહુ પરિવારે બીજા સીતારા મુઝ પિતા અસહાયજી;
અતિ નિરધન બૂઢા કિમ તેહને સરિખો કામ દેવાયજી. ક. ૧૨
મુઝ પિતા ત્રીજો છે મૂરખ ભોજન વેલા વિવાદજી;
દેહ ચિંતા ઊઠીને જાએ સીતલ કિસો સવાદજી. ક. ૧૩
સીતલ અન્ન જનમ પુત્રાનો કરસણ દહ્યો[1] કુવાયજી,
વયર વિરોધ સગાસું ચારે સ્વાદ નહીં[2] કહવાયજી. ક. ૧૪
ચોથો મુરખ તુ રાજેસર જિણે આણ્યો મન ભર્મજી;
મોર કિહાં આવે ઈણ ઠામે જાણ્યો નહીં એ મર્મજી. ક ૧૫
એ એ રાજન તુઝ ચતુરાઈ એ એ બુદ્ધિ અપારજી;
ઘણા દિવસથી જોતાં મિલિયા મૂરખ પાયા ચારજી. ક. ૧૬
વચન ચાતુરી રંજ્યો રાજા રંજ્યો દેખી રૂપજી,
ગતિ મતિ[3] આકૃતિ અતિ રંજ્યો કુમરી એહ અનુપજી. ક. ૧૭
ચીતારી નૃપનો ચિત ચોરી પહુતી નિજ આવાસજી,
રાય તણે ચિત ચટપટ લાગી પ્રેમ બંધન મૃગ પાસજી. ક. ૧૮
ચિત્રાગદ ચીતારા પાસે મંત્રી મૂકયો રાયજી,
કનકમંજરી કન્યા માંગી તું મુઝને પરણાયજી. ક૦ ૧૯
હું નિરધન તું છત્રપતિ રાજા કિમ થાયે વિવાહજી;
રાજા આપિદીયા ધન બહુલા ચિત્રકર હૂયો[4] ઉછાહજી. ક૦ ૨૦

(૧) હણ્યો. (૨) હીન. (૩) મતિધૃતિ. — ક્રી (૪) થયો

શુભ મહૂરત તે પરણ્યો રાજા કનકમંજરી નારિજી,
મોટો મહિલ દીયો રહિવાને બહુ દાસી પરિવારજી. ક૦ ૨૧
રાજાને બહુ અપછર સરખી રાણી રૂપ નિધાનજી,
આપ આપણે વારે તે આવે નૃપમંદિર બહુ માનજી. ક૦ ૨૨
તિણે રાતેં[1] વારો નિવાર્યો નવપરણીતને દીધજી,
કરિ સિંગાર ગઇ પિયુ પાસે દાસી સાથે લીધજી. ક૦ ૨૩
રાજાને રાણી બે[2] મિલીયા હૂઓ હરખ અપારજી,
સમયસુંદર કહે ઢાલ ભણી એહ બીજી બહુ વિસ્તારજી. ક૦ ૨૪

દૂહા.

પૂર્વસંકેત તિન મદનિકા પ્રશ્ન કરે બહુમાન;
સ્વામિનિ અચરિજ સારીખો કહિ કોઇ આખ્યાન, ૧
કહિ રાણી સુણ મદનિકા ઉતાવલી મતિ થાય,
એકવાર રાજા સુવે કહિસ પછે વિગતાય.[3] ૨
રાજાને અચરિજ હૂયો[4] કિસી કહે એહ વાત,
સૂતો કપટ નિદ્રા કરી સુણિ વામા જિમ રાત. ૩

ઢાલ ૩ જી.

ગિરધર આવેગો[5] એ દેસી.[6]—રાગ જયતશ્રી

મદનિકા પૂછે હે સખી અમ કહિ કાઇ બાત,
રાજા પિણ સુનતો નહી રાત ખુસીમાહિ જાત. ૧

(૧) સિણગાર. (૨) બેહુમીલયાં - પુ. હો. - (૩) પછી સુ-વિચાર. (૪) થયું. (૫) બોલે. (૬) કહે કથા તું કાંઈ.

મોરી બહિનિ એ કહિ કોઇ અચરિજ બાત,
મુઝમન અધિક સુહાન રંગ ભરતાં રાત. મો૦
રાજા તણી રાણી કહે સુણ એક નગર વસંત,
તિહાં નગરશેઠ વસે ભલો, ધરમી ને ધનવંત. મો૦ ૨
તિન શેઠ મંડાયો દેહરો એક હાથ ઊંચો તેહ,
તે માહે માંડયો દેવના ચઉહત્થોતસુ દેહ. મો૦ ૩
મદનિકા પૂછે સ્વામિની એહ વાત તેમ મનાય,
કિમ એક હાથની દેહરી ચૌહત્થ[1] દેવ સમાય. મો૦ ૪
રાણી કહે સુણ હે સખી અબ ઊંઘ આવે મુઝ,
વેધક છે તો આવજે કાલ કહસો હું તુઝ મો૦ ૫
મદનિકા નિજ મંદિર ગઈ નપ થઈ ચટપટ ચીત,
બીજે દિન વારો દીયો ચીતારીસો બહુ પ્રીત. મો૦ ૬
તિણ નઝ પૂછી તે કહે સુણ સખી મૂઢ ગમાર,
એ વાતનો અચરિજ કિસો ચતુર્ભુજ દેવ મુરારિ. મો૦ ૭
ઇક વલી કથા કહે સ્વામિની હું કરૂં એક અરદાસ,
રાણી કહે રાજા સુણો કપટ નિદ્રા કરે આસ. મો૦ ૮
કિણ રાયેં ચોર ગ્રહી કરી ઘાલીયા પેટી માહિ,
મંજુસ તે મૂકી કરી વાહી નદી તે પ્રવાહ. મો૦ ૯

-ય નું (૧) ચઉહત્થો. - રયું

તે નદીમૈ વહતી ગઇ કિણ નગર પાસે મંજુસ,
આવતી દીઠી બિહુ જણે લાધુ જાણુ જૂસ. મો૦ ૧૦
મંજુસ મુદ્રા ખોલતાં નીસર્યા તસ્કર તેહ,
પૂછીયો દિન કેતા હૂઆ ત્રીજો દિન મુઝ એહ. મો૦ ૧૧
ત્રીજો દિન કિમ જાણીયો સ્વામિની કહિ સુવિચાર,
ભેંસનો દહી જીમ્યો ઘણો આવે ઉંઘ અપાર. મો૦ ૧૨
તિણે તીજે દીન વારો દીયો નૃપ થઇ સુણવા ટાંપ,
સુણ સખી ભેદ એહ તેહનો તેજરઉ આવે તાપ. મો૦ ૧૩
વલિ મદનિકા પૂછે કથા નવ વધૂ કહે અધિકાર,
કિણ રાય ઘાટ ઘડાવીયો તેડાવ્યા બહુ સોનાર, મો૦ ૧૪
ભુયહરા મોહ તે ઘડે દીપતી જોતિ સંઘાત,
માહો માહે પૂછયા થકા એક કહે અમરાત. મો૦ ૧૫
તિહાં નહિ સુરજ ચંદ હૈ કિમ રાત જાણી એણ,
દીઠીરા લોજન ભખ્યા નિદ્રા આવે તેણ, મો૦ ૧૬
તિણ ચઉથે દિન વારો દીયો કુણ હેત એહનો હોઇ,
ચીતારી કહે સુણ સખી રાતંધો હુંતો સોઇ. મો૦ ૧૭
સુણ વાત એક સુહાવણી ગુરૂ લહ્યા લાડુ ચાર;
એક પ્રથમ ચેલાને દીધા બીજો બીજાને સાર. મો૦ ૧૮
તીસરો ચોથાને દીયો ઇક આપે કીધો ભક્ષ;
કહિ તુરત જઉ ચતુર છે તેહજે કેતલા સિષ્ય. મો૦ ૧૯

(૧) ન.પીળાશયું – જે. – ય – કહેતેહ (૨) તરીયો. (૩) ચંદ્રમા.

કરજોડી સ્વામિનિ વીનવું એ ભેદ મુઝ સમજાય,
ખાધી ખટાઇ અતિઘણી નયણે નિંદ ભરાય. મો૦ ૨૦
પાંચમે દીન વારો દીયો રાણિ ભણે અભિરામ;
તેહને ચેલા ત્રિણ હુતા ચઉથો શ્રીજાનો નામ. મો૦ ૨૧
વલિ કહી રાણી સુણ સખી ઉતંગ મંડપ એક;
તસુ ઉપરને નીચે રહે ઉત્તમ પંખી અનેક. મો૦ ૨૨
ઇક ઉપરલો નીચે મિલે તઉ બેહુ સરિખા હોઇ;
નીચલો એક ઉપર મિલે તો તે બિમણા જોઇ મો૦ ૨૩
કહિ સખી તે કેતા હુંતા પંખીયા તિંણે પરસાદ,
હું મૂઢમતિ જાણો નહીં કહુ મુઝ કરીયે પ્રસાદ. મો૦ ૨૪
મુઝ ઉંઘ આવે અતિ ઘણી દિવ રમી પાસા સાર,
જઉ ચતુર છે તો આવજે કાલે કહિસુ વિચાર. મો૦ ૨૫
વલિ છઠે દિન વારો દીયો રાય ચિત્ત લાગી ચુંપ,
આબકહિ તે ચોજ ચાહહું સીસ ભનવું લી ખુંપ મો૦ ૨૬
તે સાત ને પાચે હંતા પંખીયા ઉપર નીચ.

બીજા પિણ ત્રીજે વટો એક અધિક લેઇ જાઇ,
ત્રીજે સેષ રહ્યો ગ્રહ્યો ચિહુને સરિખા થાઇ. મો૦ ૩૦
કહિ સોનૈયા તે કેટલા ધુર થકી હુંતા તેહ,
કલિ આવઇ કહસ્યું વલી આજ મુઝ દુખે છે દેહ. મો૦ ૩૧
સાતમે દિન વારો દીયો નૃપ વધૂ ભેદ કહેય;
સોનઈયા ષટ તે હુંતા હિવ તું લેખો લેહ મો૦ ૩૨
સુણ ઊંટ વન ચરિવા ગયો એક વૃક્ષ મોટો દીઠ,
લાંબી ગાબડી ખપ રહ્યો અપડિ ન સકે નીઠ. મો૦ ૩૩
કોપીયો ઉંડ તે ઉપરે કાર ગયો મલનૈ મૂત્ર,
ઊચા તસ ઉપર ઇસી વાત પડે કિમ સૂત્ર. મો૦ ૩૪
કહી સખી કૌતુક એહ ઘણો, નાહ કહુ આજની રાત,
પ્રીતમ સેતી પ્રેમની કરણી છે બહુ વાત મો૦ ૩૫
આઠમે દિન વારો દીયો પ્રીછયો ભેદ સુરીત,
વૃક્ષ હુતો તે માહુતી જીરણ કૂપની ભાંત. મો૦ ૩૬
બાર વરસેં પ્રીતમ મિલ્યો પદમની પુસલીમાહિ,
મોટા મુક્તા ફલ દીયા કરવા નારિ ઉછાહ મો૦ ૩૭
તિણે નારિ તે નાખી દીયા કિમ કીયા પ્રીયુસુ રોમ,
આજ અમલ પ્રીઉ ખવરાવીયો કહિ ન શકું પડે સોસ મો૦ ૩૮
નવમે દીન વારો દીયો તે કહે રાણી તામ
કરકાં તે તે ગતા થયા કીકી હવિ મુખ સ્યામ મો૦ ૩૯

(૧) ઊંટ – ક (૨) તાર. (૩) મુજ કૌતુક ઘણુ – વી. (૪) બેન – પખી

માનિની મન માંહે ચિંતવે મુઝ હુંતી મોટી આસ;
ગુંજાફલ પ્રિઉડે દીયા ત્રંબક મોલ નહિ તાસ. મો૦ ૪૦
સુણુ ભૂપ પંડિત પૂછીયા ગયા બારા માહે હોઇ,
પૂછે કહુ કેતા રહ્યા ચોજ અછે ઇહાં કોઇ મો૦ ૪૧
ઇક કહે પંડિત દસ રહ્યા બીજો કહે રહીયો એક,
ત્રીજો કહે સઘળા ગયા કહિ સ્વામિનિ સુવિવેક. મો૦ ૪૨
આજ આખ ફરકે દાહુણી કહિતા ન આને ઘાત,
ચિંત જનાવે લોકની મતિ કોઇ ઘાલે ઘાત. મો૦ ૪૩
દસમે દિન વારો દીયો રાણિ કહે સુણુ દાસી,
એક શ્રાવણને ભાદ્રવો બિહ ગએ ગયા દસ માસ. મો૦ ૪૪

આરમે દિન રાણી કહે વિરહણી એ અભિપ્રાય,
સીંહ દેખ મૃગવાહન ત્રહે તઉ વેગી રાત જાય. મો૦ ૫૦
સુંણી નારી એક ઉંચી ચડી વીણ વજાડે કેમ,
પણિ આજ હું કહિસું નહીં પ્રિયસું ખેલણ પ્રેમ. મો૦ ૫૧
તેરમેદિન વારો દીયો અતિરસીક તે રાજન;
તે ભેદ પટરાણી કહે મદનિકા સુન સાવધાન મો૦ ૫૨
ચંદ્રમા વાહન[1] મૃગલો નારિનો[2] પ્રિયસું નેહ;
જઉ નાદ વેધો નવિ ચલે તઉ વાધે નિસિ તેહ મો૦ ૫૩
ઇમ નવ નવી અચરિજ કથા નિત્ય કહીએ છે માસ,
ચીતારીયે ચિત રંજીયો પ્રીતમ પાડયો પાસ. મો૦ ૫૪
પરહરી બીજી પદમની વસ કીધો નવલી નારિ,
જે ચતુર નાર કલા ખરી તે વસિ કરે ભરતાર. મો૦ ૫૫
અતિ ચતુર ચીતારી રમે આપણા પિઉને રંગ,
એહ ઢાલ સુણતા તીસરી સમયસુંદર મનરંગ. મો૦ ૫૬

દૂહા.

સઉ મિલી હિવ તેહની બોલે ભાવે તેમ,
અણુખ અદેખાઇ કરે વલિ મનચિંતે એમ. ૧
ઇણી ચીતારી વસિ કીયો અહો હમારો નાહિ,
હમ સામ્હો દેખે નહીં કહુ અબ કીજે કાહિ. ૨

---

(૧) મિરગલો (૨) પિયુનું – એ – ને – જે – સં. – ઉ।

નૃપ કહે વાત કિમ માનીયેજી અવગુણ ગુણ કરી દીઠજી,
અમ્હ નયણે દીખાડસ્યાજી તઉ પિણ માનિસ નીઠજી ક૦ ૧૫
ઐસ આવાસ મધ્યાનમેંજી મત્ર સાધન કરે નિત્યજી,

નિડત કરવા નર મૂકીયાજી તે કહે વાત એ સત્યજી. ક૦ ૧૬
તઉ પિણ રાય માને નહિજી આપ ગ્રહીયો પરછિન્નજી,
નિજર દીઠી આપો નિંદતીજી વચન સુણ્યા નિજ કન્નજી ક૦ ૧૭
એ વિરતત જાણી કરીજી ચિંતવે ભૂપ એહ ધન્નરે,
એહવી રિદ્ધ પામી કરીજી ગર્વ કરે નહિ મન્નરે. ક૦ ૧૮
અધમ અંતે ઉરી માહરીજી એહને દૂષણ દેયરે,
સઉકને દુરજણ સારીખાજી ગુણ તજી અવગુણ લેયરે. ક૦ ૧૯
અહો અહો એહની ચાતુરીજી અહો અહો ધર્મ જતન્નજી,
ઉત્તમ એક અતે ઉરીજી રાણી માહિ રતન્નજી. ક૦ ૨૦
રાયનો મન સુપ્રસન્ન થયોજી ચીતારી કરી પટરાણીર,
અવર અંતેઉરી અવગણીજી પુન્યતણા ફલ જાણીજી. ક૦ ૨૧
ચઉથી ઢાલ પૂરી થઇજી ચતુર ચીતારી ચરિત્રરે,
સમયસુંદર કહે હિવ સુણોજી ધર્મ વાત વિચિત્રજી. ક૦ ૨૨

જીતશત્રુ રાજા આવીયો સાથેં લેઈ પટરાણિ,
પદપંકજ પ્રણમી કરી સુણી સાધુની વાણિ, ૨
રાજાને રાણી બેહુ લીધો શ્રાવિક ધર્મ,
દાન સીલ તપ ભાવના સદા કરે શુભ કર્મ. ૩
અંતકાલેં તે એકદા અણસણ કરી અપાર,
પટરાણી રાજા તણી પહુતી સ્વર્ગ મઝાર, ૪
તિંહાંથી ચવી વૈતાઢયગિરિ તોરણપુર અભિધાન,
વિદ્યાધર દ્રઢશક્તિની પુત્રી થઈ પરધાન, ૫

નામ કનકમાલા નિપુણ રૂપવંત રવિ જેમ,
ભરજોબન આવી ભલી પેખત વાધે પ્રેમ. ૬
વાસવખેચર અપહરી ઇહાં મૂકી કરી ગેહ,
પાણિ ગ્રહણ કરણ ભણી સજી સામગ્રી એહ. ૭

ઢાલ ૫ મો.

મેઘમુનિ કાંઇ ડમડોલેરે એ દેશી.

તિણ[૧] અવસર તસ બાંધવ આવ્યો[૨] કનકતેજ ઇણ ઠામ,
વાસવ વિદ્યાધરસું માંડ્યો માંહો માંહિ સંગ્રામ. ૧
વાત સુણ પ્રીતમ મોરાહો હું કહું સઘલું વિરતંત તું ચતુર વિચક્ષણ કંત આંકણી.
એકેકને ઘાઉ દીધો સબલો બેઉ મૂયા તતકાલ,
કનકમાલા બાંધવ દુઃખ કરતી બૈઠી અબલા બાલ. વાત ૨

– તારતિ (૧) એણ (૨) એણે.

તિહાં વિતર વલિ આયો કોઇ કહિવા લાગો એમ,
પુરવજન્મ પિતા હું તેરો તુઝ ઉપરેં બહુ પ્રેમ વા૦ ૩
તિણવેલા દૃઢશક્તિ વિદ્યાધર પૂઠે આયો સોઈ,
અન્યરૂપ કીધું તે કન્યા તિણેસુર અવસર જોઈ. વા૦ ૪
કનક તેજ[1] વાસવ[2] તે કન્યા[3] એ[1] ત્રિણ્હે સુત રૂપ,
દેવમાયા કરી કીધા વ્યંતર દીઠા ખેચર ભૂપ. વા૦ ૫
વિદ્યાધરેં ઇમ જાણ્યો વાસવ મુઝ સુત માર્યો એહ,
તિણ પિણ માર્યો તે વિદ્યાધર તિણ વલી કન્યા તેહ. વા૦ ૬
ધિગ ધિગ કામભોગ એહ અનરથ ધિગ ધિગ એહ સંસાર,
વૈરાગે દૃઢશક્તિ વિદ્યાધર લીધો સંજમ ભાર. વા૦ ૭

વ્યંતર માયા ફેરે જીવાડી તે કન્યા તિણ વાર,
બાપ આગલ બેઠી કહે સઘલો બાધવ મરણ પ્રકાર વા૦ ૮
સાધુ કહે કન્યા રૂપ ફેર્યો કિણ કારણ કહુ એહ,
દેવ કહે સાંભળ તુ મુનિવર ભાગુ તુજ સંદેહ. વા૦ ૯
ક્ષિતિપ્રતિષ્ઠ નગરીનો સ્વામિ જીતશત્રુ હુ તો રાય,
ચિત્રાંગદ પુત્રી તિણેં પરણી શ્રાવિકા શુદ્ધ કહાય. વા૦ ૧૦
અંતકાલ નિજ[2] તાત ચીતારો રાય દીપો સથાર[3],
કાલ કરી વ્યંતર હું હુયો એહ મોટો ઉપકાર. વા૦ ૧૧
ઇન્ય દિવસેં આયો ઇણ ઠામેં દીઠી દુખિણી બાલ,
અધિક સ્નેહ અવધિ કરી જાણ્યો પૂરવ ભવ તતકાલ. વા૦ ૧૨

---

(૧) પુત્રી એક – ક – કરી. (૨) જન્મ હુઓ (૩) નવકાર

મુઝ પુત્રી મતિ માર વિદ્યાધર જનક સંઘાતેં જાઇ,
મૈં વિયોગ અનસહિતેં કીધી એ કન્યા મૃત પ્રાય. વા. ૧૩
મૈ વિપ્ર તાર્યો તું હિવ ખમજે મુનિવર મુઝ અપરાધ,
તું મુઝસ ઉપગાર કીયો સુર ઈમ કહિ વિચર્યો સાધુ. વા. ૧૪
વિંતરદેવ વચન સમરંતી કનકમાલા શુભ ધ્યાન,
ઇહાપોહ કરંતી પામ્યું જાતી સ્મરણ જ્ઞાન. વા. ૧૫
કનકમાલા કહે કુણ મુઝ હોસ્યઈ તાત કહો ભરતાર,
દેવ કહે પૂરવ ભવ ભરતા હોસે સિંહરથ સાર. વા. ૧૬
કિમ સબધ હોસ્યૈં મુઝ તિણસ્યું સુણ પુત્રી સ સનેહ,
વક્રસિક્ષત વાજી અપહરસે રાજા આવશે તેંહ. વા. ૧૭
ચિંતા આરત મ કરે પુત્રી સુખસું રહિ ઇણઠામ,
હું તુઝ પાસ રહીસ રખવાલો તાં લગ જાં તુઝ કામ. વા ૧૮
સુખ ક્રીડા વ્યંતરસું કરતી કનકમાલા હું એહ,
વ્યંતર કાલહ ગયો મેરૂપરવત ચૈત્યવંદન ભણી તેહ. વા. ૧૯
સુત પુન્યે પ્રેર્યો તું આયો કીધો તુરત વિવાહ,
એક સંબંધ કહ્યો મૈ સગલો તૈ પૂછયો મુઝ નાહ. વા. ૨૦
એક સંબધ રાય સુણતા પામ્યો જાતિ સમરણ સાર,

વ્યંતર સુર સિંહસ્થરાજાને સંતોષ્યો અત્યંત,
નવવિધ આહાર જીમાડયા માસ સીમ એકંત. વા૦ ૨૮
હિવ રાજા કહે સુણુ તું સુંદરિ થઇ મુઝને આદેસ,
સૂઅ વિણુ સગલા વૈરી રાજ મિલી ઉજાડે દેસ. વા૦ ૨૪
કનકમાલા કહે સુન પ્રીતમ તું તુઝ નગરી છે દૂર,
પાલો જાતા દુઃખ પામસિ તું લ્યઇ વિદ્યા ભર ભૂર. વા૦ ૨૫
પ્રજ્ઞપતી વિદ્યા તિણુ દીધી નૃપે સાધી તિણવાર,
સુખ સમાધિ સિંહરથરાજા પિણુ પહુતો નગર મઝાર. વા૦ ૨૬
નગરલોક થયા અતિ હરષિત વરત્યો જયજયકાર,
સમયસુંદર કહે પૂરવ ભવની પાંચમી ઢાલ ઉદાર. વા૦ ૨૭

દૂહા.

ઇમ તે રાજાસિંહરથ દિવસ પાંચમે જાય,
દિન કેતા ઇક તિહાં રહે નવલ વધુ લપટાય. ૧
નગરપ્રતિ જાય ઇહિ નૃપ રમવા સિંહરથ રાય,
તિણે કારણ તે લોકમેં નિગ્ગઈ નામ કહાઈ ૨
અન્ય દિવસે તે નિગ્ગઈ તિહાં પહુતો પરભાત.
કહિવા લાગો દેવતા સુણુ રાજા ઇક વાત. ૩
સ્વામિ બોલાવા આવીયો હું જાઉં છે તેય,
કાલ ઘણો લગસ્યે તિહાં એહ દુઃખ કરસ્યે એય. ૪
તિણુ કારણુ તું તિમ કરે જીમ એહ સુખણી થાય,
ઇમ કહીને વ્યંતર ગયો હિવ નૃપ કરે ઉપાય. ૫

(૧) જન્મ — પૂ — જન. (૨) વિલંબ હોસ્યે ઘણો.

રાજા નગર વસાવીયો અતિ ઉંચા આવાસ,
ધનવંત લોક વસૈ સુખી આનંદ લીલ વિલાસ. ૬
ઉત્તંગ તોરણ દેહરા જીનવર બિંબ અનેક,
સ્નાત્ર મહોચ્છવ નવનવા એહવો નગર વિવેક ૭

ઢાલ ૧ ઠી.

અવતુમ આવઉહો એહની.

રાગ મારૂ—સીમંધર સાંભળો એ દેશી

અન્ય દિવસ નૃપ નીસર્યો હય ગય રથ પરિવાર,
માર્ગ માંહે દેખાયો અતિસુંદર સહિકાર. ૧
અથિર છે આ સંપદારે અથિર કુટુંબ પરિવાર,
નિરગઈ નૃપ ઇમ ચિંતવેરે અથિર સકલસંસાર. અ ૨
લાગી માજર મહકતી લાગી આંબા લુંબ,
કોયલ કરે ટહુકડા રહ્યા મધુકર રસ ચુંપ અ ૩
નૃપ એક માજર ગ્રહી નીસરતે નિજ હાથ,
કટક સહુ ફલ ફુલ મંજરી તિમ ગ્રહી સગલે સાથ. અ ૪
કાષ્ટ ભૂત આંબો કીયો ફલફુલ માજર ત્રોડ,
સાખા સબલી કારસી એહીજ મોટી ખોડ અ. ૫
વલતે રાજા પૂછીયો કહ્યો કિહા તે સહિકાર,
દેખાડયો અંગોવગુ સુંકો અબઅસાર અ. ૬

---

(૧) ધારૂ – ૬ – ૫.

આંબો કિમ થયો એહવો વલિ પૂછ્યો તિન ભૂપ,
તે માંજર અહી તેહની સૈન્ય કીયો એહ રૂપ. અ. ૭
એહ સરૂપ આંબાતણો દેખી ચિંતે રાય,
હા હા અથિર શોભા ઇસી ખિણમેં ખેરૂ થાય. અ. ૮
અથિર જીવનો આઉખો ડાભ અણી જીમ ઓસ,
અથિર રાજરિદ્ધ સંપદા ઉત્તમ ન કરે સોસ. અ. ૯
અથિર જોબન નર નારિનો ગિરિ નદીનો વેગ,
અથિર કુટુંબ સહુકો મિલ્યો પગ પગ અધિક ઉદેગ અ. ૧૦
અથિર રૂપ કાયા તણો ઇદ્ર ધનુષ જિમ રંગ,
અથિર માન રાજા તણો જાણે ગંગ તરંગ. અ ૧૧
અથિર અનિત્ય અસાસતો એ સંસાર અસાર,
ઇમ ચીંતવતા પામીયો જાતી સમરણ સાર. અ. ૧૨

દેવયોગેં ચ્યારે ચતુર ચ્યારે દિસ ચઉબાર,
પૈઠા દેઉલ માહિ તે બેઠા આસણ સાર. ૨
પૂરવદિસ કરકંડુ મુનિ દક્ષણ દુમહ મહંત,
પશ્ચિમદિસ નમિરાજ રિષ ઉત્તર નિગ્ગઇ સંત. ૩
મુઝ લાગે અસાતના આવે પૂઠ પ્રતક્ષ,
સાધુ ભગતિ કરિવા ભણી થયો ચતુરમુખ જક્ષ. ૪

ઢાળ ૭ મી.

માતાજી ધન તે નરનારી એહની દેશી.

કરકંડુને બાલપણાથી ખાજ હુતી અતિગાઢી,
તિન કારણેં ખાજેં ખિણવા તેહ સિલાકા કાઢીરે. ૧
ચ્યારે સાધુ મિલ્યા ચૌમુખમઇ ચતુર કરે ધર્મચરચા,
જક્ષ કરે કરજોડી સેવા સાધુની પૂજા અરચારે. ચ્યા૦ ૨
ખાજ ખનીને તેહ સિલાકા વલિ રૂડીપરે રાખી;
દુમહસાધુ દેખીને બોલ્યા રહિ ન સકઉ સત ભાખીરે. ચ્યા. ૩
રાજરિદ્ધ સગલી તે છોડી છોડી સગલી માયા,
એક વાત અયુગતી કીધી લોભ સિલિસું લાયારે. ચ્યા. ૪
આંખમાહે રજ કેમ સમાવે અમૃતમેં વિષ કેમ;
તુઝ ઉતકિષ્ટા ચારિત માંહે એહ સિલાક તેમરે. ચ્યા. ૫
દુમુહ સિષ સુણી નમિરાજા દુમુહ પ્રતે ઈમ ભાખે,
રાજકાજ ચિંતા તું કરતા પિણ ડિવણા કા દાખેરે. ચ્યા. ૬

તવ ગંધાર મુનિસર બોલ્યો સુણુ નમિરાય મુનિંદ,
સર્વ થોક છોડયા તેં તો પિણ્ એક ન છોડી નિંદારે આ. ૭
મોક્ષભણી ઉઠયો તું મુનિવર નિંદા તુઝ નહીં જુગતી,
આપણી કરણી પાર ઉતરણી જે કરતા તે ભુગતારે. આ. ૮
કહે કરકંડૂ સુણજ્યો મુનિવર અહિત થકી જેવારે,
હિતની વાત કહે (૧) તિણવારી દોષ નહીં નિરધારો રે. આ. ૯
સાચી વાત કહી કરકંડુ સઘલે મુનિવર માની,
ચારે સાધુ ભલા ચારિતીયા કોઇ નહીં અભિમાનીરે. આ. ૧૦
પ્રત્યેક બુદ્ધ તણી ધર્મ ચરચા સાતમી ઢાલ રસાલ,
સમયસુંદર કહે સાધુતણા ગુણહિવ હું કહીસ વિસાલરે આ. ૧૧

ઢાલ ૮ મી.

રાગ ગોડી.

વાડી ફૂલી અતિભલી મનભમરારે એ દેશી.

આરે છત્રપતિ રાજવી ગુણગિરૂવારે આરે ચતુરસુજાન
સાધુગુન ગરૂવારે.
આરે સકલ કલા નિલા ગુ૦ આરે અમૃતવાણિ સા૦ ૧
આરે સખ્યસુલકખણા ગુ૦ આરે રૂપ નિધાન સા૦
આરે લીલા લાડલા ગુ૦ આરે પુરૂપ પ્રધાન સા૦

(૧) કહે તિણ વેળા

ચ્યારે ન્યાય નિપુણ ભલા ગુ૦ ચ્યારે મોટા ભૂપ. સા૦
ચારે ચિર પાલી પ્રજા ગુ૦ ચારે ઇંદ્ર સરૂપ સા૦ ૩
ચારે ચાર કારણ થકી ગુ૦ ચ્યારે પ્રત્યેકબુદ્ધિ, સા૦
ચ્યારે રાજ રમણી તજી ગુ૦ ચ્યારઇ લઇ વૃત સુદ્ધ. સા૦ ૪
ચ્યારે જાતી સમરણા ગુ૦ ચ્યારે સાધુને વેસ. સા૦
ચ્યારે એકાકી રહે ગુ૦ વિચરે દેસ પ્રદેશ. સા૦ ૫
ચ્યારે પંચ મહાવ્રતી ગુ૦ ચ્યારે પરમ દયાલ. સા૦
ચ્યારે સુમતિ ગુપતિ દારા ગુ૦ બ્રહ્મચર્ય વૃતપાલ. સા૦ ૬
ચ્યારે સીલગરથ ધરા ગુ૦ ચ્યારે નિર્મલ ગાત્ર. સા૦
ચ્યારે ઉતકૃષ્ટી કીયા કરે ગુ૦ ચ્યારે ચારિત્ર પાત્ર સા૦ ૭
ચ્યારે સર્વ માયા તજી ગુ૦ ચ્યારે હૂવા નિર્ગ્રંથ. સા૦
ચ્યારે મદ મચ્છર તજ્યા ગુ૦ ચ્યારે સાધુને પંથ. સા૦ ૮
ચ્યારે ઇદ્રી વસ કીયા ગુ૦ ચ્યારે જીત્યો લોભ. સા૦
ચ્યારે ચચલ મન દમ્યો ગુ૦ ચ્યારે છાડી સોભ. સા૦ ૯
ચ્યારે ગુરૂ કરે ગોચરી ગુ૦ સુઝતો લ્યે આહાર. સા૦
ચ્યારે રસના રસ તજ્યા ગુ૦ દેહ દીયે આધાર સા૦ ૧૦
ચ્યારે કરે આતાપના ગુ૦ ચ્યારે કરે કાઉસગ્ગ. સા૦
ચ્યારે સીત તાવડ સહે ગુ૦ ચ્યારે સહે ઉવસગ્ગ. સા૦ ૧૧
ચ્યારે ચારિત ખપ કરે ગુ૦ ચ્યારે નિર્મલ જ્ઞાન સા૦
ચ્યારે તપ જપ આગલા ગુ૦ ચ્યારે ચિત્તધરે ધ્યાન. સા૦ ૧૨

---

(૧) ધર.

ચ્યારે સાધુ ક્ષમા ધરા ગુ० ચ્યારે સમુદ્ર ગંભીર સા०
ચ્યારે ગુણ મણિ રૌહણા ગુ० ચ્યારે સુર ગીરધીર. સા० ૧૩
ચ્યારે તેજ સુરજ સમા ગુ० ચ્યારે સીતલ ચંદ. સા०
ચ્યારે વૃષભ ધુરંધરા ગુ० ચ્યારે મોટા મુણિંદ. સા० ૧૪
ચ્યારે સખ નિરંજણા ગુ० ચ્યારે ગજ સોંડીર. સા०
ચ્યારે ગગન નિરાશ્રિયા ગુ० ચ્યારે ચરમ શરીર. સા० ૧૫
ચ્યારે વાયુ તણી પરે ગુ० અપ્રતિબંધ વિહાર સા०
ચ્યારે સાયર જલ જિસા ગુ० સુદ્ધ હૃદય સુવિચાર. સા० ૧૬
ચ્યારે પંકજ દલ જિસા ગુ० નિરૂપ લૈ પનિસનેહ. સા०
ચ્યારે કૂરમતીણી પરે ગુ० ગુતિંદીય ગુણ ગેહ. સા० ૧૭
ચ્યારે ખડગ વષાણજ્યું ગુ० એક જાતિસુ વિરત્ત. સા०
ચ્યારે ભારંડ પંખિજ્યું ગુ० અપ્રમત્ત ઇક ચિત્ત સા० ૧૮
ચ્યારે સીંહતણી પરે ગુ० દીસંતા દુરધ્રસ્ય. સા०
ચ્યારે વિહુગ તણી પરે ગુ० વિપ્ર મુકત વર પક્ષ. સા० ૧૯
ઇમ અનંત ગુણ સાધના ગુ० મઇ કેતા કહિવાય. સા०
સહસ જીભ સુર ગુરૂ સ્તવે ગુ० તઉ પિણ પૂર્ણ ન થાય. સા० ૨૦
મૈં કેતા એક એહ કહિયા ગુ० સાધુતણા ગુણ સાર. સા०
વચન વિલાસ સફલ કીયો ગુ० સફલ કીયો અવિતાર. સા० ૨૧
ધન્ય માતા જિણે જનમીયાગુ० ધન્ય પિતા કુલ વશ સા०
ધન્ય ધન્ય કરણી સાધુની ગુ० ઇંદ્ર કરે પરસંસ સા० ૨૨
ચ્યારે કેવલ પામીયા ગુ० ચ્યારે પહુતા સિદ્ધ. સા०
ચ્યારે અજરામર થયા ગુ० લાગી અવિચલ રિદ્ધ. સા० ૨૩

આરે એક સમયે ચવ્યા ગુ૦ જનમ થયો તિમ જાણ. સા૦
એક સમય દીક્ષા ગ્રહી ગુ૦ તિમ કેવલિ નિરધાર. સા૦ ૨૪
ઢાલ સુણતા આઠમી ગુ૦ તુટે કર્મની કોડિ. સા૦
ચરણ નમૈ ચિહુ સાધના ગુ૦ સમયસુંદર કરજોડિ સા૦ ૨૫

ઢાલ ૯ મી.

રાગ ધન્યાસિરી.

રૂષભ પ્રભુ પૂજીયેં એ દેશી.

કરક ડુ દુમહ નમી એ નિગ્ગાઈ નામ પ્રસિદ્ધ સાધુ મુનિ ગાઇએ એ,
ચિહુ ખંડે કર વર્ણવ્યાએ આરે પ્રત્યેક બુધ્ધ મહામુનિ ગાઇએ એ.
ગતા પરમાનંદ મુકતિ સુખ પામીએ એ. ૧
આરે ચઉગતિ દુઃખ હરઇએ તારણ તરણ સમત્થ. મ૦
નામ જપતા જેહનોએ જનમ હોવે સુકયત્થ. મ૦ ૨
સોલસઇ પૈસઠમૈ એ જેઠ પુનમ દિન સાર. મ૦
ચૌથઉ ખંડ પૂરા થયો એ આગરા નગર મઝાર મ૦ ૩
વિમલનાથ સુપરાઉલેએ સાનિધ કુસલસૂરીંદ. મ૦
આરે ખંડ પૂરા થયા એ પામ્યો પરમાણંદ. મ૦ ૪
દેસ પરદેસી દીપતાએ નાગડ ગોત્ર શ્રૃંગાર મ૦
શ્રીસ ઘબાર ધુરંધરાએ ઉદયવંત પરિવાર મ૦ ૫

---

(૧) નાખુ (૨) બાસઠ.

સૂરૂ સાહ ગુણેં ભલાએ સંઘનાયક સુવિચાર. મ૦
તેહતણે આગ્રહ કરીએ કીધો ગ્રંથ અપાર. મ૦ ૬
શ્રી ખરતરગચ્છ રાજીયોએ યુગપ્રધાન જિનચંદ. મ૦
શ્રીજિનસિંહસૂરિસરૂએ ચિર પ્રતપઓ રવિચંદ. મ૦ ૭
પ્રથમ શિષ્ય શ્રીપૂજના એ સકલચંદ મુણિંદ. મ૦
તાસુ સીસ વાચક ભણેં એ સમયસુંદર આનંદ. મ૦ ૮
ચ્યારે પ્રત્યેક બુદ્ધના એ એહ ચ્યારેહી ખંડ. મ૦
ચ્યારે ખંડ વિસ્તર્યો એ જ્યાં રવિતેજ અખંડ. મ૦ ૯
સાંભલતાં સુખ સંપદાએ ભણુતા અધિક ઉલ્લાસ, મ૦
દિન દિન સંઘ ઉદય ઘણોએ આનંદ લીલ વિલાસ. મ૦ ૧૦

ઇતિ નિગ્ગઈ પ્રત્યેકબુદ્ધિ ચતુર્થ ખંડ સંપૂર્ણ.

ઇતિ શ્રીપ્રત્યેક બુદ્ધિચાકી ચોપઇ સંપૂર્ણ.